

Zbornik Selške doline

Železne niti

15
2018

Zbornik Selške doline

Železne niti

Zbornik Selške doline

Železne niti

15
2018

Muzejsko društvo Železniki

Zbornik Selške doline

Železne niti 15

15-2018

Izdalo in založilo:

Muzejsko društvo Železniki

Na plavžu 58, 4228 Železniki

E-mail: muzej.zelezniki@siol.net

Glavni urednik:

Rudi Rejc

Uredniški odbor:

Irena Prevc Hajdinjak, Anja Čufar, Katarina Primožič,

Rudi Rejc, Tadeja Šuštar, Aleš Primožič

Lektoriranje:

Valerija Trojar

Tehnično urejanje:

Andrej Bogataj

Fotografija na naslovnici:

Dražgoški kruhek. Izdelali sta ga Breda Tolar in Alenka Lotrič.

Foto: DECOP/Andrej Bogataj

Oblikovanje in priprava za tisk:

DECOP, d. o. o., Železniki (www.decop.si)

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji.

Redakcija zaključena avgusta 2018.

Zbornik sofinancira Občina Železniki.

Tisk:

Tiskarna Nonparel, d. o. o.

Naklada:

600 izvodov

ISSN 1581-9329

Kazalo

Uvod

<i>Jernej Hudolin</i>	Zborniku na pot	9
<i>Rudi Rejc</i>	Beseda urednika	11

Železne niti

<i>Janez Rihtaršič</i>	Prvi in drugi poskus taljenja železa, kakor so to	13
<i>Bojan Rihtaršič</i>	pred 2.500 leti počeli na Štalci	
<i>Andrej Bogataj</i>	O rudarjenju v Selški dolini – skozi stare zemljevide	29
<i>Matija Križnar</i>	in rokopisne geološke karte	
<i>Vincencij Demšar</i>	Grogurjeva žaga na Sori pri Podroštu	43

Muzejsko leto 2019

<i>Jure Rejec</i>	Predgovor	55
<i>Marija Čipe</i>	Blaž Gortnar, Mežnarjev Blaž	57
<i>Jelka Logar</i>		
<i>Jože Gortnar</i>		
<i>Martin Pintar</i>	Valentin Pintar – Tinka	59

Imeli smo ljudi

<i>Franc Pfajfar</i>	Dr. Rudolf Andrejka plemeniti Livnogradski	73
<i>Marjeta Potočnik</i>	Rudolf Andrejka s soprogo Miciko	89

Kazalo

Zgodovina

<i>Marija Gasser</i>	Slovesna prva obhajila v Selški dolini pred vojno in v vojnih letih skozi fotografije	95
<i>Jana Kelc</i>	In potem smo bili ujetniki ...	125

Stavbna in tehnična dediščina

<i>Anja Čufar</i>	Cerkev Naše ljube Gospe presvetega Srca Jezusovega v Davči	131
-------------------	--	-----

Čipkarstvo

<i>Katarina Primožič</i>	Čipkarska šola Železniki – že 110 let!	139
<i>Mojca Ferle</i>	V čarobnem risu in prepletu niti	169
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Klekljana cerkvena dediščina, 3. del	183

Kulturna dediščina

<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Krajčki, srčki, fajfe (in druge podobe dražgoških kruhkov)	187
<i>Kati Sekirnik</i>	Mali kruhek med tradicijo in sodobnostjo	201

Obletnice

<i>Rudi Rejc</i>	Pomembne obletnice v Selški dolini v letu 2018	205
<i>Irena Prevc Hajdinjak</i>	120-letnica Prostovoljnega gasilskega društva Železniki	211
<i>Janko Jelenc</i>	Dvajset let podjetja Bosch Rexroth, d. o. o.	229

Kazalo

Naravoslovje

<i>Bojan Kofler</i>	Soriška pretnerija – endemit Soriške planine in Ratitovca	233
<i>Rok Pintar</i>	Poti na Dražgoško goro	237

Družba in ljudje

<i>Tadeja Šuštar</i>	Tone Habjan	241
<i>Irena Prevc Hajdinjak</i>	Marjan Žitnik	259
<i>Gregor Habjan</i>	20 let prireditve Športnik leta Občine Železniki	287

Osnovna šola

<i>Katarina Primožič</i>	"Kadar nismo preveč klepetale, lepe čipke so nastale."	313
<i>Primož Šmid</i>	Dosežki učenk in učencev Osnovne šole Železniki v šolskem letu 2017/2018	335

Kultura

<i>Franc Križnar</i>	Uglasbena poezija Janeza Ev. Kreka	339
<i>Franc Tušek</i>	Literarna dela	351
<i>Minka Drol – Poharjeva</i>		

Kronika

<i>Jože Bogataj</i>	Občinski nagrajenci	359
---------------------	---------------------	-----

Kazalo

Muzejsko društvo

<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Muzejsko društvo Železniki, Muzej Železniki - dogodki in prireditve 2017/2018	387
	V spomin Jožetu Dolencu	399
	V spomin Francetu Čufarju	407

Avtorji

<i>Rudi Rejc</i>	Predstavitev avtorjev	409
------------------	-----------------------	-----

Zborniku na pot

*Spoštovani bralci,
kulturna dediščina je priložnost in pametne države to vedo!*

Ohranjanje kulturne dediščine ne omogoča le gospodarskega razvoja in odpiranja novih delovnih mest, ohranjanje dediščine je tudi temelj danes tako zelenega trajnostnega razvoja. Trajnostni razvoj se dotika treh področij: ekonomskega, socialnega, in okoljskega. Dediščina je del vseh treh. Ankete kažejo, da ima dediščina zelo močan vpliv tudi na naše počutje, menda podobno kot umetnost ali šport. O tem nam vse bolj pogosto vedo veliko povedali predstavniki lokalnih skupnosti, ki dediščino aktivno vključujejo v svoje razvojne načrte in seveda zanjo tudi ustrezno skrbijo.

Strokovnjaki se zelo trudimo, da bi država, lokalne skupnosti in ne nazadnje privatni lastniki tudi v naši državi prepoznali potencialne kulturne dediščine in njen prispevek k regeneraciji in razvoju mest oz. ruralnih okolij. Primeri dobrih praks nam potrjujejo, da smo v svojih prizadevanjih vsaj v določeni meri uspešni.

Da pa bi bilo zavedanje, da je dediščina priložnost, vseprisotno, bo v Sloveniji, kjer "kulturni evro" žal še vedno ni našel ustrezne podpore v parlamentu, treba še marsikaj spremeniti. Na naših tleh imamo dobro sintezo med naravnim okoljem in kulturno dediščino. Oboje je odlično izhodišče za razvoj tako kulturnega kot doživljajskega turizma. Ta raznolikost pomeni velik potencial in danes lahko brez zadržkov govorimo, da je naša dediščina eden od ključnih elementov infrastrukture sodobnega turizma ali celo, da brez dediščine turizma ni. Zato bi se morali večkrat vprašati, kako jo narediti še bolj privlačno, kako jo ponuditi obiskovalcem.

Na prvem mestu bi bilo treba urediti sistemsko financiranje vzdrževanja in obnov kulturnih spomenikov, prvenstveno spomenikov državnega pomena ter z ustrezno davčno stimulacijo povečati sredstva, ki jih lastniki vlagajo v dediščino. V velike promocijske projekte, kot je na primer letošnje Evropsko leto kulturne dediščine, bi se morali vključevati vsi resorji, ne zgolj kulturni. Ministrstvo za gospodarstvo in Ministrstvo za kulturo bi bilo treba tesneje povezati med seboj in s turističnimi organizacijami ... in še bi lahko našteval.

Ne pozabimo, vložek v dediščino je investicija, ne strošek!

V okviru teh razmišljanj in hotenj so ob zaključku vrha o evropski kulturni dediščini, ki je med 18. in 24. junijem letos potekal v Berlinu, gostiteljice vrha Europa Nostra – Glas kulturne dediščine v Evropi, Nemški nacionalni komite za kulturno dediščino in Pruska fundacija za kulturno dediščino predstavile t. i. Berlinski poziv k ukrepanju. Generalna sekretarka Europe Nostre Sneška Quaedvlieg-Mihailović je Berlinski poziv k ukrepanju predstavila na konferenci Kulturna dediščina v Evropi: povežimo preteklost in prihodnost, ki jo je 26. junija priredil Evropski parlament. Ob tem je poudarila okrepljeno politično voljo in zavezanost skupni evropski kulturni dediščini kot rezultat odličnega sodelovanja, saj da je to edini način za boljšo prihodnost Evrope.

V Berlinskem pozivu je med drugim zapisano: "Danes, v evropskem letu kulturne dediščine, imamo edinstveno priložnost, da vplivamo na razpravo o prihodnosti Evrope. Ker se evropske vrednote spoprijemajo s toliko izzivi in celo z grožnjami, ta razprava ne more temeljiti le na političnih, ekonomskih ali varnostnih vidikih. 'Spremeniti moramo ton', ko govorimo o Evropi. Svojo skupno kulturno dediščino moramo postaviti tja, kamor sodi: v središče evropskih politik in prednostnih nalog."

Dediščina je odraz naših vrednot, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij, močno prispeva k formiranju lokalne in individualne identitete ter je hkrati vedno bila in bo močan vzvod gospodarske rasti.

Železne niti pišejo o dediščini in hkrati so dediščina. Pogosto jih vzemimo v roke, so neprecenljiv zaklad hotenj in dejanj naših prednikov, zaklad mnogoterih naših bogastev preteklosti in sedanjosti.

*Jernej Hudolin,
generalni direktor Zavoda za varstvo kulturne dediščine*

Beseda urednika

Spoštovane bralke in bralci Železnih niti,

pred vami je nova številka Zbornika za Selško dolino, v kateri se predstavlja 36 avtorjev. S svojimi prispevki so pripravili pisano vsebino zgodovine, arheologije, narave, družbe, klekljanja, rokodelske in stavbne dediščine, pogovorov s prebivalci naših krajev, kulture, občinskih nagrajencev, prireditev in praznovanj.

Ob 110-letnici Čipkarske šole Železniki smo konec maja postavili razstavo letošnje generacije učenk in učencev. Čipkarsko šolo je v šolskem letu 2017/2018 obiskovalo 115 učenk in 12 učencev. Razstavljeni so bili tudi zaključni izdelki zadnjega desetletja in čipke, ki so dobile priznanja na domačih in tujih klekljarskih festivalih. Razstavo so si lahko ogledali tudi obiskovalci Čipkarskih dni. Skupaj z Osnovno šolo Železniki smo ob 110-letnici pripravili tudi natečaj za pisne, likovne in fotografske prispevke z naslovom "Kadar nisimo preveč klepetale, dobre čipke so nastale". Najboljši so objavljeni v tej številki.

V Muzejskem društvu Železniki smo pripravili dve novi muzejski postavitvi. Obe smo postavili z lastnimi sredstvi in obilico brezplačnih delovnih ur. Vabimo vas v muzej, da si jih ogledate. Hvala Bojanu Rihtaršič – Rihtaršič Arhitektura za načrtovanje obeh.

Prva je zbirka Mali kruhek, kakor so dražgoški kruhek imenovala naše babice, mame in tete, ki so ga izdelovale za Miklavža ali kakšno drugo praznovanje. Vitrina predstavlja zgodovino peke dražgoških kruhkov. Pripisan je tudi recept za pripravo testa. Glavni poudarek vitrine je na razstavljenih kruhkih, ki so jih prispevale Alenka Lotrič, Breda Tolar, Cirila Šmid in Darinka Megušar. Postavitve sta pripravila Katja Mohorič Bonča in Jure Rejec. Mali kruhek je bil v letošnjem aprilu vpisan v register nesnovne kulturne dediščine Republike Slovenije. V vitrini si lahko ogledate tudi film o izdelovanju kruhka, ki je nastal ob tej priložnosti. Posneli so ga v Rokodelskem centru Duo iz Škofje loke.

Druga pa je prenovljena, povečana in sodobnejša arheološka vitrina. Prikazana je risba naselbine na Štalci pred 2.500 leti, kakor si jo predstavljamo danes. Narisal jo je Andrej Čufer. Arheološke raziskave kažejo na tesne povezave s posoško (svetolucijsko) skupino. Arheološki artefakti so s plastično postavitvijo in notranjo osvetlitvijo lepo vidni. Razstavljeni so fragmenti okrašene posode, svitki, zogleneli ostanki tlaka, utež iz peščenjaka, del žrnelj, kopito sulice in brus. Dodani so materiali za vsip v peč: ruda, kremen in oglje. Prikazan je tudi prerez peči z deli, ki so bili najdeni na Štalci. Na dnu pa so produkti taljenja, žlindra in volk. Prikazana pa je tudi rekonstrukcija talilne peči, kakršne naj bi po merah najdene žlindre stale na terasah Štalce. Mizarska dela je izvedlo podjetje Triis

Železniki. Celotno notranjost je nekaj mesecev pripravljaj, dodajal, spreminjal in reševal razne sisteme vpetja in razsvetljave najditelj predmetov na Štalci in avtor postavitve Andrej Bogataj. Brezplačno seveda. Hvala.

Po lanskem poskusu taljenja po starem v Dašnici so se letos trije člani Muzejskega društva Železniki Andrej Bogataj, Bojan in Janez Rihtaršič udeležili junijske prireditve Fužinarski dnevi v Bohinju (Stara fužina – Studor). Letos so nekoliko povišali peč in spremenili recept vsipa oglja in rude. Rezultat tako spremenjenega postopka je bil 3,55 kg težak volk. V začetku avgusta so nato doma v Dašnici iz polovice tega volka skovali 38 dag kovnega železa. Stane Zgaga je vse skupaj dokumentiral in nastali film je bil že na ogled. Hvala vsem. Več o poskusu lahko preberite v tej številki.

Vabim Vas, da se nam pridružite v Muzejskem društvu ali obiščete muzej. V letu 2019 praznujemo: muzej 50 let odprtja, Muzejsko društvo Železniki pa 40 let samostojnega delovanja. Spremljate nas lahko tudi na Facebooku, <https://www.facebook.com/info.mdzelezniki/>.

Zahvaljujem se avtorjem prispevkov, uredniškemu odboru, Valeriji Trojar za lektoriranje in podjetju Decop za oblikovanje in pripravo za tisk. Hvala Občini Železniki za finančno pomoč.

Tudi v tej številki je pregled pomembnih obletnic. Prosil bi vas, da me opozorite na morebitne nepravilnosti, izpuščene dogodke ali osebe, ki so zaznamovale naše kraje, pa jih ni v seznamu. Ponovno vas vabim, da sodelujete pri nastajanju zbornika. Pišete lahko o ljudeh, običajih, dogodkih, kulturi, stavbni dediščini ipd. Veliko zgodovine je še neraziskane, veliko ljudi je še neznanih, veliko dogodkov neodkritih.

*Informacije: Muzejsko društvo Železniki, Na plavžu 58,
telefon: 04 514 73 56, e-mail: muzej@siol.net.
Sporočite ali vprašajte, vedno smo vam na razpolago.*

*Predsednik Muzejskega društva Železniki
Rudi Rejc*

Prvi in drugi poskus taljenja železa, kakor so to pred 2.500 leti počeli na Štalci

Janez Rihtaršič
Bojan Rihtaršič
Andrej Bogataj

Ključne besede: hrib Štalca, železova ruda, peč na volka, žindra, volk, kovno železo

V ljudskem izročilu je že stoletja znana pripoved (Hacquet, 1781, Levičnik, 1855, Globočnik, 1867), da so v Selški dolini že v davнинi pridobivali železo. Najnovejša poskusna izkopavanja so to potrdila in na podlagi analize ostankov oglja umestila najdbe v 5. stoletje pred našim štetjem (Bogataj, 2014). Najdbe bratov Bogataj, kakor tudi najdbe iz poskusnih sondiranj z najdišča Štalca, si je mogoče ogledati v Muzeju Železniki (Bogataj et al., 2013). Količina najdene žlindre na pobočju hriba Štalca je bila tolikšna, da so jo v letih 1850–1862 vozili na ponovno taljenje v Železnike (Müllner, 1909). To daje slutiti, da je dejavnost železarstva na gradišču morala potekati daljše obdobje.

Vsa ta zanimiva dejstva so vzbudila občudovanje železnodobnih mojstrov pridobivanja železa do te mere, da se je skupina članov Muzejskega društva Železniki odločila ponoviti postopek taljenja železa, kot naj bi to počeli pred približno 2.500 leti na Štalci. Po prve izkušnje smo se tako maja 2015

Slika 1. Opiranje 'trebuha' peči ekipe čeških dijakov v muzejskem rezervatu Stara hut u Adamova leta 2015.

Slika 2. Izvlek volka madžarske ekipe v muzejskem rezervatu Stara hut u Adamova leta 2015.

odpravili na Festival starodobnega pridobivanja ter predelave železa v muzejskem rezervatu Stara hut u Adamova na Moravsko (slika 1 in 2). Naslednje leto, junija 2016, pa smo se kot člani ekipe Iva Cundriča po praktične izkušnje odpravili še na Festivala taljenja v Staro Fužino pri Bohinju (slika 3 in 4).

Da je postopek taljenja vse prej kot preprost, smo spoznali, ko smo bili priča več neuspehim kot uspehim poskusom pridobivanja volka, kot se imenuje kompaktna gmeta surovega železa. Vendar nas to ni odvrnilo od namere, da bi se v letih 2017 in 2018 tudi sami ne preizkusili v umetnosti pridobivanja železa na starodoben način.

Slika 3. Ivo Cundrič pri gradnji prostostoječe peči v Stari Fužini leta 2016.

Slika 4. Nizozemska ekipa pri kovanju volka v Stari Fužini leta 2016.

Gradnja peči

V primerjavi s še danes stoječim plavžem v Železnikih, ki je iz 19. stoletja, so bile železnodobne peči mnogo nižje in v njih ni nastajala železova talina, temveč železo v obliki prej omenjenega volka. To še ni bilo homogeno železo, primerno za kovanje izdelkov. Zato so domnevno še vročega, potegnjenega iz peči kovali in tako iz njega iztisnili preostale nečistoče. Postopek segrevanja ter kovanja so večkrat ponovili, da so na koncu dobili kovno železo, ki je bilo ustrezno za nadaljnjo predelavo v končne izdelke.

Kako je potekal proces predelave volka ob zatonu uporabe te tehnologije, nazorno opiše Levičnik v Kmetijskih in rokodelskih novicah: "Delali so pa tako: Plavž je vselej gorel le 24 ur, skoz ta čas so usipali od zgoraj rudo in oglje v peč, ki pa od zdolaj ni bila zamašena, kakor dandanašnji, ko se le vsako uro ali na 2 uri odmaši, ampak žlindra in tudi grodelj sta mogla ves čas iztekati, le toliko je pečnik peč zamašil, da ni presilne vročine terpel, kadar je žlindro in grodelj preč pobiral. Bila pa je notranja osnova peči tako uravnana, da je boljši del grodeljna ves v peči ostal, in se tako nakopičil v podobi velike krogle. Vsakih 24 ur je plavž ugasnil; tadaj so zid od zdolaj obtokli, 'volka' iz peči pod kladvo valili in tam ne prec obdelovali ali kovali, ampak le s pomočjo kladva na majhne kosce raztokli. Te kosce so potem še enkrat v drugem ognju stopili. Naložili so jih namreč na kraj jame, ki je bila polna ognja, in so jih dali počasi raztopiti in v jamo izteči. Kos, ki so ga zdaj iz ognja dobili, je tehtal kaka 2 centa, in so ga imenovali 'mašelj'. Tega so šele pod kladvom obdelovali in kovali, ker to je šele bilo pravo železo." (Levičnik, 1855). V nadaljevanju Levičnik dodaja: "Omenjena raba obdelovanja na plavžu in ognji se je pri naših fužinah še le pred malo leti umaknila novim napravam." (Levičnik, 1855).

Prvič, to je leta 2017, smo seveda iz previdnosti preskus taljenja opravili na domačem dvorišču v Železnikih. Andrej je že predhodno nabral in testiral glino iz okolice Železnikov. Test je pokazal, da je po sušenju najmanj spokala glina iz nahajališča pri Selcih. To glino so še v prejšnjem stoletju uporabljali za izdelavo opek (Šketa, 2010). Ker so najdbe s Štalce nakazovale, da so glini za peči morda primešali kot vezivo tudi travo, smo se odločili, da to preizkusimo in zgradimo dve peči. Eno z dodatkom trave in drugo brez dodajanja trave (slika 5). Peči smo sušili tako, da smo v njih zakurili. Preskus je nedvoumno pokazal prednosti dodajanja trave, saj je peč brez dodatkov trave med sušenjem nepopravljivo spokala (slika 5 desno).

Ostanki staljenih sten peči s Štalce vsebujejo tudi kremenova zrna (slika 6), za katera domnevamo, da so jih dodajali v glino pri izdelavi temperaturno naj-

Slika 5. Armirana peč z dodatkom trave iz leta 2017 (levo) in ne-armirana peč iz leta 2017 (desno).

Slika 6. Presek ostanka stene peči s Štalce. Na levi strani fotografije so ostanki staljene stene notranje strani peči. Po preseku so opazni kamenčki kremenca, ki so jih lahko dodajali glini ali pa jih je glina vsebovala že sama.

bolj obremenjenih delov peči. Peči, ki smo jo v letu 2018 zgradili v Stari Fužini, smo v šobo in v steno okoli šobe vtrli drobljen kremen. To nam je kasneje na podlagi prisotnosti kremena na volku omogočilo določiti orientacijo volka v peči, ne moremo pa trditi, da je pripomogel k večji obstojnosti same peči.

Odločili smo se zgraditi prostostoječo peč brez poglobljenega dna in enojno odprtino za prisilno vpihavanje zraka. Peč bi lahko bila z notranje ter z zunanje strani tudi obložena s peščenjaki (slika 7, levo) ali vkopana v hrib (slika 7, desno). Vsaka izmed naštetih izvedb peči je prav tako lahko izvedena z ravnim ali poglobljenim dnom za odtok žlindre in z eno ali več odprtinami za prisilno vpihovanje zraka.

Dimenzije peči smo ocenili na podlagi najdb žlindre oz. volkov s Štalce (Bogataj et al., 2013). Tako smo v obeh poskusih predpostavili premer peči ob vznožju na 25 cm, ob vrhu pa na premer 15 cm. Ker smo pri prvem taljenju leta 2017 dobili poroznega in krhkega volka, ki je pri prvem kovanju razpadel na manjše koščke, ter malo ostankov tekoče žlindre, smo predvidevali, da so bile dosežene temperature v peči prenizke. Tako smo z višine peči 60 cm v letu 2018 prešli na višino peči 80 cm. Razlika v višini peči se je pozitivno odrazila že pri intenzivnejšem vleku skozi peč v teku njenega sušenja in ogrevanja. Stene peči so bile v obeh poskusih debele med 7 in 9 cm ter so nastajale tako, da smo od spodaj navzgor dodajali po plasteh svaljke gline in

Slika 7. Primer peči, ki je z zunanje strani spodaj obložena s peščenjaki – Stara Fužina, 2018 (levo) in primer peči, ki je vkopana v hrib in s poglobljenim dnom za odtok žlindre – Stara hut, 2015 (desno).

Slika 8. Bojan Rihtaršič pri izgradnji peči. Lesena čepa se po sušenju odstraniti, pri čemer spodnji služi za čiščenje peči in izpuščanje žlindre, v izpraznjen prostor zgornjega pa se vstavi šoba.

jih zgladili v steno (slika 8). Ob dnu peči smo pustili odprtino za ogrevanje in čiščenje peči, lahko pa tudi za iztok žlindre. Približno 20 cm od tal pa smo naredili odprtino za vpihovanje zraka. Nekatere peči imajo namesto dveh ločenih odprtin eno večjo, v katero ob morebitnem zaprtju vgradijo šobo. Ob razdiranju skozi to odprtino izvlečejo volka in peč eventualno uporabijo tudi za naslednje taljenje (slika 7, desno).

Šobe, za katere domnevamo, da so jih uporabili pri pridobivanju železa na Štalci, so imele odprtino, veliko med 2 in 3 cm (slika 9). Šoba, ki smo jo izdelali za taljenje, je imela odprtino cca. 2,5 cm. Glini za šobo smo poleg trave primešali že omenjeni zdrobljeni kremen (slika 10). Kot smo videli na Češkem, šobe sušimo na palici, ki jo premažemo s prstjo, da je šobo po sušenju mogoče odstraniti. Prav tako so na Češkem šobe vgradili tako, da je segala nekaj cm v peč in imela nagib proti dnu. To so naredili zato, da se prepreči, da bi zrak šel samo ob steni peči.

Izkušnje nas učijo, da je šoba priporočljivo sneti

Slika 9. Fotografija najdene šobe s Štalce.

Slika 10. Andrej Bogataj pri izdelavi šobe.

Slika 11. Pozicija šobe v notranjosti peči.

Slika 12. Nastavek z odprtino za opazovanje notranjosti peči.

Slika 13. Ekipa iz Stare Fužine pri vpihovanju zraka v peč z dvema ročnima mehovoma.

Slika 14. Kaplja žlindre ali staljene stene peči na zgornji strani odprtine šobe (levo), brbotanje taline na spodnji strani šobe (na sredini) in spojena kaplja z zgornje strani in taline s spodnje strani (desno). Foto: Stane Zgaga

s palice ali vsaj premakniti, še predno se do konca posuši. Prav tako ni smiselno, da šoba sega pregloboko v peč, saj se med procesom taljenja tali, ovira pa tudi spuščanje materiala po peči. Talijo pa se tudi stene peči in odmik šobe od stene peči preprečuje, da bi se zaradi tega le-ta zamašila. Pri drugem poskusu taljenja leta 2018 je šoba segala cca. 2 cm v notranjost peči (slika 11).

Konstantno opazovanje dogajanja pred šobo v peči nam je v letu 2018 omogočila opazovalna odprtina, ki je bila skupaj z dovodom zraka s strani pritrjena na šobo. Skozi steklo smo lahko opazovali notranjost peči (slika 12). Takšno opazovanje so lahko izvajali tudi v pradavnini, saj z mehovi verjetno niso segali v notranjost peči, in so tako lahko vizualno spremljali dogajanje v peči na mestu vpiha (slika 13). Opazovanje je razkrilo, da je žlindra, ki je zapirala šobo, najprej prihajala z zgornje strani (slika 14, levo). Ko se je žlindre dovolj nabralo, je bilo s spodnje strani opaziti brbotanje (slika 14, na sredini). V določenih trenutkih se je žlindra s spodnje in zgornje strani tudi spojila (slika 14, desno). Kadar je žlindra zamašila šobo, smo jo z železno palico odstranjevali, dokler je bilo to mogoče. Ko je to postalo neučinkovito, je bil postopek taljenja končan.

Postopek taljenja

Naslednji dan smo pred začetkom taljenja pričeli z ogrevanjem peči na delovno temperaturo. Najprej smo v peči malo manj kot dve uri kurili drva, nakar

smo peč do vrha nasuli z ogljem in tako nadalje segrevali peč še dodatno uro. Oglje smo pripravili tako, da smo ga drobili na mreži dimenzij 30 x 30 mm (slika 15) in ga nato presejali na rešetku dimenzij 14 x 14 mm. S tem smo odstranili prah in manjše delce. Pravšnja velikost oglja je potrebna za doseganje optimalnega segrevanja rude, hkrati pa omogoča pretok zraka skozi peč.

Za obe taljeni smo uporabili isto rudo (limonit), ki prihaja iz rudnika Ljubija iz Bosne in vsebuje cca. 52 % železa, 5,8 % silicija in 5,1 % mangana (vir: Simon Kranjc).

Slika 15. Andrej Bogataj pri drobljenju oglja.

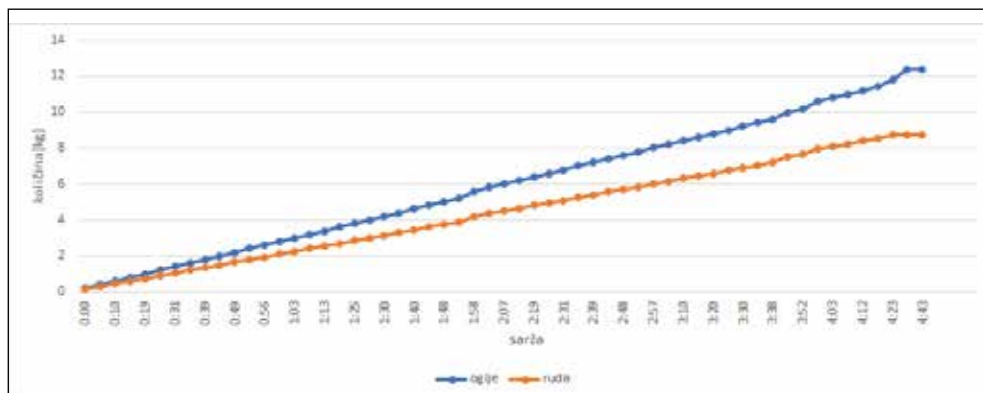
Slika 16. Praženje rude (levo), drobljenje pražene rude v možnarju (na sredini) in drobljen kremen (desno).

Pri prvem poskusu leta 2017 smo rudo predhodno tudi pražili (slika 16, levo), medtem ko smo leta 2018 že dobili praženo. Praženje je proces segrevanja rude na odprtem ognjišču. S tem smo ji odstranili del primesi in vodo, ki je bila vezana v rudi. Po praženju je ostalo cca. 63 % prvotne mase rude. Praženo rudo smo nadalje v možnarju drobili na velikost, manjšo od 5 mm (slika 16, na sredini). Tako, kot so razlike v izvedbi posameznih aktivnostih verjetno obstajale v davnini, smo tudi dandanes priča različnim načinom drobljenja; to je lahko na kamnih ali z uporabo kladiv na nakovalih ali z uporabo možnarja kakor v našem primeru. Nadalje smo pri prvem taljenju leta 2017 dodajali drobljen kremen, ki ga pri drugem taljenju leta 2018 nismo dodajali, saj že sama ruda vsebuje velik delež silicija, ki vpliva na viskozno žlindre (slika 16, desno).

Pri prvem taljenju leta 2017 smo iskali pravo raz-

merje med rudo, ogljem ter kremenom. Začeli smo z razmerjem med rudo in ogljem 1 : 6. Med potekom taljenja smo to razmerje dvakrat znižali, najprej na 1 : 3 in nato na 1 : 1,2. Na podlagi te izkušnje smo pri drugem poskusu v letu 2018 začeli ter ves čas taljenja vzdrževali razmerje 1 : 1,3. Tako je eno polnjenje vsebovalo 150 g drobljene pražene rude ter 200 g drobljenega oglja. Pri polnjenju smo najprej dodali oglje in nanj posuli še rudo, pri čemer smo skupno porabili za taljenje 8,7 kg rude ter 12,4 kg oglja. Skupni čas samega taljenja je znašal 4 h in 43 min, pri čemer je gorenje potekalo enakomerno (slika 17).

Med taljenjem smo peč odprli (prebodli), da bi iz nje spuščali tekočo žlindro, kar pa ni bilo zelo uspešno, saj je bila viskozna kakor gost med (slika 18, levo). Taljenje smo končali, ko smo skozi odprtino za opazovanje notranjosti peči opazili njeno ohlajanje, na koncu šobe je bilo videti tudi žlindro, ki je

Slika 17. Časovni potek in kumulativna poraba rude ter oglja.

mašila šobo, zato je bilo tudi vpihavanje zraka onemogočeno. Pred odpiranjem peči smo vpih prestavili v odprtino na dnu, vendar tudi s tem ukrepom nismo izboljšali vleka skozi peč. Tudi predhodne izkušnje so nas naučile, da s prestavljanjem mesta

vpiha povzročimo nastanek dveh ali več manjših volkov. Ker je bila peč grajena za enkratno uporabo, smo jo razdrli, iz peči potegnili volka in po rahlem 'čiščenju' z lesenim kladivom dobili volka, kot ga nakazuje puščica na sliki 18 desno.

Slika 18. Izpuščanje tekoče žilindre (levo) in razdrta peč z volkom (desno).

Tabela 1. Primerjalna tabela dimenzij peči ter procesov pri prvem in drugem poskusu taljenja.

	Enota	Železniki 2017	Stara Fužina 2018
Premer vzhodja peči	[cm]	25,00	25,00
Premer vrha peči	[cm]	15,00	16,00
Višina	[cm]	60,00	80,00
Poglobitev	[cm]	0,00	0,00
Masno razmerje ruda : oglje : kremen	[-]	1 : 5,6 : 0,2 1 : 2,9 : 0,08 1 : 1,2 : 0,03	1 : 1,3 : 0
Šarža rude	[kg]	0,08 0,08 0,20	0,15
Pražena ruda skupaj	[kg]	8,00	8,70
Šarža oglja	[kg]	0,45 0,23 0,23	0,20
Oglje za taljenje	[kg]	14,40	12,40
Oglje skupaj	[kg]	22,00	19,00
Kremen skupaj	[kg]	0,50	0,00
Čas taljenja	[h:min]	06:36	04:43
Čas ogrevanja peči	[h:min]	01:55	02:45
Velikost volka	[cm]	-	16 x 15 x 13
Masa volka	[kg]	1,77	3,55

Analiza volka in žindre

Zaradi podrobne analize volka nismo sklenili kovati takoj, saj bi nam žindra odpadla z njega in ne bi prišli do podatkov o postavitvi in poziciji volka v peči. Volk je bil v enem kosu, in sicer po prvotnem odstranjevanju žindre premera od 13 do 16 cm ter mase 3,55 kg (slika 19).

Pod mestom, kjer se je vpihoval zrak v peč, so na volku vidni rdeči ostanki stene peči (slika 20). Nad tem mestom oziroma nad šobo je bilo taljenje sten peči zaradi visoke temperature najbolj intenzivno. Pri žaganju preko sredine volka je ta del volka odpadel (slika 21).

Tudi volk iz leta 2017 je bil pozicioniran ob šobi za vpihovanje zraka, pri čemer so ostanki staljene

Slika 19. Masa volka pred žaganjem je znašala 3,55 kg.

Slika 20. Rdeča barva predstavlja ostanke stene peči na volku.

Slika 21. Prezrez volka preko sredine nakazuje njegovo porozno strukturo.

stene peči vidni v obliki porozne žilindre na njegovi levi strani (slika 21). Volk je bil močno porozen in se je pri žaganju razletel na številne manjše koščke (slika 22).

Metalografska analiza obeh volkov razkriva nju heterogeno strukturo. Podobno, kot v nadaljevanju prikazujejo metalografske slike kovnega železa (slika 23 in slika 24), imajo posamezna področja po prerezu različno vsebnost ogljika, in imajo posledično različno strukturo.

Notranja stena peči nad šobo je bila staljena (slika 25). Krhke in lahke ostanke taline sten je ravno tako

moč najti po pobočju železnodobnega najdišča Štalca (slika 26). Po pobočju je moč najti tudi številne ostanke tekoče žilindre (slika 27). Ali so jo izpuščali iz peči ali je nastala v njeni notranjosti, je še odprto vprašanje. Mi smo jo pri drugem taljenju (slika 28) našli manj kot pri prvem taljenju leta 2017.

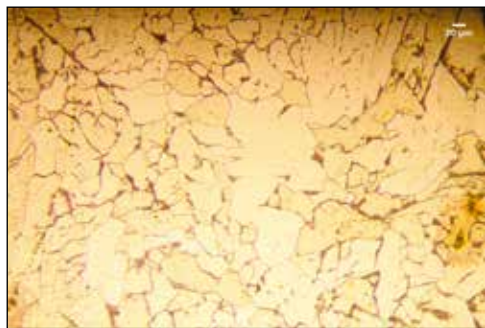
Izvedena je bila tudi primerjava vsebnosti kovin v volku in v tekoči žilindri iz obeh poskusov taljenja. Oba volka in tekoči žilindri smo nadalje primerjali z volkom ter tekočo žilindro, najdenima na pobočju Štalca. Analiza je bila opravljena z XRF inštrumentom Niton XL3t Gold+. Elementna analiza žal ne

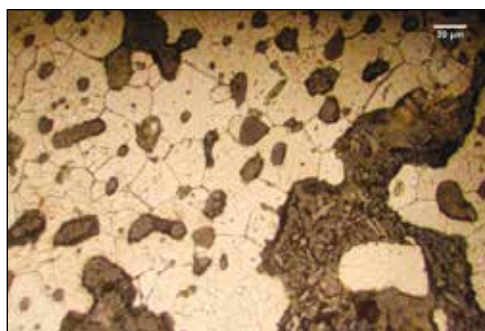
Slika 21. Porozen volk iz leta 2017. Foto: Aleksander Čufar.

Slika 22. Pri žaganju se je volk razletel, zato je bil prerez izveden na manjših kosih.

Slika 23. Metalografska analiza kovnega železa iz volka, pridobljenega pri taljenju 2018 v Stari Fužini, nakazuje področja, kjer so prevladujoča zrna železa (ferita) z malo perlita na kristalnih mejah (levo) in področja s prevladujočo perlitno strukturo ter feritom na kristalnih mejah (desno). Foto: Barbara Bertoncelej

Slika 24. Metalografska analiza kovnega železa iz volka, pridobljenega pri taljenju 2017 v Železnikih. Leva slika nakazuje področje, kjer je prevladujoča feritna struktura s številnimi vključki žlindre. Desna slika nakazuje področja s prevladujočo perlitno strukturo, na meji z žlindro pa je prišlo do razogličenja in se nahaja ferit. Foto: Barbara Bertoncelej

Slika 25. Ostanki staljene stene peči iz leta 2018.

Slika 26. Ostanki, podobni staljenim stenam peči so najdeni tudi na pobočju hriba Štalca.

omogoča detekcije vsebnosti ogljika ter kisika, ki sta dva izmed bistvenih elementov pri analizi jekla/žlindre, zato je dejanska vsebnost posameznega elementa nižja, kot so podane vrednosti v tabeli. Relativna primerjava obeh volkov iz let 2017 in 2018 razkriva višjo vsebnost železa in manjšo vsebnost

silicija v drugem poskusu. Eksaktna primerjava z volkovi in žlindro s Štalce ni možna, saj za taljenje leta 2017 in 2018 nismo uporabili lokalne rude (bobovec), so pa rezultati analize taljenja iz leta 2018, kjer nismo dodajali drobljenega kremenca, bližje rezultatom analize železnodobnega volka ter žlindre.

Slika 27. Ostanki tekoče žlindre s pobočja hriba Štalca.

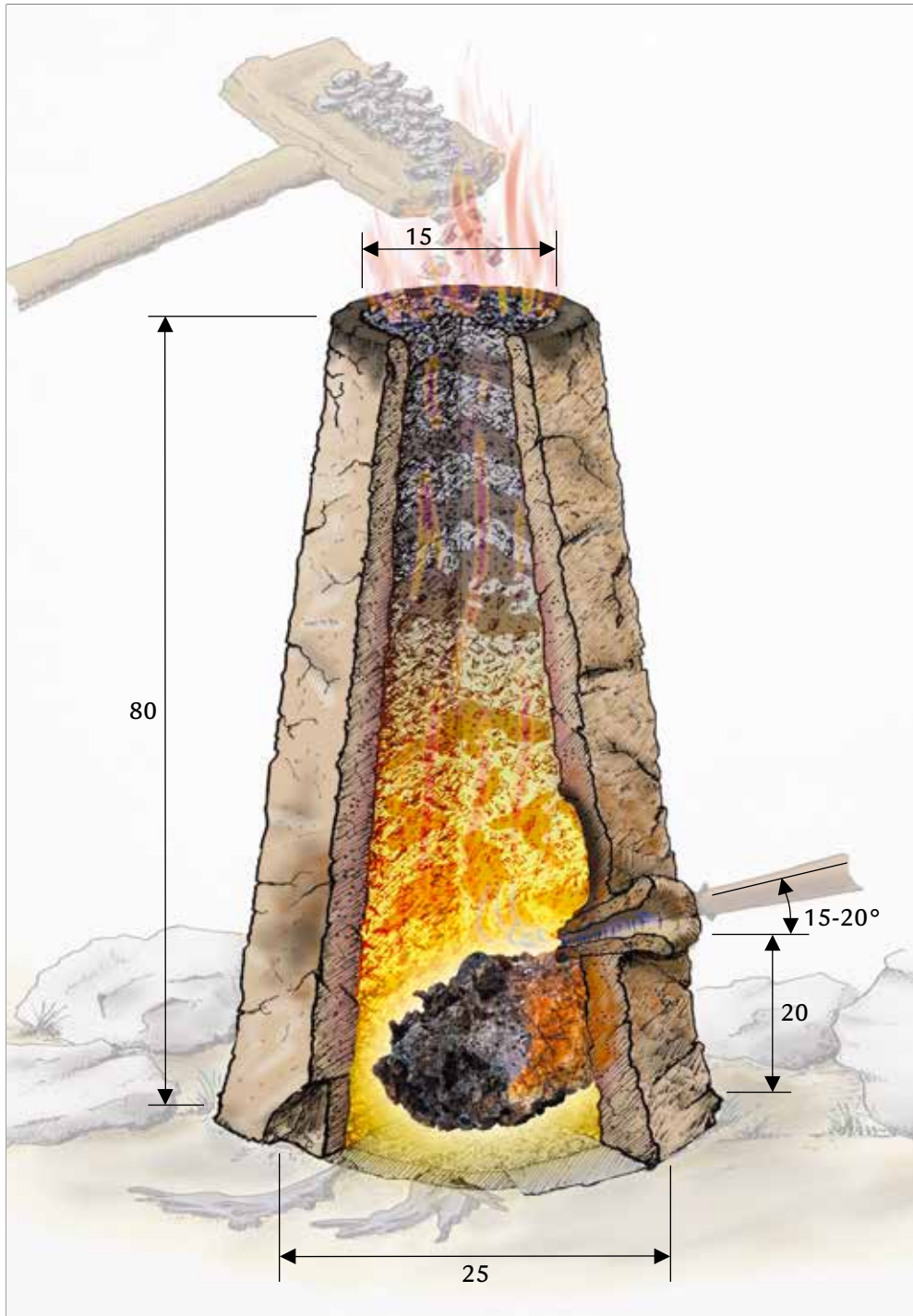

Slika 28. Tekoča žlindra, ki smo jo odstranili iz peči pri taljenju v letu 2018.

Tabela 2. Kemična analiza relativne vsebnosti posameznega kemijskega elementa v volku in tekoči žlindri. Kemični elementi z manjšimi deleži od 0,01 % so izpuščeni. Dejanske absolutne vrednosti posameznih elementov so nižje in so deloma vezani kot oksidi, zato se podane vrednosti lahko uporabijo le za medsebojno relativno primerjavo [vir: Jernej Trojar].

Kemijski element	Delež	Volk			Tekoča žlindra		
		*Štalca 500 pr. n. št.	Poskus 2017	Poskus 2018	Štalca 500 pr. n. št.	Poskus 2017	Poskus 2018
Fe	%	99,313	82,032	95,709	78,500	69,662	60,717
Si	%	0,144	11,054	1,442	11,660	20,527	26,092
Al	%	/	3,277	1,649	9,314	6,460	6,317
P	%	0,155	0,211	0,025	0,130	0,119	0,143
Mn	%	/	2,777	0,076	0,099	2,413	5,009

* Podatki so iz razstavljenega volka, najdenega na Štalci. Razstavljen je v arheološki vitrini Štalca (št. 18) v muzeju Železniki.

Skica preseka peči z nakazano pozicijo volka iz drugega poskusa taljenja leta 2018.

Predelava volka v kovno železo

Ker je struktura volka porozna in nehomogena ter vsebuje žilindro in oglje, ga je treba nadalje segreti in kovati, da postane uporabno, tj. kovno železo. Volka smo segrevali v talilni peči. Dokazov o obstoju talilnih ognjišč na Štalci še nismo našli, zato smo ga zgradili po zgledu, ki smo ga videli v Stari fužini leta 2016. Talilno ognjišče je zgrajeno iz gline v obliki ledvičke, pri čemer je stena z odprtino za vpih nekoliko višja, da nudi zaščito mehu ter osebi, ki vpihuje zrak (slika 29). Da bi zaščitili temperaturno najbolj izpostavljene dele peči, smo v dno

Slika 29. Talilno ognjišče med segrevanjem volka. Foto: Stane Zgaga

Slika 30. Talilno ognjišče z ostanki taline na dnu in po steni, v kateri je vgrajena šoba za vpih zraka. Foto: Stane Zgaga

peči in v steno z vpihom vgradili ploščate kamne, ki smo jih našli na pobočju Štalce. Predel stene nad vpihom je temperaturno najbolj obremenjen in tam nameščeni kamen je med segrevanjem počil. Visoke temperature so poleg taljenja volka povzročile tudi taljenje šobe in stene okoli šobe, kot je prikazano na sliki 30.

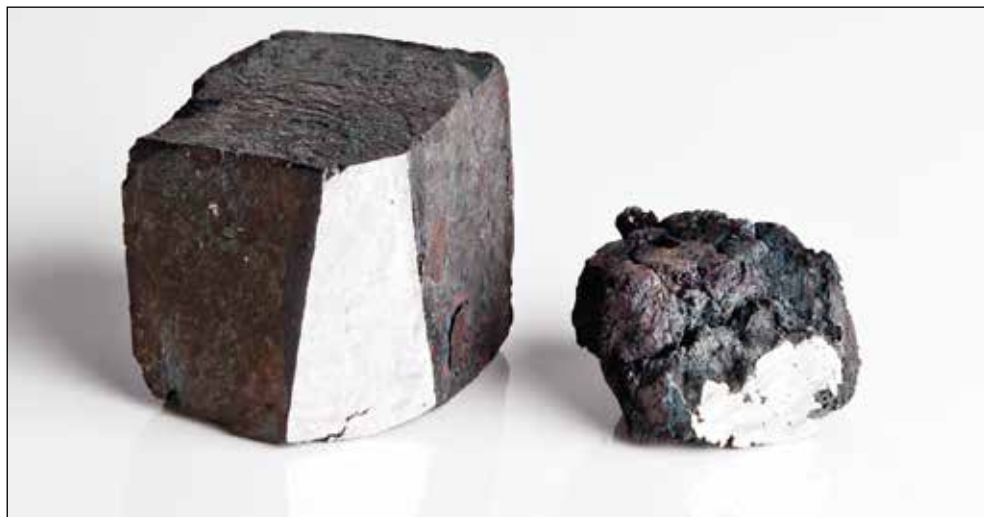
Slika 31. Izvlek segretega volka iz talilne peči. Foto: Stane Zgaga

Slika 32. Kovanje volka na tnalu. Foto: Stane Zgaga

Slika 33. Kovanje volka na nakovalu. Foto: Stane Zgaga

Slika 34. Kovno železo (ingot) iz volka, pridobljenega pri taljenju leta 2018 v Stari Fužini (levo) in porozen kos iz volka, pridobljenega pri taljenju leta 2017 v Železnikih.

Čas segrevanja volka smo med posameznimi segrevanji skrajševali (slika 31). Najprej iz začetnih 12 minut na 5 minut in na koncu na 2 minuti. To smo storili, ker je bil volk vedno manjši in bi se lahko preveč segrel ter pričel iskriti (razpadati). Od 10 ciklov segrevanja ter kovanja smo prvih šest kovanj izvedli na lesenem tnalu, da se volk med kovanjem ne bi prehitro ohladil in zaradi trdote nakovala razletel (slika 32). Pri zadnjih štirih kovanjih na nakovalu (slika 33) pa smo dobili obliko kompaktne železne kocke dimenzij 34 x 35 x 40 mm ter mase 380 g (slika 34, levo). Sledilo je še kovanje manjšega volka iz leta 2017, ki pa je bil preveč porozen in ga nam ni uspelo skovati v kompaktno kocko (slika 34, desno). Tako smo dobili krhko in porozno gmoto dimenzij 20 x 26 x 30 mm ter mase 59 g, ki ni ustrezna za nadaljnje kovanje v končni izdelek.

Zaključek

Primerjava obeh poskusov taljenja v letu 2017 in 2018 podpira domnevo, da so bili najdeni volki na pobočju hriba Štalca zelo verjetno pridobljeni v pečeh, višjih od 60 cm. Ker se žilindra nahaja na pobočju severozahodne strani hriba, je prav tako

verjetno, da so uporabljali tip peči, ki je bila vkopana v hrib. Eksperimenta sta potrdila ustreznost lokalne glinice za izgradnjo peči, katere lastnosti so izboljševali z dodatkom slame. Uspešna izdelava kovnega železa najbolje potrjuje ustreznost opisanih postopkov taljenja rude in nadaljnje predelave volka v kovno železo.

Da bi preprečili prehitro zamašitev pretoka zraka skozi peč in posledično dobili večjega volka, bomo v bodoče izvedli eksperiment s pečo s poglobljenim dnom. S tem bomo skušali odgovoriti na vprašanje, ali so dobljene oblike tekoče žilindre nastale znotraj peči ali so jo dobili pri preobodu peči. V naslednjih eksperimentih bomo tako skušali določiti optimalno količino vpiha s končnim ciljem pridobiti kvalitetnega volka z uporabo ročno gnanih mehov in kot vhodno surovino uporabiti v okolici nabrano rudo bobovec.

Z eksperimentalnim pristopom smo skušali odgovoriti na vprašanja o načinu taljenja, ki so ga izvajali železnodobni predhodniki na pobočju hriba Štalca. Dokončnih odgovorov seveda ne moremo dati, lahko pa ugotovitve dajo večjo ali manjšo težo posameznim domnevam, s čimer upamo, da smo prispevali kamenček k mozaiku razumevanja umetnosti pridobivanja železa pred dobrima dvema tisočletjema.

Zahvala

Nabiranje rude v obliki bobovca po okoliških hribovjih je zelo zamudno opravilo in neveščemu očesu se pogosto zgodi, da je izkupiček boren. Da smo imeli na razpolago dovolj rude za učenje, tako gre zahvala g. Simonu Kranjcu, ki nam je v okviru fužinarskih dni v Stari Fužini priskrbel rudo in bil z nami pripravljen deliti izkušnje. Z dragocenimi napotki v skrivnostnem svetu mojstrov pridobivanja železa po pravadnih postopkih so nas usmerjali tudi udeleženci festivalov taljenja v muzejskem rezervatu Stara hut u Adamova na Češkem in v Stari Fužini. Pri tem smo še posebno hvaležni g. Ivu Cundriču,

ki nas je vzel v uk kot člane njegove ekipe v letu 2016. Neprecenljivi so bili tudi napotki občasnega sopotnika na železodobnih poteh g. Ivana Marije Hrovatina ter znanstvene razlage prof. Jakoba Lamuta. Pri analizi rezultatov pa sta s kemičnimi analizami in metalografskimi posnetki pomagala risati zemljevid spoznanj še Jernej Trojar in dr. Barbara Bertonec iz podjetja Domel. Celoten proces od taljenja rude do kovnega železa je za večnost posnel in uredil Stane Zgaga.

Ne nazadnje gre zahvala še vsem številnim neimenovanim prijateljem, ki so nas pri našem učenju na različne načine podprli, predvsem pa našim družinam za razumevanje in potrpežljivost.

Literatura:

- Bogataj F., 2014. *Štalca, halštatska naselbina*. R. Rejc (ur.), *Železne niti 11*. Muzejsko društvo Železniki, str. 127–131.
- Bogataj F., Bogataj, A., 2013. *Štalca – stara naselbina, vetrne peči in železo*. R. Rejc (ur.), *Železne niti 10*. Muzejsko društvo Železniki, str. 185–194.
- Hacquet, 1781. *Oryctographia Carniolica oder Physikalische Erdbeschreibung des Herzogthums Krain, Istrien, und zum Theil der benachbarten Länder. Zweyter Theil*. Leipzig. str. 137.
- Levičnik J., 1855. *Železniki na Kranjskem*. Kmetijske in rokodelske novice, letnik 13, številka 9 (URN:NBN:SI:DOC-OBF2W-Z2U from <http://www.dlib.si>), str. 35.
- Globočnik, A., 1867. *Der Berg- und Hammerswerksort Eisnern*. Ljubljana. (prevod) Jože Dolenc, PAN Dražgoše, 1999. Str. 15.
- Šketa M., 2010. *Josip Peternefj (13.3.1896 – 25.9.1936), Naprednjak iz Cerknega, posestnik v Selcih 67, rojeni raziskovalec in nesojeni izumitelj*. P. Pegam (ur.), *Železne niti 7*. Muzejsko društvo Železniki, str. 173–248.
- Müllner, A., 1909. *Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien von der Urzeit bis zum Anfange des XIX. Jahrh.* Wien – Leipzig. Stran 215. Vir: prevod Renata Demšar za Muzej Železniki 1972. Str. 15.

O rudarjenju v Selški dolini – skozi stare zemljevide in rokopisne geološke karte

Matija Križnar

Povzetek

Intenzivna rudarska dejavnost je neločljivo povezana z železarstvom na ožjem in širšem območju Selške doline. Rudarjenje in iskanje rud je potekalo skoraj povsod, a najbolj aktivna območja so bila v okolici Železnikov, Knap ter na planotah med Jelovico, Ratitovcem in Soriško planino. Kljub temu je danes težko slediti in iskati mnoge rudarske objekte, kot so rovi, izkopne jame in druga podobna rudarsko-tehniška dediščina. Pri iskanju starih rudnikov oziroma rudišč in dokumentiranju njihove nekdanje aktivnosti v Selški dolini smo preučili obsežno gradivo zemljevidov (topografskih kart) in arhivskih rokopisnih geoloških kart. Proučeno gradivo nudi zanimiv vpogled v nekatera območja rudarjenja, predvsem v 19. stoletju, in celo nekatere nove informacije o rudnikih, ki so jih verjetno poznali le domačini in redki geologi, saj so označeni na geoloških kartah.

Uvod

Ugodna lega in primerna geološka zgradba sta bila pomembna dejavnika v razvoju rudarstva v Selški dolini ter na njenih širših okoliških dvignjenih planotah in vzpetinah. Rudarjenje je bila ena glavnih dejavnosti že od prazgodovine, kar dokazujejo tudi mnoge arheološke najdbe. Dokaj intenzivno iskanje in izkoriščanje železovih in drugih rud je doseglo višek med 18. in 19. stoletjem, ko so rudo izkoriščali (in iskali) skoraj povsod po tedanji Kranjski. O obsežni rudarski dejavnosti pričajo predvsem arhivski zapisi v Rudarskih knjigah, medtem ko so rudarski objekti (rovi, izkopi ...) večji del uničeni ali neprepoznavni. Pomembni dokumenti tistega časa so tudi različne topografske karte oziroma zemljevidi in kasneje tudi bolj specializirane geološke karte, med katerimi izstopajo predvsem rokopisne geološke karte. Ti dokumenti v sebi skrivajo mnoge zanimivosti, kot so natančne lokacije posameznih rudišč

(najdišč rud) ali rudnikov, oziroma navajajo tudi mnoga že izgubljena in pozabljena imena območij, vasi, ledinska ter druga geografska poimenovanja, povezana z rudarjenjem (Gašperšič, 1962; Schmidt, 2014).

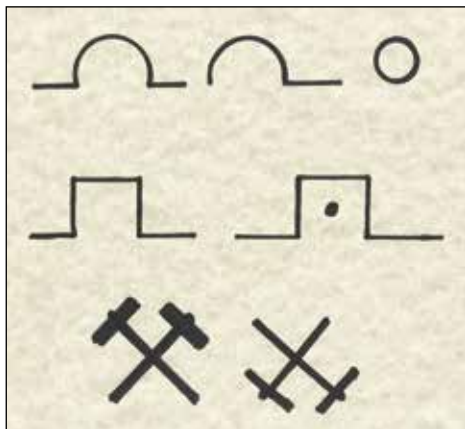
Iskanje in kopanje železove rude (bobovec), ki je prevladovala v okolici Selške doline, je bilo naporno in nevarno opravilo. Prvi rudarji so rudo gotovo iskali na površini in šele s pomanjkanjem "površinske" in kvalitetne rude so se osredotočili na naravno zapolnjene vrtače, brezna in jame. Le ob določenih pogojih in primerih so se posluževali tudi kopanja umetnih rovdov in sledenju rude. Šele pozneje so rudarili v pravih rudniških rovih, še posebej ko so sledili drugim rudam, kot so bakrove in manganove rude (vzpetine južno od Železnikov). Z rudarstvom so povezani tudi drugi objekti, kot so jame za pranje rude in mnoge povezovalne in transportne ceste, ki so pogosto označene tudi na zemljevidih.

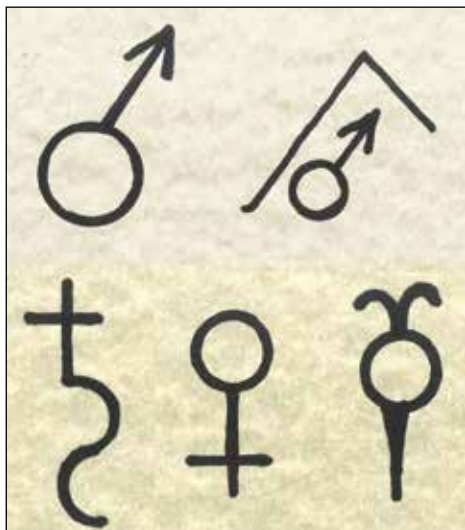
Z železovo rudo (bobovci in prst) zapolnjeno brezno na severnem delu Jelovice. Takšne zapolnitve so izkopavali tudi po okolici Selške doline. Foto: Matija Križnar

Označevanje rudnikov in najdišč rud

Kartografsko označevanje (simboli) se je skozi stoletja zelo malo spreminjalo, kar velja tudi za označevanje pojavov rud, rudnikov in drugih rudarskih objektov. Že prvi natančnejši zemljevidi današnjega slovenskega ozemlja vsebujejo "klasične" oznake za nekatere rude, kot so železove, srebrove in bakrove

Oznake za rudniške objekte, ki jih najdemo na zgodovinskih zemljevidih in rokopisnih geoloških kartah. V zgornji vrsti so oznake z jožefinskih vojaških kart, spodnji pa predstavljata novejšo označevanje rudnikov (prekrižani kladivi). Risba: Matija Križnar

Stare oznake za različne rude. V zgornji vrsti so oznake za železovo rudo, spodaj pa za srebrovo, bakrovo in živosrebrovo rudo. Risba: Matija Križnar

rude ter celo premog. Na prvih zelo natančnih zemljevidih, kot so jožefinski vojaški zemljevidi (prva izmera), je mogoče najti le dve oznaki, ki predstavljata odprte izkope (odprte kope) in podzemne rove. Pri kasnejših zemljevidih so označevanje spremenili in običajno ob zapisu dodali še vrsto rude (železova, bakrova ...). Tako so v primeru rudnika železove rude pripisali Eisengrube. Na drugih, tudi specializiranih zemljevidih so se oznake zelo malo spreminjale do približno začetka 20. stoletja. Takrat so jih nadomestile druge oznake (prekrižana kladi-va) in s črkami označena rudišča (Fe, Cu, Pb ...), kar se je obdržalo vse do danes (Križnar, 2015).

Poleg oznak (simbolov) pri preučevanju zgodovine rudarjenja ne smemo pozabiti tudi na lokalna in ledinska imena, ki so obstajala v času nastajanja zemljevida oziroma karte. Tako lahko v primeru iz Selške doline skozi daljša obdobja sledimo imenu današnje vasi Knappe,¹ ki je zapisano kot Uknappech, Knapu, Knappou in podobno. Podobna lokalna poimenovanja in domača imena, povezana z rudarjenjem, najdemo tudi drugod po Selški dolini in širši okolici (Rudno, Na jamah, Pr' jamah, Knapovec, Pr' Rudarju ...). Mnoga ledinska imena so

zapisana izključno na določenih starih zemljevidih in so v veliko pomoč pri iskanju oziroma raziskovanju arhivskih dokumentov, kot so rudarske knjige (rudarske pravice ...) ter drugi zapiski, povezani z rudarsko zgodovino. Mednje lahko štejemo tudi mnoge časopisne zapise, ki so prikazovali lastništvo in lokacije nekaterih rudnih jam ali celo celih rudišč na takratnem Kranjskem.

Rudniki na zemljevidih

Med prve zelo natančne zemljevide slovenskega ozemlja moramo šteti jožefinske vojaške zemljevide. Ti so nastajali in se dopolnjevali skozi tri obdobja (t. i. tri izmere) ter nastajali v merilu 1 : 28.800. Pri pregledovanju teh še za današnje razmere vrhunskih zemljevidov smo našli mnoge rudnike, predvsem na Jelovici, v okolici Ratitovca in današnje Soriške planine. Tako lahko na jožefinskem vojaškem zemljevidu iz prvega obdobja (1763–1787) opazimo več rudnih jam na območju današnjega Homa nad Lajšami (zemljevid 1). Označene so štiri rudne jame s pripisom Eisen Guben. Omenjeni

Pogled na danes zaraščeno rudišče pri Knapah. Na grebenu je mogoče najti še sledilne rove in odval rude.
Foto: Matija Križnar

rudniški rovi so bili verjetno po nekaj desetletjih izkoriščeni, saj jih na drugem jožefinskem vojaškem zemljevidu iz obdobja 1806–1869 ni več označenih. Na tem zemljevidu najdemo le bolj severno ležeči rudnik oziroma rudišče "naReich" pod današnjima jelovškima vzpetinama Rajh in Turn, zahodno od Jamnika. Tudi tukaj je rudnik zapisan kot Eisengrube, le da ima že narisana simbol za železovo rudo.

Veliko bolj zanimive so oznake štirih rudnikov na istem zemljevidu, ki prikazuje ozemlje med Ratitovcem in Soriško planino (zemljevid 2). Tam so podobno kot pri Jamniku označeni rudniki železove rude. Eden leži na planoti Ratitovec, severno od današnjega Gladkega vrha. Drugi rudnik pa je označen med vasema Torka in Prtovč. Bolj severozahodno ležita še dva rudnika, ki pa imata narisana le simbola za železovo rudo, a do njih vodi pot, torej sta bila gotovo pomembna. Oba ležita na območju pod današnjim Črnim vrhom, nekoč imenovanim Na Berdu (danes je označeno le ledinsko ime Brda). Nenavadno je, da na jožefinskih vojaških kartah ni nobenih oznak rudnikov južno od Železnikov, kjer so verjetno kopali veliko kasneje in v manjšem ob-

segu, čeprav so rudarski rovi ponekod ohranjeni še danes. Ob jelovških in ratitovških rudnikih velja poudariti, da so rudarji pogosto naleteli tudi na kosti ledenodobnih živali, tudi jamskega medveda (Križnar, 2011; Križnar, 2013).

Konec 18. stoletja so nastali še nekateri drugi zemljevidi. Leta 1795 je bil izdan specialni zemljevid Natur und Kunst Producten Karte von Krain, ki zajema poleg ležišč rud ter rudnikov tudi druge naravne danosti in industrijske objekte od kamnolomov, fužin in drugih. Na zemljevidu sta v okolici Selške doline označena dva rudnika in eno ležišče železove rude (zemljevid 3). Zanimiv je predvsem rudnik, ki leži na desni strani Sore, jugozahodno od Železnikov. Na žalost pa veliko merilo zemljevida ne omogoča natančne lokacije omenjenih rudnikov. Omeniti velja tudi zemljevid Kranjske (Krainska deschela), ki ga je leta 1778 izdal Balthasar Hacquet. Ta zemljevid je vseboval tudi takrat še dokaj neznana najdišča premoga, uporabnih kamnin in rudnih mineralov, toda na območju Selške doline ne označuje nobenih rudnikov (razen fužine pri Železnikih).

Vzhodni del Jelovice s Homom, Turno, Rajhom in Jamnikom, kjer so rudarili in iskali železovo rudo več stoletij. Foto: Matija Križnar

Zemljevid Oberkrain oder der Laybacher Kreis iz leta 1797 vsebuje nekaj več informacij o rudnikih nad Železniki. Tako sta označena dva rudnika,² čeprav bi lahko pripadala tudi topilnicam, saj oznaki ležita nizko nad dolino Sore (zemljevid 4). Zemljevidi, ki so sledili (kopirali) že omenjene jožefinske vojaške karte, so nastajali tudi v prvi polovici 19. stoletja. Pregledni zemljevid Karte des Königreichs Illyrien nebst dem Königlich Ungarischen Littorale iz leta 1843 prikazuje mnoge rudnike na celotnem ozemlju. Na ozemlju med Jelovico in današnja Soriško planino ima označenih pet rudnikov (zemljevid 5). Na širšem območju pa lahko zasledimo rudnike tudi še v okolici Kroke (pri Češnjici) in na Pokljuki.

V letih 1844–1846 je Henrich Freyer izdal še danes izjemno informativen in uporaben zemljevid Special-Karte des Herzogtums Krain. Specialni zemljevid prikazuje vse takratne rudnike, rudne pojave in druge naravne danosti. Zemljevid v merilu 1 : 113.500 je bil razdeljen na 16 listov in tiskan v barvah (petih). Na ozemlju Selške doline prikazuje že nekatere predhodno omenjene rudnike, kot so tisti na Ratitovcu in "na Berdu" pod Črnim Vrhom (zemljevid 6). O aktivnem izkoriščanju železove rude nad Sorico govori tudi oznaka rudišča zahodno od vasi Danje. Ta rudnik je v zadnjih letih dokumentiral in raziskal tudi Goran Schmidt (Schmidt, 2011; Schmidt, 2013), ki enako omenja tudi Freyerjev zemljevid. Zanimive so tudi oznake rudnikov na južnem robu Jelovice na grebenih Dražgoške gore, kjer je v okolici Lipniške planine označeno tudi aktivno rudišče. Enake oznake o rudarski aktivnosti najdemo tudi pri Jamniku, pod grebenom s cerkvijo Sv. Primoža.

Mnogi kasnejši zemljevidi, kamor sodi tudi Zemljevid slovenske dežele in pokrajin iz leta 1852, podobno kot drugi prikazujejo nekatere rudnike na ozemlju Selške doline, toda brez novosti in sprememb. Z zamiranjem rudarske in železarske dejavnosti proti koncu 19. stoletja so v pozabo zašle tudi oznake.

Rokopisne (barvne) geološke karte

Osnova za vse nastajajoče geološke karte so bili zgoraj omenjeni jožefinski vojaški zemljevidi in tudi kasnejši zemljevidi velikega merila, v katere so vrisovali in dopisovali geološke podatke. Prve natančne geološke karte ozemlja Kranjske (tudi z Gorenjsko) so pričele nastajati že sredi 19. stoletja z razvojem takrat skupnega geološkega zavoda na Dunaju (Budkovič, 2008; Ramovš, 2001). Prvo geološko kartiranje ozemlja Selške doline so zaupali tudi prvemu slovenskemu geologu Marku Vincencu Lipoldu, kar je ta izvajal v letu 1857. Postopek kartiranja je potekal na osnovi topografske karte (merila 1 : 28.800), kjer so geološke podatke potem prenesli na zemljevide manjšega merila, običajno na merilo 1 : 144.000 (zemljevid 7). Čeprav je Lipold terenska dela v Selški dolini opravil v letu 1857, je še naslednje leto popravljaj in dopolnjeval podatke (Ramovš, 2001, 7).

Na Lipoldovih rokopisnih barvnih geoloških kartah (v digitalni obliki³) smo pregledali celotno ozemlje Selške doline in našli nekaj izjemnih podatkov. Prvi zanimiv zaznamek smo našli na območju današnjega Svetega Tomaža. Na geološki karti je vzhodno od vasi, nad dolino reke Sore označen rudnik živosrebrove rude, verjetno pa je bil le poizkusni rov. Simbol je narisana na kamninah paleozojske podlage in ima pripis Queksilber bergbau, torej "rudnik" živega srebra (zemljevid 8). O tem pojavu živosrebrove rude (cinabarit) Lipold večkrat piše tudi v poročilih (Lipold, 1853; Lipold, 1856). Naše raziskave v letu 2016 so po več kot 160 letih potrdile obstoj tega orudjenja, saj smo na označenem mestu našli kremenove žile s kristali cinabarita (Križnar, 2016; Križnar, 2018).

Drug zanimiv zapis oziroma oznako najdemo zahodno od današnjih Selc, kjer sta označena celo dva rudniška objekta (rova). Verjetno gre tudi tukaj za stare rove (zato nad enim tudi zapis Alt), kjer so iskali oziroma kopali bakrovo rudo. Na bakrovo rudo kaže tudi pripisani napis Cupferberg (zemljevid 9). Trenutno o teh rudarskih delih vemo izjemno malo,

Na osnovi rokopisne geološke karte je bilo mogoče ponovno poiskati in najti kristale cinabarita nad dolino Selške Sore. O cinabaritu pri Svetem Tomažu je prvi pisal Marko Vincenc Lipold pred več kot 160 leti. Foto: Matija Križnar

ker terenske raziskave še vedno potekajo. Mogoče se tukaj skriva skrivnostni rudnik, ki ga omenja Alfonz Müllner in je označen kot "Rastgraben". Isto najdišče bakrove rude omenjajo še kasnejši geologi in raziskovalci (Müllner, 1903).

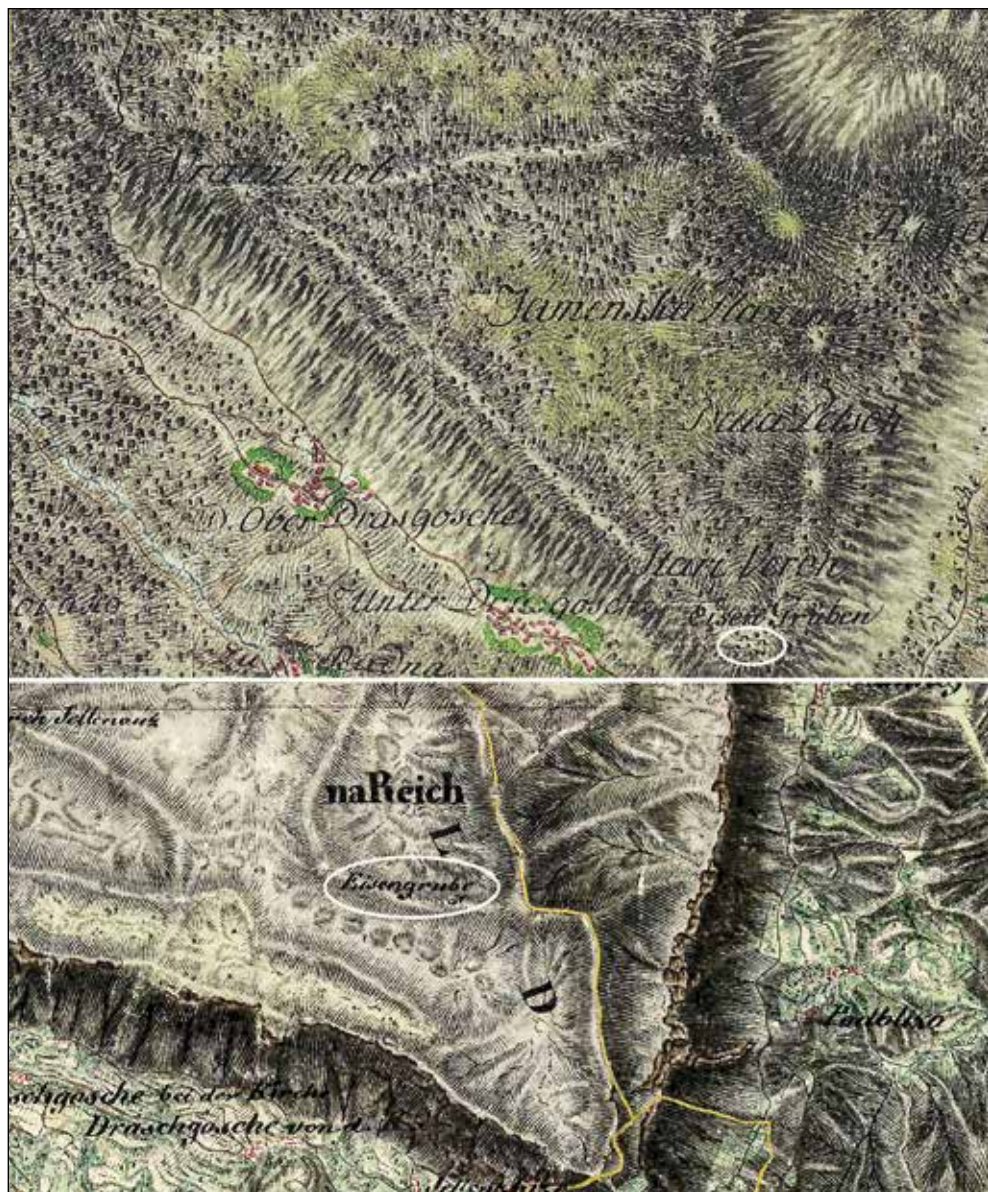
Temeljit pregled zgodovinskih in rokopisnih geoloških kart širšega ozemlja Selške doline ne prikazuje nobene druge rudarske dejavnosti na območju južno od Železnikov, na Jelovici ter med Ratitovcem in Soriško planino. Čeprav na topografskih osnovah (razmeroma nejasni zapisi) lahko ponekod opazimo zaznamke rudnikov železa (zapisani kot Eisengrube), ti običajno niso poudarjeni. To lahko pomeni, da po letu 1858 niso več delovali oziroma so mirovali, kar bi bilo najboljše sklepanje. Čeprav rokopisne geološke karte vsebujejo mnoge koristne informacije, pa je nenavadno, da o nekaterih rudnikih ni niti sledu oziroma nobenih oznak. To se nanaša predvsem na rudnike južno od Železnikov in tudi že zgoraj omenjeni rudnik pri Knapih.

1774 tat sich eine grosse Gesellschaft zusammen um bei Selzach auf Kupfer zu bauen. In den Rev-Bergamt-Akten des genannten Jahres erliegt ein Ansuchen um Bewilligung bei Selzach hinter dem Brinzinischen Garten in dem s. g. Potzhival, oder Rastgraben auf Kupfererz, wo sie es gefunden, zu schürfen, nachdem sie den Bau in Lanische schon seit 8 Jahren betreiben aber wegen festem Gestein und aufgehendem Pulver nicht wenig Unkosten haben, doch sei Hoffnung da. Die Gewerken sind:

Graf von Edling in Heidenschaft, Valentin von Modesti, von Premru, Martin Petkovitsh, Peter Bratush, Anton Kushe, Anton und Josef Vidrah, Anton Tschik, Georg Blannintz, Andrea Spnara, Josef Kovatschitsch, Franz Vidmar, Andre Wlaska, Josef und Jerni Naglest, Kaspar Massesnu, Franz Premru, Matia Sgauz, Paul Kobazin, Josef Janesiz, Anton Sherauz, Anton Ershen, Martin Liker, Anton Papit, Jakob Abram, Andre Florianstshitsh, Leopold Patshiren, Andrea Poll.

Zapis iz revije Argo o rudnikih bakra pri Selcih, ki še vedno skrivajo svojo pravo lokacijo. Vir: Müllner, 1903

Zemljevid 1

Izseka iz dveh jožefinskih vojaških kart z označenimi rudniki na ozemlju današnjih vzpetin Homa (zgoraj) in Rajha (spodaj). Vir: The Historical Map Portal

Zemljevid 2

Izsek iz dveh jožefinskih vojaških kart s štirimi označenimi rudniki med Ratitovcem in Soriško planino. Vir: The Historical Map Portal

Zemljevid 3

Zemljevid Natur und Kunst Producten Karte von Krain iz leta 1795 prikazuje nekatere rudniške objekte (obkroženi) na območju Selške doline. Vir: Digitalna knjižnica Slovenije

Zemljevid 4

Zemljevid Kranjske iz leta 1797 ima nad Železniki dva rudnika železove rude (obkroženo). Podobno sta označena tudi dva rudnika pri Kropi in Češnjici pri Kropi (prekinjene črte). Vir: Digitalna knjižnica Slovenije

Zemljevid 5

Izsek širše okolice Selške doline z zemljevida Karte des Königreichs Illyrien nebst dem Königlich Ungarischen Littorale z označenimi rudniki v okolici Ratitovca in nim na Jelovici. Vir: Digitalna knjižnica Slovenije

Zemljevid 6

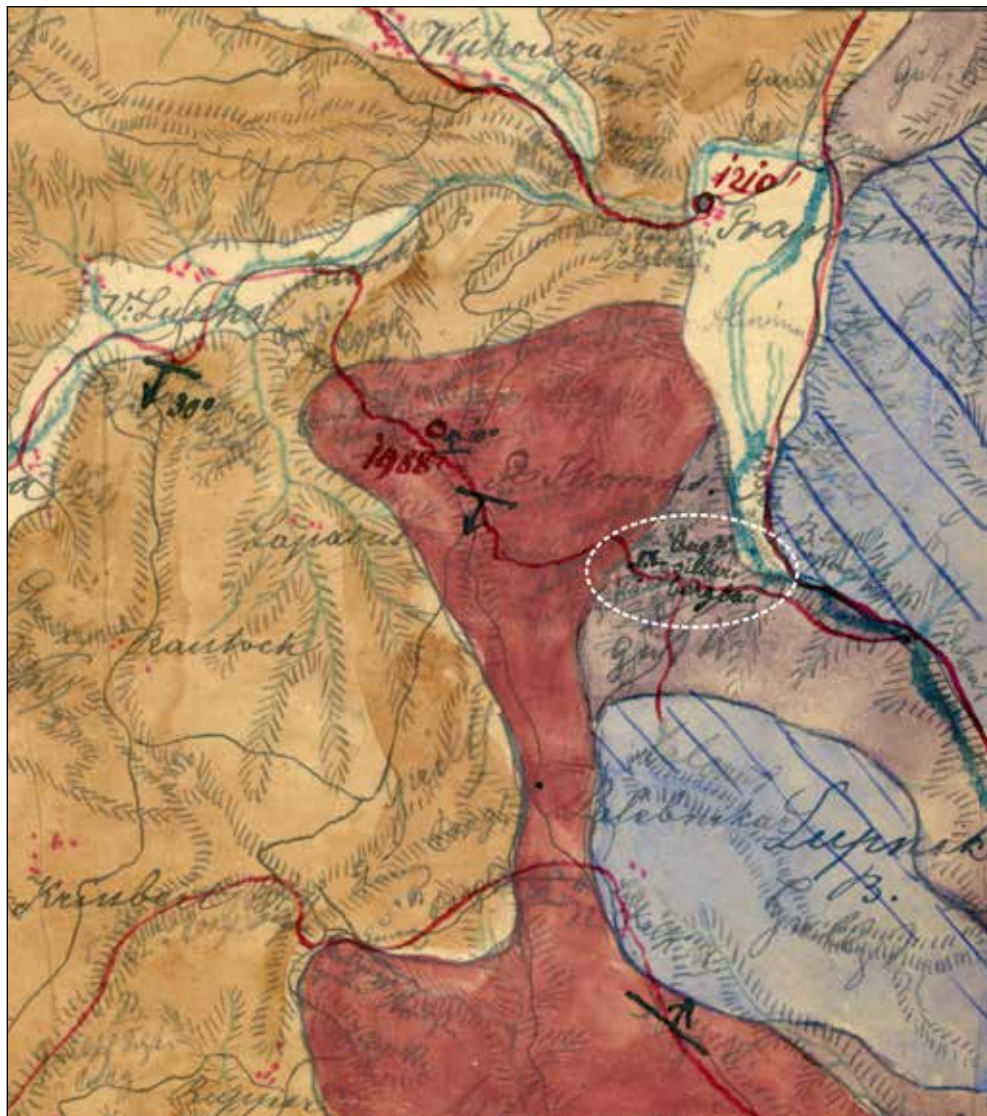
Zemljevid Henrika Freyerja je zelo natančen in prikazuje mnoge rudniške objekte in pojave rud zahodno in severno od Železnikov. Vir: Digitalna knjižnica Slovenije (Freyer, 1846)

Zemljevid 7

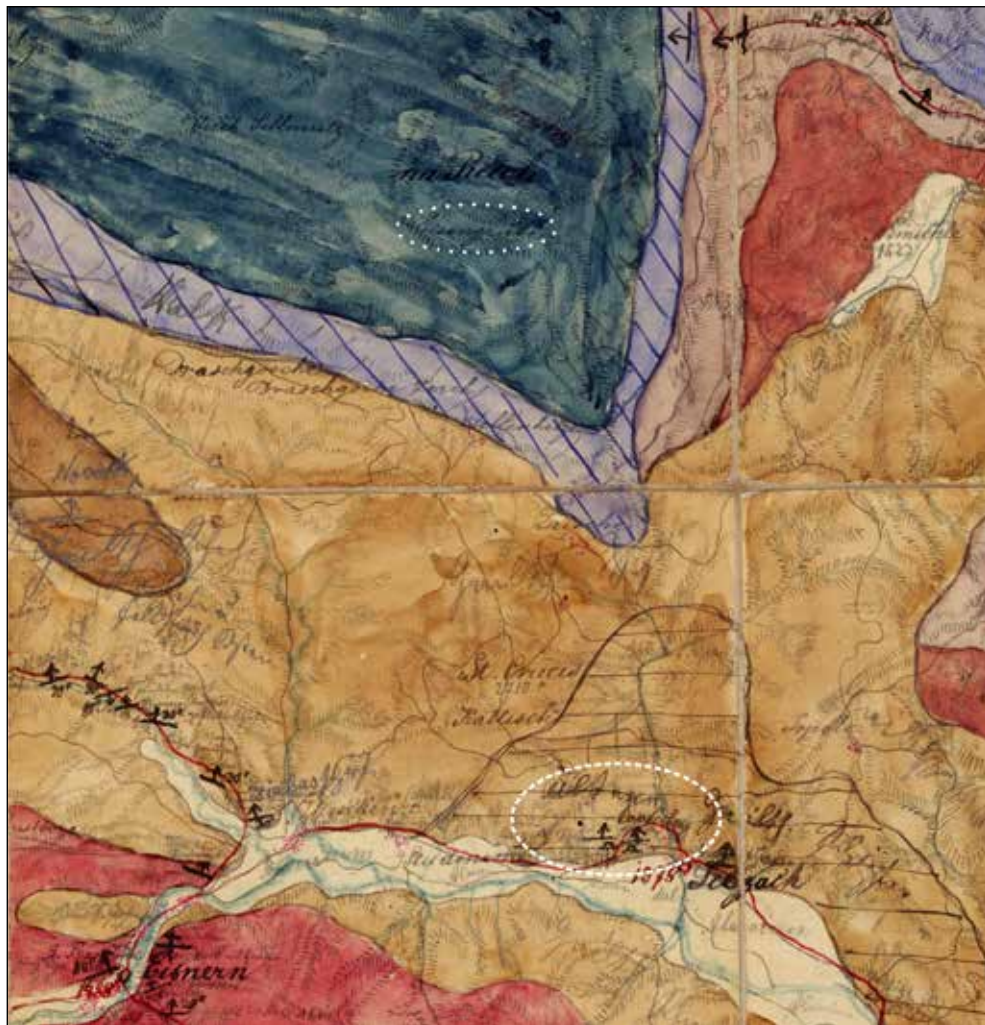
Rokopisne geološke karte so običajno risali na osnovne topografske karte (merilo 1:144.000). Tako lahko na karti najdemo označene še nekatere rudnike (obkroženo). Predstavljena geološka karta je iz leta 1856. Vir: Arhiv Geološkega zavoda Slovenije, foto: Matija Križnar

Zemljevid 8

Rudnik in pojav živosrebrove rude pri Svetem Tomažu, izrisan na rokopisni geološki karti (merilo 1:28.800).
Vir: Arhiv Geološkega zavoda Slovenije, foto: Matija Križnar

Zemljevid 9

Skrivnostna rudnika (dva rudniška rova) bakrove rude zahodno od Selc, označena na rokopisni geološki karti (spodaj). Zgoraj je označen rudnik železove rude pod Rajhom. Vir: Arhiv Geološkega zavoda Slovenije, foto: Matija Križnar

Zaključek

O zgodovini rudarjenja v Selški dolini in njeni okolici obstaja vrsto zapisov, od arhivskih rudarskih knjig, ledinskih imen, ljudskega izročila do dejanskih rudniških objektov, kot so vkopi, rovi in rudniški odvali. Vse to kaže na izjemno pestro rudarjenje v zadnjih nekaj stoletjih. Mnogo podatkov

o rudarski dejavnosti smo našli tudi na nekdanjih zemljevidih (topografskih kartah) in rokopisnih geoloških kartah. To gradivo vsaj deloma pripomore k lociranju nekaterih starih rudnikov oziroma rofov. S prebiranjem zemljevidov dobimo tudi vpogled v nekdanja poimenovanja območji, kot so ledinska imena in podobno.

Literatura:

- Budkovič, T., 2008: *Manuskriptne geološke karte slovenskega ozemlja iz obdobja avstroogrške monarhije, ki jih hranijo v znanstvenem arhivu Zveznega geološkega zavoda Avstrije na Dunaju – Obvestilo o njihovem skeniranju*. Geologija 51/2; 265–266.
- Freyer, H., 1846: *Special-Karte des Herzogtums Krain*. Verlag der Kunsthandlung H. F. Müller in Wien.
- Gašperšič, J., 1962: *O tehnikih in opremi nekdanjih rudarjev na Jelovici*. Kronika (Zgodovinsko društvo za Slovenijo), 10/1; 9–19.
- Križnar, M., 2009: *Rudišče Knape – nekoč in danes*. Loški razgledi, 56; 155–162.
- Križnar, M., 2011: *Jamski medved z Jelovice*. Loški razgledi, 57; 123–128.
- Križnar, M., 2013: *Fosilne kosti iz starih rudnikov med Jelovico in Pokljuko*. Društvene Novičke (Društvo prijateljev mineralov in fosilov Slovenije), 8: 2–3.
- Križnar, M., 2015: *Zgodovina rudarstva na starih zemljevidih slovenskega ozemlja*. Življenje in tehnika, 66/4; 26–33.
- Križnar, M., 2016: *Po sledi Lipoldovih cinabaritov na Škofjeloškem*. Konkrecija (Društvo prijateljev mineralov in fosilov Slovenije), 5; 47–49.
- Križnar, M., 2018: *Cinabarit pri Svetem Tomažu ponovno odkrit po 160 letih*. Loški razgledi, 64
- Lipold, M. V., 1853: *Vorkommen des Kupfers und Quecksilbers bei Laak*. Jahrbuch der Kaiserlich Königlichen Geologischen Reichsanstalt, Wien, 4; 863–864.
- Lipold, M. V., 1857: *Bericht über die geologischen Aufnahmen in Ober-Krain im Jahre 1856*. Jahrbuch der Kaiserlich Königlichen Geologischen Reichsanstalt, Wien, 8; 205–234.
- Müllner, A., 1903: *Das Bergwesen in Krain – Kupferbaue in Krain*. Argo, 10/5, 37–39.
- Ramovš, A., 2001: *Lipoldovo geološko raziskovanje in njegove rokopisne karte slovenskega ozemlja*. Geologija, 44/1; 7–14.
- Schmidt, G., 2011: *Rudnik nad Sorico*. Loški razgledi, 57; 110–122.
- Schmidt, G., 2013: *Rudnik nad Sorico - dopolnilo*. Loški razgledi, 59; 251–253.
- Schmidt, G., 2014: *Seznam rudnikov na Slovenskem*. Zgodovinski časopis, 68/1-2; 236–256.

Digitalni viri:

- Digitalna knjižnica Slovenije – dLib.si, december 2017 (Zemljevidi slovenskega ozemlja in časopisi)
- The Historical Map Portal, <http://mapire.eu>, avgust 2017 (Jožefinske vojaške karte in zgodovinski zemljevidi)

Opombe:

- ¹ Več o rudišču pri Knapah je pisal Križnar (2009), ki je povzel tudi zgodovino raziskovanja, geološko zgradbo in pojavljanje rud.
- ² Iz zemljevida tega ni mogoče natančno razbrati.
- ³ Hrani Geološki zavod Slovenije, originali shranjeni na Dunaju.

Grogurjeva žaga na Sori pri Podroštu

Vincencij Demšar

Uvod

Na Loškem je bilo do srede 20. stoletja veliko število vodnih žag, potem pa jih je oblast zlasti po letu 1962 kot moteč kapitalistični element nasilno zapirala. Od Zalega Loga do Podrošta so bile do druge svetovne vojne na slabih dveh kilometrih kar tri žage. Prva je bila žaga soseske Zali Log, kasneje t. i. Mlinarjeva žaga v Vengarlu. Požgana je bila leta 1945. Naslednja je bila Strojcevceva žaga, katere ostrešje je bilo leta 1979 prenešeno na pogorel Benceljnov (Palihov) hlev na Jesenovcu, in kot tretja Grogurjeva žaga okoli 50 metrov naprej od odcepa sedanje ceste v Ravne. Le redki starejši ljudje se še spominjajo teh žag v obratovanju. Danes lahko samo s približnim ogledom vidimo nekaj ostankov teh vodnih naprav.

Za Grogurjevo žago je tudi sorazmerno dobro ohranjen njen arhiv skupaj z načrti. Zato sem jo tudi lažje predstavil tudi po tehnični strani, saj sem že nekajkrat moral mladim razlagati zgradbo in potek

delovanja t. i. žag venecijank. Tudi zelo redki so še ostanki takih žag na Loškem: npr. Javhova v Zadnji Smolevi in Jemcova v Davči. Eden zadnjih žagarjev je bil Janez Florjančič – Južnk z Zalega Loga. Pred drugo svetovno vojno pa je bil za hlapca, furmana pri Grogurju. Rad je povedal, kako je s prodajo voza desk tudi on dobil polovico denarja od cene.

V Arhivu Republike Slovenije je ohranjen fond Okrajnega glavarstva Kranj, v katerem so med drugimi tudi zapisi o prizadevanjih Jerneja in kasneje Janeza Žbontarja z Zalega Loga 21, po domače Grogurja, da je naredil ob pritoku Pamerpoha izpod Ratitovca oz. Stedel vrha v Soro svojo žago na vodni pogon. Od te žage je še danes vidno še nekaj jezua in del zabetonirane zapornice.¹ Pod jezom se je vse do danes ohranil tolmun, ki v poletni vročini nudi prijetno osvežitev.

Spis te zadeve bi moral biti pri fondu Vodne knjige v Zgodovinskemu arhivu Ljubljana, enota v Škofji Loki, pa ni. Svoj čas je bil, saj ima oznako WB² 416/ 216. Sicer pri Vodni knjigi za loški okraj manj

ka več spisov in načrtov vodnih naprav. Razlogi so lahko zelo različni. Za Globočnikove in Egrove vodne naprave iz Železnikov verjetno manjkajo zaradi nacionalizacije. Dokumentacija gradnje Grogurjeve žage pa ni na svojem mestu, ker je gradnja in njeno kasnejše preurejanje šlo tudi na sodišče. Nadzor nad vsemi gradnjami tistega časa je imelo OGK oz. njen gradbeni oddelek. Spis, kolikor ga je ostalo, je v ovojju z naslovom "Žbontar Janez, Zali log 21, obč. Sorica".

Sresko načelstvo v Škofji Loki je bilo 3. 2. 1939 naproseno, da Okrajnemu sodišču v Škofji Loki, oddelek II. pošlje vodopravni spis Jerneja Žbontarja za postavitev žage. To je že naslednji dan tudi storilo. Tomaž Kenda je namreč po odvetniku Niku Lenčku tožil Tomaža Freliha iz Zgornjih Danj, Okrajno hranilnico in posojilnico v Škofji Loki in Hranilnico in posojilnico v Sorici za 25 tisoč dinarjev.³ Kakšno zvezo je imela tožba Kende in Grogurjeva žaga, bomo pojasnili kasneje. Celoten spis je sodišče 20. 1. 1940 vrnilo Sreskemu načelstvu v Škofji Loki, ki ga je še isti dan prejelo in vrnilo med spise, a. a. 26. 1. 1940.

Še niti dve leti ni poteklo, odkar je leta 1906 po Baški grapi stekla železnica, ko je Jernej Žbontar,

Grogur z Zalega Loga, zaprosil za dovoljenje za gradnjo nove žage. Pri tem je za postavitev nove žage izkoristil svoji⁴ dve manjši parceli na levem bregu Sore in večjo na nasprotnem desnem bregu in še stransko vodo grape Pamerpoh.

Načrt in gradnja v letih 1908–1910

Bodoči investitor Grogur je 11. 3. 1908 poslal dopis na OGK. V njem napiše, da želi postaviti žago na svojih dveh parcelah v k. o. Zali log štev. 212/160 in 212/161. Načrt žage je že januarja istega leta tudi predložil. Žaga bo v spodnjem delu zidana, zgoraj pa lesena in pokrita z deskami, Soro bi zajezil z meter visoko kašto iz netesanega lesa. Bregova na levi in desni sta kamnita. Vse potrebne kote – fiksne točke ima tudi že določene. Voda bi tekla po meter širokem žlebu v dolžini 29 metrov direktno na vretenasto kolo. Z njega bi s prenosnim jermenom poganjala cirkularno žago in jarem z "eno pilo".⁵ Manjši pretoki vode so najmanj pol kubičnega metra, ob večjih vodah pa do 6 kubičnih metrov na sekundo. Ob visoki vodi bi zatvornica omogočala direkten

Jernej Žbontar - Grogur (1857-1922). Fotografijo hrani Gregor Žbontar

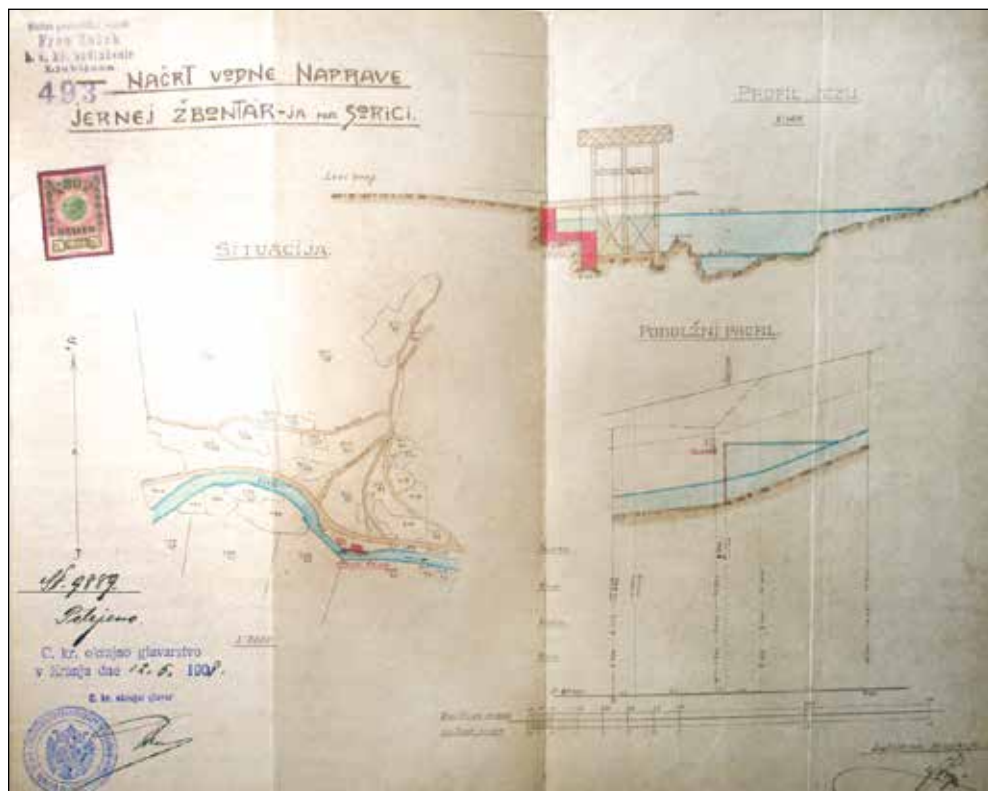
Janez Žbontar - Grogur (1889-1959). Fotografijo hrani Gregor Žbontar

odtok, tako da voda ne bi zastajala za jezom. Cesta prav tako ne bo ogrožena, saj je 2–4 metrov višje. Žaga vpliva še na parcele iste k. o., in sicer parcele štev. 169/35 na desnem bregu in 169/65 na levem bregu, ki so prav tako Grogurjeve. Tiče pa se tudi parcele 191, ki je last Reze Frölich z Zalega Loga 12, in parcele 192, ki je last Urha Kristana z Zalega Loga 7. Sama stavba je dolga 12 metrov in široka 6 metrov. Na vzdolžni južni in severni strani je opažena z deskami. Na osnovi dopisa in načrta žage je zaprosil za stavbno dovoljenje.

Na osnovi prošnje je OGK 23. 3. 1908 razpisalo komisijsko obravnavo za 8. 4. 1908 ob 10. uri na licu mesta, vendar je bil datum kasneje spremenjen. OGK je poslalo vabilo vsem prizadetim. Na običajen način je občinski sluga prebral tudi razglas pred cerkvijo na Zalem Logu. Morebitne ugovore je bilo treba podati najkasneje na sami komisijski obravnavi, ki je bila po novem 16. 4. 1908. Poleg drugega,

kar je že v prošnji za obravnavo, so v razsodbi 12. 5. 1908 zapisali, da bo cela naprava stala na parceli 211/160, ker je tudi nasprotni breg last podjetnika. Slednji je tudi izjavil, da bo naredil betonski jez na skalo v dolžini 10 metrov. Rake bodo širše, in sicer široke 1,5 metra. Na zgornji strani je treba pridati še stavbo za žagarja. Grogur je želel še, da bi v primeru nizke vode smel na jez postaviti do 30 centimetrov visoke nastavke. Namesto enega malega vodnega kolesa bosta dve, eden za cirkular, drugi za jarem.

Dogovorili so se, da bo dovoljenje izdano pod naslednjimi pogoji: Vsa zadeva mora biti najmanj 2 metra stran od okrajne ceste. Žagar mora imeti v svojem prostoru zidan dimnik, visok vsaj še 1,3 metra nad vrh strehe. Jez mora narediti tako močnega, da ga povodenj ne bo mogla porušiti. V času nizke vode lahko postavi nastavke na vodo za višino do 30 centimetrov, vendar jih mora odstraniti, če voda narašča. Upoštevati mora spodnje vodne upravičen-

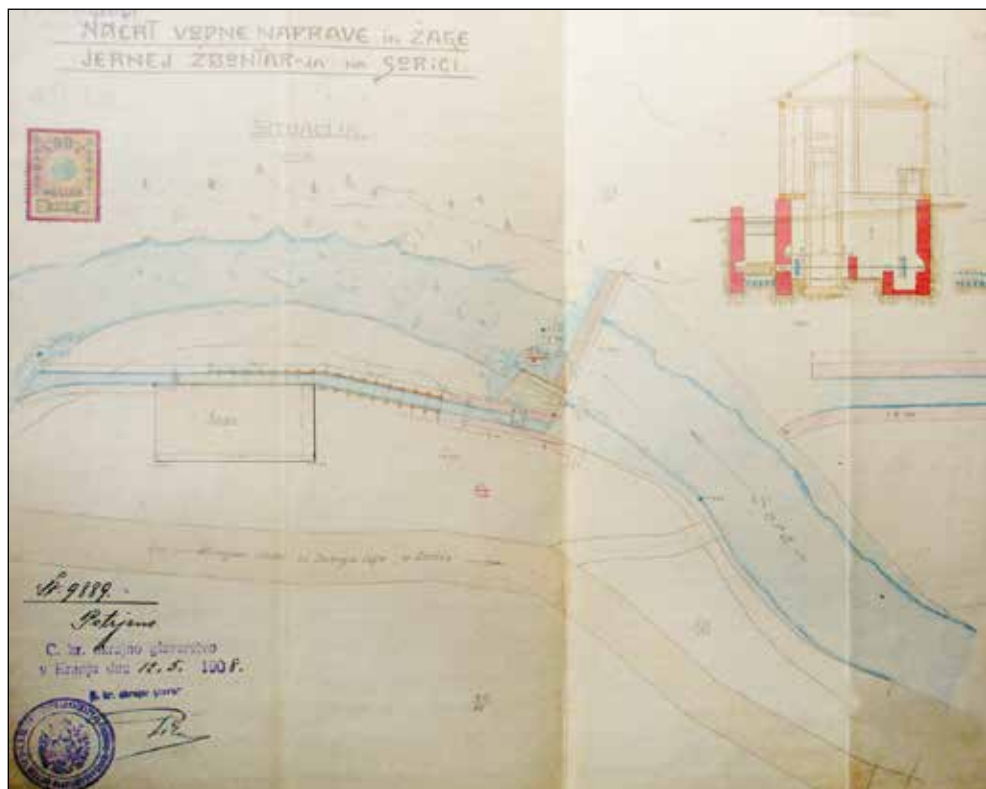

Pregledni načrt Grogurjeve žage v profilu in načrt terena leta 1908.

ce in ne zadrževati vode v škodo spodnjih. Spodnja gonilna vretena, ročice, vertikalni zobati kolesi in krožna žaga morajo biti varnostno zavarovani. Stopnice iz žaginega prostora v spodnji prostor morajo imeti ograjo. Prav tako se morajo zavarovati klini pri transmisijskih napravah in vretenih. Kolovozna pot nad jezom čez strugo Sore, ki jo rabita Kristan in Frölichova z Zalega Loga, mora ostati neovirana in zanjo čez vodo skrbi Grogur. Odgovoren je tudi za vso škodo, ki bi eventualno nastala na parcelah štev. 191 in 192 imenovanih lastnikov. Celotno delo mora biti končano v enem letu, ko mora biti kolavdacija po OGK. Na to razsodbo je možna pritožba v roku 14 dni na deželno vlado v Ljubljani.

Kot je zapisal v prošnji za podaljšanje roka še za eno leto 13. marca 1909, dela ni mogel dokončati zaradi slabega vremena zadnjih mesecev, predvsem sta manjkala še stanovanje za žagarja in cirkularka. OGK mu je ugodilo podaljšanje roka do 21. maja 1910.

Grogur je 16. 3. 1910 zaprosil za kolavdacijo žage. Žago so pregledali na licu mesta 12. 5. 1910. Ugotovili so, da je jez postavljen nekoliko nižje, kot je bilo po načrtu zarisano. Določili so 11 fiksnih točk za posamezne dele žage. Pri obravnavi leta 1908 se je druga fiksna točka določila kakih 10 metrov nižje od jez. Najvišji rob, iz vode moleča skala je od poslopja oddaljena cca 4,50 metra in ima višavo 9,777, zgornji rob jez. na levem bregu 10,281, zgornji rob jez. na desnem bregu pa 10,297. Med stroški te kolavdacije so všteti tudi prevozni stroški od Podrošta do Zalega Loga in nazaj, saj so šli tja na kosilo, vendar teh stroškov niso napisali. Iz Kranja so se odpeljali ob četr. na sedem zjutraj. Za obratovanje žage je dobil dovoljenje 12. 5. 1910. Odlok OGK, izdan 10. 8. 1910, pove, da je eno žagarjevo okno, položno obrnjeno proti jez. v velikosti 40 x 60 cm. Jez je za 4–5 centimetrov višji, kot je po načrtu. To malo spremembo so odobrili, ker višje ni

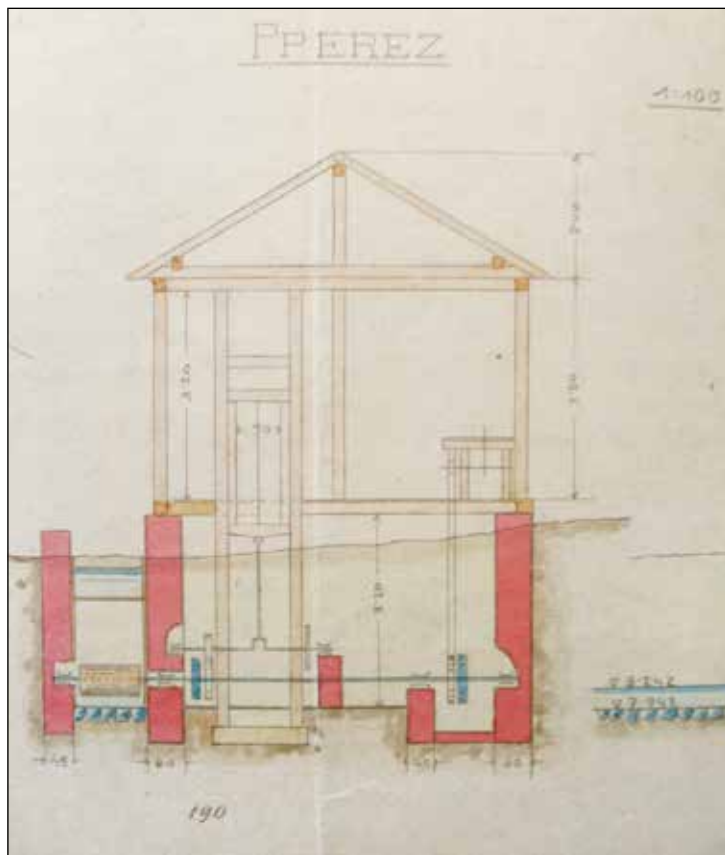

Pogled na situacijo terena s severne strani, profili ter tloris žage po načrtu leta 1908.

nobenh drugih vodnih naprav. Jez je betonski, leži nekoliko poševno proti toku in je dolg okoli 11 metrov – zaradi visoke vode ga ni bilo mogoče izmeriti. Vtok v betonski kanal ima dve zapornici, široki 1,10 metra. "Vtok je 2,10 metra širok in se zožuje na 1,55 metra pri začetku lesenih rakev. V betonskem delu je napravljen jalovi iztok, ob enem izpust gramoza zaprti z 1,10 metra široko zatvornico." Manjše kolo ("Staab oder Spritzrad") ima v premeru 18 col (48 centimetrov) in dolžino 145 centimetrov. Večje kolo za beneško žago ima 3 metre v premeru s 77 centimetrov dolgimi in 22 centimetrov širokimi lesenimi lopaticami. Krožna žaga je nad odtokom vode od malega kolesa. Obe kolesi sta zavarovani z leseno streho in opaženi. Voda na kolesa je podlivna. Odtok do Sore v dolžini okoli 13,5 metra je zavarovan tako proti Sori kot proti bregu s suhim z idom.

Že ob ogledu pomladi leta 1910 se je spodnji vod-

ni upravičenec Franc Demšar pritožil, da Grogur ne spoštuje odloka z dne 12. 5. 1908. Ob mali vodi vodo pripira "in traja včasih skoro četrt ure, da se toliko vode nabere, da teče po rakah k kolesu za krožno žago". Zato naj Grogur odstrani zapornico pri vtoku na malo kolo. Če je vode zadosti, le-ta lahko žene Grogurjevi žagi oba kolesa. Ob mali vodi pa lahko dela samo z enim kolesom, torej samo z beneško žago ali samo s cirkularjem. V odloku je nadalje zelo natančno navedeno, kaj bi moral Grogur storiti, predvsem kako bi moral ustrezno ravnati z zapornicami glede na količino vode. Kljub temu so dovolili, da sme Grogur v času nizke vode postavljati na jez desko, ki bo visoka na levem bregu 26 centimetrov, na desnem pa 24,5 centimetrov. Odstraniti mora tudi začasno bajto ob okrajni cesti za žagarja. Tokratne stroške mora plačati prosilec, in sicer so v višini 115 kron in 16 vinarjev.

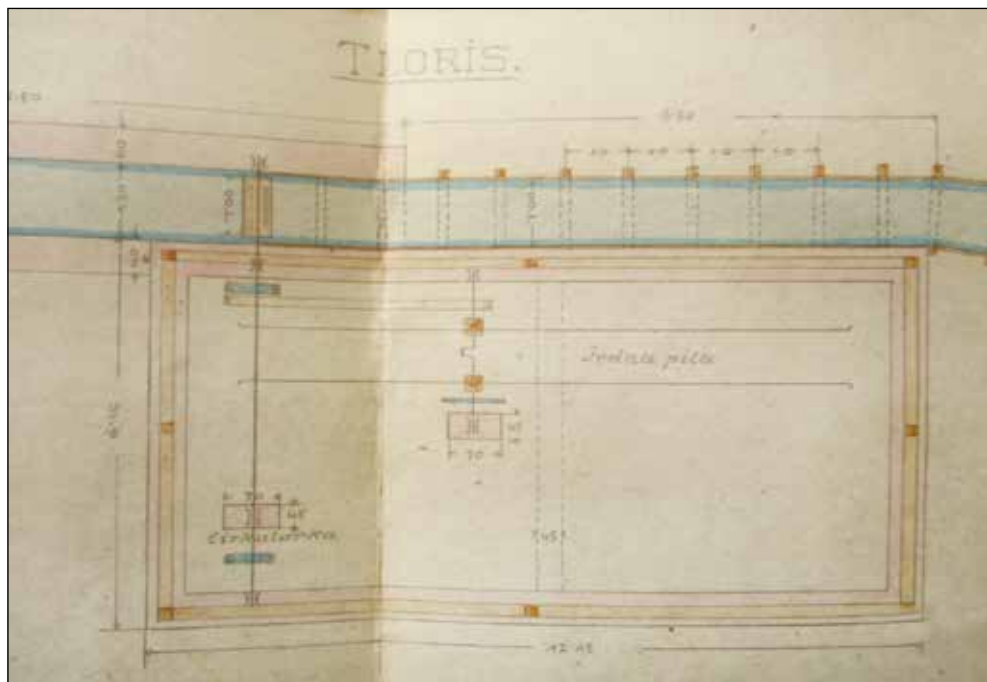
Po prvotnem načrtu leta 1908 bi žaga imela samo eno vodo kolo, kar je razvidno tudi iz zgornjega načrta, a so že pri izvedbi naredili dve, enega za žago in drugega za krožno žago. Kolavdacijska komisija je leta 1910 s tem soglašala.

Dr. Tekavčič je v Kranju 3. 10. 1921 zaslísal Janeza, sina Jerneja Žbontarja, sedanjega lastnika žage. Ta je priznal, da je žago že deloma preuredil, da je že "dve stari kolesi odstranil in postavil samo eno vodno kolo, ki ima druge dimenzije kot prejšnje. Tudi rake je spremenil." Tekavčič mu je pojasnil podrobno, kaj mora vse narediti za morebitno prošnjo za ogled na licu mesta. Žbontar je izjavil, da bo v prihodnjih dneh vložil prošnjo, opremljeno z načrti. Izjavil je tudi, da bo dela nadaljeval le sporazumno s Francem Demšarjem.

Jernej Žbontar se je 21. 10. 1921 potem res obrnil na OGK⁷ s prošnjo, da bi smel preurediti svojo žago na Sori, ki se je po njegovo "tekem let toliko obrabila, da ne more več ustrezati svojemu namenu". Predložil je dva potrjena načrta iz leta 1908 in tri nove načrte v treh izvodih. Komisijaska obravnava je bila opravljena v soboto, 5. 11. 1921. Obravnavo je vodil dr. Tekavčič, zraven so bili tehnični inženir Emmer ter Franc Demšar, Zali Log 22, kot vodni upravičenec in investitor, sin Ivan Žbontar, ki je bil novi lastnik. V zapisniku so zapisali, da je bil načrt razgrnjen v prostorih gerenta⁸ na Zalem Logu in na OGK in na

razpolago za vpogled ter pripombe. Navzoči Demšar je, ker je nižje na Sori prav tako imel žago, imel pripombo, "da ne ugovarja preuredbi, zahteva pa, da se zajamči neovirani odtok vode od Žbontarjeve žage". Takrat so po zapisniku 6. 11. 1921 ugotovili, da Grogur želi odpraviti dve stari leseni kolesi in napraviti samo enega lesenega na spodnjo vodo. Novo kolo je že postavljeno, široko 1 meter in ima 3,80 metra premera. S kolesom pridobljena vodna moč "se bo potom zobatih koles in jermenov prenašala k venečijanski žagi z enim listom ter na cirkularno žago." Lesene rake so zožili na 1,13 metra in znižali na 77 centimetrov. Nova žaga je benečanka z enim listom in novim cirkularjem. Vse to je že postavljeno.

"Ker ne nasprotujejo zaprošeni preureditvi niti iz javne, niti iz zasebne koristi, dovoljuje se Vam v smislu določil vodnopravnega zakona in stavbnega reda za bivšo Kranjsko ter obrtnege reda preuredba obstoječe vodne naprave po načrtu, ki je bil predmet obravnave." Nekaj malega je bilo treba preurediti pri vodni zapornici. Sicer je spet poudarjeno, da se voda ne sme nabirati v škodo spodnjih vodnih

Tloris žage z merami in enim listom (pilo) ter cirkularjem leta 1908.

razpolovljen, naj bo pri gostoprijetnem samoboru, in naj bo
 tudi največji kompozitni Ultramare, zaradi njegove
 cene
 in njegove moči.

4 g. žernej: Ibrutar, prostul
 Zabilog

in medunt in ganele, vsi medelebo
 Da to medunt in medelebo, v medelebo, v medelebo
 g. dne 1. 8. 1910 št. 1430. Vse to medunt in medelebo
 kompozitno ganele, in medelebo, in medelebo, in medelebo
 predelati, v medelebo, in medelebo, in medelebo, in medelebo
 (medelebo) in medelebo, in medelebo, in medelebo, in medelebo
 v medelebo, in medelebo, in medelebo, in medelebo, in medelebo
 v medelebo, in medelebo, in medelebo, in medelebo, in medelebo

5 g. Trava decem, prostul
 Zabilog

v medunt in medelebo

6 g. Trava decem, prostul
 Zabilog

7 g. Trava decem, prostul
 Zabilog

8 g. Trava decem, prostul
 Zabilog

9 g. Trava decem, prostul
 Zabilog

10 g. Trava decem, prostul
 Zabilog

11 g. Trava decem, prostul
 Zabilog

12 g. Trava decem, prostul
 Zabilog

13 g. Trava decem, prostul
 Zabilog

14 g. Trava decem, prostul
 Zabilog

15 g. Trava decem, prostul
 Zabilog

Vizirni steber je bil izhodišče za vse pomembne višine žage in jezu, ki je bil uradno določen in ga ni smel nihče premikati. Pri tej žagi so ga predvideli na levem bregu Sore blizu same stavbe. Betonski vizirni steber mora biti pokrit z zemljo, ker je bila predvidena skala v strugi pregloboko v vodi.

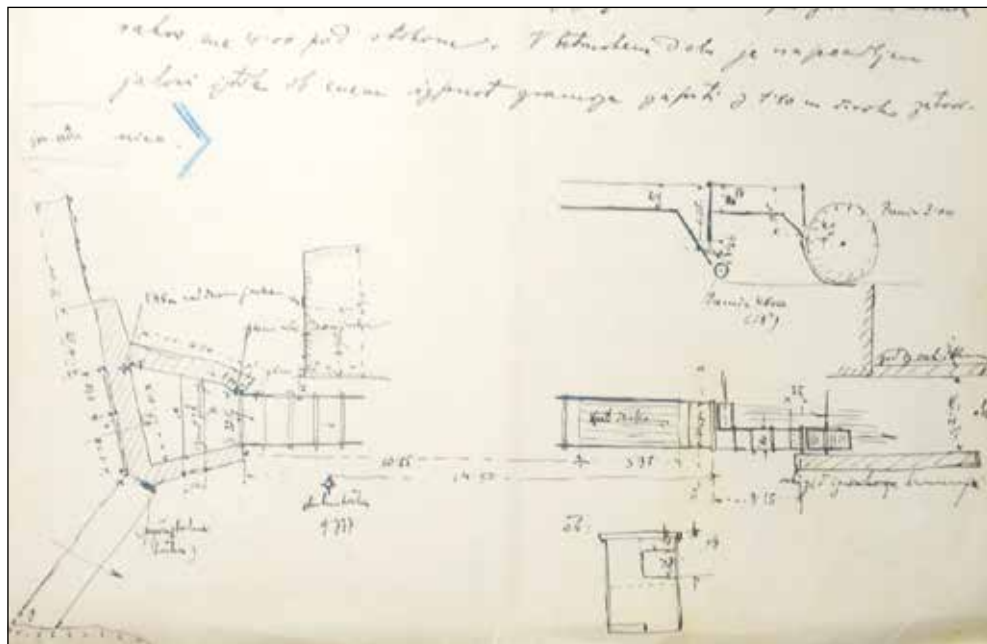
koristnikov. Nekaj je bilo treba še poskrbeti glede varnosti tako pri transmisijah kot tudi pri cirkularju. Rok za ureditev tega je bil 8 mesecev, nato mora zaprositi za kolavdacijo. V bližini jezusa mora postaviti vizirni steber iz betona. Šele potem, ko bodo opravljene vse nivelacije žage, bo smel odstraniti stalno točko na skali pod jezom. En izvod načrta so vrnili investitorju Grogurju, drugi izvod načrta pa so namenili za vodno knjigo. OGK pa je poslalo v vednost celotni dosje Inšpekciji rada v Ljubljano že 6. 11. 1921 in slednje je že čez 4 dni vrnilo zadevo s pripombo, da mora investitor urediti še:

1. "Za žagarja je napraviti na žagi ognjevaren prostor, ki mora biti opremljen z ognjevarno pečjo, v svrhu ogrevanja v mrzlem letnem času.
2. Pri žagi mora biti primerno, pokrito stranišče.
3. Dostop k gonikom mora biti nezaposlenim popolnoma zabranjen."

Vsi komisijski stroški leta 1921 so bili natančno popisani, skupaj so znašali 1.700 kron. Storitev dr. Tekavčiča kot voditelja obravnave je stala 828 kron in inž. Emmerja kot stavbnega svetnika 868 kron. Slednji je zapisal, da je odšel iz Kranja ob 7. uri in

se vrnil ob 20. uri. Vračunani so bili tudi stroški merilnih naprav. Za zapisnik pa je bilo treba plačati 4 krome. 27. novembra tega leta so mu na OGK zagrozili z rubežem, če ne plača stroškov v roku 8 dni. Uradnik na OGK je že 9. 12. 1921 napisal dopis za rubež, pa je drugi s svinčnikom pripisal: "Ne ekspedirati pred 15. 12., ako ne dojde do tedaj znesek." Grogur je plačal to 22. 12. 1921 s 425 dinarji.

OGK je 21. 9. 1922 pisalo Grogurju, sklicujoč se na odlok o njegovi žagi 24. 8. 1922, da mora nemudoma sporočiti, če je že dovršil preureditev žage in postavil vezirni steber, kot so mu določili z odlokom pred skoraj letom dni, 24. 10. 1921. Če je, naj takoj "zaprosi za kolavdacijo oz. dovoljenje za obratovanje žage". Po zakonu namreč ne sme obratovati, dokler naprava ni odobrena. Zaradi vpisa v vodno knjigo pa se mora na podlagi vizirnega stebra opraviti še nivelacija cele vodne naprave. Na ta dopis je na prvi strani nekdo prvo polovico s svinčnikom, drugo polovico pa s črnilom napisal: "Izvršeno je vse razen vizirnega stebra. Tega ni mogoče postaviti na levem bregu pri žagi, ker je prostor sedaj ves zabasan s hlodi in ne bo prost do konca leta. Naj se s

Skice pogona dveh koles in pritok vode na rakve z merami po zapisniku leta 1908.

kolavdacijo počaka do novega leta ali pa naj se mu dovoli, da postavi vezir, steber na desnem bregu ob jezu." Nadaljevanje je pisano s črnilom: "Kraj je lahko dostopen, ker pelje v neposredni bližini čez Soro most. Po izjavi g. inž. Emmerja se lahko postavi vizirni steber na desnem bregu jezu, ako je prostor lahko dostopen, kar pa je, kar je stranka sama na uradnem dnevu izjavila." Ta uradni dan je bil v Železnikih 3. 10. 1922, kjer je Grogur pojasnil, kako je z vizirnim stebrom.

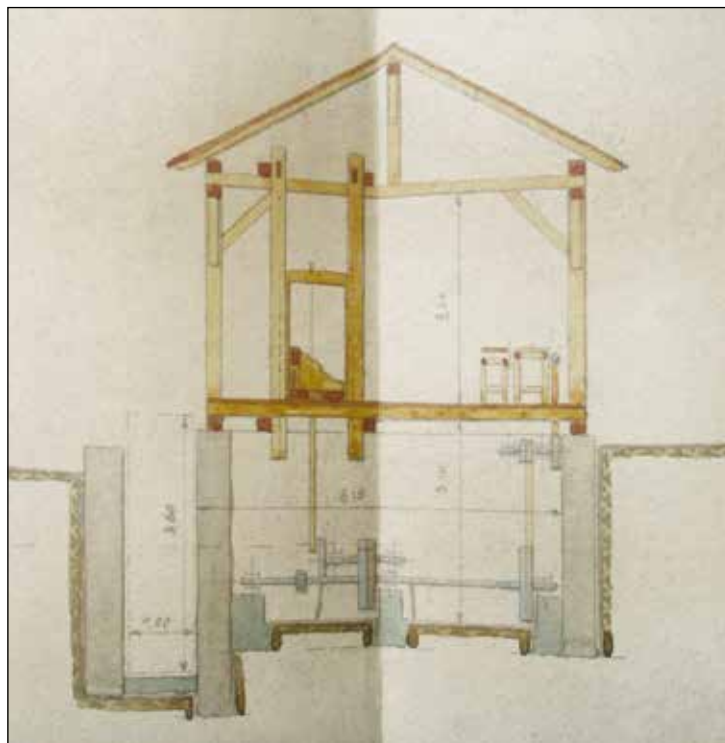
Skoraj točno po enem letu, 8. 11. 1922, je bila opravljena kolavdacija. Z vsem so bili zadovoljni, razen da še ni bilo ograje pri stopnicah, ki vodijo v transmisijski prostor, in odprtina pri jalovem toku je bila za 1,5 centimetra prenizka. Ugotovili so, da se nov vizirni steber iz betona nahaja na levem bregu v neposredni bližini žaginega kletnega okna in je oddaljen od robu žage proti vodi 3,70 metra. Izmerili so vse važne točke in jih nivelirali ter zapisali. Pri tem so ugotovili, da je bil jez "samolastno povišan" za 39 oz. 37,4 centimetrov. Novi lastnik Janez je ob tem izjavil,

da ga je povišal že prejšnji lastnik Jernej Žbontar. Ker povišanje jezu ne dela škode navzgor, so to potrdili oz. sprejeli. Izdali so mu začasno dovoljenje za obratovanje. Poleg že omenjenih potrebnih dopolnil so še zapisali, da je nov vizirni betonski steber, ki ima zgoraj medeninast žebelj, treba pokriti z zemljo, da se ne poškoduje. Nabaviti pa mora še obveze in dezinfekcijska sredstva v posebno škatlo, ki mora biti na žagi za primer kake nesreče. Ta zapisnik kolavdacije so podpisali samo trije, dva iz OGK in Ivan Žbontar.

Potni stroški vladnega tajnika dr. Karla Tekavčiča so za voz znašali iz Kranja do Podrošta in nazaj 187 dinarjev in še dnevnic + 50 % 30 din. Skupno torej 217 din. Inženir Emerer prav tako iz Kranja je stal 306 dinarjev.

Triletna pravda zaradi lastništva

Zgodbe pa še ni bilo konec. Po spisu o Grogurjevi žagi v arhivu OGK sta na koncu še dva krajša zapisa.

Načrt Grogurjeve žage, preurejene na eno kolo leta 1921.

Okrajno sodišče v Škofji Loki je 3. 2. 1939 zaprosilo Sresko načelstvo v Škofji Loki v zadevi II. P 137/3811 za "vodnopravne spise Žbontar Janeza iz Zalega loga". Sodišče je 7. 2. 1939 te spise prejelo in jih 20. 1. 1940 vrnilo.

V dopisu 3. 2. 1939 so napisali, da gre za pravdo stvar, ker Kenda Tomaž, posestnik z Zalega Loga, po odvetniku Niku Lenčku toži Tomaža Freliha iz Zgornjih Danj, Okrajno hranilnico in posojilnico v Škofji Loki ter Hranilnico in posojilnico v Sorici zaradi 25 tisoč dinarjev. Tožena stranka je trdila, da je Jernej Žbontar zaprosil za vodopravno dovoljenje za postavitev žage na parcelah 211/60⁹ in 211/161 k. o. Zali Log, nakar se je 12. 5. 1908 vršil komisijski ogled, nato pa je leta 1921 Jernej Žbontar zaprosil za preureditev žage in se je v ta namen vršila komisijska razprava dne 5. 11. 1921.

V ZAL¹⁰ je ohranjen kar zajeten ovoj večletne pravde med Tomažem Kendo, lastnikom parcele, na kateri je stala Grogurjeva žaga na eni strani in tremi izvršitelji, ki so se hoteli prek sodišča polastiti teh dveh parcel. Tomaž Kenda je prejel sklep sodišča z grožnjo izvršitve terjatve v zvezi s parcelama, ki jih je Jernej Žbontar navajal kot svoji parceli in na eni postavil zgoraj opisano žago. Kenda je vložil tožbo zaradi "nedopustne izvršbe". V resnici sta bili parceli po zemljiški knjigi vpisani na prednike Tomaža Kenda in sedaj po izročilni pogodbi 28. 3. 1938 na njega, tožitelja. Da z zgornjima parcelama nekaj ni v redu, je zaznati že iz oporoke Jerneja Žbontarja v notarskem zapisu 6. 4. 1921. Ko izročča premoženje sinu Ivanu, je zapisano, da izročča tudi "parc. 211/160 njivo in 211/161 pašnik z na parc. štev. 211/160 zgrajeno žago in z vso vodno močjo spadajočo k tej žagi, katere parcele so pomotoma pripisane k zemljišču Frančiške Kenda iz Zalega loga štev. 11. vložek štev. 19 k. o. Zali log". Ivan Žbontar se je kasneje skliceval na dogovor z 7. 1. 1925, za katerega pa se je izkazalo, da tedaj ni bil zapisan, temveč šele kakšne tri ali štiri leta pred letom 1938. Posestnik Janez Kenda naj bi bil Jerneju Žbontarju dovolil zgraditi žago na njegovi parceli leta 1908 "proti letnemu plačilu 10 kron za dobo 30 let". Ivan

Žbontar pa je sprva trdil, da je omenjeni dve parceli kupil od Janeza Kenda, posestnega prednika Frančiške Kenda. Tožitelj je pojasnil, da to ni bilo mogoče, ker je bil omenjeni Janez Kenda v letih od 1896 do 1911 v Ameriki, in ni mogel skleniti take pogodbe v tistem času, drugega pa tudi ni pooblastil. Podpisana sta bila res Frančiška Kenda in njen sin Janez Kenda, ki je živel v Zagorju. Slednji je trdil, da pogodbe z datumom 7. 1. 1925 ni podpisal na Zalem Logu, temveč mu jo je Grogur poslal v podpis v Zagorje pred 3–4 leti. Podpise je celo raziskoval grafolog v Ljubljani. Nastopilo je več prič obema spornima sosedoma; med njimi tudi trgovec Zoran Deisinger.¹¹

Leta 1925 naj bi se bili samo dogovorili, da so parcele Kendove, zanje pa Grogur plačuje nekaj letne najemnine. Med dokazili je bil sodišču predložen tudi izpisek iz zemljiške knjige v Škofji Loki, kjer je pisalo, da sta ti dve sporni parceli nastali 6. 12. 1899 po nalogu Višjega sodišča v Gradcu, na osnovi delilnega načrta in odpisani od vložka 88 k. o. Zali Log, "ki je bil dotlej knjižen na upravičence kraja Zali Log". Iz tega je jasno razvidno, da so leta 1899 v tem predelu Založani razdelili veliko skupno zemljišče in ti dve parceli sta postali last Kendovih. Tudi Grogur je 9. 5. 1939 potrdil na sodišču, da je pokojna Frančiška Kenda¹² vedno trdila, da sta sporni parceli njena last, in ju tudi ni hotela prodati. Razprava na sodišču je 9. 5. 1939 trajala štiri ure in pol. S sodbo 17. 5. 1939 niso ugodili Tomažu Kendi in so zavrnilo tožbeni zahtevek, zato se je Kendov advokat Niko Lenček pritožil na Okrožno sodišče v Ljubljani kot prizivno sodišče. Z dokazovanjem je ovrgel nepravilnost sodbe v Škofji Loki. Sodišče v Ljubljani 23. 9. 1939 prav tako tožitelju ni ugodilo, zato je Lenček 23. 10. 1939 šel naprej na Stol sedmorice v Zagrebu. Od tu je tožba 19. 12. 1939 šla še na vrhovno sodišče kot revizijsko sodišče. Zadeva ni bila končana. Iz stroškov, ki jih je predložil v tej zadevi Kendov advokat Niko Lenček 28. 8. 1940, je razvidno, da so bili njegovi stroški s sestavo tožbe 22. 8. 1938 do dneva predložitve računa na sodišče v višini 15.202,90 dinarjev.¹³

Zaključek

Zgornjo pravdno zadevo je malo težko razumeti. Tomaž Kenda ni tožil Grogurja na Zalem Logu, temveč tiste, ki so mu hoteli vzeti njegovi dve parceli, še vedno zapisani v zemljiški knjigi na njegovo ime, češ da jih je Grogur pripostoval. In sedaj bi jih hoteli imeti med drugim za plačilo poroštva za 200 tisoč

dinarjev, ki ga je dal Grogur Ljubljanski kreditni banki. Upniki so zahtevali prepis parcel od Kenda na Grogurja. Glavna vrednost je bila žaga, ki je v teh letih še polno žagala. Res pa je, da je bil zapisnik z datumom 7. 1. 1925 napisan kasneje in tudi po vsebini vprašljiv. Pravda se je vlekla dlje kot tri leta, potem jo je prekinila vojna. Kakor koli že, sedanja lastnica teh dveh parcel je dedinja po Kendovih.

Kratice:

OGK - Okrajno glavarstvo Kranj

ZAL - Zgodovinski arhiv Ljubljana

Arhivski viri:

Arhiv Republike Slovenije, Okrajno glavarstvo Kranj, fasc. 12, ovoj 126.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka, Okrajno sodišče Škofja Loka, fasc. 3, ovoj 137/ 38.

Opombe:

- ¹ V zapisniku komisijske obravnave - kolavdacije 8. 11. 1922 so kraj žage zapisali kot "v Zalem logu (oz. Krivemlogu)". Za tako poimenovanje še nisem slišal (op. avtorja članka).
- ² WB pomeni Wasser Buch - vodna knjiga.
- ³ Za primerjavo: V tistem času je ena krava stala okoli tisoč dinarjev, profesorska plača na Univerzi v Ljubljani pa je znašala 1.500-2.000 dinarjev.
- ⁴ Kasneje se je na sodišču izkazalo, da ta svet ni bil njegov. Možen je bil le ustni dogovor z lastnico Frančiško Kenda, ki je bil zapisan šele več let kasneje. O vsem tem je ohranjen spis v ZAL, Enota v Škofji Loki.
- ⁵ Pila je oznaka za žago v jarmu. Jarem je v žagarstvu premični voziček z eno ali več vpetimi žagami.
- ⁶ Janez je nadpisano nad Jerneja.
- ⁷ AS OGK, fasc. 12, ovoj 126.
- ⁸ Ker občina Sorica še ni imela izvoljenega župana, je bil F. Demšar iz Zalega loga imenovan za gerenta od vlade kot začasnega predstojnika občinske oblasti. Občinska meja z Italijo tedaj še ni bila urejena.
- ⁹ Pravilno bi moralo biti 211/160, manjka 1 pred 60.
- ¹⁰ ZAL, Enota v Škofji Loki, fond Okrajno sodišče Škofja Loka, fasc. 329, leto 1938, ovoj II. P. 137/38.
- ¹¹ Zoran Deisinger je na sodišču med drugim tudi omenil, da je les imel najvišjo ceno v letih 1928-1929.
- ¹² Frančiška Kenda je umrla 16. 8. 1936.
- ¹³ Primerjalno je bila to cena več kot 10 odraslih govedi, oz. plač univerzitetnega učitelja.

Muzejsko leto 2019

V nadaljevanju objavljamo članka, ki sta uvod v praznovanje dveh obletnic v letu 2019. Muzej Železniki obeležuje 50-letnico, Muzejsko društvo Železniki pa 40 let samostojnega delovanja. Oba pa imata korenine dlje v preteklosti: Muzej v očuvanju tehniškega spomenika plavža v letu 1940 in v zbirnem centru Tehniškega muzeja Slovenije v letu 1949, Muzejsko društvo Železniki pa v Muzejskem društvu Škofja Loka, ki je vključevalo tudi posameznike iz Selške doline.

Niko Žumer, Blaž Gortnar in Valentin Pintar so tisti, ki jih brez dvoma lahko imenujemo začetniki čuvanja tehniške dediščine, začetniki muzejskega društvenega delovanja in očetje muzeja v Železnikih.

V zadnjih številkah zbornika smo veliko izvedeli o Niku Žumru. Blaža Gortnarja in Valentina Pintarja pa kot pomembna prebivalca, kulturnika in muzealca predstavljamo v naslednjih zapisih.

Jure Rejec

Blaž Gortnar, Mežnarjev Blaž

Marija Čipe
Jelka Logar
Jože Gortnar

Blaž Gortnar iz Železnikov je bil rojen 4. februarja 1907 v Železnikih. V dvorazredni osnovni šoli je dokončal šest razredov, potem se je šel učiti krojaške obrti. Ker je v prvi svetovni vojni izgubil očeta, so bile v družini težke življenjske razmere in je moral skrbeti za bolni mamo in sestro in še za ostale tri sestre. Zato se je kot krojaški pomočnik lahko zaposlil šele v začetku leta 1928 najprej v Križah in potem do leta 1930 v Železnikih. V tem letu je začel opravljati delo cerkovnika v domačih cerkvah, postal je tudi zastopnik Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani.

Junija 1931 se je poročil in imel v tem zakonu tri otroke. Kot vdovec se je ponovno poročil, v tem zakonu se je rodilo pet otrok.

V začetku leta 1939 se je zaposlil pri Pošti Železniki kot selski pismonoša, kar je bil do začetka druge svetovne vojne.

Blaž Gortnar.

Kot narodno zavednega in vernega domoljuba so ga Nemci skupaj z družino že 15. junija 1941 izselili, najprej v Št. Vid nad Ljubljano, nato pa v Srbijo. Tam so prebivali pri nekem kmetu v kraju Veliko Orašje. Po desetih mesecih mu je uspelo, da so se preselili v Ribnico na Dolenjskem. 5. oktobra 1942 so ga Italijani internirali v Gonars in nato v taborišče Renicci. Izpuščen je bil aprila 1943. Zaradi okvare desne roke ga je partizansko poveljstvo oprostilo vojaške službe.

Takoj po osvoboditvi se je z družino vrnil v Železnike, spet se je zaposlil pri Pošti, začel je tudi opravljati delo cerkovnika. Kot gorec zagovornik krščanskih vrednot je v času po vojni občutil večmesečni politični in fizični teror takratne oblasti. Bil je dejaven pri organizaciji Rdečega križa kot blagajnik in kot član sindikata. Dolga leta je bil poverjenik Mohorjeve družbe, Družine in Loških razgledov. Po njegovi zaslugi se je število naročnikov Loških razgledov dvignilo s šest na dvesto dvajset. Pri obnovi porušene cerkve Svetega Antona je zavzeto sodeloval pri organizaciji dela pri pridobivanju potrebnega materiala in drugih vzporednih dejavnostih in pri nabavi novih zvonov.

Z ozirom na kovinarsko tradicijo v Železnikih in na dejavnost nekdanjega fužinarstva je bila očitna potreba, da se zberejo in ohranjajo različni predmeti od orodja do izdelkov in drugih ostalin iz tistega časa, zato je Muzejsko društvo v Škofji Loki priporočilo domačinom, naj organizirajo poseben odbor. Ta bi poskrbel za dopolnjevanje in urejanje muzejske zbirke. Dopolnjevale bi se gozdna, lesna in čipkarska zbirka. Za to je skrbel pododbor, kjer je bil Blaž Gortnar predsednik in je leta 1968 podal prvo poročilo o dejavnostih in uspehih pododбора.

Trajni spomin pa zasluži Blaž Gortnar tudi zaradi zasluga za ohranitev plavža v Železnikih. Na predvečer 14. marca 1941 je izvedel, da bodo začeli podi-

rati "turn", kot so takrat rekli plavžu. Zavedal se je, kakšno pomembno zgodovinsko vrednost predstavlja ta objekt. Takoj zjutraj je odšel do takratnega župana Nika Žumra in ga seznanil z nameranim podiranjem. Župan je brez odlašanja o tem obvestil sreskega načelnika v Škofji Loki. Ker ta ni imel podlage za ukrepanje, se je Žumer povezal z dr. Francetom Staletom, referentom za umetnostno zgodovino v Ljubljani. Ta je takoj izdal odločbo, s katero je odločil, da je plavž tehnični spomenik. Istočasno je naročil sreskemu načelniku v Škofji Loki, naj v Železnike pošlje žandarje, ki bodo ustavili podiranje plavža, ki se je že začelo. S tem ukrepom je bilo nadaljnje podiranje ustavljeno. Skoraj neverjeten je podatek, da je od začetka Blaževega nastopa do ustavitve podiranja potekla ena sama ura. Delno podrti plavž je po vojni obnovila Zadruga kovinarjev NIKO Železniki.

Utrujen od prehojene poti, saj mu življenje od otroštva dalje ni prizanašalo, in spoštovan zaradi nesebičnega sodelovanja na posvetnem, zgodovinskem, cerkvenem in ostalih področjih je Blaž Gortnar po daljši bolezni umrl 20. avgusta 1980. Na njegovi zadnji poti mu je zaslužno spoštovanje izkazala množica pogrebcev iz Železnikov, Selške doline in drugih krajev. Njegov spomenik predstavlja tudi obnovljeni plavž v Železnikih.

Valentin Pintar – Tinka

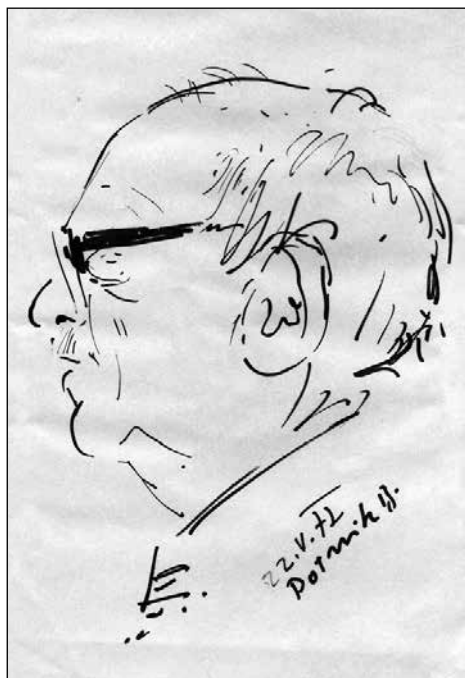
(1898–1983)

Martin Pintar

Valentin Pintar se je rodil 30. prosinca 1898 očetu Valentinu in materi Ivani, rojeni Potočnik. V rodbini je bil do danes zadnji v seriji Valentinov, iz tega pa izhaja tudi hišno ime Tinkov (Tinkotov). Njegov oče Valentin Pintar ima v poročnem listu zapisano, da je bil hišar in žagar.

To izhaja iz dejavnosti preteklih gospodarjev Klopčič. Priimek Pintar je k hiši prišel s poroko prednika Valentina Pintarja I. 1840, ko se je poročil z Marijo Klopčič. Če se vrnem k očetu, ki ima v poročnem listu iz leta 1896 zapisano hišar in žagar, je bila njegova dejavnost povezana tudi z zidarstvom, kar je razvidno iz lepo ohranjene reklamne table VALENTIN PINTAR – zidar, ki je predstavljena v nadaljevanju in jo je njegov sin Tinka kasneje predelal za čevljarstvo dejavnost. Iz zidarske dejavnosti njegovega očeta je ohranjena zanimiva fotografija, kjer je oče na sliki skrajno levo. Po ustnem izročilu je bila fotografija narejena ob poslikavi zastora za glavnim oltarjem v župnijski cerkvi sv. Antona.

Mama Johana, rojena Potočnik, iz Martinj vrha se je poročila z vdovcem Valentinom po smrti njegove

Valentin Pintar – Tinka (1898–1983).

Fotografija posneta ob poslikavi zastora v cerkvi Sv. Antona v Železnikih.

prve žene. Valentin – Tinka se jima je rodil v hiši tik ob plavžu v času, ko je dolgoletna železarska tradicija doživljala zadnje vzdihljaje in so bili Železniki na pragu stagnacije, revščine in številnih migracij. Glede na očetovo dejavnost in nekaj posesti je bila družina trdno zakoreninjena v kraju. Iz njegovega pripovedovanja mu je na ta leta ostal neizbrisljiv spomin, ko ga je oče peljal k plavžu, ko so v njem zadnjič zakurili, zaradi rosnih let pa mu, razumljivo, takratno dogajanje ob zatonu železarstva ni pustilo širšega vtisa na dogajanja tistega časa. Glas norca ga je spremljal le prva leta otroštva, v kasnejših letih pa je odrasčal ob stalnem ropotu dveh žag pod plavžem, ki sta izkoriščali nekdanji bajer. Pogosto je omenjal, da je bilo v otroštvu njihovo igrišče ogromna skladovnica hlodov, ki so se razprostirali takoj za ozko cesto pa do žag.

Šolska leta je nastopil v takratni dvorazredni ljudski šoli v Železnikih v šolskem letu 1904/1905.

Valentinovo učno spričevalo.

Iz obdobja odraščanja do leta 1915 ni posebnih zapiskov, v tem času je ostal brez očeta, ostali so drobni spomini iz pripovedovanj. Po razglednici iz leta 1915 je bil verjetno že kot nabornik za krajši čas v Judenburgu.

Obdobje, ko so bili Železniki na prepihu, ko so ljudje odhajali s trebuhom za kruhom, ni dopuščalo posebnega blagostanja in dogajanja. Pri hiši je bilo nekaj zemlje in ena do dve kravi, kar je v tistem času v Železnikih pomenilo mleko in nekaj mesa za priboljšek. Obenem je pomenilo tudi trdo delo po bregovih in senožetih. Pogosto je omenjal nedelje, pa ne toliko glede tega, kaj so kot otroci počeli, ampak le to, da se je nedelja poznala po tišini, ker so takrat ustavili žagi, ki sta sicer v neposredni bližini neprestano godli. Poseben praznik z gostijo za otroke pa je bil, ko so 'vzeli vodo', in je bilo takrat lovljenje rib vsesplošna dejavnost, seveda, če si se po njegovih navedbah izognil 'ferboltarju', ki je strogo branil zakupniške pravice.

Njegova mladostniška želja je bila po navedbah sina Janka mizarско znanje. V tistem trenutku ta želja ni bila izvedljiva, zato je zaslužek našel v čevljarstvu. Od 1. maja 1912 do 1. maja 1915 se je učil

čevljarških spretnosti pri sosedu Valentinu Šmidu. S prvim majem 1915 je pri njem nastopil prvo zaposlitev, kjer je ostal do decembra.

Nadaljeval je pri Jakobu Kralju do maja 1916, ko je dobil vpoklic v vojsko. S tem se je pričelo njegovo skoraj štiriletno obdobje negotovosti in kaljenja slovenske zavesti, ki je trajalo do 28. februarja 1920.

Ko je bil z osemnajstimi leti vpoklican v vojsko, je po Evropi že slabi dve leti vihrala vojna, slabo leto se je v bližini odvijala ena največjih morij te vojne – soška fronta.

Na sliki z 11. maja 1916 se še vidijo brezskrbni fantje. Valentin – Tinka, tako se je podpisoval na razglednice, ki jih je v naslednjih letih pošiljal domov, sedi na skrajni levi. Tretji z leve je Polde Košmelj. Verjetno jim ni bilo prizaneseno z informacijami, ki so prihajale iz neposredne bližine, in je bilo slovo toliko težje. Po zbirnem mestu na Trati se je nekaj časa za njim izgubila sled, potem pa se je oglasil s pomirjujočo informacijo, da kot rekrut sodeluje pri oskrbovanju soške fronte v bohinjskem zaledju. Tu so transportirali opremo, orožje ter hrano od Bohinjske Bistrice mimo jezera in Komne na Bogatin.

V nadaljevanju je služil v 17. pešpolku v Judenburgu.

Vojaški naborniki.

Tinka s sotrpini v Judenburgu.

gu, kaj se je v tistih dveh letih z njim dogajalo, pa se lahko sklepa le po razglednicah in fotografijah, ki so se ohranile. O tem obdobju tudi ni govoril.

Na fotografiji šestih sotrpinov iz Judenburga leta

1917, Tinka je srednji zadaj. Po uniformi se ne da ugotoviti, v kateri enoti je služil. V tistem obdobju so morali sami skrbeti za uniformo.

Na fotografiji Kozaškega polka leta 1917 v Thalerhofu pri Gradcu je v skupini vojakov označen z X. Thalerhof je bil v tistem času veliko vojaško taborišče predvsem z ujetniki z rusko-ukrajinskega področja. Ohranjena je še fotografija z Dunaja leta 1918. Domov se je vrnil po končani vojni 10. novembra 1918. Iz obdobja prve vojne je ohranjena šatuljica, kjer je navedeno sanitetno vozilo. Po kateri poti se je vračal, ni znano, se je pa v tistih dneh v Mariboru že zgodil Rudolf Maister.

Po dobrih dveh mesecih domačega razvajanja je dobil vpoklic in se pridružil Maistrovim borcem za severno mejo. Ko so 14. januarja potekali prvi boji, je bil že vključen v njegove enote na Koroškem. Iz tega obdobja je ohranjena zanimiva fotografija, datirana z marcem 1919 in pripisom: spomin z Jesenic. Domov se je vrnil konec februarja 1920.

Že konec februarja je željo po pridobivanju šušarskih izkušenj uresničil v Selcih pri Štefanu Čenciču in tam ostal dobrega pol leta. Želja po izpopolnjevanju znanja ga je vodila v Ljubljano, kjer je

Kozaški polk I. 1917 v Thalerhofu.

dobri dve leti nabiral izkušnje v petih čevljarških delavnicah. V zapiskih so navedeni: Marija Ravnihar, Alojz Bergant, Mihael Peternel, Janko Ješe in Josip Balazič. Februarja 1923 se je vrnil domov in pričela so se njegova aktivna leta v domačem kraju.

V tistem času v Železnikih ni bilo veliko zaposlitvenih možnosti. Izkušnje, ki si jih je nabral, so mu omogočile odprtje samostojne čevljarške dejavnosti. Obrtno dovoljenje je datirano s 13. junij 1923.

Dejavnost je opravljal v domači hiši. Iz tega začetnega obdobja je lepo ohranjena lesena reklamna tabla z napisom Valentin Pintar, čevljar. Za osnovo je vzel že omenjeno reklamno tablo svojega očeta, kjer sta ime in priimek v originalu, dejavnost pa je spremenil.

Izkušnje, ki jih je pridobil v Ljubljani, in znanje nemškega jezika, ki ga je pridobil v vojnih letih, so ga pogosto vodila v Ljubljano ali Celovec, kjer je nabavljal material in sledil trendom v čevljarstvu, kar je s pridom uporabljal v svoji delavnici, ki jo je stalno nadgrajeval. Delavnost in gospodarnost sta mu omogočila uresničevati tudi njegove skrite želje, med njimi je bila v tistem času med prvimi fotografija.

Slika iz Dunaja 1918.

Spomin iz Jesenic.

Okrajno glavarstvo v Kranju.

Štev. 2.627/23.

I.

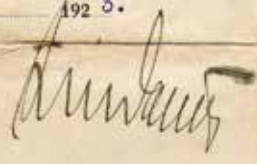
Obrtni list,

Valentin P i n t a r v Železnikih
 roj. dne 30. 1. 1898, pristojen(a) v Železnike
 je dne 13. 6. 1923, prijavil(a) nastop ^{prenega} _{rokodelskega}
 obrta čevljarškega,
 katerega bo izvrševal(a) v Železnikih,
 h. št. 50, občina Železniki.

Ta obrt je vpisan v obrtnem registru prostih in rok. obrtov
 pod tekočo št. 60.

V Kranju, dne 19. avgusta 1923.

ŽUPANSTVO TRGA ŽELEZNIKI
 Viež. 37 s. 1923 št. 591

Obrtno dovoljenje.

Reklamna tabla z napisom dejavnosti.

Fotografija prijateljev ob otvoritvi koč na Ratitovcu. Foto: Valentin Pintar

Njegov prvi fotoaparata je bila Kodakova kamera Obscura. Iz tega obdobja je ohranjenih nekaj fotografskih stekel in fotografij. Fotografija, ki je bila po-

sneta po katastrofalnih poplavih leta 1926 na Klovžah, kjer se na mostu vidi sanacijo podobnih poškodb, kot jih je ta utrpel leta 2007.

Most na Klovžah. Foto: Valentin Pintar

Nekaj fotografij izvira tudi iz gledališke dejavnosti pri Prosvetnem društvu, ko so pod vodstvom prof. dr. Koblarja igrali Beneškega trgovca.

Po fotografijah sodeč, je eno od vlog igrala tudi njegova bodoča žena Ana. Takratno delovanje in

prijateljevanje s prof. Koblarjem je bilo zaslediti skozi celo življenje.

Prelomno leto v njegovi mladosti je bilo leto 1928. V tem letu je zaključil s prenovo domače hiše, ki ji je temeljito spremenil zunanost, posodobil pa tudi notranjost.

Tinka in Ana Goja v igri Beneški trgovec.

"Muzko štimat" pred Plavčevo hišo, kjer je prisoten tudi prof. F. Koblar. Foto: Valentin Pintar

Gostovanje v Škofji Loki.

Povorka prosvetnega društva I. 1938 na Klovžah. Foto: Valentin Pintar

Domača hiša pred prenovo in po prenovi leta 1928.
Foto: Valentin Pintar

Njegova duhovitost se je pokazala mnogo let kasneje ob prenovi hiše leta 2004, ko se je odprla hišna kapelica, ki je bila ob obnovi v začetku leta 1928 zazidana. V notranjost je zazidal mapo, ki je vsebovala nekaj njegovih fotografij, in sicer fotografijo stare hiše, notranjosti hiše, svojo fotografijo in fotografijo svoje bodoče žene. Priložen je bil aktualni izvod časopisa Slovenec, srečke Jugoslovanske loterije in kratek rokopis takratnega dogajanja. Napovedal je skorajšnje poroko, z gospodarskega področja pa navaja ponovno pogajanje gospodarske komisije za gradnjo železniške proge v Selško dolino.

Poročil se je z Ano Goja, ki mu je rodila tri otroke: Marjana (1928–2013), Marijo (1930–) in Janka (1936–). Ob družini in čevljarji dejavnosti je pomagal mami, ki je še vedno vzdrževala za takrat značilno dejavnost Železnikov, to je košnjo po bregovih in senožetih za zagotavljanje krme za eno kravo z mladico. Ob tem se je navdušil tudi za sadjarstvo, kjer je izkoriščal skromne pogoje na kamnitem travniku za hišo. Pri izboru sadnega drevja si je pomagal s knjigo Sadni izbor iz leta 1929. Imel je številne sorte, vsake po eno drevo.

Njegov izbor je vseboval beli in rdeči kalvil, beličnik, carjevič, debelo bojkovo, voščenko ... Na zahodni strani hiše je imel zidni špalir za hruške, ki so bile po takratni navadi vezane ob zidne letve. Posadil je tudi Blumenbachovo maslenko in tudi pri njem je v hudih časih s svojo bogato rodnostjo služila za priboljšek, saj se je dobro prodajala. Kot zanimivost se je iz tega obdobja s pomlajevanjem ohranil beli poletni kalvil, ki ga je vzgajal na nizki podlagi v U-obliki, na katerega je bil zelo ponosen in je danes pri nas redka sorta.

Na spodnjem vrtu je posebno mesto na obeh straneh poti dobil špalir dvanajstih raznobarnih vrtnic na šipkovih deblih višine 1,5 m, ki jih je sam vzgojil in s posebno ljubeznijo negoval do svoje pozne starosti.

Njegova ostarela mama se je pred drugo svetovno vojno odločila, da proda kravo, rada pa je dejala, da bo to za "kakšn kofe" na stara leta. Takrat je to pomenilo tisoč din. Ko je prišla okupacija in menjava denarja, bi za ta denar dobila simbolično vrednost nemških mark. Močan slovenski ponos, ki je bil vtakan v celo družino, je botroval, da tega tisočaka ni zamenjala, ampak je vedno dejala, da ga ima raje za spomin, kot da njeno kravco zamenja za drobiž tujega denarja. Hranila ga je v molitveniku, kjer je ostal do današnjih dni. To je bila tudi popotnica v sledečih vojnih letih negotovosti in ukleščenosti med različne interesne strani. Preživeti je moral mlado družino, imel je obrt, ki so jo koristili tako okupatorji kot civilisti, od samega začetka narodno osvobodilnega boja pa je bil čevljar tudi partizanskim odredom. Od leta 1943 je bil član gospodarske komisije pri NOO. Po navedbah sina Janka je že v času okupacije imel pripravljeno slovensko zastavo, takrat še brez zvezde. Iz svojih prostorov se je moral dvakrat izseliti. Prvič je bilo ob nemški hajki, ko so hišo za svoj štab uporabili Nemci, drugič pa ob napadu na Železnike leta 1944, ko je bil v hiši štab Gradnikove brigade. Obakrat je bila hiša pravi vojaški arzenal. Po napadu naj bi pomagal tudi pri organizaciji mitinga, čemur se je s somišljeniki v gospodarskem odboru v prid krajanom uprl, ker so bili domačini izčrpani.

Sledila je nočna mobilizacija. Po odhodu je družina ostala brez hrane. To je botrovalo odločitvi, da se najprej odpove svojemu hobiju. Za golo preživetje je za moko prodal fotografu Francu Beštru iz Selc svoj Kodak in še en fotoaparata, kar je težko prebolel.

Do konca vojne je sodeloval v Vojkovi brigadi, v začetku v četi, po bolezni pa je ostal v pokretni bolnici v Novakih, kjer je lahko ostal kot čevljar pod pogojem, da preskrbi lastno orodje. Tega mu je s pomočjo kurirja po številnih zapletih dostavila hči Marija. Za določena opravila, ki jih je moral opraviti doma na šivalnih strojih, je dobival prepustnice.

V partizanih, Valentin skrajno desno.

Pred iztekom vojne mu je umrla mama. Čevljarško dejavnost je takrat po svojih zmožnostih že opravljal sin Marjan. Kljub stalni podpori narodno osvobodilnemu boju pa zaradi obrtniškega statusa in svojega širšega nazorskega pogleda pri političnem delu narodno osvobodilnega boja ni bil najbolje sprejet, kar se je kasneje odražalo pri uveljavitvi pokojnine.

S čevljarško dejavnostjo je nadaljeval tudi po vojni. Njegov model ženskih škornjev je bil po navedbah hčerke Marije pravi modni hit. V avgustu 1955 je svojo čevljarško dejavnost zaključil. Temu je botrovala tudi poškodba sina Marjana, ki se je že izučil za čevljarja, vendar si je pri služenju vojaškega roka poškodoval hrbtenico.

Zaposlil se je v Kmetijski zadrugi Martinj Vrh, kjer je ostal do invalidske upokojitve leta 1963, ko je tudi zadruga zaprla svoja vrata.

Še v času zaposlitve je s somišljeniki pričel z aktivnostmi turistično-muzejske dejavnosti, ki bi

zaspanemu kraju prinesla večjo prepoznavnost in združevanje. Ker je bilo klekljanje v tistih letih dopolnilna dejavnost številnih žena pa tudi moških, so to izkoristili in s starimi običaji pripravili odmevno etnološko prireditev, za katero je pripravil program.

V družini je klekljala žena Ana, on pa se je lotil spominkarstva.

Izdeloval je lesene miniaturre z etnološkim pridihom, in sicer kozolec, zibko in čebelnjak. Slednja dva je izdeloval v barvni izvedbi, kjer je izkoristil še enega svojih hobijev, to je bilo slikanje z oljnimi barvami. Po slikarskih čopičih in olju je segal kot samouk, najprej je slikal na les, nato tudi na platno in steklo.

Zibka in kozolec, delo Valentina Pintarja.

Valentin Pintar ob slikarskem platnu.

Po navedbah iz spominskega članka o njegovem delu, ki ga je Muzejsko društvo izdalo po njegovi smrti, je bil leta 1950 med ustanovitelji Pododbora Muzejskega društva v Škofji Loki, ki je kasneje preraslo v samostojno Muzejsko društvo Železniki. Ko je zadruga po letu 1963 zaključila svojo dejavnost, se je upokojil, kar mu je omogočilo tudi aktivnejše vključevanje v muzejsko dejavnost, saj se je kot predstavnik Železnikov redno udeleževal sej Muzejskega društva v Škofji Loki in skrbel za povezavo z domačim krajem. To so bili tudi zametki muzejske dejavnosti v Železnikih, kjer so bili z Blažem Gortnarjem in Nikom Žumrom gonilna sila pri postavljanju prve muzejske zbirke.

V povojnih letih se je navdušil nad čebelarstvom, ki ga je spremljalo vsa nadaljnja leta. V bregu za domačo hišo je leta 1946 postavil čebelnjak z verando, ki je bil kasneje predstavljen v knjigi Čebelarstvo na Gorenjskem kot primer idiličnega čebelnjaka. V Krasu, takoj nad takratnim obratom Tehnice, je postavil še en čebelnjak, ki pa je konec sedemdesetih let pogorel.

Čebelarstvo mu je prineslo nove priložnosti in prijateljstva. Ko je s čebelarji vozil čebele na pašo v Goriška Brda, je navezal številna prijateljstva, ki jih je povezoval s turistično dejavnostjo. Rad je imel

dobro kapljico in veselo družbo.

V tretjem življenjskem obdobju mu je močno opešal vid. Ljubezen do naše dediščine, druženje in entuziazem so ga gnali v številne aktivnosti pri Muzejskem in Turističnem društvu. Sredi sedem-

Vabilo na sejo iz leta 1966.

Kot predsednik Turističnega društva in govornik na 2. Čipkarskih dnevih.

Čebeljak v bregu
za domačo hišo.
Foto: Valentin Pintar

Čebeljak za nekdanjim
obratom Tehtnice.
Foto: Valentin Pintar

desetih se je lotil izdelave kopije žage venecianke, gnane z elektromotorjem. Po navedbah sina Janka se je pogosto odpravil do Zgage in v Zgornjo Smolevo, kjer sta bili takrat še nespremenjeni originalni žagi te vrste. Maketa žage še sedaj domuje v muzeju. Po otvoritvi muzeja je med drugim sodeloval pri snemanju dokumentarnega filma od Suhe do Sorice, kjer je RTV med drugim posnela del muzeja, dele Železnikov s plavžem ter klekljanje. Aktivno je sodeloval tako pri vodenju po muzeju kot tudi z g. Žumrom pri širjenju, vodenju, pripravi

in urejanju muzejskih zbirk.

Leta 1969 se je po nekajletni bolezni od njega poslovila žena Ana. Iz tega časa je ohranjeno sožalno pismo dr. Franceta Koblarja, ki kaže na njuno tesno povezanost in dolgoletno prijateljstvo.

Po smrti žene Ane ga je dobrih 13 let do konca življenja s svojim petjem prebujal lišček, ki ga je prinesel z enega od svojih pohodov po Goriških Brdih.

Kot muzejski sosed je bil stalno vpet v turistično vodenje v okviru muzeja in okolice. V naslednjih letih svojega življenja je poleg aktivnega vodenja

Med bodočim muzejem in domačo hišo ga je ločila le gasa.
Foto: Valentin Pintar

Na čipkarski razstavi v Idriji leta 1968.

Dragi Tinka!

Ko sem se te dni vrnil z Trnava, me je prizadela
 prva novica, ki sem jo slišal. Novica je bila žalostna:
 Vaša žena se je no hudemu toplemu preselila v večnost.
 Besede sožalja so zame preučale, saj veste, da mi je
 rebrično hudo in kako rad sem se vedno oglatil pri
 vas in kako je bila ona vesela, da smo se spet
 videli. Le zadnje, med tremi meseci, je bilo rekla:
 Zame je samo še grob. Ob slonu je še spala pri oknu
 in oči so bile polne solz. Rešena je toplemu in
 zastužila si je nebasa. Ostali ste brez nje. Sam skušam,
 kako je to hudo. Pa vse mine in upam na novo
 srečanje brez kave, ostane. Tukaj ne bodo ostali
 še spominu na naše mlajše dni, ko je bilo gares lepo;
 v teh spominih je tudi podoba vaše pokojne žene
 in bo ostala z menoj.

Želim vam in vaši družini volneje kotobrega
 in ostajam
 vedno
 France Koblarj

Lj. 26. okt. 1969.

Pismo F. Koblarja Tinku ob smrti njegove žene Ane.

Strastni kadilec v Pragi.

večjih skupin v sodelovanju s Toniko Ramovš skrbel tudi za njeno nadomeščanje pri dežurstvu v muzeju.

V letih po upokojitvi ni bil le turistični delavec, ampak je turistične izkušnje nabiral na številnih potovanjih po takratni domovini in sosednjih državah.

V Egiptu s pogostim sopotnikom Mihom Bertonclem.

Na njegovo zdravje je v poznih letih usodno vplivalo potovanje po Egiptu, kjer si je trajno pridobil težave s prebavnim traktom.

Svojo bogato življenjsko pot je zaključil po kratki bolezni 26. februarja 1983.

Slike so iz domačega arhiva Martina Pintarja.

Viri:

Marija Kalan, Janko Pintar.

Dr. Rudolf Andrejka plemeniti Livnogradski

Franc Pfajfar

Dr. Rudolf Livnogradski Andrejka. Vir: Slovenski biografski leksikon.

Starejši krajani v Selški dolini se še spominjajo pogovorov svojih staršev o dr. Rudolfu Andrejki. Med ljudmi v Selcih in širše v Selški dolini je bil izjemno priljubljen. Bil je izredno dober sogovornik, zanimal se je za življenje ljudi na domačijah in za njihove probleme, gospodarski in kulturni položaj ljudi. Veliko je zapisoval in odkrival bogastvo domače dediščine, kulture, rodove posameznih družin, izredno je bil aktiven v planinskem društvu in tujskem prometu, kot so takrat poimenovali turizem. Dr. Rudolf Andrejka ni pomemben le za Selško dolino, ampak je bil človek na pomembnih položajih v habsburški monarhiji, takratni kranjski deželi, nato pa v novo nastali državi SHS. Poskušal bom orisati bogato življenjsko pot dr. Rudolfa Andrejke, ki je tudi nosilec plemiškega naslova plemeniti Livnogradski.

Rod in družina Andrejka

Najprej spoznajmo rod Andrejka, ki je v Selški dolini povsem nepoznan. Kolikor nam je znano, rod Andrejka izvira z začetnikom Miho Andrejko, ki je bil rojen leta 1633 v Št. Vidu, nato pa se je priženil v Vrbo. Njegov sin Jernej Andrejka (starejši) se je poročil v Dolenje pri Domžalah. Rod Andrejka je zaslovel, ko se je v četrtem kolenu leta 1850 rodil Jernej Andrejka (mlajši). Starši so svojega sina Jerneja, zelo talentiranega fanta, želeli izšolati za "gospoda", a se staršem ta želja ni uresničila, saj je bil, še preden je zaključil gimnazijo, vpoklican v vojsko, kjer je nato ustvarjal svojo kariero. Po končani kadetnici v Innsbrucku je najprej služil kot kadet v 17. pešpolku v Tridentu in Trstu in se leta 1878 kot poročnik udeležil zasedbe Bosne in Hercegovine. Nato je bil z istim polkom premeščen v Ljubljano in nato v Celovec. V tem času sta se mu rodila oba sinova, Rudolf in Viktor. Od 1. 2. 1895 do upokojitve leta 1919 je bil v osebni cesarski gardi na Dunaju, kjer je napredoval do podpolkovnika. Za vojaške zasluge je bil večkrat odlikovan in leta 1901 zaradi uspešnega bojevanja v Bosni in Hercegovini povzdignjen v plemiški stan z naslovom Livnogradski. Oče Jernej Andrejka je umrl leta 1926 in je pokopan v domačem kraju pri cerkvi v Rovah.

Oče Jernej pa ni le znan kot pomemben vojak, ampak predvsem kot prvi slovenski vojaški pisatelj z velikim domoljubjem, kajti vedno je bil zaveden Slovenec in je branil, zagovarjal svoje vojake. Take primere opisuje v svojih knjigah in poročilih. Samo nekaj njegovih najpomembnejših del: Nekaj o naših slovenskih junakih (1895), Tri dni zapored na sprednjih stražah (1895), Najlepši dan (1895), Naši fantje in Garibaldi (1897), Ob 25. letnici boja pri Jajcu (1903), Slovenski junak polkovnik Prieger (1897), Sveti večer v roparskem brlogu (1898), En slovenski fant za deset Turkov (1913). Najbolj pa je znan po svojih dveh knjigah, ki ju je izdal pri Mohorjevi družbi v Celovcu ob 25-letnici bosanske zasedbe in opisujeta vojaško življenje slovenskih

fantov, vojakov v borbah v Bosni in Hercegovini, z naslovom Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini 1878. Menda je bila to v tistem času najbolj brana knjiga na Slovenskem. Izšlo pa je še veliko drugih člankov in črtic predvsem iz vojaškega življenja slovenskih vojakov v avstrijski vojski. Ko je celih 23 let živel na Dunaju, je veliko pomagal slovenskim študentom na Dunaju in ostalim Slovencem, da je bilo življenje na dragem Dunaju znosnejše. Znal je prisluhniti vsakemu pomoči potrebnemu človeku. Že ko je služboval na Dunaju, se je posebej zanimal za razvoj rojstnega kraja. Sodeloval je pri ustanovitvi ljudske šole, priskrbel je pomoč za vodovod in

Podpolkovnik cesarjeve osebne straže Jernej Livnogradski Andrejka, rojen 20. 8. 1850 v Dolenjem pri Domžalah, umrl 4. 5. 1926 in pokopan pri cerkvi v Rovah, kjer mu zvonijo njegovi zvonovi. Vir: Ilustrirani Slovenec, št. 39, 1926.

mlekarno ter poskrbel za nove zvonove v cerkvi na Rovah. Po upokojitvi je živel na očetovi domačiji v vasi Dolenje.

Kot rečeno, oče Jernej je bil poročen s sestrično Julijo, ki je bila hčer strica Franca, ki je živel v Trstu. Tudi družina strica Franca je bila v vladnih in vojaških krogih oziroma vojaško-mornariška družina avstro-ogrske mornarice na Jadranu. Tudi stric je bil ugleden pisatelj in pesnik. Rudolf Andrejka ga opisuje v člankih, objavljenih v Domu in svetu leta 1916, kako je prijateljeval s pisateljem Koseskim. Skratka, rodbina Andrejka je bila intelektualno na visokem nivoju, obenem pa narodno zavedna, saj so vsestransko podpirali slovensko kulturo in pomagali domačim ljudem.

Oče Jernej je imel z ženo Julijo dva sinova, Rudolfa in Viktorja. Oba sta v času bivanja na Dunaju obiskovala dobre šole in si pridobila temeljito izobrazbo. Njegov brat Viktor J. Andrejka plemeniti Livnogradski je bil po očetu tudi zelo uspešen v vojaški službi in je dosegel naziv generalštabni polkovnik vojske Kraljevine Jugoslavije in bil zadnji visoki slovenski častnik vojaške obveščevalne službe avstro-ogrske vojske in obenem prvi slovenski častnik vojaške obveščevalne službe, vodja najboljšega centra vojaške obveščevalne službe VKJ v Ljubljani, ki je tudi tigrovec organizirano usmerjal v njihovi borbi za slovensko Primorsko. Bil je Maistrov borec, prvi pisec zgodovine slovenske vojske in vodja Legije koroških borcev. Znal je osem tujih jezikov. Kot zadnji častnik VKJ, ki je zapuščal Ljubljano, je preprečil, da bi se aprila 1941 uničila skladišča hrane, zato je bil med italijansko okupacijo sredi 1943 postavljen za načelnika preskrbovalnega urada prav v Ljubljani. Sicer je bil polkovnik Viktor Andrejka v letu 1932 predčasno upokojen, prav tako pa tudi njegov brat Rudolf, zaradi neuskklajenih pogledov s takratno novo vlado Kraljevine Jugoslavije. V drugi svetovni vojni že zaradi bolehnosti in starosti ni aktivno vojaško sodeloval na nobeni strani, a vedno je imel poštene in domoljubne namene.

To je v kratkem rodovnik rodbine Andrejka, ki se po moški liniji v tem rodu tudi zaključuje, kajti Ru-

Polkovnik Viktor J. plemeniti Andrejka, rojen 7. 11. 1881 v Ljubljani. Umrli je v Ljubljani leta 1947. Vir: Wikipedija.

dolf z ženo Miciko ni imel potomcev, medtem ko je njegov brat Viktor imel tri otroke, dve hčeri: Milico (1913–1926) in Vero (1915–1978), ter sina Marka (1916–1926). Milica in Marko sta zaradi davice, ki je razsajala leta 1926 v Ljubljani, veliko prezgodaj umrla. V rodbini Andrejka je bilo nekaj mož in sinov, ki so s svojimi talenti, pridnostjo in poštenim ravnanjem veliko prispevali k ugledu in razvoju ne le svoje rodbine, ampak so gradili tudi ugled slovenskega naroda.

Rudolfova mladostna leta

Rodil se je 22. 7. 1880 v Ljubljani kot prvorojenec očetu Jerneju Andrejka, takratnemu poročniku avstro-ogrske vojske, in materi Julijani Andrejka. Otroška leta je preživel najprej v Ljubljani, nato se je družina zaradi nove zadolžitve očeta v avstrijski

vojski preselila v Celovec, kamor se je preselil celotni 17. pešpolk. Tako je Rudolf obiskoval ljudsko šolo in nižjo gimnazijo do 3. razreda v Ljubljani (današnja osnovna šola) in 4. razred končal v Celovcu. Oče je bil naslednje leto premeščen na Dunaj k cesarjevi osebni gardi kot "ritmojster". Tako sta oba sinova imela idealne možnosti študija na najboljših šolah na Dunaju. Rudolf je obiskoval gimnazijo in leta 1888 maturiral z odličnim uspehom. Nato je nadaljeval študij na pravni fakulteti dunajske univerze, kjer je v štirih letih naredil tri državne izpite o pravnih vedah. O njegovem otroštvu sicer veliko ne vemo, vendar si lahko predstavljamo, da je bil oče zaradi vojaške vzgoje zelo discipliniran človek, in tako je zagotovo živela tudi njegova družina. Mama Julija je nudila vzorno domačo vzgojo in je oba sinova vzgajala po krščanskih vrednotah v poštena in delovna fanta. To dokazujejo tudi dobri šolski uspehi in tudi kasnejši izredno dobri rezultati dela. V času študija na Dunaju se je uveljavil v pravnozgodovinskem inštitutu profesorja dr. Adlerja in pri njem opravil razpravo o zgodovini kranjskih deželnihi stanov. Zagotovo mu je ta študij dal poseben pečat znanja in modrosti za proučevanje zgodovine, kar bomo opisali kasneje. S posebnim zanimanjem pa je prisostvoval predavanjem profesorja dr. Bernalzika o pravni filozofiji, kar je vplivalo na zasnovo njegovih poznejše razprave o anarhizmu, vsesplošni svobodi brez terorja nadvlade. Skratka, to mu je razjasnilo življenjsko filozofijo. Pri profesorju dr. Inamu Sterneggu pa je pridobil ogromno znanja s področja statistike, kar mu je prav tako kasneje v življenju koristilo v njegovi službi načelnika osrednjega Statističnega urada kraljevine Jugoslavije v Beogradu. V letu 1903 je opravil zagovor svoje doktorske disertacije in pridobil naziv doktor prava. Čeprav je osem let živel na Dunaju, se ni odtujil svoji domovini. Prosti čas ali počitnice je pogosto izkoristil za bivanje na domačiji, kmetiji starega očeta v Dolenjah pri Rovi. Očitno je bil mladenič Rudolf zelo talentiran in tudi priden, k čemur je verjetno prispevala tudi bolj trda vzgoja, če pomislimo na urejeno vojaško življenje.

Njegov oče Jernej z ženo Julijo in sinom Viktorjem je ostal na Dunaju, medtem ko je Rudolf že pred dokončanjem doktorata, to je leta 1902, nastopil službo kot konceptni praktikant pri deželni vladi za Kranjsko v Ljubljani. Naslednje leto po opravljenem doktoratu je bil premeščen k okrajnemu glavarstvu v Radovljico. Tukaj se začne njegova življenjska poklicna pot in navdušenje nad planinstvom.

Vsa Rudolfova službena mesta in funkcije

Njegovo službovanje na različnih vodstvenih in upravnih funkcijah je bilo izredno pestro in dinamično. Bil je izredno učen, spreten in marljiv. Ni bil površen, ampak se je poglobljal v globino svojih nalog, kar se vidi tudi v njegovih pisnih delih. Po temeljito pridobljenih znanjih na študiju prava je bil vsestransko usposobljen za delo v državnih organih. Široko razgledan z znanjem osmih jezikov je imel vpogled v širši svet, ker je vestno prebiral tudi tujo literaturo. Spodaj kronološko navajam njegova delovna mesta, ki so bila vezana na mesta Radovljica, Postojna, Ljubljana, Dunaj, Celje in Beograd:

- 1902–1903: Prvo službo kot pravniški praktikant je opravljal na deželni vladi za Kranjsko v Ljubljani.
- 1903–1906: Prvo redno delovno mesto je dobil kot pravnik na okrajnem glavarstvu v Radovljici.
- 1906–1911: Služboval je kot vladni koncipist in okrajni komisar pri okrajnem glavarstvu v Postojni.
- 1911–1912: Spet je delal na deželni vladi v Ljubljani.
- 1912–1917: Že po nekaj mesecih bivanja v Ljubljani so ga poklicali na ministrstvo notranjih del na Dunaju, kjer je služboval kot okrajni komisar in ministerialni podtajnik, ko je bil imenovan tudi za šefa kabineta pri ministru dr. Ivanu Žolgerju.
- 1918: Po Žolgerjevi demisiji 30. junija 1918 je bil spet dodeljen ministrstvu notranjih del na Dunaju.
- 1918–1919: Po končani prvi svetovni vojni je ostal na Dunaju in bil imenovan za likvidatorja Narodne vlade za Slovenijo pri bivšem ministrstvu notranjih del na Dunaju.

- 1919: Le dva meseca je bil okrajni glavar v Celju.
- 1919: Imenovan je bil za načelnika predsedstvene pisarne pri deželni vladi za Slovenijo.
- 1920: Nadaljeval je delo na deželni vladi, medtem ko je vmes za kratek čas prevzel organizacijo za tujski promet, nato je bil spet v službi načelnika oddelka, slednjič pravnega referata in namestnika velikega župana Frana Vodopivca v Ljubljani. (Velika župana v Sloveniji sta bila takrat dva, in sicer v Ljubljani in Mariboru.)
- 1920–1929: Bil je tajnik podružnice Slovenskega planinskega društva za Selško dolino.
- 1923–1932: Bil je predsednik Muzejskega društva za Slovenijo.
- 1924–1948: Bil je tudi profesor na Univerzi v Ljubljani, pravo. Začel je kot član izpraševalne komisije za državnoslovne izpite, naslednje leto je bil imenovan za honorarnega predavatelja upravnega prava in leta 1929 imenovan za honorarnega predavatelja na juridični fakulteti. To je opravljal kljub vsem drugim zadolžitvam, razen nekaj let med vojno, vse do svoje smrti.
- 1929: Po uvedbi banske uprave je bil 7. 11. 1929 imenovan za inšpektorja na notranjem ministrstvu v Beogradu.
- 1930–1931: Ker je želel delovati v Sloveniji, je prevzel vodstvo okrajnega glavarstva za ljubljansko okolico.
- 1931: Do sredine septembra je deloval kot okrajni glavar, nato pa je bil povišan v inšpektorja pri banski upravi. Samo deset dni po tem imenovanju ga je Živkovičev režim predčasno upokojil, ko je imel šele 29 let in pol službe.
- 1931–1936: Živel je v prisilnem pokoju, a v tem času je bil izjemno aktiven in ustvarjalno delaven, veliko je raziskoval, pisal ... V tem času je veliko časa preživel v Selcih.
- 1936: Jeseni je bil imenovan za načelnika državnega Statističnega urada v notranjem ministrstvu v Beogradu, kar je ostal do junija 1941. Po nekaj zapletih z nemškimi oblastniki v Beogradu je bil v juniju 1941 spet upokojen. Nato je do leta 1943 še živel v Beogradu, nato se je vrnil v Ljubljano.

Rudolf v svoji stroki kot pravnik

Po svoji osnovni formaciji je bil doktor prava. Večino svojih delovnih mest je opravljal kot dober pravnik v upravnih enotah, v tistem času imenovanih okrajna glavarstva, npr. v Radovljici, Postojni, Celju, Ljubljani itd. Poleg tega je kot strokovnjak iz upravnega prava na Univerzi v Ljubljani opravljal profesorsko službo vse do svoje smrti. Pravo in njegova delovna mesta so bili neločljivo povezani in kot strokovnjak in dober organizator je bil tudi vedno in povsod uspešen. Že od vsega začetka je bil aktiven v društvu pravnikov v Ljubljani in s svojimi članki in razpravami je tudi redno sodeloval v takratni strokovni reviji Slovenski pravnik. Svoje članke je objavljaval tudi v revijah Občinska uprava, Samouprava, Slovenec itd. Njegova najbolj znana dela s področja prava pa so naslednje knjige: Društveno pravo v Sloveniji (1928), Zakon o občem upravnem postopku (1931), Gasilstvo in požarna obramba (1933) ter Društveni svet in upravna sodišča (1934). To je le nekaj njegovih najbolj vplivnih knjižnih del s področja prava, sicer je veliko pisal in objavljaval v strokovnih revijah in časopisih. Že iz naslovov njegovih del je razvidno, da se je ukvarjal z družbenim pravom in njegovo organizacijo. Bil je v tovrstnih službah, zato je veliko izhajal tudi iz prakse. Čeprav so ga službene obveznosti zelo okupirale, še posebej zato, ker je bil zelo vesten in natančen, je še vedno dobil dovolj časa za svoje hobije: uveljavil se je kot zgodovinar ali raziskovalec preteklosti nekaterih mest, družin, trgovine, obrti itd. Izreden ljubitelj gora se je posvečal delu v Planinskem društvu Radovljica in Planinskem društvu za Selško dolino kot enem od stebrov takratnih planinskih društev. Veliko se je posvečal tematiki tujskega prometa oziroma turizma. Spisal je več znanih knjig o krajih in ljudeh na Kranjskem. Med drugim je bil za kratek čas leta 1920 celo predstojnik za tujski promet. Vse skozi pa je bil ljubitelj slovenskega jezika in naroda, saj mu je tujina utrdila odločno držo do maternega jezika. O vsem tem v naslednjih poglavjih.

Rudolf v statistični stroki

V svojem študijskem času si je pri profesorju dr. Inamu Sterneggu pridobil odlično teoretično znanje iz statistike in to je koristil v praksi skozi celo svoje delovanje, saj je v svojih zgodovinskoraziskovalnih delih zelo sistematično obdeloval podatke. Predvsem pa je to znanje s pridom izkoristil v svoji zadnji poklicni dobi, ko je bil načelnik osrednjega statističnega urada v Beogradu. Ko je prevzel to nalogo, je moral najprej reorganizirati urad in postaviti stvari na svoje mesto. Tako je najprej obdelal že zastarele statistične podatke iz leta 1931 in jih objavil v obsežni knjigi Doneski k zgodovini uradne statistike v Jugoslaviji, Beograd, 1937. Knjiga vsebuje zelo zanimive podatke, ki opisujejo strukturo takratnega prebivalstva za celo področje Jugoslavije, ki je bilo takrat razdeljeno na banovine. Iz teh podatkov se lahko zaključi, kolikšen delež prebivalcev po okrajih je delalo v kmetijstvu, obrti, industriji itd. Poleg tega je vsako leto izšla publikacija Statistični godi-

Dr. Rudolf Andrejka leta 1940, ob 60-letnici, ko je bil načelnik Centralnega statističnega urada za Jugoslavijo v Beogradu. Vir: Slovenec, Ljubljana, 23. 7. 1940.

šnjak in v štirih knjigah Definitivni rezultati popisa stanovništva.

Druga svetovna vojna mu je preprečila, da bi nadaljeval svoje strokovno delo na statističnem uradu, ker so ga Nemci v juniju 1941 prisilno upokojili, kajti ni se uklonil njihovim zahtevam in je ostal zvest rodoljub. Ob upokojitvi se mu je komisar notranjega ministrstva pisno zahvalil za njegov veliki doprinos k učinkovitosti, strokovnemu delu in mu dal priznanje "kao funkcioner i kao rodoljub sa puno časti". Iz popisa prebivalstva se lahko marsikaj odkriva in zato je okupator potreboval človeka po svojih željah.

Rudolf rodoljub in varuh slovenskega jezika

Kjer koli po svetu je živel in deloval, vedno se je rad vračal domov, med domače ljudi in planine, ker je to neizmerno cenil in samo v tem okolju se je počutil dobro in koristnega, da naredi tudi nekaj za svoj narod. V tem smislu se prepletajo vse njegove dodatne aktivnosti, ki jih je opravljal poleg službe. Kar se tiče skrbi za slovenski jezik, je leta 1931 izdal knjigo Napake v slovenskem izrazoslovju, poleg tega pa je objavljval članke in razprave v revijah Dom in svet, Jutro, Slovenski narod, Slovenski pravnik, Slovenec, Etnolog, Planinski vestnik in še v mnogo drugih. Veliko se je pogovarjal z ljudmi in čutil njihove probleme, tako je tudi za trgovce spisal razpravo o "trgovski slovenščini" in jo objavil v Trgovskem tovarišu leta 1935. Kot nadaljevanje tega je potem v letu 1938 objavil tudi članek Čistimo svoj jezik, ker je čutil problem germanizma in tujk v jeziku. Mislim, da bi v današnjem času morali enako bolj skrbeti za jezik in ne podlegati toliko vplivom tujk iz angleškega jezika. Naši predniki so se veliko bolj borili za materni jezik, ker so bili neposredno ogroženi od tuje oblasti in s tem v zvezi sta bila ogrožena naša kultura in jezik. Danes pa se nam zdi samo po sebi umevno, da govorimo materni jezik, obenem pa nam tuji vplivi izpodrivajo našo kulturo in jezik, ne da bi se tega dodobra zavedali.

Rudolf se je veliko pogovarjal z ljudmi, sokraja ni in hodil po tujih krajih ter obenem zbiral razna domača gradiva iz pripovedovanja, zbiral slovenske narodne pesmi in pripovedi. Tako poznamo iz leta 1918 pripovedke iz kamniške okolice, objavljene v Vrtnu. Za nas, domačine Selške doline, pa naj omenim samo dve deli, ki sta bili objavljeni v Etnologu leta 1934: Jagode za oči in Star kmečki inventar. Menim, da bi morali to vsi domačini prebrati v celoti, zato ne bom opisoval, kako je na podlagi pripovedovanja in dejanskega prikaza pri Kalanovih v Selcih dobil gradivo za to pripoved in opis kmečkega inventarja tistega časa. Marsikaj smo medtem že opustili in zato je toliko bolj zanimivo, ker bomo izvedeli kaj novega: kako jagode zdravilno delujejo na oči, če jih nosite kot koralde okoli vratu, kakšne so te jagode in kakšno mora biti njihovo zaporedje, da delujejo zdravilno, vse to je opisano v tem gradivu. To ni samo pripoved Kalanovih, ampak je bilo to razširjeno v celi naši Selški dolini, posebno še v Dražgošah in tudi v Poljanski dolini.

Rudolf pa je pokazal svoje domoljubje tudi s tem, da je prevajal Gregorčičeve in Župančičeve pesmi v nemški jezik, da bi na ta način pokazal našo kulturo in naš ponos tudi tujcem. S temi deli se je kot mlad ustvarjalec izkazal že v času študija, ko je v tuji literaturi najbolje začutil tesnobo po domačih delih. Že leta 1903 je objavil *Der toten Tag. Aus dem Slowenischen des Simon Gregorčič, Laibacher Zeitung*, nato *Moderne slowenische Lyrik: Erwachen von Otto Zupančič, Laibacher Zeitung*, 1912. Po svojem očetu je imel veliko gradiva o slovenskih vojaki in je tudi to temo podal v nemškem jeziku: *Slowenische Kriegs- und Soldatenlieder, Laibach*, 1916. Vse to je delal iz ljubezni do domačega jezika in naroda. Še bi lahko naštevali dela, a naj bo to za potrditev velike želje po lepem slovenskem jeziku in bogastvu naše kulture, ki je na nivoju velikih sosedskih narodov, dovolj.

K temu poglavju lahko pridamo tudi zelo obsežna dela življenjepisov, rodovnikov, ki jih je Rudolf ustvarjal skozi svoje celotno ustvarjalno obdobje, predvsem pa v letih prisilnega pokoja, zato imamo mi srečo v njegovi nesreči, da je v tem času izkoristil

svoje delovne dni za raziskave po arhivih in knjižnicah ter ogromno pisal. Zbiral je podatke tudi s pogovori z domačini, kakor to omenja dr. Vida Košmelj iz Železnikov v svoji monografiji *Železniki skozi čas: "Dr. Rudolf Andrejka je večkrat pisal o Železnikih in je po podatke prihajal tudi k mojemu očetu."*

Naj navedem samo nekaj najpomembnejših del, ki jih bo mogoče kdo izmed vas še imel čas tudi prebirati: Jerneja Andrejke mladostni spomini – spomini na njegovega slavnega očeta (1934); *Zaslužni slovenski upravni juristi* (1939); *Znameniti slovenski obrtniki, 1575–1940* (1940); Koseski in Franc Andrejka (1916); Na knezoškofu Jegliča rojstnem domu (1923); Selški predniki dr. Janeza Evangelista Kreka (1932); *Življenjepis dr. Muhe Tuška* (1933) ter še dela o mnogih drugih posameznikih in znamenitih slovenskih trgovcih. Povsod najdete tudi osebe iz Selške doline, kajti našo dolino je tako temeljito preštudiral, da je imel vse domačije in osebe, kot bi rekli, v malem prstu. Rad se je poglobljajal v temo trgovine, zgodovino trgovcev in trgovsko življenje pri nas in podobno, kajti njegova žena Micika je bila diplomantka trgovske šole v Ljubljani in sta imela zagotovo zanimive in koristne pogovore.

Rudolf kot zgodovinar

Čeprav zgodovina ni bila njegova usmeritev v času študija, pa se je na tem področju izkazoval vedno kot temeljit in natančen opisovalec ljudi, krajev, navad. Zgodovinar prof. Maks Miklavčič, ki ga je dobro poznal in sta se tudi večkrat družila, sam doma iz Dolenje Ravni v Poljanski dolini, je v članku in memoriam o njem zapisal: "izčrpn Andrejkovi spisi, ki jih slovenski zgodovinarji moramo poznati in upoštevati. Ni jih malo in zelo veliko podrobnega, natančnega dela je v njih. Dr. Rudolfu Andrejka smemo izreči priznanje, da je svoj kulturni dolg slovenskemu narodu odplačal pošteno in z visokimi obrestmi." Da je bil Rudolf izjemno aktiven tudi na tem področju, govori tudi dejstvo, da je bil od leta 1923 do 1932 tudi predsednik Muzejskega

društva za Slovenijo. V slovenskem zgodovinopisju si je Rudolf "zagotovil stalno mesto spoštovanega zgodovinarja z vztrajnimi, mnogostranskimi in natančnimi raziskavami, z organiziranim delom in z izvirno delovno metodo. Kot predsednik Muzejskega društva pa je društvu v težkih povojnih časih zagotovil trdno finančno osnovo in tako zgodovinski dejavnosti med Slovenci omogočil nov razmah" (Miklavčič). Rudolf je ves čas ohranil živ stik s kulturnim življenjem slovenskega naroda. Čutil se je dolžnega, da delež, ki ga prejema, z lastnimi prispevki vrača, tako z osebno pravno in gospodarsko pobudo, naravoslovjem, raziskovanjem slovenske zgodovine ... kakor tudi s pisateljevanjem. Njegova izobrazba je bila zelo široka, znanje pa je še poglobljal s stalnim delom na terenu, v arhivih, knjigah in podobno, ampak v svojih delih nastopi preprosto, praktično in stremi za uporabnostjo. Javnosti je podajal samo koristne informacije, za vsakogar sprejemljive, zanimive sadove svojega obsežnega dela je zapisal v mnogih knjigah in člankih, razpravah. Njegova skromnost je bila včasih tudi vzrok, da ni bil deležen tolikšne pozornosti, kot bi si je dejansko zaslužil. Zato poskusimo v današnjih dneh vsaj nekoliko popraviti to krivico do našega velikega moža, ki je ogromno prispeval k naši prepoznavnosti, kulturi, ki je ostala v njegovih delih. Kot organizator tujskega prometa, s katerim se je začel ukvarjati že na prvih službenih mestih v Radovljici, nato pa predvsem v Postojni, kjer je bil tudi član jamarskega društva, se je seznanil z vprašanji tujskega prometa (danes rečemo turizma) in je vstopil v odbor novonastale Zveze za tujski promet na Kranjskem in v zvezi s tem objavil več popisov slovenskih krajev in ljudi, njihove običaje, njihove znamenitosti, turistične vodnike ..., kar nam je ostalo kot velika zakladnica tistega časa. Tukaj bom navedel samo dela, ki se najbolj nanašajo na Selško dolino, kasneje pa bom podal še spisek najbolj pomembnih drugih del, kajti njegova zapuščina je ogromna, in sicer približno 22 knjig ter približno 152 strokovnih člankov in razprav, kolikor nam je znano. Kronološko si sledijo:

- Škofja Loka (1924), Jutro (članek za tujski promet).
- Ratitovec (1925), Planinski vestnik (ob otvoritvi Krekove kočice na Ratitovcu).
- V kraljestvu Ratitovca (1928), Planinski vestnik.
- Selški predniki dr. Janeza Ev. Kreka (1932), Ljubljana.
- Dr. Janez Ev. Krek in Selška dolina (1932), Slovenec.
- Zemljiške razmere v Selški dolini v začetku 18. stoletja (1932), Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo.
- Na Ratitovcu (1932), Slovenec.
- Župani Selške doline v letih 1500–1800 (1933), Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo.
- Doneski k zgodovini šolstva v Selcih (1933), Slovenski učitelj.
- Gora Sv. Miklavža (1933), Planinski vestnik.
- Poljanska in Selška dolina (1934), Naša pota.
- Star kmečki inventar iz 18. stoletja (1934), Etnolog (opis se nanaša na inventar v stari Kalanovi hiši v Selcih).
- Jagode za oči (1934), Etnolog (prav tako po pripovedi pri Kalanovih).
- Pota in prebivalci ob Ratitovcu (1935), Planinski vestnik.
- Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj (1936), Škofjeloški cehi in Tujski pomet v škofjeloškem okraju.
- Doneski k postopku in razvitku rodbinskih imen v Selški dolini (1939), Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo.

To je samo nekaj gradiv, ki so bila objavljena, vendar je še veliko gradiva, ki je ostalo v njegovem arhivu ali pa je delal po naročilu posameznikov. Predvsem je imel velik smisel za izdelavo družinskih rodovnikov, ki jih je naredil za posamezne družine v Selški dolini. Najbolj znan rodovnik je o znanem Selčanu Janezu Ev. Kreku, kjer v knjižici na 86 straneh prikaže celoten rod Krekove družine, kako je rod prišel iz Poljanske doline na Selško ter se iz Dolenje vasi razširil po celi dolini. Ker je zelo dobro poznal vse ljudi in družine v naši dolini, prednike iz Selške doline omenja v mnogih drugih gradivih. Tako

na primer v zgodovini gostilne Pri šestici v Ljubljani, kjer so se zelo pogosto menjali lastniki in najemniki, kot tretjega lastnika omenja rod Debelak, ki izhaja z Rudna. Jakob Debelak je kupil hišo leta 1794. Hči Ana je podedovala lepo posest v Dolenji vasi. Nato se omenja prvi, ki je lokal poimenoval Pri šestici – "šesticar" Matevž Klobovs iz Poljan. Članek je vredno prebrati, ker je s tega vidika povezan z ljudmi iz Dolenje vasi, Železnikov itd. Enako na primer tudi članka Obrtniki v stari Ljubljani (Slovenec, 1939) in Razvoj ljubljanskih industrij, (Kronika, 1939) omenjata ljudi, ki so izhajali iz naših krajev. Verjetno bi lahko v njegovi bogati zapuščini dobili še več teh primerov.

Zelo obsežno in obilno je bilo njegovo časnikarsko delo. Pisal je strokovne in poljudne članke v slovensko in tudi tuje časopise v hrvaškem, srbskem, nemškem, francoskem, češkem in madžarskem jeziku.

Tujski promet – turizem

Njegovo zanimanje je bilo široko, a medsebojno povezano. Kot rečeno, rad je imel naravo in ljudi, zato je bil navdušen planinec, to je povezoval tudi s tujskim prometom, kot se je takrat imenoval turizem, obenem pa je povezano z opisom krajev in ljudi in tako so nastali turistični vodniki, opisi znanih domačij, gostiln, obrti ..., vse skupaj pa je bilo začinjeno z opisom zgodovine. Kot odbornik Zveze za tujski promet za Kranjsko se je čutil še bolj dolžnega, da na tem področju naredi nekaj za uporabnike.

Najbolje se to vidi iz bogate zbirke del:

- Zoisova palača (Slovenec, 1932),
- Najstarejša ljubljanska industrija (Kronika slovenskih mest, 1934),
- Nekaj črtic iz gospodarskega življenja Ljubljane pred 100 leti (Trgovski tovariš, 1934),
- Trgovsko življenje v Ljubljani pred 100 leti (Trgovski tovariš, 1934) (O trgovini je napisal še veliko drugih člankov, ker je bil tudi stalni dopisnik v reviji Trgovski list oz. Trgovski tovariš.),
- Kje so bili Zoisovi vrtovi (Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, 1934),

- Stari ljubljanski obrtniki (Slovenski pravnik, 1934),
- Ljubljanske ulice, ki so izginile (Slovenec, 1935),
- Zgodovina Primčeve hiše v Ljubljani (Kronika, 1935).

V Ljubljani je opisal še naslednje: poslopje mestnega muzeja v Ljubljani, Špitalsko ulico, Mahrovo hišo, Figovčevo gostilno na Ajdovščini v Ljubljani, Froelichovo hišo, Schellenburgovo ulico, Perles-Bals-Lassnikovo hišo, zgodovino hotela Slon, Schwarzovo pivovarno na Poljanah, zgodovino gostilne Pri šestici, zgodovino Hudovernikove hiše, ljubljanske zasebne vrtove, polhograjske barone itd.

Če govorimo o tujskem prometu, potem moramo omeniti še nekaj njegovih knjig:

- Jezersko (Ljubljana, 1921),
- Visions de Slovenie (Ljubljana, 1922),
- Kropa in Kamna gorica (Ljubljana, 1924),
- Tujski promet v Sloveniji (Ljubljana, 1926),
- Promet stranaca u Sloveniji (Ljubljana, 1926),
- Ljubljana, die Hauptstadt Sloweniens (Ljubljana, 1929),
- Bled am See (Ljubljana, 1929).

V predstavitvi Jezerskega je Andrejka v uvodu zapisal: "Daleč tam na severu Ljubljane, kjer ločijo nebotični vrhovi Kamniških planin sončno Kranjsko od Koroške, leži majhna deželica, čisto samosvoja, obdana krog in krog od visokih gora, Jezersko." (Po lepi Sloveniji, Ljubljana, 1935).

Rudolf je spisal še veliko drugih člankov in razprav o naših krajih, ki jih je objavljala doma in v tujini. Ob njegovi 60-letnici je v reviji Slovenec zapisano: "Pokazal je, koliko zakladov hranijo naše matrike, če jih dviga večša, iznajdljiva in predvsem tako čebelično marljiva roka, ki jo vodi nesebična ljubezen do domače grude."

Ljubezen do planin

Takoj po študiju že na prvem delovnem mestu v Radovljici je spoznal nekaj, kar mu tudi najbolj svečano mesto Dunaj ni moglo dati, in to je globoko začutil v sebi kot posebno ljubezen do lepe čis-

te narave naših planin in gora, kjer se je duševno spočil in nabral novih delovnih moči. Zato se je takoj vključil v Planinsko društvo Radovljica in tam vse skozi aktivno sodeloval, ne samo kot planinec, ampak s svojim pridnim prizadevanjem poskrbel za dobro markirane gorske poti, za obnovo ali postavitev gorskih domov ali koč. Tako je sodeloval pri gradnji Vilfanove kočice na Begunjščici, pri popravilu Vodnikove kočice na Velem polju, markiral je številne gorske poti. Leta 1906 je na občnem zboru društva Rudolf poročal: "Vodnikova kočica na Velem polju se je otvorila dne 15. julija. Ondi je že letos precej lepa planinska knjižnica na razpolago turistom. Tudi nove, jako lične razglednice z Velega polja in okolice se dobe v koči. /.../ Otvorila se je tudi kočica na Begunjščici." Tako bodo poleg "kočice na Golici in kočice na Stolu gostoljubno sprejemale turiste v naših Karavankah. Tako nameravamo zgraditi še štiri stavbe in sicer kočico na Babjem

Dr. Rudolf Andrejka je bil strasten ljubitelj slovenskih gora. Vir: Planinski vestnik.

zobu in na Konjščici in razgledišče na Rudnici in na Osojnici. Tako upamo, da se bode naše delovanje v letu 1906 povzpelo do velikih uspehov poleg seveda otvoritve bohinjске železnice." (Planinski vestnik, 1906.)

Radovljiško planinsko društvo zajema prelepe naše Julijce in Rudolf je svojo sprostitev in užitek življenja našel prav v planinarjenju. Ker je to tako zelo cenil, je tudi aktivno sodeloval v društvu, na vseh zborih je podajal ideje in običajno tudi namesto tajnika poročal o izvršenih delih. Ko je bil jeseni leta 1906 v službi premeščen v Postojno, se kar nekako ni mogel ločiti od tega kraja in planin, saj je še eno leto kljub oddaljenosti ostal član tega planinskega društva, a se je tudi v Postojni včlanil v ajdovsko-vipavsko društvo. Na zadnjem občnem zboru v Radovljici, kjer je Andrejka še sodeloval, so se mu člani društva skupaj z načelnikom podružnice dr. Jankom Vilfanom izrecno zahvalili "za njegovo požrtvovalno delovanje v prid radovljiške podružnice Planinskega društva Slovenije".

Ko so ga premestili v Postojno, je svoje planinsko dejavnost nadaljeval tudi v Postojni in k temu dodal še zanimanje za jamarstvo in postal član jamske komisije. Tudi v Postojni se je aktivno vključeval v delo društva, čeprav ni toliko visokih gora, ampak je bilo izredno živahno v jamarstvu. Ko se je leta 1911 zaradi nove službe zopet preselil na Dunaj, ga takoj dobimo med člani podružnice planinskega društva na Dunaju, obenem pa se je ponovno včlanil v Planinsko društvo Radovljica: kadar bo spet imel čas ali dopust, se bo spet lahko podal v čudoviti svet Julijcev. Nastopila so leta prve svetovne vojne in takrat so se te aktivnosti nekoliko ustavile, a ko se je prva svetovna vojna končala, je tudi za Rudolfa Andrejka nastopilo novo obdobje. Ko se je vrnil v domovino, je spoznal svojo bodočo ženo Miciko Tavčar, s katero se je 28. decembra 1920 poročil, in od takrat naprej se je tudi njegovo planinarjenje in članstvo preselilo v podružnico Planinskega društva za Selško. Planinsko društvo s sedežem na Čejnjski je že od same ustanovitve 24. januarja 1907, ko je bilo ustanovljeno na pobudo

velikega našega rojaka in tudi planinca dr. Janeza Ev. Kreka, zelo dobro funkcioniralo. Društvo je bilo že od samega začetka zelo aktivno in je urejalo markacije in domove po naših hribih. Imeli so tudi pomembne člane in podpornike. Takratni načelnik društva je bil župnik v Dražgošah Anton Pfajfar in v Planinskem vestniku leta 1908 poroča: "Slovensko planinsko društvo, podružnica za Selško, je priredila 27. septembra (1908) v Selcih veselico s pozdravnim govorom, petjem in srečelovom v prid novi planinski koči na Ratitovcu. Veselica je uspela prav lepo in nabralo se je pri nji prostovoljnih darov nad 100 K. Za ta uspeh gre hvala g. državnemu in deželnemu poslancu dr. Janezu Ev. Kreku, ki je v svojem spodbudnem govoru naglašal, da Planinsko društvo zasluži v polni meri podporo, ker izpolnjuje blagi namen, odkrivajoč nepopisno lepoto naših planinskih krajev, goječ ljubezen do rodne zemlje in jo braniti pred potujčevanjem. Tako gre tudi zahvala selškemu pevskeemu zboru in gospodom akademikom za sodelovanje." Ratitovec je kralj gora Selške doline in tako ga opisuje tudi dr. Rudolf Andrejka: "Tam kjer se prvikrat globoko zaje v naše ozemlje goriško-kranjska, raztočje med Savo in Soro ob gorskem grebenu Črna Prst-Možic-Lajnar-Porezen, zraste na levem povirju Selške Sore nad vasjo Sorica, vedno mogočnejše proti vzhodu, gorski orjak Ratitovec, ki doseže v najvišjem vrhu 1672 m. Zadnji izrastek Julijskih Alp je po svoji geološki formaciji pravi sin kralja Triglava, visok in mogočen vojvoda nad vsemi ostalimi gorami in hribi, padajočimi proti Škofji Loki, Kranju in Radovljici. Z Ljubljanskega polja vidimo Ratitovec, malo na levo od Triglavске skupine, z njegovima vrhovoma, trapezastim Glavnim vrhom in topokoničastim Kosmatim vrhom, mrko, resno in ponosno zre kakor obmejni čuvar preko temnih gozdov in belih gorskih vasic, veselo zelenih senožeti in bistrih potokov škofjeloškega hribovja in sončno bogate gorenjske ravnine."

"Ratitovec je ves svoboden in naš. (Med vojno so ga okupirali Italijani in tam so gradili vojaške koline in meja je bila prepletena z bodočo žico.) Pono-

Ratitovec, kralj med gorami Selške doline, sin mogočnega Triglava. Vir: koledar za leto 1989.

sen sin Kralja Triglava je podedoval Ratitovec po njem obsežen, obvladujoč razgled po skoraj polovici slovenske zemlje. Od tod je pogled na sončno Goriško do Črne prsti, Krna in Matajurja, noter do Vipavskih hribov, Čavna, Kolka in Hrušice, preko Nanosa ... do Javornika in še dlje do Snežnika in Pivke, Planine ... Pod sabo gledaš Selško dolino in vse škofjeloško pogorje s skupino Blegoša, Vrtača, Koprivnika, Mladega in Starega vrha na jugu, notri do Sv. Mohorja, Sv. Jošta in Lubnika na vzhodu, od spodaj te pozdravlja Sorško in Kranjsko polje, dvoglava Šmarna gora in Ljubljansko Polje /.../, dalje na moravske in dolenijske hribe, in počije oko na severu ob verigi Kamniških Alp. Spočito oko objame še Karavanke preko temnozeleno Jelovice; tam na zahodu pa ostrmi nad veličastno triglavsko skupino in njeno podložnico Pokljuko. /.../ Pod sivimi skalami zagledaš Pršivca in Rudnice temnozeleno Bohinjsko jezero." Ratitovec je kralj Selške doline. Pod Donerskoglom, zadnjim njegovih izrastkov na zahodu, izvira v višini 1000 m nad morjem Selška Sora /.../, ki kmalu za tem v vasi Sorica že poganja mlinsko kolo. Slikar Grohar je to upodobil na sliki."

Rudolf je bil goreč podpornik planinskega društva in že leta 1920 se je v društvu organiziral poseben odbor za izgradnjo koč na Ratitovcu v spomin velikemu rojaku J. Ev. Kreku. Vodja tega odbora je bil dr. Rudolf Andrejka. Med vojno so Ratitovec zasedli Italijani in so vsa dela mirovala. Po vojni se je meja z Italijo umaknila na črto Možic-Porezen in

Ratitovec je zopet postal svoboden tujega gospodstva in dejavnost za kočjo je ponovno oživila. Delo je bilo velik zalogaj iz organizacijskega in finančnega vidika, posebno za tako majhno društvo. Imeli so podporo domačinov in tudi nekaterih politikov in pomembnejših gospodarstvenikov, npr. načelnika g. Lotriča iz Beograda; gozdarjev, ki so darovali les. Koča naj bi stala cca. 150 tisoč kron. Volja ljudi je bila velika, da bi na ta način najprimerneje naredili spomenik Kreku, planincu, državniku in rodoljubu, ki je neizmerno ljubil ta kraj, saj je zadnja leta vedno preživeljal dopust v objemu Ratitovca.

Gradnja je potekala po fazah in po zmožnostih, kajti to je bil za to podružnico ogromen finančni zalogaj. Člani društva pa so bili izjemno aktivni in vztrajni in so za planinsko društvo opravljali različna dela. V poročilu za leto 1923 je zapisano: "Podružnica je štela v pretečenem letu 250 članov. Izvršila je mnogo markacij, posebno v Škofjeloškem gorovju, markirala je skoraj vse dohode na Ratitovec, med njimi zanimiv dohod iz Podnarta, odnosno Otoč, preko Jamnika in Dražgoš na planino Pečano in od tod na Ratitovec. Na novo so se markirali dohodi na Blegoš iz Železnikov, Zalega Loga in iz Vovč preko Malenskega vrha in Žetine. Zvezali sta se z markacijami Selška in Poljanska dolina /.../, postavilo se je okoli 20 orientacijskih tabel /.../. Glavna skrb pa je bila gradnja Krekove kočje na Ratitovcu, ki se je meseca oktobra v surovem dogradila in pokrila. K tej gradnji je prispevalo mnogo lokalnih faktorjev z denarnimi zneski in s podporami in lesu /.../. Vsi darovalci za gradnjo kočje so v poročilu poimensko imenovani. Spisek darovalcev je zanimiv, ker zajema velik krog iz domačih krajev in tudi tujine. Dela v društvu pa so se nadaljevala in vsako je po svojih močeh prispel k uspešnosti društva. Rudolf Andrejka je bil glede tega najbolj aktiven in tudi vsestranski podpornik društva. Med drugim je imel tudi promocijska predavanja po drugih krajih, da je ljudem prikazal, kot je sam rekel, "Kraljestvo Ratitovca". Vsekakor je Rudolfu Ratitovec tako prirastel k srcu, da je bil zanj osrednja tema. V Planinskem vestniku je podano poročilo: "15. marca 1925 je pre-

Krekova kočja na Ratitovcu po otvoritvi leta 1925. Vir: Planinski vestnik.

daval v društvu Soča vladni svetnik dr. Rudolf Andrejka o Ratitovcu in Selški dolini. Predavanje, ki je trajalo nad eno uro, je zbudilo občjo pozornost, ker je predavatelj v živih barvah naslikal pokrajinsko lepoto teh doslej še malo poznanih krajev, zraven pa dodal zanimive zgodovinske in narodopisne črtice. Predavanje je poživilo nebroj lastnih fotografskih posnetkov predavatelja." Poleg predavanja je objavil v časopisih več člankov o Ratitovcu in ljudeh pod Ratitovcem, da je tudi na ta način širil promocijo za gradnjo kočje ter seznanjal bralce o lepotah naše ožje domovine. Menim, da je prav Rudolf naredil največ glede promocije, saj drugih piscev, ki bi pisali s takšnim žarom navdušenja, v arhivih tistega časa ni najti.

Končno je prišel tudi dan praznovanja, ne le dela in skrbi, 9. avgust 1925, dan otvoritve Krekove kočje na Ratitovcu. V poročilu je zapisano: "Otvoritev Krekove kočje na Ratitovcu se je izvršila v nedeljo, dne 9. avgusta 1925 dopoldne ob najkрасnejšem vremenu. Prihitelo je na goro poleg velikega števila planincev tudi vse polno domačega prebivalstva iz cele Selške doline. Prvi gostje so začeli prihajati že zgodaj ob treh; ob petih, ko so se prvi sončni žarki zabliskali nad Kočno, je sončni vzhod in prekrasen razgled po Gorenjski tja do Ljubljane in Janških hribov, posebno pa veličastno razprostrto verigo triglavskega pogorja in Bohinjskih planin, občudovalo že blizu 300 ljudi. Ob 10h je bilo že cca 700 ljudi na gori. Veselo planinsko vrvenje je ob 11. uri za nekaj časa potihnilo, ko je na koči viseči zvon vabil vernike k sv. maši. Po končani službi božji je pozdravil

podružnični predsednik, župnik v Dražgošah Anton Pfajfar vse prispele goste, med njimi dvornega svetnika dr. Marna kot predsednika Zveze za tujski promet, dr. Frana Tominška kot predsednika PDS, dr. Tičarja in M. Hrovatina odbornika SPO, ravnatelj Zupančiča kot zastopnika Mariborske, Mayra kot zastopnika Kranjske, Koritnika kot zastopnika Jese niške podružnice, župana L. Pintarja iz Sorice /.../. Prof. Ivan Dolenc je kot učenec in prijatelj Janeza Ev. Kreka imel govor in orisal "dr. Kreka kot navdušenega planinca, ki je ljubil svojo krasno slovensko zemljo in posebno to goro, nadvse; izrazil je veselje, /.../ posebno pa zahvalo neumornemu in nad vse podjetnemu tajniku društva dr. R. Andrejka." Vladni svetnik dr. Rudolf se je govorniku zahvalil ter nadaljeval z govorom. Podal je kratko zgodovino gradnje in se ponovno zahvalil vsem darovalcem, kajti brez njih te kočice ne bi bilo.

To je bil zagotovo vrhunec veselja in zadovoljstva tudi za dr. Rudolfa Andrejka v njegovih aktivnostih v planinskem društvu, kajti slovenske planine združujejo ljudi v harmonijo in prijateljstvo, združujoč kmeta in meščana, intelektualnega in telesnega delavca, brez razlik v strankah in politične pripadnosti, brez ovir so vsi prijatelji v objemu visokih planin.

Tudi v naslednjih letih se je Rudolf še mnogo prizadeval za ugled društva. Izhajal je podlistek V kraljestvu Ratitovca, ki ga velja prebrati (Planinski vestnik, letnik 1926), ter drugi članki. Leta 1933 je npr. objavil članek Gora Sv. Miklavž. Gora, ki je v našem pogorju nekaj posebnega, kajti tudi Krek jo je posebej opisoval in opeval, tako ima tudi Andrejka poseben opis in čar do gore Sv. Miklavža. Sam trdi, da verjetno zato, "ker ima neprimerno bolj planinski značaj, najbrž vsled izrazite dolomitske sestavine in zaradi bližine velikih alpskih predgorij, Ratitovec, Blegoš, Koprivnik". No, tudi ostalim vrhovom Selške doline se ni zameril, saj jih je neštetokrat prehodil, markiral in užival v planinskem žaru naravne lepote, cvetja in svežega zraka.

Same aktivnosti v društvu so se nekoliko umirile, ko je bilo društvo preneseno v Škofjo Loko (leta

Krekova koča na Ratitovcu. Foto: G. Pfajfar

1929) in so organizacijo prevzeli tudi drugi ljudje. V tem času so stekle aktivnosti za izgradnjo kočice na Lubniku, ki je bila dograjena in odprta leta 1932. Tudi tukaj se je poleg predsednika dr. Frana Jerala dr. Rudolf Andrejka izkazal kot eden najaktivnejših članov. A dr. Rudolf ostaja še naprej najbolj zvest Ratitovcu in ga opeva v raznih člankih, predavanjih. Leta 1935 je npr. objavil članek Potje in prebivalci ob Ratitovcu, vreden branja. Dr. Rudolf Andrejka v svojih spisih ne nastopa samo kot suhoparen opisovalec poti kot vodnik, ampak vedno podaja širino zanimivih podatkov, ki so lahko koristni za bralca. V uvodniku knjige Po lepi Sloveniji je zapisal: "Skušal Vam bom razložiti tu in tam tudi osnove gospodarskega in kulturnega razvoja /.../ in gibalne sile njihovega sedanjega razvoja. Večina izmed nas ljubi svojo domovino le podzavestno. Toda če do dobra spoznavamo bistvo življenja in prizadevanja našega rodu v njih, nam oživi podobo naše zemlje, zazveni struna srčne povezanosti med stvaritvami pradedov in rodi ono zavestno domovinsko ljubezen, ki je ne zruši nobena sila."

Menim, da smo dr. Andrejka kot človeka najbolje spoznali v nesebičnem delu za naše planine, ki jih je neizmerno cenil in se k njim vračal po navdih, počitek in razvedrilo, čeprav je tudi tukaj vedno nekaj ustvarjal in osebno odgovarjal za izvršena dela. Veliko je naredil za naše kraje in nam zapustil lepo dediščino, zato je prav, da se velikemu človeku našega kraja posebej zahvalimo najmanj s častnim spominom in poznavanjem njegovih del.

Dr. Rudolf Andrejka v Selcih in v Selški dolini

Ko se je Rudolf Andrejka spoznal in poročil s Selčanko Miciko Tavčar, po domače s Štefanovo Miciko, so Selca postala njegov novi dom in novo izhodišče za planinarjenje, nova prijateljstva.

Ker je Rudolf sam veliko raziskoval razne rodbine v Selcih in okolici, je mogoče prav, da predstavimo rod njegove žene Micike, ki bi se ga starejši Selčani lahko še spominjali. Oče je bil Franc Tavčar, mati Apolonija Erzar, poročena Tavčar. Micika je bila drugi otrok med sedmimi v družini. Imela je štiri brate: Franc, Milan, Adolf, Anton, ter dve sestri: Vera in Jelka. Micika je otroštvo preživela v Selcih, kjer je obiskovala tudi osnovno šolo, nato pa nadaljevala izobraževanje pri uršulinkah. Po svoji naravi je bila dinamična in izredno gospodarna, podjetna, kot to pritiče pravemu trgovcu, kajti Micika je bila po poklicu izučena trgovka, ki je končala trgovsko šolo v Ljubljani. Ker je Rudolf imel službo v Ljubljani in s tem tudi veliko službenih obveznosti zaradi zahtevnih položajev, sta imela tudi stanovanje v Ljubljani, in sicer v Zoisovi hiši na Bregu oziroma po drugi svetovni vojni sta se preselila na Stari trg 4 v stanovanje, kjer se je rodil in nekdanj bival Valvazor. Micika pa se je vedno rada vračala v Selca, še posebej v letih, ko

Rojstna hiša Marije Tavčar, soproge dr. Rudolfa Andrejka. Hiša stoji sredi vasi Selca, po domače Pr' Štefan. Vir: avtorjev domači arhiv.

Selca, fotografijo je Rudolf Andrejka posnel približno leta 1930. Vir: Škofja Loka in njen okraj, 1936.

je prezgodaj izgubila moža Rudolfa. Skoraj vsak vikend je preživela v Selcih in se zanimala za dogajanja v vasi, še posebej pa je spremljala razvoj v trgovini v njeni hiši Pr' Štefan, čeprav po drugi svetovni vojni ni bila v njeni privatni lasti, a trgovska žilica ji ni dala miru. Prispevek k razvoju in zapuščini Selc in celotne doline, planinarstva in zgodovine pa je Rudolfova velika zasluga, zato ob zaključku članka priporočam, da prebirate njegove knjige in veliko zanimivega boste izvedeli o takratnih ljudeh, navadah, družinskih zvezah ... Zato, Rudolf, hvala za vse.

Že rimski pregovor pravi: "historia est magistra vitae" – zgodovina je učiteljica življenja. Lahko se vprašamo, ali poznamo svoje ljudi iz naše preteklosti, ki so nam zapustili bogato dediščino. Najmanj, ali poznamo svoje prednike. Drugi pregovor pravi: "brez preteklosti ni bodočnosti". Dobra preteklost nam lahko ponudi boljšo bodočnost. Rudolf nam je zapustil veliko in nam tlakoval lepšo bodočnost, če znamo to sedaj izkoristiti.

Najlepši opis Rudolfa Andrejka kot domoljuba Selc in Selške doline sledi v naslednjem članku, ki ga je spisala Rudolfova sorodnica oziroma nečakinja Micike Andrejka, prim. Marjeta Potočnik, dr. med. spec. transfuzijske medicine.

Viri in literatura:

- Andrejka Rudolf, *Selški predniki dr. Janeza Ev. Kreka*, Ljubljana, 1932.
- Andrejka Rudolf, *Dr. Janez Ev. Krek in Selška dolina*, Slovenec, 1932, št. 231.
- Andrejka Rudolf, *Zemljiške razmere v Selški dolini v začetku 18. stoletja*, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, 1932.
- Andrejka Rudolf, *Jagode za oči in Star kmečki inventar iz 18. stoletja*, Etnolog, Ljubljana, 1934.
- Andrejka Rudolf, *Jerneja Andrejka mladostni spomini*, Ljubljana, 1934.
- Andrejka Rudolf, *Po lepi Sloveniji*, Mladinska matica Ljubljana, 1935.
- Andrejka Rudolf, *Ratitovec*, Planinski vestnik, V kraljestvu Ratitovca, 1926.
- Andrejka Rudolf, *Na Ratitovec*, Slovenec, 1932, št. 121.
- Andrejka Rudolf, *Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj*. Obrtno industrijska razstava od 12. 7. do 16. 8. 1936 v Škofji Loki, 1936.
- Andrejka Rudolf, *Gora Sv. Miklavž*, Planinski vestnik, 1933, št. 12.
- Andrejka Rudolf, *Poljanska in Selška dolina*, Naša pota, 1934, št. 4.
- Andrejka Rudolf, *Pota in prebivalci ob Ratitovcu*, Planinski vestnik 1935, št. 1.
- Andrejka Rudolf, *Koseski in Franc Andrejka*, Dom in svet leta, 1916, št. 3. in 4.
- Doneski k zgodovini uradne statistike v Jugoslaviji (uredil dr. R. Andrejka), Beograd, 1937.
- Jesenovec Stanislav, *Ob 50-letnici smrti R. Andrejka, spominska svečanost v Selcih*, Loški razgledi 45, Škofja Loka, 1998.
- Kranjc Marijan F., *Legendarni slovenski obveščevalci – Viktor J. Andrejka*, Ljubljana, 2010.
- Miklavčič Maks, *In memoriam dr. Rudolf Andrejka bivši predsednik Muzejskega društva za Slovenijo*, Zgodovinski časopis, 2–3, 1948–1949, 202–205.
- Novi Slovenski biografski leksikon.
- Ob 60-letnici Rudolfa Andrejke*, Slovenec, Ljubljana, 23. 7. 1940.
- Orožen J.: Zgodovina Celja in okolice II. Celje, 1974, str. 320.
- Planina France, *Stoletnica dr. Rudolf Andrejka*, Loški razgledi, Škofja Loka, 1980, str. 215–222.
- Planinski vestnik, letniki od leta 1903 do 1907: poročilo občnega zbora in novi člani podružnice PD Radovljica; 1907–1911, občni zbor podružnice PD Ajdovščina Vipava; 1912–1919, občni zbor in novi člani PD Radovljica, PD Dunaj; 1920–1929, občni zbor podružnice PD za Selško; 1930–1948, poročila podružnice PD Škofja Loka.
- Potočnik dr. Marjeta, nečakinja Micike, intervju.
- Sajovic, Rudolf: dr. Rudolf Andrejka, Zbornik znanstvenih razprav, Ljubljana, 1954, str. 227.
- 100 let Planinskega društva za Selško dolino, Železniki, 2007, stran 70–72.
- Sotrudnik Kronike dr. Rudolf Andrejka, šestdesetletnik.
- Štupar, Boris, *Priča in ustvarjalec zgodovine*, Delo, Ljubljana 21. 10. 2008.
- Wikipedija, Rudolf Andrejka plemeniti Livnogradski.

Rudolf Andrejka s soprogo Miciko

Marjeta Potočnik

Grb družine Andrejka.
Po očetu Jerneju
Andrejki je družina
pridobila naziv plemeniti
Livnogradski. Foto:
družinski arhiv avtorice

Življenje, predvsem pa delo dr. Rudolfa Andrejke je bilo že nekajkrat opisano na podlagi njegovega dela, njegove bogate zapisane besede z različnih področij, na katerih je deloval poklicno ali jih raziskoval, ker ga je izzvalo življenje. Malo pa je znanega o njem kot osebnosti. Njegovih prijateljev, znancev, sodelavcev že dolgo ni več mogoče spraševati o njem. Tudi jaz, nečakinja njegove soproge Micike, sem se rodila prepozno, da bi kaj več poizvedela. Iz mladosti se spominjam njegovega portreta, dela Ivana Groharja, ki je visel v tetini sobi. Ob pogostih obiskih pri njej sem opazovala naslikani obraz resnega gospoda srednjih let, strica Rudija, ki smo ga obiskovali na grobu na ljubljanskih Žalah. Tudi iz pogovorov odraslih si o njem nisem kaj dosti zapomnila. Ostalo pa je nekaj drobtinic, nekaj njegove zelo osebne zapisane besede in malenkosti iz zapuščine tete Micike.

Zgodba Rudolfa Andrejke in moje tete Micike, roj. Tavčar, se je začela leta 1920 na "samskem plesu", kot je zapisal:

Soba zakoncev Andrejka. Foto: družinski arhiv avtorice

*"Oj samski ples! Prelep zares:
Dehteče cvetje, bleščeče dvorane,
A bolj ko to v spominu mi ostane,
Da našel ondi sem blago srce in globoko dušo.
Bog te spremi drago selško dekle!"*

Rudolf Andrejka je odraščal v zelo delavni družini, saj je to razbrati iz Mladostnih spominov očeta

Poročna slika Rudolfa in Micike Andrejka. Foto: družinski arhiv avtorice

Rudolf Andrejka na kolesu. Foto: družinski arhiv avtorice

Rudolf in Micika s prijatelji na Triglavu. Za pohod v naše čudovite gore se je vedno našel čas. Foto: družinski arhiv avtorice

Jerneja Andrejke. To dokazujejo ocene spričeval vseh osem gimnazijskih let in maturitetnega spričevala, saj so skoraj vse odlične.

Tudi poklicna napredovanja od zaključenega študija prava naprej pričajo o tej njegovi lastnosti. Delavnost pa je pričakoval tudi pri svojih bližnjih. To lepo nakaže stavek, ki ga je povedala Marija Arnež, sosedova služkinja v hiši, kjer sta nekaj let živela zakonca Andrejka, ki je slišala njegove besede, če se je žena Micika po njegovem mnenju predolgo zadržala v klepetu s sosedami: "Ja Micika, kaj pa tako nepotrebno čas tratiš!" On ga je nadvse koristno izrabljal, kar dokazuje ne le njegovo poklicno delo, ampak tudi vse njegovo življenje.

Njegova knjižnica je bila ogledalo tedanjega dogajanja na področju literature v Sloveniji. Iz prvih desetletij 20. stoletja je nakupil številne pomembne izdaje del slovenskih pesnikov, ki so bile natisnane v prvih desetletjih. Pa zbrana dela Cankarja, Kersnika, ruskih klasikov in drugih velikih pisateljev tedanjega časa ter knjige, ki jih je izdajala Slovenska matica. Članstvo in podporo Slovenske matice je po njegovi smrti prevzela žena Micika, nedvomno na podlagi njegovega odnosa do slovenstva.

Njegov odnos do slovenske besede v verzih pokaže tudi prevod slovenskih umetnih in ljudskih vojaških pesmi v nemščino (Slovenische Kriegs- and Soldaten-Lieder, izdane leta 1916). S tem dejanjem je takšno bogastvo Slovencev predstavil nemško govorečim v takratni domovini Avstriji.

Pa tudi sam je sestavil nekaj verzov, namenjenih soprogi. Ostali so zapisani v zvezku z zlato obrezo: Rudolf svoji Miciki. Posamezni pa tudi na pisemskem papirju z grbom ali na papirnatem prtičku, zapisani med večerjo, ko je ni bilo ob njem. Te pesmi je zapisal v prvih letih njunega skupnega življenja, v letih od 1920. do 1927.

Odkritje raja

*In vstalo v duši mi je hrepenenje,
Mogočno ko pomladi gorka sla
In solnce vabilo je v življenje
Pozdravljajoč iz selških me gora.
Oddirjalo kolo mi je po poti,
Ki tam ob Sori proti Selcam spe
In blažen, kakor bi imel peroti
Pred nje drhteče spustil sem srce.
K večernicam v Selcih je zvonilo,
Strmeče zrlo njeno me oko,
A gledal zopet dekllico sem milo
In mrzlo srce bilo je gorko.*

Njegov poklic pravnika z vsemi zahtevnimi službami, seznam napisanih knjig in objavljenih člankov Rudolfa Andrejko uvrščajo med Slovence, ki so svoje življenje posvetili zelo konkretnim nalogam. Zapisani verzi pa nam odstirajo tudi njegov notranji svet, njegovo doživljanje ljubezni in čarov Selške doline. Ni prav veliko besed, ki dopolnjujejo njegovo

Micika Andrejka pred eno od knjižnih polic. Foto: družinski arhiv avtorice

Micika na češnji. Foto: družinski arhiv avtorice

podobo Človeka, zato so še toliko bolj dragocene.

Do srečanja z Miciko Tavčar je bil njegov prosti čas, njegovo veselje do planin in narave posvečeno predvsem okolju, v katerem je živel, to je Postojni in Radovljici z bližnjimi hribi. Preko Micike pa je spoznal Selško dolino, ki ga je prevzela s svojimi lepotami, prebivalci, zgodovino. Vsemu temu je posvetil dosti svojega dela. Raziskoval je preteklost prebivalcev, imena družin (selške prednike), izdeloval je družinska drevesa.

Češnja na Prevali

*Stoji, stoji mi češnja
Tam na zelenem bregu.
Okoli češnje senčica
Pod češnjo majhna klopica
Za me pripravljena.
Od Kropce ob Jelovici
Gre v Selca moja pot.
Težavna je do Prevali*

*Pa lahka odondot.
Oj češnja ti košata,
Oj tiha klopica!
Saj rada me imata,
Nikomur ne izdata,
Kako sva srečna bla.
Ko pomlad bo cvetela,
Spet bova tam sedela
Poslušala tam tičke pet
V sreče snu sama.*

*Svet Mohor zre na naju,
V blaženem tem raju
Kraljuje Micika.*

Selške doline pa ni le občudoval in raziskoval njeno preteklost, ampak na področju planinstva tudi marsikaj naredil. Kot tajnik Planinskega društva je veliko pripomogel k postavitvi planinske kočice J.E. Kreka na Ratitovcu. Narisal je neštete markacije ob planinskih poteh in po pripovedovanju je na

Rudolf Andrejka ob otvoritvi koč na Ratitovcu. Foto: družinski arhiv avtorice

njegovih oblačilih ostalo kar nekaj barve, kar žene Micike ni ravno razveselilo. Kadar sta preživljala proste dneve v Selcih, se je pogosto podal na Ratitovec, peš iz Selc. Pot do Selc ju je oba skupaj večkrat vodila od železniške postaje na Trati po grebenih in čez vasi in vrhove v Selca. Vsa ta dolga pota je zmo- gel in z veseljem prehodil, čeprav je bil leta 1914 op-

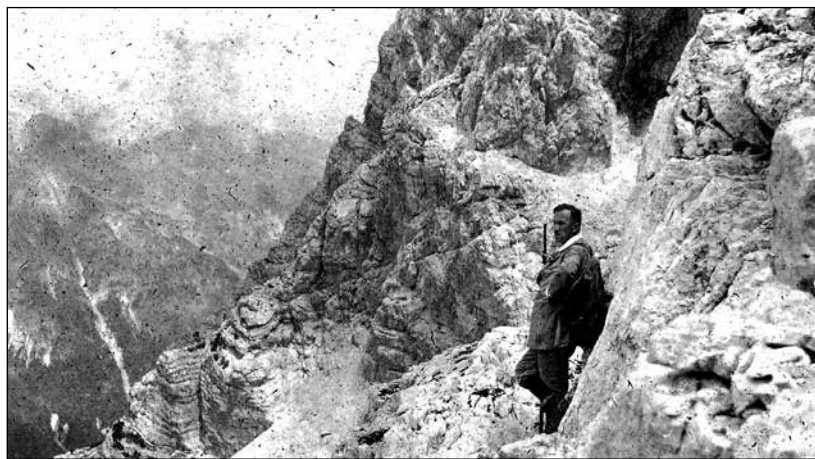
roččen vojaške službe zaradi kroničnega obolenja srčnih zaklopk.

Poleg peresa in popotne palice je uporabljal tudi fotoaparat. Poslikal je hiše v Selški dolini, planinske motive s prijatelji, pa smučanje v Planici, počitnice ob morju (Rab, Hvar) in sproščene trenutke med prijatelji.

Ob svoji obširni in raznoliki dejavnosti, zani- manjih in delu je sodeloval z mnogimi Slovenci, ki so zapisani v naši zgodovini. Z mnogimi je prijate- ljeval, z mnogimi navezal prijateljske vezi ob poklic- nem delu. To dokazujejo ohranjena pisma z zahvala- mi, kartice s pozdravi in prisrčnimi dobrimi željami in podpisi z vseh področij družbenega dogajanja: dr. Anton Korošec, uredniki in predsedniki (Ljubljanski zvon, Slovenska matica, Glasbena matica, Dom in svet), pa dr. Anton Breznik, Franc Milčinski, beograjski nadškof Josip Ujčić, ljubljanski škof Bonaventura Jeglič, F. S. Finžgar, pevec Julij Betetto in drugi. Stike pa je navezoval in ohranjal tudi po Jugoslaviji in drugih evropskih državah.

Bil je član Rotary kluba, tudi njegov tajnik in je z vsem svojim življenjem kazal k njegovim ciljem: pospeševati in razvijati ideal služenja v zasebnem, poslovnem in javnem življenju.

Druga svetovna vojna z vsemi pretresi in napori (umik iz Beograda, selitev ...) je povzročila poslabša- nje njegovega zdravja, njegovo srce je opešalo. Leta 1948 se je njegovo življenje izteklo.

Rudolf Andrejka v visokogorju. Foto: družinski arhiv avtorice

Rudolf Andrejka
med prijatelji.
Foto: družinski
arhiv avtorice

Ohranjeno je sožalno pismo, ki ga je soprogi Miciki poslal predsednik Akademije znanosti in umetnosti dr. France Kidrič: "Ob smrti Vašega ljubelega soproga, našega dobrega prijatelja ter vedno uslužnega, skrbno delovnega tovariša, ki je vztrajno in z ljubeznijo sodeloval pri delih naše Akademije, Vas prosiva, da sprejmete izraze našega globokega sožalja in sočutja. Na dragega sodelavca hočemo ohraniti zvest in lep spomin. Blagovolite sprejeti, spoštovana gospa, sožalne besede Akademije kot znak spoštovanja in priznanja, ki gre delu umrlega soproga." V zahvali je soproga Micika zapisala: "To je začetek težke in samotne poti, na kateri ni več tistega bitja, ki nas je s požrtvovalno skrbjo in ljubeznijo spremljalo toliko let. Minilo je veliko, kar je bilo lepega v življenju - ostala pa je bolečina v srcu."

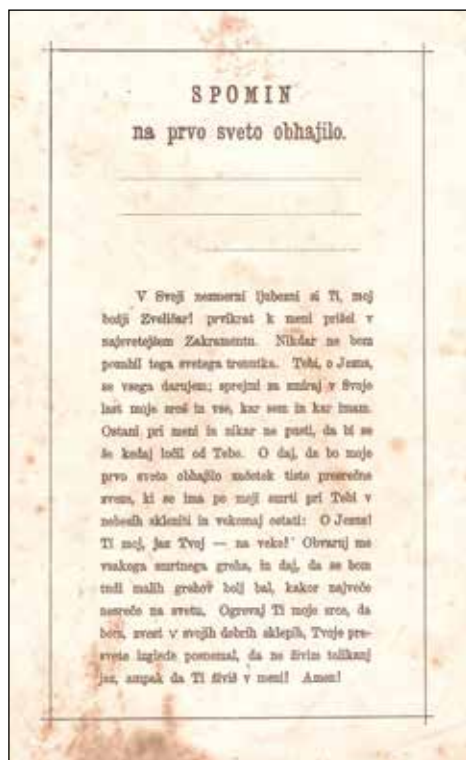
Vsa dolga leta te samotne poti mu je na grob nosila bele krizanteme in bele sveče. Dokler je zmogla potovanje, pa je s cvetjem hodila tudi na grob Jerneja in Julije Andrejke v Rovah pri Radomljah tako, kot sta z Rudolfom skupaj obiskovala tudi te njemu ljube kraje.

Grobnica bratov Andrejka na ljubljanskih Žalah, kjer sta pokopana tudi Rudolf in Micika. Foto: družinski arhiv avtorice

Slovesna prva obhajila v Selški dolini pred vojno in v vojnih letih skozi fotografije

Marija Gasser

Spomin na prvo sveto obhajilo.¹

Na Selškem so bile razmere med drugo vojno in še bolj po njej za življenje in za versko življenje vse prej kot ugodne. Duhovniki so bili izgnani, cerkve so bile porušene, nakopičilo se je ogromno nacističnega in komunističnega zla.

Vendar bom tokrat prikazala nekaj zelo lepega, kar je takratno življenje potegnilo iz tirnic zla in težav ter ga v tistih hudih časih osmišljalo. Dogodki ob prvem svetem obhajilu in živi spomini nanje so bili kratek časovni izstop iz brezupnega položaja. Beseda evharistija v izvirniku izhaja iz glagola "zahvaliti se", "obhajati zahvalo". Fotografije so izraz globokega spoštovanja, hvaležnosti, pozitivnosti, preprostosti. Fotografije, še bolj pa dejanja, prav zato izražajo božansko lepoto. Ljudje so se v tistem času soočali z izgubami, z nejasno prihodnostjo, oropani so bili osnovnega človeškega dostojanstva, prevladoval je strah za življenje. Obrazi na fotografijah se svetijo iz neke ožarjene čudežne lepote in miline. Vsak otrok na fotografijah nosi svojo resnično zgodbo, v katero se je vrnil, ko je ta lepi dogodek minil. Ob teh dogodkih so mi pripovedovali predvsem resnične, vesele in hudomušne zgodbe. Skozi to črno-belo harmonijo slik sije neka posebna energija, veselje, otroška sreča, radost, urejenost. Starši so poskrbeli za svečane slovesnosti, kljub temu da ni bilo niti za kruh. S tem so si osmislili življenje. Ljudje so si med sabo pomagali, pomagali v tiski mnogim družinam brez domov, posojali so si oblačila. Da so otroci prejeli prve modrosti, učenosti branja in znanja, so se zbirali na skednjih ali po hišah. Otroci niso bili vajeni ljudi, povedali so mi različne prigode. Zofka Šturm, roj. l. 1933, por. Kristan, Pavlinova iz Podlonka, se spominja, da je bila takratna pogostitev pravo razkošje: "bev kofe in bev kreh". Povedala mi je tudi, da je prišla lepo oblečena peš iz Podlonka do Češnjice, naprej do Selc jo je peljal stric s kolesom. V kolo je vtaknila nogo in komaj čakala, da slovesnost zaradi bolečin mine.

Človek ne živi samo iz sedanosti, ampak tudi iz preteklosti, v kateri išče zglede, ki jih poskuša uresničiti sedaj in v prihodnosti. Preteklost, tudi na kra-

jevni ravni, je odkrivanje korenin iz življenja in tudi prikaz verskega življenja v vojnih okoliščinah. Ob veliki noči 1941 je takratna zasedbena oblast pregnala slovenske duhovnike iz Gorenjske in Štajerske. V Selški dolini so Nemci zaprli vse duhovnike razen Antona Švelca in Antona Hribarja, ki je bil že star. Kasneje so Antona Hribarja zaprli v Šentvid. Nato so ga za en dan izpustili domov in ga poleg drugih vplivnih in zavednih Slovencev pregnali v Srbijo in na Hrvaško. Nemci so namreč imeli tudi podatke, kdo je ob koncu prve svetovne vojne podpisal Majniško deklaracijo.²

Organizacija verskega življenja je bila zelo težka. Lavantinskega škofa Tomažiča so hoteli prisiliti, da bi prepovedal rabo slovenščine v cerkvah. Le redki slovenski duhovniki so ostali na svojih župnijah. Verske obrede so opravljali v latinščini. Na Gorenjsko in Štajersko so prišli nemški duhovniki, v Škofjo Loko p. Rudolf Besel (1912–1977), ki je poleg celotne škofjeloške dekanije skrbel tudi za župnije vse do Šentvida, skupaj za 29 župnij. Delo misijonarja na področju Stare Loke in obeh dolin je nemški duhovnik Rudolf Besel prevzel leta 1942. Velikokrat so mu stregli po življenju. Bil je izjemna osebnost. Leta 2017 je bilo 70 let od njegovega odhoda iz Slovenije ter 40-letnica njegove smrti.

Duhovniki so ob pomoči srčnih deklet in žena ter tudi kateheta otroke uvajali v svete skrivnosti. Duhovnika Anton Švelc in Rudolf Besel sta si prizadevala, da bi bila dušna pastirja za vse. Besel je nenehno potoval od župnije do župnije. Sprva je imel tolmača, kasneje pa se je naučil slovensko. Oznanila, pridige in drugo je dal prevesti v slovenščino in potem so jih v cerkvi prebrali tisti, ki so vodili nedeljske molitve, mašne molitve, rožni venec in litanije. Ena izmed njegovih pridig govori o verski vzgoji otrok, o obhajilu, o postni postavi za vojni čas ter krstnih listih in namenil jo je vsem župnijam, da so jo prebrali.

Ljudje so svoje pokojne pokopavali sami. Duhovnika sta naknadno grobove blagoslovila. Ko sta obiskala župnije, sta krščevala, maševala, oskrbovala bolnike.

V župniji Zali Log je najprej pokopaval Konrad Triler, kasneje Janez Kristan, ki je, kadar je na Zalem Logu maševal p. Besel, prevajal tudi pridige in oznanila. Tudi v Železnikih sta pokopavala Konrad Triler, roj. l. 1929, ter Jakob Tavčar (1903–1990). V Davči sta pokopavala in vodila molitve za rajnega Franc Tušek ali Alojz Jemec. Po enkrat sta prišla med vojno v Davčo župnik iz Novakov Franc Rupnik in Stanko Vrtovec iz Podbrda.³ Konrad Triler in Tončka Šuštar, roj. l. 1933, roj. Tavčar, Špendalova, sta povedala, da so bile razmere po vojni glede verskega življenja še težje, saj je oblast onemogočala verske dejavnosti. Angela Rihtaršič, roj. l. 1934, je povedala, da po vojni niso imeli katekizma, župnik Kržišnik je bil neprestano pod drobnogledom oblasti. Po besedah Tončke Tavčar je bil njen oče Jakob Tavčar po vojni zaprt, ker je dal postaviti napise za birmo.

Prva sveta obhajila so imeli povsod. Kljub zelo težkim časom so poskrbeli, da so otroke učili laični pomočniki. Na prvi pogled v nadaljevanju zgolj nizam podatke, a ti podatki o takratnem življenju in o življenju posameznikov marsikaj razjasnijo o samem času. Med vojno je bilo obhajilo v Selcih leta 1942 in leta 1943 z g. Beslom, leta 1944 z g. Švelcem, septembra 1945 in leta 1946 pa z g. Pavletom Kržišnikom. Zbrani so bili otroci iz selške fare in tudi nekaj otrok iz Dražgoš, ki so po dražgoški tragediji živeli pri sorodnikih po vaseh. Zaradi vojnih razmer so se ga udeležili otroci različnih letnikov. Pri Sv. Lenartu je bilo obhajilo v letih 1943 in 1944 z g. Švelcem. Tja so med vojno romale skupine otrok, ki so prihajale na izpraševanje in se potem pripravljale na prvo sveto obhajilo in zakrament birme. K Sv. Lenartu so hodili ljudje iz cele doline. Mogoče je bil tudi to vzrok, da so leta 1944 rušili cerkev? V Železnikih je bila slovesnost leta 1942 in 1943, obakrat s p. Beslom, v Davči leta 1943. V Sorici se prvega obhajila spominjajo le leta 1946 z župnikom Škvarčem.

Na Zalem Logu je slovesnost prvega obhajila leta 1942 vodil p. Rudolf Besel. Katehistinja Marija Markelj je otroke peljala na Sv. Lenart, kjer jih

je župnik spraševal in spovedal. Spotoma so jih opozorili na hajko, a se niso ustrašili.⁴ Aleš Šturm, roj. l. 1933, je povedal: "Bila je vojna, dolina je bila krščanska, zato so nas dekleta pripravljala na verouk. Na Zalem Logu je bila Galetova Micka, roj. Markelj, ki je v cerkvi tudi orglala. Ona je pripravljala otroke za verouk, tudi mene. Zali Log je bil mrtvilo, ni bilo izobraženih ljudi. Otroci iz Potoka smo spadali pod Zali Log. Tudi jaz sem hodil kratek čas v šolo na Zali Log. To je bilo konec leta 1944, ko so bile hajke, šole ni bilo. Učili smo se črke, lepo pisavo, abecedo, matematiko. To je bilo vse. Nobene strogosti, brez ocen, malo si obnovil črke in številke. Na Zalem Logu sta bila za učitelja med vojno Janez Klavara - Kristan in Marija Markelj. Kristan je bil tudi kot vaški administrator, vpisoval je v knjige."

V Sorici je bil soriški župnik Viljem Cunder izgnan. Poleg Rudolfa Besla je med vojno v Sorici duhovniško delo opravljal tudi župnik iz Podbrda Stanko Vrtovec, ki je zadnje leto vojne prihajal v Sorico vsako nedeljo.

Žene so v težkih časih opravljale veliko in plemenito delo. Kot je povedal Peter Polajnar, roj. l. 1928, so otroke naučile brati, pisati, zato se je večina otrok po končani vojni vpisala v tretji razred. Po vaseh so dekleta, kar vzbuja pogum in občudovanje, otroke učile računati, v prvem razredu do 10, v drugem do 100, pisati, brati, moliti v slovenskem jeziku. To so bile preproste učne moči, v glavnem dekleta, ki so bila bolj ozaveščena, bolj inteligentna oz. imele so čut za otroke. Učna snov je bila le za prvi in drugi razred. Tretjega in četrtega razreda ni bilo, ker ni bilo učne moči, prav tako ne nikakršnega materiala in ne usposobljenega kadra, saj je snov zahtevnejša. Pri tem ne smemo pozabiti staršev. Po pripovedovanju so se nekateri učili tudi doma.

V Selcih so učile otroke prvih večšin branja in pisanja in pripravljale za prvo obhajilo mežnarjeva žena, Ivana Ravnihar (1922–1975), roj. Krek; Stanka Potočnik, por. Habjan, Tonetova; v Zabrekvah Marica Pegam, v Bukovščici Kristina Vilfan,

Matevževa; v Dolenji vasi Marija Rakovec, v Davči Franc Frelih. V Davči je kratke nagovore in oznanila prevajal Tomaž Sedej, na Bukovici Marija Potočnik, Vrbanicova; in Katra Kalan, Štefanova; v Golici Ivanka Gartner, Brnova; na Češnjici in Studenem Ivanka Prevc, v Luši Gabrijela Štibelj in Marjanca Kokalj, Jurjevcova; na Rudnu Marica Vrhunc, Žagarjeva; v Rovtu Anica Potočnik, na Zalem Logu Marija Markelj (1911–2005), Galetova Micka; in Janez Klavora – Kristan, v Sorici Julka Frelih, pri Sv. Lenartu Marica Tušek, v Topoljah Marija Rovtar, v Železnikih Frančiška Logar, Karlincova, njena hči Cirila in Granikarjeva Tonika ter "ta mala Johanca". Konrad Triler je povedal, da je bila "ta mala Johanca" zelo revna in verna, hranila se je pri Dermotovih. V Železnikih so se otroci zbirali po hišah. Na Češnjici je Antonija Ramovš (Tonika) pripravljala otroke v vsaki družini posebej.

V Šolski kroniki Davča lahko preberemo, da so novembra 1944 že ustanovili slovensko šolo. Poučevanje je potekalo na več mestih: pri Podgrivarju je poučevala Justina Prezelj – 23 učencev, pri Jemcu Ivana Gartner – 24 učencev, pri Vrhovcu Cilka Frelih – 13 učencev, pri Zakovkarju Cilka Peternelj – 16 učencev, pri Zgagu Milica Jensterle – 14 otrok. Večkrat so morali zaradi Nemcev predčasno končati pouk. Pouk je trajal šest mesecev.⁵

Marica Prezelj, roj. l. 1935, je povedala: "Pouk smo imeli trikrat ali štirikrat na teden. Začeli smo v novembru in končali, ko je bilo konec vojne. Šola je bila v naši hiši, na vrhu pri Zakovkarju, bilo nas je 16 učencev. Učili smo se računati, brati, pisati, veliko smo peli, saj je teta Cilka rada pela. Prepevali

smo slovenske ljudske pesmi: Na planincah, Jaz pa pojdem na Gorenjsko, Pastirček ... Nekoč smo se morali umakniti, saj je sosed Štulc povedal, da gredo Nemci iz Podhoča, vendar mi jih nismo videli. Šola smo nadaljevali po vojni v Davči."

Šola je bila tudi v Ojstrem Vrhju. Peter Polajnar, roj. l. 1928, je povedal, da je to šolo vodil Janez Prevc, Prevcov Janče, s Studena. Šola je bila tudi v Podlonku. V šolski kroniki piše, da je v času druge svetovne vojne poslopje osnovne šole v Podlonku ostalo celo, potem je služilo sestankom in kulturnim prireditvam ter zadrževanju partizanske vojske. Od novembra leta 1943 je služilo kot stanovanje trem družinam iz vasi Prtovč. Domačini, ki so po sili razmer bivali v šoli, so povedali, kakšen strah jih je preveval, da ne bi prišli Nemci, saj so bili mitingi zelo pogosti in so trajali celo noč. Učili sta dve domačinki brez pedagoške izobrazbe: Marica Gartner in Kristina Gartner.⁶

Prav tako so dekleta otroke pripravile na birmo leta 1942 v Železnikih. V Železnikih je bilo tedaj, 30. septembra 1942, birmanih 707 otrok, ki so prišli tja iz najrazličnejših krajev, med drugim tudi iz oddaljenjših Begunj, Kranja, Jamnika, Radovljice, Suhe.⁷ V Železnike so prišli peš ali so jih pripeljali z vozovi tudi iz vseh vasi Selške doline. Nobene politične usmerjenosti, ampak le trdno zavezani krščanskim vrednotam.

Kot je povedala Tončka Šuštar, je pridigo nemški duhovnik poslal na vse župnije, kjer so jih brali zaupniki, v Železnikih je bil to Jakob Tavčar. Ob 10. uri so bile v cerkvi molitve, njen oče pa je to pridigo, ki je aktualna še za današnji čas, prebral.

Čuveni pastirj pravi se odkrit: Pazite na vsako ožgjo vaših otrok!
 Poslušajte jih pridno k sv. maši in sv. obhajilu. Vaši otroci morajo le v rednih
 slučajih storiti smatni greh. Prvi je potrebno, da grede pred vsakim
 sv. obhajilom k spovedi.

Ugovarjal boš morda: Moj otrok je puzpulist, ternač in pceden. Pravno
 zaradi tega še bolj potrebuj Kristusca, zato naj tom večkrat hite k njemu
 ta ga prijme v svoja sice, kpar, ko pialajo stvarjane, potrebujje Onega, ki
 edini more pomagati. Pravno je, da s pravim namenom, z razumevanjem
 ter pobjno prijme Kristusca.

Samo smatni grehi so ovira za sv. obhajilo. Potrebno je, da si Bog pri-
 lasti sva vaših otrok kakor hudobni duh ki hoče pogubiti vsa ljudi.
 Pri mnogih se mu to posreči - ne pa pri tistih, ki se Boga oblapajo, pogosto
 k njemu hite, ga prijmejo in so potem oboroženi z njegovu pomočjo.

Govite vašo otroke Bogu in ne prepustite jih slabim vplivom sveta.

Sv. obhajilo nas najtežnje združuje s Kristusom. Tam pogostija se zdaj združje
 jmo z Bogom - tam prisvojaje kamo tudi v nebesih združeni z njim.

Prigovor mami: "Prvi mi, s kom se družis in poram ti, kelo si". Telo selja
 tudi turlaj. Sv. obhajilo nas združuje pr. vno s Kristusom, sv. obhajilo nam
 da novo pravno do nebes.

Sv. obhajilo nam pomnojuje poverljivost milost. Sv. obhajilo nam daje moči od
 zgoraj v boju zoper greh. Sv. obhajilo naredi naše duše svete in čiste.

Sv. obhajilo nas učinja malih grehov brez spovedi. Sv. obhajilo nam izbrisuje
 čame klagi za grehe. Samu smatnih grehov se moramo prvi spovedati.

Sv. obhajilo - ta združitelj med Bogom in Boga ljudskim človeškim otrokom,
 očarava vse anđele in svetnike v nebesih. Turlaj ne bi turlaj izkoristili tega
 teha milosti. Česa pri Bogu ne pmanre nebena molitev, nebena solza, to
 doseže večkrat dobro sv. obhajilo. Molitev otrok prodira oblaki - pravi
 pogovor. Pri sv. obhajilu se pa molitev ne dvigne samo do nebes, temveč sam
 Bog se ljudem nagre dolgi z nebes ter ne otine človeku samo poljuba miru,
 temveč se popolnoma nastani v tem človeškem otroku.

Prepisega mi na svetu! In vi stari, hočete svojim otrokom in sobi kaptiti Boga?

Po besedah vašega dušnega pastirja vas opominja in pravi Bog. Poslušajte njegov
 glas! "Kdor vas poslušá, mene poslušá; kdor vas zanemá, mene zanemá",
 je govoril Kristus svojim apostolom.

Če ste najmanj božjega kraljestva, vse dolgo je pastirnska stvar in sa vam
 bo naravno, govori Kristus.

Selca

Prvo sveto obhajilo leta 1937

Obhajilo v Selcih, 1937. Foto: arhiv Filipa Gartnerja, roj. l. 1930, Golica. Viri: Francka Rovtar, roj. l. 1928; Ludvik Rovtar, roj. l. 1930, Topolje; Peter Polajnar, roj. l. 1928, Češnjica.

K obhajilu so šli otroci, rojeni v letih 1930–1933. Vodil ga je g. Franc Šuštaršič (1889–1948), župnijski upravitelj v Selcih v letih 1925–1941. Prišel je iz Horjula, bil je stric Pohlevnovih iz Selc. Za Zofijo Šolar, roj. l. 1930, por. Demšar, je bilo prvo sveto obhajilo nepozaben dogodek. Peš je šla iz Kališ v Selca. Oblekico je podedovala od svojih sestric, čevlje, ne sicer bele, pa je imela svoje. Župnik in kuharica sta jih pogostila z belo kavo in piškoti. Škrnicelj s piškoti pa je nesla še domov. Tega nikoli v življenju ne bo pozabila.

Prva vrsta od leve proti desni: • Albert Pikuš (†), Selca • Stanko Hajnrihar (†), roj. l. 1931, Kosov, Selca • Ludvik Mohorič (†), Ozebkov, Golica

Druga vrsta od leve proti desni: • Minka Rakovec, Ledinarjeva, Dolenja vas • Jožica Zmrzlak (živeli so v Selcih pri Ožbet) • neprepoznana • Tončka Pfajfar, Mežnarjeva, Lajše • Šolar, Sorškova, Selca • učiteljica Milka Demšar, por. Rupar, slikana s svojim 1. razredom, ter g. Franc Šuštaršič, župnik • Francka Gajgar, Češnjica • Jožica Nastran, Jelenčkova • Tončka Habjan, Pikcova iz Kališ • neprepoznana • Poldka Mohorič, Golica (na roki ima črn trak zaradi smrti očeta)

Tretja vrsta od leve proti desni: • Franc Fajfar, Brinarjev, Lajše • Ludvik Rovtar, roj. l. 1930, Topolje • Tone Benedik, Šrajev, Studeno • Zofija Šolar, Žanova, Kališe • Minka Debeljak, Ledinarjeva, Dolenja vas • Francka Potočnik, Lovrinova, Zapreval • Vrhunc, Vrhuncova, Topolje • Francka Rešek, Hobetova, Selca • Ramovš, Žnidarjev, Dolenja vas • neprepoznana • neprepoznana • neprepoznana

Četrta vrsta od leve proti desni: • Jože Kokalj, Blažovcev, Studeno (pri 26 letih ga je ubila strela) • Leopold Šturm, Češnjica (v tretjem razredu umrl za meningitisom) • Janez Pogačnik, Krempljov, Dolenja vas • Franc Ramovš, Žnidarjev, Dolenja vas • Maks Bertoncej, roj. l. 1931, Kosov, Lajše • Franc Markelj, Češnjica • Anton Benedik, Šrajev s Studena • Vinko Veber, Podrtnikov, Dolenja vas • Luka Mohorič, Lončarjev, Češnjica • neprepoznana • neprepoznana

Prvo sveto obhajilo v Selcih leta 1942

Prvo sveto obhajilo v Selcih leta 1942, duhovnik Besel, levo zadaj katehet Ramovš. Foto: arhiv Minke Kolman, Begunje

Fotografija je nastala v Selcih leta 1942, k obhajilu so šli letniki 1933, 1934 in 1935. Ta fotografija je iz Selc, selške fare, ki je takrat obsegala Češnjico, Rudno, Selca, Bukovico, Dolenjo vas, Ševlje, Zabrekve, Topolje, Golico, Podlonk, Podblico, Lajše, Dražgoše, prepoznali smo tudi enega otroka iz Železnikov. Po dražgoški tragediji so bile družine pri sorodnikih po dolini. Na fotografiji je 88 prvoobhajancev, prepoznali smo jih 62. Dopusčam tudi možnost manjše napake, kljub temu da je bilo več ljudi istega mnenja. Fotografija je bila posneta v Selcih, pri Grosln, Leben. Fotografiral je Franc Bešter, Kalan. Levo stoji katehet Anton Ramovš (1924–2011) iz Dolenje vasi. Domačini mu pravijo tudi Tonče. Želel je postati duhovnik, po čudežu je preživel vojno in povojni čas in postal znameniti dr. Anton Ramovš, geolog, paleontolog, slovenski znanstvenik. Vodil je obnovo cerkvice sv. Miklavža nad Golico.

Prva vrsta od leve proti desni: • Franc Kavčič, Bitcov, Dražgoše • Franc Rihtaršič (†), Škandrov, Pozirno • Viktor, Pogorelcov, Selca (deček je bil v reji) • Tomaž Vrhunc (†), Žagarjev, Rudno • Jože Potočnik, Zabrekve • Jože Šturm, Pavlinov, Podlonk • Jože Vrhunc (†), Topolje • Janko Habjan, Ožbicov, Dražgoše • Janez Megušar, Lukov, Rudno

Druga vrsta od leve proti desni: • neprepoznana • Marija Thaler, Studeno • Ivanka Tolar, Dašnica • Zofka Šmid, Gregorjeva, Podlonk • neprepoznana • neprepoznana • Marija Eržen, Gašperjeva, Rudno • Marta Leben, Lebnova iz Ševelj (živi v Avstraliji) • Marica Jelenc, Lavtarjeva, Golica • (Minka Tolar, Podlonk) • Rudolf Besel (1912–1977) • Ivanka Pegam (†), Žanova, Zabrekve • neprepoznana • Zofka Šturm, Pavlinova, Podlonk • Olga Lušina, Urbankova, Dolenja vas (živi v Kranju) • Anica Pogačnik (†), Dolenja vas (živela v Kranju) • Marta Bogataj, Kovačeva, Češnjica • Ivanka Šubic, Jakova, Železniki • neprepoznana • Cilka Benedik, Šrajeva, Studeno • neprepoznana

Tretja vrsta od leve proti desni: • Minka Lotrič, Grogcova, Dražgoše • Marica Potočnik (†), Lovrinova, Selca – Zapreval • Vida Eržen, por. Gortnar, Podlonk • Milena Luznar, Žanetova, Selca • Tončka Demšar, Mlinarjeva, Rudno • neprepoznana • neprepoznana • neprepoznana • neprepoznana • Katarina Eržen, Novakova, Češnjica • Francka Mesec, Prevčeva, Češnjica • Milena Vrhunc, Matevžova, Topolje (učiteljica v Tolminu)

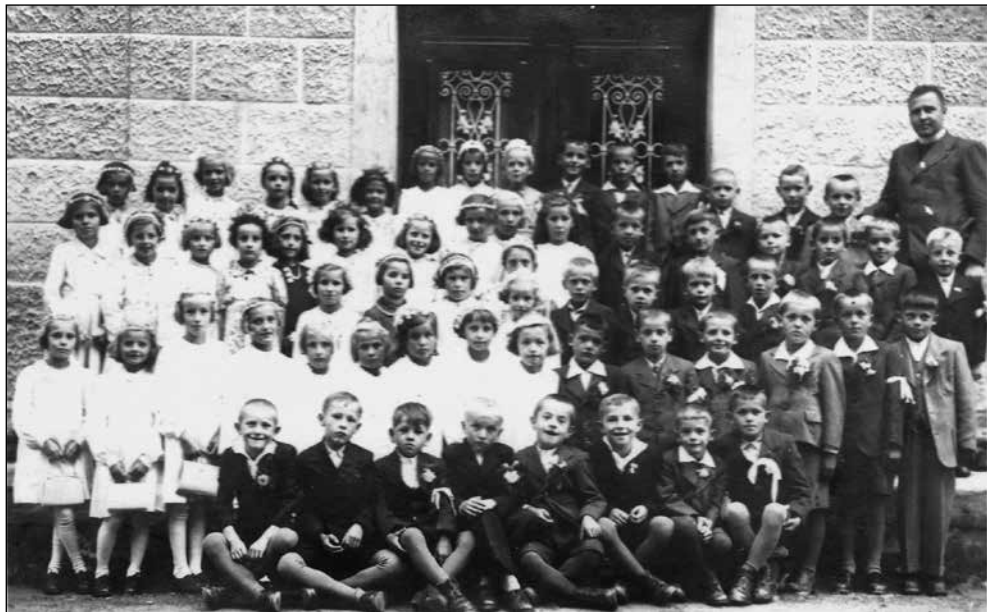
• Marinka Prevc, Zamalnova, Selca, por. Mohorič (mož Ozbekov Ludvik) • Francka Thaler, Mlinarjeva, Češnjica • Mina Eržen, Reškova, Češnjica • Tončka Prezelj, Galetova, Češnjica • Milka Šturm, Ferjanova, Češnjica • neprepoznana • Minka Pogačnik, Podnatovceva, Selca

Četrta vrsta od leve proti desni: • Anton Ramovš (1924–2011) • neprepoznana • Zofka Potočnik, Zabrekve • Lojzka Rejc, Podlonk • Darinka Urh, Podlonk (živi v Kanadi) • neprepoznana • neprepoznani • Franc Prezelj, Štincov, Podlonk • Anton Lušina, Ožbic, Dražgoše • neprepoznani • Janez Bernik (†), Figelcov, Selca • Jože Kalan, Dolenja vas (živi v Avstraliji) • Marjan Leben, Ševlje (živi v Nemčiji) • Jože Bernik, Figelcov, Selca • Janez Mohorič (†), Petričkov, Prtovč • Anton Megušar, Lukov, Rudno • neprepoznana • Marica Lavtar, Stojavčeva, por. Berce, Matičkova, Dolenja vas • neprepoznana • neprepoznana • neprepoznana • neprepoznana • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani

Peta vrsta od leve proti desni: • Filip Eržen, Rudno • Janez Šolar, Muhovc, Selca • Kalan, Bukovica • Franc Eržen, Rudno • Janko Lotrič (†), Zamalnov, Selca (živel v Nemčiji) • Franc Lušina, Lpinšarjev, Dolenja vas • Niko Leben, Groselnov, Selca • Tone Bernik, Klemenov, Bukovica • Jože Nastran, Babcn, Jelenčkov, Selca • Janez Tolar, Matjažev, Prtovč • Ciril Lušina, Andrejčkov, Dražgoše • Pavle Gortnar, Žagarjev, Podlonk • Šturm Janez, Lenčkov, Rudno • Jože Rejc, Jakov, Podlonk • neprepoznani • neprepoznani

Marica Jelenc, por. Zajc, roj. l. 1935, Lavtarjeva iz Golice, je o svojem obhajilu povedala: "Takrat smo šli k prve-
mu obhajilu, ne da bi se kaj pripravljali. Spomnim se samega joka, saj je bil pri nas na mrtvaškem odru mamin
brat, Janez Jelenc (1907–23. 7. 1942)."

Prvo sveto obhajilo v Selcih leta 1943

Prvo sveto obhajilo v Selcih, 5. 9. 1943, župnik Anton Švelc.

Fotografija je bila posneta pod cerkvijo v Selcih, kjer je danes parkirišče, zraven Jakelnove hiše, pri Kramarju, kjer je bila nekoč trgovina, župnišče, pošta. Prepoznanih je 47 od 59 oseb. Podatke so posredovali: Ciril Pohleven, roj. l. 1936, in Minka Pohleven, roj. l. 1934, Mojca Kankelj, roj. Pogačnik, roj. l. 1935, Češnjica, Antonija Thaler, roj. l. 1933, Mlinarjeva, Cilka Eržen, roj. l. 1935, Reškova, Češnjica, Ciril Pogačnik, Krempljov, Julka Jagodic, roj. l. 1935, Strugarjeva.

Prva vrsta od leve proti desni: • Marjan Kokalj, roj. l. 1935, Blažovcov, Topolje • Vinko Bernik, Figelcov, Selca • Ciril Pohleven, roj. l. 1936, Pohlevnov, Selca • Jakšov iz Lajš (odšli v Ameriko) • Tone Lušina, roj. l. 1935, Andrejčkov, Dražgoše • Franc Hajnrihar, roj. l. 1935, Kosov, Selca • Filip Kavčič, roj. l. 1935, Bitcov, Dražgoše • Tone Bogataj, Kovačev, Češnjica

Druga vrsta od leve proti desni: • Minka Megušar, roj. l. 1934, Pintarjeva, Češnjica • Mojca Pogačnik, por. Kankelj, roj. l. 1935, Petričkova, Češnjica • Lojzka Prezelj, por. Bernik, Galetova, Češnjica • Marjana Prevc, Prevcova, Studeno • Katka Nastran, Štihelnova, Studeno • Marinka Pfajfar, Petrovcova, Selca • Angela Mohorič, Jeralova, Ševlje (poročena pri Jelenc, Dolenja vas) • Tončka Vrhunc, Topolje (živi v Dolenji vasi pri Cvernu) • Mira Vrhunc, Matevževa, Topolje (poštna uradnica v Novi Gorici) • Niko Bogataj, Skalovcov, Češnjica • Rok Mohorič, Šuštarjev iz Ševelj • neprepoznani • Marjan Leben, Ševlje • Lojze Šubic, Pavletov, Rudno • Jože Gartner, Lukcov (v Ameriki, oče Hribovcov iz Stirpnika) • neprepoznani

Tretja vrsta od leve proti desni: • Julka Jagodic, Strugarjeva, Selca • Marinka Rihtaršič, Ažmanova, Selca • neprepoznana, Dražgoše • Rezka Gajgar, Gajgarjeva, Češnjica • za njo Marija Potočnik, Frtnetova iz Zabrekev, por. Demšar (živi na Studenu) • dva neprepoznana • Benedik, Šrajev, Studeno • Lojze Šubic, Pavletov z Rudna • Jože Bernik, Klemenov z Bukovice • Ivan Gartner, Novakov z Jelovice • Marjan Berce, Štihelnov, Lajše • neprepoznani

Četrta vrsta od leve proti desni: • Julka Demšar, Dašnica, Češnjica • neprepoznana • Tilka (Pintar), Posečnkova, Studeno • neprepoznana • Milka Šmid, Mlinarjeva, Selca, Selnica • Marinka Kalan, Grogurjeva, Dolenja vas • Katka Pintar, Posečnkova, Studeno • Katka Šolar, Rudno • neprepoznana • Tončka Gartner, Novakova z Jelovice • neprepoznana • neprepoznani • neprepoznani • Janez Thaler, Tišlarjev, Studeno • Lojze Benedik, Šrajev, Studeno • neprepoznani, Bukovica • Ramovšev iz Dolenje vasi (imena ne vedo) • neprepoznana

Peta vrsta od leve proti desni: • Marija Šolar (†), Rokova, Rudno • Slava Bešter, Matocova, Rudno • Vika Pohleven, Selca • Klara Benedik • Cilka Eržen, Reškova • zraven neprepoznana

Zadnja vrsta pri vratih od leve proti desni: • Ivanka Ramovš, Žnidarjeva iz Dolenje vasi • Katarina Hudolin, Koncova, Češnjica • Neža Bešter, Polakova, Dražgoše • Ciril Pogačnik, Krempljov, Dolenja vas • neprepoznani • Tone Mesec, Prevcov, Češnjica • neprepoznani • Franc Bernik, Benedkov, Dolenja vas • Janez, Plajbov, Lajše • župnik Anton Švelc

Prvo sveto obhajilo v Selcih leta 1944

Selca, prvo sveto obhajilo, 4. 10. 1944, Švelc in kateheti. Foto in vir: arhiv Marinke Rihtaršič, roj. l. 1934, in njene sestre Angele, roj. l. 1944, Ažmanovih

Fotografija je nastala v Selcih pred Kramarjevo hišo. Marinka Rihtaršič se spominja, da so za pogostitev dobili belo kavo in bel kruh.

Prva vrsta od leve proti desni: • neprepoznani • Mila Kosem, Praprotno • Minka Rakovec, roj. l. 1936, roj. Habjan, Pucnikova, Kališe • Milka Košir, Cvernova, Sv. Tomaž • Rezka Kavčič, roj. l. 1935, Jakcova, Dražgoše • neprepoznana, Praprotno • Tončka Marenk, roj. l. 1937, Blažonova, Selca • neprepoznana • Berta Semen (†) roj. l. 1935, Selca • Minka Bertoncej, roj. l. 1936, Lajše • Minka Basaj, roj. l. 1937, Selca • neprepoznana • Cirila Rihtaršič, roj. l. 1936, Kosova, Lajše • neprepoznana, Bukovica • Katka Marenk, roj. l. 1936, Pikcova, Dražgoše • Zdravko Habjan, roj. l. 1936, Šmajev, Selca (živi v tujini)

Druga vrsta od leve proti desni: • dva neprepoznana • Jože Pfajfar, Brinarjev, Lajše • Lovro Bergant, Orlov, Sv. Tomaž • neprepoznani • Bukovic, Blejcova, Sv. Tomaž • Tončka Bergant, Orlova, Sv. Tomaž • Minka Mešec, roj. l. 1936, Lopatovceva, Selca • neprepoznani • neprepoznani • Francka Mohorič, Lončarjeva, Češnjica • Angela Košir, Studeno, Potokarjeva • Franc Bernik, Klemenov, Bukovica • Janez Kankelj, roj. l. 1935, Bukovica (Belgija) • Janez Thaler, roj. l. 1936, Tišlarjev, Studeno • Filip Rejc, roj. l. 1935, Podlonk • neprepoznani

Zadnja vrsta od leve: • Peter Bernard, Draboslarjev • Tone Božič, Bilbanov, Kališe • Marjan Čemažar, roj. l. 1936, Selca • Tone Demšar, Rudno • neprepoznani • Franc Šubic, Rudno • župnik Anton Švelc

Katehistinje: • Stanka Potočnik, Tonetova, Selca • zadaj Ivanka Prevc, Prevcova, Studeno • pred njo Vrhunc Marija, Rudno • zadaj Mici Rakovec, Bregarjeva • pred njo Francka Gartner, Pavličkova, Podlonk • Marija Potočnik, Vrbanicova, Bukovica • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • Zdravko Habjan, Cvernov, Dolenja vas • neprepoznani

Prvo sveto obhajilo v Selcih leta 1945

Prvo sveto obhajilo v Selcih 16. septembra 1945. Foto: arhiv Janeza Bertonclja, roj. l. 1937, Bukovica; arhiv Marije Gartner, roj. l. 1938, Zalogarjeve, Rudno

Fotografija je nastala pred Krekovim domom v Selcih. Prepoznanih je 36 od 84 oseb.

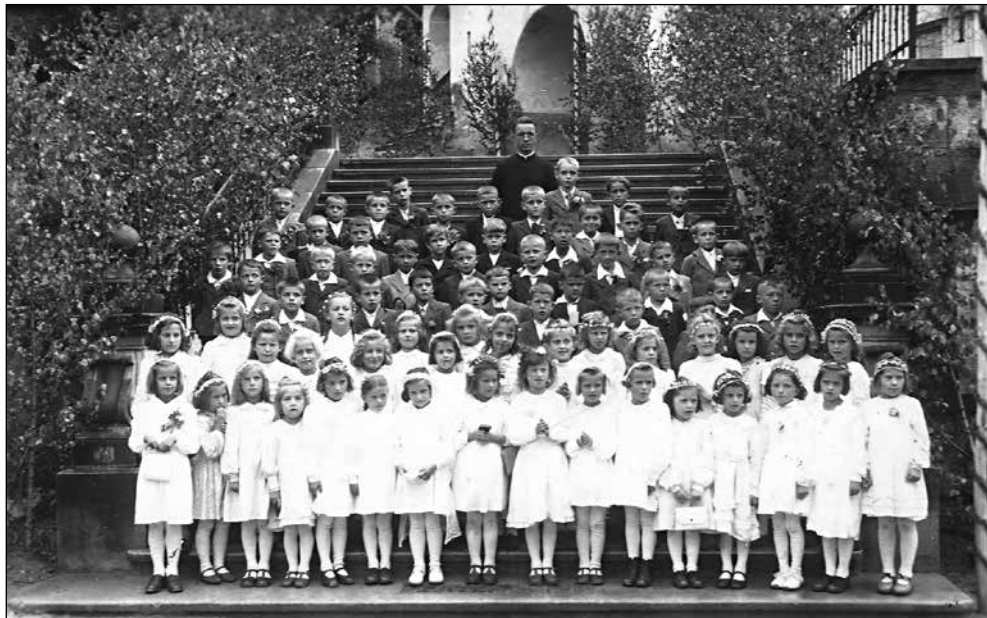
Prva vrsta od leve proti desni: • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • Kolendrov • Miha Šifrar, Praprotno • neprepoznani • neprepoznani • Peter Pogačnik, Pepelov, Dolenja vas (utonil, padel v reko Inn pri gradnji mostov v bližini Innsbrucka, Avstrija) • Vinko Rant, Mehnetov, Dolenja vas • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • Filip Gartner, Novakov

Druga vrsta od leve proti desni: • neprepoznana • Marta Leben, Jožova, Selca • neprepoznana • neprepoznana • neprepoznana • Cilka Prezelj, Podovšarjeva, Češnjica • Minka Benedik, Šrajeva, Studeno • Elza Benedičič (roj. Mohorič), Mlakarjeva, Studeno • Pavla, Lopatovcova, Selca • Anica, Kovačeva s Češnjice • župnik Pavle Kržišnik (†), roj. l. 1910 v Poljanah (deloval v Selcih v letih 1945-1964) • neprepoznana • neprepoznana • Marica Lušina, Guzijeva, Dolenja vas • neprepoznana • Mina Šmid, Štefanova, Bukovica • Bernarda Benedik, Studeno • Milena Jauh, Urbanova • Tončka Eržen, Novakova, Češnjica • Marija Pečnik, Kožuhova, Selca • Cilka Šolar, Dražgoše • Marija Gartner, roj. l. 1938, Zalogarjeva, Rudno • Tončka, Žbenklarjeva s Češnjice, por. z Jernačem

Tretja vrsta od leve proti desni: • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznana • Tončka Šolar, Rokova, Rudno • neprepoznana • neprepoznana • neprepoznana • Ivanka Prezelj, Erženova, Podlonk • neprepoznana • Ivanka, Koritnikova, Dražgoše • Marija Eržen, Gašperjeva, Rudno • Leben Marta, Lebnova, Ševlje • Ledinarjeva, Dolenja vas • Marica Gartner, Blekarjeva, Dolenja vas • Anka Megušar, Lukova, Dolenja vas • Ivanka Eržen, Gašperjeva, Rudno • neprepoznana • neprepoznana • neprepoznana • Darinka Tolar, Češnjica • neprepoznana • neprepoznana • Milka Gartner, Dražgoše, kasneje Tobakarjeva, Podlonk • neprepoznani • neprepoznani

Četrta vrsta od leve proti desni: • neprepoznani • Lojze Bešter, Matocov, Rudno • Aleš Potočnik, Bogatejev, Rudno • Tone Vrhunc, Žagarjev, Rudno (utonil) • Janez Šifrar, Praprotno • Janez Bertoncelj, roj. l. 1938, Jožovc, Bukovica • neprepoznani • Peter Pogačnik, Kremplov, Dolenja vas • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • Franc Vrhunc, Matevžov, Topolje • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani

Prvo sveto obhajilo v Selcih leta 1946

Prvo sveto obhajilo, Selca, 23. 6. 1946. Prepoznanih 46 od 69 oseb. Viri: Minka roj. Rakovec, roj. l. 1936, por. Habjan, Pucnkova, Kališe; Minka Benedik, roj. l. 1938, Balančova, Dolenja vas; Lojze Šmid, roj. l. 1939, Bregovcov.

Prva vrsta od leve proti desni: • Minka Ramovš (†), roj. l. 1938, Žnidarjeva, Lajše • Minka Bertoncelj (†), roj. l. 1938, Lovrinova, Lajše • neprepoznana iz Podblice • Semen, Bitencova, Selca • Potočnik, Brdarjeva, Stirpnik • Stanka Miže, roj. l. 1939, Golica • neprepoznana • Ida Mohorič, roj. l. 1937, Trojarjeva, Golica (avtoričina teta) • Julka Šifrer (†), Češnjica (umrla po vojni za škrlatinko) • neprepoznana • Marija Rihtaršič, roj. l. 1937, Švebova, Lajše • Lojzka Marenk, roj. l. 1939, Blažonova, Selca • neprepoznana • Štefka Benedičič, roj. l. 1938, Češnjica • Marta Leben, roj. l. 1938, Groselnova, Selca • Minka Benedik, roj. l. 1938, Balančeva, Dolenja vas (opisana v knjigi Vasi pod Ratitovcem, str. 80)

Druga vrsta od leve proti desni: • Vida Mohorič, roj. l. 1936, Bajtarjeva, Stirpnik • Ivanka Berce, roj. l. 1937, Plajbova, Lajše • neprepoznana • neprepoznana • Majda Kralj, roj. l. 1937, hči Bercetove Cilke (Osnovno šolo obiskovala v Selcih, živi v Ljubljani. Oče je bil carinik v Makedoniji.) • Ljudmila Tušek, roj. l. 1937, Podnivcova, Stirpnik (avtoričina mama) • Marta Pohleven, roj. l. 1938, Farovška, Selca • Pavla Dolenc, Buhova, Stirpnik • za njo Tilka Tušek, roj. l. 1939, Podnivcova, Stirpnik (avtoričina teta) • neprepoznana • Betka Markelj, roj. l. 1937, Mežnarjeva od Sv. Križa, Kališe • Marinka Lotrič, roj. l. 1938, Blažova, Zamalnova, Selca • Polda Mohorič, Bajtarjeva, Stirpnik • Marija Markelj, roj. l. 1936, Mežnarjeva od Sv. Križa, Kališe • neprepoznana • Silva Suva, roj. l. 1938, Dražgoše • Marica Mravlje, por. Benedik, Koroščeva, Dolenja vas Poročena Benedik

Tretja vrsta od leve proti desni: • trije neprepoznani • Danilo Bajc (Lojze Šmid je povedal, da je postal kemik in živel v Celju, na roki naj bi imel šest prstov.) • Matija Rihtaršič, roj. l. 1938, Kosov iz Lajš • neprepoznani • neprepoznani • Rafko Pogačnik, roj. l. 1939, Pepelov, Dolenja vas • Janko Šmid, roj. l. 1938, Štefanov z Bukovice • Polde Gartner, Novakov, Češnjica • Filip Gartner, Novakov, Češnjica • neprepoznani

Četrta vrsta od leve proti desni: • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • Lojze Šmid, Bregovcov, Selca • Jože Jeglič, roj. l. 1938 (njegova mama je Kalanova Marija iz Selc) • Marjan Rihtaršič, roj. l. 1938, Šurkov, Studeno • Klemenov z Bukovice • neprepoznani • Slavko Lavtar, roj. l. 1938, Gričev, Dolenja vas

Peta vrsta od leve proti desni: • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • Franc Šifrar, roj. l. 1937, Štefanov, Selca • za njim neprepoznani • za njim Matija Rihtaršič, roj. l. 1938, Kosov iz Lajš • neprepoznani • Mirko Benedik, roj. l. 1937, Balančev, Dolenja vas • neprepoznani • Tone Nastran, roj. l. 1938, Štihelnov, Studeno • Tone Rakovec, roj. l. 1938, Pucnkov, Kališe • Tone Thaler, roj. l. 1938, Tišlarjev, Studeno • Jože Ramovš, Žnidarjev, Dolenja vas • zraven levo neprepoznani • župnik Pavle Kržišnik

Katehetske skupine

Prvo sveto obhajilo v Selcih leta 1946, slika s katehistinjo Marijo Potočnik, Vrbanicovo z Bukovice.

Marija – Marica Benedik, roj. l. 1938, je povedala, da so se učili v Balančevi hiši v Dolenji vasi. Po vojni, leta 1945, so imeli verouk, prvo sveto obhajilo je bilo v Selcih.

Prva vrsta od leve: • Pavla Dolenc, roj. l. 1937, Buhova • Vida Mohorič, roj. l. 1936, roj. Bogataj, Bajtarjeva • Tilka Tušek, roj. l. 1938, roj. Dolenc, Podnivecova • Ljudmila Tušek (1937–2012), roj. Mohorič, Podnivecova (avtoričina mama) • Polda Mohorič, roj. l. 1938, roj. Bernard, Bajtarjeva • katehistinja Marija Potočnik, Vrbanicova • Marija Benedik, roj. l. 1938, Balančova • Silva Suva (†), roj. l. 1937 (stanovali pri Lencu, potem ko so pribežali iz Dražgoš) • Minka Ramovš, Žnidarjeva • Marica Mravlja, roj. l. 1938, roj. Benedik, Korošče
 Druga vrsta od leve: • Jože Ramovš, roj. l. 1937, Žnidarjev • Slavko Štibelj • Andrej Bergant, roj. l. 1938 (pevec pri Fantih s Praprotna) • Mirko Benedik, Balančov • Tone Dolenc, Mlinarjev iz Luše

Verouk v Selcih leta 1943. Foto in vir: Marinka Rihtaršič, roj. l. 1934, in Angelca Rihtaršič, roj. l. 1944, Ažmanovi, Selca, in Minka Rakovec, roj. l. 1936, roj. Habjan, Pucnkova, Kališe.

Od leve proti desni: • Stane Berce, Matičkov • Janez Šolar, Muhovc • Jože Nastran, Jelenčkov, Babcn • Vera Pečnik, Kožuhova • Minka Lotrič, Grogcova, Dražgoše • Marinka Rihtaršič, Ažmanova • Jože Bernik, Figelcov
Zadaj od leve: • Janez Bernik, Figelcov • Milena Luznar, Žanetova • Minka Pogačnik, Podnatovcova • Janko Lotrič, Zamalnov

Veroučna in šolska skupina, Selca. Foto in vir: arhiv Marice Zajc, roj. Jelenc, roj. l. 1935, Lavtarjeve iz Golice.

Spređaj: • Marta Pohleven • Marta (Benedičič)

Prva vrsta od leve proti desni: • Magda, Jakelnova, Selca • Minka Basaj, por. Arh, Basajeva, Selca • Marinka Pečnik, Selca • Vida Marenk, Blažonova, Selca • Mira Hajnrihar, Kosova, Selca • Ida Mohorič, Trojarjeva, Golica • Zdravko Habjan

Druga vrsta od leve proti desni: • Janko Lotrič, Blažev, Selca • Marinka Rihtaršič, Ažmanova, Selca • Marica Jelenc, Lavtarjeva, Golica • Marinka Pfajfar, Petrovcova, Selca • Tončka Marenk, Blažonova, Selca • Polde Marenk, Pikcov, Dražgoše • Ciril Pohleven, Farovškov, Selca • Franc Šifrar, Selca • Marjan Mohorič, Trojarjev, Golica

Tretja vrsta od leve proti desni: • Vinko Bernik, Figlcov, Selca • Janez Šolar, Muhovcov, Selca • Joža Bernik, Figlcov, Selca • Berta Semen • Katrca Marenk, Pikcova, Dražgoše • Minka Mesec • Vika Pohleven, Farovška, Selca • Marjan Čemažar • Franc Hajnrihar, Kosov, Selca • Marica Potočnik, Lovrinova

Četrta vrsta od leve proti desni: • Minka, por. Benedik, Grogcova, Dražgoše • Vera Pečnik, Kožuhova, Selca • Milena Luznar, Žanetova, Selca • Joža, Nastran, Babcn, Selca • neprepoznana • Minka Krek, roj. Pogačnik, Podnatovcova • Peter, Lovrinov iz Lajš

Marica Zajc je povedala še, da so nekateri otroci iz Golice hodili v šolo v Selca k Plajbu, kjer jih je branja, pisanja in verouk učila Ivanka. To je bila skrita šola, ki je delovala po navodilih učiteljice Olge Šmid.

Železniki

Prvo sveto obhajilo v Železnikih leta 1937

Župnik Valentin Bertonec s prvoobhajanci leta 1937 v Železnikih. Foto: arhiv Ivane Benedičič, roj. l. 1951, Železniki. Žal nisem našla nikogar, ki bi osebe identificiral.

Prvo sveto obhajilo v Železnikih leta 1938

Razred pri prvem svetem obhajilu v maju 1938, župnik Valentin Bertoncej. Vir in foto: Alojz Žumer, roj. l. 1932, Žumrov

V prvi vrsti od leve na desno sedijo: • Marta Tavčar, Špendalova • Lojzka Benedičič, Cvekova • Bajželj Marica, Bajželjnova • Šapretova Iva • duhovnik Valentin Bertoncej • Rezka Zupanc, Lokačeva • Jožica Markelj, Muhna • Tinka Benedičič, Ivancova • Milica Sedej, Polancova

V drugi vrsti od leve proti desni: • Janko, Kukovcov • Tone Vrhunc, Glavanov • Veni Šuštar, Špendalov • Jože Berce, Dašnica • Heda Demšar • Minka Prezelj, Galetova, Češnjica • Lojze Kristan, Kristanov • Lojze Žumer, Žumrov • Matija Kalan, Škovine • Lovričkov Ciril

V zadnji vrsti od leve proti desni: • Janko Benedičič, Maluzov • Marjan Kramar • Jelo Eržen, Novakov, s Češnjice • Tone Šturm, Jurčikov • Janez Tolar z Jesenovca • Filip Šmid, Plenšakarjev • Janko Cvek

Prvo sveto obhajilo v Železnikih leta 1940

Župnik Valentin Bertoncej s prvoobhajanci leta 1937 v Železnikih. Žal nisem našla nikogar, ki bi osebe identificiral. Foto: arhiv Ivane Benedičič, roj. l. 1951, Železniki

Prvo sveto obhajilo v Železnikih leta 1942

Prvo obhajilo v Železnikih leta 1942. Duhovnik je Rudolf Besel. Fotografirano pred cerkvijo. Vira: Lojze Žumer, roj. l. 1932, in Tončka Šuštar.

Prva vrsta od leve proti desni: • Rezka Osenčič, Šurkova • Minka Kosem, Matičkova • Rezka Benedičič, Lovrencova • Tončka Tavčar, por. Šuštar, Špendalova • župnik Rudolf Besel • Mila Dolenc, Crutova • Matilda Triler, por. Thaler, Kordeževa • Marica Benedičič, Lovričkova • Monika Tušek, Jurčikova

Druga vrsta od leve proti desni: • neprepoznana • Tončka Potočnik, Vesevcova • Marinka Benedičič, Gasna • Dragica Bajželj, Pekova • Minka Lotrič • Jožica Šmid, Froncova • Francka roj. Šmid, por. Blaznik, Plenšakarjeva, Jesenovec • Stanka Tolar, Jesenovec • Stanka Tolar, Katrna, Jesenovec • Rezka Demšar, Kucova

Tretja vrsta od leve proti desni: • Tončka Gortnar, Podlončanova • Jože Lotrič, Fajgeljnov • Marjan Žumer, Žumrov • Janez Jakolič, Luklnov • Jože Logar, Štolmarjev • Franc Kalan, Fajfarjev s Škovin • Janez Kemperle, Kemperlov • pred njim Vinko Rejc

Prvo sveto obhajilo v Železnikih leta 1943

Prvo sveto obhajilo z duhovnikom Beslom leta 1943 v Železnikih. Fotografirano pred Dermotovo kapelico v Železnikih. Foto: arhiv Toneta Tavčarja in Tončke Šuštar. Viri: Ivana Benedičič, Lojze Žumer, Tončka Šuštar.

Prva vrsta od leve, deklice: • dve neprepoznani • Jerčka Lotrič, Gustelnova • Mojca Žumer, Žumrova • župnik Rudolf Besel • Tonka Košmelj (+), Popčova • Francka Šmid, Jesenovec • neprepoznana • Francka Lotrič, Fajgelnova
 Druga vrsta od leve proti desni: • Janez Kosem, Čečn • Milan Trojar, Bundov • Joža Benedičič (+), Maluzov • Jelo Kordež, Triler • Miran Logar (+), Štolmarjev • Jelo Kristan (+) • Tone Gaser (+) • Tone Primožič, Matijovcev (+) • Jože Demšar, Antonov • Janez Gartner, Podlončanov • Jože Benedičič • Tone Tavčar, roj. l. 1935, Špendalov • neprepoznani • Viki Bertoncej, Žnidarjev

Tončka Šuštar, roj. l. 1933, roj. Tavčar, Špendalova, leta 1942 pri prvem svetem obhajilu. Foto: arhiv Toneta Tavčarja in Tončke Šuštar, roj. Tavčar.

Tončkin brat Tone Tavčar pri obhajilu leta 1943. Foto: arhiv Toneta Tavčarja in Tončke Šuštar, roj. Tavčar.

Spomin na prvo sveto obhajilo v Železnikih. Foto: arhiv Tončke Šuštar

Prvo sveto obhajilo leta 1942, pred Dešmanom. Foto: Tone Tavčar, roj. l. 1935

Sprevod pred Dešmanom v Železnikih. Skupino je do Karlinca vodil Jakob Tavčar (1903–1990), tam jih je pogostila Karlincova mama.⁹

Prvo sveto obhajilo v Železnikih leta 1946

Župnik Valentin Bertonec s prvoobhajanci leta 1946 v Železnikih pred poškodovano cerkvijo, na desni viden napis. Foto: arhiv Ivane Benedičič, roj. l. 1951, Železniki

Davča

Obhajilo v Davči leta 1937 z župnikom Andrejem Kopitarjem. Foto: arhiv Ivanke Keržar (roj. Peternelj), roj. l. 1930, Lukove iz Davče, danes Dešmanove Ivanke

Prva vrsta od leve proti desni: • Ivanka Peternelj (por. Keržar), Lukova • Marica Pirih, Brelihova • Veronika, Čemažarjeva • Tončka Čerin, Lovričkova • Milka Bevk, Podgojzdarska • Milka Frelih, Vrhovčeva • Kristina Bevk, Močilarjeva

Druga vrsta od leve proti desni: • Jernej Primožič, Javorjev • Stane Pirih • Viktor Golja, Joželov (stara Zgagova hiša, ubili so ga hlodi) • Mirko Jemec, Jemčev • Tone Biček, Štefanov v bajti pri Šoštarju • Franc Šubic, Bregarški

Prvo sveto obhajilo v Davči leta 1943

Prvo sveto obhajilo v Davči leta 1943. Vodil ga je nemški duhovnik Besel.

V Davči sta molitve vodila Franc Tušek, Klavžon, ter Anton Jemec. Marica Prezelj, roj. l. 1935, Podgrivarjeva, je povedala, da so otroke za sprejem prvega svetega obhajila in birmo večinoma pripravljali doma, saj so bile družine po zaslugi duhovnikov Rudolfa Potočnika in Andreja Kopitarja dobro versko vzgojene. K birmi so otroci odšli leta 1942 v Železnike. V svet prvih modrosti jih je vpeljala Malka Jemec, Jemčeva.¹⁰

Od leve proti desni: • Cilka Peternelj, roj. l. 1936, Jureževa • Marija Prezelj, roj. l. 1935, Majdelcova (Lala, Evlaliya) • Malka Frelih, Bajtarska • Marica roj. Peternelj (por. Prezelj), Zakovkarjeva • neprepoznana • Marija Ambrožič, Čumarjeva • župnik Besel • Ivanka Prezelj, Majdelcova • Niko Prezelj, Žagarjev • Marjan Jemec, Jemčev • Jože Primožič, Javorjev • Janko Jensterle, Plašajterjev • Janko Ambrožič, Čumarjev

Sorica

V Sorici je bilo prvo obhajilo pod okriljem Stanka Vrtovca, otroke pa je pripravljala Julka Frelih. Do druge vojne je bil v Sorici duhovnik Viljem Cunder. Ni znano, kdaj med vojno je bilo v Sorici obhajilo. Nihče nima nobene podobice. Tudi šola je bila neredna, enkrat nemška, drugič slovenska, večinoma pa pouka ni bilo. V Grovgarjevi družini ga je prejela Marica Gaser, roj. l. 1934, kasneje slovesnosti prvega obhajila na Soriškem ni bilo. Kristina in Vera, roj. l. 1935, sta ga prejeli, ko sta bili izgnani, v Špitalu na Koroškem, Kristina pa je bila tudi pri birmi. Julijana se spomni, da je krščeval otroke nemški duhovnik. V času, ko je bilo v navadi, da so otroke nesli h krstu stare dva dni, so med vojno nesli h krstu zelo velike otroke.¹¹

Prvo sveto obhajilo v Sorici okoli leta 1930

Obhajilo v Sorici okoli leta 1930. Foto: arhiv Jožice Jensterle, roj. l. 1932, roj. Šubic, Spodnje Danje. Obhajilo je vodil župnik Viljem Cunder, ki je bil župnik v Sorici v letih 1930–1940. Pregnali in zaprli so ga Italijani, po vojni je bil v Bohinju.

Sv. Lenart

Prvo sveto obhajilo pri Sv. Lenartu leta 1942

Prvo sveto obhajilo pri Sv. Lenartu leta 1942, župnik Anton Švelc. Foto: arhiv Alojzije Zdešar. Vir: Francka Koblar, roj. l. 1935, Faroncova, Martinj Vrh, por. Hosner.

Katehistinja Ančka Mesec, Potočnikova, jih je učila prve misli iz katekizma in molitve. Župnik je bil Anton Švelc. Otroci so imeli osnovo, ki so jo dobili doma. Alojzija Zdešar, roj. l. 1935, roj. Gartner, Brnova iz Golice, poročena v Podpeči pod Kumom, se spominja skromne pogostitve s čajem in piškoti. Alojzija je zadnja deklica v prvi vrsti od leve proti desni.

Prva vrsta od leve proti desni: • Francka Koblar, Faroncova, roj. l. 1935, Martinj Vrh • Nadka, Grogcova • Mariča Urh, Potočnikova • neprepoznana • Milena Tušek, Janezova, Sv. Lenart • drugih nismo prepoznali

Pri Sv. Lenartu je bilo prvo sveto obhajilo leta 1942, leta 1943 in 12. novembra 1944, malo pred miniranjem cerkve. Frančiška Potočnik, roj. l. 1937, Sv. Lenart nad Lušo, pripoveduje: "Župnik Švelc je bil zelo dober. Ker se je skrival, je bil velikokrat zelo nervozen. Bil je zelo natančen. Če otroci nismo znali, nas je odslovil. Po vojni nismo imeli ničesar. Z bratom sva imela ene čevlje, zato sva šla leta 1946 k birmi jaz v Železnike, brat pa v Škofjo Loko."

Marija Gartner, roj. l. 1934, Delobrdarjeva, Sv. Lenart, pa je povedala: "Otroci smo se med vojno učili branja in pisanja s starši doma ali pa so nas učila dekleta. Prvo obhajilo pri Sv. Lenartu je bilo dvakrat, fotografije so se enkrat pokvarile. Po vojni smo zaradi porušene cerkve, župnišča in šole otroci dve leti obiskovali šolo pri Jožku v Luši. Otroci iz Jarčjega Brda smo spadali pod župnijo v Javorjah v Poljanski dolini. Med vojno so k Sv. Lenartu romali ljudje tudi iz Poljanske doline, saj je bil tu edini duhovnik, Švelc. Spomnim se, da sem začela hoditi v šolo po vojni, sprva v Lušo, potem v Javorje. Ko sem bila vprašana, so se vsi otroci obrnili in me gledali ter dejali: Vekala bo! A ne zato, ker ne bi znala, pač pa zato, ker me je bilo sram. Pri Vrbanicu so imeli deset otrok. Kako težko so deklici priskrbeli belo oblekico in bele štumfke. Z otroki se ni nikoli nihče ukvarjal in ne pogovarjal.

Otroci niso vedeli ničesar, niso bili vajeni ljudi. Ko je Švelc fotografiral, je pod Vrbanicovo deklico začelo teči. Od strahu se je polulala. Spomnim se dečka, ki ga je Švelc vprašal, kje je Jezus umrl, pa je dejal, da v postelji."

O verouku med vojnoma pri Sv. Lenartu Ivanka Benedik, roj. l. 1931, Štibernkova iz Rovt, roj. Demšar, pripoveduje: "Po navadi smo ostajali po maši in potem šli sami domov. Ne spomnim se, da bi me bilo kdaj strah. Pri Sv. Lenartu so obiskovali verouk tudi otroci iz oddaljenih vasi."

Verouk med vojno pri Sv. Lenartu

Sv. Lenart, verouk med vojno. Foto: arhiv Jožice Trojar, roj. l. 1935. Vir: Jožica Trojar, roj. l. 1935, Bolterčova, Ojstri Vrh in Francka Koblar, roj. l. 1935, Faroncova, Martinj Vrh.

Prva vrsta od leve proti desni: • Jelica Mohorič, roj. l. 1935, Gaberjelova, Ojstri Vrh • Kajžarjeva, Polancova iz Luše • Cilka, Ludvikova, Kajžarjeva iz Luše • neprepoznana • Nada Tušek, Grogcova • Francka Koblar, roj. l. 1935, Faroncova, Martinj Vrh • Milena, Janezova • Marica, Potočnkova (v reji)

Druga vrsta od leve proti desni: • Leni Lenart, Lenartov, Sv. Lenart • katehistinja Ančka Mesec, Potočnkova • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • neprepoznani • Milan Bajt, Lomarjev • Jože, Gričarjev • Tončka Šuštar, Kajžarjeva, Ojstri Vrh

Tretja vrsta od leve proti desni: • neprepoznani • Stane (†), Zahribov, s klobukom • Črnovec • Pavle, Kovskarjev • Polde Benedik, Štibernkov, Rovte • Pavle Šuštar, roj. l. 1932, Brdarjev, Ojstri Vrh • Jožica Trojar, roj. l. 1935, Boltarčeva, Ojstri Vrh

Verouk, Sv. Lenart med vojno. Foto: arhiv Jožice Trojar, roj. l. 1935, Boltrčova, Ojstri Vrh. Vir: Jožica Trojar in Ivanka Benedik, roj. l. 1931, Štibernkova, Rovte.

Prva vrsta od leve proti desni, letniki rojstva 1930–1933: • Marija Pintar, roj. l. 1930, Črnovcova • Mici Štalc, roj. l. 1930, Miklovcova (v rejništvu) • Buhova, Stirpnik • Rezka iz Leskovic, pestrna pri Podgrivarju v Leskovic • Polda Potočnik, Jernajeva iz Krivega Brda • Tilka Potočnik, Čavnarjeva iz Dragobačka • neprepoznana
 Druga vrsta od leve proti desni: • Silva, Pavletova, Sv. Lenart • neprepoznana • Cilka Dolenc, poročena pri Soršku v Topoljah • Pavla Pegam, Zahribova • Ivanka Koblar, Faroncova, Martinj Vrh • Slava, Zaglobova, Ojstri Vrh • Marica Berce, Dražgoše (sprva so bili pri Štiberniku), Nornovcova, Stirpnik • Ančka, Polancova (služila pri Urbanicu)
 Tretja vrsta od leve proti desni: • katehistinja Marjanca Kokalj, Jurjovceva iz Luše • Rantova, Rantovše • Cilka Demšar, Mlinarjeva, Sv. Lenart • Anica Pegam, Zahribova • Jernajeva, Krivo Brdo • Kokalj, Jurjovceva iz Luše, sestra katehistinje • Medvedova (po vojni odšli v Ameriko) • Trojar, Črničeva z Ravni • Cvetka Trojar (†), Boltrčova (umrla leta 1945 za pljučnico) • Ivanka Benedik (Demšar), roj. l. 1931, Štibernkova, Rovte

Prvo sveto obhajilo pri Sv. Lenartu leta 1944

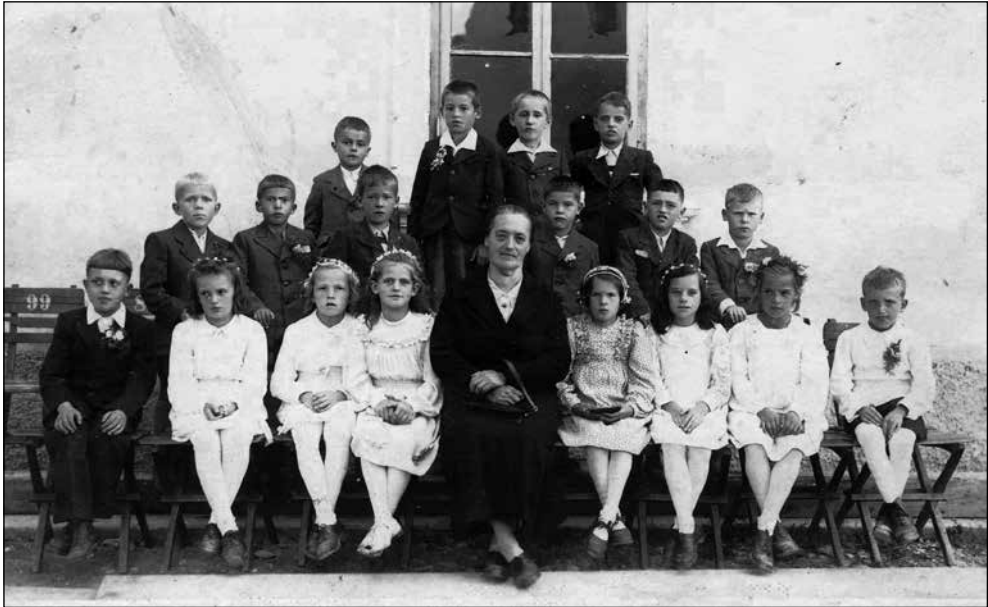
Prvo sveto obhajilo pri Sv. Lenartu. Katehistinja Ančka Potočnik. Foto in vir: Frančiška Potočnik, roj. l. 1937, Sv. Lenart nad Lušo, Čavnarjeva iz Drogobačka.

Frančiška Potočnik pripoveduje: "Obhajilo je bilo 12. novembra 1944. Spomnim se, kako zelo me je zeblo. Otroci smo bili od Sv. Lenarta in okoliških vasi: iz Mlake, Zaprevala in Luše."

Prva vrsta od leve proti desni: • katehistinja Ana Mesec, Potočnkova, por. Rant pri Mark v Luši • Ivan, Mežnarjev, Sv. Lenart • Jelka Benedik, por. Rant, Benedkova iz Luše • Mici Potočnik, Malnska iz Luše • Ivica Potočnik, Miklovcova • Minka iz Mlake pod vojaško cesto (živi na Jesenicah) • Maharjeva Tončka, Martinj Vrh (po vojni so se odselili, danes hiše ni več)

Druga vrsta od leve proti desni: • Franc Bernik, Šinkovcev iz Krivega Brda • Ludvik Bergant, Luša • Zefa Bernik, Kajzarjeva iz Luše • Jože Zore, Mežnarjev, Sv. Lenart • Frančiška Mesec, Glelova, Rovte • Mici Kumer, roj. l. 1936, Zapreval • Marjanca Kokalj, Jurjeva

Bukovica

Prvo sveto obhajilo leta 1945, otroci iz Bukovice in okolice s katehistinjo Marijo Potočnik, Vrbanicevo. Foto: arhiv Janeza Bertoncija, roj. l. 1937, Bukovica.

Prva vrsta od leve proti desni: • Franc Vrhunc, roj. l. 1937, Topolje • Mara Gartner, roj. l. 1936, Blekarjeva, Dolenja vas • Jožica Debeljak, Ledinarjeva, Dolenja vas • Marta Leben, roj. l. 1935, Lebnova, Ševlje • Milena Jauh, roj. l. 1936, Vrbanova, Ševlje • Mara Lušina, Guzijeva, Dolenja vas • Minka Šmid, Štefanova, Bukovica • Janez Rakovec, roj. l. 1938, Pepelov

Druga vrsta od leve proti desni: • Peter Pogačnik (†), roj. l. 1937, Pepelov, Dolenja vas • Janez Bertoncelj, roj. l. 1937, Jožovcev, Bukovica • dva neprepoznana • Mirko Rant, roj. l. 1936, Mehnetov, Dolenja vas • Kalan, Bukovica

Zadnja vrsta: • Franc Šifrar (†), Praprotno • Jože Rihtaršič, Škandrov, Ševlje • Peter Pogačnik, roj. l. 1937, Krempljov • Tone Svoljšak, roj. l. 1936, Tončkov, Dolenja vas

Rudno in Dražgoše

Skupina prvoobhajancev z Rudna in iz Dražgoš, 16. septembra 1945. Foto in vir: Marija Lušina, roj. l. 1938, roj. Gartner, Lpinšarjeva, Dolenja vas.

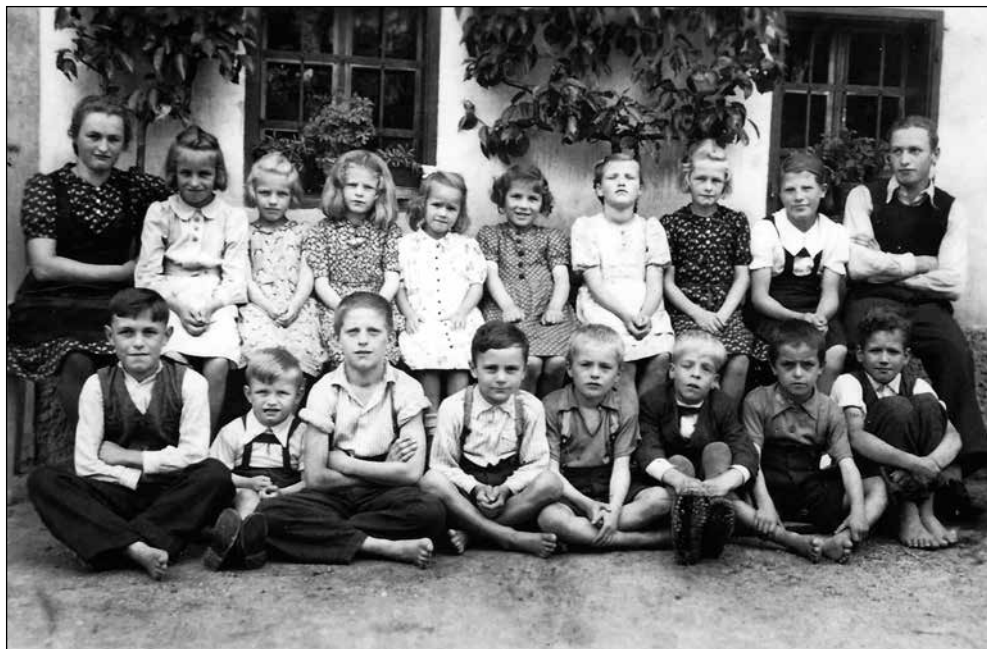
Otroci so fotografirani z učiteljico Alojzijo Jeglič, Matijovcevo iz Podbrezj. ¹² Šola je bila v gasilskem domu na Rudnem. Verouk je poučeval Valentin Bertonec, župnik v Železnikih. Za spomin so prejeli kar podobico g. Pavla Kržišnika s posvetilom. Fotografirali so se pred Kramarjem v Selcih, pogostitev je bila v gostilni na Frtic. Dobili so šalco mleka in bel kruh. Vir: Marija Lušina, roj. 1938, roj. Gartner, Rudno.

Prva vrsta od leve proti desni: • Ivanka Šolar, roj. l. 1937, Koritnikova, Dražgoše • Marija Gartner, roj. l. 1938, Zalogarjeva, Rudno • Ivanka Eržen, roj. l. 1937, Gašperjeva, Rudno • Nežka Kavčič, roj. l. 1939, Bitcova, Dražgoše • Alojzija Jeglič, učiteljica • Anka Megušar, roj. l. 1937, Lukova, Rudno • Slavka Habjan, roj. l. 1937, Ožbicova, Dražgoše • Slavka Lotrič, roj. l. 1939, ta Brinska, Dražgoše • Milka Šolar, roj. l. 1938, Mihova, Dražgoše
 Druga vrsta od desne proti levi: • Polde Gartner (†), roj. l. 1937, Poldetov, Češnjica • Venči Ambrožič (†), roj. l. 1937, Pavlinin • Marica Nastran, roj. l. 1937, Skalovcova, Rudno • Tončka Šolar (†), roj. l. 1937, Rokova, Rudno • Marija Eržen, Gašperjeva, Rudno • Cilka Šolar (†), roj. l. 1939, Kolendrova, Dražgoše • Tone Vrhunc (†), roj. l. 1938, Žagarjev (utonil na Šobčevem bjarju) • Franc Gartner, roj. l. 1937, Novakov z Jelovice
 Tretja vrsta od leve proti desni: • Karel Pintar, roj. l. 1937, Miklavžev, Dražgoše • Lojze Šolar (†), roj. l. 1936, Kolendrov, Dražgoše • Janko Šolar, roj. l. 1937, Kolendrov, Dražgoše • Lojze Bešter (†), roj. l. 1937, Matocov, Rudno • Aleš Potočnik, roj. l. 1937, Bogatejev, Rudno • Janez, Robarski, Dražgoše

Nedeljska šola pri Brnu v Zg. Golici

Ivanka Benedičič, roj. l. 1923, roj. Gartner, Jeralova, Brnova iz Golice, pripoveduje: "Pouka ni bilo. V začetku so otroci sicer obiskovali nemško šolo v Selcih. Niso razumeli učiteljev, oni pa ne njih. Kmalu se je taka šola zaključila. Vsako nedeljo popoldne sem učila verouk. Mlajša sestra Mici je šla некоč z lenarškim župnikom Švelcem od maše. Ko je zvonilo poldne, sta zmolila Angel Gospodov. Ni se mogel načuditi, da zna moliti. Povedala mu je, da jih učim. Dejal ji je, naj pridem k njemu. Dal mi je katekizem in navodila, kako naj učim otroke iz Ojstrega Vrha in Golice. Bili so pridni. Sedeli so okrog mize, jaz sem jim pripovedovala. Ponavljali smo, morali pa so odgovarjati na vprašanja, ki mi jih je dal župnik Švelc. Tudi moj brat Jakob (1926–1945) jih je učil brati in pisati. Kakšno uro smo se učili, nato pa smo se igrali pred hišo. Na fotografiji z bratom vrtiva vrv, otroci skačejo. Imeli smo se zelo lepo. Tudi odnos do nedelje je bil drugačen."

Kasneje šole ni bilo več. Učila jih je Ivanka Gartner, roj. l. 1923, Brnova. Imeli so verouk, pripravo na birmo, molitve, pisanje.

Nedeljska šola pri Gartnerjevih v Brnu v Zgornji Golici leta 1942. Foto: arhiv Marije Gasser

Spredaj od leve proti desni: • Filip Gartner, roj. l. 1930, Brnov • Pavle Gartner (1940–1943), Brnov • Franc Šuštar (1932–1992), Kajžlarjev, Ojstri Vrh • Filip Šuštar, roj. l. 1935, Kosov, Ojstri Vrh • Tine Šuštar (1937–1995), Brdarjev • Marjan Mohorič (1935–2005), Trojarjev, Ojstri Vrh (avtoričin stric, glej čevlje) • Pavle Šuštar, roj. l. 1935, Brdarjev, Ojstri Vrh • Adolf Mohorič (1931–2002), Trojarjev (avtoričin oče)

Druga vrsta od leve proti desni: • Ana Gartner, roj. l. 1933, Brnova • Alojzija Gartner, roj. l. 1935, Brnova • Tončka Šuštar, roj. l. 1935, Kajžarjeva iz Ojstrega Vrha • Ida Mohorič, roj. l. 1937, Trojarjeva (avtoričina teta) • Marica Jelenc, roj. l. 1935, Lavtarjeva • Jožica Trojar, roj. l. 1935, Boltarčova • Mici Gartner, roj. l. 1931, Brnova • Polda Mohorič, roj. l. 1930, Kruljcova • Jakob Gartner (1926–1945), Brnov

Nedeljska šola pri Brnu v Golici. Foto: arhiv Ivanke Benedičič, roj. l. 1923, Jeralove, roj. Gartner, Brnove iz Golice.

Kaj vse je čutiti iz fotografije? Veselje, v ozadju oče, ki je tragično končal skupaj s sinom, vpisana sta na spominski plošči v Selcih. Čeprav ni bilo izobilja, so otroci urejeni, prisotnost skromnosti je duhovno bogastvo! Fotografije so nastale v malem časovnem razmiku leta 1943. Fotografiral jih je Franc Bešter (1914–2006), Kalkan iz Selc.

Ko otrok doseže določeno zrelost, tako v osebnem kot krščanskem življenju, je treba prejeti drugi zakrament – obhajilo, od katerega so odvisni vsi ostali zakramenti, brez tega zakramenta ne bi bilo ostalih zakramentov.

Prvo sveto obhajilo se vsakemu vtisne v spomin. Vsaka fotografija ima svojo zgodbo oz. svoje zgodbe. Najbolj me je prevzelo, da sem, ko so mi povedali ime koga na sliki, našla podobnost z vnuki, sorodniki in potem vedela, kateri hiši in sorodstvu pripadajo.

Zraven dodam, kar so mi povedali, tako da je razvidno marsikaj. Živeli so skromno, pošteno, privzgojena jim je bila delavnost in vera. Včasih izvem tudi tragično zgodbo družine kot npr. v primeru deklice Francke Koblar, roj. l. 1935, iz Martinj Vrha, Faroncove, ki je izgubila mamo pri dveh letih in pol, pri desetih očeta. Nekateri otroci so bili v rejniških družinah, nekaterih starši niso mogli preživeti, pa so otroke že zgodaj oddali za pestrne, pastirje. V šolo in k verouku pa so jih pošiljali. Otroke iz dražgoških družin je po tragediji sprejela in jim nudila dom cela dolina.

Fotografije smo podpisali, kolikor jih je bilo moč podpisati. Med seboj so se poznali le otroci, ki so živeli skupaj v vaseh, zato jih je bilo na marsikateri fotografiji kar težko prepoznati ali niso mogli prepoznati vseh. Bil je izjemen čas, mnogi med njimi so se videli le ob slovesnosti ali ob verouku. Mnogo jih ne živi več ali živijo drugje. Nekatero poznam že dolgo. Nekateri so se zelo spremenili, marsikoga prepoznam po podobi, ko mi zanj povedo. Dolina je v marsičem posebna, tudi v tem, da sta bila na Selškem dva duhovnika, marsikje jih sploh ni bilo. Opravljala sta težko, nevarno, zahtevno in plemenito delo.

Ko je čas težak, se ljudje veliko zatekajo v cerkev, zato so bile takrat vse cerkve polne. Vsak pripovedovalec je poudaril, da so iz molitve črpali neverjetno moč za preživetje. Nabrala so se leta, pri mnogih je ostal čil spomin za imena, na dogodek.

Od leve: Pavle Šuštar, roj. l. 1935, Brdarjev, Ojstri Vrh; Tine Šuštar (1937–1995), Brdarjev, Ojstri Vrh; Filip Šuštar, roj. l. 1935, Kosov, Ojstri Vrh in Franc Šuštar (1932–1992), Kajžlarjev, Ojstri Vrh.
Foto: arhiv Filipa Gartnerja, roj. l. 1930, Golica

Nedeljska šola pri Brnu v Golici. Levo Alojzija Gartner, roj. l. 1935, Brnova, desno Marica Jelenc, roj. l. 1935, Lavtarjeva.

Sam prispevek je bil zelo zahteven, zato dopuščam možnost napak. Kdor koli prepozna koga, ki ga nisem identificirala ali sem ga identificirala napačno, naj mi pomaga dopolniti imena.

Opombe:

- ¹ Vir: Ivanka Benedičič, roj. Gartner, 1923.
- ² Simon Lorber, Selška dolina in cerkev med drugo svetovno vojno, Diplomaska naloga, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, 1996.
- ³ Župnijska kronika Davča, Mrliška knjiga.
- ⁴ Simon Lorber, Selška dolina in cerkev med drugo svetovno vojno, Diplomaska naloga, Teološka fakulteta UNI v Ljubljani, 1996, str. 92.
- ⁵ SI_ZAL_ŠKL/0222, Osnovna šola Davča, t. e. 13, Kronika 1945–1973.
- ⁶ SI_ZAL_ŠKL/0222, Osnovna šola Podlonk, t. e. 13, Kronika 1946–1971.
- ⁷ Firmungsprotokol der Pfarre Eisern (Birmanska knjiga Železniki, Župnijski arhiv Železniki).
- ⁸ Kramarjeva gospa je hišo zapustila cerkvi. Kasneje sta tu stanovala Olga in Lojze Šmid, ugledna in spoštovana Selčana.
- ⁹ Tončka Šuštar je povedala, da je z velikim veseljem pekla, stregla pri mnogih cerkvenih slovesnostih. V njeni hiši so se delali tudi venci. Bila je med tistimi, ki so nesle monštranco iz cerkve sv. Antona k Logarju v Grapo in jo zakopale. Tako se je ta del cerkvene dediščine ohranil.
- ¹⁰ Julijana Gaser, roj. 1940, Grovgarjeva, Spodnje Danje, v knjigi Vasi pod Ratitovcem, str. 94.
- ¹¹ Julijana Gaser, roj. l. 1940, Grovgarjeva, Spodnje Danje, v knjigi Vasi pod Ratitovcem, str. 94.
- ¹² Bila je sestra Josipa Jegliča, ki je bil poročen s Kalanovo Milko iz Selc. Znana je anekdota, da je svojega nečaka pred vojno prinesla v košu v Dražgoše, ker je želel iti z njo.

In potem smo bili ujetniki ...

Jana Kelc

Odraščala sem v obdobju, ko smo se v krogu družine (običajno so bile v njej tri generacije) verjetno pogovarjali mnogo več kot v sedanjem času, ko informacijam starih staršev, sorodnikov, staršev, sosedov ... konkurirajo televizija, internet, pametni telefoni in še mnogo drugih pripomočkov in ne oseb! Tedaj smo otroci na vse pretege vlekli na ušesa, če so se kje v vasi prepirali, zanimive so bile tudi razne stare, stare čenče, ki so jih včasih obujale ženske, največkrat, ko jih je več skupaj plelo na njivi - to je bil pač takratni rumeni tisk, predvsem pa prve informacije o življenju in svetu. Samo moral si presneto paziti, da si lahko ujel kaj zanimivega, ker so nas pri takšnih pogovorih navadno spodili proč. Velikokrat se je zgodilo, da so nas

v tistih časih starši poslali iz prostora, če je šlo za kakšen malo bolj kočljiv pogovor, navadno v zvezi s politiko.

Meni so najbolj ostali v spominu pogovori, ki so jih moški imeli v vaški žganjarni. Oče me je kmalu naučil, da sem pravilno nalagala na ogenj, in on je lahko odšel kaj "zataknit za zobe", ko pa se je vrnil in ko je prišel še kdo drug malo posedet v žganjarno, pa sem skušala biti čim bolj neopazna v kakšnem kotu, ker te pogovore pa ni bilo, da bi jih zamudil.

Še sedaj mi ni povsem jasno, zakaj so se ti možakarji o časih, ki so jih preživljali med prvo svetovno vojno in po njej, lahko pogovarjali samo v tem moškem krogu. Le malo o življenju v tem času so povedali svojim ženam in otrokom, kot da bi bilo to

prehudo, preumazano za njih. Mogoče so mislili in upali, da se je ta človeška neumnost zgodila samo tedaj in da ni mogoče, da bi se to še kdaj ponovilo, zatorej pozabimo, izbrisimo iz spomina, tega je sedaj konec. Toda kaj, ko se človek iz zgodovine tako težko kaj nauči in zapomni. Sedaj se omenja "vietnamski sindrom" ameriških vojakov. Pa tudi iz prve vojne so prihajali možje z uničeno psiho in zmožnostjo čustvovanja, ampak s tem se takrat ni prav nihče ukvarjal. Tega, da jih je bilo mnogo, ki so pričeli popivati, da so občasno imeli psihične motnje, da so postali grobi do družine, ki jim je prej pomenila vse, tega takrat ni prav nihče povezoval z vojno. Ta je bila kriva za večino takratnih živčnih razvalin!

Matevž Gartner – Čemažarjev (1890–1961)

Stric Matevž mi je ostal v spominu, ker se mi je zdelo neverjetno, ko sem preračunala v leta njegov večkrat ponovljeni stavek: "Glih sto mesecev sem nosil uniformo!" Ja, najprej je služil vojaka, potem štiri leta vojskovanja in potem še skoraj dve leti ujetništva. In njegova ugotovitev, da se vojska po koncu klanja dobojuje za mizo: "Čez Piavo smo gnali Lahe, potem so nam pa taisti Lahi čez Davčo mejo postavili!" Zame je bilo grozljivo tudi, ko je pripovedoval, kakšne izgube je imela avstrijska vojska, ko so prečili Piavo in so jim Italijani odprli zgoraj ležeče jezove na reki.

Včasih je že vstopal v žganjarno s stavkom "Kaj ogenj, tega se pogasi ali pa pomine. Voda, voda, to je pa groza, nikamor ji nismo mogli ubežati, pa le malo kdo je znal plavati. Ja, Lahi so zviti, z njimi je bil hudič. Se ti je skrnil v vsako luknjo, ko pa si ga izbežal, ga pa ujeti nisi mogel!"

Vojska pa je še kar trajala, vojakom se je vse slabše godilo, stradali so, da se jim je že skoraj bledlo od lakote in vsega hudega. Nihče, ki tega ni izkusil, si tudi ne more predstavljati, kako hudo moro so jim predstavljale uši in bolhe. Še takrat, ko bi lahko

malo zadremali, jih je pa pričela pestiti ta zalega. Enostavno zaradi teh pikov niso mogli zaspati.

In ko so jim iz nasprotnih jarkov pokazali štruce kruha, nasajene na bajonete, kaj bi drugega, kot da so se predali. Videli so kruh, lačni so bili, prav nič več jih ni moglo zaustaviti, kruh so hoteli jesti in tisti tam preko so ga imeli!

In tako je postal vojni ujetnik. Poslani so bili v južno Italijo, blizu Barija. Ko so prispeli (večinoma so bili Slovenci), so najprej debelo gledali, ker so pomaranče, ki so jih doma komaj poznali, ležale kar po tleh, jedli pa so jih prašiči, ki so bili kar spuščeni. No, pomaranče bodo, če nič drugega, so si rekli. Ja, malo je bilo tistega drugega in še turbno vzdušje je vladalo v kraju, ker je tam še vedno razsajala španska gripa, in so ujetniki morali kopati grobove dan za dnem. Hudo je bilo, ker so opazovali, kako umirajo ljudje v najlepših letih, nekaj dni nazaj so še delali skupaj kje na polju, potem pa novica – ni ga, ni je več! Zdelo se jim je, da v cerkvi ves čas zvoní. Zraven tega pa jih je ves čas spremljal strah, kdaj pa se bodo oni okužili. Kot da se jih je Bog usmilil zaradi groze, ki so jo preživljali na fronti. Shirani pa so bili tako, da so se šalili, da se bolezen pri njih verjetno še prijete nima kje v telesu.

Ampak vsak dan trupla, nekatera že zelo razpadajoča, to je bilo hudo. Edino, kar so ujetniki dobivali v velikih količinah, je bil rum, tako da so bili skoraj ves čas dokaj pijani, ker sicer bi se jim pa od vseh teh trupel zmešalo. Samo kaj, ko so to alkoholno odvisnost potem prinesli tudi s seboj domov in so mnoge družine potem zaradi te njihove odvisnosti trpele.

Vendar, počasi so se umirili, ocedili in ugotovili, da lahko gredo v miru spat. Kakšno olajšanje! Bili pa so delovni, spoštljivi do domačinov, počasi so se tudi naučili jezika in prebivalstvo jim je bilo zelo naklonjeno, prav nobenih zamer glede vojske ni bilo čutiti. In nič slabše se ni godilo njim kot domačinom, ki so prav tako živeli bolj iz rok v usta, k sreči so bile letine dokaj dobre, da je bilo dovolj žita, sadja in seveda vina. In veseljaki so bili domačini, pelo in plesalo se je kar pogosto, kmalu so tudi njih

pritegnili zraven, ko pa so ugotovili še, da eden od njih zna igrati harmoniko, so padle vse ovire. Naučili so jih tudi plesati "mrzolin", "ceperle", "rašplo", ja tudi lepe, vesele urice so imeli s temi malimi črnolasimi ljudmi, dekleta pa so bila tako lepa, kot iz porcelana, na njih so si pa res lahko spočili oči. In domov so lahko pisali, da so živi in da z njimi solidno ravnajo.

Iz italijanskega Barija so bili nato prepeljani v takrat že jugoslovanski Bar. Tam so bili še vedno kot vojni ujetniki pod nadzorom takrat že jugoslovanske vojske. Niso mislili, da se jim bo spet slabo godilo, pa se jim je! Koliko poniževanja, fizičnega maltretiranja in garanja, pa niti sami niti drugi jim niso mogli povedati, zakaj. To je bilo spet eno samo znašanje nad njimi, ki so že tako imeli izpite duše in telesa.

Težko so pričakali dan, ko so jih naložili na ladjo in so odpluli proti Trstu. Vendar nikomur več niso verjeli, da je to res pot domov, dokler Trsta niso ugledali. Že na ladji pa so se dogovorili, da si bodo, ko pridejo v Trst, pot domov izborili, če bo treba, za vsako ceno, tudi nekaj orožja so imeli skritega, ki bi ga brez slabe vesti uporabili.

Samo še domov, kakor koli, saj so vedeli, da smejali pa se ne bodo nikoli več tako kot nekdanj.

Franc Demšar – Gobovcov (1893–1961)

Gobovcov France je padel v ujetništvo v Rusiji. Štirje vojaki, vsi Gorenjci, sestradani, skoraj že brez nabojev, naveličani morije, so sedeli obrnjeni skupaj s hrbti na vrhu neke vzpetine, da bi jih kdo ne presenetil. Pa glej ga zlomka, ne da jih opazili, se je do njih priplazilo nekaj Čerkezov, za katere so nam že prej govorili, da znajo na roke ujeti zajca. Ja, tudi njih so zajeli. Saj so vedeli, da se bo to glede na stanje v vojski slej ko prej zgodilo. Bali so se le, da bi jih zajeli Kozaki, o katerih se je širil glas, da malodane iz veselja režejo ujetnikom vratove. Imeli so srečo, da so bili predani dokaj razumni vojaški

oblasti v Čerkesku. "Kakšno mesto! Mošeje, pravoslavne in katoliške cerkve, sinagoge, v mestu ženske po evropski modi, večinoma zakrite muslimanske, na ulicah avtomobili in jezdec, mnogo prebivalstva z nam zelo čudnimi poševnimi očmi in rumenkasto kožo!" Prvič so tudi lahko videli nekaj puščave – skratka, povsem drug svet.

Toda takoj so bili premeščeni v delovno taborišče pod pobočjem gore Elbrus (Kavkaz), kjer so od jeseni in še v pozno zimo 1917/1918 pospravljali les, nanesen s snežnimi plazovi. Dobro je bilo, da so golcarijo poznali že od doma. V skupini so bili namreč s Francetom še Zbenklarjev iz Podlonka in še dva moška iz okolice Kranja. Huda zima jim je bila sicer znana, ampak takšne temperature, kot so bile tam, to pa še zdaleč ne. V baraki, kjer so bivali, so vedno v lavorju prihranili malenkost vode, zjutraj si jo pljusknili skozi vrata, in če je na tla priletel led, so vedeli, da je okoli čevljev treba navezati več cunj. Na delovišče so se vozili s sanmi s konjsko vprego, pa toliko so že vedeli, kako v takšnem mrazu, da so raje hodili peš ob saneh, da so se malo gregli s hojo. Pazili so, da so delali tako, da so se z delom tudi gregli in da je bilo dosti narejenega. Glede na to, da so bili kar pripravljeni, z njimi niti niso tako slabo ravnali. Sebi in drugim so vzdrževali orodje, znali so ravnati s konji in nikoli se niso pritoževali, ker jim je bilo jasno, da so navsezadnje ujetniki!

Stražarji sploh niso hodili za tistimi, ki so se skrivali okrog in izogibali delu, ker so povečini taki, če so mirovali, zmrznili. Stražarji so popoldne, preden so se vrnili, samo šli naokrog in zmrznjenega ujetnika samo malo prevalili z nogo, če bi bil slučajno še živ, prav natančni pa pri teh pregledih tudi niso bili.

Ko so tu opravili večino dela, so jih zgodaj spomladi premestili v Ukrajino, blizu kraja Petrivka.

No, to pa je bil povsem drugačen svet. Namestili so jih na grofiji Schultz – to je bila že stara ukrajinska aristokratska družina in že to, da niso bili Rusi, je bilo njim v prid. Na začetku so morali zelo paziti, da so poimenovali samo Ukrajino in Ukrajince, na Ruse so gledali kot na nekakšne cigane. Grofovi so med seboj večinoma govorili v nemščini, ki pa tudi

ni bila tuja, in tako so si že na začetku pridobili nekaj naklonjenosti. To so bili res dobri ljudje in Franca je vedno zanimalo, kaj se je zgodilo s to družino, ko je kasneje do njih segla rdeča revolucija.

Takrat se je sicer v teh krajih že govorilo o revoluciji, sem in tja je v te kraje zašel kakšen agitator, ampak ti so bili povečini poznani kot bivši problematični, običajno tudi leni ljudje in jih lokalno prebivalstvo ni prav nič dobro sprejelo, običajno so jih kar spodili. Ljudje so bili mnenja, da ta revolucija njim ne bi prinesla prav nič dobrega, in so bili prepričani, da bo to šlo mimo njih, saj so s pšenico in ostalim živežem zalagali velik del Rusije in še ostale Evrope.

Človek si kar ne more predstavljati, kako so lahko v poznejših letih v krajih s tako radodarno zemljo prebivalce preganjali in jih na milijone sestradali do smrti.

Z delom, ki jim je bilo poznano, so lahko blažili krute spomine iz vojskovanja, počasi so pojenjale tudi nočne more, razni strahovi, niso več imeli uši, vse je bilo tako čisto, siti so bili kot doma nikoli, in kako nebeško lepo – lahko so mirno spali.

Za primer, kako velika žitna polja so bila tam: štiri brazde s plugom, običajno z vpreženem bivolum (spet nekaj povsem novega), si naredil v enem dnevu, pa še to le, če se vmes bivol ni odločil, da bi se s plugom vred valjal po kakšni mlakuži. Ogledovali so si tudi prostrane travnike – kdo bo pa vse to pokosil? Ampak čudo tehnike! Imeli so že kosilnice in obračalnike, ki so jih vodili konji, kaj takega!

Nekaj jim je bilo pa povsem novo. Zvečer po opravljenem delu je cela vas – mladi, stari in otroci – odšla k reki, se slekla, okopala in se vrnila domov. Od doma so bili vajeni, da je bilo grdo že, če je bil moški brez srajce ali pa pri ženskah gole roke, tukaj pa kar brez sramu vsi skupaj goli! Vseeno so se kar hitro pridružili temu umivanju, ker je bilo ob večerih ob reki strašno veselo, kako ne bi bilo. Vedno več lepih, pomenljivih pogledov so bili deležni od domačink, prav previdni so morali biti, kar se tiče domačih deklet ... so bili od njih že kar hudo oblegani, saj so se v tistem času naredili v prav fest fante!

Ampak do domačinov so bili spoštljivi, niso popivali, vse mogoče stvari so znali popraviti, še lepo so znali peti, to pa kaže na dobro dušo in omehča skoraj vsako srce poslušalca. "Slivai avstrijak," so jim klicali, da so poprijeli s petjem tudi oni, izmenjaje z njimi, kajti njihovo petje je zvenelo povsem drugače, spremljali so ga z nekakšno kitaro, ki so ji rekli kobza.

Tako dobro se jim je godilo, da so se vedno večkrat pogovarjali o tem, ali bi se sploh vrnili domov.

Tu je bilo belega kruha, mesa, sadja, pijače, dela – vsega v izobilju, doma pa so poznali le tanko odmerjene rezine kruha, če je sploh bil, in stisko skoraj v vsaki hiši. Kaj bi tiščali domov, kjer bodo le ena lačna usta več, tukaj so jih imeli srčno radi, vabili so jih po domovih, tudi grof jim je večkrat omenil, naj resno razmišljajo o tem, da bi ostali pri njem.

Celo malo predrzni so že postali v odnosu do grofa. Gospod je imel na vrtu hruško, za katero so bili opozorjeni, da je ne smejo obirati, ker da so hruške samo zanj. Strašno dobre so bile, tudi njih so mikale, po malem so jih na skrivaj tudi obirali, pa je gospodar zvečer pričel s puško stražit pod drevesom, čakajoč skrivne obiralce. Domislili so se, naredili skrivaj lutko in jo namestili v krošnjo. Gospodar zvečer pride na prežo in opazi, da je nekdo na drevesu. Zakliče, naj pride dol, sicer bo streljal. Nihče ne sestopa z drevesa, gospodar ustrelji v drevo, in ker je neznanec še kar v krošnji, ne meneč se za streljanje, gospodar presenečen nad vsem skupaj raje zbeži v hišo. Potem so oni imeli dovolj hrušk na tleh, pa še gospodar jim jih je otresel!

Naučili so se tudi ukrajinskega jezika in domačinom je bilo strašno zanimivo, ko so po kakšnem delu sedeli z njimi in so jim pripovedovali o rojstnem kraju, gorah in hribih okrog in okrog, o običajih, kako se nosi seno na hrbtu, kosi in žanje na roke, pozimi smuča z bregov – sedeli so odprtih ust in oči.

Bilo je nekaj, kar so strašno pogrešali. Pogled na hribe, gore. Vsa ta ravnina – te je bilo preveč. Ob

nedeljah so hodili v cerkev v vrh zvonika, da so v daljavi, proti zahodu, nad topoli in brezami videli obrise hribov, vsaj malo so si spočili oči. Takrat je v duši spet zapeklo, utihnilo so, vedeli so, da je vsem v mislih beseda dom, ki so jo vsled dobrega življenja v mislih nekako odrivali. Tako so ostajali v zvoniku, samo tiho strmeli skozi line, slišati je bilo samo še kakšen vzdih in včasih plaho vprašanje: Kaj neki sedaj delajo doma?

In prišla je depeša, da se avstrijski vojaki lahko vrnejo domov, da je organiziran prevoz z vlakom.

Zanimivo, takrat ni nobeden več razmišljal, da bi ostal – domov gremo, samo to so še imeli v mislih. Na grofiji so jih prosili, da bi ostali, jokali so domačini in jokali so oni, želja pa je bila samo ena, prav kričalo je v njih – domov! Grof sam je zapregel konje in jih odpeljal na postajo. Kakšne razdalje so bile to – do postaje so se s konji vozili dva dneva.

Vlak, ki je bil pripravljen za njih, je bil že tako poln, da jih je bilo ogromno že kar na strehi vlaka.

Tudi oni so si našli prostor na strehi vlaka, ampak kaj se je pa potem dogajalo? Pri vsej tej evforiji je mnogo teh, ki so bili na strehi vlaka, pozabilo na tunele, ki so v Rusiji dokaj pogosti in še zelo nizki, in sam Bog ve, koliko jih je ubil rob tunela, ker so sede zaspali ali pa so prepozno opazili tunel. Grozno je bilo, ko so morali paziti še na to, da ni tistega, ki je zadel ob rob tunela, vrglo med ostale na vagonih. Spet se je v njih prebudila mora s fronte. Tudi oni so se polegali na strehi, vendar so se menjavali, da je bil eden zagotovo buden, da je pazil na tunele in da bi kdo ne padel z vlaka.

Dolgo in težko je bilo to potovanje, dosti lažje jim je bilo, ko so zakoračili iz Loke proti domu. Že spotoma so srečevali znance, se pozdravljali in izmenjevali novice. Veselili so se domačih, srčno, samo ravno toliko je bilo prisotnega tudi strahu, kaj bodo našli doma, jih bodo sploh veseli, kako se bodo preživljali, kajti vrniti v blagostanje v Ukrajini se ne morejo več!

In ali se bomo še kdaj lahko smejali tako kot nek-daj?

Ostali vojni ujetniki z Rudna

Luka Eržen, Gašperjov, je med vojno služil pri sanitacijah, kot ujetnik je bil prav tako nastanjen na veliki kmetiji v Rusiji, kjer se mu ni slabo godilo, menda pa je celo zimo kahal žganje. Domov se je vračal delno z vlakom, večinoma pa peš. Moj oče je povedal, da so se otroci, ko so šli leta 1919 na sveti večer k polnočnici, prestrašili, ko so srečali v temi osebo v dolgem vojaškem plašču, zjutraj pa so povedali, da se je vrnil Gašperjov Luka.

Peter Vrhunc, Žagarjov, je med vojno služil pri topničarjih. Znano je še, da je bilo nekemu vojaku iz Ljubljane dodeljeno upravljanje s konjem, s katerim naj bi prevažal ranjence z bojišča. Ker ni bil več ravnanja s konjem, je prosil Petra, če bi lahko zamenjala, in hauptman jima je to dovolil. Ampak glej usodo: prvi ranjenec, ki ga je peljal z bojišča, je bil prav ta vojak iz Ljubljane.

Kot ujetnik je bil premeščen v južno Italijo (preživljal je podobno grozo kot Matevž Gartner), le da se je iz ujetništva vrnil šele leta 1922.

Je pa bilo v našem koncu po vojni tudi nekaj vojakov ruske Wranglove vojske. Dva od njih sta bila nekaj časa v Jelovici pri Novaku. Tudi onadva sta bila v pomoč pri vseh opravilih na kmetiji in ni se jim slabo godilo. Oče nam je pripovedoval, da so še posebej občudovali nekega Ivana, ki da je na konja skočil kar mimogrede, ko je konj tekel mimo. Samo zgrabil ga je za grivo in že je bil na njem.

Otroci so debelo gledali, ko sta jezdila stoje na konju, pa eden z dvema konjema, skratka, videlo se je, da sta bila to tudi presneto izurjena vojaka.

Vas Rudno v letih 1914–1918

O življenju v vaseh je zelo malo znanega, ker so bili vpoklicani praktično vsi za delo sposobni moški. Na Rudnem sta v vasi ostala samo Gobovcov Jaka, ki je bil malo grbast, in Brdarjev Šimen, ki mu je manjkala ena noga do kolena. Tudi vsi fantini, stari od 14 do 17 let, so morali oditi v zaledje fronte. Večina

teh fantov iz naše vasi so uporabili za prenašanje streliva in ostalega potrebnega materiala s Komne do Krna v zaledje soške fronte. Vzdolž Bohinjskega jezera so zgradili železniške tire, vagona pa so vlekli konji. Iz Ukanca do Komne je bila postavljena žičnica. Ja, v koših so prenašali tudi granate, pa nič kaj dosti jih niso opozarjali na nevarnost tovora. Še v starosti so se jim poznale brazgotine na ramenih, tako so bili ožuljeni od naramnic koša in ostalih tovorov.

Kako so ženske v tem času gospodarile, da so prehranile družine, si ne moremo predstavljati. Prvič me je v razmišljanje v to smer spodbodlo, ko mi je oče, rojen leta 1908, rekel, da ga je naučila sklepati koso kot 10-letnega fantiča Gobovcova stara mama. Se pravi, da je moral otrok koso tudi uporabljati, prav tako tudi stara mama! Oče pravi, da se je bobnenje s soške fronte močno slišalo do nas, in kako hudo je bilo gledati mamo, ki je jokala v strahu za moža, otroci, ki so se zgrinjali okoli nje, pa so bili le še bolj preplašeni.

Usnjarne, ki so v času vojne več kot redno delovale, so rabile tudi lubje. In kdo ga je vozil iz Jelovice – ženske in otroci. Vsaj drva za zimo je bilo treba pripraviti – spet ženske in otroci.

Bili so tudi slučaji, ko je zaplamtela prepovedana strast, in se je rodil otrok ob nepravem času, ko je bil mož na fronti. In na zakon je padla senca za vedno, žena je bila za večno ničvredna, otrok pa nič kriv, zaznamovan in večinoma odrinjen od družine.

Ženske so bile skoraj že pohabljene od garanja, strahu in skrbi. In nikogar ni bilo, da bi jih rešil pretežkega dela, revščine, nikogar ni bilo, da bi mu položile zvečer glavo na prsi, ko so skoraj ubite od utrujenosti padale v posteljo. Nihče ni ljubkoval njih in one niso ljubkovale svojih otrok. Izsušil jih je strah, da se ne bo vrnil njih možki, ki bi ob kakšni težavi rekel kot nekoč: "Ne skrbi, bomo že kako, zmogla bova, boš videla!"

In vojna je minila, nekatere hiše so se napolnile z radostjo, ker so se vrnili gospodarji, samo kaj, ko se jih je tako malo vrnilo, nekateri šele po nekaj letih. Koliko je bilo od joka zardelih oči, upanja, pogledov izpod dlani po polju, upajoč, da bodo ugledale svoje drage.

Mnoge od žena, katerih možje so se vrnili, pa so potožile, kako grobi da so postali. Kakšni le naj bi pa bili po vsem prestanem? Vojna jih je zaznamovala in oni so z njo zaznamovali mnogo družin.

Vendar pa tudi ženske niso bile več iste kot prej, po vseh teh letih. Na nek način so postale mnogo bolj samozavestne, ker so bile one tiste, ki so v tako težkih časih vodile in obdržale skupaj dom. Le smejale se niso nikoli več tako kot nekdaj.

Cerkev Naše ljube Gospe presvetega Srca Jezusovega

Anja Čufar

Cerkev Naše ljube Gospe presvetega Srca Jezusovega.

Davča velja za največjo slovensko vas, ki se razprostira kar na 24 kvadratnih kilometrih Škofjeloškega hribovja. Za vas so značilne razgibane samotne kmetije in razgiban teren. Hiše naj bi bile raztresene po zračni razdalji kar desetih kilometrov. Poti, ki vodijo do domačij, pa so zaradi višinskih razlik in razgibanosti ozemlja lahko kar polovico daljše kot zračne razdalje. Kot je opisal že France Planina v Loških razgledih leta 1971, je zaradi ozkih in senčnih dolin rek Davče in Zadnje Sore večina domačij nameščenih na planotastih slemenih, nagnjenih bregovih in pomolih.

Prav zaradi razkropljenosti domačij, ki ležijo na nadmorski višini kar od 800 do 1100 metrov nadmorske višine, je bila Davča skozi zgodovino razdeljena na Zgornjo, Spodnjo, Zaliloško, Osojno, Leskovsko Davčo in osrednji del, ki mu rečejo kar Davča.

Prav osrednji del ima za to veliko in razkropljeno vas pomembno vlogo vaškega središča. Seveda pa je skozi zgodovino imela velik pomen vera in obiskovanje bogoslužja. Prav zato je nekako logično, da se v vaškem središču Davče nahaja tudi cerkev.

Cerkev naj bi bila zgrajena leta 1878, kar je razvidno iz glasila Zgodnja Danica, Katolišk cerkven list iz 22. svečana 1878, ki je izhajal v Ljubljani, in sicer o davški cerkvi poročajo na straneh 60 (spodaj desno, zadnji odstavek), 61 in 62 (prvi zgornji levi odstavek). Iz tega zapisa je razvidno, da je izgradnjo cerkve spodbudilo prav to, da so bili vaščani Davče pred izgradnjo cerkve razkropljeni med štiri različne fare, župnije. Med Novake, Sorico, Zali Log in Leskovicu. Za izgradnjo cerkve naj bi bilo odgovornih 22 posestnikov iz novaške župnije, 11 posestnikov in prav toliko kajzarjev iz soriške župnije, ki so na vsak način želeli imeti združeno cerkev in župnijo. Glavni pobudnik in organizator naj bi bil veleposestnik Martin Jemec, ki je bil tudi lastnik zemljišča, kjer je bila cerkev zgrajena. Prav tako naj bi priskrbel les za gradnjo in naj bi gradnjo tudi finančno podpiral. V glasilu so vaščani pohvaljeni za ves svoj trud in pridobljene žulje ob gradnji cerkve. Iz glasila pa je prav tako razvidno, da pred izgradnjo te cerkve v Davči cerkve ni bilo. Prispevek si lahko preberete na koncu članka.

Notranjost cerkve.

Prav tako je o letu izgradnje cerkve pisal v Loških razgledih France Planina: "Središče vasi je pri cerkvi, kjer stoje Jemčeva kmetija z gostilno, nenaseljeno župnišče in trgovina, nekoliko proč šola, bajti Pri kovaču in Pri Tomažu ter Močilarjev grunt. Jemec ima tudi žago na električni pogon. Do tega središča gre od dolin-ske ceste ne predolg klanec. Ko zavije cesta čez rob hriba, se pokažejo stavbe tega osrednjega dela. Središče je nastalo 1. 1878, ko je podjetni Martin Jemec sezidal poleg svoje domačije cerkev. L. 1954 so postavili v bregu nad Jemcem še šolo."

Cerkev se imenuje Cerkev Naše Ljube Gospe presvetege Srca Jezusovega in je ena izmed redkih

cerkva, ki so posvečene temu imenu.

Ime ima svoj izvor v celotnem odrešenjskem načrtu, saj naj bi že prvotna Cerkev govorila o taki podobi božje ljubezni do človeka. V 12. stoletju je o Jezusovem Srcu, v katerem se najbolj jasno izraža božje usmiljenje, govoril sv. Bernard, za praznik čaščenja Jezusovega Srca pa naj bi bil odgovoren sv. Janez Eudes v 17. stoletju. Ta je bil prepričan, da je širjenje čaščenja Srca Jezusovega najuspešnejši način, da Kristus močneje zavlada v dušah in življenju vernikov. Sv. Marjeta Alocque je s svojimi videnji to čaščenje še dodatno pospešila. Cerkev pa je prvič dovolila praznovanje Srca Jezusovega šele v 18.

Slika Jurija Šubica s posvetilom.

Slika križevega pota, slikar Jurij Šubic.

stoletju, leta 1856 pa ga je papež Pij IX. razširil na vso Cerkev. Praznik se obhaja po osmini Sv. Rešnjega telesa, na petek, kot ponovitev velikega petka. Srce ponazarja božjo ljubezen do človeka, saj je Bog žrtvoval svojega sina za ljudi.

Čaščenje praznika se je povsod hitro prijelo, močje prav zaradi nasprotovanja janzenističnemu duhu, ki je strogo in hladno prepovedoval in kaznoval vernike. Kljub takratni popularnosti praznika je Srcu Jezusovemu posvečeno le pet podružničnih in štiri župnijske cerkve. Naziv, ki s Srcem Jezusovim povezuje Marijo, ime Naše ljube Gospe presvetega Srca Jezusovega, pa imajo le tri cerkve, od tega dve podružnični in ena župnijska. Prav cerkev v Davči pa ima v svojem izročilu tudi romarja in romarske pobožnosti.

Letnica izgradnje novih tal v cerkvi.

Slika križevega pota, slikar Jurij Šubic.

Na cerkvenem oltarju je podoba Naše ljube gospe presvetega Srca Jezusovega. Ponaša pa se s sliko slikarja Jurija Šubica, s katero so nekoč zakrivali tron. Pod sliko je zapisano zanimivo posvetilo: "Večna čast in zahvala bodi Mariji, gospej presv. Jezusovega Srca. Za veliko milost, ki mi jo je skazala. Zastran bolne noge nisem mogla tri leta hoditi drugač kot z bergljo, ko sem pa klicala Marijo Davško na pomoč, zamolila sem ljubo zdravje. Nebo in zemlja naj torej z menoj kličeta Ave Marija." Podpisana je Terezija Grohar, Davča, hišna št. 8. Letnica nastanka slike pa je 1880.

Tudi pod slikovitim križevim potom v cerkvi najdemo podpis slikarja Jurija Šubica.

Cerkev nima izrazitega sloga, niti naj ne bi vsebovala opreme s posebno zgodovinsko vrednostjo. Kljub temu da cerkev nima posebne zgodovinske vrednosti, pa ima še danes pomembno vlogo v povezovanju domačinov in v tvorjenju središča in jedra vasi, ki je povsem razkropljena.

Cerkev stoji v Župniji Davča, ki sodi pod Nadškofijo Ljubljana. Oskrbovana pa je iz Sorice, iz katere tudi prihaja duhovnik opravljat bogoslužja. Da bi vas in bogoslužja v cerkvi zamrla, ni bojazni, saj je kljub temu, da je Davča razkropljena hribovska vas, v vasi veliko mladih družin in otrok.

Slika križevga pota, slikar Jurij Šubic.

Grob Martina Jemca, glavnega graditelja cerkve.

Poklonit se novemu papežu se zbira avstrijsko poslanstvo, ki se bo prej ko prej, ko se své novi papež, podá na pot v Rim. V ta namen dela zlasti znani goreči g. grof Pergen na Dunaju. Naznanili so predsednik pred. gosp. prošt dr. Jarc društvenemu odboru, da se želi, naj bi tudi kteri iz Kranjskega to deputacije se vdeležili. Kdor se odmeni, naj toraj naznani pred. gosp. proštu Ant. Jarcu.

Šošaljenje zaradi smrti Pija IX so poslale apost. poročniku na Dunaj: društvo katoliško, sv. Vincencija in Cecilijansko, pa vredništvi „Zgodnje Danice“ in „Slovenca“ — vse skupaj.

Občni zbor svoj bode imelo katoliško društvo 31. sušca ob 6 popoldne, pri katerem se bo po navadnih sporocilih volil novi odbor.

V Šmariji so preteklo soboto, 16. t. m., nanagioma umerli ondotoi gosp. dekan Matija Brolih, zadeti od mertuda. Zjutraj ob 7 so se maševali, po maši jim začne slabo prihajati in predeji bi bil kdo mislil, so zgubili zavednost ter so zamogli le samo v sv. olje še dajati biti, in proti 10 so dušo izdihnil. — Napravljali so se pokopavat ranjega prečast. gosp. kan. in dekan za okolico, ki so pa sami v nedeljo v naglici oboleli. Po pravici kliče Job. (7, 16. 18. 6): „Zanesi mi, o Gospod, ker moji dnevi niso nič. — Zjutraj zgodaj ga (človeka) obišči in naglo ga skusiš. — Moji dnevi so hitreje pretekli, kakor tkalec nit odreže.“

Bilo je v ponedeljek od 10 do 12¹/₂ slovesno pokopavanje ranjega gosp. dekana z navadnimi mlitrami, s pridigo, sv. mašo in drugimi mertvaškimi obredi. Iz dekanije je bilo 16 gg. duhovno², tudi iz najbolj oddaljenih krajev, in dva iz Ljubljane, ljudstva pa od vsih krajev silo veliko. Vdeležila se je šolska mladina in več gospodarov učiteljev. Petje je bilo izverstno miloglasno. Pogreb je bil prav častiljiv. Veliko véncov je letelo na rakev pri pokopu, ginjenje je bilo veliko med duhovnjani. S pohvalo se mora še omeniti, da čč. domača gospoda in sorodovina ranjega so si vse prizadeli ter so gostoljubno postregli gospodom, ki so prišli na pogreb.

Ranjki gosp. dekan, rojeni 10. sveč. 1813 v Šentjurju na Gorenjskem, so bili posvečeni 13. vel. serp. 1837. Služili so za duhovnega pomočnika v Dolini na Dolenj-

in Mariji na čast pridno molita, da si njuno dopadajenje in enkrat večno veselje prislužita. V procesiji, v kteri jih je mnogo sveče nosilo, sta mali fantiček in deklica bližnje žlahte nosila palico zlatoporočencev, palico, ki ste bile, kakor romarske palice, na verhu previdevi s križcem in s svetličnim šopkom. Lepega in ginljivega cerkvenega obhajanja tega dne ne bomo kmalo pozabili, in veseli nas, da smo se še zadnjikrat tako lepo s našim preljubim, zdaj že rajnim, svetim Očetom v Bogu združeni veselili.

*Naj še omenim, da so to leto tudi nam rajni sv. Oče Pij IX veliko milost naklonili, ker so našemu vélikemu altarju, posvečenemu nebeški kraljici Mariji Karmelski, podelili pravico privilegirana altarja in še druge osebne pravice. *) Naj Pij IX zdaj prosijo za nas pri Bogu, zlasti da bude njihov naslednik tudi tako neustrašen in bogoljuben kot so bili oni; čola sv. Cerkve potrebuje posebno v sedanjih viharnih časih krepkega, neustrašenega veslarja. S.*

Iz Gorenjskega. (Prva nova cerkev Marije naše ljube Gospe presv. Jezusovega Serca na Slovenskem. Mila prošnja do vsih udov te sprelepe bratovšine.) Akoravno pobožni Slovenci Marijo D. pod vsomi njenimi častnimi imeni zelo radi častijo, jim je pa v novejših časih postal vender naslov: „Naša ljuba Gospa presvetege Jezusovega Serca“ posebno priljubljen in prijeten; in gotovo ne rečem preveč, če pravim, da so to slavino Ime med našim narodom od udov imenovane bratovšine na dan na tisoče in še večkrat pobožno in častno izreče, pozdravlja in na pomoč pokliče. Zato pa tudi čisto nič ne dvomim, da bo Marijne častice gotovo serčno veselilo slišati, da se je lanske jeseni dodelala čisto nova cerkev, kateri bo menda prvi na Slovenskem čast, posvečena biti Mariji, naši ljubi Gospej presv. Jezusovega Serca.

Selška dolina v Starološki dekaniji na Gorenjskem bila je v teku zadnjih osmerih lét tako srečna, da so se med tem kratkim časom postavile in dodelale v njej štiri popolnoma nove cerkve; namreč l. 1870 podružnica

**) Tudi za ljubljansko frančiškansko cerkev so dobili enak privilegij več oltarjem. Čudno je, da si nekteri tolike dobrote za cerkve ne oskerbe! Vr.*

na Pertovču v Selški fari; l. 1874 farna cerkev v Železnikih; lausko leto pa podružnica v Suši v Zalilški fari, in cerkev Marije naše ljube Gospé presv. Jezusovega Serca v Davči. Perva in zadnja teh cerkev pozidali ste se čisto na novo, t. j., ondi ni bilo poprej nobenega svetišča. Blaga oseba, kateri gre zaslužnje, da se je zidala Pertovška cerkev, zvolila ji je bila za patrono „Marijo pomagaj“, in pod tem skupnim imenom častila se je Marija na Pertovču že mnogokrat s prav ginjivimi slovesnostmi. Tudi Davčarji nameravali so s pričetka svojo cerkev posvetiti „Mariji pomagaj“; ko so pa bili od nekega prijatla novih cerkvenih stavb opomnjeni na naj novejši častni Marijin naslov: „Naša ljuba Gospá presvetelega Jezusovega Serca“; ko jim je bilo povedano, da se ta praznik obhaja skoraj o naj bolj prijaznem in prijetnem času celega leta, namreč zadnji dan majnika; ko jim je bilo dalje naznanjeno, da na vsem Slovenskem nimamo do zdaj še nobene cerkve tega imena, ter jim bilo svetovano, naj si oni Marijo v ravno imenovanim častnim naslovom za svojo novo cerkev izvolijo kot pomočnico ali patrono: prešinilo je vse neko veselje, in zdajci je bil sklep storjen, naj nasvet postane resnica.

Ker ima, kakor maraktera novina, tudi Davška cerkev svoje posebne razmere in malo zgodovino, naj bo v „Danici“ najprej o tem nekoliko omenjeno.

Med visokimi gorami, ki na zapadni strani mejijo Kranjsko od Primorske kronovine, vzdiguje konec Selške doline kaj ponosno stersti okroglasti Porezen svoj konični verh pod sinje obnebeje. Kmaló spod njegovega verhuca cepita se dva gorska stremena, zmed katerih se levi polagoma odsahnjuje proti jutru v Selško dolino, drugi pa se po jugoizhodnem ovinku kmalo zaoberne proti jugu, ter se vije kot mejniki Kranjsko-Poljanske in Goriško-Cerklianske doline naprej proti Idriji, Vipavi itd. Ta gorska stremena imasta to posebno svojstvo, da prvi sluzi n. pr. okoli 1 milje na daljavo kot mejniki goriške nadškojbe z ljubljansko škofijo; drugi pa nareja politično mejo med Kranjsko in Primorsko deželo. Visoka gorska dolina, ki jo delata omenjena verhova, imenuje se Davča, in večina njenih prebivalcev spada tedaj v političnem oziru pod Kranjsko deželo, v duhovskih zadevah pa pod Novaško duhovnijo v Goriški nadškojfi. Nekaj Davčanov, ki spadajo v duhovnem oziru pod ljubljansko škofijo, vstetih je pod Sorico, nekaj malega pa tudi pod Zali log in Leskovicu. Da je taka razcepjenost za stanovnike v marakatem oziru nepriljavna in celo težavna, je očitno; toraj so že proti aklepju prošnjega stoletja Davčarji mnogo delali na to, da bi bili vsi zedinjeni v eno lastno duhovnijo. Stvar je bila dognana že zeló popolnoma; imeli so za novo cerkev boje že narejen in poterjen stavbeni načert, in tudi plača je bila za gosp. duhovna že odmerjena in določena. Berž ko ne so le edino žalni viharji vojskine časi one dóbe ustavili in ukončali vse to blago zadevo.

Skoraj eno celo stoletje je potem ta reč pečivala, in kdo si vé, če ni morda Davška cerkev v kaki dotiki s stari in med ljudstvom po ustnem izročilu razširjenim prerokovanjem: da bodo namreč stale kdaj cerkva „na Pavlovem vertu“ (kar se strinja v resnici s sedanjo Zalilško farno cerkvijo); „na Tuškovem verhu“ (n. pr. sedanja nova Davška cerkev); in „na Martinškovem verhu“ (posestvo gospodarja po domače Martinška v Martinverhu, kjer pa dozdej še ni nič sledit ali pa snove, da bi se kaj takega kdaj vresničilo); kdo si vé, pravim, če ni nova Davška cerkev s tem prerokovanjem (pravijo, da Semblijskem) morda v resnici v kaki dotiki? Zidanje njeno pričelo in sveršilo se je v resnici tako, da bi človek res kmali odgovoril o pravem istinitem šudežu.

Ljudstvo in Davči ima zarad visoke krajne lege v letu le eno števje; lesovja tudi nima ravno odveč, in kar ga je, je odročno, da ne verže veliko. Živinoreja bi dala ljudém skoraj še boljši pribodek. Sploh stanovniki niso, in tudi ne morejo biti premožni. Kar je Davčarjev faranov pod Novaško duhovnijo, imajo do tje dobro uro hodá, in sicer morajo iti iz doline čez hrib, in potem globoko navzdol. Kar pa jih spada pod Sorico, imajo skoraj še bujši pot, ker morajo iti v globok prepad, in potem zopet stersto navkreber. Domovja so po večjem nasamne in sploh so zarad visoke lege krajne razmere tako težavne, da je o simskem času vsako občenje faranov s svojimi dušnimi pastirji, ali pa dušnih pastirjev s farani a nenavadno velikimi težavami sklenjeno, in je toraj brepenenje Davčarjev po lastni duhovniji popolnoma opravčeno.

Za zidanje nove cerkve in za zadobljenje samostojne duhovnije so bili tedaj ti dobri gorjanci, kakor sem že zgoraj omenil, od nekđaj že vsi vneti; in menda so si sedanjí prebivalci mislili: ako naredimo najprej cerkev, spolnijo se nam kdaj morebiti tudi še želje zarad lastne duhovnije. Zdruzilo se je toraj 23 posestnikov iz Novaške, 11 posestnikov iz Soriske duhovnije, in menda zeló toliko tudi kajtarjev; zvolili so si zaupnike, in jeli so hoditi okoli oblastnij, da bi na kaki način že nekđaj skoraj popolnoma dognano zadevo zopet oživili, spravili novoroj na beli dan, in dosegli to, kar njihovim sprednikom doživeti ni bilo dano. Ali ni se jim zamoglo to posrečiti. Obupati pa zarad t-ga vender le niso hotli, marveč navdihnili jih je to s toliko serčnostjo in pogumom, da so jeli pripravljati kamen, apno, pesek in lesocino; napraviti so si dali po c. kr. okrajnem inženirju v Kranji načert za cerkev, in leta 1875 ob sv. Urbanu pričeli so zidati, kakor po domače pravimo: „na lastno korajžo“ čisto novo svetišče. Največ zaslug ima dozdej pri tem delu posestnik Martin Jemec, na katerega zemljišču stoji nova cerkev, ki je do malega sam dal ves potrebiti les, in je tudi z denarnimi posojili delo podpéral. Keliko pa je za 12 sezínjev dolgo, primérno široko in visoko cerkev, kateri je prisidan poleg tega še na čelu proti južni strani prostoren avonik, presvetišču pa ob izhodni strani prislojen žagrad, koliko, pravim, je za tako zidanje treba kamna, apna, peska, opék, raznoverstne lesenice, železja itd., to vé le tak prevdariti, kdor je že zdaj kaj zidal, osobito pa cerkev. Če pa take zidarje že v ravninah, kjer imajo v mnogih krajih vse roboj pri rokah, prizadevajo velike težave, kaj je bilo še le v visoki Davči, kjer se po ravnem prav čisto nobena reč do cerkve ni mogla pripraviti. Iti je moglo vse ali visoko gori, ali pa globoko dolí. Pri tem zidanju je v resnici delovala vnaema prvih kristjanov po naših krajih, ki so tudi le z velikankimi in strahovskimi trudi zidali cerkve po gorskih verhovih, za kar jih slasti ptuoci, ki našo domovino obiskujejo, še zdaj občudujejo. In kar je še posebno pomniti, je to, da zidanja Davške cerkve ni vodila nobena skušena roka; da je bilo za vsako napoved tlake, vožnje ali kaj enacega treba iti od hiše do hiše, pogosto zeló oddaljene, kar v tacih krajih ni potrebno, kjer se ljudém o nedeljah lahko dotične potrebsine in opravila s prižnice naporedit in oznanijo. Pri zidanju družih cerkvá se zamore dalje napraviti o mnogih prilikah kako darovanje (ofer) za novo stavbo, postavi ali obei se kam tudi kakošna kúpa (pušica), da zamorejo blagóčutne serca svoje milodarje vanjo devati. Vsega tega v Davči ni bilo in tudi ni moglo biti. More se toraj res pravi čudek imenovati, da je v pidih štirih letih kakih pet sto po večjem nepremožnih hribovskih prebivalcev doveršilo a silnim trudom in velikimi stroški, pa skoraj čisto bres ptuje pomoči zidanje

prav prijazne, prostorne in svitile cerkve. Kar zadeva pripravljane tvarine, t. j. kamena, apna, peška in lesnine; dalje delo njihovih šuljastih rok in vožnjo, vsega tega ubogi ljudje še nič štejejo ne; imeli so pa za druge potrebine, za plačilo zidarjev, tesarjev, streharjev, železnine, škeril itd. šteli okoli pet tisoč goldinarjev, kar je sicer po večjem že poplačano, nekaj pa je vložil verli posestnik Martin Jemec, ter so bili rokodelci, ki so imeli pri zidanih kaj dela, že do malega vsi pošteno odrajtani in plačani. (Konec prih.)

Iz Maribora. († Pij IX.) Milgosp. škof lavantinski, naznanovalec papeževu smert svojim vernikom; pravijo med drugim: Ker smo udje katoliške Cerkve, je naša žalost nad to zgubo opravičena; kajti blizo 32 let so vladali Pij IX Cerkev Kristusovo s tako močjo in modrostjo, da Jim je v sercu vseh pravovernih kristjanov hvalečen in prečasten spominke za vse čase zagotovljen. Kaj in koliko in sicer v tem našem preburnem času so sv. Oče za Cerkev Kristusovo storili; in kaj in koliko zanjo terpeli, je zgodovina z zlatimi in neizbrisljivimi čerkami v svojo liste zapisala; pa mi ne dvomimo, da je vse to tudi Božja roka zapisala v bukke večnega življenja.

Mertvaška opravila vam bodo vaši dušni pastirji po mojem naročilu oznaniili. Jaz zaupam, da se jih bote obilno in pobožno vdeležili. Molite, ljube orčice! za preblagega najvišega Pastirja, ki nam Jih je smert vzela; za vami moli še blizo 200 milijonov katoliških kristjanov po vsem svetu! Molite, da Jim večni Bog skerbi in težave, ktere so v svojem poklicu dalje kakor kterikoli Njih spretnikov, tako poterpljivo nosili, v svetem raji obilno poverno! Ponovite pa tudi takó rekoč pri mertvaškem odru Pija IX sveto objlubo, da hočete po Njih zgledu sv. Cerkvi zvesto-bno obraniti do konca.

Vslo čolinča sv. Petra (strette Cerkve namretč) je odpadlo ostarelim rokam Pija IX, ki so ga toliko let takó krepko držali in proti burnim valovom zmaganosno obračali. Ne bo dolgo, in Gospod bo veslo (sv. Cerkve) zopet v druge roke položil. Sprejeli in pozdravili bomo novega Papeža z isto ljubeznjo in vdanostjo, ktero smo nepozabljivemu Piju IX skazovali.

Katoličani! oklenimo se močno skale sv. Petra, ki je središče naše cerkvene edinstvi. Kdo vé, ali ne bodo morebiti sovražniki naše Cerkve poskušali ravno v teh okoliščinah njeno edinstvo razdreti, ker vejo, da ona edina nas dela njim nasproti močne, pa kaj rečem? — nas dela zares nepremagljive, ktera edinstvo pa le v papežu svojo podslombo in varstvo ima. Pri spominu na Pija IX objubimo, da bodo, kolikor nas zadeva, vse take poskušnje zastoj!....

Iz Tersta, 18. svečana. Ker se bode „Danici“ iz raznih slovenskih krajev sporočevalo, kako se časti spomin neumerlega Pija, naj pové kaj tudi iz Tersta. Že 7. t. m. so tukajšni večerni listi prinesli telegrafično naznanilo o smerti sv. Očeta. Ali ker so se te novice v zadnjih letih že tolikokrat ponavljale in vselej zopet se preklincevale, in ker škofjski ordinarijat od nunciature in svojega poverjenika in Rimu ni dobil nobenega sporočila, se stvir ni prav verjela. V petek, 8. t. m., so ljudje nastavljali ušesa, če bo zvonilo ali ne, in ker so zvonovi molčali, se je reklo, da le ni res, kar so sinočni telegrami prinesli. (Mnogo vražarskih babic je bilo nejevoljnih, kajti stavile že so „Pijeve številke“, ki bi v soboto morale potegnjene biti.) V petek zvečer prineso tudi vradni teržaški list iz Rima telegrafično novico, da so umerli sv. Oče; tedaj, škoda res, ni bilo več dvomiti, da so se sv. Oče preselili v boljše deželo, in akoravno cerkvenega vradnega naznanila še ni bilo (to je dospelo še le 12. t. m.), je škofjski ordinarijat veleva

cerkvene obrede in molitve za sv. Očeta. Že v soboto, 9. t. m., je jelo zvoniti po vseh cerkvah v Terstu, in zvonilo je skos osem dni vsaki dan po trikrat. Ravno tako se ima zvoniti po deželi skos osem dni in opravljati se imajo navadne molitve z veliko sv. mašo za mertve.

V Terstu v stolni cerkvi opravljale so se te molitve v četrtek, petek in soboto (14., 15., 16. t. m.) pretečenega tedna. V četrtek se je vdeležila opravila duhovščina vseh mestnih duhovnij. Cerkev sv. Justa bila je v černo oblečena, na sredi cerkve je stal velikanski mertvaški oder, ktereга je lično in okusno napravil gosp. Zimolo, načelnik družbe za pogrebšine, brez vsega odškodovanja, za kar mu gre lepa hvala. — Na odru so bile znamenja papeževe oblasti in njegovi gerbi, gorelo je sveč brez števil.

O 1.9 so se pričele velike bilje, ob 10 je bila pontifikalna maša in po maši predpisane petere absolucije.

Vdeleževalo se je te žalne ali zares velikanske slovesnosti ogromno števi o ljudstva, vse civilne in vojaške oblasti, mestno duhovalstvo na čelu z županom, mnogo gospá iz naj odličnih teržaških družin v černo oblečenih, njim na čelu je bila namestnica baronka Pino s svojo materjo. Obnašanje ljudstva je bilo tako spodobno, da je vse hvale vredno, vse drugač, kakor pred mescem o smerti V. Emanvela; takrat je bilo prisiljeno, zdaj pa vse prav priserđno; takrat je bila demonstracija, zdaj pa vse prava pobožnost. Vsa hvala pri tej priliki gre mestnemu magistratu, on je dal k tej slovesnosti radovoljno mestno godbo in mestne pevce, ki so znano Ričijevo černo mašo tako izvrstno izpeljali, da se je čul po opravilu splošni glas hvale. Dal je magistrat tudi iz lastnega nagiba svojo mestno in častno stražo, ki se je postavila na obeh straneh mertvaškega odra in je tako sv. Očetu zadnjo čast skazala. Bilo je okoli odra tudi 40 udov raznih bratovñ in Terstu z gorečimi duplji v rokah. Z eno besedo, vse je bilo prav lepo, pa vse spodobno.

Okoli mertvaškega odra in nad cerkvenimi vrati so bili tudi prilični napisi v latinskem jeziku, eden so-stavljen od prošta dr. Scheiderja, trije pa od dr. Lozarja.

Po mestnih farnih cerkvah se verstijo molitve tudi še ta teden (18. pri jezuitih, 19. pri novem sv. Antonu, 20. pri starem sv. Antonu in 21. pri sv. Jakupu); 22. t. m. pa napravi tretji red sv. Franciška, katoliško društvo in bratovšina sv. Jožefa še pri oo. kapucinarjih veliko slovesno duhovno opravilo, kjer bodo zopet mil. škof pontificali in bože tudi priméren govor. Tako vidite, da v Terstu je le še dosti katoliškega duha in tudi dosti radečarnosti, kajti za troške pri vseh slovesnostih so pobožni zložili lepo svoto in razne bratovšine mnogo pripomogle, posebno za liip in svečavo po farnih cerkvah.

V stolni cerkvi so bile že preteklo nedeljo prošnje za prihod sv. Duha, v farnih pa se bo to zgodilo še le prihodnjo nedeljo, ako bode treba; pa naj berke ne bo, ker upamo med tednom dobiti veselo vest, da ima Cerkev zopet vrednega poglavarja, pravega namestnika Kristusorega in dostojnega naslednika preblagega Pija.

Napisi.

Ob velikih vratih:

TRANSITVS
TVVS
O MAGNE PIE
LVCIVS TERRAE
LVCIVM PVRGATORI
LAETITIA COELI

Viri:

Franci Petrič: Davča. Župnijska cerkev Naše ljube Gospe presvetega Srca Jezusovega. <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/E343F1E179A1D890C125732500378F4E>

Davča: Župnijska cerkev Naše ljube Gospe presvetega Srca Jezusovega. http://www.kam.si/romarske_cerkve/davca.html

Planina France (1971). Davča in Podporezen (Geografska in gospodarska slika). *Loški razgledi, letnik 18, številka 1*. URN:NBN:SI:doc-WCXRP2R from <http://www.dlib.si>

Davča, Železniki. https://sl.wikipedia.org/wiki/Dav%C4%8Da,_%C5%BDelezniki

Zgodnja Danica: katoliški cerkveni list (22.02.1878), letnik 31, številka 8. URN:NBN:SI:doc-IFLYSNVS from <http://www.dlib.si>

Foto: Anja Čufar

Čipkarska šola Železniki – že 110 let!

Katarina Primožič

Preteklost je skozi prizmo sedanjosti zgodba. Tudi Čipkarska šola Železniki piše zgodbo, ki se je začela približno trideset let pred njeno ustanovitvijo. Gospodarski razvoj kraja prepleta s spremembami časa, tradicijo in izkušnjami. Razvijal in spreminjal pa se ni le kraj. Umetnost klekljanih čipk nenehno izpopolnjujejo tudi naši klekljarji – nekdanji in sedanji učenci.

Kronika Čipkarske šole ni ohranjena. Njena zgodovina temelji na zapisih v različnih člankih, dokumentih drugih ustanov ipd. Podrobno je njeno delovanje opisala nekdanja učenka, pozorna kronistka dogajanja v Železnikih, skrbnica naše kulturne dediščine ter častna občanka občine Železniki Tonika Ramovš. Sliko dopolnjujejo fotografije, redki uradni zapisi in pisma nekaterih učenk, ki so jih ob 100-letnici Čipkarske šole napisale za šolsko glasilo Naše poti. O vzdušju v učilnici in pridobljenem znanju pa pišejo tudi učenke učiteljice Irene Benedičič, ki v šoli poučuje od leta 1998.

Okoliščine nastanka

Železniki so bili trg, kjer se je od sredine 14. do začetka 20. stoletja slišalo kovaška kladiva in nočnega čuvaja, ki je prebivalce opozarjal na čas ter jih varoval pred pogostimi požari. Gorelo je v plavžih in vigenjcih, kjer so delale cele družine. Izdelovali so predvsem žeblje in jih v lesenih sodih vozili v Italijo, na Hrvaško, v Kordun, Banat, Bosno in Dalmacijo. Ljudi je zaznamovalo trdo delo. A železove rude je v okoliških rudnikih začelo primanjkovati. Leta 1902 je ugasnil zadnji plavž, 1909. pa tudi vigenjc. Železnikarji so se znašli na robu preživetja. Nastopili sta ekonomska in socialna kriza. Ženske so hitro izgubile delo. Takoj ko so lahko pridobile ustrezno znanje, so se usmerile v klekljanje. S prodajo čipk so premagovale revščino. Klekljanje se je razširilo tudi v okoliške vasi Selške doline.

Srečanje s klekljanjem

Umetnost klekljanih čipk je konec 19. stoletja v Železnikih pokazala Štatorjeva Katra, domačinka, ki se je te obrti naučila v Idriji, kjer je službovala. Hčerki domačega trgovca Dagarina, Anica in Genca Demšar, ter njuni prijateljici Minka Hafner in Katarina Benedičič (Gradnikarjeva) so se navdušile nad njenim delom in začele so z učenjem. Pridružile so se jim še druge ženske, iz Idrije pa je prišla prva učiteljica (leta 1887). Trgovčeva žena je klekljaricam priskrbela blazine – *punklje*, košarice, sukanec, bucike in kleklje. V čipkah sta prepoznala zanimivo tržno blago, domačinke pa priložnost za zaslužek.

Kasneje so kleklje izdelovali mojstri v Železnikih, punklje pa klekljarice same. Iz blaga so sešile dve vreči. V prvo so nasule žaganje, na sredino pa položile poleno, da punkelj ni bil prenehak. Vse to so čvrsto zvezale in vstavile še v drugo vrečo iz blaga. Demšarjeva sta hitro spoznala, da so čipke zanimi-

Otvoritev Čipkarske šole Železniki. Foto: arhiv Silve Potočnik

vo tržno blago, domačinke pa so v času zamiranja železarstva v tem delu videle priložnost za zaslužek (Demšar, 2007). Klekljane čipke so odkupovali tudi drugi trgovci. Menjali so jih za hrano in blago.

V začetku 20. stoletja v Železnikih skoraj ni bilo ženske, ki ne bi znala klekljati. Pridružili so se jim tudi nekateri moške in fantje. Povečala se je želja in potreba po izpopolnjevanju znanja klekljanja. V Železnikih je udarjanje kladiv zamenjalo potrkanje klekljev.

"Ustanovimo šolo!"

... je predlagal Anton Sonc, učitelj v ljudski šoli v Železnikih. Vedel je, da se znanje laže in uspešneje širi v organizirani obliki. Na njegovo pobudo in s podporo takratnega župana, članov občinskega odbora ter Osrednjega zavoda za žensko in domačo obrt z Dunaja so leta 1907 v Železnikih ustanovili Cesarsko-kraljevi državni zavod.

Nadučitelj Josip Levičnik je 16. septembra 1907 v kroniki napisal, da je odprtje Čipkarske šole zgodovinski dan za Železnike. *"Eni stavijo v čipkarsko šolo velike upe, a jaz pravim: Delala šola sama ne bo. Truditi se bodo morale učenke le same. Pri kovanju so se pritoževale ženske zaradi predolgega stanja; zdaj se čujejo pritožbe še zoper predolgo sedenje!?"*

Pouk se je začel v Ferbarjevi hiši

Mnoga dekleta so prve premete naredile doma. Nekatere so se v čipkarsko šolo vpisale pod prisilo, z občutkom dolžnosti, večina pa zaradi veselja do tega dela ter želje po znanju. Izpopolnjevanje v šoli je bilo pomembno predvsem zaradi zasluzka, ki ga je zagotavljala natančno izdelana čipka. Desetletno šolanje ni bilo obvezno.

Prva strokovna učiteljica je bila Idričanka Marija Reven. Šolo je obiskovalo 40 do 50 učenk, starih od 5 do 15 let. Razdeljene so bile v tri starostne skupine z različno učno obveznostjo. Pouk je bil prilagojen

Ferbarjeva hiša nekoč in danes. Foto: arhiv Muzeja Železniki, Igor Mohorič Bonča

urniku ljudske šole. Mlajšo skupino so sestavljale deklice, stare od 5 do 7 let. Učile so se trikrat tedensko po dve uri. Učenke srednje skupine, stare od 8 do 12 let, so v šoli klekljale dvakrat tedensko popoldne. Starejšo skupino pa so obiskovala dekleta, stare od 12 do 15 let. Njihov pouk je potekal vsak dan: štiri ure dopoldne in popoldne (Ramovš, 1970).

V šoli so dobile košarice, blazine, bucike, škarje in vzorce, same pa so priskrbele kvačke in škatlice za bucike. Sukanec je prihajal z Dunaja, kamor so pošiljali izdelane čipke. Učenke so izdelovale raznovrstne najfinejše čipke (Korošak, Kramar, 1978/79). Kleklje so izdelovali v Železnikih, punklje pa so klekljarice naredile kar same.

V Muzeju Železniki hranijo učni red, knjigo vzorcev, ki so se jih učili. Pod strokovnim vodstvom se je kvaliteta čipk iz Železnikov dvignila.

Učenke so za božič prejele denarno nagrado, prva leta pa tudi mleko v porcelanastih skodelicah

z državnim grbom. Ko okrepčila niso več dajali, so učenke te skodelice dobile v trajno last.

Šolski okoliš je vključeval tudi mnoge vasi v Selški dolini: Bukovico, Češnjico, Danje, Dolenjo vas, Dražgoše, Jamnik, Javorje, Jesenovec, Lajše, Lenart, Lušo, Malenski Vrh, Nemilje, Podlonk, Prtovč, Ravne, Rudno, Smolevo, Sorico, Studeno, Škovine, Torco, Zabrdno in Zali Log. Tam je poučevala učiteljica Marija Seljak (Demšar, 2007).

Skodelica z grbom in kratico ZSK – Zentral Spitzen Kurz. Muzeju Železniki jo je podarila Tonika Ramovš.

Svetovni vojni prizadeneta tudi čipkarsko šolo

Klekljanje je postalo del vsakdanjika. Otroci so odraščali ob mamah in starih mamah, ki so veliko ur presedele pri punklju. Ženske so se pogovarjale o „muštrih“, „cvernu“, naročnikih in plačilu. S prodanimi izdelki so dobile karte za hrano in nekaj denarja. Deklice pa so svoje znanje klekljanja pridobivale in nadgrajevale v šoli.

A svet je pretresla vojna. Zalezla se je vsepovsod. Zaznamovala je tudi otroke in vse oblike izobraževanja. Delo v šoli je bilo oteženo, primanjkovalo je lanenega sukanca. Učni proces je zamrl. Potreba po klekljarskem znanju pa ni ugasnila. Po vojni so s pokom nadaljevali.

Po razpadu avstro-ogrske monarhije je bila šola podrejena Državnemu osrednjemu zavodu za žensko in domačo obrt v Ljubljani. Zavod je v šolo pošiljal

Učni red. Original hrani Muzej Železniki.

vzorke, nastavljal in plačeval učiteljice, klekljaric in čipkam iz Železnikov pa omogočal prodor na tržišče.

Učenke so pred poukom molile. Pogosto so si umivale roke in čistile kleklje. Takrat so poklepemale s sošolkami, saj si drugače niso upale. Učenje so začenjale s kitico ter nadaljevale s slepim in širokim risom, rogljički, ribicami ... Blazine so puščale v omari, ki jo je učiteljica zaklepala. Večino njihovih izdelkov so prodali.

Mene je naučila klekljati mama. Začela sem, ko sem bila stara pet let, s šestimi sem šla pa v šolo. Prvič me je peljala mama. Ona mi je tudi naredila punkelj. Šola je bila prva hiša zraven plavža. A tam nismo bili dolgo, je bila že slaba hiša. V učilnici je bila slaba svetloba in vlaga. Ko so se preselili, sem klekljala bolj doma, v šolo sem hodila pa po vzorce. Učiteljica ni bila iz Železnikov, je bila tuja. Pozabila sem, kako se je pisala. Je bila že starejša.

Material so nam dajali v šoli.

Mama me je silila h klekljanju. Gledali smo na vsak dinar. Bilo nas je sedem otrok. Oče se je ponerečil. Bil je krovec in žnidar. Šel je na streho, lestev se je zlomila, padel je in umrl. Pomanjkanje je bilo. Denarja je manjkalo.

Hitro sem se učila. Sem na ena dve kaj naredila. Mama me je silila h klekljanju. Zvečer ob devetih pa je rekla: "Zdaj pa nalogo nared!" Bila sem utrujena, tako da se mi ni dalo še nalogo pisati. Potem sem pa tri leta v prvi razred hodila. Dokončala sem pet razredov ljudske šole.

Marija Logar – leta 2007 je bila stara 92 let (učiteljice: mogoče tudi Marija Reven, Marija Pivk - Kosem in Ivanka Novak), Naše poti, XXXI/2; str. 15.

V čipkarsko šolo sem se prvič vpisala v šolskem letu 1936/1937, torej pri sedmih letih. Obiskovala sem jo eno leto.

Čipkarska šola je bila v štalcovi hiši. Učilnica je bila velika, a v slabem stanju. V njej so bile stare šolske klopi in stoli. Na steni je visela kraljeva slika. Imena učiteljice se ne spominjam. Spominjam pa se, da je bila zelo stroga.

Klekljati sta me učila tudi stara mama in oče, ki je bil zelo dober klekljar.

Prvo blazino, kleklje, sukanec in vzorec mi je dala stara mama. Kasneje je punklje delal oče sam. Vzorce pa smo nosili prerisovat po domače k Lukačovemu Jožu na Racovnik.

Punkelj sem vsakič nesla domov, saj smo tudi doma klekljali. Klekljat pa smo hodili tudi pod lipo. Spomnim se, da sem doma enkrat punkelj polila s Kneippovo kavo, enkrat pa mi je padel z okna.

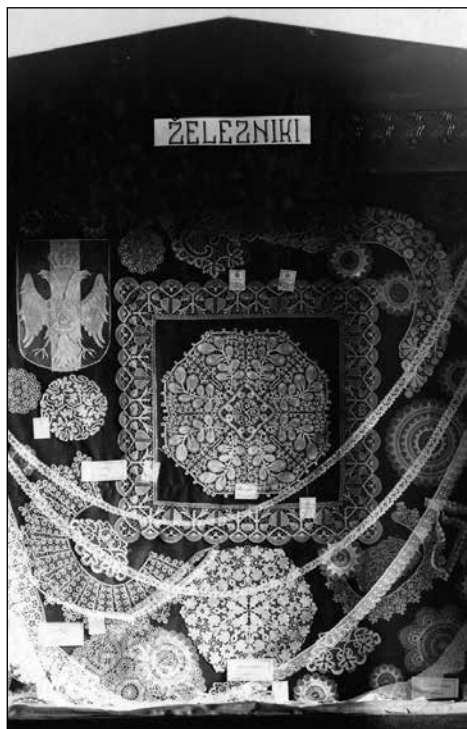
Med klekljanjem nismo klepetale, ker nismo upale, pa tudi sedele smo vsaka za svojo mizo. Poleg tega pa nam je učiteljica vmes razlagala, kako se kleklja. Pouk je potekal dopoldne, čipkarska šola pa popoldne, tako da je bilo zelo naporno. Nisem poznala nobenega fanta, ki bi ga zanimalo klekljanje. Poznala pa sem nekaj starejših moških klekljarjev.

Klekljala sem zato, ker sem morala, da smo lahko čipke prodali za zaslužek, saj smo bili številna družina. Včasih smo vstajali tudi ob štirih in klekljali do 8. ure, torej do pouka.

Jožica Terglav (učiteljici Marija Pivk - Kosem in Ivanka Novak), Naše poti, XXXI/2; str. 17.

Učenci z učiteljico Marijo Pivk, poročeno Kosem, okoli leta 1936. Foto: arhiv Loškega muzeja Škofja Loka

Razstavna vitrina Čipkarske šole Železniki, 1936. Foto: arhiv Slovenskega šolskega muzeja

Moderno je bilo klekljati figure in tanke prtičke s posnetimi vzorci okrasij starih skrinj, peč (ženskih pokrival narodne noše) in medenega kruhka. Izdelovali so tudi metrske čipke.

Državni zavod za domačo obrt je julija 1936 v Škofji Loki pripravil Obrtno-industrijsko razstavo "najbolj dragocenih čipkarskih del" Čipkarske šole Železniki.

Tudi druga vojna je grobo posegla v življenje domačinov. Ukinjen je bil pouk v ljudski, konec leta 1943 pa še v čipkarski šoli.

Med vojno so z Dunaja v Ljubljano poslali naročilo za klekljano obleko. Od tam pa so ga posredovali v Čipkarsko šolo Železniki. Delo so prevzele Tončka, Anica in Silva, tri sestre iz družine Primožič. Tončka, ki je bila kasneje tudi učiteljica v tej šoli, je povedala, da je bil izdelek popolnoma njihov – od blazine do obleke. Po vzorcu, ki ga narisala Antonija Thaler (rojena v Železniki leta 1914), so sklekljale obleko brez rokavov in bolero. Samo krilo je bilo izdelano iz šestih delov. Izračunale so, da bi klekljarica, ki bi dnevno klekljala po osem ur, vse skupaj izdelovala pol leta. Rečeno je bilo, da je namenjena španski

princesi ali pa slovenski igralki Iti Rini. Na srečo je učiteljica mladim mojstricam dovolila, da so obleko pomerile in se v njej tudi fotografirale. Obleko so ilegalno poslali v Ljubljano, kdo pa jo je nosil, ni znano (Nastran, Okorn, 2006/07).

Klekljati sem se naučila v čipkarski šoli v Železnikih. Bilo je med drugo svetovno vojno in takrat mi je bilo devet let. Moja učiteljica klekljanja je bila gospodična Novakova iz Idrije. Pouk pa je potekal v Egrovi hiši na Racovniku. Učiteljica je bila zelo stroga in natančna.

Spominjam se, da smo v sosednjem prostoru imele umivalnik z vodo. Velikokrat smo si morale umivati roke, da ne bi umazale čipke. Tudi kleklje smo morale vsake toliko časa temeljito očistiti. Vseeno nam to opravilo ni bilo odveč, saj smo le takrat učenke lahko malo poklepetale.

*Matilda Thaler (učiteljica Ivanka Novak).
Naše poti, XXXI/2; str. 18.*

Čipkarska šola in razvoj industrije

Povojni čas je v Železnike prinesel hiter razvoj kovinske in lesne industrije ter nova delovna mesta. Čipkarska šola je delovala v učilnici v hiši Pr Štalc. V Slovenskem šolskem muzeju hranijo zapisnik Čipkarska šola Železniki (19. marec 1949), na katerem je navedeno ime prosvetnega svetovalca Draga Vončine. V njem je opozoril, da je učilnica temna in vlažna, „še bolj obupno pa je stranišče, ki služi vasi tudi kot javno stranišče“. Napisal je, da učiteljici Milena Mlakar in Mara Kramar ter osnovnošolski upravitelj Josip Zupančič trdijo, da v kraju ni možno dobiti boljših prostorov za čipkarsko šolo.

V šolo je bilo tistega leta vpisanih 19 učenk, ki pa k pouku niso hodile redno. „V februarju je bil v 22 učnih dneh 50 % obisk. Učenci se izgovarjajo, da je ta šola prostovoljna in morajo v osnovne šole pros-

tem času pomagati pri domačih delih.“ Zapisal je, da „učni moči poučujeta po učnem načrtu. Nekaterih vzorcev iz učnega načrta pa sploh ne izdelujejo, ker učenke znajo že od doma izdelavo teh čipk. Izdelani vzorci ostanejo do konca šolskega leta na šoli in so ob sklepu šole razstavljeni. Nato izdelke prodajo Domu.“ Za prodane čipke so učenke prejele plačilo. Klekljale so tudi prtičke gorenjskih šopkov.

Vpis v šolo je upadal. Prvo leto po vojni (1945/46) je šolo obiskovalo šestinštirideset učenk, leto kasneje (1946/47) osemindvajset, v šolskem letu 1947/48 dvaindvajset in 1948/49 devetnajst učenk. Josip Zupančič je menil, „da novega naraščaja za čipkarice ne bo, ker bo sčasoma vse, tudi ženske in mladina, vključeno v produkcijo (železna industrija).“

Do leta 1948 so klekljanje poučevale učiteljice iz Idrije in s Primorske. Bile so stroge, vestne in natančne. Leta 1946 so štiri domačinke, Mara Kramar, Tončka Primožič, Stanka Dolenc in Reginca Vrhunc, nekdanje učenke čipkarske šole, začele obiskovati šestmesečni tečaj Državne šole za žensko domačo obrt v Ljubljani. Prva je v Železnikih nastopila delo leta 1948.

Otroci na Logu, 1941. Od leve proti desni: Špendalova Tončka (Antonija Šuštar), Lencova Olga, Špendalova Marta (Marta Tavčar), Vahtarjova Marinka (Marinka Thaler), ki ima v naročju Švijjovega Janeza (Janez Jelenc), poleg čepi Podlončanov Francelj (Francelj Gortnar), na vozičku pa je Podlončanov Nejc (Necj Gortnar). Za Podlončanovima stoji Bundov Miran (Miran Trojar). Foto: arhiv Muzeja Železniki

SLOVENSKI ŠOLSKI MUZEJ
LJUBLJANA

Vročina vloga
4. 6. 62.

Čipkarska šola v Železnikih dne 16. marca 1949.

Učilnica čipkarske šole je še vedno v pritličju zgradbe KBO, ki je zelo temna in vlažna. Ne bolj obupno pa je skrajšanje, ki služi tudi vasi kot javno stranišče in mu manjka veliko, šes 1 m² veliko okno. Okvirja ni, isto smrad po celi veši. V stranišču je tako nesno, da učenke skoraj ne morejo stopati po tleh brez nevarnosti, da zdrsijo v blato. Tudi v učilnici imajo tri okna samo zunanjsa zasteklitva. Vrsta učilnice imajo mesto motnega stekla. Po isjevanju učitelje bi bilo potrebno 4m² in pol metra motnega biti boljši prostor za čipkarsko šolo.

Na šoli poučujeta Mlakar Milena kot upraviteljica šole in Kramar premetitev Mlakar Milena v Cepovan še ni izvršena, ker imenovana še ni prejeta premetitvenega dekreta.

Šole ima vpisanih 19 učenk od katerih obiskuje 10 pouk popoldne, 9 na popoldne. Popoldne hodijo v šolo manjše učenke, ki popoldne obiskujejo osnovno šolo, popoldne pa tiste, ki so dopoldne v osnovni šoli. Šolski obisk je slab, saj je imelo letošnje šolsko leto v dopoldanski skupini 9 učenk 268 za- vsek dan pouk. Pouk je dopoldne od 9.-11. ure, popoldne imata obe skupini februarju je bil v 22 učnih dneh 50% obisk. Učenci se izgovarjajo, da je ta šola prestopljiva in morajo v osnovne šole prostem času pomagati pri domačih delih.

V dopoldanski skupini so 4 učenke stare 7 let, 3 po 8 let, 1 ima 11 let in ena 12 let. V popoldanski skupini pa 1 učenka 9 let, 1 ima 10 let, 2 po 11, 3 po 12 in 3 po 13 let.

Dne 16. 3. sta manjkali od 10. samo 2 učenki.

Pri tako majhnem številu učencev imata 2 učni moči lahko delo, kar se tudi pozna pri učnem uspehu vključno velikim absencam učenk. Učni moči poučujeta po učnem načrtu. Nekaterih vzorcev iz učnega načrta sploh ne izdelujejo, ker učenke znajo že od doma izdelavo teh čipk.

Izdelani vzorci ostanejo do konca šol. leta na šoli in so ob sklepu šole razstavljena. Nekatere izdelke prodajo "Domu". Tako so lansko leto nekatere učenke prejele za svoje izdelke preko 1000.-din.

Število učenk na šoli leto za letom pada, tako je bilo v šol. letu

1945/46	46 učenk.
1946/47	28 učenk.
1947/48	22 učenk in
1948/49	19 učenk.

V kraju je zelo zaostala mentaliteta ljudi. Šna učiteljic, Kramarjeve, je domačinka. Šna domačini so zahtevali, da se jo namesti v domači kraj. Sedaj je na cenijo. Izjavljajo, da je težajnica in kot taka ne zna dovolj. Isto mislijo o Mlakarjevi, šeravno je v kraju tujka. Prejšnja, sedaj upokojena učiteljica se je držala rezervirano in zahajala le v "boljšo" družbo, zato je bila spoštovana in nazvana gospodična. Sedanji dve učiteljici pa gresta po hišah k preprostim ljudem, zato jih smatra tudi delovno ljudstvo za sebi enake in ne tako "učene". To je tudi vzrok, da otrok ne pošiljajo v čipkarsko šolo.

Šolski upravitelj Zupančič izjavlja, da novega naraščaja za čipkari- se ne bo, ker bo sčasoma vse, tudi ženske in mladina, vključeno v produkcijo (železno industrijo). Vse deklice, absolventinje čipkarske šole doma ne izdelu- jo več čipk. Zaposlene so drugje. Klekajo edino še stare ženske in izdelke oddajajo 25. in 26. vsakega meseca zadrugi, katera forsira edino enostavne čipke iz debelega sukanca, enostavne ovratnike in reverje, kar pa je slabo plačano (reverji a 28.-din, ovratniki a 80.-din), zato nočejo posebno pridno delati. Dnevno zaslužijo ca 48.-din.

Uradne knjige so slabo vodene: razrednice treba zvezati, podpisati, opremiti, opremiti s šolskim pečatom, sešteti zamude, izračunati % šolskega obis- ka. Tudi delovodniki ne vodijo pravilno, imajo posebej vpisane došle in posebej izdane dopise. Kronike šola nima.

Vse manjše pomanjkljivosti na šoli, posebno pri pouku in administra- ciji sem skušal popraviti (pri klekanju boljše zategovanje, pravilno postavlja- te bucik, dovoljno sukance, pri administraciji vodstvo razrednice, delovodnika in inventarne knjige).

Inšpektorjev zapisnik, 1949. Hrani Slovenski šolski muzej Ljubljana.

Federativna ljudska republika Jugoslavija
Slovenski narodno osvobodilni svet

ŠOLA ZA ŽENSKO DOMAČO OBRT V LJUBLJANI

S P R I Č E V A L O

Tov. *Primožič Antonija* hči *Hakot* rojena
5. maja 19*24* v kraju *Železniki, št. 156* okraj *Prebija Lake*
okrožje *Štuppana*..... federalna enota *Slovenija*... je
obiskovala od *15. I. 1946* do *28. V. 1946* 1945/46 tečaj za
pomožne klekljarske učiteljice in dosegla naslednje uspehe:

Slovenski jezik *odlično*
Zgodovina *odlično*
Zemljepis *odlično*
Računstvo *odlično*
Knjigovodstvo *odlično*
veliko Vzgojeslovje *prav dobro*
Tvarinoslovje *odlično*
Risanje *odlično*
Klekljanje *odlično*
Vedenje *zorno*

Učenka je dovršila tečaj *sz.*..... *odličnim*..... uspehom.

Ljubljana, *1. julija*..... 1946.

Predsednik izpitnega odbora:

Andrija Juncu

Ravnateljica:

Keli Kikelbacher

Člani izpitnega odbora:

Mumih, Štefanič, Posobnik Juncu, Logič, Javina,
Justič, Črna, Turk, Toma, Poljan, Kari, Pirc, Mihacik, Brešk, Pucelj

Ocene: odlično, prav dobro, dobro, slabo.

Spričevalo bodoče učiteljice Antonije Primožič. Foto: arhiv Antonije Hlebec

Klekljana obleka. Foto: arhiv Antonije Hlebec

Dve leti kasneje je tam učila Antonija Primožič. Natančna, stroga in prijazna učiteljica se je z učenkami dobro razumela. Vzorce so jim pošiljali iz ljubljanske Šole za umetno obrt, kasneje pa DOM. Punklje so si učenke priskrbele same. Ohranjen je spomin na razstavo njihovih izdelkov v učilnici, ki so jo ponoči stražile v strahu pred nepridipravi.

S klekljanjem sem se srečala že v domačem okolju, saj so klekljale moja stara mama, mama, sestra in vse sorodnice. Že ko sem bila stara štiri leta, mi je mama doma naredila punkelj in mi dala neko staro košarico, bučke so bile barvaste, da sem raje klekljala, ter dva para klekljev.

Takoj sem začela s kitico. To sem takoj osvojila. Nato sem dobila že svoj mušter. Poleti sem z drugimi punčkami in tudi s starejšimi klekljaricami vsak dan klekljala pred našo (Lencovo) hišo v Gorenjem koncu v Železnikih. Takrat ni bilo avtomobilov, da bi se prašilo, saj je bil še makadam.

Velikokrat je moja mami Albina prišla pogledat in mi rekla: Ne hiti tako! Zateguj, da bo čipka lepa, ne pa taka, da je po navadi moja mami rekla: Ježeš, ježeš, da moraš tako ,sukat'!

Komaj sem čakala, da grem v čisto pravo šolo klekljanja. To je bilo davnega leta 1946, ko sem imela šest let.

Učilnica je bila na Trnju poleg cerkve, sem pa že pozabila, kako se je reklo pri hiši. Za takratni čas je bila kar lepa, svetla. Vsaka učenka je imela svojo klop in mizo. Notri je bila tudi tabla, dve veliki omari in velik lavor (umivalnik), v katerem smo si umivale roke. Punkelj smo po končanem pouku pustile v šoli. Učiteljica je omaro zaklenila.

Ves pribor za izdelavo čipke si moral priskrbeti sam. Za te zadeve šola ni poskrbela. O počitnicah si vzel punkelj domov, da si zamujeno nadoknadil. Odmora in malice ni bilo.

Več ali manj smo že prej znale klekljati. Le nekaj učenk ni znalo ničesar. Velikokrat nismo razumele, zakaj se učiteljica dosti več zadržuje pri teh deklacijah, ki niso znale nič.

Nina Jakopič (učiteljica Ivanka Novak). Naše poti, XXXI/2; str. 21.

Stara sem bila šest let (1946), ko sem se vpisala v čipkarsko šolo. Takrat je bil pouk na Racovniku, v hiši poleg naše. Prostor je bil zelo slabo opremljen. Navadne klopi in stoli. Moja prva učiteljica je bila Ivanka Novak.

Punkelj je dala mama, ostalo sem dobila v šoli. V času pouka smo vse to puščali tam. Pouk je potekal po urniku. Ur se ne spomnim, odmor smo si pa kar same naredile. Malo smo klepetale, malice pa tako ni bilo.

Fantov v tistem času klekljanje ni preveč zanimalo. Moj oče in dva strica so pa tudi klekljali.

Spominjam se, da smo, ko sem bila še osnovnošolka, s puncami pripravljale razstavo v hiši nasproti cerkve. Ponoči smo stražile razstavo, fantje pa so

nas prišli strašiti – bilo nas je zelo strah, pa smo vseeno preživele tisto noč.

Tina Bradeško (učiteljice Ivanka Novak, Milena Mlakar, Mara Kramar, Antonija Primožič). Naše poti, XXXI/2; str. 23

V čipkarsko šolo sem se vpisala leta 1947. Stara sem bila 12 let. Prva učilnica je bila na Racovniku. Imeli smo en razred v zgornjem nadstropju. Bila je kar velika soba. Imeli smo klopi, podobne šolskim, in stole.

Moja prva učiteljica je bila gospodična Ivanka Novak. Punkelj mi je naredila mama, pa tudi kleklje mi je dala. Sukanec in vzorce smo dobili v šoli. Prvo leto smo blazine puščale v učilnici. V razredu smo bile deklice bolj enake starosti.

Učenje klekljanja se je začelo s kitico, sledil je navadni široki ris, nato pa rogljički. Zadnje leto smo pričele klekljati tudi čipke s tankim sukancem. Naučile smo se tudi ribice.

Med poukom smo morale biti tiho. Pred klekljanjem smo morale vedno z vlažno krpo zbrisati kleklje. Tudi za čiste roke smo morale skrbeti.

Nekega dne je učiteljica rekla, da če bomo pridne, bomo dobile bombon. Pa nisem zdržala in sem bila ob bombon. To me je zelo prizadelo, ker takrat smo bombone komaj poznali.

Čipkarsko šolo smo kasneje imele v stari stavbi zraven cerkve. Reklo se je Pr Štalc. Zgoraj smo imeli en razred za čipkarsko šolo, spodaj sta bili dve učilnici za osnovno šolo. Tu nas je klekljanje poučevala gospodična Tončka Primožič, kasneje poročena Hlebec. Za konec šolskega leta nas je peljala na izlet. Šli smo z vlakom. Ljubljana – Reka – Opatija in Trsat nad Reko. Bilo je 16. 6. 1951. To je bil lep dogodek in še mnogokrat se spomnim tega izleta.

Jerca Gartner (učiteljice Ivanka Novak, Milena Mlakar, Mara Kramar, Antonija Primožič). Naše poti, XXXI/2; str. 23.

S klekljanjem sem se srečala doma, kjer smo bile tri sestre in smo se vse tri, brez vprašanja, morale učiti klekljanja. Mamo smo izgubile zelo zgodaj, zato so nas klekljati učile sosede. Oče je bil precej strog, tako da še pomislila nisem, da se ne bi učila.

V čipkarsko šolo sem začela hoditi v Železnike, ko sem bila stara 13 let. Obiskovala sem jo dve leti. Učilnica je bila v hiši pri cerkvi, učiteljica pa Tončka Primožič. Punkelj sem imela od doma, sukanec in vzorce pa smo dobili v šoli. Punkeljne smo puščali v šoli.

Dopoldne sem hodila v osnovno šolo v Selca, popoldne pa v čipkarsko šolo v Železnike. Naučila sem se vsega, od kitice do ribic. Razne tehnike niso težke, ko se jih enkrat naučiš. Najzahtevnejše se mi zdi to, da je res lepo narejeno.

Rezka Pintar (učiteljica Antonija Primožič). Naše poti, XXXI/2; str. 32.

Pouk je bil vsak dan po dve uri in smo samo klekljale. Malica je bila, če smo kaj prinesle od doma. Začele smo tudi me s kitico in se v štirih letih naučile vse tehnike klekljanja: ris, polpremet, močerad, štručke, slince itd. (To so takratni izrazi.) Rada sem delala štručke, najtežje so mi bile slince in ribice, ker morajo biti res lepo izdelane, da je čipka lepa.

V razredu smo bile približno iste starosti, 8–10 let, pa tudi mlajša je bila kakšna. Mislim, da klepetanja ni bilo. Klekljanje se mi je zdelo takrat kar neke vrste obveznost.

Najlepše je bilo, ko smo šle na izlet na Trsat nad Reko. V Ljubljani smo celo prespale v Domu Ivana Cankarja.

Breda Venturini (učiteljica Antonija Primožič). Naše poti XXXI/2; str. 36.

Nismo klepetale, saj nismo smeje! No, ker smo bili otroci, mladi in razigrani, smo seveda tudi klepetali. Učiteljica je takrat le strogo pogledala, topli ali kaznovali pa nas niso nikoli.

Drobna anekdota: Enkrat me je tovarišica vprašala, ko sem prišla v šolo:

"Ali imate kaj sukanca doma?"

Jaz pa sem ji odgovorila: "Ja, prav danes smo ga imeli za kosilo." Mislila sem namreč, da me je spraševala po hrani – močniku ali osukancu, kot se temu tudi reče.

Ani Zajc (učiteljici Antonija Primožič in Mira Kejžar). Naše poti XXXI/2; str. 34.

V čipkarski šoli me je učila Tončka Primožič, Matijovcova. Bila je stroga in natančna. Ona me je največ naučila. Preden smo začele z delom, smo si vedno morali umivati roke. Če sem naredila napako, sem morala parati – klekljati nazaj. To je bila najhujša kazen. Tudi klepetati nismo smeje veliko.

Zadnje leto šolanja me je učila Mira Kejžar. Starejše učenke je nismo preveč rade sprejele in zdelo se mi je, da ni bila tako stroga kot Tončka.

Rezka Dušič (učiteljica Antonija Primožič). Naše poti XXXI/2; str. 38.

V čipkarski šoli sem začela klekljati pri osmih letih. Obiskovala sem jo v stavbi poleg cerkve, kjer sem obiskovala tudi osnovno šolo do izgradnje nove šole v Otokih. Koliko časa sem obiskovala to šolo, se ne spominjam več, mislim pa, da kar nekaj let. Na ta čas imam veliko lepih spominov.

Učili sta nas učiteljici Tončka Hlebec (mislim,

da takrat še Primožič) in Mira Kejžar. Bili sta izredno sposobni in dobri učiteljici klekljanja. Dali sta nam vzorce in nam svetovali, kaj naj klekljamo. Vzorci so bili bolj ali manj zahtevni. Tako kot učenke: nekatere bolj, druge malo manj spretno. Spomnim se, da sem naprej klekljala kitico, nato pa bolj zahtevne čipke.

Učiteljici sta nas ob koncu leta peljali tudi na izlet. Enkrat nas je učiteljica Kejžarjeva peljala celo v Zagreb.

Veliko let smo na koncu šolskega leta prirejale razstave. Nekoč smo v soboto popoldne vse čipke pripravile po mizah, potem pa, da nam ne bi ponoči kdo vlomil in čipke pokradel, prinesle od doma blazine za pod glave in vso noč spale na trdih tleh. Zjutraj, ko so ljudje prišli k maši, pa smo me, ki smo bile iz Gorenjega konca, šle skozi pokopališče (me smo rekly Za krajam) domov.

Mara Hajnrihar (učiteljici Antonija Primožič in Mira Kejžar). Naše poti, XXXI/2; str. 33.

Pripovedovali so mi, da sem hodila gledat v Čipko (tako smo rekli čipkarski šoli), kaj delajo punce v tistem prostoru. Nekega dne je učiteljica Tončka rekla mami, naj mi nekeje dobi punkelj in kleklje in naj me pošlje v šolo. Imela sem dobra štiri leta. Zgodilo se je in sem šla. Stanovali smo zelo blizu. Bila sem najmlajša in najmanjša. Fotografijo iz leta 1953 ste zagotovo že mnogokrat videli. Jaz sem tista v beli oblekici in z mašnicami v laseh.

Spominjam se, da je prišla gospa Mira Kejžarjeva, in ker sem bila pridna, mi je risala posebne vzorce in vseč ji je bilo, da je bil sukanec čim tanjši, ker je bila taka čipka zelo lepa. Sama pa vem, da sem tisto precej sovražila, ker se je nitka strgala in je bilo nekaj vozlov, ki jih je težko skriti.

Za ta del mojega življenja imam v spominu veliko lukenj, a iz priložene fotografije boste ugotovili, da sem kot devetletna deklica izdelovala kar veliko čipko. Spomnim se, da so nam govorili, da bomo iz-

delovali čipke za razstavo ali za v Ameriko. Seveda so take napovedi naredile velik vtis na nas. Nikoli pa nismo dobili čipk, ki smo jih poslali.

Maruša Mohorič (učiteljci Antonija Primožič in Mira Kejžar). Naše poti XXXI/2; str. 40.

Ko sem prišla v Ljubljano na Šolo za žensko domačo obrt, sem tudi uporabljala izraz ‚punkelj‘, vendar je ravnatelj Račič rekel, da se to pravilno imenuje blazina. Na šoli in potem pri poučevanju sem potem vedno uporabljala izraz blazina.

Lahko vam povem tudi zanimivo zgodnico na to temo. Ko je nekoč ravnatelj Račič prišel v Železnike v čipkarsko šolo, je šel malo po Železnikih. Na nekem hišnem pragu je sedela punčka in jo je vprašal, ali zna klekljati. Rekla je, da zna, on pa jo je prosil, naj gre po blazino, da jo bo slikal. Šla jo je iskat, prinesla blazino iz postelje, se usedla nanjo in on jo je slikal.

Pripravile smo razstavo. Ljudje so si po maši ogledali razstavljene izdelke, dobili smo tudi nekaj prostovoljnih prispevkov. To je bilo že nekaj sredstev

za drugo razstavo. Za nagrado pa sem jih peljala na izlet. Ko smo šli na morje, je šel z mano tudi moj mož.

Rezervirala sem dva vagona. Drugo jutro smo stopili na vlak in vse so hotele biti v vagonu, kjer je bil moj mož. Ogledali smo si Sušake. Od tam smo šli na Trsat, si ogledali grad in čudovito trsatsko pokopališče. Na Trsatu sva z možem poznala nekega učitelja, ki mi je ponudil prenočišče, če kdaj pripeljem učence. Res smo prespali tam. Potem smo si ogledali še Opatijo.

Učiteljica Antonija Hlebec, Naše poti XXXI/2; str. 25.

Leta 1954 je delo v čipkarski šoli prevzela v Sloveniji dobro znana strokovna učiteljica klekljanja ter risarka vzorcev Mira Kejžar. Za popestritev pouka je risala nove vzorce – šolske vajenice za posamezne tehnike in elemente. Klekljalo je okoli 30 učenk.

Razstava v učilnici hiše Pri Štalc. Foto: arhiv Antonije Hlebec

Generacija učenek leta 1952. Foto: arhiv Antonije Hlebec

Mama me je vpisala v čipkarsko šolo, ko sem bila stara štiri leta, in zelo rada sem šla. Ne vem, kje je kupila punkelj in kleklje, najbrž jih je kdo v Železnikih izdeloval. Vse imam še zdaj. Šola je bila v hiši ob starem pokopališču, za Bajžljevo pekarijo, in vso pot do šole sem potihem veselo prepevala "Grem v šolo, grem v šolo". Pri Bajžlju je dišal svež kruh.

V šoli so bile rjave mize in stoli, spredaj pa miza za učiteljico. Tam je bilo tudi vreteno za navijanje klekljev, zame pravi čudež – kakšna naprava! Punklje smo puščale v šoli. Učiteljica je bila najprej Anica, ki mi je še več deset let šivala čipke v blago, potem pa Mira Kežzar. Obe imam v res lepem spominu. V sobi nas je bilo kakšnih dvajset deklet različne starosti. Starejše so najbrž že vse znale, "ta male" pa smo začele s kitico. Hudo mi je bilo, ko je učiteljica rekla, da še ni dovolj dobra, ker bi že rada klekljala platno ali celo rogljičke. Meni se je zdela že popolna, učiteljica pa še ni bila zadovoljna. Zdaj vem, da je gledala moje prste, če so že dovolj spretni, ne pa kitice.

Ne spominjam se, da bi bilo klepetanje kakšen problem in da bi se učiteljica kdaj jezila, čeprav smo se vmes tudi pogovarjale, no, bolj starejše. "Če starejši govore, otroci molče" je veljalo povsod, ne le v šoli.

Kasneje, ko sem hodila tudi v osnovno šolo, sem imela rada obe, ampak čipkarsko vseeno še rajši. Spada med najlepše stvari mojega otroštva, obiskovala sem jo sedem let.

Damjana Globočnik (učiteljica klekljanja Mira Kežzar). Naše poti XXXI/2; str. 48.

Z gospo Antonijo Hlebec sta se pogovarjali Jerneja Okorn in Kristina Nastran, 2006. Foto: arhiv OŠ Železniki

Naša učiteljica klekljanja je bila gospa Mira Kejžar. Ves pribor (punkelj in klekeljne) in potrebni sukanec pa tudi vzorce (muštre) sem dobila doma pri mami. Redno smo jih nosili v šolo in potem domov, kjer sem lahko klekljala tudi po pouku.

Pouk v čipkarski šoli je vedno potekal samo popoldne, po rednem pouku. V ničemer ni bil povezan z rednim šolskim poukom. Takrat smo bile v šoli klekljanja samo dekleta. Za fante to delo ni bilo zanimivo.

V čipkarski šoli sem osvojila prve korake klekljanja in pa veliko veselje do tega dela. Ko sem svoje čipke in čipke prijateljic primerjala s čipkami odraslih, že rutiniranih klekljaric, smo spoznavale naš napredek in želja po vedno lepši čipki nas je gnala dalje.

Anica Rakovec (učiteljica klekljanja Mira Kejžar). Naše poti XXXI/2; str. 49.

Potreba po izpopolnjevanju klekljanja je začela plahneti. Čipka je izgubljala svoj pomen. V Železnikih so jo povezovali s časi pomanjkanja in nekdanjo revščino. Leta 1960 se je k pouku klekljanja vpisalo malo učenek. Šolo so zaprli.

Klekljarski krožek

Zanimanje za klekljanje je med mladimi gotovo spodbudila tudi prireditev Čipkarski dan. Starši in otroci so izrazili željo po organizirani obliki učenja. Leta 1976 je v osnovni šoli z delom pričel klekljarski krožek. Ravnatelj France Benedik je učiteljico razrednega pouka Heleno Kramar nagovoril, da je prevzela vodenje tega krožka. Pred začetkom dela z učenci jo je čakalo ogromno dela. Priskrbeti je bilo treba punklje, košare, kleklje in ves potrebni material. Pri tem ji je bil v veliko pomoč njen mož Marjan Kramar. V domu slepih in slabovidnih v Škofji Loki sta naročila košare, kleklje je izdelal nekdo iz Poljan, punklje pa sta izdelala kar sama z možem. Vse to je plačala šola. Vzorce za potrebe krožka je gospa Kramar najprej iskala na šolski podstrehi, a škatel, kjer je bilo to shranjeno, ni bilo več. Neuspešen je bil tudi obisk trgovskega podjetja Dom v Ljubljani, kjer so jo nagovarjali, da bi jim čipke, ki jih bodo naklekljali otroci, prodala. Vzorce je navsezadnje dobila pri znankah, ki so klekljale, in jih prerasovala. Pomagala sta ji tudi mož in brat. Po sukanec je hodila v Italijo. Na meji je imela tudi težave, saj ga je kupovala večje količine. Krožek je obiskovalo okoli trideset učencev.

Ob dnevih govorilnih ur so z učenci pripravljali dobro obiskane razstave. Gospa Kramar se spomi-

V učilnici z učiteljico Miro Kejžar, 1954. Foto: arhiv Vide Kejžar

Z učiteljico Miro Kejžar, 1955. Foto: arhiv Anice Rakovec

nja: „Na prvi taki razstavi sta izginila dva prtička. Silno težko mi je bilo, zato sem se odločila, da deklicama skleklijam nova. Ena izmed njiju je rekla: „Fino, bo pa lepo narejen!“

Druga pa je dodala: „Samo ne bo moj!“

S klekljanjem sem se prvič srečala že pri štirih letih. Takrat sem bila veliko v varstvu stare mame Frančiške Sedej. Prav ona me je prva naučila, kako sukati kleklje.

Moje učenje klekljanja se je nadaljevalo, ko sem obiskovala četrti razred osnovne šole v Železnikih. Na šoli so ustanovili klekljarski krožek. Osnovno znanje, ki sem ga pridobila od stare mame, me je navdušilo, da bi se še bolje naučila klekljati, zato sem se prijavila h krožku. Takrat ga je vodila gospa Helena Kramar. Obiskovalo ga je kar nekaj učenk. Spominjam se, da med nami ni bilo nobenega sošolca, ki bi ga zanimalo delo tega krožka. V četrtem razredu je redni pouk potekal v popoldanskih urah, zato smo imeli tudi krožek po pouku že pozno popoldne. Domov sem se vračala med sedmo do osmo uro zvečer.

Punkelj smo po navadi puščali v šoli, če pa si hotel, si ga lahko odnesel tudi domov. Ko smo klekljale, je bil klepet dovoljen, a ne preveč. Ker pa smo deklice zelo rade klepetale, je morala gospa Kramarjeva večkrat povzdigniti glas, da nas je umirila.

Majda Benedik (učiteljica klekljanja Helena Kramar). Naše poti XXXI/2; str. 54.

S klekljanjem sem se srečal v 4. razredu osemletke. Kako sem prišel do te ideje, niti ne vem. Spominim se, da sem hotel početi prav vse, zato sem hodil tudi na klekljarski krožek. Ko sem začel, so me vedno podpirali starši in seveda Janezova Mara.

V glavnem me je učila gospa Kramarjeva, kakšne reči sem se pa pogovoril tudi z Maro Demšar. Mami mi je pomagala, da sem dobil punkelj, kleklje in drugo.

Helena Kramarjeva je bila moja učiteljica in sem vedno ostal po pouku kar v učilnici. S kolegom Rokom Trojarjem sva bila edina fanta. Ker nisem prav dolgo hodil na klekljanje, se spominim, da sem naklekljal nekaj vrstic. Pri ovinkih sem pa imel probleme. Najteže, kar sem klekljal, pa je bila srnica in mi je

je uspelo narediti le tri četrtr.

Pri klekljanju sem se naučil tudi tega, da moram najprej napisati domačo nalogo, ker drugače nisem smel klekljati. Gospa Helena je bila kar stroga, vendar dobra učiteljica. Klekljati sem se pa naučil v glavnem preproste reči – tisto, kar se je klekljalo naravnost, lahko rečem, da sem nekako znal.

Sploh se ne spomnim, da bi klepetal, res ne. Saj

smo se šalili, vendar nereda ni bilo. To mi je bilo kar všeč, takrat sem bil še priden osnovnošolec.

Boštjan Demšar (učiteljica klekljanja Helena Kramar). Naše poti XXXI/2; str. 53.

Člani klekljarskega krožka z učiteljico Heleno Kramar. Foto: arhiv Helene Kramar

Učiteljica Mojca Jemc in njene učenke, 1993. Foto: arhiv Uršule Bernik

V šolskem letu 1991/92 je mentorstvo klekljarskega krožka prevzela učiteljica Mojca Jemc. Dve leti ga je obiskovala okoli trideset otrok, tretje leto pa se je vpisalo več kot sto učenk in učencev. Na pomoč je priskočila tudi učiteljica Helena Kramar in vsaka je prevzela dve skupini. Učni načrt so prilagodili predznanju učenk in klekljarskemu priročniku Mire Kežjar Klekljanje. Učenke so se udeleževale klekljarskih tekmovanj v Železnikih in Idriji. Ob koncu šolskega leta so pripravili razstavo klekljarskih izdelkov. Mlade klekljarice so imele tudi svojo himno, ki jo je uglasbil Nejc Jemc in med prepevanjem le-te jih je včasih spremljal z igranjem na harmoniko (Jemc, 2007).

Zgodba se nadaljuje

Dobrih trideset let po ukinitvi (1994/95) je čipkarska šola ponovno začela z delom. Od takrat deluje v tesni povezavi z Osnovno šolo Železniki in predstavlja njen nadstandardni program, ki se izvaja v šolskih prostorih.

Prva učiteljica je bila Helena Kramar. Leta 1994 jo je takratni ravnatelj Leopold Nastran prosil, naj sprejme delo učiteljice klekljanja v čipkarski šoli. Pobuda za ponovno oživitve čipkarske šole je prišla tudi s strani Turističnega društva in krajevne skupnosti. Zanimanje za učenje klekljanja je bilo precejšnje. Že prvo leto se je vpisalo preko sto učencev. Delali so po programu idrijske šole.

Bila sem v četrtem razredu, ko se je na osnovni šoli začel klekljarski krožek. Doma sem povedala, da bi ga rada obiskovala. Kleklje mi je prinesla sestra, punkelj pa posodila mamina znanka. Krožek je vodila gospa Mojca Jemc, pri kateri sem kupila še preostali pribor: kvačko, bučike in sukanec. Najprej sem se učila kitico, široki ris in sukani ris. Ko sem izdelala nekaj vzorcev, sem nadaljevala z idrijskim risom. Krožek sem

obiskovala skupaj s sestrično in prijateljico. Vedno smo veliko klepetale.

Na klekljanje sem hodila enkrat tedensko popoldne za dve šolski uri. Spomnim se, da sem bila ena redkih, ki sem se uspela naučiti izdelati ribico. Vzorce nam je dajala učiteljica Mojca, vendar smo učenke po večini lahko izbirale, kaj bomo klekljale, saj ni bilo predpisanega programa. Po štirih letih mojega učenja klekljanja je bila ustanovljena čipkarska šola. Še vedno me je učila gospa Jemc, zato se način dela ni bistveno spremenil.

Drugačno pa je bilo moje zadnje leto klekljanja v osnovni šoli. Dobila sem novo učiteljico Majo Kovač. Družbe nisem imela več veliko, saj sestrična ni več prihajala, med mojimi vrstnicami pa ni bilo velikega zanimanja za to zamudno ročno delo. Dobila sem tudi program dela, tako sem se morala učiti tehnik, ki so bile predpisane, kar mi ni bilo najbolj všeč.

Klekljanje pa me je še vedno veselilo in je postalo moj glavni konjiček. Vedno sem našla dovolj časa, da sem naredila kako čipko. Punkelj sem vsakič po končanih učnih urah nesla domov, pa četudi sem pešala. Ni težko ugotoviti, da mi usklajevanje osnovnošolskih obveznosti in učenja klekljanja ni delalo težav, saj sem se večinoma vsega naučila že v šoli.

Jana Rihtaršič (učiteljici Mojca Jemc in Maja Kovač). Naše poti XXXI/2; str. 57.

Prva leta se je v čipkarski šoli zamenjalo več učiteljic. Od leta 1998 pa poučuje strokovna učiteljica Irena Benedičič. Pouk poteka na matični in dveh podružničnih šolah: v Davči in Selcih. Nekaj let se je učiteljica vozila tudi v Dražgoše in Sorico.

Veliko otrok čipko pozna od doma. Kleklje posukajo in prekrizajo še predšolski, v čipkarsko šolo pa se lahko vpišejo, ko postanejo prvošolci. Redki se vključijo kasneje. Razvrščeni so v več starostnih skupin. Klekljajo pred osnovnošolskim poukom in po njem. V šestih letih pridobijo osnovno znanje klekljanja in postanejo samostojnejši. Glavno vodilo pri izbiri

Mlajša skupina
klekljaric z učiteljico
Marijo Koblar. Foto:
arhiv Marije Koblar

vzorcev je, da učenec z vsako čipko pridobi nova znanja. V šoli se učijo tudi oblikovanja novih motivov, izbiranja barvnih sukancev in nestandardnih materialov, povezovanja sodobnih aplikacij s čipko itd.

Naučila sem se zelo veliko. Najprej samo to, kako se pripraviti na klekljanje. Kako naviti kleklje, pripraviti vzorec, ga napeti na blazino in kako sploh začeti. Naučila sem se tudi veliko različnih tehnik, kar je najpomembnejše.

Dvakrat sem tekmovala na Čipkarskih dnevih v Železnikih. Pripravljali smo se nekaj časa prej, pred samim tekmovanjem pa smo se eno uro prej dobili, da smo si pripravili kleklje, vzorce pritrdili na blazino ... Tekmovalo nas je več v isti kategoriji, iz različnih krajev. Klekljati smo lahko začeli, ko so nam dali znak in tako smo tudi zaključili. Kasneje je bila podelitev, ko so ‚sodniki oz. sodnice‘ vsak punkelj posebej pregledali in ocenili. Med samim tekmovanjem sem se sicer počutila malo nelagodno, ker me je gledalo toliko ljudi. Ampak ko končaš, je seveda vse drugače.

Tina Fajfar (učiteljice Maja Kovač, Irena Benedičič in Marija Koblar). Naše poti XXXI/2; str. 64.

Punkelj in kleklje sem dobila od sestre, sukane in vzorce pa mi je priskrbel učiteljica, ki je natanko vedela, kaj rada klekljam. Kasneje sem zaradi zahtevnejših tehnik morala kleklje še dokupiti. Blazino sem redko pustila v šoli, saj sem zelo rada klekljala tudi doma. Od prvega do petega letnika sem k pouku klekljanja hodila na podružnični šoli v Selcih, zadnja štiri leta pa sem čipkarsko šolo obiskovala v stavbi Osnovne šole Železniki.

Sodelovala sem na natečaju Združenja slovenskih klekljaric in vseh, ki imajo radi čipke, in sicer trikrat: s čipkami Orač na polju, Zrcalce, zrcalce na steni povej ... in Pečna čipka. Dvakrat pa sem izdelala čipki za natečaj Iz majhnega v kvalitetno, ki je bil organiziran na OŠ Železniki. Sodelovala sam na Živzavu in dvakrat na Čipkarskih dnevih v Železnikih. Prav tako sem bila dvakrat v Idriji na državnem tekmovanju. Povsod sem se kar dobro odrezala.

*Špela Pohleven (učiteljica Irena Benedičič).
Naše poti XXXI/2; str. 70.*

Generacija učenk in učencev z učiteljico Ireno Benedičič ob 100-letnici ustanovitve Čipkarske šole Železniki, 2007.
Foto: arhiv Čipkarske šole Železniki

Da bom klekljal, sem se odločil, ker je klekljala že moja prababica, znajo pa tudi mama, mami in sestra. Moja mama Helena je bila moja prva učiteljica.

Prva moja čipka je bil slon. Rad pa se spomnim na delfinčka, ker sem dober plavalec. Zdaj delam štručke.

Pri klekljanju mi je všeč ozki ris – platno, za sukani ris pa menim, da je zelo zahteven.

Med poukom klekljanja tudi klepetam. Na primer o tem, kako bi bilo, če bi bila šola velik zabavišni park.

Na žalost sem bil takrat, ko je potekalo šolsko tekmovanje v klekljanju, bolan.

Včasih moram med sedenjem pri punkeljnu malo počakati. Takrat preberem kakšen strip.

Žan Kramar, 3. b (2006/07); Naše poti XXXI/2; str. 75.

Moja prva čipka je bil srček, spomnim pa se žabic, saj smo pri klekljanju te čipke tekmovali z drugimi dekleti. Zdaj klekljam mizice. Zaenkrat se mi zdijo pajki najtežji.

Da sem se vpisala v čipkarsko šolo, me je navdušila stara mama. Pokazala mi je svoje čipke, ki so mi bile všeč.

Doma z velikim navdušenjem spremljajo moje delo. Pravijo, da čaram. Tudi vrstnikom se zdi lepo.

O ne! Klekeljnov pa že ne zamenjam za krpo! Pa že raje sedim pri punkeljnu, kot brišem prah.

Irena Tavčar, 5. a (2006/07); Naše poti XXXI/2; str. 75.

Klekljati sem začela zato, ker me je zanimalo, kaj tam počnejo. Navdušili sta me sestri ter njuni prtički, ki so nastajali.

Povezovanje parov, čakanje, prvi postavki, izbira "muštra". To so opravila, ki se mi zdijo zahtevna. Ka-

dar se mi kaj zaplete, poskusim sama "odmežlati". Največkrat uspem. Če pa ne, dvignem roko in počakam učiteljico.

Medtem malo klepetam. Govorimo o različnih stvarih. Vsak teden druga tema. Večinoma o kontrolkah.

Lucija Tolar, 5. a (2006/07); Naše poti XXXI/2; str. 76.

Težko sem čakala tisti petek, ko se je pričelo klekljanje. Spoznali smo učiteljico in že prvo uro sem lahko poprijela za delo. Klekljala sem kitico. To ni bilo težko. Dobila sem veselje in takoj sem hotela izdelati zahtevnejši vzorec. Med njimi je bil tudi srček. S pomočjo učiteljice sem ga pripela na punkelj. Povezali sva pare in začela sem klekljati. Prva napaka se mi je pripetila že pri prvi uri z novim vzorcem. Učiteljico sem vprašala, kako naprej. Pokazala mi je, kako se to popravi, a ker čisto vsega nisem razumela, sva popravili skupaj. Najbolj se vsi klekljarji veselimo odpenjanja čipke. To je ugajalo tudi meni.

Nina Pohleven, 6. a (2006/07). Naše poti XXXI/2, str. 81.

Jaz hodim v klekljarsko šolo prvo leto. Tam sem naredila že dva prtička in tri vaje. Ena je bila kitica, druga je bila slepi ris in tretja sukani ris. Prvi vzorec je bil zvonček, drugi pa delfin. Ko bom vse to naredila, bom imela prvi letnik za seboj. Naša učiteljica je Irena Benedičič. Rada klekljam. Pri klekljanju včasih poslušamo glasbo. Včasih imamo nekaj minut odmora.

Špela Kavčič, 2. r. (2006/07 PŠ Dražgoše). Naše poti XXXI/2; str. 84.

Ko sem začela, mi je stara mama podarila punkelj in kleklje. Bucke in kvačko pa sva z mami kupili v trgovini. Spomnim se, da sem bila prvo uro v čipkarski šoli tako navdušena, da sem hitela zvezovati kleklje, da bi si čim hitreje lahko izbrala vzorec in začela klekljati. Nato pa nam je učiteljica povedala, da bomo vzorce izbirali šele naslednjo uro.

Ko izbiram vzorec, izberem takega, ki ima lep motiv, vsebuje kakšno novo disciplino in ni pre-majhen, hkrati pa tudi ogromen ne. Pravi izziv mi predstavljajo ribice. Nikakor ne znam naklekljati lepih. Po navadi so podobne paglavcem.

Všeč mi je, da imam pouk klekljanja trikrat na teden, saj je tako čipka hitreje narejena. Najlepše je, ko dokončam čipko in jo odpnem s punklja. Takrat šele vidim, kako izgleda.

Menim, da je klekljanje super stvar. Takrat se sprostim, istočasno pa si razgibam prste.

Lana Šmid, 9. a (anketa 2015/16)

Da sem začela, je bila „kriva“ mami. Nekega popoldneva sva hodili po Škofji Loki in se mimogrede ustavili še v trgovini s čipkami. Mami so bile zelo všeč in ni ni se jih mogla nagledati. Takrat sem sklenila, da se bom naučila klekljati in mami naredila čipko.

Ko sem začela, smo okoli punklja naklekljali tri kroge kitice. Jaz sem jih naredila pet in bila na to tako ponosna, da sem o vsem razlagala, da je bila moja kitica najdaljša.

Pri klekljanju pa so mi najbolj všeč deli, ko je treba biti še posebej natančen. Veliko manj pa mi je seveda všeč, če moram tisti del zaradi kakšne napake podirati. Najlepše pa je, ko odrežem s čipke še zadnje kleklje in lahko začnem svoj izdelek odpenjati.

Sošolci menijo, da imam na teden čisto preveč ur klekljanja. Kadar me po pouku vprašajo, kam grem, največkrat odgovorim, da na klekljanje.

Na tekmovanju je najbolj zanimivo, ko je popolna tišina in se slišijo le zvoki klekljev, ki udarjajo drug ob drugega. Na državnem tekmovanju v Idriji pa je lepo gledati ljudi – kolikor jih uspeš ošvrkniti s pogledom, medtem ko klekljaš, ki strmijo v naše roke in se glasno sprašujejo: „Kako sploh vedo, kateri klekelj morajo prekrizati z drugim?“ Z veseljem povem, da sem na državnem tekmovanju v Idriji že dosegla srebrno in zlato priznanje.

Učiteljica največkrat reče: „Malo tiše.“ Pa tudi: „Podri do tele bucke.“ Zelo pogosto pa nam razlaga, kako dodati pare klekljev.

Katarina Derlink, 9. a (anketa 2015/16)

Klekljanje je potrpežljivo delo. Zdaj že dobro vem, da zahteva natančnost in občutek za lepo. To delo me pomirja in sprošča. V čipkarsko šolo me je gnala moja radovednost in uživanje v ročnih spretnostih.

Všeč mi je gosta tehnika klekljanja ter lepi, veliki in zahtevni vzorci.

Zdi se mi, da izdelana čipka veliko pove tudi o klekljarici in njenih lastnostih: natančno izdelana čipka natančna klekljarica, veliko pa potrpežljiva klekljarica ... Doma pravijo, da je klekljanje šola potrpežljivosti.

Lahko rečem, da sem prav ponosna, da sem klekljarica. Pa tudi to, da mi bo klekljanje v čipkarski šoli ostalo v lepem spominu.

Lora Štravs, 9. a (anketa 2015/16)

Na začetku je bilo klekljanje malo težje, a sem se odločila, da nadaljujem. To je bila dobra poteza, saj mi zdaj zelo dobro gre. Če med uro klepetam in nisem pri stvari, se hitro vidi tudi na čipki.

Rada klekljam večje vzorce, ki jih delam dalj časa. Vsak je nov izziv. Iščem nekaj, česar še ne znam.

Učiteljica nas zelo dobro nauči in nas na tekmovanjih popelje na vrh. Če tekmujem v klekljanju, sem sproščena. Tam pokažem, kaj znam in zmorem. Klekljanje je super tudi zato, ker med delom izboljšuješ spretnost prstov. Z veliko truda in potrpljenja nastane lep ročni izdelek.

Spomnim se, ko smo klekljali v Volčjem Potoku. Ogledali smo si tudi razstavo dinozavrov in kupovali različne odpustke. Doma me pohvalijo in pravijo, da je klekljanje „ful dobr“.

Nina Čenčič, 9. b (anketa 2015/16)

Meni se zdi klekljanje najboljši krožek na šoli. Všeč mi je, da je učiteljica Irena potrpežljiva z nami. Pri klekljanju moram biti natančna. Kadar hitim ali pa klepetam, se mi tudi zaplete.

A se napak ali pa zlomljene kvačke ne ustrašim.

Natančno delo me je pripeljalo do prvega mesta na šolskem tekmovanju.

Hodim tudi na čipkarske razstave. Tam moramo čipke gledati z očmi in ne s prsti.

Z veseljem povem, da je bilo tudi danes v čipkarski šoli lepo.

Ana Demšar, 3. a (anketa 2015/16)

"A imaš kaj treme?"

Učenci naše čipkarske šole redno sodelujejo na domačih in mednarodnih natečajih. Tam dosegajo lepe rezultate za narisane vzorce in izdelane čipke.

"Nagrade so spodbuda, cilj našega dela pa je spoštovanje čipke, ki je del kulturne dediščine Železnikov. Klekljanje in čipko želimo ohraniti živo. Vrednota je znanje, veliko pa pomeni tudi veselje do klekljanja. Le-to omogoča kreativno preživljanje

V učilnici klekljajo pred poukom in po njem, 2015.
Foto: arhiv Čipkarske šole Železniki

prostega časa," poudarja učiteljica Irena.

Učenci se redno udeležujejo klekljarskih dogodkov v Idriji in Žireh ter domačih Čipkarskih dni, kjer tekmujejo pred plavžem, čipke pa razstavljajo v Galeriji Muzejskega društva Železniki.

movala, me je bilo zelo strah. Doma me spodbujajo in pravijo, da so čipke, ki sem jih naklekljala, lepe. Nekateri vrstniki pa mislijo, da je klekljanje bedno.

Tina Thaler, 6. c (2006/07); Naše poti XXXI/2; str. 78.

Najbolj všeč pri klekljanju mi je, kadar se slišijo le kleklji. Kaj je pri tem najzahtevnejše opravilo, pa ne morem reči. Med klekljanjem se vedno najde kakšna težava.

Veverica z lešnikom v gobčku, čipka iz idrijskega risa, je bila moja prva. Ta, ki jo klekljam zdaj, pa bo gotovo moja najljubša. Ati jo bo uporabil kot etiketo za med.

Na tekmovanju v klekljanju sem že sodelovala. Tri dni pred tekmovanjem smo vadile po dve uri. Samo tekmovanje pa se začne s sprevodom po cesti. Ko sem tek-

Za sabo imam že eno šolsko tekmovanje, kjer sem osvojila sedmo mesto, in še tekmovanje na Čipkarskih dnevih lani v Železnikih. V šoli smo se z drugimi učenkami in s pomočjo učiteljice pripravljale na ta dogodek. Tedni priprav so hitro minevali in napočil je čas tekmovanja.

Vse udeleženke smo bile že zelo nestrpne. Nape-

Sprevod mladih mojstrov pred državnim tekmovanjem. Idrija, 2017. Foto: Igor Mohorič Bonča

V Žireh je tekmovanje bolj sproščeno in zabavno, 2016. Foto: arhiv Čipkarske šole Železniki

tost je popustila šele, ko smo končno pričele klekljati in tako sem mirno napredovala do končnega izdelka. Po 45 minutah se je tekmovanje končalo. Vse tekmovalke smo pospravile punkeljne in odšle domov. Ko sem naslednji dan prišla v šolo, sem zagledala, da so rezultati tekmovanja že objavljeni na oglasni deski. Odhitela sem k seznamu. Ugotovila sem, da sem se uvrstila na sedmo mesto. To pa je pomenilo, da bom odšla na državno tekmovanje, ki bo konec junija v Idriji. Do takrat bom svoje znanje še izboljšala, da se bom čim bolje uvrstila.

Erika Berce, 6. a (2006/07); Naše poti XXXI/2; str. 78.

Dobro se spominjam tekmovanja v Idriji. Napetost je bila zelo velika. Ko smo se zbrali, smo šli v sprevedu do kraja, kjer naj bi tekmovali. Ne spomnim se točno, koliko časa smo imeli za klekljanje, vem pa, da sem klekljala žabice. Mislim, da mi je šlo še kar dobro. Ko smo končali tekmovanje, smo imeli veliko časa, da smo šli malo naokrog. Čakali smo na razglasitev. V tem času so nam igrali tudi Čuki. Na koncu sem izvedela, da sem pristala na 12. mestu od 22. No ja. Počutila sem so dobro, a bi se lahko bolje uvrstila, če bi se bolj potrudila.

Res je, da mi je tudi zbranstvo kdaj že čisto popustilo. Enkrat bi se še učila raje, kot da bi šla na klekljanje. A se zavedam, da naredim več, če sem prisotna. Zato raje redno obiskujem pouk v čipkarski šoli.

Priznam, da med poukom klepetamo, kolikor se da, a učiteljica s tem ni prav nič zadovoljna. Včasih nas tudi malo presede. Pri nas doma moje klekljanje z užitkom spremljajo, saj radi pogledajo moje umetnine. Pravijo, da sem se dobro odločila, ker sem se vpisala v čipkarsko šolo.

Simona Benedičič, 7. d (2006/07); Naše poti XXXI/2; str. 78.

Priprave na tekmovanje potekajo celo leto, saj se je prav pri vsaki uri treba potruditi, da je natančno in pravilno sklekljano. Drugače pa imamo en teden pred tekmovanjem priprave, na katerih klekljamo prav določeno čipko. Tekmovanje se običajno začne s sprevedom, nato pa nas posedejo po klopeh. V starejših kategorijah moramo čipko začeti sami, mlajši pa imajo nekaj vrstic že sklekljanih. Po navadi med tekmovanjem predvajajo poskočno glasbo, od časa do časa pa nas napovedovalka opozori, koliko časa imamo še na voljo. Po tekmovanju punkeljne pustimo na mizah ali pa jih odnesemo v posebej za to namenjeno učilnico, kjer izdelke pregleda komisija. Nato čakamo in upamo na najboljše.

Med zahtevnejše delo pri klekljanju bi lahko štela izdelavo ribic, drugače se mi pa zdi zahtevno porabiti čim manj živcev. Kadar se mi pri čipki kaj zaplete, se najprej pošteno zjezim, potem poskušam zaplet odplesti sama ali pa pokličem učiteljico. Po potrebi klekelj tudi odtrgam. Najbolj všeč pa mi je odpenjanje čipke s punkeljna.

Zdaj klekljam precej veliko čipko, v kateri je združenih precej klekljarskih tehnik (ozki ris, polpremet, listki, rožice, mreže, pajki ...).

Doma se za klekljanje zanima predvsem mami. Drugi pa postanejo bolj pozorni takrat, ko čipke prinesem domov.

Kar rada klekljam, še posebej, če lahko vmes govorim, žvižgam ali pojem. So pa tudi dnevi, ko bi rajši pomivala posodo. Takrat med klekljanjem še več govorim in si tako krajšam čas.

Erika Mohorič, 9. c (2006/07); Naše poti XXXI/2; str. 80.

"Zame je uspeh, če učenec, učenka rad kleklja tudi po končani čipkarski šoli. Svoje poslanstvo sem dobro opravila, če v čipki odkrije nekaj lepega, nežnega, prepletenege, nekaj takšnega, kar nasploh radi iščemo v življenju. Lepo je, ko vidim, da nekatere

učence klekljanje umiri in napolni z novimi idejami.

Največji pa so tisti dosežki učencev, ki promovirajo čipkarsko šolo. To so različna priznanja na domačih in tujih mednarodnih natečajih, prva mesta na klekljarskih tekmovanjih ... Tega je bilo v teh letih kar precej. Tudi na to sem ponosna," je v pogovoru z učenko Tonko Šmid povedala učiteljica Irena Benedičič.

Zanimanje za čipkarsko šolo je veliko. Vsako leto kleklja več kot sto mladih klekljarjev. Njihovo delo financira občina, osnovna šola nudi prostore in krije materialne stroške, starši pa prispevajo denar za nakup vzorcev in materiala za izdelke.

Znanje izdelovanja klekljanih čipk je v varnih rokah. To potrjuje vsakoletni vpis v čipkarsko šolo, pa tudi samozavestne trditve mladih, kot je na primer Nušina: "Seveda bom klekljala tudi kasneje, ko bom že v službi. Naučila bom še svoje otroke. In pri punklju bom zagotovo sedela tudi, ko bom že bolj stara." (Nuša Bernik, 6. c 2015/16)

Klekljanje v Železnikih (p)ostaja vrednota.

Od leta 2015 je Čipkarska šola Železniki vpisana v Register nesnovne kulturne dediščine kot eden izmed nosilcev enote Klekljanje slovenske čipke.

Učiteljice (Janc, 2007)

Obdobje poučevanja	Učno osebje	Prostori
1907-1920	Marija Reven	Ferbarjeva hiša (danes Na plavžu 75)
1911-1913 1911-1913	Hedvika Fleischman (govorila samo nemško)	
1921-1943	Marija Pivk - Kosmova in Marija Pivk - Kosmova in Ivanka Novak Ivanka Novak	Pr Andrejčk (danes Racovnik 6) Pr Štinc (danes Racovnik 35)
1921-1924 1921-1924	Neža Pelhan	Egrova vila
1946-1950	Ivanka Novak	Pr Štalc (danes Trnje 15)
1947-1948	Milena Mlakar	
1948-1949	Mara Kramar	
1951-1954	Antonija Primožič, por. Hlebec	Pr Štalc
1954-1960	Mira Kejžar	Pr Štalc
1976-1994 (klekljarski krožek)	Helena Kramar	OŠ Železniki
	Mojca Jemc	OŠ Železniki
	Nada Luznar Prevc	PŠ Selca
	Marija Šavli	PŠ Selca
	Milka Gartner	PŠ Selca, PŠ Sorica
1994-1995	Helena Kramar	OŠ Železniki
1995-1996	Maja Kovač	OŠ Železniki
1997-1998	Marija Koblar	OŠ Železniki
od 1998 dalje vmes 1999/2000 in 2002/2003	Irena Benedičič	OŠ Železniki, PŠ Selca in PŠ Davča
	Marija Koblar	Nekaj let tudi PŠ Dražgoše in PŠ Sorica

O življenju čipkaric v Železnikih je Tonika Ramovš napisala tudi pesem.

*Od zore do mraka dekleta sede,
da krivi život se in lica blede,
prsti pa urno gibljejo se
in predejo čipke lepe.*

*Pičili zaslužek, preživljanje skromno,
vendar v dekletih mladost je
in veselje prešerno,
zato si dovtipno krajšajo čas.*

*Ko pa na zemljo lega mrak,
na ceste usmerijo korak,
gori doli se sprehajajo
ter se z razgovori zabavajo.
Parček tu in tam – ljubeč pogled,
med drugimi šepet.*

*A v dvoranah obeh domov
igre, petje in smeh,
teki ter ritmični gibi teles.
Kar jim je dan življenjskih sil izpil,
jim je večer spet novih vtil.*

(Korošak, Kramar, 1978/79)

Obleka iz domačega davškega lanu – nagrada na natečaju Moja dediščina Združenja slovenskih klekljaric in vseh, ki imajo čipko radi; Špela Peternel, 2006. Foto: arhiv Čipkarske šole

Avtorska čipka Zmajski most – Tina Mesec, 1. mesto v kategoriji mladih na natečaju OI DF-e s temo Mostovi, Francija 2012. Foto: arhiv Čipkarske šole

Nagrajena čipka
Tine Thaler, 2010.
Foto: arhiv Čipkarske šole

Natečaj Pomlad po vaše
(italijansko društvo
Fuselliamo), 1. mesto,
Meta Rejec, 2013. Foto:
arhiv Čipkarske šole

Sprevod in tekmovalci na Čipkarskih dnevih, 2013. Foto: Bojan Rihtaršič

Učenci, ki so čipkarsko šolo obiskovali v šolskem letu 2017/18 v Železnikih.
Foto: arhiv Čipkarske šole Železniki

Učenci, ki so čipkarsko šolo obiskovali v šolskem letu 2017/18 v Selcih.
Foto: arhiv Čipkarske šole Železniki

Učenci, ki so čipkarsko šolo obiskovali v šolskem letu 2017/18 v Davči.
Foto: arhiv Čipkarske šole Železniki

Viri:

- BENEDIČIČ, Irena, DEMŠAR, Damjana, JANC, Janja. 2007. 100 let Čipkarske šole Železniki. V: *Železne niti 4. Železniki: Muzejsko društvo Železniki*. Str. 227.
- Čipkarska šola Železniki, 16. marec 1949. Hrani Slovenski šolski muzej.
- GORTNAR, Anica. 2016. Zaton železarstva ob koncu 19. stoletja. V: *Železni kruh: Domelovih 70 let (1946–2016)*. Železniki: Domel Holding. Str. 60.
- JANC, Janja. 2007. Čipkarska šola v Železnikih. *Naše poti: 100 let čipkarske šole v Železnikih. Literarno glasilo OŠ Železniki*. XXXI/2. Str. 112.
- JEMC, Mojca. 2007. *Klekljarica in vodja klekljarskega krožka. Naše poti: 100 let čipkarske šole v Železnikih. Literarno glasilo OŠ Železniki*. XXXI/2. Str. 56.
- KOROŠAK, Maja, KRAMAR, Mirjam. 1979. Čipkarstvo v Železnikih izumira. *Naše poti: pionirska revija*, IX/1. Str. 3.
- MOHORIČ BONČA, Katja. 2007. Učiteljica Helena Kramar se spominja. V: *Železne niti 4. Železniki: Muzejsko društvo Železniki*. Str. 321.
- NASTRAN, Kristina, OKORN, Jerneja. 2007. Antonija Hlebec, učenka in učiteljica v Čipkarski šoli Železniki. *Naše poti: 100 let čipkarske šole v Železnikih*. Literarno glasilo OŠ Železniki. XXXI/2. Str. 25.
- RAMOVŠ, Tonika: Zgodovina čipkarstva v Železnikih, 25. 6. 1970. Hrani Muzej Železniki, D/28 1-3, VI.C./1 Čipkarstvo. Slovenski etnografski muzej, 2015. *Nesnovna kulturna dediščina. Klekljanje slovenske čipke*. Dostopno na: <http://www.nesnovnadediscina.si/sl/klekljanje-slovenske-cipke> [16. 7. 2018].
- ŠMID, Tonka. 2018. „Všeč mi je, da je učiteljica Irena potrpežljiva z nami.“ V: *Naše poti: 110 let čipkarske šole v Železnikih. Literarno glasilo OŠ Železniki*. XLII/1. Str. 10.
- ŽUMER, Niko. 1973. Obrt in obrtna podjetja po prenehanju železarstva. V: *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti. Železniki: Muzejsko društvo Škofja Loka, pododbor Železniki*. Str. 168.

Ustni vir:

1. Helena Kramar; 2. 2. 2016.

V čarobnem risu in prepletu niti

Marija Reven (1882–?) in
Antonija Thaler (1914–2014),
risarki vzorcev in strokovni učiteljici klekljanja

Mojca Ferle

O čipkarstvu v Železnikih je izšlo že več preglednih člankov.¹ Ob letošnjem praznovanju 110-letnice ustanovitve Čipkarske šole Železniki predstavljamo risarki vzorcev in strokovni učiteljici klekljanja, ki sta povezani s šolo in krajem: Marijo Reven in Antonijo Thaler. Revnova je v Železnike prišla na začetku svoje poklicne poti, povezane s klekljanjem, Thalerjeva se je rodila v Železnikih in svoje strokovno znanje širila v Ljubljani, na državnih ustanovah.

Marija Reven (1882–?)

Rodila se je leta 1882 v Idriji. Tu je obiskovala čipkarsko šolo in kot nadarjeno učenko so jo poslali na nadaljnje izobraževanje na osrednji čipkarski tečaj na Dunaj. Poleg klekljarskega si je pridobila tudi odlično likovno in risarsko znanje. Kot čipkarska učiteljica se omenja od leta 1906. Bila je prva učiteljica na čipkarski šoli v Železnikih (1907), kjer je učila še leto po prvi svetovni vojni. Od leta 1920 je bila zapo-

slena kot strokovna učiteljica in risarka vzorcev pri Osrednjem zavodu za žensko domačo obrt v Ljubljani. Poučevala je tudi na čipkarski šoli Trata (Gorenja vas) v Poljanski dolini. V začetku tridesetih let 20. stoletja se je upokojila.

V Mestnem muzeju Idrija hranijo več vzorcev z njenim podpisom, eden je datiran z letnico 1904.² Pri svojih zgodnjih vzorcih v širokem risu je kombinirala predvsem motive gob, kranclovk, potonk in pogačk, risala je tudi vzorce za stavljenе čipke.³ Leta

2012 sta Cerkljanska klekljarska sekcija Marjetica in Cerkljanski muzej pripravila razstavo klekljanih čipk z naslovom Nekoč so klekljale tako. Poleg čipk so bili razstavljeni tudi nekateri vzorci iz čipkarske zbirke Mestnega muzeja Idrija. Avtorica več vzorcev je bila prav Marija Reven. Na razstavi smo lahko občudovali čipke, izdelane v starih, danes zahtevnejših klekljarskih tehnikah: tulpno perje (tulpin list), močerade, listke, pence, verige in ribežen.⁴ Domnevamo, da je Revnova strokovno šolanje na Dunaju zaključila leta 1904 ali 1905. Delovna doba ji je tekla od konca novembra 1905.⁵ Leta 1907 je začela s poučevanjem na novoustanovljeni Čipkarski šoli Železniki. Že v prvih letih je šolo obiskovalo od 40 do 50 učenk. Zanimanje za klekljanje je v Železnikih z leti naraslo, obisk šole pa je moral biti množičen, da Revnova sama ni več zmogla zadostiti potrebam. V letopisih višješolskih ustanov v Avstriji od leta 1908 do 1911 je zabeležena kot provizorična – začasna učiteljica.⁶ Od leta 1910 je poleg nje navedena tudi Hedvika Fleischman (Hedwig Fleischmann). Iz dragocenih zapisov Tonike Ramovš vemo, da je Fleischmanova govorila (le?) nemško.⁷ Drugi dve čipkarski šoli na Loškem, v Žireh in na Trati v Gorenji vasi, sta imeli le eno čipkarsko učiteljico, po dve ali tri so bile v čipkarski šoli v Idriji in Čepovanu. Kmalu po koncu prve svetovne vojne se je Revnova iz Železnikov poslovila. Nasledila jo je Marija Pivk Kosem.⁸ Revnovo nato kratek čas sledimo še kot čipkarsko učiteljico na čipkarski šoli na Trati v Gorenji vasi. Železniki so se v prvih desetletjih 20. stoletja razvili v pomembno slovensko klekljarsko središče. Klekljarice iz Železnikov so slovele po izdelavi zahtevnih, še zlasti finih, "ta tenkih", čipk. To so bile cvetlične čipke (čipke s cvetličnimi motivi) in figure, izdelane s kot las tankim lanenim sukancem debeline med #100 in #300. Prav take je risala Marija Reven.

Družbenopolitične spremembe po koncu prve svetovne vojne so povzročile tudi spremembe v organizaciji izobraževanja in trgovine s čipko. Z nastankom nove države so se na novo vzpostavile čipkarske šole, izdelava čipk in njihova prodaja. Takrat

so odlično risarko potrebovali na novo ustanovljenem Osrednjem zavodu za žensko domačo obrt v Ljubljani (od leta 1929 Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt, krajše DOZ Ljubljana). Marija Reven je bila med strokovnimi učiteljicami očitno edina, ki je poleg klekljanja obvladala tudi risanje,⁹ in njej so leta 1920 zaupali risanje in oblikovanje novih vzorcev za DOZ Ljubljana.

Vzorci, izdelani za omenjeni zavod, sodijo v zrelo obdobje njenega ustvarjanja. Risala je zahtevne cvetlične vzorce, v klekljarske vzorce je prenašala tudi osnutke figur narodne noše slovenskega slikarja Maksima Gasparija. Njeno delo so čipke z motivom granatnega jabolka. Čipka za zavese s tem motivom je bila objavljena v Ilustriranem Slovincu leta 1929.¹⁰ Bila je glavna ustvarjalka vzorcev na zavodu. Čipke, izdelane po njenih vzorcih, so bile tudi v tujini deležne pohval.

Še danes nas najbolj navduši čipka Slovenski šopek, ki je bila razstavljena na mednarodni razstavi "hišne industrije in umetne obrti" v Københavnu na Danskem leta 1930. Zavod je ženska ročna dela, še zlasti klekljane čipke, od leta 1925 do začetka druge svetovne vojne predstavljal na številnih mednarodnih razstavah in sejmih. O pripravi razstave na Danskem je bil v slovenskem časopisju objavljen daljši članek, v katerem je neznan poročevalec omenil "posebej krasno delo 'slovenski pušeljc', ki ga je napravila nadarjena čipkarica Marija Reven".¹¹

Slovenski šopek Marije Reven

S slovenskim šopkom sem se prvič srečala ob prebiranju preglednega članka o slovenskem čipkarstvu avtorja Boža Račiča.¹² Prefinjenost in brezhibna izdelava čipke na objavljeni fotografiji me je popolnoma prevzela. Mnogi, tudi posamezne klekljarice, niso verjeli, da je to res ročno klekljana čipka. Nato sem dolgo želela, da bi se odkril tudi vzorec za čipko, o kateri sem brala in jo občudovala. Sreča mi je bila naklonjena in odkrila sem ga pri priznani mojstrici klekljanja Mariji Koblar. Ko sem ji zaupala

Slovenski šopek,
hrani fototeka
Loškega muzej
Škofja Loka,
F/3399.

Vzorec Slovenski
šopek, narisala
Marija Reven,
DOZ Ljubljana
pred letom 1930.
Hrani MGML,
Mestni muzej
Ljubljana.

zanimivosti o odkritem vzorcu, ga je brez oklevanja podarila za zbirko Mestnega muzeja Ljubljana, za kar se ji na tem mestu še enkrat zahvaljujem.

Originalna vzorčna predloga – matrica je bila narisana ročno s peresom in šablonami. Matrica je bila prekopirana na tršo rumeno podlago, risba vzorca je odtisnjena v modri barvi. V šopek so s pentljo (slovenska trobojnica?) povezani cvetovi potonike, nageljni, tulipana, vejica s fantazijskim cvetom oziroma popkom, vejica mirte in žitno klasje. Ozadje zapolnjuje mreža, celotno kompozicijo obdaja okvir. Vzorec za čipko se nekoliko razlikuje od čipke na fotografiji, ki jo obkroža ovalen okvir dimenzij 40 x 50 cm. Najdeni vzorec je okrogle oblike, velikosti 50 x 50 cm. Temu ustrezno je na vzorcu razkošnejši tudi šopek: dodani so trije nageljni, žitni klas in tulipan. Iz oznak na vzorcu lahko razberemo, s kakšnimi klekljarskimi tehnikami je izdelana čipka: ozki ris, ris – platno, polpremet, žilica v polpremetu, kitice z ovitkom, ribice, dve različici pajkov, reliefno kvačkanje, mrežasta polnitev s štirimi pari. Torej kar deset, večinoma zahtevnih tehnik.

Ob robu risbe so zapisani podatki: številka vzorca, debelina sukanca in dimenzije čipke: Štev. 9/ 167b/ #100/ 50/ 50 cm. Papir je obrezan tik ob vzorcu in druge oznake niso ohranjene. Čipka ni bila sklekljana po najdenem vzorcu, saj ni naboden (preluknjan z bucikami). Vzorec ni podpisan, iz sočasnih objav vemo, da je nastal na Državnem osrednjem zavodu za žensko domačo obrt v Ljubljani (1919–1946) in da je njegova avtorica Marija Reven.

Vzorci z motivom slovenskega šopka so bili izrisani v več različnih oblikah in dimenzijah in tudi čipka je bila izdelana v več variantah. V fototeki Loškega muzeja Škofja Loka so ohranjene fotografije z razstav, na katerih so bile razstavljene tudi čipke s slovenskih šopkom: razstavi na Bledu in v Dub-

rovniku leta 1936, objavljene so tudi v prodajnem katalogu Jugoslovanske čipke, kjer je prikazanih 596 čipk. Slovenski šopek je označen s številko 515. V priloženem ceniku je zapisana cena 300 Din. Za primerjavo navajam še ceno vsem poznane čipke Kranjica s pečo, ki je bila vredna le 90 Din! Slovenski šopek je bil objavljen tudi v spremnem besedilu o jugoslovanskem čipkarstvu v nemškem jeziku, ki je bilo priloženo h katalogu (izdan v tridesetih letih 20. stoletja).¹³ Čipka je lahko služila kot samostojen okras, lahko je bila všita v zavese ali na okrasne blazine. Tekstil z všito čipko, dopolnjen z belo in riselje vezeno, je bil priljubljen okras meščanskih stanovanj v 20. in 30. letih preteklega stoletja.

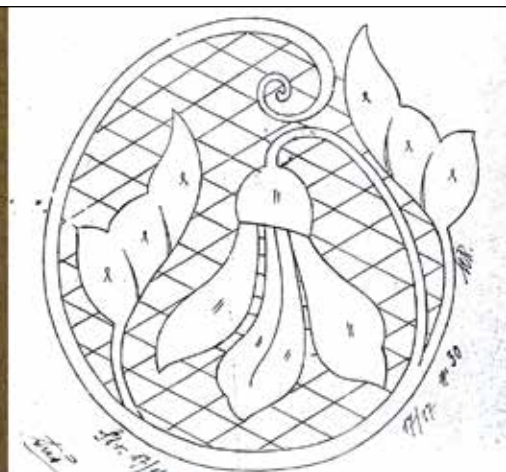
V Železnikih manjše različice slovenskega šopka (nageljni z vejico mirte, povezani s pentljo) imenujejo mali gorenjski šopek. Po kopiji originalnega vzorca je Marija Koblar za 56. Čipkarske dneve v Železnikih (2018) šopek mojstrsko ponovno naklekljala.

Revnova je v klekljarske vzorce prenašala tudi osnutke slovenskih umetnikov (Maksima Gasparija, Saše Šantla, Domicijana Serajnika) in Račić je v sodelovanju z njimi začel razvijati narodno slovensko čipko.¹⁴ Med številnimi pregledanimi vzorci, ki jih pripisujemo zavodu in Mariji Reven, njenega podpisa nismo našli. Odkrit je bil le vzorec zvončka s pripisanima začetnicama MR (Marija Reven).¹⁵ Njeno roko je potrdila tudi Antonija Thaler, njena sodelavka na zavodu. Mogoče bo ta prispevek spodbudil klekljarice, da pobrska po svojih zbirkah vzorcev in odkrijejo še kakšnega.

V začetku tridesetih let 20. stoletja se je Marija Reven upokojila. A njene zgodbe z odhodom v pokoj ne zaključujemo, usodno se je namreč prepletla z zgodbo umetniško nadarjenega dekleta iz Železnikov, Antonije Thaler.

(Slovenski) šopek,
avtorica vzorca
Marija Reven,
sklekljala Marija
Koblar, 2018.
Foto: Mojca Ferle

Zvonček, čipka in vzorec, z zapisanima inicialkama "MR." ob robu. Foto: Maja Ferle

Antonija Thaler (1914–2014)

Antonija Thaler, 2001. Foto: Tončka Stanonik

Z gospo Toni Thaler sva se srečali na njenem domu, v neposredni bližini pivovarne Union v Ljubljani, v času, ko se je moje raziskovanje klekljane slovenske čipke šele začelo. Zanimali so me njeni začetki na DOZ in risanje za DOM Ljubljana. Opremljena z raznovrstnimi kopijami vzorcev sem se odpravila na prvi obisk. Nato sva se srečali še dvakrat. Njeno pripoved smo v Mestnem muzeju Ljubljana želeli posneti tudi s kamero. Žal mi je bilo, da je privolitev za snemanje še isti dan po telefonu preklicala.

Že v prvem pogovoru sva se dotaknili Marije Reven in z navdušenjem je po več kot sedemdesetih letih pripovedovala: "Ona [Marija Reven] je šla v penzijo, jaz pa sem se usedla na njen stol. Bila je v Železnikih, ampak mene ni učila. Nikoli Revenove ne omenjajo... Ona je morala začeti v Železnikih od začetka, leta 1907, potem je bila v Gorenji vasi prva učiteljica. Odlična učiteljica, tiste starejše [klekljari-

ce] so bile prav od nje ... Ona je šla v penzijo leta 1932/33, jaz sem prišla iz šole 32/33, sem bila z njo kolikor sem delala. Kakšne vzorce je risala!"¹⁶

Antonija Thaler je bila rojena 20. decembra 1914 v Železnikih. Starši so imeli gostilno, tako da je bilo preživljanje družine veliko lažje kot za večino delavskih družin v takratnih Železnikih. Kljub temu je Antonija/Toni ob ljudski šoli obiskovala tudi čipkarsko šolo, ki jo je takrat vodila strokovna učiteljica Marija Pivk Kosem in pridobila osnovno znanje klekljanja. Po zaključeni osnovni šoli je hodila v dekliško uršulinsko šolo v Škofji Loki. Ženskim ročnim delom, glasbi, likovnemu in umetniškemu izražanju gojenk so uršulinke posvečale veliko pozornost. Mogoče je prav tu vzkliła tudi želja, da ne postane le vzorna gospodinja, temveč se ročnim delom posveti tudi poklicno. Pot jo je vodila na Državno žensko obrtno šolo v Ljubljani, kjer se je vpisala na oddelek za umetno vezenje. Zaključila jo je leta 1932 z mojstrskim izpitom za poklic "zlato-srebro-bisero-vezec". Po zaključeni obrtni šoli je želela na umetno obrtno šolo na Dunaj. Tam je že bila njena sošolka z obrtne šole Neli Niklsbacher, ki pa ji je povedala, da za vpis zahtevajo eno leto prakse, in Thalerjeva je odšla na DOZ. Takole je pripovedovala o prvem srečanju z Marijo Reven: "Pride ravnatelj [Božo] Račič in vpraša: 'Katera dobro riše?' - 'Jaz rada rišem,' in me pelje v eno majhno sobico, kjer je sedela in risala Revenova. Ena druga kolegica je pa ravno zbolela, ki je pa druge reči risala." Revenova je v pogovoru odkrila, da je Antonija doma iz Železnikov. Jasno ji je bilo, da zna tudi klekljati. Poslala jo je iz veziljskega na čipkarski oddelek in v klekljarski tečaj na izpopolnjevanje, in tako je od vezenja prešla na klekljanje. "Občasno sem hodila h klekljanju, občasno mi je dala kaj prekopirati in je videla, da sem natančna, ker sem res rada risala, sem na obrtni hodila k prof. Šantlu. To je bilo leta 32/33. Seveda potem z Dunajem zaradi krize ni bilo nič." Revenove kmalu po tem na osrednjem zavodu ni bilo več. "In sem se usedla na njen stol in sem obsedela."¹⁷ Leta 1933 je začela risati in nadaljevala delo po vzoru Marije Reven. Takrat se je veliko risalo po naročilu strank, ki so

naročale po katalogu, obliko in dimenzije čipk pa so potem risarke dodelale po njihovih željah.¹⁸

Posebna naročila, obleke, čipke za promocijska darila in protokolarne namene, čipke iz najtanjšega sukanca so klekljali v najboljših čipkarskih šolah v Železnikih in Žireh. Zgodba o svečani čipkasti obleki z bolerom in vlogi Antonije Thaler pri njenem nastajanju je znana in je na tem mestu ne bomo ponavljali, čeprav usoda obleke še ni dokončno razrešena.¹⁹

Ko je Thalerjeva kot praktikantka delala na DOZ, je naredila še strokovni izpit za obrtno učiteljico. Na DOZ je takrat delala tudi Neža Pelhan, njena sošolka iz obrtne šole. Z njo sta tudi v povojnih letih veliko sodelovali, pripravili učni načrt za čipkarske šole in bili večkrat skupaj v komisijah za ocenjevanje čipk na tekmovanjih. Skupaj s Pelhanovo sta bili tudi na mednarodni razstavi umetnosti in obrti leta 1937 v Parizu. V imenu DOZ sta obe prejeli častno diplomu z zapisanim imenom na diplomu.²⁰

Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt

je bil po drugi svetovni vojni (1946) preoblikovan v Državno šolo za žensko domačo obrt, ki je nadaljevala s poslanstvom bivšega zavoda ter znanje in veščine klekljanja prenašala na mlajše generacije. S strokovnimi nasveti je bila šola v veliko pomoč Državnemu prodajnemu zavodu za domačo in umetno obrt v Ljubljani (krajše DOM Ljubljana), ki je od predvojnega zavoda prevzel organizacijo trgovine z umetno-obrtnimi izdelki. Direktorica šole za žensko domačo obrt je bila že omenjena Neli Niklsbacher, za učiteljico pa je bila v istem letu (1946) nastavljena Antonija Thaler.²¹ Po slabih štirih letih je bila (1949) premeščena na načrtovalno-tehniški oddelek podjetja DOM Ljubljana, kjer je delala do leta 1955. Njena najbolj ustvarjalna leta pri podjetju DOM so bila med letoma 1952 in 1955. DOM je imel takratčasne prostore na Lingarjevi ulici, danes Mačkovi ulici.²² Thalerjeva je pripovedovala: "Takrat svz z Nežo [Pelhan Klemenčič] najbolj svobodno ustvarjali, takrat so nastali vsi tisti prtčki." Drugih naročil še ni bilo. Potem so ponovno odprli obrtno

Častna diploma z razstave v Parizu leta 1937. Zasebna last. Foto: Tončka Stanonik

šolo, kjer je Thalerjeva, najprej honorarno in potem za stalno, učila vse do upokojitve leta 1968.²³

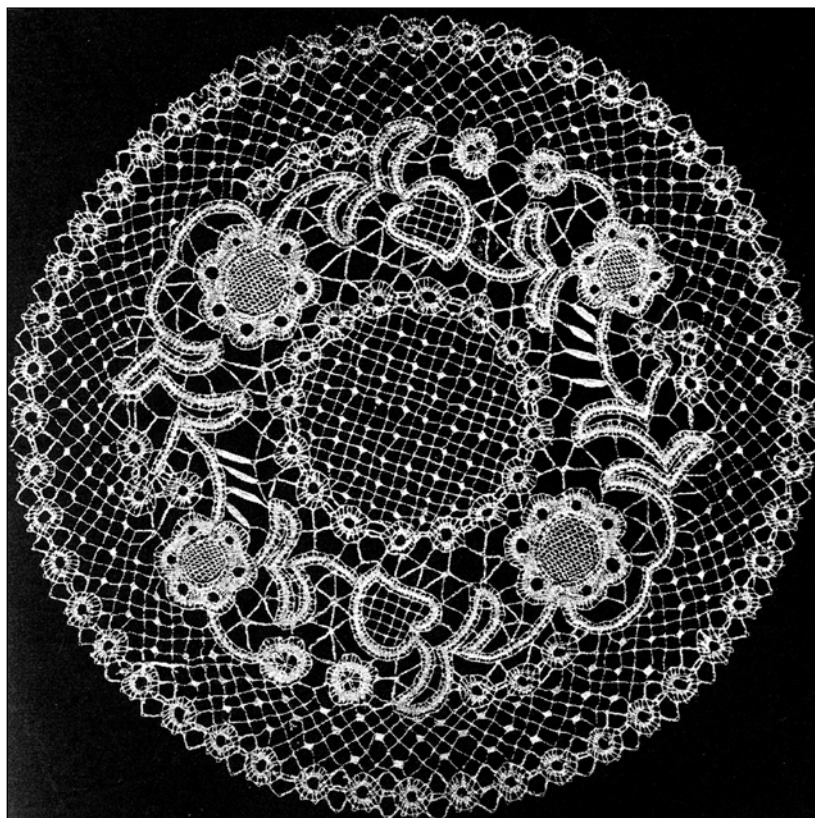
Cvetlična čipka, nageljčki, pajki, možgani ...

DOM je v začetku petdesetih let 20. stoletja (leta 1952?) izdal prodajni katalog Slovenske ročno klekljane čipke. Opremljen s spremno besedo v angleškem in nemškem jeziku je bil namenjen tudi tujemu trgu. V ponudbi so bile 104 čipke.²⁴

Katalog smo za ta prispevek še enkrat prelistali, hkrati pregledali tudi vzorce v zbirki Mestnega muzeja Ljubljana in prišli do zanimivih ugotovitev. Čipk s širokim risom ni veliko, prevladuje ozki (slepi) ris, v katerem so izdelani čipkasti podstavki in prtički, t. i. ameriške garniture, čajne in vinske garniture, klekljani modni dodatki (cvetlice iz čipke, čipkasti

okviri za robčke, čipkasti ovrtniki), trikotni vložki in metrske čipke.

V ponudbi kataloga prepoznamo čipke, ki sta jih ustvarjali z že omenjeno Nežo Pelhan, por. Klemenčič. O vzorcih in čipkah Pelhanove smo že pisali.²⁵ Vzorce, kjer prepoznamo roko Antonije Thaler, smo določili s pomočjo njenega pripovedovanja, primerjave pisav in oznak na ohranjenih vzorcih v zbirki Mestnega muzeja Ljubljana in objavljenih čipkah v že omenjenem katalogu Slovenske ročno klekljane čipke.²⁶ Katalog sva med pogovorom listali skupaj tudi z Antonijo, kar je pospremila z besedami: "To so moji otroci noter ... Tale je že moj ..." Zaustavila se je pri okroglem prtičku, kjer široki ris oblikuje srčke, podobne loškim kruhkom, pri naslednjem s pletenico iz srčkov in nato pri pajkih, nageljčkih. "Iz teh pajkov sem mogla nardit od tegale do neskončno [različic]." Nadaljevala je: "To ni nič, to zame ni nič," in s temi besedami komentirala množico čipk v slepem

Cvetlična čipka, avtorica vzorca: Antonija Thaler. Iz kataloga Slovenske ročno klekljane čipke. Dokumentacija MGML.

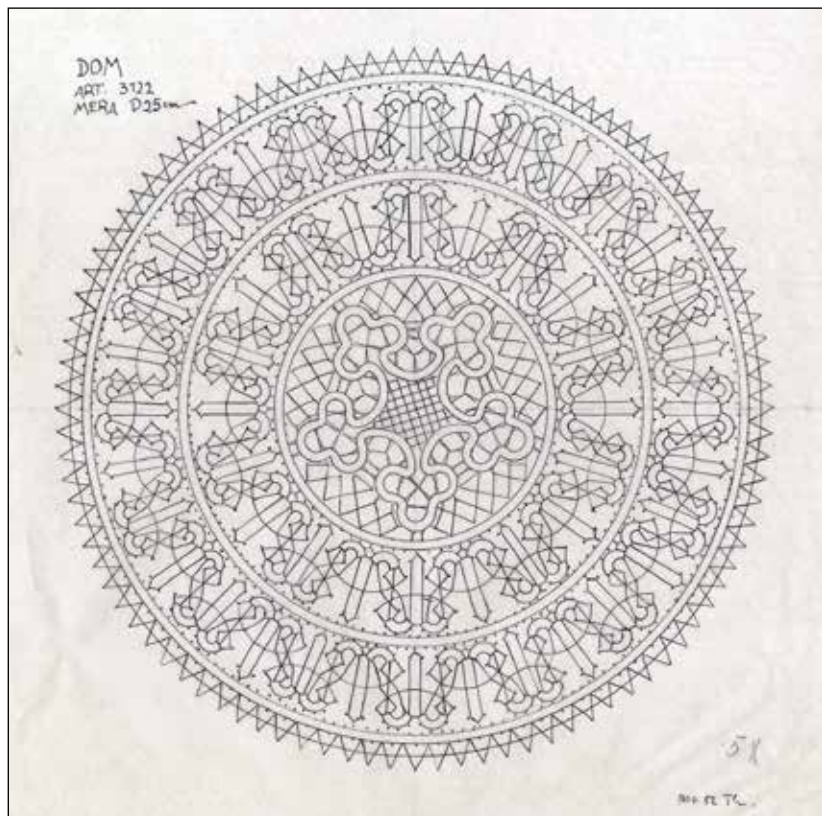
in sukanem risu, v mislih pa je imela nezahtevnost izdelave. "Kolca je mogoče tudi moj ... Polži moji niso, ti so še iz DOZ, tulpe je še star vzorec. Mojga ot-roka pa ni. Mogel bi biti ... No, evo ga, ta je moj ... Ta je čisto moj." Zaustavila se je pri okrogli čipki, kjer je cvetlični kolobar obdan s sukano mrežico in do-danimi kvadratnimi ribicami in z okvirjem iz slinc. Mnogim klekljaricam je čipka poznana, objavljena je bila v Čipkarskem biltenu (2/2001), kjer je daljši intervju s Thalerjevo objavila klekljarska pisateljica Tončka Stanonik.²⁷

V katalogu slovenskih čipk se je zaustavila tudi ob čipkah, nastalih po vzorcih Pelhanove, kjer so motivi klekljani z dvobarvno (rdečo in modro) nitjo (čipke št. 42 - Jerbas, 43 - Kolo, 44 - Petelinčki). Spomnila se je bienalne razstave domače obrti v Mi-lanu leta 1952. Tam je videla čipke, izdelane z dvo-barvnim klekljanjem. Navdušena nad to novostjo je potem tudi sama izrisala nekaj vzorcev z barvnimi

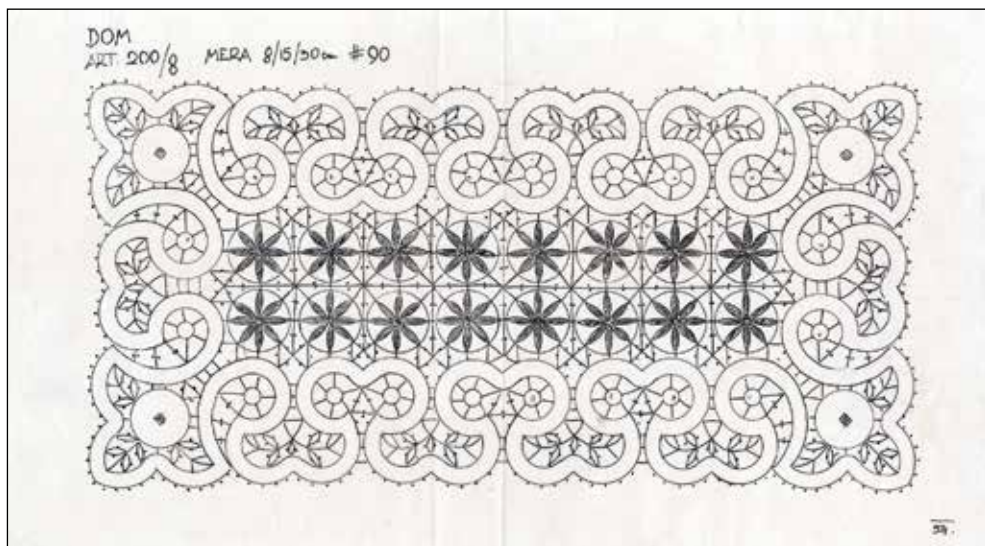
motivi.²⁸ Klekljanje s sukancem v različnih barvah je čez mejo, v Italiji, še danes zelo popularno.

Med pregledanimi vzorčnimi predlogami, izrisa-nimi z njeno roko, so nekateri datirani (1952-55). Na dveh je poleg datacije tudi droben Th (Thaler). Thalerjeva je predelovala in preoblikovala vzorce s širokim risom in izpeljavo z rogljički, ki jih je zahte-valo nemško tržišče. Večina čipk v slepem risu je bilo namenjenih za italijanski trg (prevzemal jih je trgo-vec v Trstu). Več umetniške svobode je imela, ko ni risala po naročilu. Njene vzorce prepoznamo po na-tančnem risanju. So kot grafike. Izrisani z mojstrsko natančnostjo, prostoročno, le s pomočjo šablon, kri-vuljnikov in ravnil se danes lahko kosajo z računal-niško izrisanimi vzorci. Priložene slike to potrjujejo.

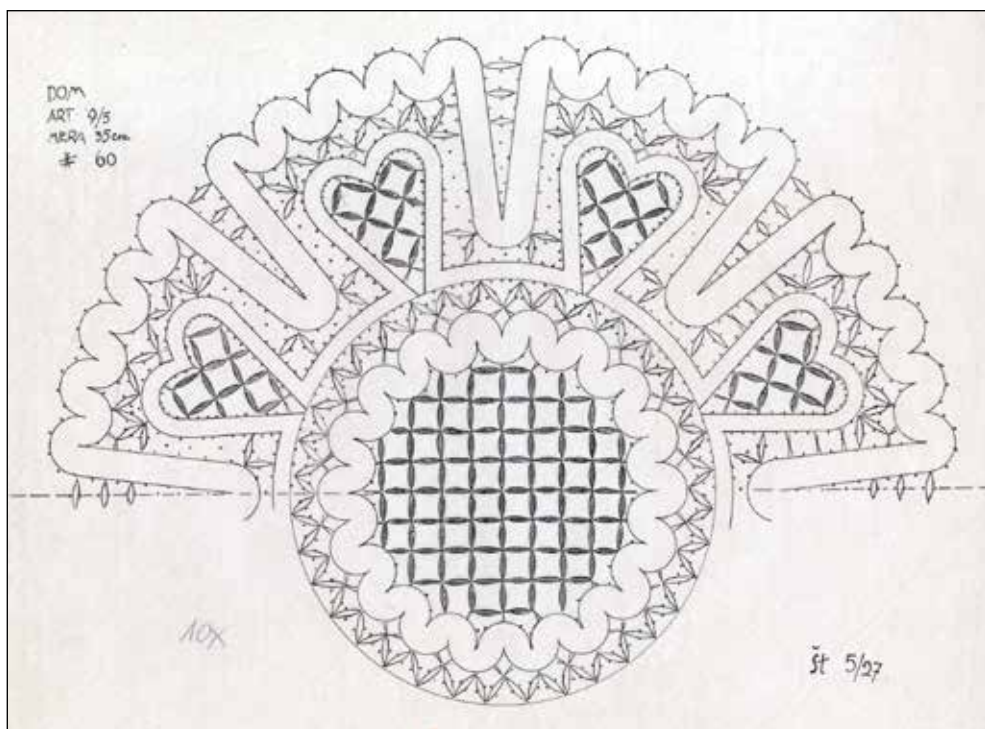
Z DOM Ljubljana je tudi po odhodu za strokovno učiteljico na žensko obrtno šolo občasno še sodelo-vala, vsivavala je čipke²⁹ in bila članica komisij za ocenjevanje čipkarskih izdelkov. Tudi v Železnikih.

Vzorec možgani, DOM, art. 3122, november 1952, Th (Antonija Thaler). Hrani MGML, Mestni muzej Ljubljana.

Vzorec v širokem risu, DOM, art. 200/8. Hrani MGML, Mestni muzej Ljubljana.

Vzorec v širokem risu z rogljički, DOM, art. 9/5. Hrani MGML, Mestni muzej Ljubljana.

Dve manjši različici cvetlične čipke Antonije Thaler. Klekljali Mara Ferle in Marija Koblar. Foto: Maja Ferle

Tekmovalni vzoreček, listek (lipov list?) za prvi Čipkarski dan leta 1963, ima vse značilnosti listka, ki ga najdemo v njeni zgoraj omenjeni cvetlični čipki.³⁰

Razmišljanje namesto zaključka

Marija Reven je na začetku 20. stoletja v Železniki prinesla izjemno znanje in v Čipkarski šoli Železniki vzgojila nekaj generacij klekljaric, ki so tudi v okviru svojih družin širile znanje klekljanja naprej. Nato jo je pot zanesla na DOZ v Ljubljano, središče ustvarjanja narodne slovenske čipke v času

med obema vojnama, katere soustvarjalka je postala tudi sama. V Čipkarski šoli Železniki je svoje prve čipke klekljala Antonija Thaler. Po spletu okoliščin tudi ona prestopi prag palače na Turjaškem trgu (danes Novi trg 3) v Ljubljani leta 1932/33, kjer je takrat domoval DOZ, in Marija Reven jo nevede postavi za nadaljevalko svojega dela. Svoj risarski talent je Thalerjeva najprej razvijala na obrtni šoli in pri prof. Saši Šantlu, kot projektantka vzorcev za podjetje DOM Ljubljana (1949 do 1955) pa je svoje znanje iz obrtne šole in izkušnje iz DOZ prelila v avtorske vzorce in čipke. Nekatere od njih smo v tem prispevku iztrgali pozabi.

Viri:

- <http://cipkarskasola.os-zelezniki.si/zgodovina/>, 9. 1. 2015.
- Loški muzej Škofja Loka, fototeka štev.: F/3354, F/3364, F/3399.
- Mestni muzej Idrija, elektronska pošta Mirjam Gnezda, 11. junij 2009.
- THALER, Antonija (1914–2014), 4. 9. 2009, 6. 8. 2010.

Literatura:

- BENEDIČIČ, Irena, Damjana DEMŠAR in Janja JANC, 100 let čipkarske šole Železniki. *Železne niti 4*, Železniki: Muzejsko društvo 2007, str. 227–244.
- BOGATAJ, Andreja: Klekljarstvo v Železnikih. *Loški razgledi 47*, Škofja Loka: Muzejsko društvo 2000, str. 133–151.
- BOGATAJ, Janez: *Dom, proizvodno in trgovsko podjetje za domačo in umetno obrt*: 40 let. Ljubljana 1986.
- DOM 1946–1966*: brošura izdana ob 20. obletnici DOM-a. Ljubljana 1966.
- FERLE, Mojca: Izdelki so čisti, brez napak in lepo izdelani. O čipkarski šoli Trata in klekljanju v Gorenji vasi. *Loški razgledi 57*, Škofja Loka: Muzejsko društvo 2010, str. 81–96.
- FERLE, Mojca: Ljubljana in razvoj klekljane čipke na Slovenskem. Idrijska čipka, z nitjo pisana zgodovina, Idrija: Mestni muzej 2012, str. 138–153.
- FERLE, Mojca: Slovenian Bouquet Delights. *Bulletin OIDEA 1/2016*, str. 20–23.
- FERLE, Mojca: Klekljana čipka, enim drobiž, drugim prestiž. *Čipka, enim drobiž drugim prestiž*. – Ljubljana: Mestni muzej, 2016, str. 53–95.
- ILUSTRIRANI SLOVENEK*, 9. 6. 1929, letnik 5, št. 23, 1929.
- JAHRBUCH des hoeheren Unterrichts wesens in Oesterreich mit Einschluss der gewerblichen Fachschulen und der bedeutendsten Erziehungsanstalten, Dunaj, 1897–1914.
- JUGOSLOVANSKE ČIPKE*. Ljubljana: Državni osrednji zavod za ženski domači obrt, [193?].
- LESKOŠEK, Janko: *Stalež srednjih in strokovnih šol v Sloveniji*. – Ljubljana, 1928.
- Muzejski list št. 25, Idrija: Mestni muzej, Cerklje, 2012.
- NN: Slovenske čipke na mednarodni razstavi v Kodanju, *Slovenec*, 19. februarja 1930, str. 3.
- RAČIČ, Božo: Državni osrednji zavod za ženski domači obrt v Ljubljani. *Spominska knjiga*: 1888–1938, Ljubljana: Državna tehniška srednja šola, 1938, str. 235–238.
- RAČIČ, Božo: Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na Loško območje. *Loški razgledi 15*, Škofja Loka: Muzejsko društvo 1968, str. 123–139.
- RAMOVŠ, Tonika: Pričetki čipkarske obrti in čipkarske šole v Železnikih. *Železniki*: 25.6.1970. Hrani Muzej Železniki.
- SLOVENSKE ROČNO KLEKLJANE ČIPKE*: katalog podjetja DOM Export, Ljubljana [1952].
- STANONIK, Tončka: *Toni Thaler: od vezilje z mojstrskim izpitom do učiteljice na srednji strokovni šoli*. Tipkopis, 7 str.
- ČIPKARSKI BILTEN*, št. 2, letnik VIII, 2001, str. 10–14.
- STANONIK, Tončka: Antonija Thaler (1914–2014), *Bulletin OIDEA 1/2016*, str. 5–7.
- ŠUŠTAR, Tadeja: 1. čipkarski dan in Čipkarski dnevi. *Železne niti 4*, Železniki: Muzejsko društvo 2007, str. 169–226.
- TERPIN, Marija: Po sledih zarisanih linij vzorcev in papircev. *Idrijska čipka in njeno mesto med evropskimi čipkami*. – Idrija: Občina, 2006 str. 30–37.

Opombe:

- 1 Račić, Božo: Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na Loško območje. *Loški razgledi* 15, Škofja Loka: Muzejsko društvo 1968, str. 123–139; Bogataj, Andreja: Klekljarstvo v Železnikih. *Loški razgledi* 47, Škofja Loka: Muzejsko društvo 2000, str. 133–151; Benedičič, Irena, Damjana Demšar in Janja Janc, 100 let čipkarske šole Železniki. *Železne niti* 4, Železniki: Muzejsko društvo 2007, str. 227–244. Zadnja dva članka zgodovinske podatke večinoma povzemata po Račičevem članku.
- 2 Elektronska pošta Mirjam Gnezda, Mestni muzej Idrija (MMI), 11. junij 2009.
- 3 Terpin, Po sledih, str. 34–35.
- 4 Muzejski list št. 25.
- 5 Leskošek, *Stalež*, str. 17.
- 6 Jahrbuch 1908, str. 352; 1909, str. 372–373; 1910, str. 400–401; 1911, str. 463–464.
- 7 Ramovš, Tonika: *Pričetki čipkarske obrti in čipkarske šole v Železnikih*. Železniki, 25. 6. 1970. Hrani Muzej Železniki.
- 8 http://www.os-zelezniki.si/cs_zgodovina.html, 1. 6. 2009; Bogataj, Klekljarstvo, str. 136.
- 9 Leskošek, *Stalež*, str. 17.
- 10 *Ilustrirani Slovenec* 1929, 9. 6. 1929, letnik 5, št. 23, str. 4; tu je napačno zapisan njen priimek Renova, pravilno je Revnova.
- 11 NN, Slovenske čipke na mednarodni razstavi v Kodanju, *Slovenec*, 19. februarja 1930, št. 41, str. 3.
- 12 Račić, Slovensko čipkarstvo, str. 134; Slovenski šopek, fototeka Loškega muzeja Škofja Loka, F/3399.
- 13 *JUGOSLOVANSKE ČIPKE*. Ljubljana: Državni osrednji zavod za ženski domači obrt, [1938?], priloge so bile napisane v več jezikih.
- 14 Ferle, *Slovenian Bouquet Delights*, str. 20–23.
- 15 Zvonček se nahaja med kopijami vzorcev, ki izvirajo iz Železnikov. Na vpogled mi jih je posodila Simona Strgulc Krajšek, Ljubljana, za kar se ji zahvaljujem.
- 16 Antonija Thaler, Ljubljana, 4. 9. 2009, 6. 8. 2010. Besede v oglatih oklepajih [] je za boljše razumevanje dodala avtorica prispevka.
- 17 Antonija Thaler, 6. 8. 2010.
- 18 Stanonik, *Toni Thaler*, str. 2–3. Pri pisanju prispevka sem si pomagala z gradivom, ki mi ga je prijazno posredovala gospa Tončka Stanonik, za kar se ji zahvaljujem. Gradivo je navedeno v literaturi.
- 19 *Klekljane mojstrovine iz Železnikov*, zloženska, brez navedbe letnice (1999?); Benedičič in druge, str. 242–243; Stanonik, *Toni Thaler*, str. 4; Ferle, *Klekljana čipka*, str. 77.
- 20 Stanonik, *Čipkarski bilten*, str. 10–14.
- 21 Dekret Narodne vlade Slovenije, 10. 2. 1946, Odločba, 31. 12. 1949, v zasebni lasti.
- 22 DOM se je potem še nekajkrat selil in nato dobil prostore na prestižni lokaciji nasproti ljubljanskega rotovža, v Souvanovi hiši na Mestnem trgu 24.
- 23 Na tem mestu popravljam napačno zapisano letnico upokojitve Antonije Thaler, zapisano v monografiji *Čipka enim drobiž, drugim prestiž*, str. 79. Več o Antoniji Thaler glej tudi v članku Stanonik, *Čipkarski bilten*, str. 10–14.
- 24 *Slovenske ročno klekljane čipke*: katalog podjetja DOM Export, Ljubljana [1952].
- 25 Glej članke: Ferle, Ljubljana in razvoj klekljane čipke na Slovenskem, str. 148–149 in *Klekljana čipka, enim drobiž, drugim prestiž*, str. 89.
- 26 V katalogu *Slovenske ročno klekljane čipke*, so njeno avtorsko delo vzorci za čipke št. 3, 4, 5, 8, 36, 38, 40), na podlagi primerjav domnevno tudi št. 22.
- 27 Stanonik, *Čipkarski bilten*, str. 14.
- 28 Stanonik, *Toni Thaler*, str. 6.
- 29 Stanonik, *Toni Thaler*, str. 6.
- 30 Šuštar, str. 184.

Klekljana cerkvena dediščina

3. del

Katja Mohorič Bonča

Pregled klekljane cerkvene dediščine v Železnikih zaključujemo z opisom klekljane opreme tabernaklja v cerkvi sv. Antona. V njem je od decembra 2012 klekljana čipka, ki je zamenjala vezenino,¹ ki je bila v tabernaklju pred tem.

Čipko je sklekljala Marija Koblar. Povedala je, da je župnik Tine Skok predlagal, da bi vezenino v tabernaklju, ki je bila v zelo slabem stanju, zamenjali s klekljano čipko. Po predlogi starejše vezenine je pripravil vzorec, ji ga predstavil in ugotovila sta, da se ga da sklekljati. Čipka je sestavljena iz osnovnega prizora in latinskega napisa, ki je v klekljani različici drug kot v vezeni. Marija Koblar je čipko delala z dvainpetdesetimi pari klekeljnov, za izdelavo je porabila več kot štiristo ur. Izdelana je iz bombažnega sukanca (Čipke Mojca, bombaž 40 bele in rdeče barve) in metaliziranega sukanca, ki ga je Marija Koblar kupila v Nemčiji. Čipka je delana v tehnikah platno, polpremet, kitice in ribice. Vse ostalo do končne postavitve je bilo v organizaciji župnika Tineta Skoka.² Pri obnovljenem tabernaklju so sodelovali še: Restavratorstvo Kavčič, šivilja Bernarda Filipič iz Žirov, tapetništvo Eržen iz Škofje Loke, električar Tone Bogataj in ključar Miran Benedičič.³

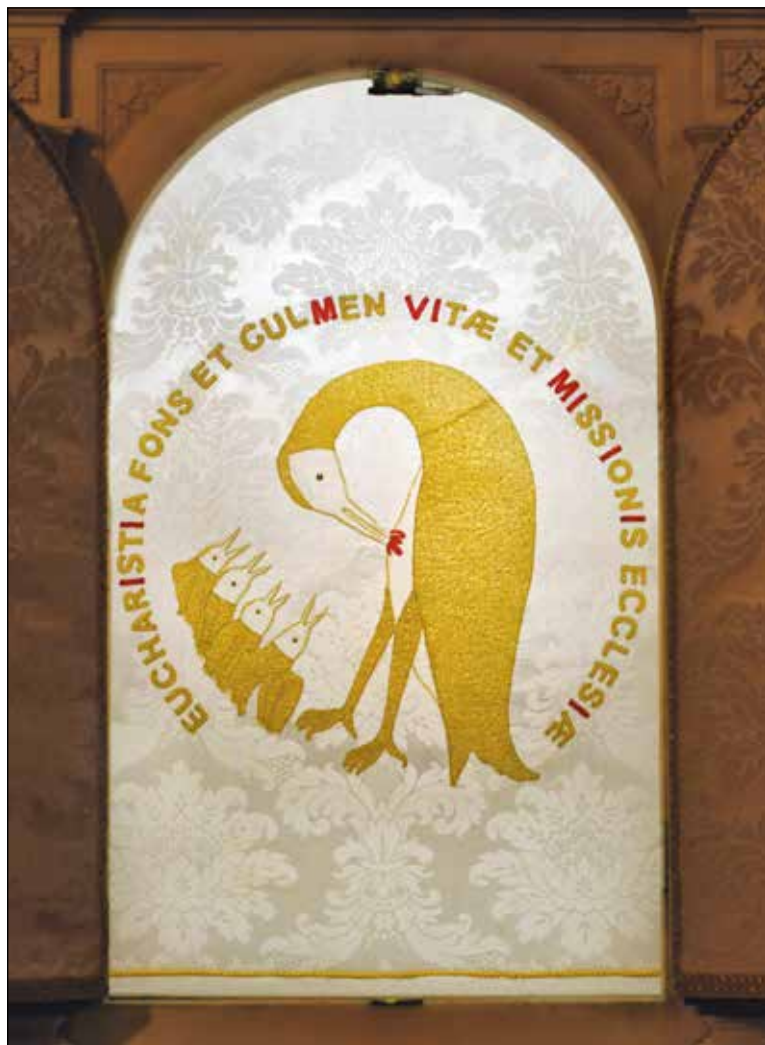
Opombe:

¹ Vezenina datira v leto 1935, ko naj bi jo izvezla faranka iz Železnikov. V tistem času je vezlo več domačink, katera od njih je naredila to vezenino, se ne ve. Ustni vir: Antonija Šuštar, 5. 7. 2018, TZ2018/5.

² Ustni vir: Marija Koblar, 22. 6. 2018, TZ/2018/4, Muzej Železniki.

³ E-pošta, Skok Tine, 22. 6. 2018, priloga TZ2018/4.

⁴ Glej opombo 3.

Latinski napis, ki obkroža prizor, sporoča: Evharistija vir in višek življenja in poslanstva Cerkve.⁴ Foto: Katja Mohorič Bonča, 30. 3. 2018

Krajčki, srčki, fajfe (in druge podobe dražgoških kruhkov)

Estetsko dovršeno pecivo in
nosilec starih pomenov

Katja Mohorič Bonča

Krajček. Izdelali Alenka
Lotrič in Breda Tolar.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Dražgoški ali mali kruhek, imenovan tudi krajček, je namreč oboje: je estetsko dovršeno pecivo in je nosilec starih pomenov. Predvsem to slednje se v zadnjem času pozablja. Zdi se, da so ti pomeni povsem izginili iz našega razumevanja in dojemanja dražgoških kruhkov. Dandanes je v ospredju predvsem estetika njihove izdelave in njihova darilna ter spominkarska funkcija. S tem prispevkom želim osvetliti pomenski svet nekaterih malih kruhkov. Na to simboliko je v članku leta 1937 opozoril Boris Orel. Gre za besedilo, ki se ukvarja s simbolnimi pomeni različnih podobnjakov, kamor prištevamo tudi dražgoške kruhke. Njegova razlaga me je močno prevzela in dala povod, da sem poskusila ugotoviti, koliko je v današnjem času ta pomenski svet še prisoten. Ni povsem pozabljen ...

Različne in neenotne definicije ali Kaj so dražgoški kruhki?

V Selški dolini danes velja, da so dražgoški kruhki ročno oblikovano in krašeno pecivo iz medenega testa v različnih podobah. Značilni so predvsem za Dražgoše in Železnike. Vsaka izdelovalka ima svoj lasten, prepoznaven način izdelave in krašenja, v določeni meri upoštevajoč tradicijo. Enotno temno barvo pečenega kruhka poudarjajo izdelovalke, ki delajo po stari tradiciji.¹ Druga - mlajša različica kruhkov so taki, ki imajo okrasje svetlejše barve kot osnovo.²

Danes se kruhki imenujejo po imenu vasi, tudi če niso izdelani v Dražgošah. Pogled nazaj pokaže, da ni bilo vedno tako. Zatakne se pri pridevniku te besedne zveze. Ne Dražgošani ne Železnikarji teh kruhkov še ne tako dolgo nazaj niso imenovali dražgoški.³ Rekli so jim krajček, še pogosteje pa ta mau kruhk ali ta mal kruhk,⁴ se pravi mali kruhek, o katerem je v strokovni literaturi več govora. Odpira se in neodgovorjeno ostaja vprašanje: Od kdaj torej dražgoški kruhek namesto mali kruhek? Držala se bom pravila, da velja ime, če je med ljudmi živo, uporabljati. Tak ne nazadnje kaže tudi na samostojnost, loči se od loškega kruhka, na širšem Škofjeloškem še ene oblike malega kruhka, ko medeno testo odtiskujejo v izrezljane lesene modele. Obe vrsti kruhka se nekoliko razlikujeta še po receptu priprave medenega testa.

O malem kruhku govori Slovar slovenskega knjižnega jezika. Tu je pod geslom mali kruhek zapisano: "etn. mali ali škofjeloški kruhek, pecivo iz ržene moke in medu, oblikovano navadno v izrezljanih lesenih modelih" (SSKJ, spletna izdaja 2014). Slovenski etnološki leksikon (1. izdaja, 2004) ponudi razlago: "mali kruhek, ime za lectovo pecivo, v navadi predvsem na Škofjeloškem"; leksikon nas usmeri na geslo podobnjak. Pod tem geslom je zapisano: "prostoročno ali v modelu oblikovano pecivo simbolnih oblik, lahko iz kvašenega ali medenega testa (ročno izdelani mali kruhki (Dražgoše, Železniki) ali z raznobarnimi prelivi okrašeni medenjaki -

Srce. Izdelala Pavlina Ambrožič, okoli 1977. Fotografijo kruhka hrani Breda Tolar.

lect". Omenjene razlage so neustrezne, predvsem pa presplošne pri obravnavi dražgoških kruhkov, takih, kot jih poznamo v Selški dolini.

Različne razlage o izvoru kruhkov

O izvoru kruhkov kroži več razlag, vsaj tri:

1. Samostojna razvojna pot peke medenega kruhka se je začela in razvila v Dražgošah, o čemer govori folklorna pripoved.
2. Peka medenega peciva se je iz loškega nunskega samostana razširila v druge kraje v škofjeloško okolico.
3. Peka malega kruhka izhaja iz peke krajčka, ki se je razvil iz peke trikraljevskega poprtnjaka⁵, ki je bil v Selški dolini značilen kruh ob prazniku sv. treh kraljev.

Prvi razlagi v prid priča pripoved, ki se je v Dražgošah ohranila do danes. Izdelovanje dražgoških kruhkov sega več kot dvesto let nazaj. Pri hiši,

kjer so imeli tudi čebele, je ostajal med. Gospodar je predlagal, da bi hči kruh namesto z vodo zamesila s segretim cvetličnim medom, kvas pa nadomestila z jelenovo soljo. Pečeni hlebčki so bili lepe rjave barve in dobrega okusa. Rekli so jim ta medeni kruhek, vest o njih pa se je razširila v okolico, tudi do nunskega samostana v Škofji Loki. Izdelovalki Breda Tolar in Alenka Lotrič iz Dražgoš na predstavitvah in delavnicah izdelovanja dražgoških kruhkov običajno povesta to pripoved, ki jo podkrepita z dejstvom, da v testu za kruhke, razen teh zamenjanih, res ni drugih sestavin, kot jih potrebujemo pri peki kruha.

Druga razlaga predvideva, da je šlo za prenos samostanskega znanja peke medenega peciva v domača gospodinjstva. V prispevku Mete Sterle Mali kruhek na Loškem, ki je bil objavljen leta 1981 v Loških razgledih, beremo o malih kruhkih in o nunskem lectu. Nune loškega samostana, klarise in kasneje uršulinke, so se s peko medenih kruhkov z modeli ukvarjale vsaj že v 18. stoletju. To pecivo so imenovali nunski lect. Prav s posredovanjem znanja izdelave medenega peciva iz samostana naj bi se ta praksa v poenostavljeni obliki priprave testa prenesla v domača gospodinjstva na Škofjeloškem. Tega peciva se je prijelo ime mali kruhek. Loči ročno oblikovane kruhke in kruhke, izdelane v modelu. Izdelava s pomočjo modelov je značilna za Škofjo Loko, prostoročna izdelava pa za Selško dolino, kjer so sprva uporabljali tudi modele.⁶

V Etnologu (1937–39) je Rajko Ložar izpostavil, da sicer lahko obstaja povezava med peko nunskega lecta v loškem samostanu in pripravo malega kruhka, ki bi se v poenostavljeni obliki od tam razširila med ostalimi ljudmi. Vendar se recepti in priprava peciva iz uršulinskega samostana močno razlikujejo od receptov za mali kruhek, pa tudi peka samostanskega peciva ni bila redna. Pekli so ga le ob slavnostnih priložnostih. Kot pomembno upošteva in dopušča razlago, ki se je ohranila v ustnem izročilu domačinov. Po tej razlagi naj bi bila peka medenega peciva prisotna v Selški dolini, od tu naj bi se razširila na celotno loško območje. Dopušča razlago, da gre za dve samostojni tradiciji: mali kruhek in nun-

ski lect. So pa mali kruhki ena od vrst oblikovanja peciva, ki je univerzalna, značilna za različne kulture. Značilne oblike, ki jih omenja, so ukrivljena srca, srca, zvezde, pipe, pirhi in krajčki. Od naštetih imajo krajčki, razpolovljeni hlebčki, erotičen pomen.⁷

S tem se približamo **tretji razlagi** ali vprašanju, kako blizu sta si trikraljevski poprtnjak in krajček. Tretja razlaga o izvoru dražgoškega kruhka je namreč povezana s peko t. i. krajčka. V reviji Etnolog leta 1937 je razvojno pot od poprtnjaka do krajčka iz medenega testa predstavil etnolog Boris Orel. Za krajček značilna polkrožna oblika je po Borisu Orlu edina oblika malega kruhka, ki se ga drži kulturno-mitično ozadje. Ostale oblike malega kruhka pa so tipično kulturno pecivo, oblika ljudskega umetniškega podobarstva iz 18. stoletja, nastalo iz krajčka.

Glede na to, da je krajček še vedno prisotna oblika medenega kruhka, naredimo besedni sprehod mimo poprtnjaka. Dandanes ni pogosto v našem besedišču in vsakdanjih pogovorih. So se pa obrisi nekdanj obrednega kruha izrisali v pogovorih z nekaterimi pripovedovalci.⁸

Poprtnjak

Poprtnjak je obredni božični ali trikraljevski kruh. O navadi razreza tega kruha ob sv. treh kraljih, ki je bila prisotna tudi v Selški dolini, pišejo Milko Matičetov⁹, Vinko Möderndorfer¹⁰ in Boris Orel¹¹ ter pripovedujejo nekateri domačini.

Vinko Markelj (1927) s Škovin (Železniki) se peke poprtnjaka spominja, a bežno. Bilo je v tridesetih letih 20. stoletja, on je bil otrok. Mama je pred novim letom iz ržene in pšenične moke spekla hleb kruha. Debel je bil tri ali štiri centimetre, rekli so mu poprtnjak. Imeli so ga na mizi in nekaj dni po novem letu so ga nalomili in si ga razdelili. Kose kruha so dobile tudi krave in konji.¹² Tilka Fajfar (1927) s Španove domačije z Rudna, po rodu Dražgošanka, ve povedati, da so, kar so spekli na božič, na svete tri kralje dali živini.¹³ Darinka Megušar (1948) se spominja poprtnjaka, a le malenkosti.

Pekli so ga za božič in kos poprtnjaka so dali prej živini kot ljudem.¹⁴

Da bi imeli ti kosi poprtnjaka čudodelne lastnosti, ni izpostavil nihče od sogovornikov. A v literaturi¹⁵ beremo, da je imel krajček, odrezan od poprtnjaka na praznik svetih treh kraljev, poseben pomen. Poprtnjak so razrezali in si ga razdelili družinski člani in gostje, dobila ga je živina, zaužit poprtnjak je naredil človeka močnega. Za Dražgoše naj bi veljalo, da "je bil tisti, ki je poskusil devet poprtnjakov, močan za devet korenjakov. V tem kraju dobi vsakdo, ki pride tega dne v vas, kos poprtnjaka, le krajček, reženj, mu prej odrežejo in shranijo."¹⁶ Vinko Möderndorfer omenja tudi, da "/v/ Dražgošah odrežejo poprtnjaku krajček, ki ga shranijo do drugega leta do tega časa. Nato pa ga dajo živini. Živina torej dobi v tem kraju na Tri kralje poprtnik s prejšnjega leta in prav zaradi tega odženo coprnice od hiše," in: "/v/ Dražgošah vrežejo v krajček poprtnika tri križe in krajček shranijo, dajo ga nekaj drobcev kravi ob teletenju".¹⁷

Boris Orel piše, da je krajček družini prinesel srečo in blagostanje, dekletu pa srečo v ljubezni, če ga je ponudilo tudi izbranemu fantu. Navaja pripovedovanja Dražgošanov o tej tradiciji: mladi so se na svete tri kralje zbrali v eni od hiš in plesali. Dekleta so fantom podarila kose krajčka. Za svojega fanta je vsako dekle še posebej pripravilo mehur¹⁸, notri pa cigare in krajček. Po to darilo je fant prišel skrivaj pod njeno okno. Fantje so radi hodili po krajčke – imeli so vzrok za obiskovanje deklet. Krajček je v ljubezenskem svetu pričel dobivati drugačno podobo. Sčasoma se je ločil od poprtnjakovega krajčka in nastalo je samostojno pecivo. Samostojno medeno pecivo je ohranilo obliko polovice hlebčka in pripisane čudodelne lastnosti. Ljudje so ga poimenovali krajček. Z imenom krajček so imenovali tudi druge oblike malega kruhka in to ime je bilo nekaj časa sinonim za mali kruhek.¹⁹

Vinko Möderndorfer piše o krajčku kot o občem darilu, ki ga dobe dekleta, možje in fantje. "Vsakdo, ki dobi v Železnikih krajček podarjen, ga da poskusiti tudi domačim."²⁰ Podobno je izpostavila Marija

Lotrič: "Nekaj časa sem kruhek hranila, nato sem ga na deski razrezala in ponudila vsem družinskim članom."²¹

Če še naprej iščemo primere v literaturi, najdemo zapis Franceta Koblarja. V delu Moj obračun (1976) govori o malih kruhkih, ki jih imenuje krajčki. V Železnikih so bili krajčki predmet novoletnega obdarovanja. Dekleta so svojemu prvemu fantu kot novoletno darilo dajala krajček. "Dale so jim navadno srce iz 'malega kruhka', včasih tudi kak drug dar, toda ime 'krajček' je bilo simbolno – potrditev ljubezenske zveze in s tem imenom so radi namigovali na erotične reči. Otroci o krajčku niso smeli slišati."²²

V Slovenskem etnografskem muzeju je bila v letih 1963 in 1964 razstava z naslovom Vraževerje na Slovenskem. Avtorica razstave Pavla Štrukelj v poglavju Obredne pogače in mali kruhek piše: "Od podobnjakov, ki sodijo v staro ljudsko tradicijo, je tudi trikraljevski božični poprtnik iz Dražgoš. Dosedanji izsledki raziskovanj malega kruhka – krajčka, dajo slutiti njegov izvir prav v tem obrednem kruhu. Tudi ljudsko izročilo mu pripisuje čarovni pomen, ki prenese čudežno moč še na ljubezenski kos poprtnika. Ta se polagoma preoblikuje v samostojno pecivo pod imenom krajček."²³

Različne razlage o izvoru dražgoškega kruhka verjetno pričajo o njegovih začetkih v daljni preteklosti. Lahko je skozi različna zgodovinska obdobja prišlo do izmenjave kulturnih praks in da vsaka razlaga nosi del izvora kruhkov, kot jih poznamo danes. Od kod pa ime dražgoški kruhki, ki ga uporabljamo danes? Predpostavljam, da se je ime uveljavilo v zadnjem času²⁴ kot ime za ta mau kruhk (mali kruhek), katerega peka se je najdlje in kontinuirano ohranila prav v Dražgošah. Delavnice in izdelovalci malega kruhka v Selški dolini namreč niso bili le v Dražgošah in Železnikih. Sredi 20. stoletja so bili dejavni izdelovalci tudi na Češnjici, v Selcih, v Dolenji vasi, na Zalem Logu in v Sorici.²⁵ Še vedno je peka dražgoškega kruhka v domačih gospodinjstvih predvsem v času pred Miklavževimi obdarovanji in drugimi (slovesnimi) dogodki zelo živa, kot je sklepati iz bolj kot ne naključnih pogovorov z ljud-

mi iz Železnikov. To je zagotovilo, da bo ta kulturna praksa še naprej del naše identitete. Te gospodinje v tem članku niso poimensko izpostavljene, ker bi nehote ne zapisali vseh. Mojstrice, ki se danes s peko ukvarjajo na obrtni način, so: Breda Tolar, Alenka Lotrič in Cirila Šmid, ki so obenem tudi nosilke nesnovne kulturne dediščine, vpisane v nacionalni Register nesnovne kulturne dediščine. V tem besedilu ob nosilkah dediščine izpostavljam še Darinko Megušar in Ano Selan, prav tako znani mojstrici izdelave dražgoških kruhkov, ki se v zadnjem času s peko ne ukvarjata več aktivno.

Izdelovalke dražgoških kruhkov

Alenka Lotrič in Breda Tolar, sestri, Dražgošanki, sta se s peko kruhkov srečali v otroških letih. Veščine izdelovanja tega medenega peciva sta se začeli učiti pri stari mami Pavlini Ambrožič, Dobretovi mami. Opazovali sta jo pri delu, ji občasno pomagali, a stara mama je umrla, ko sta bili še majhni deklici. Nekaj znanja sta prejeli tudi od Marije Jelenc, tudi Dobretove, sestre od stare mame. Otroško

zanimanje in veselje za peko kruhkov sta ponovno obudili pred približno petnajstimi leti. Povpraševanje po kruhkih je bilo veliko, mojstric izdelave pa malo. S spodbudo mame Francke Ambrožič sta pričeli s peko in sedaj nadalujeta družinsko in vaško tradicijo izdelovanja kruhkov. Njuni otroci kruhke znajo izdelovati, a trenutno tega ne počnejo aktivno. Pravita, da pa, če bi bilo treba, znajo vsi. Izvajata delavnice in ob različnih priložnostih prikaze peke kruhkov.

Ob enoti izdelovanje malih kruhkov in lesenih modelov v Registru nesnovne kulturne dediščine sta bili vpisani kot nosilki dediščine. Njuni izdelki imajo certifikat Rokodelstvo Art&craft Slovenije, vključeni so v blagovno znamko Babica Jerca in dedek Jaka: naravni izdelki iz škofjeloških hribov. Mojstrici sta leta 2017 sodelovali pri promocijskem filmu Mali kruhek - veliko ljubezni v produkciji Karata film.

Cirila Šmid (1943) je pričela peči kruhke leta 1995. Peka kruhkov ni bila njena družinska tradicija, a se je z veliko željo naučiti se spretnosti peke tega leta udeležila tečaja, ki ga je Turistično društvo Železniki pripravilo v gospodinjski učilnici v Osnov-

Alenka Lotrič in Breda Tolar med izdelovanjem majolike in src, 4. 4. 2018. Foto: Igor Mohorič Bonča

Cirila Šmid. Fotografija je iz zgbanke Medeni kruhek, ki jo je založila Cirila Šmid.

ni šoli Železniki. Povabili so Marijo Jelenc, Dobretovo iz Dražgoš, da je udeležence (vseh je bilo preko deset) učila peke. Po tečaju je Cirila vztrajala pri izdelavi kruhkov. Poskušala je pravilna razmerja in po pol leta preizkušanj ji je uspelo narediti testo, s katerim je bila zadovoljna. Za peko je navdušila sinova in njuni ženi. Izdeluje tudi loške kruhke. Izvaja delavnice in prikaze peke kruhkov. Udeležuje se tržnic in sejmov, kjer prodaja svoje izdelke.

Cirila Šmid je imetnica certifikata Rokodelstvo Art&craft Slovenije, vključena je v blagovno znamko Babica Jerca in dedek Jaka: naravni izdelki iz škofjeloških hribov. Dražgoški in loški kruhki Cirile Šmid so med uradnimi spominki Škofjeloškega pasijona.

Darinka Megušar (1948) in Ana Selan (1942), sestri, rojeni Lotrič, prihajata iz družine s tradicijo izdelovanja dražgoških kruhkov. Njuna mama Pavla Lotrič, Dražgošanica, je od rosnih let dalje izdelovala dražgoške kruhke. Tudi ko se je po drugi svetovni vojni družina preselila v Železnike, je mama s peko nadaljevala. Za njene kruhke velja, da so bili po videzu zelo imenitni.²⁶

Darinka Megušar je v mladosti mamo zgolj opazovala pri delu, izdelava je ni zanimala. Kruhke je pričela peči šele, ko je že imela svojo družino, okoli leta 1984. Pridobila je certifikat Rokodelstvo Art&craft Slovenije, njeni izdelki so bili vključeni v znamko Dedek Jaka in babica Jerca: naravni izdelki iz škofjeloških hribov, njen kruhek pa je bil uradno darilo mladoporočencema ob poroki v Škofji Loki. Srce iz malega kruhka je izšlo tudi na znamki (E. Berk, T. Jenseničnik, D. Megušar) v seriji I feel Slovenia (2009). Izvajala je delavnice in prikaze peke kruhkov. Z

Dražgoški kruhek na znamki Pošte Slovenije. Kruhek je izdelala Darinka Megušar.

Srce. Izdelala Ana Selan. Foto: Igor Mohorič Bonča

izdelovanjem dražgoških kruhkov se je aktivno ukvarjala do leta 2009, ko je zaradi zdravstvenih razlogov prenehala z obrtno dejavnostjo.

Ana Selan je kot mlado dekle pomagala mami pri delu, predvsem ob sobotah in ko je bilo v začetku decembra okoli Miklavža naročil več. Takrat so ponje stranke hodile do večernih ur. Minila so leta, ko se sama ni lotila izdelovanja. A je poskusila in spretnost izdelovanja dražgoških kruhkov nadaljevala v Ljubljani, kamor se je preselila. Sprva je pekla v prostem času, zadnja leta pred upokojitvijo pa ji je izdelovanje kruhkov predstavljalo polno zaposlitev.

Postopek izdelave in recept

Za izdelavo malega kruhka so po receptu Alenke Lotrič in Brede Tolar potrebne naslednje sestavine: $\frac{1}{2}$ litrskega kozarca kvalitetnega medu (kostanjev, akacijev, smrekov, cvetlični), 60–70 dag moke, klinčki, cimet, žlička jelenove soli, malo

vode.²⁷ Najprej zmešaš segret med, malo moke, začimbe, nato dodaš jelenovo sol, raztopljeno v malo vode. Nazadnje dodaš preostalo moko. Zamesiš v gladko testo in takoj, ko je testo še toplo, oblikuješ kruhke. Pečico ogreješ na 180 stopinj Celzija in pečeš okoli 15 minut, oz. odvisno od velikosti kruhkov. Pečene, še tople kruhke je treba premazati z mešanico medu in vode. Recept se prenaša kot družinska dediščina, a ga ne skrivata, kot ga ni skrivala njuna stara mama.²⁸ Na delavnicah in predstavitvah se udeleženci seznanijo s celotnim postopkom izdelave kruhkov – s pripravo testa in izdelavo kruhkov. V domačem okolju kruhke izdelujeta v kuhinji, enkrat pri eni, drugič pri drugi. Običajno testo zamesi Alenka in izdela osnovno obliko, Breda medtem pripravlja okrasje (vinte, listke ...). Sta zelo uigrani, kruhke bi lahko izdelovali brez besed, tako usklajeno imata razdeljeno delo. A ta skupna ustvarjanja so vse prej kot tiha, po navadi se med njima razvije sproščen klepet o vsakdanjih stvareh. Kruhkov ne delata na zalogo, ampak se peke lotita glede na naročila. S peko

Breda Tolar med izdelovanjem majolike, 4. 4. 2018. Foto: Igor Mohorič Bonča

kruhkov se ukvarjata v prostem času poleg službenih obveznosti.

Kruhki Cirile Šmid so izdelani iz moke, medu, začimb in jelenove soli, podatek o razmerjih sestavin ohranja zase. Zamesi testo, nato pa oblikuje in krasi kruhke. Za okrasje uporablja drugo testo kot za osnovo in po tem se njeni kruhki ločijo od ostalih dražgoških kruhkov. Izdeluje jih v delavnici, ki jo je uredila v eni od sob v stanovanju. Dela ob vseh delih dneva, treba pa je biti spočit, pove Cirila Šmid, sicer upokojenka.

Recepti za dražgoške kruhke se nekoliko razlikujejo, odvisno od mojstrice, ki jih pripravlja.

Razlike so predvsem v začimbah, ki jih dodajajo v testo. Ena teh je poper. Nekatere so v testo dodajale malo mletega popra, poper v zrnu pa je včasih del okrasja kruhka. Ta začimba je bila nekoč nepogrešljiva, danes pa je v kruhkih redko. Ravno obratno je z ingverjem, ki je v kruhkih novejši dodatek. Jelenova sol je kljub lažje dosegljivemu možnemu nadomestku v pecilnem prašku še vedno zelo pogosto vzhajalno sredstvo pri pripravi dražgoških kruhkov, čeprav nekatere izdelovalke priporočajo tudi (po ceni in dobavljivosti) dostopnejšo jedilno sodo.

Vse izdelovalke pečene kruhke premažejo z meša-

Cirila Šmid na delavnici izdelovanja dražgoških kruhkov v Muzeju Železniki, 30. 10. 2012. Foto: Katja Mohorič Bonča

nico medu in vode. Po tem premazu se kruhek lepo sveti. Če je kruhek za spominek, ki je v zadnjem času njegova (pre)pogosta funkcija, ga izdelovalke na željo naročnika premažejo z lakom. Tak kruhek ni užiten, se pa nespremenjen ohrani zelo dolgo.

Za izdelavo kruhkov razen spretnih prstov in domišljije ni potrebnih posebnih pripomočkov. Običajni pripomočki so: nož (za rezanje testa), valjar, šipounk (ščipavnik, za izdelavo robu), zobotrebec (za pritrditev okrasja na osnovo) in čopič (za premaz kruhka). Alenka Lotrič in Breda Tolar za rezanje testa še vedno uporabljata nož, ki sta ga podedovali od stare mame Pavline Ambrožič.

Oblike kruhkov narekujejo/ določajo priložnosti

Mali kruhki so pecivo najrazličnejših oblik. Oblike so (bile) odvisne od priložnosti, na katero je vezan mali kruhek. Predvsem v preteklosti so bili kruhki darilo med zaljubljenici. Na svete tri kralje so dekleta fantom podarjala krajčke, fantje dekletom

pa srčke. Kruhke so pekli tudi ob cerkvenih praznikih, žegnanjih, ob semanjih dneh, še vedno pa ob osebnih praznikih, kot poslovno darilo, kot turistični spominek in za priložnosti razstav ter promocije krajev. Pred Miklavževimi obdarovanji izdelujejo miklavže in parkeljne. Oblike, značilne za osebne jubileje in obletnice, so majolike, za poročne obletnice srca. Ostale tradicionalne oblike so še fajfa, cigara, zvezda, angelček, rožica, romb, zajec, riba, konj, polž, podkev, monštranca, pleten panj, putka, škarje, ura, štiriperesna deteljica in razni novoletni okraski. V zadnjem času se oblike prilagajajo željam naročnikov in pogosto segajo izven repertoarja tradicionalnih oblik.

Velikosti kruhkov so zelo različne in od velikosti je odvisna njihova debelina. Kruhki, velikosti ene dlani, so običajno debeli dva centimetra, manjši nekoliko tanjši. Gospodinje v Dražgošah so sredi 20. stoletja delale precej debelejše kruhke – 3 cm debeline ni bilo nič nenavadnega,²⁹ a kruhki so bili običajno večji od ene dlani. Nekateri kruhki Ane Selan, ki je tradicijo izdelave nadaljevala v Ljubljani, pa so veliko tanjši.

Srce. Izdelala Darinka Megušar, okoli 2009. Foto: Aleksander Čufar

Kruhki so okrašeni s testenimi cveticami – platinikami, murkami, nageljni, šmarnicami, telohi, narcisami, raznimi drugimi cvetkami, žitnim klasjem, viticami, listki in drugim okrasjem. Kljub temu, da je nekatero okrasje na kruhkih nepogrešljivo, se ravno po okrasju kruhki različnih izdelovalk ločijo med seboj. "Na kruhku ne sme biti praznega prostora," se Alenka Lotrič spominja besed stare mama Pavline Ambrožič.³⁰ Darinka Megušar je oblike, velikosti kruhka in sprva tudi okrasje povzela po maminem vzoru. Kasneje je pri okrasju navdih iskala pri cveticah v naravi, v raznih drugih vzorcih ...³¹ Zgodilo se je tudi obratno, da je bilo okrasje malega kruhka navdih za npr. čipke. Tonika Ramovš je zapisala, da so "vzorci na čipkah posnetek okraskov starih skrinj, peč in malega kruhka"³². Cirila Šmid se je z izdelavo kruhka, ki ima okrasje (cvetlični in figuralni motivi) svetlejšje kot osnovo, odmaknila od stare tradicije.

Prodaja kruhka

Darinka Megušar je povedala, da je bila prodaja malega kruhka krajcarkšeft, dodaten, a skromen

zaslužek za naporno in garaško delo. Male kruhke so izdelovalke in izdelovalci prodajali na domu, ob raznih žegnanjih in krajevnih semnjih, na božjepotnih stojnicah, potovke so jih poleg druge ponudbe nosile v košu in prodajale po hišah.³³ Danes so kruhki ponudba na sejnih, turističnih prireditvah, v trgovinah z rokodelskimi izdelki, v trgovinah s spominki, še vedno pa jih prodajajo tudi izdelovalke doma.

Način prodaje dražgoških kruhkov se je zelo spremenil. Ljudje se še spominjajo mnogih priložnosti, ko je bil kruhek nekdanj na voljo za nakup. Darinka Megušar se spominja mame, ki je v dneh pred Miklavžem pozno v noč izdelovala kruhke, in strank, ki so v večernih urah k njim hodile po medena Miklavževa darila za bližnje. Cirila Šmid se iz otroštva spominja starejše, po postavi velike ženske, Tone, potovke, ki je hodila po hišah in prodajala male kruhke. Kruhke je imela v košu, kar nezavite. Včasih so bile stojnice s kruhki pred cerkvijo v času nove maše ali birme, sedaj tega ni več. Prav tako se spominja prodajalca, ki so mu rekli Sladki Janez, ki je prodajal lect v Suši po maši (pred 30 ali 40 leti). Spominja se prodajalcev v Dražgošah in tudi v Selcih, ko so na tri kralje pred cerkvijo prodajali male kruhke³⁴

Deteljica. Izdelala Cirila Šmid, 2018. Foto: Igor Mohorič Bonča

Breda Tolar s staro mamo Pavlino Ambrožič, ki je izdelala veliko srce, avgust 1972. Fotografijo hrani Breda Tolar.

Lojze Žumer se spominja zakoncev Vidmar s Trnja v Železnikih. Žena Beta je pekla male kruhke. Večkrat je šel s staro mamo, ko je kupovala kruhke, da jih je imela za darila. Ko je šel z njo, je vedno dobil tudi cigaro.³⁵

Promocija, predstavitve in delavnice

Rokodelska spretnost peke dražgoškega kruhka se prenaša kot družinska tradicija iz roda v rod. To je bil v preteklosti najbolj pogost način prenosa

znanja. Tudi danes izdelovalke povedo, da so te rokodelske spretnosti prenesle na svoje otroke. V zadnjem času večino izdelovanja mojstrice med širše prebivalstvo prenašajo še preko prikazov, delavnic in tečajev, njihovi izdelki so pogosto del ponudbe in trgovinah z rokodelskimi izdelki.

Pomemben vidik popularizacije te dediščine je delo z mladimi in sodelovanje izdelovalk s predšolskimi in osnovnošolskimi otroki. Delavnice izdelovalke vodijo v šolah v različnih krajih po Sloveniji, najbolj redno ravno v Dražgošah. Alenka Lotrič in Breda Tolar vsako leto v novembru ali decembru

Delavnica izdelave dražgoških kruhkov za starše učencev podružnične šole v Dražgošah, 17. 11. 2016. Foto: Jana Lušina

Muzejska postavitve dražgoškega kruhka, 2018.
Foto: Igor Mohorič Bonča

pripravita delavnico za tamkajšnje osnovnošolce, tako da se ti otroci v času šolanja na podružnični šoli vsaj petkrat preizkusijo v izdelovanju kruhkov.

Maja 2018 je bila v Muzeju Železniki odprta stalna postavitve z naslovom Dražgoški kruhek, krajčki, srčki, fajfe in druge podobe, ki predstavlja spretnost izdelovanja malih kruhkov, značilno za Selško dolino. Male kruhke hranijo in predstavljajo še drugi muzeji in ustanove. V Selški dolini je na

ogled v Dražgošah v dislocirani zbirki Loškega muzeja v Domu Cankarjevega bataljona kot del muzejske predstavitve življenja v Dražgošah. Mali kruhek – dražgoški in loški – je na ogled v zbirki Loškega muzeja v Škofji Loki. V Rokodelskem centru DUO v Škofji Loki s ponudbo in organiziranimi delavnicami ter tečaji skrbijo za popularizacijo izdelave malega kruhka. Mali kruhki so tudi del predstavitve etnološke dediščine v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani.

Vpis izdelovanja kruhkov v Register nesnovne kulturne dediščine

Pobudo za vpis malih kruhkov v Register nesnovne kulturne dediščine so septembra 2017 oddali Rokodelski center DUO Škofja Loka (Razvojna agencija Sora), Loški muzej in Muzej Železniki. Izdelovanje malih kruhkov in lesenih modelov je bilo 13. aprila 2018 pod evidenčno številko 2-00063 vpisano v Register nesnovne kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo.³⁶ V Register je bila vpisana tradicija izdelovanja malih kruhkov, kot jih poznamo v Dražgošah in Železnikih ter v Škofji Loki z okolico. Skupaj z enoto so bile vpisane tudi nosilke: Alenka Lotrič, Breda Tolar, Cirila Šmid in Petra Plestenjak Podlogar, ki izdeluje modele za loški kruhek.³⁷

Opombe:

- ¹ Fotografije v *Ilustriranem Slovencu*, 1925 kažejo temno rjave kruhke. Prav tako temno rjavi so kruhki v zbirki Loškega muzeja. O tipični barvi malega kruhka piše Josip Levičnik v kroniki dne 29. 10. 1906. Barvo lesenih okvirjev opiše z barvo malega kruhka: "Okvira sta pobarvana na rjavo enako malemu kruhku." Temno barvo poudarjajo tudi izdelovalke, ki delajo po dražgoški tradiciji. Kruhke, podobne tem, izdelujejo npr. Alenka Lotrič, Breda Tolar, Darinka Megušar in druge.
- ² Ta estetski moment je mlajšega nastanka in značilen za eno izdelovalko – Cirilo Šmid iz Železnikov.
- ³ Informatorji Marija Lotrič, Antonija Šuštar, Vinko Markelj, Alojz Žumer; v pisnih virih Tonika Ramovš, France Koblar – nihče ni uporabil besedne zveze dražgoški kruhek.
- ⁴ Za posamezne oblike je v rabi: srce (fajfa, majolika ...) iz ta malga kruhka.
- ⁵ Imen za kruh, ki so ga gospodinjice peklo za božične praznike je več, za območje Selške doline značilno je poprtnjak. Na slovenskem prostoru je v rabi tudi ime poprtnik. Matičetov, 1953-1954, 224.

- ⁶ Danes je izdelovanje kruhkov s pomočjo modelov v Selški dolini zelo redko. Cilka Berce se spominja kruhkov, ki jih je pek el njen mož Joža Berce, ki je dejavnost nadaljeval po mami Ani Berce. Kruhke je izdeloval ročno, čeprav so bili pri hiši tudi lesen i modeli zanje, ki so bili mamina last (Berce, 2017). Miri Jelenc ni znano, da bi za osnovno obliko uporabljali modele. Občasno je sama zaradi velikosti, da so bili kruhki približno enako veliki, uporabljala kartonasto šablono (Jelenc, 2017). Podobno je povedala tudi Darinka Megušar (Megušar, 2016). Kruhke s pomočjo modela – loške kruhke danes izdeluje Cirila Šmid.
- ⁷ Ložar, 1937–1939, 169–197.
- ⁸ Orel, 1937–1939, 198–219.
- ⁹ Matičetov, 1953.
- ¹⁰ Möderndorfer, 1946, 1948.
- ¹¹ Orel, 1939.
- ¹² Vinko Markelj, 18. 12. 2017.
- ¹³ Tilka Fajfar (1927), podatke posredovala Mira Jelenc, 11. 9. 2017.
- ¹⁴ Darinka Megušar, 12. 12. 2016.
- ¹⁵ Möderndorfer, 1948, Matičetov, 1953, Orel, 1939.
- ¹⁶ Möderndorfer, 1948.
- ¹⁷ Möderndorfer, 1946, 158 in Möderndorfer, 1948, 145.
- ¹⁸ Vrečki podobna priprava iz tega organa, navadno svinjskega, za nošenje tobaka. SSKJ, 2014.
- ¹⁹ Orel, 1937–1939, 213–217.
- ²⁰ Möderndorfer, 1948, 147.
- ²¹ Marija Lotrič, 2014.
- ²² Koblar, 1976, 43.
- ²³ Štrukelj, 1963, 30–31.
- ²⁴ Ko je bilo v pogovorih govora o dražgoških kruhk ih nekoč, so informatorji uporabili izraz ta mau/mal kruhk. Namenoma sem v vprašanih uporabljala termin dražgoški kruhki, vendar so informatorji pri odgovorih uporabljali izraz mali kruhek.
- ²⁵ Več o teh delavnicah v Sterle, 1981 in Ložar, 1939, 178–180, 187–189.
- ²⁶ Tončka Galjot, 2018.
- ²⁷ Delavnica peke dražgoškega kruhka v Muzeju Železniki, 4. 6. 2014, <http://www.drazgose.si/?cat=7>, 17. 7. 2018.
- ²⁸ Časopisni članek Dražgoški medeni kruhki, z Bredo v peti rod, na obisku pri Pavli Ambrožičevi, ki ne skriva recepta; leto objave neznano, hrani Breda Tolar.
- ²⁹ Mira Jelenc, 2017, in Marija Lotrič, 2014, Darinka Megušar, 2016.
- ³⁰ Alenka Lotrič, 2017.
- ³¹ Darinka Megušar, 2017.
- ³² Tonika Ramovš.
- ³³ O prodaji kruhka v Selški dolini konec 19. in v začetku 20. stoletja glej: Sterle, 1981.
- ³⁴ Cirila Šmid, 2017.
- ³⁵ Lojze Žumer, 2014.
- ³⁶ Seznam vpisanih enot je dostopen na spletni strani Ministrstva za kulturo: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Razvidi/RKD_Ziva/Rzd-02_00062.pdf, 4. 7. 2018.
- ³⁷ Glej prispevek Katarine Sekirnik: Mali kruhek, med tradicijo in sodobnostjo: ob vpisu enote izdelovanje malega kruhka in lesenih modelov v tej številki zbornika Železne niti.

Mali kruhek med tradicijo in sodobnostjo:

ob vpisu enote "izdelovanje malega kruhka in lesenih modelov" v Register nesnovne kulturne dediščine

Kati Sekirnik

Izdelovanje medenega peciva, imenovanega mali kruhek, je ena od pomembnejših ohranjenih tradicionalnih rokodelskih veščin na Škofjeloškem. Znanje o njej nosijo le še posamezne mojstrice rokodelke, zato je skrb za ohranjanje in prenašanje tega znanja v današnjem času še toliko bolj pomembna. Odgovornost za ohranjanje nosijo predvsem lokalna skupnost ter skupine in posamezniki, ki so tudi največkrat pobudniki vpisa določene enote v Register nesnovne kulturne dediščine, za ohranjanje in razvoj pa morajo imeti tudi širšo podporo in priznanje o pomembnosti njihovega znanja. Zato ima vpis v Register nesnovne kulturne dediščine¹ za zavedanje, ohranjanje in razvoj elementa nesnovne kulturne dediščine velik pomen. Predvsem zato, da ga nosilci sami prepoznajo za pomembnega in je hkrati kot tak prepoznan tudi na nacionalni ravni.

Register nesnovne kulturne dediščine in vpis enote "izdelovanje malega kruhka in lesenih modelov"

Pobudnik vpisa enote malega kruhka v Register NKD je bil v sodelovanju z Muzejem Železniki in Loškim muzejem Škofja Loka Rokodelski center DUO Škofja Loka.² Zavedanje odgovornosti in skrb za nesnovno kulturno dediščino, še posebej za tradicionalna rokodelska znanja so v centru ena pomembnejših nalog. Nesnovno kulturno dediščino tako razumemo kot gibalno kulturne raznolikosti in jamstvo za trajnostni razvoj skupnosti.³ Za ohranjanje in dvigovanje zavedanja o pomenu kulturne dediščine za identiteto skupnosti je treba razumeti vpetost lokalnega okolja, v katerem dediščina živi, v širši družbeni kontekst in politike ohranjanja nesnovne kulturne dediščine.

Na lokalnem nivoju se znanje današnjih mojstrov, ki so ga pridobili od prednikov, prenaša na mlajše generacije. Prav tako sta prenos in popularizacija znanj pomembna na strani institucij, ki v lokalnem okolju skrbijo za nesnovno kulturno dediščino (na Škofjeloškem Loški muzej Škofja Loka, Muzej Železniki, Rokodelski center DUO Škofja Loka in druge). Seveda pa je izjemno pomembna skrb za varovanje nesnovne kulturne dediščine tudi na državnem nivoju.

Leta 2008 je Slovenija ratificirala Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine, ki jo je UNESCO sprejel leta 2003. Ta prispeva k varovanju, spoštovanju, dvigu zavedanja o pomenu nesnovne kulturne dediščine in zagotavlja mednarodno sodelovanje ter pomoč. V njej nesnovna kulturna dediščina pomeni prakse, predstavitev, izraze, znanja, veščine in z njimi povezana orodja, predmete, izdelke in kulturne prostore, ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prepoznavajo kot del svoje kulturne dediščine. Vanjo tako uvrščamo ustno izročilo, izraze in jezik, uprizoritvene umetnosti, družbene prakse, rituale in praznovanja, znanja in prakse o naravi, svetu ter tradicionalne obrtne veščine (Uradni list RS-MP, št. 1/08, 2008). V zadnji

del razdelitve nesnovne kulturne dediščine spada tudi mali kruhek oziroma znanje izdelovanja tega medenega peciva.

Od leta 2008 Ministrstvo za kulturo vodi Register nesnovne kulturne dediščine, v katerega je na dan 18. 4. 2018 vpisanih 63 enot in 178 nosilcev nesnovne kulturne dediščine. Prva enota, vpisana v Register, je bil Škofjeloški pasijon.⁴ Drugi vpis enote, ki se nanaša tudi na škofjeloško območje, je klekljanje slovenske čipke z več nosilci.⁵ Tretja enota, ki je prisotna na škofjeloškem območju in vpisana v Register, je izdelovanje malih kruhkov in lesenih modelov.⁶

Na tem mestu se ne ukvarjam s podrobnejšimi definicijami in opredelitvami o tem, kaj je mali kruhek in kaj ta pomeni. Vseeno pa je za kontekst branja pomembno dejstvo, da se izraza 'loški' oziroma 'dražgoški' kruhek uporabljata šele v zadnjih nekaj desetletjih, še v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja so oba načina izdelave imenovali 'mali kruhek'.⁷

O malem kruhku je veliko napisanega, o njem so že pisali Meta Sterle, Boris Orel, Rajko Ložar, France Golob, Mojca Šifrer Bulovec, Katja Mohorič Bonča in drugi.⁸ Sinteza do sedaj znanega in zbranega gradiva je bila del vloge za vpis enote "izdelovanje malega kruhka in lesenih modelov" v register, ki je sestavljena iz treh delov – izdelava loškega kruhka, izdelava lesenih modelov zanj in izdelava dražgoškega kruhka.

O današnjih nosilkah, izdelovalkah malega kruhka

Ko govorimo o tradicionalnih (rokodelskih) znanjih, se moramo zavedati, kako pomembne so zgodbe posameznikov, ki danes ta znanja še imajo in ga ohranjajo. V preteklih letih smo s kolegicami etnologinjami zbirali zgodbe rokodelcev na Škofjeloškem in evidentirali ohranjena znanja.⁹ Nosilci nesnovne kulturne dediščine so tisti, ki morajo svoje znanje prenesti mlajšim generacijam, če želimo, da se v

Izdelava loškega kruhka (Lili Panjtar) in lesenih modelov zanj (Petra Plestenjak Podlogar). Foto: Katja Jemec

skupnosti ohranijo. Za ustrezno prenašanje mora delovati tudi podporni sistem v okolju in potreba, da se ta znanja ohranijo. Kljub temu da je bilo v preteklosti na Škofjeloškem veliko več izdelovalcev in izdelovalk malega kruhka¹⁰ kot danes, je še vedno nekaj posameznic, ki to znanje ohranjajo.

Kot nosilke znanja izdelovanja malih kruhkov so v register vpisane štiri rokodelke: Alenka Lotrič, Breda Tolar, Cirila Šmid in Petra Plestenjak Podlogar. Vpis posameznih nosilcev NKD v register zajema posebne kriterije, zato v register nista bili vpisani nosilki Darinka Megušar in Lili Panjtar, ki sta bili skupaj z zgoraj omenjenimi predlagani za vpis.

Namesto zaključka

Izdelava malega kruhka in lesenih modelov je pomemben del rokodelske in kulinarčne dediščine škofjeloškega območja. Z vpisom enote "izdelovanje malega kruhka in lesenih modelov" in njenih nosilk smo tej rokodelski dediščini dali pri-

znanje njene posebnosti in pomembnosti. Hkrati pa smo tako institucije kot nosilke nesnovne kulturne dediščine sprejeli odgovornost, ki nam nalaga odgovorno ravnanje s to dediščino, ustrezno prezentacijo in skrb za njen razvoj v prihodnosti. Kot lokalna posebnost nam mali kruhek lahko pomeni veliko priložnosti. Kot elementu identitete je treba krepiti njegovo prisotnost v vsakdanu in prazniku domačinov, hkrati pa lahko prispeva k boljši prepoznavnosti lokalnega okolja in njegovih specifik v širšem družbenem kontekstu. V njem se skriva priložnost za dodatno turistično ponudbo, razvoj kreativnega turizma in sodobnega spominkarstva. Način izdelave in sestavine malega kruhka so se ohranili in prenašali iz roda v rod, danes pa prenos tradicionalnih znanj poteka tudi na druge načine (npr. s pomočjo rokodelskih delavnic in tečajev). Izjemno pomembno je, da odgovorno skrbimo za ustrezen prenos tradicionalnih znanj in izobraževanje otrok, mladih, širše javnosti na Škofjeloškem in tudi drugod. S tem bomo ohranjali znanja naših prednikov in krepili sodobno lokalno skupnost.

Viri in literatura:

Golob, France: Leseni modeli za mali kruhek z loškega ozemlja. V: Loški razgledi 33, Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka, 1986, str. 85–97.

Ložar, Rajko: "Mali kruhek" v Škofji Loki in okolici. V: Etnolog : glasnik Slovenskega etnografskega muzeja 10/11, Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 1937–1939, str. 169–197.

Mohorič Bonča, Katja: Dražgoški kruhek. V: Delovno gradivo ob vpisu enote v Register nesovne kulturne dediščine, Železniki: Muzej Železniki, 2017.

Orel, Boris: Od kruha do "malega kruhka". V: Etnolog: glasnik Slovenskega etnografskega muzeja 10/11, Ljubljana : Slovenski etnografski muzej, 1937–1939, str. 198–219.

Sekirnik, Katarina: Izdelovanje malega kruhka in lesenih modelov za mali kruhek. V: Delovno gradivo ob vpisu enote v Register nesovne kulturne dediščine, Škofja Loka: Rokodelski center DUO Škofja Loka (RA Sora), 2017.

Sterle, Meta: Mali kruhek na Loškem. V: Loški razgledi 28, Škofja Loka : Muzejsko društvo, str. 245–262.

Šifrer Bulovec, Mojca: Mali kruhek. V: Delovno gradivo ob vpisu enote v Register nesovne kulturne dediščine, Škofja Loka: Loški muzej Škofja Loka, 2017.

Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesovne kulturne dediščine. V: Uradni list Republike Slovenije, št. 1, Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2008.

Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesovne kulturne dediščine je dostopen na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlImpid=20082>, pregledano, 3. 2. 2018.

Opombe:

¹ V nadaljevanju Register.

² Rokodelski center DUO Škofja Loka, ki deluje pod okriljem Razvojne agencije Sora, ima svoje prostore na Mestnem trgu 34 v Škofji Loki. Vlogo za vpis enote je pripravil in oddal skupaj z Muzejem Železniki in Loškim muzejem Škofja Loka.

³ Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesovne kulturne dediščine je dostopen na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlImpid=20082>.

⁴ Škofjeloški pasijon je bil v Register vpisan 15. 12. 2008, 24. 7. 2012 pa razglašen za živo mojstrovino državnega pomena. Leta 2016 je bil uvrščen tudi na Unescov reprezentativni seznam nesovne kulturne dediščine človeštva.

⁵ Klekljanje slovenske čipke je bilo v Register vpisano 24. 2. 2015, skupaj z enoto pa pet nosilcev s Škofjeloškega (Klekljarska šola Žiri, Čipkarska šola Železniki, Klekljarska sekcija Turističnega društva Železniki, Klekljarsko društvo Cvetke Žiri in Klekljarsko društvo Deteljica Gorenja vas). Omenjena enota je bila 16. 3. 2016 razglašena za živo mojstrovino državnega pomena.

⁶ V letu 2017 smo skupaj z Loškim muzejem Škofja Loka in Muzejem Železniki začeli pripravljati vlogo za vpis malega kruhka v Register nesovne kulturne dediščine, ki je bila koordinatorju varovanja nesovne kulturne dediščine oddana novembra 2017, enota "izdelovanje malih kruhkov in lesenih modelov" pa v Register nesovne kulturne dediščine vpisana 13. aprila 2018.

⁷ Mohorič Bonča, Dražgoški kruhek, Delovno gradivo ob vpisu enote v Register nesovne kulturne dediščine.

⁸ Glej pomembnejše članke:

Rajko Ložar, "Mali kruhek" v Škofji Loki in okolici, *Etnolog 1937–1939*, št. 10/11, str. 11.

Boris Orel, Od kruha do malega kruhka, *Etnolog 1937–1939*, št. 10/11, št. 39, str. 198–219.

Meta Sterle, Mali kruhek na Loškem, *Loški razgledi 1981, letnik 28*, št. 1, str. 245–262.

France Golob, Leseni modeli za mali kruhek z loškega ozemlja, Loški razgledi 1986, letnik 33, št. 1, str. 85–97.

⁹ Terensko delo je potekalo v okviru čezmejnega projekta OP SI-AT DUO-Kunsthandwerk: Rokodelska kulturna dediščina v čezmejnem prostoru včeraj, danes in jutri se izvaja med 1. 9. 2010 in 30. 6. 2013. Več o projektu: http://www.duo-kunsthandwerk.eu/home_sl.

¹⁰ Sterle, Mali kruhek na Loškem, 245–262.

Pomembne obletnice v Selški dolini v letu 2018

Rudi Rejc

1348 *670 let*

- Drugi potres v Železnikih.
- Prva pisna omemba Železnikov v pisnih virih. *"Mi Albert, po milosti božji škof freisinški, naznanjamo s tem pismom, da smo tem častivrednim ljudem Železnikarjem, kot si pravijo, in vsem njihovim dedičem, zemljo v Selški dolini dali."*

1358 *660 let*

- Dolina se ponaša z eno najstarejših vodnih žagalnic na slovenskem ozemlju, in sicer s Časovo žago ob vodi pod Škovinami ob reki Sori. Njen obstoj v Železnikih je bil dokazan s freisinško listino iz leta 1358.

1668 *350 let*

- Prvi požar v Selcih. V starih zapiskih piše, da je nastal požar, ki je upepelil skoraj pol vasi Selca.

1738 *280 let*

- Drugi požar v Selcih. Večji požar je delno uničil cerkev, župnišče in hiše okrog nje.

1778 *240 let*

- Dr. Hacquet v svojem delu *Oryctographia Carniolica* opisuje, da je v Železnikih 34 fužinarjev, ki vsi skupaj proizvedejo 443.809 funtov železa v cajnah in skujejo 2020 centov žebļjev.
- Začetek pouka v Selcih.

1808 *210 let*

- Rojen Jernej Levičnik, Železniki, sodelavec Kranjske čebelice, deloval je v Slomškovem krogu, imel stike s Prešernom in Kastelicem. Prešeren mu je namenil epigram Lesičnjeku in Levičnjeku, po Prešernovi smrti napiše njegov prvi življenjepis.

1848 *170 let*

- Rojen Jakob Dermota, Železniki, usnjar, iniciator gradnje železnice v Selško dolino. Dermotova usnjarna v Železnikih s hišnim naslovom Na plavžu 11 je danes velika, lepo obnovljena enonadstropna stanovanjska hiša. Nekoč je na tem mestu obratovala znana usnjarna s proizvodnimi obrati tik za stanovanjsko hišo na tej in drugi strani reke Sore, ustanovil pa jo je Jurij Dermota, ki se je iz Škofje Loke v Železnike priselil v prvi polovici 19. stoletja. Na Dermotovini so se za tem zvrstili trije gospodarji, vsi Jakobi. Jakob Dermota starejši (1848–1908), sin usnjarja Jurija, je z ženo Franciško imel dva sinova, Antona in Jakoba, ter hčer Franciško, ki je postala nuna, sestra Kandida. Starejši Anton je ostal samski in je po opravljenem študiju v Pragi doktoriral iz prava, se vrnil v domovino in kasneje postal odvetnik v Gorici, mlajši Jakob (1878–1932) pa je nadaljeval s podedovano usnjarsko obrtjo. Pod njegovim vodstvom je obrt zacvetela in prerasla v pravo industrijo, ki je leta 1930 zaposlovala že štirideset delavcev, večinoma domačinov. Po očetovi smrti je usnjarno vodil sin Jakob (1918–1944), po njegovi prerani smrti pa je usnjarno s stalno zaposlenimi petnajstimi delavci prevzela mati Alojzija. Po drugi svetovni vojni je bil usnjarski obrat nacionaliziran in leta 1948 registriran kot Usnjarna Železniki, ki pa je pod vodstvom novih oblastnikov bolj ali manj životarila do leta 1962, ko je bil objavljen njen stečaj in je usnjarstvo v Železnikih dokaj neslavno zamrlo.
- Umril Blaž Crobath, Ljubljana, rojen leta 1797, Železniki, dr. prava. Gimnazijo in licej je obiskoval v Ljubljani. Študij prava je zaključil na Dunaju. Leta 1824 v Ljubljani dobi mesto odvetniškega pripravnika. Leta 1833 dobi samostojno advokaturu. Pri njem sta delala Matija Kastelic in France Prešeren, s katerima je tudi prijateljaval. V ta krog so spadali tudi Matija Čop, Andrej Smole, Ivan Jurij Toman in Emil Korytko. Crobathov "ljubljski salon" je bil zbirališče slovensko in slovansko prepričanih izobražencev in kulturnih delavcev. Bil je član deželnega muzejskega društva, poslanec v deželnem zboru in odbornik Slovenskega društva.

1858 *160 let*

- Rojen Francišek Krek, Selca, mladinski pesnik.
- Umril Gregor Kemperle, Stara loka, rojen leta 1837, Podlonk, slikar, obiskuje ljubljansko bogoslovje, a mu dokončanje študija prepreči smrt. Njegove oljne slike hranijo v ljubljanskem Alojzijevišču.

1868 *150 let*

- Rojen Lovrenc Eržen, Rudno, gradnja hidrocentrale na Česnjici.

1878 *140 let*

- V Železnikih rojen Jakob Dermota. Po očetu Jakobu je prevzel usnjarno, jo močno razširil in posodobil, v njenem okviru zgradil lastno elektrarno in jo uspešno vodil vse do prezgodnje smrti leta 1932. Družbeno se je lepo uveljavil kot ustanovni član telovadnega društva Sokol v Železnikih. Na sokolskem ustanovnem občnem zboru je bil 17. januarja 1909 imenovan za društvenega podstarosto. Z denarjem je izdatno pomagal pri gradnji novega sokolskega doma v Železnikih, ki je bil svojemu namenu predan 6. julija 1924.
- Rojen pobudnik gradnje sedanje cerkve v Davči, Martin Jemec. Kdaj je stala v Davči prva cerkev, ni znano. Sedanje svetišče, ki nima izrazitega sloga, je bilo sezidano v letih 1878 in 1879. Krasi ga lep marmorni oltar in v njem podoba Naše ljube Gospe presvetege Srca Jezusovega. Pravo bogastvo je slika Jurija Šubica, s katero so nekoč zakrivali tron. Razen te slike v cerkvi ni opreme s posebno umetniško ali zgodovinsko vrednostjo. Kljub temu »skromnemu« značaju je cerkev postala pribežališče vseh vernih v okolici, ki so iskali pri Mariji pomoč in tolažbo v vsakdanjem življenju.

1898 *120 let*

- Preneha delovati plavž v spodnjih Železnikih.
- Ustanovljeno Gasilsko društvo Železniki. Zapis iz arhiva nam pove: *"7. marca 1898 je okrajni glavar v Kranju v pismu naslovljenem na gospoda Luka Košmelja v Železnikih sporočil: Vi-soko okrajno deželno predsedništvo je z odlokom z dne 3. t. m. št. 863 ustanovitev društva 'Prostovoljno gasilno društvo' s sedežem v Železnikih po vsebini od ustanoviteljev z dne 15. 02. 1898 predloženih pravil v smislu društvenega zakona z dne 15. novembra 1867 drž. zak. potrdilo. O tem se ustanovniki obveščajo ob povratku jednega izvoda društvenih pravil in službenega reda s pristavkom, da se ima končna ustanovitev društva semkaj naznaniti."*
- Sodarji in drugi obrtniki so se oprijeli ideje dr. Janeza Evangelista Kreka o zadrugi in se organizirali v Gospodarski zadrugi v Selški dolini, registrirani zadrugi z omejeno zavezo, z namenom izboljšati svoj materialni položaj.
- Umrli Jernej Zupanc, Ljubljana, rojen leta 1810, Martinj Vrh. Na Dunaju študira pravosodje in tam opravi notarski izpit, leta 1872 postane predsednik notarske zbornice, na njegove stroške sezidajo cerkev pri Sv. Lenartu.
- Rojen Valentin Pintar, Železniki, deloval je v Prosvetnem društvu Železniki, pod vodstvom Franceta Koblarja postal igralec. Med vojno je izdeloval čevlje za partizane, bil je čebelar, tajnik Turističnega društva Železniki in eden od začetnikov Čipkarskih dni, bil pa je tudi eden od ustanovnih članov železnikarskega pododbora Muzejskega društva Škofja Loka, zbiral in hranil je predmete za današnji Muzej, njegova je maketa najstarejše žage v lesarski zbirki.

1908 *110 let*

- Ustanovljena Hranilnica in posojilnica v Železnikih.
- Ustanovljena Hranilnica in posojilnica v Dražgošah.
- Ustanovljeno Katoliško izobraževalno društvo, kasneje Prosvetno društvo, danes Kulturno turistično društvo Dražgoše.
- Ustanovljeno telovadno društvo Sokol.
- V Štoku zgrajen Selški dom, kasneje Krekov dom.

1918 *100 let*

- 11. novembra so sile Antante z Nemčijo podpisale premirje in tako končale prvo svetovno vojno. Premirje, podpisano na vagonu v gozdu francoskega kraja Compiègne, je začelo veljati natanko ob 11. uri 11. dan v 11. mesecu in na zahodni fronti se je začel umik vojsk. Mirovno pogodbo so nato podpisali 28. junija 1919 v Versaillesu. Vojna, ki je trajala od 28. julija 1914 do 11. novembra 1918, je terjala skoraj 10 milijonov žrtev, ranjenih je bilo dvakrat toliko, prinesla pa je tudi novo podobo evropskega zemljevida. Po koncu vojne so padli štirje evropski imperiji, ustanovljena je bila Sovjetska zveza in obilica novih držav.
- Italijani zasedejo Sorico, Zabrdno, Ravne, Zgornje in Spodnje Danje, Ratitovec in ozemlje do Podrošta, tam ostanejo do 2. junija 1921.
- Umrli Franc Košmelj, Železniki, rojen leta 1885, Železniki, eden od pobudnikov za ustanovitev telovadnega društva Sokol (ustanovljenega leta 1908).

1928 *90 let*

- Umrli Anton Koblar, Kranj, rojen leta 1854, Železniki, teolog, posvečen leta 1878. Zgodovinar, politik, arhivar Deželnega muzeja v Ljubljani, pisec zgodovine, ustanovil in urejal je Izvestije Muzejskega društva za Kranjsko. Bil je ustanovni član in prvi urednik Tiskovnega društva Kranj, odbornik Slovenske matice, izdajatelj političnega tednika Slovenski list, poslanec v državnem zboru.
- Rojen Franc Vrhunc, Dolenja vas, duhovnik, prelat, kancler Ljubljanske nadškofije, upokojeni stolni kanonik, posvečen leta 1952. V devetdesetih letih je skrbel za Duhovniški sklad in socialno zavarovanje duhovnikov.
- Rojen Janko Pintar, Dražgoše, član Muzejskega društva Železniki, raziskovalec zgodovine, zbiratelj fotografij starih in povojnih Dražgoš, kronist, pisec, objavljajl je tudi v našem zborniku. Njegove prispevke lahko preberete v številkah 3, 4, 5, 7. in 9.
- Rojen Franc Rešek, Virmaše, zdravnik specialist splošne medicine v Železnikih, leta 1956 se je vključil v izgradnjo zdravstvenega doma v Železnikih in ob otvoritvi leta 1961 prevzel ključje in odgovornost za delovanje doma in ga vodil skoraj do svoje smrti leta 1993. Več mandatov je bil predsednik delavskega sveta in član kolegija Zdravstvenega doma Škofja loka, deloval je pri krvodajalstvu v Selški dolini, vodil zdravstveno vzgojo, sodeloval je tudi v svetu KS Železniki.

1938 *80 let*

- Ustanovljena Čevljarsko produktivna zadruga v Železnikih, od leta 1954 dalje Čevljarna Ratitovec.
- Ustanovljeno Prostovoljno gasilsko društvo Zali Log.
- Gasilsko društvo Železniki je na Racovniku otvorilo zanimivo grajen gasilski dom s turnom in kupilo novo motorno brizgalno.
- Rojen Franc Golja, Sorica, v Heblarjih pri Martinu, kjer je odraščal tudi Ivan Grohar. Častni občan leta 2016, diplomirani inženir gozdarstva, samostojni podjetnik, iz domače obrtne delavnice Kovinostrugarstvo je nastalo podjetje Alpmetal. Poslanec v prvem slovenskem parlamentu, dolgoletni član Lovske družine Sorica in predsednik Lovske zveze Slovenije. Leta 1998 je prevzel smučišče Soriška planina, svoj pečat je pustil tudi pri prenovi Zadružnega doma v Gostišče Macesen.

- Umril Ivan Kejžar, Maribor, rojen leta 1871, Sorica, ustanovitelj Zveze slovenskih železničarjev, nacionalni borec, dolga leta član narodno-napredne stranke, pozneje demokratske, bil je med ustanovitelji in sodelavci Bralnega društva, Slovenskega političnega društva, Narodne čitalnice, Olepševalnega društva, Dramatičnega društva. Zgodovinskega pomena je zlasti njegov načrt za uspešno organizacijo železniške službe v vsem obmejnem področju.

1948 *70 let*

- Zgrajena nova šola v Železnikih, dograjevana v letih 1967, 1969, 1975.
- Ustanovljeno Avto-moto društvo Železniki.
- Umril Rudolf Andrejka, Ljubljana, rojen leta 1880, Ljubljana. Na Dunaju obiskoval akademsko gimnazijo in doštudiral pravo, dr. prava, okrajni glavar v Celju in Ljubljani, profesor na pravni fakulteti v Ljubljani. Deloval je v podružnici Slovenskega planinskega društva za Selško dolino in bil duša akcije za postavitvev Krekove koč na Ratitovcu. Aktiven je bil v Muzejskem društvu za Slovenijo in mu tudi predsedoval. Napisal je 22 knjig in 152 razprav z najrazličnejših področij. Veliko jih je namenil Selški dolini, saj mu je bila drugi dom.
- Rojen Aleš Gartner, Češnjica, smučarski trener SK Alples v letih 1969–1976, leta 1978 diplomiral na Ljubljanski fakulteti za šport, v letih 1979–1982 trener moške B smučarske reprezentance Jugoslavije, v letih 1982–1986 trener ženske A smučarske reprezentance Jugoslavije (OI Sarajevo, 1984), v letih 1986–1988 trener ženske smučarske reprezentance Kanade (OI Calgary, 1988), v letih 1989–1993 trener moške smučarske reprezentance Norveške (OI Albertville, 1992).

1968 *50 let*

- Odprt vrtec pri OŠ Železniki.
- Ustanovljena samostojna Župnija Davča.
- Otvoritev avtomatskega kegljišča pri Meru.
- Umril Jakob Šolar, Ljubljana, rojen leta 1896, Rudno. Duhovnik, vzgojitelj, jezikoslovec, študiral slovenščino in francoščino. Literarni zgodovinar, prevajalec, desna roka dr. Frana Ramovša pri snovanju Slovarja slovenskega knjižnega jezika, Slovenskega pravopisa in Slovenske slovnice. Zaradi radikalne sredine je bil ob koncu vojne zaprt v Dachau, po vojni pa doma. Stolni kano-nik in dekan stolnega kapitlja v Ljubljani. Leta 1929 prejemnik francoskega reda zlatih palm.
- Umril Karel Levčnik, Drča pri Šentjerneju, rojen leta 1900, Železniki. Generalpodpolkovnik, med prvo svetovno vojno dokonča pomorsko vojaško akademijo avstro-ogrskemu mornarice v Boki Kotorski, tam je do kapitulacije Jugoslavije, med drugo svetovno vojno na Visu ustanovi artilerijsko šolo, ljudski poslanec prvega sklica skupščine Socialistične republike Slovenije.

1978 *40 let*

- Umril Lojze Žumer, Ljubljana, rojen leta 1899, Železniki. Dipl. ing. gozdarstva, borec na soški fronti, borec za severno mejo, direktor škofijskega Gozdno-lesnega posestva Gornji grad – Nazarje, ki ga je razvil v enega največjih podjetij te vrste, ustanovil je osrednjo slovensko izvozno centralo MARAD za izvoz žaganega lesa in zabojev. Načelnik Lesnega oddelka na Ministrstvu za gozdarstvo, vodil je Oddelek za lesno gospodarstvo na Inštitutu za gozdarstvo in lesarstvo Slovenije, honorarni predavatelj, pisec številnih strokovnih del. Za knjigo Lesno gospodarstvo je leta 1968 dobil Nagrado Sklada Borisa Kidriča.

- Umrl Boris Globočnik - Damjan, Železniki, rojen leta 1915, Železniki. Šolanje na trgovski akademiji, leta 1941 se poveže z OF, leta 1943 odide v partizane, komandant Gorenjskega odreda, načelnik štaba Kokrškega odreda, izkaže se kot mitraljezec. Pesem Moj mitraljez je v okviru pesništva med NOB ena najboljših. V Svetinovi Ukani predstavlja lik Primoža, borka Ana pa je Ivanka Rekelj, borka Kokrškega odreda, v katero se je zaljubil in je postala njegova žena.

Viri:

Arhiv Muzejskega društva Železniki.

Zbornika Železne niti in Loški razgledi.

Selška dolina v preteklosti in sedanjosti. Ur. France Planina. Železniki: MD Škofja Loka, pododbor Železniki, 1973.

Anton Globočnik: *Eisern – Železniki*, zgodovinsko-statistični oris v regestah: kronika. Prev. Jože Dolenc, France Baraga.

Dražgoše: Pan, 1999.

Po ljudeh gor, po ljudeh dol, Miha Naglič, Gorenjski glas, las 2000.

Vida Košmelj: *Železniki skozi čas*. Radovljica: Didakta, 2007.

Občina Železniki: Častni občani, občinski nagrajenci.

Slovenski biografski leksikon.

Leksikon Gorenjci.

Železni kruh. Ur. Miha Naglič. Železniki: Domel holding, d. d., 2016.

Ustno izročilo.

120-letnica Prostovoljnega gasilskega društva Železniki

Irena Prevc Hajdinjak

Na pomoč!

To je klic v stiski. Požar, prometna nesreča, pogrešana oseba, poplave ... In koga najprej pokličemo? Gasilce, ker se ne sprašujejo, ali se jim ljubi, ne koliko je ura, kako so utrujeni in še najmanj, koliko bodo za to plačani. Ne sprašujejo, ali jih potrebujejo mladi ali stari, levi ali desni, verni ali ateisti, izobraženi ali nepismeni. Gasilci ne tarnajo, da se nič ne splača. Pomagajo prostovoljno in vedno priskočijo na pomoč, če je treba, tvegajo tudi svoja življenja.

"Gasilca ne dela blesteči kroj, temveč čut ljubezni do človeštva, čut ljubezni do svojega bližnjega, čut ljubezni do naroda in svoje domovine." To so besede organizatorja slovenskega gasilstva Franca Barleta iz leta 1919, izrečene pred sto leti, pa še vedno veljajo. V teh egoističnih, materialističnih časih je to ena redkih organizacij prostovoljcev, ki deluje za skupno dobro vseh nas.

Na našem območju deluje več prostovoljnih gasilskih društev: PGD Selca, PGD Zali Log, PGD Rudno, PGD Dražgoše, PGD Sorica, PGD Davča in PGD Železniki, ki letos praznuje 120 let delovanja.

Ustanovitev Gasilskega društva Železniki

Včasih je bila večina hiš in gospodarskih poslopjij lesenih, leseni so bili vigenjci, bilo je več žag in zraven hlodi, tramovi, deske. Lahko si predstavljamo, da je pri delu v vigenjcih in kovačnicah hitro zagorelo. Znano je, da je leta 1620 Železnike uničil velik požar, ostala sta le visoka plavža na Racovniku in v Gorenjem koncu ter Plnada. Iz tistih dni se je ohranila Pesem nočnega čuvaja, ki je moral šestkrat na noč obiti Železnike in paziti na ogenj ali dim, ki bi naznanjal možnost požara.

Tudi v knjigi Antona Globočnika *Železniki bere-mo* o več požarih.

- 23. 5. 1822 je zagorelo v vigenjcu za Warlovo hišo in veter je ogenj hitro zanesel iz Gorenjega konca na Trnje, Racovnik, Škovine, Češnjico in Studeno. Uničujoč požar je uničil 146 hiš z gospodarskimi poslopji, župno cerkev, obe fužini, šest vigenjcev in spodnji pokriti most čez Soro. Umrlo je šest ljudi. (Podroben opis najdete v članku Janeza Rihtaršiča v *Železnih nitih* 9).

- 31. 5. 1822 je v Gorenjem koncu spet izbruhnil požar v nekem skednju in upepelil 13 hiš z gospodarskimi poslopji, dve kovačnici in več skladišč oglja.

- V noči med 18. in 19. februarjem 1846 je izbruhnil požar v hlevu irharja Škofica v Gornjih Železnikih in pogorelo je osem hiš z gospodarskimi poslopji.

Že v šestdesetih letih 19. stoletja so se ustanovljala prva gasilska društva. V loškem arhivu najdemo dokumenta Pravila Prostovoljnega gasilskega društva v Železnikih in Službeni red Prostovoljnega gasilskega društva v Železnikih iz leta 1897. Zapis iz arhiva nam pove:

"7. marca 1898 je okrajni glavar v Kranju v pismu, naslovljenem na gospoda Luka Košmelja v Železnikih, sporočil:

Visoko okrajno deželno predsedništvo je z odlokom z dne 3. t. m. št. 863 ustanovitev društva 'Prostovoljno gasilsko društvo' s sedežem v Železnikih po vsebini od ustanoviteljev z dne 15. 2. 1898 predloženih pravil v smislu društvenega zakona z dne 15. novembra 1867 drž. zak. potrdilo. O tem se ustanovniki obveščajo ob povratku jednega izvoda

Prvi gasilci v Železnikih. Fotografija je last Antona Sedeja.

društvenih pravil in službenega reda s pristavkom, da se ima končna ustanovitev društva semkaj naznaniti."

In kdo so bili "ustanovniki"? V ohranjeni knjigi članstva so vpisani ustanovni člani: Frančišek Košmelj – načelnik, Gabrijel Thaler – podnačelnik, Anton Globočnik – blagajnik, Luka Košmelj – tajnik in odborniki: Josip Demšar, Janez Demšar in Josip Košmelj.

Ob ustanovitvi je društvo štel 52 operativnih članov. Poleg njih je bilo v PGD Železniki še 20 častnih in 44 podpornih članov. Imeli so celo svojega društvenega zdravnika. Najprej so nabavili opremo – enocevno snemalno brizgalno in usposobili moštvo. Na bajerju pred Škrjercem (na Klovžah) so si zgradili prvi gasilski dom. Bil je lesen, s "turnom" za sušenje cevi, z dvokrilnimi vrati, nad katerimi je bila trimetrna tabla z napisom Gasilni dom, okrašena s sliko gasilske čelade in sekirice z letnico 1898. Preko bajerja so bili položeni hrastovi in macesnovi tramovi, tla so bili debeli plohi, v sredini pa lesena loputa za črpanje vode ali pa za odtekanje vode iz cevi v bajer. V širino je meril osem do deset metrov,

Vabilo na proslavo ob 25-letnici.

v dolžino deset do dvanajst metrov in pokrit je bil s skrilasto streho.

Do prve svetovne vojne so v Železnikih in bližnji okolici gasili požare štirinajstkrat. Med vojno je delo društva zastalo, saj je bila večina članov mobilizirana in mnogi se žal nikoli niso vrnili domov.

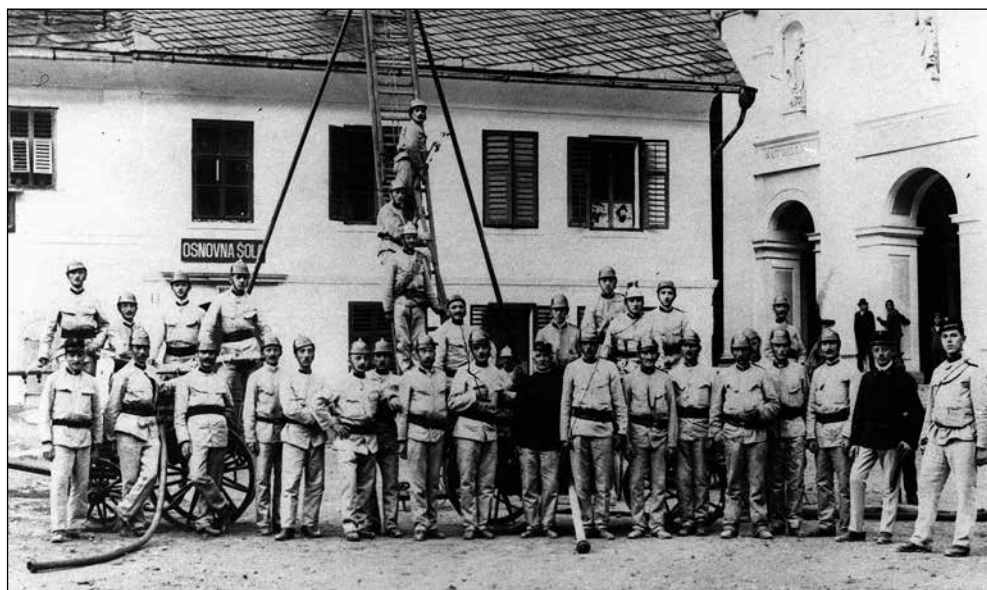
Gasilstvo med prvo in drugo svetovno vojno

Leta 1919 pa so ponovno začeli z delovanjem in zbirali denar za novo ročno brizgalno. Leta 1921 so jo kupili pri tvrdki Samass v Ljubljani. Bila je dvocevna in na vozu s štirimi kolesi. Nakup nove, moderne brizgalne je bil velik dogodek, zato so jo slovesno krstili. Njena botra je bila mlada učiteljica Frančiška Grohar, pozneje poročena Benedičič. V tem času v letih od 1919 do 1922 je društvo vodil Matej Klopčič, za njim pa Polde Košmelj.

V času med obema vojnama je PGD Železniki veliko delovalo na družabnem in kulturnem področju, prirejali so veselice, zabave, tombole, igre in tako pridobivali potrebna sredstva za nabavo orodja in opreme. Leseni gasilski dom nad bajerjem je postal premajhen in dotrajan, zato so začeli razmišljati o novem, zidanem domu in o motorni brizgalni. 27. 7. 1930 so se na tretji seji odbora odločili, da bodo najprej gradili dom, čeprav so se zavedali, da bodo zaradi gospodarske krize in velike brezposelnosti težko nabrali sredstva. Občina jim je obljubila poroštvo, denar pa so nabirali s prostovoljnimi prispevki in s krediti.

Najprej so potrebovali zemljišče. Načelnik Polde Košmelj je videl primerno parcelo, na kateri je bilo smetišče in podrtija lastnika veleposestnika Egra. Eger smetišča ni bil pripravljen prodati, kaj šele podariti, gasilci pa niso imeli denarja. Košmelj je vztrajno hodil k Egru in ga prepričeval. Menda mu je zagrozil, da če bo kje na njegovem v Železnikih gorelo, gasilci ne bodo posredovali. Bil je lastnik več kot tretjine hiš, zato se je naposled vdal.

Na seji 29. 6. 1931 je bila prva točka stavba novega gasilskega doma. Najprej so obravnavali načrte

Gasilska vaja na Trnju leta 1925. Fotografija je last Antona Sedeja.

in prepis zemljišča, potem pa gradnjo škarpe. Citi-ram zapisnik:

"Navzoči član Pegam Matevž je pripravljen prevzeti vodstvo pri gradnji škarpe, za to delo se mu sporazumno določi Din 40 dnevne plače in da se ga na stroške društva zavaruje pri O. O. Za delavce predlaga in odobri vodstvo in odbor sledeče člane: Pegam Ignac, Primožič Ivan, Vrhunc Josip, Čemažar Martin, Šuštar Jakob. Plača pri navadnem delu Din 3,50 na uro, pri

težjem delu naplačilo, bolniško blagajno plača društvo. Za delo pri pripravi peska in druga navadna dela, se plača Din 3,00 na uro, za to delo pridejo v poštev brezposelni člani, ki naj se zglase pri načelniku."

Gradnjo je vodil stavbni odbor, v katerem so bili člani PGD: Polde Košmelj, Franc Srebernjak, Niko Žumer, Florjan Tavčar, Ferdo Šmid, Janez Keržar in s strani občine župan Karol Dolenc in odbornika Pavle Tavčar in Janko Demšar. Ko je leta 1933 Niko Žu-

Nova "motorka" pred gasilnim domom leta 1938. Fotografija je last Antona Sedeja.

mer postal župan, je prišel v odbor kot predstavnik občine namesto Dolenca, in tako je imelo društvo pri občini vso možno podporo.

Pri gradnji so predano sodelovali vsi člani, občina in občani. Posebej pa je treba poudariti, da so nekateri zalagali aktivnosti gasilcev s svojim denarjem: Polde Košmelj (mesar), Franc Srebernjak (dimnikar) in Mitja Košmelj (gostilničar). Prav tako so s svojimi denarnimi prispevki pomembno sodelovali premožnejši občani.

Tako so ob proslavljanju 40-letnice leta 1938 na Racovniku otvorili nov, zanimivo grajen gasilski dom s turnom in kupili novo motorno brizgalno, ki je omogočala precej večjo operativno učinkovitost. Ročno snemalno brizgalno so leta 1939 prodali Janku Kemperlu.

V tem času je imelo društvo nekaj nad 40 aktivnih, 3-5 častnih in 20 podpornih članov. Posredovali so pri 20 požarih in treh povodnjih.

Žal je uspešno delovanje društva prekinila druga svetovna vojna. Člani so odhajali v vojno, ostajali so le starejši, ki so bili oproščeni vojaščine in so bili vključeni v nemško protipožarno organizacijo Feuerwehverein. Leta 1942 so dobili gasilske uniforme in nekaj cevi. Gasilska četa je štela okrog 20 članov in posredovali so pri sedmih požarih. Seveda niso smeli gasiti požarov, ki so jih zanetili okupatorji. Od

Vabilo na 40-letnico društva.

leta 1943 je ta nemška organizacija izgubljala vpliv v Železnikih. Od novembra 1944 do osvoboditve pa je bil gasilski dom na razpolago partizanskim enotam. Tu je delovala tudi Pionirska brigada Ratitovec.

Petnajst gasilcev se ni vrnilo iz vojne, štirinajst jih je padlo v partizanih, eden pa v nemški vojski.

Člani PGD Železniki na festivalu v Kranju leta 1950. Fotografija je last Antona Sedeja.

Po drugi svetovni vojni

V prvih povojnih letih je bilo treba obnoviti delo društva in gasilni dom, ki je bil zaradi vojne precej poškodovan, vendar so ga do leta 1958 uspeli adaptirati. 12. 9. 1948 je bil sklican ustanovni občni zbor, kjer so sprejeli nova društvena pravila v skladu z novim zakonom o prostovoljnih gasilskih društvih. Seveda so se ta pravila nenehno dopolnjevala in usklajevala skladno z razvojem države in družbe oziroma zakonodaje.

V skladu z napredkom pa je moralo imeti gasilsko društvo svoje gasilsko vozilo. Leta 1954 so pri trgovskem podjetju Odpad Ljubljana kupili avto za 200.000 din, vendar so dobili 50-odstotni popust in tako plačali le 100.000 din. Avto je bil v tako slabem stanju, da so se menda občani skeptično prijemali za glave. Vendar so gasilci poprijeli za delo in avto obnovili. Največ prostovoljnega dela so opravili: Jože Benedičič, Leopold Koblar, Niko Koblar, Janez Koblar, Mitja Košmelj, Franc Šubic, Janko Cvek, Anton Vrhunc, Franc Blaznik, Marjan Šmid, Mici Benedičič, Jožef Torkar, Filip Blaznik, Janez Markelj in drugi člani. Delali so 2.307 ur. S prostovoljnimi prispevki so nabrali 474.100 din, avto pa jih je brez gum in prostovoljnega dela stal 630.000 din. Svečani

sprejem avtomobila je bil na proslavi ob 60-letnici društva leta 1958. Ob tej priliki so tudi odkrili spominsko ploščo padlim gasilcem v NOB, vzdano na gasilskem domu.

S povojnim razvojem industrije v Selški dolini se je Gasilskemu društvu Železniki obetal boljši standard. V letu 1967 so kupili nov kombi IMV 1600 in novo motorno brizgalno Rosenbauer, v letu 1974 pa so kupili orodno vozilo TAM 2001. Leta 1988 so kupili novo avtociстерno TAM 190 15 BG s 500 litri vode, ki lahko služi v požarih ali pa z njo v sušnem obdobju lahko pripeljejo vodo občanom, saj je pitna. To cisterno uporabljajo še danes. Leta 1998 so imeli gasilci iz Železnikov še vozilo Zastava 650 AN – cisterno s 1800 litri vode in 280 kg prahu, ki je bilo nabavljeno leta 1981 in so ga imeli v hrambi v Industrijskem gasilskem društvu Alples, vozilo VAZ z visokotlačno črpalko, ki je primerno tudi za gozdne požare, poveljniško vozilo Lada Niva in gumijasti čoln za deset oseb za reševanje na vodi.

Ob stoletnici društva so kupili še gasilsko orodno vozilo IVECO 4 x 4 za prevoz moštva. V letu 2006 pa so kupili še kombinirano vozilo MAN GVC 16/25 z 2.500 litri vode, ki omogoča hitro in strokovno akcijo še danes.

Prvo gasilsko vozilo PGD Železniki Pionir leta 1954 pred Bogatajevo hišo, vodja Franc Šubic st. Fotografija je last Antona Sedeja.

60-letnica
PGD Železniki
leta 1958.
Fotografija je
last Antona
Sedeja.

PGD Železniki potrebuje nov gasilski dom

V primerjavi z napredkom vozil in opreme pa je stavba gasilskega doma na Racovniku močno zastajala. Postala je premajhna, dotrajana in težko dostopna za novo mehanizacijo. Že leta 1975 se je vodstvo GD ukvarjalo s tem problemom. V knjigi 50 let Gasilske zveze Škofja Loka za leto 1984 piše: "Glede na predvideno gradnjo centralnega gasil-

skega doma za Selško dolino v Železnikih se imenuje gradbeni odbor, predsednik: Rado Lotrič, IGD Alples, Anton Sedej, GD Železniki, Alojz Čufar, KS Železniki, Rudi Zadnik in Anton Kužnik, OGZ Škofja Loka in Tone Rakovec kot predstavnik podjetja ISKRA. Odbor se je večkrat sestal, do gradnje doma pa ni prišlo."

Trajalo je nekaj let, ko so gasilci sami iskali nadomestne lokacije in jih kar nekaj predlagali. V zapisniku GD Železniki z dne 4. 12. 1989 piše: "možne

Operativna gasilska enota PGD Železniki leta 1971. Foto: Anton Sedej

Slovesni sprejem pionirjev v gasilsko društvo leta 1972.
Foto: Anton Sedej

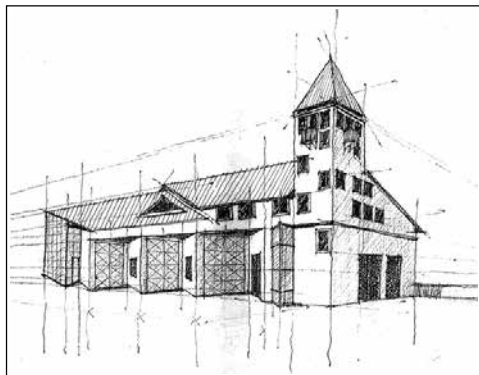
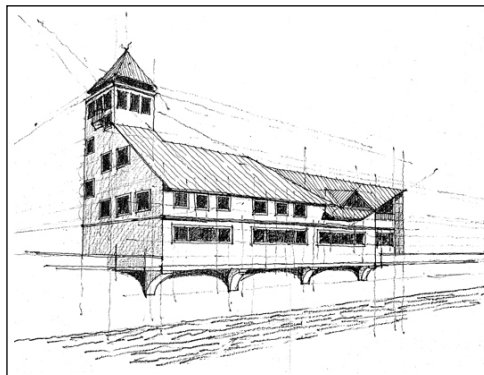
lokacije: 1. NIKO - Elektro - Tončka Simončič na Otokih v industrijski coni, 2. GD Železniki - adaptacija, 3. ISKRA Železniki na pobočju nad tovarno, med starim blokom in Antonom Bertonceljem in 4. ALPLES - podaljšek vratarnice".

Citiram zapisnik: "Predlagane variante naj bi se obravnavale v soglasju Gasilskega društva in Krajevne skupnosti Železniki, vendar so hoteli brez soglasja Gasilskega društva društvo prenesti v Alples na Češnjico. Nastali so še osebni spori in zadeva je za nekaj let romala v predale in koše. Čas je tekkel, iskali so še druge lokacije, se sestajali in dogovarjali, vendar brez uspeha."

Kljub temu pa so ob 90-letnici društva uspeli še

zadnjič adaptirati stari gasilski dom na Racovniku. 40 odstotkov sredstev so pridobili iz občinske gasilske zveze, ostalo pa so dobili od krajanov in delovnih organizacij.

Po drugi strani je industrija v šestdesetih in sedemdesetih letih začela sama skrbeti za svojo požarno varnost, najprej s preventivo, pa tudi operativno - v Alplesu so ustanovili svoje samostojno gasilsko društvo, v Iskri, Niku in Tehtnici in Dom opremi pa so imeli organizirane protipožarne ekipe. Organizirano je potekal tudi program civilne zaščite. Tudi PGD Železniki se je okrepilo z delovanjem vaških gasilskih trojk na Studenem, v Smolevi, Podlonku, na Prtovčju in v Martinj Vrhu.

Vzhodna in zahodna fasada idejne skice za adaptacijo gasilskega doma na Racovniku. Vir: Programsko idejni načrti za gasilski dom na Racovniku, 1991.

PGD Železniki je v sedemdesetih letih odlično sodelovalo z Osnovno šolo Železniki, kjer je med pionirji vladalo veliko zanimanje za gasilstvo. Foto: Anton Sedej

Z vsestranskim razvojem so se pojavili novi materiali, nove tehnologije, nove nevarnosti in tudi prednosti. Spreminjajo se materiali za gradnjo, spreminjajo se proizvodnje, prav tako gasilska oprema in mehanizacija. Stari gasilski dom na Ravcovniku je bil že precej dotrajan, lokacija pa zaradi ozkih mostov nedostopna oziroma težko dostopna za sodobna gasilska vozila. Gordijski vozal v zvezi z lokacijo novega doma je presekala takratni župan Železnikov Alojz Čufar, ki je gasilcem ponudil bivšo

mehanično delavnico podjetja Alples v stečaju. V knjigi 50 let gasilske zveze Škofja Loka preberemo: "Sodelovali so tudi v OGD Škofja Loka in na seji 24. 3. 1993 imenovali odbor za odkup garaž, nekdanjih mehaničnih delavnic, v podjetju Alples za potrebe sektorja Železniki v sestavi predsednik Rudi Zadnik, člani pa Filip Jelenc, GD Železniki, Franc Pfajfar, predstavnik podjetja Alples, Janez Pfajfar, IGD Alples, Franc Žaberl, predstavnik sektorja Železniki in član IS občine Škofja Loka. Imenovana je bila tudi strokovna komisija za ureditev in operativno delo v odkupljenih garažah, predsednik Metod Jamnik. Odbora sta bila razrešena marca 1994. Leta 1994 se je nadaljevalo z ureditvijo in obnovo novega gasilskega orodišča sektorja Železniki v Alplesu."

Vendar je ta lokacija dolgo časa veljala za začasno rešitev z ogromno pomanjkljivostmi – bila je sredi industrijske cone, orodišče je bilo za zapornico, ni bilo možnosti dostopa 24 ur na dan za vse člane, ob poplavih je bilo orodišče neuporabno, nevarno za delo z mladino. Poleg tega je del orodišča pripadal Prostovoljnemu gasilskemu društvu Alples.

"Prostori so bili preurejeni le toliko, da smo lahko vanje pospravili vso gasilsko opremo in ogradili prostor za dve pisarni," je povedal tajnik PGD Matjaž Lotrič. Tudi stavba je bila precej neprimerna: brez ogrevanja, stranišč, tušev, intervencijske sobe, sejne sobe, dotrajana streha, nevarne odprtine in brez zunanjih površin. Kljub temu so z veliko vlože-

Vodstvo društva v svečanih gasilskih uniformah 19. 2. 1972: Anton Sedej, Filip Jelenc, Pavel Pikuš in Jože Markelj. Foto: Anton Sedej

80-letnico društva so slovesno praznovali.
Foto: Anton Sedej

nega prostovoljnega dela in s pomočjo prispevkov občanov in občine usposobili stavbo, da je lahko vsaj delno opravljala funkcijo gasilskega orodišča. Uspelo jim je tudi prodati stari gasilski dom na Ravniku. Sklenili so, da bodo vsa sredstva namenili iskanju alternativne rešitve.

Poplave 2007

V času reševanja lokacije oziroma ureditve novega gasilskega doma pa so Železnike prizadele katastrofalne poplave leta 2007. Kljub temu da so bili Železniki v zadnjih dvajsetih letih večkrat poplavljeni, saj so umeščeni v ozki dolini ob hudourniški Sori, ni nihče pričakoval tako izrednih razmer. Takrat PGD Železniki in PIGD Alples še nista bili združeni, zato bomo zapisali dve pričevanji gasilcev, ki sta sodelovala pri reševanju v teh poplavah.

Člani PGD Železniki in PIGD Alples so bili prvi, ki so ukrepali. Aleksander Hajdinjak, član PGD Železniki, takrat pa PIGD Alples, se spominja 18. 9. 2007, ki je bil dopoldne čisto navaden, deževen delovni dan. Ob 11. 50 sta s sodelavcem Gorazdom Benedičičem dobila klic, naj se gresta preobleč, da bosta namestila vreče s peskom, ker bo šla voda čez strugo. Češnjica je bila še pol metra pod mostom, zato ni bilo še nobene panike, vendar se je zgodil poplavni val Češnjice in že v petih minutah je voda poplavljala. Uspelo jima je dvakrat z viličarjem pripeljati vreče, s katerimi so poskusili narediti koridor, da bi voda tekla čez most. Začasno so zajezili most, Češnjica je tekla skozi Indramat in vdrla v tovarno, voda pa je že nosila prve avtomobile.

V tem pa je vdrla še Sora in ni bilo več kaj storiti. Zalilo je prvo cono Alplesa, vendar so bili delavci na srečo že na varnem. Odnášalo je avtomobile in odneslo je celo dva gradbena kontejnerja, ki sta se zagozdila v Češnjici. V tem času so namreč v tovarni gradili novo skladišče in gradbena jama je bila sreča v nesreči, saj je zadržala veliko vode. Grozilo je, da bo odneslo most. Aleksander Hajdinjak in Sašo Gartnar, prav tako član PIGD Alples, sta se z vrvmi privezala na tovarnjak in izmenoma reševala most tako, da sta usmerjala hlode in korenine. Obrat Lesni program, Lesarstvo Gatej in Toplarna so bili odrezani, vendar so se vsi zaposleni, razen tajnice v Toplarni ge. Marice Gajgar, uspeli pravočasno umakniti. Ko je zalilo upravno stavbo Toplarnice, se je tajnica rešila na mizo.

Njen mož je rotil gasilce, naj jo rešijo. Po dveh

urah je Česnjica malo upadla in ni bilo več nevarnosti za most. Hajdinjak in Gartnar sta se, privezana drug na drugega, podala do Toplarne – bredla sta muljasto vodo, po kateri so plavala polena in ki je je bilo še čez pas. Tudi v upravni stavbi Toplarne je voda že malo upadla, vdrla sta vrata in rešila tajnico ter jo spravila na varno. Gasilska zveza Slovenije je Gartnarja in Hajdinjaka za pogum naknadno odlikovala z redom za hrabrost.

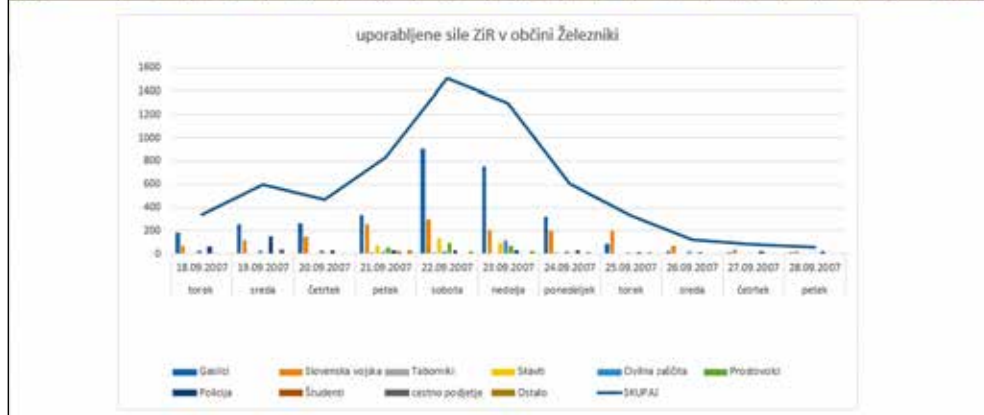
Ko je upadel poplavni val Sore, so vsi zaposleni takoj začeli s čiščenjem tovarne in v enem tednu jim je uspelo počistiti in sanirati Alples do take mere, da so ponovno začeli s proizvodnjo.

Član PGD Železniki, Klemen Šmid, takrat 27-letnik, se spominja, da je prišel prvi poziv iz Sorice, kjer je stanovanjsko hišo ogrožal plaz. Ker je zaposlen v Škofji Loki, je na poti do Železnikov prečkal štiri hudournike, ki so tekli čez cesto. Poklical je rejijski center za obveščanje, vendar ni bilo več zveze. Prebil se je do gasilskega doma, kjer je bilo ozračje že panično. Dolina je bila že odrezana, dve uri so bile prekinjene vse komunikacije. V Domelu je bilo za 14.

uro napovedano odprtje nove hale, zato je v Železnike prispel tudi takratni predsednik vlade g. Janez Janša. Pri Domelu je bila voda na cesti, 13 ljudi na avtomobilih, avtomobile je odnašalo, skratka, kaos.

V tem pa so dobili poziv iz Gorenjega konca Železnikov, da je na mostu pri Tehtnici ženska, ki ima vse simptome infarkta. V ta namen se je sestavila ekipa treh gasilcev: Rok Benedičič, Jože Kamenšek in Sebastjan Kamenšek, ki so se peš odpravili proti Gorenjemu koncu in kasneje tudi potrdili klic o oboleli gospe. Z nečloveškimi napori sta se Klemen Šmid in dr. Košir prebila do nje, poslali so tudi helikopter, vendar ni mogel pristati zaradi ponovnega poslabšanja vremenskih razmer. Vsi štirje gasilci so se prebili čez blato, mulj in za meter naraslo vodo, da so jo prepeljali do bencinskega servisa Petrol, kjer je čakal rešilec in jo odpeljal. Njo so rešili, njen sin Mirko Lotrič pa je bil ena od treh smrtnih žrtev poplav, ki so jih našli naslednji dan na različnih lokacijah. Vse štiri gasilce, ki so sodelovali v tej akciji, je Gasilska zveza Slovenije odlikovala z redom za hrabrost.

ENOTA	torek 18.09.2007	sreda 19.09.2007	četrtek 20.09.2007	petek 21.09.2007	sobota 22.09.2007	nedelja 23.09.2007	ponedeljek 24.09.2007	torek 25.09.2007	sreda 26.09.2007	četrtek 27.09.2007	petek 28.09.2007	SKUPAJ
Gasilci	180	253	260	337	908	752	323	82	18	10	10	3133
Slovenska vojska	70	119	147	253	295	208	202	202	68	38	20	1622
Taborniki				11	10		11					32
Škavti				68	133	90		3				294
Civilna zaščita	28	32	27	25	19	120	19	10	18	6	6	310
Prostovolci				55	93	71	7	6	4			236
Policija	65	150	32	32	32	32	32	14	11	24	21	445
Študenti				23								23
cestno podjetje		40					10					60
Ostalo				31	22	22		6				81
SKUPAJ	343	594	466	823	1512	1295	604	313	119	78	57	6238

Uradni podatki pomoči sil ZIR za občino Železniki. Revija Ujma, 2008.

Zvečer ob osmih je bil sestanek na občini in tu so se dogovorili, da bo Klemen Šmid s pomočjo kolegov iz Gasilskega društva koordiniral reševalno akcijo. Ogromna zahvala pa gre vodji Civilne zaščite Slovenije Miranu Bogataju, ki je že prvi večer prišel pomagat in je prevzel vodenje. V štabu so bili gasilci, predstavniki policije in vojske. Prvič je bil aktiviran državni načrt zaščite in reševanja za poplave.

Aktiviran je bil bataljon slovenske vojske iz Slovenj Gradca, ki je edini namenjen za pomoč civilnemu prebivalstvu in je s seboj pripeljal pet poljskih kuhinj, kjer so naslednje dni kuhali civilisti za domačine, ki so ostali brez vsega, in za vse, ki so prišli pomagat. Pripeljali so tudi poljsko kopalnico in stranišča. Prišlo je tudi 24 vojakov iz kranjske vojašnice. Že prvi večer so za te vojake v večnamenskem prostoru v športni dvorani, v telovadnici osnovne šole in v kulturnem domu organizirali namestitve.

Predvsem pa so se gasilcem iz Železnikov pridružili prostovoljni gasilci iz mnogih gasilskih društev širom Slovenije. Tako je število ljudi, ki so priskočili na pomoč, naraslo tudi na 1.500, kar je že predstavljalo velik logistični problem. Poleg njih so žal

prihajali tudi 'firbci' in celo ljudje z nepoštenimi nameni, zato je bila tretji dan sprejeta odločitev o zaprtju območja z namenom zagotavljanja varnosti za poplavljene in njihovega imetja ter organizirana vaška straža. Ogromno gasilcev, pripadnikov Civilne zaščite, prostovoljcev, vojakov, policistov, pa tudi prijateljev, znancev in sorodnikov je pripomoglo, da so bili Železniki v dvajsetih dneh spet povezani s svetom, prevozni in za silo očiščeni. Ali si lahko predstavljate, kako velikanski stroški bi nastali, če bi bilo treba vse to delo plačati?

Vsekakor so imeli gasilci PGD Železniki veliko vlogo pri organizaciji reševanja in reševanju samem, pri iskanju pogrešanih, pri organizaciji poplavne obnove, pri ocenjevanju škode, pri čiščenju poplavljenih hiš, pri oskrbovanju odrezanih Davče, Potoka, Martinj Vrha in Zalega Loga z nujnimi življenjskimi potrebščinami, hrano, vodo in nafto za agregat, pri organiziranju deponije za odpavljene avtomobile v Selcih, pri prepoznavanju lastništva uničenih avtomobilov, pri ugotavljanju škode. Mnogo jih je bilo na nogah od petih zjutraj do enajstih zvečer, da so pomagali drugim, čeprav

Operativna ekipa PGD leta 2012. Vir: PGD Železniki

so bili tudi sami poplavljeni. Njihova oprema je bila po poplavih iztrošena oziroma večinoma uničena. Vodja Civilne zaščite Slovenije Miran Bogataj je posredoval, da se je iztrošena oprema lahko nadomestila z novo, in s tem so gasilci PGD Železniki dobili novo opremo v vrednosti 24.000 evrov.

Nov gasilski dom

Člani gradbenega odbora Alojzij Demšar, Mihael Prevc, Franc Žaberl, Miloš Kamensšek in Damjan Mohorič so v letih 2008–2011 intenzivno iskali možne lokacije za nov gasilski dom. Po treh letih neuspešnega iskanja ustreznega zemljišča znotraj osrednjega novega dela Železnikov so člani gradbenega odbora sprejeli sklep, da se izvede popolna sanacija obstoječega gasilskega orodišča v lasti PGD Železniki. Za nekatere člane PGD Železniki je bila ta odločitev boleča, saj orodišče pač ni dom, in glede na

vlogo prostovoljnih gasilcev v poplavno in požarno ogroženem kraju bi pričakovali, da bi jim lokalna skupnost ponudila lokacijo ali pa vsaj podprla eno od lokacij, predlaganih s strani gasilcev. Kljub temu pa je predlog gradbenega odbora potrdil tudi 114. občni zbor PGD Železniki leta 2012.

Člani in članice PGD so začeli z obnovo v novembru 2011 in jo dokončali pomladi 2014. Najprej so spraznili notranjost, odstranili neustrezno opremo, odklopili vodovodno in elektro inštalacijo, odrezali neuporabne cevi za ogrevanje in dovod komprimiranega zraka.

Nato je sledila priprava za umestitev medetaže v obstoječi objekt. Poskrbeli so za ustrezno temeljenje, vgradili stanovanjsko čistilno napravo in postavili jekleno konstrukcijo za medetažo. Sledilo je betoniranje betonske plošče, zidanje predelnih sten v spodnji etaži in v medetaži ter umestitev vseh potrebnih inštalacij. Nato so prostore ometali, položili ploščice in pobelili stene. Prostore je bilo

Notranjost stavbe PGD Železniki med obnovo in po njej. Vir: PGD Železniki.

Danes je to moderen gasilski dom s klicnim centrom, vendar glede na potrebe že premajhen. Vir: PGD Železniki.

treba samo še opremiti s stavbnim in notranjim pohištvom. Tako je popolnoma predelano orodišče končno postalo novi gasilski dom PGD Železniki. Za obnovo je PGD Železniki prispevala 78.000 EUR, občina 108.000 EUR, člani PGD pa so pri obnovi opravili 4.200 prostovoljnih ur.

Priključitev PIGD Alples k PGD Železniki

Leta 2016 so se k PGD Železniki uradno priključili člani in članice Prostovoljnega industrijskega gasilskega društva Alples, ki so ga 24. 5. 2016 na 12. seji

komisije za statusna vprašanja pri Gasilski zvezi Slovenije izbrisali in pripojili k PGD Železniki.

Gre za zgodbo, ki je nekako imela začetek že pred dobrimi 20 leti s prihodom Prostovoljnega gasilskega društva (PGD) Železniki v Industrijsko cono Alples.

17. 1. 2015 so člani PGD Železniki na 117. občnem zboru potrdili pridružitve članov in članic Prostovoljnega industrijskega društva (PIGD) Alples k PGD Železniki. Z združitvijo obeh društev v eno je največ pridobila lokalna skupnost, Gasilsko društvo pa je pridobilo bolj trdne temelje za nadaljnji razvoj, postali so močnejši, večji, odzivnejši, z več znanja in opreme. Za PGD Železniki je bil to največji dogo-

Člani PIGD Alples so se združili s PGD Železniki. Vir: PGD Železniki.

Gasilci v akciji.
Vir: PGD Železniki.

dek zadnjih 30 let ali več, saj gasilski dom, gasilska oprema in vozila brez gasilcev nimajo vrednosti. Od podjetja Alples Pohištvo, d. d., pa je PGD odkupila vso gasilsko opremo.

Gasilstvo danes

Danes je po podatkih, objavljenih v centralnem registru gasilcev Slovenije Vulkan, v Prostovoljnem gasilskem društvu Železniki 208 članov. Od tega je 49 operativnih članov, 24 gasilskih pripravnikov, 14 mladincev in 16 pionirjev, 6 rezervnih gasilcev, 103 veterani in 76 podpornih članov.

Filip Jelenc, ki je bil dolgoletni mentor mladim ga-

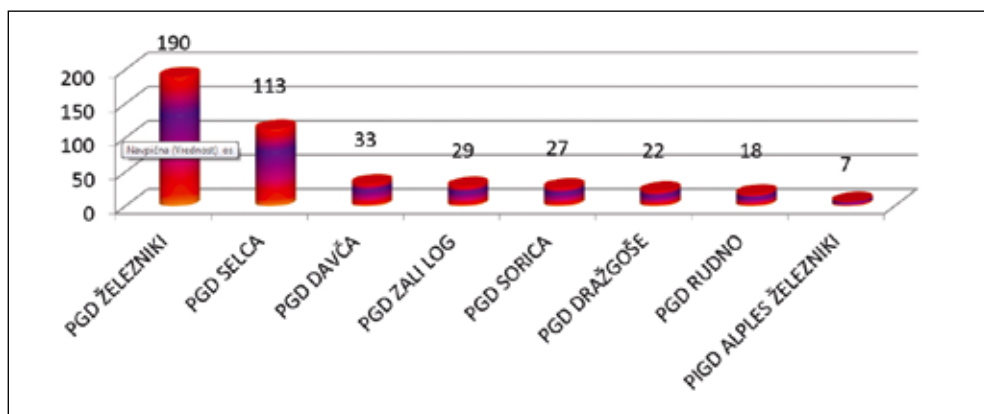
silcem, jim je položil na srce, da morajo pustiti svoje skrbi pred vrati društva in da so se gasilec pridružili prostovoljno, vendar morajo delovati profesionalno. Prav tako velja, da ne moreš biti gasilec brez podpore družine.

V sodobnem času so se vloge in naloge gasilcev bistveno razširile, zato je nujno postalo nenehno izobraževanje. Že preden postaneš gasilec, moraš opraviti 180-urni tečaj in opraviti izpit.

Gasilci posredujejo ne le ob požarih, žal tudi ob premnogih poplavalah, zlasti po letu 1990. Nepogrešljivi so ob razkritih strehah, grozečih plazovih, podrtih drevesih, zalitih kletah in tragičnih situacijah. Izvajajo požarno varovanje v podjetjih Alples, TRIIS in NIKO. Iščejo pogrešane osebe. Leta 1980

Podmladek
PGD Železniki.
Vir: PGD Železniki.

Vir: SPIN, Uprava za zaščito in reševanje Republike Slovenije.

so sodelovali pri snemanju televizijske nadaljevanke Dražgoška bitka, kjer so opravljali požarnovarnostne ukrepe zaradi uporabe vnetljivih tekočin in možnih požarov. Čistijo kanale meteornih vod, vodnjake z blatno črpalko. Pregledujejo gasilne aparate. V sušnih obdobjih dovažajo pitno vodo. Izvajajo redarstvo in požarno stražo na prireditvah. Izposojajo mize, klopi, stojnice, gasilsko opremo. Po potrebi vozijo kosovne odpadke v zbirni center Studeno. Očistijo lokalne ceste, dvorišča, škarpe, ograje. Vzgajajo mladi rod gasilcev. Pripravljajo se za tekmovanja in kvize. Ob novem letu pripravijo

in po domovih nosijo svoj koledar, ki je pomemben vir dohodka PGD. Organizirajo prireditev oziroma koncert z naslovom Bodimo nocoj vsi gasilci, ki prav tako prispeva k financiranju društva. Poudariti pa moramo, da veliko delovnih organizacij in zasebnikov društvu vsakoletno donira finančna sredstva.

Leta 2016 pa je 21 članov PGD Železniki opravilo tečaj in izpit za certificiranega prvega posredovalca: torej znajo nuditi prvo pomoč obolelim in poškodovanim osebam pred prihodom ekipe nujne medicinske pomoči. Znajo uprabljati AED – zunanji defibrilator in oživljati. Posredujejo v primeru srčnih

Moštvo Prostovoljnega gasilskega društva Železniki v juliju 2018. Foto: Janez Tolar

zastojev, nezavesti, tujkov v zgornjih dihalnih poteh, hudih krvavitev, hudih bolečin v prsnem košu in v primeru suma na možgansko kap. Ta pomoč je ključnega pomena za naše območje, saj mora priti ekipa nujne medicinske pomoči iz Škofje Loke. Ko je ogroženo človeško življenje, so pomembne sekunde, ne minute! Od trenutka, ko se oseba zgrudi na tla, preneha dihati, je z vsako minuto, ko ji nihče ne pomaga, 10 odstotkov manj možnosti za preživetje brez posledic, po 10 minutah so te možnosti že zelo majhne!

Če pogledamo število intervencij v letih od 2005 do 2017, so jih v PGD Železniki opravili 190 ali 43 odstotkov vseh intervencij na področju Selške doline.

Poleg rednega dela, vaj in intervencij so dokazali, zakaj so gasilci, ko so za invalidnega sina pokojnega bivšega načelnika PGD Železniki Franca Žaberla

zgradili dvigalo. Z donacijami in koncertom jim je uspelo zbrati 15.000 evrov, v sodelovanju z obrtniki so izvajali gradbena dela in opravili 450 ur prostovoljnega dela. Uredili so okolico in teraso ter plačali popolno obnovitev invalidskega vozička.

Njihovo predano delo, ki ga v lokalni skupnosti pogosto prezremo, ker se nam zdi samoumevno, je bilo opaženo na nacionalni ravni, in tako je bil član PGD Železniki Rok Habjan izbran za gasilca leta 2016 na drugem Dnevu nacionalne varnosti, ki so ga v Ljubljani priredili IVK Inštitut za varnostno kulturo ter Fakulteta za varnostne vede in Fakulteta za družbene vede. Priznanje posamezniku je tudi priznanje celotnemu Prostovoljnemu gasilskemu društvu Železniki, ki deluje že 120 let.

Vsem bralcem Železnih niti želim, da jim ne bi bilo nikoli treba klicati gasilcev "NA POMOČ!"

Zahvaljujem se informatorjem Damjanu Mohoriču, Milošu Kamenšku, Klemenu Šmidu in Aleksu Hajdinjaku.

Viri:

Anton Globočnik, Železniki: rudarski in fužinarski kraj, PAN Dražgoše, 1999

Publikacija PGD 1898–1998

Izgradnja gasilskega doma PGD Železniki, Damjan Mohorič.

Govor Franca Žaberla ob 90-letnici društva.

Kronika PGD Železniki ob 110-letnici.

Ana Šubic, Živita za pomoč drugim, Gorenjski glas, 30. 10. 2017, Glasilo DO Iskra Železniki, leto viii, št. 4, avgust 1988.

Dvajset let podjetja Bosch Rexroth, d. o. o.

Do nedavnega Indramat elektromotorji, d. o. o.

Janko Jelenc

Uvod

V letu 1980 je ISKRA Železniki pričela izdelovati različne motorje za vojaško industrijo. To je bila izrazito maloserijska izdelava zahtevnih elektromotorjev. Za njihovo izdelavo smo kupili CNC krmiljene obdelovalne stroje, in sicer stružnice, obdelovalne centre in brusilne stroje, ki pa zaradi majhnih količin izdelkov niso bili zadosti izkoriščeni. Zato smo se odločili, da za dodatno izkoriščenost strojev poiščemo še primeren civilni program.

V takratni Jugoslaviji je bilo kar nekaj podjetij, ki so izdelovala CNC obdelovalne stroje, med njimi Riko Ribnica, Prvomajska Zagreb, Ivo Lola Ribar Beograd, SAS Zadar in nekatera manjša. Njihov glavni trg je bil v Sovjetski zvezi. Vse elektromotorje in ostalo CNC opremo so kupovala pri proizvajalcih v zahodni Evropi, največ prav pri podjetju Indramat v zahodni Nemčiji. Za stroje, izvožene v Sovjetsko zve-

zo, so dobila plačilo v jugoslovanskih dinarjih. Zato so se soočila s težavo, kako priti do deviz za plačilo elektromotorjev in pripadajočo krmilno elektronično zahodnim proizvajalcem.

Že v začetku leta 1982 smo imeli prve pogovore s predstavnikoma Indramata, z g. D. Diehlom in g. B. Wäschenbachom. Predstavili smo jima našo idejo, da bi ISKRA Železniki za Indramat izdelovala elektromotor ali le njegove dele, za protivrednost pa bi pri njih dobili kompletni servo program in ga prodajali v Jugoslaviji za jugoslovanske dinarje.

Pri Indramatu so prav v tem času pričenjali s proizvodnjo novih AC servomotorjev. Proizvodnja le-teh je bila svetovna novost, zato je bilo na trgu zanje veliko zanimanje. Nadomestili so DC servo motorje. Glavna sprememba na novih motorjih je bila, da se je navitje preneslo na stator, PM magneti pa na rotor. Tehnologijo izdelave statorjev smo dobro poznali že od izdelave statorjev za podjetje Danfoss.

V marcu 1982 je Iskro Železniki obiskal direktor Indramata g. Dieter Diehl. Pokazali smo mu naše zmogljivosti in obstoječo tehnologijo, nad čimer je bil g. Diehl navdušen, zato so se dejavnosti na tem projektu začele odvijati zelo intenzivno. Že konec leta 1982 smo Indramatu dobavili prve količine statorjev in rotorjev za že omenjene nove motorje MAC 112. Za protivrednost smo od Indramata uvozili kompletne elektromotorje ter potrebno elektroniko in jo pričeli prodajati jugoslovanskim podjetjem. Obseg posla je hitro naraščal.

Leto 1990 in po njem

Z razpadom Sovjetske zveze in Jugoslavije so se razmere na trgu drastično spremenile. Prenehala se je proizvodnja elektromotorjev za vojsko, ustavila se je tudi prodaja izdelkov podjetja Indramat. Na slovenskem trgu je ostalo le nekaj odstotkov prodaje.

Leta 1992 se je ISKRA Železniki preimenovala v DOMEL in skozi postopek lastninjenja, ki se je zaključil leta 1996, prešla v delniško družbo (DOMEL, d. d.). Podjetje se je reorganiziralo. Oblikovale so se tri zaokrožene enote, in sicer program motorjev za sesalce, izdelava orodij in program elektromotorjev in njihovih sestavnih delov za Indramat.

Za ustanovitev samostojnega podjetja je pokazal interes tudi Indramat oz. njen lastnik REXROTH. Prvotno so si zamislili ustanovitev mešanega podjetja s 60-odstotnim deležem REXROTH-a in 40-odstotnim deležem Domela. Po slabi izkušnji s podjetjem AMETEK, ki je nameraval kupiti celotni DOMEL, pa so se pri REXROTH-u odločili za 100-odstotno lastništvo v novoustanovljenem podjetju Indramat elektromotorji, d. o. o. To je bilo ustanovljeno 1. 9. 1998.

Ob ustanovitvi so z Domelom, d. d., podpisali več pogodb, in sicer:

- Glavni sporazum, v katerem so določili vso potrebno opremo – stroje, orodje, dokumentacijo

ter število zaposlenih, ki so prešli iz Domela v novo ustanovljeno podjetje. Vse to so podrobno določili tudi v prodajni pogodbi.

- V najemni pogodbi so določili število kvadratnih metrov prostorov, ki jih je najelo novo podjetje pri Domelu za dobo petih let, torej do 1. 9. 2003.
- Podpisali so tudi tri servisne pogodbe za uporabo računalniških programov, telefonske mreže, varovanje stavb, vzdrževanje strojev in orodij ter skladiščenje repromateriala ter pogodbo o odkupu repromateriala in nedokončane proizvodnje na dan 1. 9. 1998 za potrebe izdelkov Indramata.

V letu 2001 je REXROTH prevzelo podjetje BOSCH. Njegovi predstavniki so pospešili iskanje nove lokacije. Glede na izselitveni rok iz Domela je pravzaprav časa že začelo primanjkovati. Ogljedali so si veliko ponujenih možnih lokacij od Železnikov, Škofje Loke, Medvod, Ljubljane, Kranja, vse tja do Jesenic. Vse te možne lokacije so ocenili in razvrstili po več merilih. Največjo težo pri odločanju nove lokacije, upoštevaje utečeno in dobro delo zaposlenih v Železnikih, je imela oddaljenost nove lokacije od Železnikov. Vendar je kazalo, da v Železnikih in Škofji Loki ni lokacije, ki bi bila lahko konkurenčna nekaterim drugim.

Šele tako rekoč tik pred končno odločitvijo smo 30. maja 2002 dobili ponudbo lastnika podjetja Kroj, ki je želel prodati stavbo s pripadajočim zemljiščem v Škofji Loki.

4. junija 2002 sem opis nove ponujene lokacije poslal v Lohr na Maini gospodu Gätzju, ki je bil pri podjetju BOSCH zadolžen za vodenje projekta iskanja nove lokacije.

4. julija 2002 so prišli arhitekt, statik in elektroinženir, vsi predstavniki Boscha, na ogled in oceno ponujene lokacije in prostorov v Kroju v Škofji Loki. Ti so ocenili, da je lokacija lahko konkurenčna tistim, ki so bile bolj oddaljene od Železnikov.

Konec septembra 2002 so s Krojevimi lastniki podpisali pogodbo o odkupu prostorov in zemljišča, v oktobru pa izbrali Reiffaisen banko, ki je financirala odkup in obnovo prostorov.

Konec oktobra 2002 so izbrali projektantsko podjetje PROTIM iz Šenčurja. To je izdelalo vse projekte obnove stavbe in okolice, pri čemer so upoštevali samo tehnologijo bodoče proizvodnje in Boscheva priporočila za proizvodne in pisarniške objekte. PROTIM je moral pridobiti vsa dovoljenja ter zagotoviti nadzor in poskrbeti za sodelovanje z Upravno enoto v Škofji Loki. V januarju 2002 so izbrali gradbeno podjetje Tehnik, ki je opravilo obnovitvena dela, saj je od stare stavbe ostalo samo ogrodje.

Naj omenim zelo dobro sodelovanje med projektanti, gradbeniki in Upravno enoto v Škofji Loki, da so lahko hitro stekla pripravljalna dela in po izdaji

gradbenega dovoljenja tudi vsa gradbena dela. Vse dejavnosti so tako dobro potekale, da smo avgusta 2003 lahko pričeli s selitvijo strojev na novo lokacijo in 25. 8. 2003, torej teden dni pred pogodbenim rokom, pričeli z delom v novih prostorih. V teh prostorih podjetje deluje še danes.

V dvajsetih letih se je podjetje BOSCH REXROTH, d. o. o., lepo razvilo, saj je petkrat povečalo prodajo in potrojilo število zaposlenih.

Ob 20-letnici želim, da bi se tudi pod novim imenom podjetje še naprej uspešno razvijalo, saj bodo avtomatizirane tovarne potrebovale vedno več njihovih izdelkov.

Soriška pretnerija – endemit Soriške planine in Ratitovca (*Pretneria soriscensis* Perreau, 2003)

Bojan Kofler

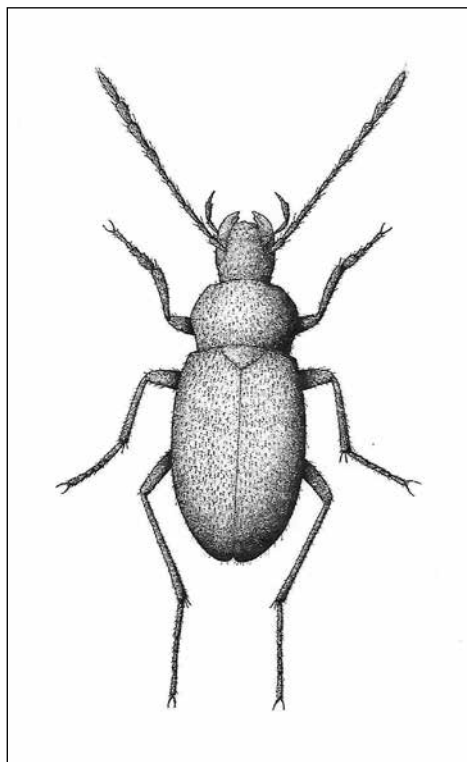
Z Bognolovo revizijo rodu pretnerija (Bognolo, 2016) se je po dolgotrajnih porodnih krčih rodila za biološko znanost nova vrsta hrošča – soriška pretnerija (*Pretneria soriscensis* Perreau, 2003).

O domnevno novi vrsti pretnerije je prvi pisal dr. Božo Drovenik v publikaciji Vodniki po loškem ozemlju – 2 Ratitovec (Drovenik, 1978) in – 5 Sorica in Soriška planina (Drovenik, 1986). Da gre za novo vrsto, je tako menil naš največji takrat še živeči poznavalec podzemeljske favne hroščev in danes med entomologi legendarni Egon Pretner. Iz neznanih razlogov takrat ni prišlo do opisa. Po Pretnerjevi smrti leta 1982 pa pri nas ni bilo več strokovnjaka, ki bi bil sposoben pripraviti opis nove vrste.

Od leta 1988 sem sam veliko raziskoval na območju Ratitovca in Soriške planine (Kofler 2005, 2006, 2014). Pretnerijo sem našel v več jamah. S svojimi najdbami sem redno seznanjal Drovenika, ki je bil

v Slovenski akademiji znanosti in umetnosti zadolžen za raziskave slovenske favne hroščev. Poleg podatkov o najdiščih sem mu prepustil tudi velik del ulova.

Leta 2001 je Etonti v dogovoru z Drovenikom pripravil opis nove vrste pretnerija po primerkih s Soriške planine. Poimenoval jo je kot drovenikovo pretnerijo (*Pretneria droveniki* Etonti, 2001). Članek je bil objavljen v reviji Acta entomologica slovenica. Opis vrste je danes neveljaven, ker je avtor storil veliko strokovno napako. Opis živali in njena grafična predstavitev ne predstavljata na Soriški planini živeče pretnerije, ampak samca že dolgo znanega, po zunanjem videzu podobnega mikličevega ploskonožca (*Oryotus micklitzi* Reitter, 1885), ki je prav tako kot pretnerija prebivalec mrzlih jam Ratitovca in Soriške planine. Na storjeno napako sem Drovenika takoj opozoril.

Pretneria latitarsis soriscensis Perreau, 2003. Naravna velikost: 2,8–3,3 mm.

Leta 2003 sta se Drovenik in Polak povezala z znanim francoskim koleopterologom Perreaujem. Ta je novo nabranim primerkom iz Obcestne jame (Kat. št.: 7190) na Soriški planini prisodil status podvrste, ki jo je poimenoval kot soriško pretnerijo (*Pretneria latitarsis soriscensis*, Perreau, 2003). V istem delu je Perreau postavil leta 2001 opisano drovenikovo pretnerijo (*Pretneria droveniki* Etonti, 2001) med sinonime mikličevega ploskonožca (*Oryotus micklitzii* Reitter, 1885).

Leta 2016 je Bognolo opravil temeljito revizijo rodu pretnerija in tokrat povsem upravičeno prisodil pretneriji s Soriške planine in Ratitovca status samostojne vrste.

Rod pretnerija (*Pretneria* Müller) je endemičen v Sloveniji in delu Italije. Poseljuje kras zahodne Slovenije in seže v severozahodni del Italije. Ime je dobil po zaslužnem slovenskem raziskovalcu jamskih hroščev Egonu Pretnerju. To so 2,8–3,9 mm velika,

Razširjenost pretnerij: *P. metkae* (a), *P. metkae mirae* (b), *P. melissae* (c), *P. collai* (d), *P. saulii* (e), *P. saulii montismussi* (f), *P. ternovensis* (g), *P. latitarsis* (h), *P. soriscensis* (i).

brezoka bitja, dobro prilagojena življenju v podzemlju. Poseljujejo jame in manjše prostore v razpokanih kamenini, za katere je značilna nizka temperatura (0–5 °C), relativna zračna vlaga, ki se približuje nasičenju (70–90 %), in kjer je občasno ali stalno prisoten sneg, oziroma led. Danes znana najdišča rodu se nahajajo na nadmorskih višinah med 700 in 2500 m. Vse vrste so slepe, imajo močno podaljšane noge in tipalke, so rdečerrjave ali rjave barve in porasle z gostimi, dolgimi dlakami. Hranijo se z mrhovino. Doslej je bilo opisanih sedem vrst in dve podvrsti.

V pogorju Triglava, visoko nad drevesno mejo, najdemo metkino pretnerijo (*Pretneria metkae metkae* Bognolo, 2000); njeno podvrsto, ki je poimenovana po moji soprogi, tako imenovano mirino pretnerijo (*Pretneria metkae mirae* Bognolo & Kofler, 2001), pa v Prisanjki jami na Prisojniku in v jami pod vrhom Razorja. Z Marcom Bognolom sva jo opisala na osnovi takratnega vedenja o rodu pretnerija. Danes pa vemo, da se mirina pretnerija bistveno razlikuje od metkine: tako morfološko kot tudi v zgradbi aedeagusa. V resnici je njen kopolacijski organ bližji tistemu pri melisini (*Pretneria me-*

lissae Bognolo, 2016) kot pri metkini pretneriji. Pri naslednji reviziji rodu pretnerija bo treba njen status povišati iz podvrste v samostojno vrsto. Melisina pretnerija je bila ulovljena v vojaškem rovu iz prve svetovne vojne malo pod vrhom gore Krn, kolina pretnerija (*Pretnerija collai* Bognolo, 2016) pa na gori San Simone. V snežnih jamah Kanina prebiva saulijeva pretnerija (*Pretneria saulii* Müller, 1931), njena podvrsta (*Pretneria saulii montismusii*, Bognolo, 2016) pa je bila ulovljena na gori Muzec nad Rezijo. Trnovska pretnerija (*Pretneria ternovensis* Bognolo, 2016) poseljuje jame Trnovskega gozda, ploskonoga pretnerija (*Pretneria latitarsis* Müller, 1931) pa je znana iz Golobeje jame pri Predgrizah na območju Črnega vrha pri Idriji.

Naša soriška pretnerija (*Pretneria soriscensis* Perreau, 2003) je endemit Soriške planine in Ratitovca. Živi zgolj tu in nikjer drugje. Po zunanem

izgledu je zelo podobna ostalim vrstam pretnerij, razlikovanje je možno zlasti na podlagi izgleda in notranje zgradbe kopulacijskega organa samca. Velika je 2,8–3,3 mm. Doslej so znana štiri nahajališča na Soriški planini (Obcestna jama, Bihka, Navihana malina in Jama N 2 pod Dravhom) in tri nahajališča na Ratitovcu (Snežno brezno na Pečani, Jama s tremi vhodi pod Pečano in Jama 1 pod Pečano). Med svojimi dolgoletnimi raziskavami podzemeljske favne hroščev v jamah Soriške planine in Ratitovca sem soriško pretnerijo našel na nadmorski višini 1300–1500 m, in to samo v jamah in brezni hladnih, globokih vrtač na severnih pobočjih Ratitovca in Soriške planine. Praviloma se je ujela v pasti že nekaj metrov od vhoda, najpogosteje ob krpah talečega se snega in ledu. Nikoli je nisem našel v jamah in brezni na južni, toplejši strani Ratitovca in Soriške planine.

Literatura:

- Bognolo, Marco in Kofler, Bojan: *Pretneria metkae mirae* sp.n. (Coleoptera: Cholevidae) from mount Prisojnik, Slovenia. V: *Acta entomologica slovenica* 9/2, Ljubljana: Prirodoslovni muzej Slovenije in Slovensko entomološko društvo Štefana Michielija, 2001, str. 113–118.
- Bognolo, Marco: Revision of the genus *Pretneria* Müller, 1931 (Coleoptera, Cholevidae, Leptodirinae). V: *Atti Mus. Stor. Nat. Trieste* 58, Trieste, 2016, str. 85–123.
- Drovenik, Božidar: Hrošči Ratitovca. V: *Vodniki po loškem ozemlju, 2 Ratitovec*, Škofja Loka: Muzejsko društvo v Škofji Loki, 1978, str. 117–124.
- Drovenik, Božidar: Hrošči Sorice in Soriške planine. V: *Vodniki po loškem ozemlju, 5 Sorica in Soriška planina*, Škofja Loka: Muzejsko društvo v Škofji Loki, 1986, str. 86–94.
- Etonti, Mirto: *Pretneria droveniki* sp.n. della Slovenia occ. (Coleoptera: Cholevidae: Leptodirinae). V: *Acta entomologica slovenica* 9/1, Ljubljana: Prirodoslovni muzej Slovenije in Slovensko entomološko društvo Štefana Michielija, 2001, str. 21–26.
- Kofler, Bojan: Jame na Ratitovcu in njihova podzemeljska favna hroščev. V: *Zbornik Selške doline Železne niti 2*, Železniki: Muzejsko društvo Železniki, 2005, str. 185–200.
- Kofler, Bojan: Nova nahajališča podvrste *Pretneria latitarsis soriscensis* Perreau, 2003 (Coleoptera: Cholevidae: Leptodirinae). V: *Acta entomologica slovenica* 13/2, Ljubljana: Prirodoslovni muzej Slovenije in Slovensko entomološko društvo Štefana Michielija, 2005, str. 167–170.
- Kofler, Bojan: Soriška pretnerija, novoopisana podvrsta slepega jamskega mrharja iz Soriške planine in Ratitovca. V: *Loški razgledi*, Škofja Loka: Muzejsko društvo v Škofji Loki, 2006, str. 159–161.
- Kofler, Bojan: Jama v Bihki. V: *Zbornik Selške doline Železne niti 11*, Železniki: Muzejsko društvo Železniki, 2014, str. 271–279.
- Perreau, Michel: Contribution a la connaissance des Bathysciina de la serie d' *Aphaobius* (sensu Jeannel, 1924), (Coleoptera: Leiodidae: Cholevinae: Leptodirini). V: *Ann. Soc. entomol. Fr. (n. s.)* 39/3, Paris, 2003, str. 211–224.

Poti na Dražgoško goro

Rok Pintar

Dražgoška gora in v celoti Jelovica je prepletena s tolikimi potmi, da si nepoznavalec le stežka najde tisto, ki vodi k zelenemu cilju. Da pa bi z lesom bogata lepota še bolj zbegala samotnega popotnika, nastavlja svoje kotanje, ki so druga drugi podobne. Obhod okoli kotanje človeku, če je nepazljiv, vzame še poslednje drobce orientacije.

Kakor drugod tudi tu nekatere poti izginjajo, nastajajo pa nove. Le malo je še ljudi, za katere bi lahko rekli, da Jelovico zares dobro poznajo. Mogoče bi se še našel kakšen lovec, pastir ali pa starejši gozdni delavec, ki bi znal prav po tisti stezi, ki je nekoč prepletala to mogočno planoto, priti od enega konca do drugega. Skorajda ne verjamem, kajti presekale so jih številne vlake in cesta, ki še edina kolikor toliko dobro nudi oporo zbeganemu popotniku.

Ni pa še dolgo od takrat, ko so bile te poti shojene kakor tista, ki vodi k najbližjemu sosеду. Ljudem so dajale zaslužek "le' in dan", kakor so včasih rekli, pozimi in poleti.

Najbolj prehojene so bile seveda tiste, ki vodijo na vrh Dražgoške gore. Če bi znale govoriti, bi njihove zgodbe lahko napolnile številne knjige, te pa dolge, dolge police. Le vprašanje je, če se ne bi pod težo trpljenja, ki bi ga zgodbe nosile v sebi, zamajale.

A nikakor to niso bile le poti trpljenja. Številne pripovedi govorijo povsem drugače. Govorijo o ljudeh s polno mero optimizma in humorja. Že dolgo kroži pod Jelovico resnična zgodba o možu, ki je med potjo na Dražgoško goro izgubil fajfo. Bil je strasten kadilec in brez nje cel teden na delu v gozdu ne bi zdržal. Preiskal je koš, vse je zložil iz njega in nazaj, prehodil celotno pot nazaj do doma ... Tam pa jo je našel - v svojih ustih.

O izjemni delavnosti ljudi pod Jelovico, o borbi za kruh, mogoče najbolje govori naslednja pripoved. Ko je šel delavec s samotežnimi sanmi na delo (ravno je premišljeval, ali naj se že poda v gozd ali pa naj še malo počaka, kajti bila je še tema), se je začudil,

Smerokaz v Jelenščah.
Foto: Rok Pintar
(julij 2018)

ko je srečal drugega delavca, ki se je že vračal s tovorom z Dražgoške gore. Vprašal ga je: "Ja, a se ti je že sploh kaj videlo?" Ta je odvrnil: "Zdaj se je že kar dobro, ta prvo 'rajžo' se pa res ni."

Pripoved pove vse o pridnosti teh delavcev, ki so na tak način, z mučeniškim delom, služili kruh za številčne družine. Nič kolikokrat so prehodili te strme poti (menda tudi po sedemkrat na dan),

otovorjeni s sanmi, verigami in cepinom, preden so zvozili ves les, oglje in lubje z Jelovice. Človek se danes lahko le čudi, kako so zdržali takšne napore ob samih žgancih, mleku in grenkem čaju iz jelovškega (planinskega) mahu, s katerim so si gasili žejo. No, saj vsi jih niso. O tem je tu in tam ob poti pričalo kakšno znamenje z vrezanim imenom, pravijo starejši; še dandanes bi ob poti morda našli kakšen

Počivališče in vpisna knjiga na vrhu Dražgoške gore. Foto: Rok Pintar (julij 2018)

križ. Tudi nesreča ni nikoli počivala; če so bili delavci še tako previdni, se je tu in tam pripetila.

Ko se je cigarju (tako so namreč rekli tistim, ki so vozili samotež), ki je s samotežnimi sanmi peljal hlode, v strmini utrgal rajs (veriga, s katero je zavrjal) in so ga sani pognale v nemilost, se je njegov sodelavec močno prestrašil, in ker mu ni mogel nič pomagati, je začel na pomoč klicati svetnike. Takole je vpil za njim:

*Svet N´klavž,
ti ga drž.
Svet Mart´n,
ti ga ujm.*

In ko tudi to ni nič pomagalo, dodal:

*O hodč,
kak gre z nem.*

S postavitvijo tovornih žičnic ali premsov v začetku 20. stoletja so poti na Dražgoško goro počasi začele izgubljati transportni pomen. Transport lesa v dolino je na ta način postal bistveno lažji in hitrejši (na dan so z žičnico zvozili toliko lesa kot prej 25 voznikov s konji), poti pa so se začele spreminjati v steze.

Danes se zdi, kot da so te "pozabljene" poti oživele. Na njih je, predvsem ob sončnih dneh, spet precejšnje število sprehajalcev ali pohodnikov, ki gredo na "Vrh gore" ali na "Prams", kakor pravimo domačini, iskat tišino, prekrasen razgled na Selško dolino in okoliške hribe ali pa samo peljejo na aktiven sprehod sebe in svoje štirinožne prijatelje.

Na vrhu Dražgoške gore je od leta 2000 vpisna knjiga, poleg nje pa so postavljene miza in klopce, kjer lahko v miru posedite, prisluhnete šumom gozda, pojedete okrepčilo, ki ste ga morebiti prinesli s seboj v majhnem nahrbtniku, ali pa ob vzgonskem vetru občudujete jadralne padalce, ki se s tega mesta pogumno spuščajo v dolino ali z orli jadrajo v brezmejne višave.

Na vrh Dražgoške gore pripeljejo iz smeri Dražgoš

Marijin kip ob stezi na Vratni rob, leta 2017 ga je postavila Cirila Pintar. Foto: Rok Pintar (julij 2018)

vsaj štiri pešpoti in cesta, ki danes služi za transport lesa s tovrnjaki v dolino.

Najbolj položna, najkrajša in zato tudi najbolj prehojena pot je iz Jelenšč preko Gore, ki je bila zgrajena v letih 1954/55, predvsem za spravilo lesa s konjsko vprego. Druga, ki je še kolikor toliko široka, je pot s Požarij. Ta je v letih okrog leta 1935, ko je bila narejena, štela že za zelo dobro pot, po njej pa naj bi še vedno vozili le s samotežnimi sanmi. Ostali dve poti sta pravzaprav le stezi; po poti skozi Žerelc so sicer vozili samotež, a jo je nadomestila prej omenjena pot s Požarij, pot čez Plazi pa je že od začetka služila le kot steza, po kateri so predvsem možje iz vasi Pri Cerkvi hodili na delo na in za Dražgoško goro.

Seveda pa so na Jelovico iz dražgoške strani vodile še druge poti:

- pot iz Podmuleza v Grabna in naprej v Trogovce (Beštrova pot),
- steza iz Podmuleza čez Kovačev Visok vrh na Radolsko (Radovljiško) planino,
- Markcova pot (ime je dobila po tem, da so jo nare-

Razgledišče na Vratnem robu. Foto: Rok Pintar (julij 2018)

dili Markcovi z Rudna, peljala pa je iz Šukorovna v smeri vrha Dražgoške gore),

- steza čez Vratni rob,
- steza na Pavelnov prems.

Na Lajško goro je peljala pot iz Jelenšč čez Ravne pod Jelenco preko Lajške gore do njenega vrha.

Glavna "delavska" pot na Jelovico pa je vodila iz vasi Pri cerkvi proti zahodu pod goro skozi travnike in senožeti skozi Mrzlo dolino in Češnjico. Tam se je v levo odcepila pot za Mosti skozi Podstan, na-

ravnost pa je peljala proti Podmulezu in naprej na Rastovko in na Rovtarico. Ob tej poti so bila počivala - mesta, kjer so se delavci malo odpočili, ko so šli (otovorjeni) daleč peš na delo ali z dela. Te točke so bile tudi družabnega značaja. Ljudje, ki so se srečali, so se za kratek čas usedli, malo pogovorili, si izmenjali kakšno novico, na koncu pa pozdravili z značilnim pozdravom (ki najverjetneje izhaja še iz časa rudarjenja v teh krajih): "No, pa srečn' (delajte)!", kateremu so odvrnili: "Bog dej, pa tud vi (srečno delajte)".

Zapisano ob pomoči pripovedi in spominov zdaj že pokojnih Draga Habjana in Janka Pintarja iz leta 2003. V poklon cigarjem in furmanom, ki so si na teh poteh z znojem, trdim in poštenim delom služili kruh. V spomin na vse, ki so po njih bežali v času vojne tragedije, in v veselje vsem, ki bodo na njih šele iskali svoje zgodbe.

Tone Habjan: "Če čutiš, da imaš nekaj v sebi, potem moraš v akcijo."

Intervju z glasbenikom,
opernim pevcem baritonistom

Tadeja Šuštar

Ugotovil sem, da z delom, z učenjem lahko dosežem vse, tudi tisto, kar se mi je zdelo nemogoče. Foto: Darja Štravs Tisu

Tone je bil točen, nasmejan in pripravljen deliti svojo res nenavadno življenjsko zgodbo z bralci Železnih niti (10. 7. 2018). Presenetil me je s še svežo zgoščenko partizanskih pesmi, ki sta jo posnela z Nejcem Jemcem, s katerim že 25 let skupaj z izjemno pestrim – stilno, zvrstno, jezikovno, vsebinsko raznolikim – programom glasbeno bogatita, razveseljuje, crkljata in pozdravljata širok krog občinstva.

In zakaj sta se odločila posneti ravno partizanske pesmi?

Ugotovila sva, da partizanskih pesmi v taki zasedbi in izvedbi, kot jo imava midva, harmonika in solist, enostavno ni. Tudi na YouTubu jih ne najdeš. S temi pesmi mi sva sodelovala že na kopici proslav: na lanskoletni mednarodni spominski proslavi v spomin na koncentracijsko taborišče na Ljubelju, lani na Rabu, v Dražgošah. Z zgoščenko sva zelo zadovoljna, saj vsebino lepo predstavljajo fotografije iz Dražgoš na ovitku. Prihodnje leto načrtujeva posneti zgoščenko planinskih.

Kdo si, Anton Habjan? Predstavi se.

Uradno Anton, rajši sem Tone. Najraje se predstavljam kot pevec, pevec z izredno širokim repertoarjem. Seveda sem operni pevec, ker pojem v operi, kjer sem tudi zaposlen, in ker mi je operna glasba zelo blizu. Lahko rečem, da sem glasbenik, ker sem tudi trobentač in kontrabasist.

Spremljaš nogometno svetovno prvenstvo v Rusiji?

Ja, kolikor mi uspe, nisem pa ravno nogometni navdušenec.

S prvo trobento, ko je začel igrati v Pihalnem orkestru Alpes leta 1982. Spodbujata ga sestri Ana in Bernarda. Foto: Arhiv družine Habjan

V prvi uniformi Pihalnega orkestra Alpes leta 1985. Foto: Arhiv družine Habjan

Si v otroštvu ali kasneje kot najstnik želel postati pevec, si načrtoval operno ali pevsko kariero? Ali je bila takrat glasba le neka skupna točka s prijatelji, neko družjenje ...

Takrat sem začel igrati trobento v Pihalnem orkestru Alpes. Poučeval nas je profesor Mišković, vendar ne kot v pravi glasbeni šoli, ampak samo za potrebe igranja v orkestru. In obenem smo fantje v Dražgošah imeli vaški ansambel, kjer sem začel malo peti. Takoj sem videl, da imam dober glas. Takrat sem pel narodno zabavne skladbe, ne operne arije, to je prišlo kasneje, ko sem se začel učiti solo petja na Glasbeni šoli v Škofji Loki.

In tvoje pravo glasbeno šolanje se je začelo v času, ko si bil v osnovni šoli, v času tvojega igranja pri pihalnem orkestru?

Ne, veliko kasneje, ko sem bil že zaposlen. Star sem bil 22 let, ko sem sedel v šolsko klopo glasbene šole, da se naučim solo petja. Tam sem pri profesorici Veri Mlejnik naredil svoje prve korake v glasbenem šolanju in sem prvič pel slovenske samospelve, tudi kakšna arija je bila vmes, in sem ugotovil, da imam glas tudi za kaj več, za kaj zahtevnejšega.

S stricem Filipom, birmanskim botrom leta 1986.
Foto: Arhiv družine Habjan

In kakšna je bila tvoja formalna izobrazba ob začetku glasbenega šolanja? Katero šolo si zaključil?

Kovinarsko. Bil sem orodjar.

Torej te glasba spremlja od malih nog, svojo prvo trobento si dobil kot birmansko darilo, igral si v Pihalnem orkestru Alpes in pel v vaškem ansamblu. Je to začetek tvojega ukvarjanja z glasbo?

Res je. Začel sem z 10 leti pri Pihalnem orkestru Alpes, ki je bil takrat ravno ustanovljen in ga je vodil, in tudi nas učil, profesor Dragiša Miškovič, pozavnist v SNG Opera in balet v Ljubljani in profesor na Akademiji za glasbo v Ljubljani. Imeli smo redne dvourne vaje, kjer smo vadili in pilili skladbe, ki smo jih imeli v programu orkestra. Nismo imeli klasičnega pouka inštrumenta, kot je to v glasbeni šoli, niti nobene teorije glasbe. Na vaje in nastope smo iz Dražgoš hodili peš, za kar smo porabili uro dol in uro nazaj. Ja, in res sem dobil trobento za birmansko darilo od strica Filipa. Me je vprašal, ali bi raje kolo ali trobento ..., in mislim, da sem se pravilno odločil.

S svojo prvo lastno trobento, darilo birmanskega botra. Foto: Arhiv družine Habjan

In kako je potekalo tvoje formalno glasbeno izobraževanje?

Do takrat, ko sem se začel učiti solo petje, nisem imel nobene glasbene izobrazbe, niti nižje glasbene šole, nič, le ure rednih vaj pri profesorju Miškoviču. Ko sem začel s solo petjem, sem obenem naredil še teorijo glasbe. In bilo je zelo zanimivo, ko sem pri svojih 22 in 23, ko sem postal oče, na teoriji sedel v učilnici skupaj z osnovnošolci; vsi skupaj na tistih malih stolih, vsi smo se morali učiti isto snov ... in ni mi bilo lahko. Zame je bila to res velika preizkušnja, ki sem jo moral temeljito predelati v glavi, se prepričati, da moram usvojiti prav isto znanje kot toliko mlajši od mene, če želim nadgraditi znanje, napredovati in si pridobiti potrebno izobrazbo. Skoraj enaka preizkušnja je bilo šolanje na akademiji, kamor sem se res pozno vpisal.

Si res študiral solo petje in teorijo glasbe sedem let ali si lahko združil po dva letnika ali ...?

Ne. Res sem hodil sedem let. In ko sem zaključil, potem par let glede petja nisem naredil ničesar. Imel sem službo v Big Bangu, kjer sem prodajal avto akustiko, glasbila, avdio, video, televizorje ... Takrat sem srečal kolega, ki se je učil petja pri profesorju Matjažu Robavsu v Šentvidu. Ker sem čutil, da bi moral tudi sam nadaljevati z učenjem petja, sem sprejel njegov nasvet in ga šel povprašat, ali bi se tudi jaz lahko učil pri njem. Profesor Robavs me je preizkusil in vzel v uk. Pri njem sem se privatno izo-

braževal tri leta in pol in v tem času zelo napredoval v tehniki petja. Nakar je on dobil službo profesorja na Akademiji za glasbo v Ljubljani. In predstavljal sem si, bolje rečeno domišljal, da če je on profesor na akademiji, da z lahkoto pridem tja študirat. A ni šlo tako enostavno.

In kje se je zalomilo?

Šel sem na sprejemni izpit, na katerega sem se dobro pripravil, za pomoč sem prosil še dve profesorici Glasbene šole v Škofji Loki, in ga uspešno opravil. Glasbeno ni bilo težav, odlično sem odpel pet skladb, uspešno naredil teorijo, zalomilo pa se je pri moji formalni izobrazbi. Niso me mogli sprejeti, ker nisem imel opravljene splošne mature. Bil sem samo orodjar.

In kaj si potem storil?

Vedel sem, da obstaja način, da splošno maturo narediš, ne glede na to, kakšno šolo si končal. Zato sem šel naravnost na Gimnazijo Kranj in se vpisal na maturitetni tečaj. Takrat nisem nič razmišljal o tem, kaj me čaka, koliko se bom moral naučiti, vedel

sem le, da bom imel pet predmetov, da bo matematika, angleščina ... Res mi ni prišlo na misel, da bo mogoče to tudi težko, zahtevno. In hvala bogu, da sem v maturo šel tako naivno in sem razmišljal le o tem, da to moram narediti, da bom lahko šel na akademijo.

In kdaj je bil trenutek resnice?

Že takoj prvo predavanje, angleščina. Če samo pomislim, koliko in kakšno angleščino smo imeli na kovinarski, bila je samo v prvem letniku. Še čisto jasno se spomnim, kako smo po prvem predavanju angleščine šli na odmor pred gimnazijo in je sošolka razložila, da na maturi iz angleščine moraš napisati esej in pismo in imaš slušni test in ... - vse mi je dol padlo - vem, da sem se spraševal, kaj naj sploh naredim, kako bom izpeljal vse skupaj. Zato sem se med letom udeležil vseh predavanj in na koncu koncev sem prvo leto naredil tri izpite, kar je bil pogoj, da sem imel drugo leto samo še dva. Pustil sem si angleščino in matematiko, celo leto hodil na inštrukcije iz obeh predmetov, in izpita uspešno opravil. In če pogledam sedaj na maturo, je bila to prava zmaga.

Na zaključnem magistrskem koncertu leta 2016. Foto: Darja Štravs Tisu

Misliš, da bi ti uspelo, če bi točno vedel, koliko učenja te čaka?

Ne vem, če bi se sploh odločil za to zahtevno pot. K sreči sem videl le končni cilj, vpis na akademijo, in sem zagrizel in nisem obupal. Imam rogove, sem oven, kar mi je gotovo pomagalo. In potem sem po dveh letih maturitetnega študija moral ponovno na sprejemni izpit na akademijo, ki sem ga tudi drugič uspešno opravil, in se vpisal na akademijo. Študiral sem pri profesorici Pii Brodnik, odlični pedagoginji in pevki, ki me je eno leto učila že prej v Škofji Loki, ko je nadomeščala profesorico Mlejniki. Pod njenim mentorstvom sem izjemno tehnično napredoval in uspešno zaključil prvo stopnjo študija po bolonjskem sistemu. V istem času, kot sem bil sprejet na akademijo, je bila v Operi avdicija za baritoniste v zboru, ki sem jo prav tako uspešno opravil, in dobil službo v Operi. In na koncu koncev se mi je vse skupaj idealno izšlo. Lahko bi rekel: "Konec dober, vse dobro." Ravnatelj Opere me je sicer opozoril, da akademijo moram uspešno končati, da me bo lahko zaposlil za nedoločen čas. Seveda je bil potem moj prvi cilj, da tri leta študija uspešno zaključim. In ker sedanji sistem omogoča še dveletno nadaljevanje študija in magisterij, sem po enoletni pavzi, ker se nisem kar takoj mogel odločiti, kaj bi, naredil še magisterij.

Ali v času igranja v Pihalnem orkestru Alples oziroma kasneje po osnovni šoli nisi razmišljal, da bi svoje glasbeno znanje nadgradil s šolanjem v glasbeni šoli?

Ne, nisem. Moram reči, da sem se pod mentorstvom profesorja Miškovića naučil dobro igrati trobento. Res je, da sem veliko sam vadil, precej več kot drugi v orkestru, vendar mi je manjkala teorija ... On nas je sicer prepričeval, da bi šli na glasbeno šolo, tudi sam sem razmišljal, da bi mogoče šel na srednjo glasbeno, in smo se o tem tudi doma pogovarjali. Vendar je mama strahoma ugotavljala, da me potem ne bo kaj dosti doma ... In tako sem se raje vpisal na kovinarsko. Danes sem prepričan, da je bila to zelo pametna odločitev, ker takrat srednje šole nisem bil

sposoben narediti. Še s kovinarsko sem se pobijal, kaj bi bilo šele s srednjo oziroma gimnazijo, kar je srednja glasbena šola bila. Zavedam se, da sem moral dozoreti, moja glava je morala dozoreti. Sčasoma sem začel drugače gledati na življenje, šolo, in če moja pot ne bi bila taka, kot je bila, danes ne bi bil to, kar sem. Spomnim se, da sem bil, ko sem bil zaposlen v avto trgovini, prepričan, da fakultete ne bi bil sposoben narediti. Poznal sem sovaščane, prijatelje, ki so študirali na univerzi, in se mi je zdelo, da je to zame povsem nedosegljivo, nemogoče. In potem sem nenadoma začel razmišljati povsem drugače. Ugotovil sem, da z delom, z učenjem lahko dosežem vse, tudi tisto, kar se mi je zdelo nemogoče. Izpite na akademijo sem uspešno opravil sproti in moje ocene so bile odlične.

Kaj se je dogajalo s tvojim glasom, s pevsko tehniko na akademiji? Se ti zdi, da si tudi glasovno napredoval, svoj glas res dobro razvil, osvojil pravo ali celo najboljšo tehniko petja? Ali je akademija poskrbela bolj za teoretično plat tvojega glasbenega razvoja?

Kar se petja tiče, sem s pomočjo vrhunske profesorice Pie Brodnik tehnično zelo napredoval, se izpopolnil, tako da sedaj lahko zapojem vse brez težav. Res je, da sem vložil veliko dela. Zavedam se tudi, da je glas inštrument, ki zahteva svoj čas. Pri sebi sem videl, kako se je glas spreminjal. Tudi glas mora dozoreti, da ga lahko res razviješ, nadgradiš. So izjeme, seveda, pevci, ki pri dobrih dvajsetih veljajo za svetovne glasove. Večina nas mora vztrajati, da po naravni poti, po določenem času, z veliko vaje in truda pridemo do želenega "velikega" glasu.

Kdaj je bil tvoj prvi javni, resni pevski nastop? Je bil spodbuda ali ti je vzel pogum?

Zgodil se je med šolanjem v Glasbeni šoli Škofja Loka, ko smo imeli obvezne redne nastope oziroma koncerte v okviru šole na gradu ali kje drugje. Za razvoj pevača so tovrstni nastopi zelo pomembni, ker pridobiva izkušnje javnega nastopanja. Meni so bili velika spodbuda, kljub temu da sem ugotovil, da se

nastop včasih lahko tudi čisto sesuje. Vendar ugotoviš, kaj vse je pomembno in kako pomembno je, da čim več nastopaš. Vzporedno z mojim šolanjem sem 15 let aktivno sodeloval v ansamblu Štrio Jemc. Pred njim še v dveh drugih. In moram povedati, da sem bil plašen, nisem si upal iti pred ljudi, jih nagovoriti. Ne vem zakaj, a bal sem se jih. Toda ker sem vedno več pel, bil sem glavni pevec, sem vedno lažje nastopal in vzpostavil stik s poslušalci, publiko ... In sčasoma, sploh pa sedaj, teh problemov ni več. Ni mi težko nagovoriti katero koli publiko. Svoj nastop sem gradil postopoma in danes lahko rečem, da sem profesionalen, izkušen pevec tako tehnično kot interpretativno.

Bi lahko rekel, da k odličnim opernim nastopom pripomorejo tudi izkušnje, ki si jih pridobil kot pevec v ansamblu, ki je med drugim igral na zabavah in ohceti ...?

Pritrdim lahko, da ja. Izredno pomembno je, da šolanje in izkušnje nastopanja, pridobljene ob njem in ob operni službi, gredo z roko v roki. In sploh ni pomembno, kakšne vrste nastopi so, opazil sem, da so mi ravno tako pomagali nastopi z ansamblom na ohceti, zabavah, v povsem neformalnih, celo včasih malo manj resnih priložnostih. Vse vrste izkušenj danes štejejo in so pripomogle, da sem se razvil v profesionalnega pevca. Omenjeno sem občutil pred kratkim, ko smo imeli v Cerknem čudovit koncert s Simfoničnim orkestrom Cantabile.

Koliko ti operna hiša, ki te zaposluje, daje umetniške svobode, da deluješ, nastopaš zunaj nje?

Nobenega problema ni, če svoje obveznosti, ki jih imam v Operi, stoodstotno izpolnim. Svoje delo v Operi moram izpeljati profesionalno in za vsak nastop izven nje moram imeti soglasje ravnatelja. Torej, če sem prost, če me Opera ne potrebuje, lahko nastopam izven hiše in s tem nimam težav. Kar je logično, saj moram negovati, vzdrževati svoj instrument, svojo tehniko ... in seveda, kolikor več to počnem, toliko boljši sem in toliko kvalitetnejše so tudi operne predstave.

Ansambel Fijakarji leta 1988, od leve proti desni stojijo: Rafko Habjan, Darko Šolar, Tone Habjan in sedita: Božo Lotrič in Marko Nastran. Foto: Arhiv družine Habjan

Ansambel MARD 1990, od leve proti desni: Tone Habjan, Darko Gatej, Roman Gartner in Marko Nastran. Foto: Arhiv družine Habjan

Ansambel Trio Jemc leta 1997, od leve proti desni: Tone Habjan, Nejc Jemc in Marko Mohorič. Foto: Arhiv družine Habjan

Vse naštete izkušnje in prehojena pot so tudi ljudje, prijatelji, glasbeni pedagogi. Kdo so ljudje, ki so ti pomagali, omogočili, da si danes to, kar si?

V prvi vrsti je bila to družina, ožja in širša, ki me je zelo podpirala, mi stala ob strani, bila navdušena nad mojim napredkom in uspehi, ter vsekakor vsi moji profesorji in med njimi še posebno izjemna

profesorica na akademiji Pia Brodnik, ki mi je res dala znanje, da imam danes s pridobljeno odlično pevsko tehniko lahko res širok pevski repertoar.

Rekel si, da si naredil avdicijo za operni zbor v ljubljanski operi. Kaj sestavlja avdicijo? Ali je vključen tudi razgovor ali samo pevski preizkus? Zapeti moraš tri arije in dva samospeva ob klavirski spremljavi. Note dobiš, da jih lahko naštudiraš, nato

Nastop s Simfoničnim orkestrom Cantabile na Operni noči v Cerknem 2018. Foto: Valter Leban

sledi še prva vista branje. Slednje pomeni, da prebereš in zapoješ notni zapis, ki ga takrat vidiš prvič. In nato še razgovor o čisto osnovnih stvareh.

Kakšen je bil sprejem v opernem zboru? So te tudi tam kaj preizkusili?

Ne, niso. So me pa lepo sprejeli in moram reči, da se res dobro počutim. Konec koncev je služba.

S katero operno predstavo si začel svojo operno pot?

V predstavi Rusalka Antonina Dvořáka sem imel vlogo ježibabe. Imeli smo nekakšna široka krila ...

Kako je s kostumi? Imate kaj besede pri kostumu, ki ga glede na vlogo morate nositi, ali je to popolnoma v rokah kostumografa?

V bistvu je v rokah kostumografa, ki določi, kako bo posamezen lik v predstavi oblečen. Kostumi so narejeni po meri in na kostumskih 'probah' se kostum toliko prilagodi, da ga udobno nosiš, ker vloge v operi ne samo pojemo, ampak jih tudi odigramo. Če je mogoče, se vedno pogleda, da kostum pevcu tudi pristaja. Seveda so kostumi tako raznoliki, kot so raznolike, pestre operne vloge ali liki: od bogatih baročnih oblačil do sodobnih in oblačil iz Venere shopa. Na koncu koncev kostum moraš sprejeti, ker

V maski za vlogo pajka v operi Črne maske. Foto: Darja Štravs Tisu

veš, da je del celotne vizualne podobe opere, in tak mora biti.

Opera je predstava, ki se, kot sem nekje prebrala, začne veliko prej, preden se dvigne zaslon, in traja še dolgo potem, ko zaslon pade. Torej, kako se opera zgodi? Kdo in kako jo pripeljete do uspešnega konca, da zgodba traja in traja ...

Kar se tiče glasbe, solisti dobijo svoje vloge in vsak sam jo naštudira. Potem imajo vaje s klavirjem oziroma korepeticije in nato imajo ansambelske vaje, ko vadijo dele opere, v katerih je več solistov hkrati. Ta študijski del lahko traja več mesecev, pol leta. Tudi zbor začne z učenjem na podoben način: najprej dobimo note, ki jih najprej preštudira vsak sam, in potem vsak dan vadimo, lahko tudi dvakrat na dan (dopoldne in zvečer). In ko so vse vloge glasbeno pripravljene, se začnejo režijske vaje oziroma aranžirke na odru. Režiser nam poda točna

navodila, kaj kdo počne na odru, usmerja operne pevce še po igralski plati. Vsaka operna predstava ima tudi svojo tehnično plat, ki se ravno tako pripravlja hkrati s študijem vlog. V opernem ateljeju pod budnim očesom kostumografa šivilje izdelajo kostume, ki jih na kostumskih vajah tudi preizkusimo. Opera ima svojo mizarско delavnico za kulise in premični oder, ki se lahko dvigne/spusti za tri nivoje. Pomembna je tudi osvetlitev, ki jo pripravi mojster za luči, lučkar. Za odrom je veliko tehničnih delavcev, ki skrbijo za tehnično podporo predstave. Opera ima tudi svoj orkester, ki je v času predstave v orkestrski jami in instrumentalno glasbo naštudira na orkestralnih vajah. In kolikor več posameznik vloži v predstavo, toliko več gledalec ponese s seboj.

In skupna vaja je ena sama, generalka?

Ah, to pa ne. Več skupnih vaj je. Aranžirke se začnejo mesec ali dva prej, so vsakodnevne vaje, kjer delamo po kadrih. Potem je vaja pred generalko, na

Kot komisar v operi Madama Butterfly leta 2016. Foto: Darja Štravs Tisu

Prve gledališke izkušnje kot glavni igralec v igri Pavelčkova piščalka leta 1986. Foto: Arhiv družine Habjan

Opera Figarova svatba, v vlogi vrtnarja, leta 2016. Foto: Darja Štravs Tisu

odru, ko le glasbeno gremo skozi predstavo, sledita še dve generalki, ko smo že v kostumih.

Operni pevec združuje najmanj dva umetnika: pevca in tudi igralca. In če ga dava pod drobnogled, kaj vse mora biti operni pevec, da odlično izpelje svojo vlogo glede na to, da opera zahteva veliko več kot le odlično petje akterjev?

Prva stvar je, da vsak pevec mora skrbeti za svojo pevsko higieno, kar pomeni, da vzdržuje svojo pevsko tehniko, da pazi na svoj inštrument, kajti glasilke so zelo občutljive in jih ni moč popraviti tako kot na primer pri kitari, ko struno, ko počí, zamenjaš. Poleg tega moraš biti pretanjen interpret, igralec, ki pripoveduje in se izraža tudi z gibom in mimiko.

In kako skrbiš za svoj glas, za svojo pevsko kondicijo?

Veliko se fizično gibam, tečem, kolesarim, grem v hribe. Se izogibam ledeno mrzli pijači, hrani in zraku. Skratka, izogibam se vsem tistim stvarem, ki so ekstremne. Še vedno moram živeti normalno, vsakdanje, ne kompliciram pri preprostih, vsakdanih stvareh. Ne zavijam se v šal pri vsakem rahlem vetriču. Pa tudi hladna voda je lahko v redu. Nočem se razvaditi. Hočem povsem normalno živeti, od hrane do pijače, in kolikor bolje se poznam, toliko bolje živim, pojem, delam. Zelo je pomembna fizična kondicija, ker je petje izredno fizično naporno. Za primerjavo: intenzivno peti tri do štiri ure na dan je težje kot kaj fizično delati osem ur.

Kako skrbiš za svojo kondicijo? Koliko športa? Je to dve uri teka na dan, na teden ...

Nič nimam določeno. Ko imam čas, ko sem prost, grem v hribe ali kolesarit ali teč. Udeležim se tudi kakšnega maratona. Letos sem bil na enem tekaškem, na istrskem polmaratonu na 21 km, in na enem kolesarskem maratonu 'Junaki češenj' od Ljubljane do Goriških Brd. Vendar, ko imam zvečer solo nastop, takrat ne grem. Kajti pevski nastop je fizično in psihično zelo zahteven, saj od pevca zahteva popolno

Opera Ples v maskah, v vlogi sodnika, leta 2014. Foto: Darja Štravs Tisu

koncentracijo. Za uspešen nastop moraš biti v odlični pevski in fizični kondiciji ter vedno poskrbeti tudi za zadosti počitka. Kajti če poješ utrujen, ima lahko to zate, za tvoj glas slabe posledice.

Kako skrbiš za svojo profesionalno/operno rast? Te operna hiša pošlje na kakšna izobraževanja ali greš kar sam, si odvisen od lastne pobude in sredstev?

Sam moraš poskrbeti. Sam moraš delati na sebi. Ne obstajajo seminarji, kamor bi te hiša poslala na izobraževanje ali izpopolnjevanje. Tvoja osebna in profesionalna rast je popolnoma prepuščena tebi. Le zahteva je, da ohranjaš svoj nivo razvoja.

Imaš kakšne razvade, ki se jim res ni mogoče upreti, ali imaš mogoče samo kvalitetne navade?

Bolj to drugo. Navadil sem se živeti znotraj tega, kar lahko, kar mi ne škoduje. Zase ne potrebujem nekih hudih prepovedi, kajti če se izogibam ekstremnih

situacij, je vse v redu. Lahko grem teč tudi pozimi, če vreme ni ekstremno mrzlo ...

Ali kot pevec v zboru dobiš tudi kakšno solistično točko?

Ja. Kakšno manjšo vlogo.

Kako si kot pevec zapomniš vse besedilo in melodijo?

Vedno se besedilo učim po frazah, ki si jih skušam zapomniti. Potem jih ponavljam toliko časa, da jih znam, da se mi usedejo v spomin. In ni mi težko, če imam dovolj časa in vadimo vsak dan. Potem se besedilo usede, si ga zapomnim. Težje je, če moram nekaj narediti na hitro in imam le teden ali dva.

Kako se naučiš besedil, če so v tujem jeziku?

Vedno je prisoten lektor, ki nas pouči, kako pravilno izgovarjati besedilo, in potem se moram tako kot vsi ostali naučiti in zapomniti pravilne izreke ter jo ponavljati toliko časa, da si jo zapomnim.

Ali je v operi, za odrom, tudi prišepetovalec?

Ja, vedno je prisoten na predstavah. Vendar se nanj ne gre preveč zanašati, ker je včasih orkester zelo glasen in se ga sploh ne sliši. Skratka, na svojo vlogo moraš biti pripravljen.

Koliko lahko improviziraš?

Improvizirati ne moremo. Res je, da z izkušnjami vsak pevec razvije neke strategije, se znajde, da zna, če gre kaj narobe, odreagirati tako, da poslušalci ne vedo, da je šlo za napako.

Katera je tvoja najljubša opera ali vloga?

Vsaka vloga je po svoje zelo zanimiva, je izziv, in če se v njej najdeš in jo res dobro narediš, potem ti je tudi všeč in se dobro počutiš.

Vloga, ki si jo v življenju res želiš peti?

V prvi vrsti si želim peti večje vloge, predvsem vloge Verdijevih oper, ker imam tak glas, visoki bariton, sem verdijanski bariton.

Opera Traviata, prva solistična vloga kot baron Douphol z Martino Zadro kot Violetto leta 2012. Foto: Darja Štravs Tisu

Kaj točno to pomeni?

Verdijanski bariton je visok, močan, poln glas, ki ga je Verdi uporabil v svojih operah. Razpon naj bi bil od A do G1 z možnostjo razširitve za 1 stopnjo (en ton) navzgor in navzdol.

Kdo so tvoji vzorniki?

Vsi veliki pevci, kot na primer Leo Nucci, italijanski baritonist, Dmitrij Horostovski, ruski baritonist ...

In pevec, za katerega bi rekel, da je tudi velik človek?

Prišel sem do spoznanja, da so vsi res odlični pevci skromni, preprosti in dostopni, se vedno znajo posvetiti vsem, s katerimi pridejo v stik. Imajo toplino. So ljudje.

Vem, da imaš dopust, pa vseeno, kaj trenutno pripravljate v Operi, kaj je v teku?

Zborovsko imamo naštudirano opero Hoffmanove pripovedke, ki je v francoščini. Premiera bo v začetku oktobra. In sedaj se je moramo samo še naučiti na pamet.

Kako je sestavljena sezona v Operi?

Z vajami začnemo 20. avgusta in imamo septembra že nekatere predstave iz našega železnega repertoarja. Vsako leto oziroma vsako sezono imamo štiri premiere: prvo v oktobru in potem še eno v januarju, eno v marcu in zadnjo v maju. Premiere so znane nekje sredi tekoče sezone za naslednjo. Na oddih gremo v začetku julija.

Ali tudi kaj gostujete?

Bolj malo, letos smo bili štiri dni s predstavo Doktor Živago v Brnu na Češkem. Sicer je to baletna predstava, ki ima tudi dve pevski točki. Vendar ne gostujemo pogosto, ker je vse pogojeno s financami, domnevam, in je drago postaviti predstavo na drugi lokaciji. Imamo pa dve redni "gostovanji" v Sloveniji: na Studencu pri Domžalah, v letnem gledališču, in v Vipavi. Letos smo v dvorcu v Vipavi zadnjo soboto v juniju uprizorili opero Carmen. Projekt je bil

Kot urednik in Katja Konvalinka kot Ada v predstavi Ada leta 2017 (Slovensko komorno glasbeno gledališče v koprodukciji z SNG Opera in balet Ljubljana). Foto: Darja Štravs Tisu

zelo tehnično zahteven, ker so v predstavi posebne velike kulise. Kljub temu da se skušamo kar najbolj prilagoditi, določene stvari v predstavi morajo biti take, kot so bile zamišljene. In potrebovali smo, na primer, veliko stopnišče z balkonom ..., zato smo kulise morali prepeljati v dvorec, še vedno nismo imeli zastora, ker ga dvorec nima, in tudi pri osvetlitvi smo se morali prilagoditi na dane možnosti. S tehničnega stališča je gostovanje velik zalogaj, ker se težko približaš možnostim, ki jih daje domača operna hiša.

V Sloveniji imamo dve operni hiši: ljubljansko in mariborsko. Sta veliki konkurentki ali znata tudi sodelovati? In če bi lahko izbral, kaj bi izbral?

Posebne sodelovanja med hišama ni. Glede na to, da sem zaposlen v zboru, kakšne velike razlike ni in tudi sam nimam kakšne velike želje, da bi bil zaposlen v mariborski operi. Vsaka dela po svoje, oni tam, mi tukaj, kakega sodelovanja pa ni.

Se ti zdi, da bi bilo sodelovanje koristno?

Res bi bilo lahko super. Saj bi, na primer, za večje festivale združili operi, združili oba velika operna zbora in bi lahko ustvarili pravi spektakel.

Koliko spremljaš dogajanje v svetu? Je to bolj šport, politika, umetnost v širšem pomenu ali mogoče samo opera?

Spremljam, pogledam spotoma, kakšno dobro tekmo, tekmovanje. Načrtno ne spremljam nobene stvari.

Kje iščeš navdih? Kaj ti napolni baterije? Kam greš, ko si izčrpan?

Predvsem iščem svoj mir, ki ga najdem v hribih, na kolesu, lahko tudi doma na vrtu.

Kje živiš?

V Strahinju imam v najemu hišo. Sem pa tak, da se bom še kam preselil.

In imaš že izbrano lokacijo, kotiček, kjer bi rad bil?

Nekje višje, ne severneje, samo po nadmorskih metrih višje, na sončni legi, v naravi, v miru, ne preveč daleč od prestolnice ... Ne predstavljam si, da bi živel v dolini, kjer ni sonca.

Kako vpliva nate sodobna komunikacijska tehnologija, ki je mnogim nadomestilo za pristne človeške stike, odnose oziroma jo ti uspeš izkoristiti sebi v prid?

V prvi vrsti mi je v pomoč za tehnično podporo pri pripravljanju na nastope, ker na internetu lahko najdem veliko uporabnih vsebin, od besedil do posnetkov. Zelo je priročna, ker jo lahko uporabljam v avtu, da poslušam, ponavljam, vadim in čas vožnje še dodatno izkoristim. Obenem mi socialna omrežja omogočajo promocijo, kajti če hočem peti tudi zunaj Opere, moram sam poskrbeti, da se o mojem pevskem delovanju širi glas. Meni samo zaposlitev v opernem zboru ni dovolj, hočem več in iščem priložnosti tudi na ta sodoben način. V Operi je trenutno zelo težko priti do kake večje vloge, ker se moraš gibati v pravih krogih in nisem tak tip, da bi prosjačil za vlogo. Vem, da zmorem veliko več kot samo peti v opernem zboru, zato še vedno skrbim in šolam svoj glas. Hočem biti pevskotehnično v kondiciji, ker hočem peti dobre skladbe, ki jih tudi ljudje radi poslušajo, in verjamem, da se bo ponudila tudi priložnost za večjo vlogo.

**Vem, da si v Železnikih obogatil že preneka-
tero prireditvev: koncert Pihalnega orkestra
Alples, predstavitev zbornika Železne niti,
praznovanja Planinskega društva Železniki v
kraju in na Ratitovcu. Kot si že prej omenil, si
sodeloval s simfoničnim orkestrom Cantabile
v Cerknem. Kam vse so te še povabili, da s svo-
jim petjem razveseliš občinstvo, in kaj načrtu-
ješ za naprej?**

Pojem zunaj opere na prireditvah in koncertih, kamor me povabijo, ker me poznajo in mi radi prisluhnejo. Trenutno načrtujem velik samostojni koncert v športni dvorani v Železnikih 10. februarja prihodnje leto, v nedeljo ob 17. uri. Spremljal me bo že omenjeni simfonični orkester Cantabile iz Logatca, ki ga sestavlja 60 mladih glasbenikov. Imel bom tudi glasbene goste: Ireno Yebuah Tiran, s katero sva že večkrat pela skupaj, na primer v Novem mestu, kjer imajo vsako leto kak projekt, letos sem bil tam že tretjič, potem Martina Sušnika, tenorista mariborske opere, in Janeza Lotriča, če mu bo le zdravje dopuščalo.

Kot Črtomir v Krstu pri Savici (Ljudmila je bila Irena Yebuah Tiran), predstava v produkciji Zavoda I. Barage in Zavoda Novo mesto leta 2015. Foto: Janez Kotar

Kot Justinijan v operi *Pod svobodnim soncem* (Iztok je bil Siniša Hapač), glasba Tom Kobe, predstava v produkciji Zavoda I. Barage in Zavoda Novo mesto leta 2016. Foto: Arhiv družine Habjan

Kot Krjavelj v *Desetem bratu*, glasba Aleš Makovac, predstava v produkciji Zavoda I. Barage in Zavoda Novo mesto leta 2016. Foto: Darja Štravs Tisu

In kje si dobil idejo za samostojni koncert?

Že nekaj časa se mi v glavi plete ta ideja, ki se je decembra na letnem koncertu Pihalnega orkestra Alpes v športni dvorani v Železnikih dokončno izoblikovala. Nastopal sem kot gost solist in tudi z orkestrom. Ko sem zapel par skladb, sem ugotovil, da sem tudi sam sposoben pripraviti kaj večjega, ker me v dolini radi poslušajo, me podpirajo, me vedno dobro sprejmejo in se med njimi dobro počutim.

Kaj pa tujina? Ali potrebuješ nekoga, ki te povabi?

Ne, ne rabim povabila, ampak bi samo moral iti na avdicijo in se pokazati, da v operni hiši lahko ugotovijo, ali imam glas, primeren za razpisano vlogo. Kajti vsaka vloga rabi neko določeno kvaliteto glasu. Toda moja redna zaposlitev v Operi mi daje tudi precej umetniške svobode, saj lahko nastopam tudi izven Opere. Vendar če se odločim za tujino, se moram odločiti tudi za status svobodnega umetnika, kar pomeni, da se podam na precej krut operni trg. Toda ta hip mi bolj ustreza, da imam redno zaposlitev in umetniško svobodo. Časi za opero niso rožnati.

Iz vseh tvojih izkušenj, kaj te je življenje naučilo? Tvoja najpomembnejša življenjska odločitev?

Zagotovo to, da sem pri 35 letih naredil maturo, da sem se lahko vpisal na akademijo, in jo tudi naredil.

Če bi se še enkrat rodil, kaj bi storil drugače?

Vse skupaj bi premaknil za deset let nazaj, seveda, če bi bil tudi zrelejši, če bi znal pametneje razmišljati. Želel bi si, da bi se znal deset let prej odločiti za poklicno pot pevca. Danes sicer vem, da je bilo to v mojem življenju nemogoče, ker takrat, ko je bil čas za šolo, nisem imel pameti, da bi se znal učiti in šolati svoj glas. In so se stvari zgodile, ko sem bil zanje zrel. In ponosen sem, da sem vse naredil sam, od sprejemnega izpita, akademije pa vse do avdicije in zaposlitve v operi. Nimam nobenega strica nikjer, ki bi me "spravil" do nekega položaja, temveč sem vse, kar sem dosegel, dosegel zaradi sebe, s svojimi žulji.

Slišala sem tudi, da lepo skrbiš za popularizacijo opere in da se je zdaj, ko si član ljubljanskega ansambla, obisk opere iz Selške doline povečal. Vem, da vedno rad poskrbiš, da ljudje pridejo do kart, da vedo, katere predstave so vredne ogleda ...

Res je. Že moje sestre, domači, prijatelji v opero niso nikoli zahajali, čeprav so me na moji poti do poklicne pevske kariere zelo podpirali in bili navdušeni nad vsemi mojimi uspehi. Sedaj lahko rečem, da so zaradi mene praktično videli vse predstave, ki jih ponuja Opera v Ljubljani. Pomagam premagovati predsodke pred opero, saj opera nudi res posebno glasbeno-gledališko doživetje: že dvorana, ki je zame najlepša, te navda s posebnimi občutki, potem je tu živa glasba in dogajanje na odru v živo, kot bi

gledal film v živo. Vse predstave so prevedene z nadržanosti. Zato rad svetujem znancem, kaj naj pridejo pogledat in doživeti, povem, kaj naj si preberejo, preden pridejo ... V današnjem času se tudi opera odpira, kodeks oblačenja ni več tako strog, karte so dostopnejše in tudi sam pomagam ljudem do kart, pogosto jim vstopnice rezerviram.

Vem, da se rad odzoveš na različna povabila tako dobredelnih kot drugih predstav in dogodkov. Nekoč te je Nejc Jemc opisal kot izredno srčnega človeka, ki je kljub svojemu opernemu statusu vedno pripravljen resno sodelovati tudi pri čisto preprostih, ljudskih dogodkih.

Res se rad odzovem in imam tudi izredno širok repertoar, saj lahko odpojem tako zahtevne operne skladbe kot narodnozabavne ali pa ljudske, tudi partizanske in tuje. Ob takih priložnostih vedno z nekom sodelujem, se kot pevec povežem z nekom,

ki igra instrument, ali pa zapojem še z enim ali več pevci. Veliko nastopam z Nejcem Jemcem, s katerim sva začela sodelovati pred 25 leti v ansamblu Štrio Jemc. V zadnjih letih imava resnejši program, s katerim obogativa proslave in prireditve. Zadnji skupni projekt je zgoščanka s partizanskimi pesmimi. Res se nama skupna kilometrina pozna, saj sva bila na snemanju zaprta vsak v svojo komoro, nisva se videla, le slišala sva se, a sva se odlično ujela. Tako dobro se poznavata, da točno vem, kako bo Nejc stopil na harmoniko ... Tako sva za obletnico taborišča na Ljubelju pripravila eno francosko, eno rusko in eno slovensko skladbo. Ko je bila obletnica holokavsta v kinu Šiška pred tremi leti, sva nastopala s slovensko Med iskrenimi ljudmi, cigansko Djurdjevdan v ciganskem jeziku in z mojo trobento, z eno židovsko ter Avsenikovo Tam, kjer murke cveto. Kar šok za poslušalca, ker izvedeva stilno in jezikovno pester program ter vse zelo kvalitetno pripraviva. Res pomaga, da se zelo dobro poznava.

Nastop na proslavi ob srečanju preživelih taboriščnikov na Rabu leta 2017. Harmonika: Jernej Jemc. Foto: Iztok Pipan

Nastop na obletnici holokavsta v kinu Šiška leta 2015. Harmonika: Jernej Jemc. Foto: Iztok Pipan

Nastop na proslavi v društvu vojnih invalidov. Harmonika: Jernej Jemc. Foto: Iztok Pipan

Omenil si sodelovanje z Nejcem, s simfoničnim orkestrom Cantabile, s Pihalnim orkestrom Alpes ... Ali sodeluješ še s kom?

Imam tudi kvartet, še s tremi sodelavci pojemo tako ob pogrebnih slovesnostih kot ob raznih zabavnih prilikah.

Sodeloval sem tudi že s svetovno znanim tenoristom Janezom Lotričem, in to povsem po naključju: vedel sem, da Lotrič obstaja, Lotrič tenorist, operni pevec svetovnega kova iz Železnikov, vendar takrat njegovega petja in nastopov nisem spremljal. To je bil čas, ko sem že začel peti v operi, in on je izvedel zame oziroma me je slišal, menim, da na rojstnodnevni zabavi njegove sestre, ki smo jo Štrio Jemc takrat popestrili. In potem se srečava v ljubljanski operi, kjer je pel neko vlogo, in me je ogovoril in me povabil, da bi z njim zapel en duet. Naučila sva se duet iz Verdijeve opere Sicilijanske

večernice in sva nastopala v Portorožu, pela naj bi tudi na Boncljevem dvorišču v Železnikih, vendar jo je zagodlo vreme, sva pa nastopila v Davči na Dnevu teric.

V Železnikih pa pogrešamo eno odlično dvorano.

Res je. Ampak trenutno je za večji koncert še vedno najboljša športna dvorana.

Kaj je tvoj življenjski moto?

Če čutiš, da imaš nekaj v sebi, potem moraš v akcijo. Meni je pomagala moja vztrajnost, pridnost in tudi moji rogovi, ki sem jih že prej omenil. Glas mi je bil dan, vendar sem ga sam moral zgraditi, izolirati, se ga naučiti pravilno uporabljati. In tudi sedaj čutim, da imam v sebi moč in glas za veliko vlogo.

In tvoja družina?

Imam tri sestre in enega brata. Najstarejša je Mira, ki je devet let starejša in nas je ob smrti matere pri mojih 14 letih, lepo vse po vrsti dala v red, Ana, srednja, je v Ratečah in Bernarda, najmlajša, je v Knapih ter brat Rafko, ki je v Dražgošah.

Ste vsi glasbeno nadarjeni?

Z bratom sva igrala pri Pihalnem orkestru Alpes, sestre pojejo na koru. Izjemno glasbeno nadarjen je bil moj oče, ki je igral kromatično harmoniko in je imel odličen posluh in izjemen čut za dobro glasbo. Zelo lepo je igral stare viže kot na primer Holzaker

Dan teric v Davči leta 2015, po nastopu z Janezom Lotričem. Na fotografiji od leve proti desni: sestre Ana in Bernarda, Tone Habjan, sestra Mira, Janez Lotrič in nečakinja Vesna. Foto: Arhiv družine Habjan

Družina Habjan leta 1984: stojijo od leve proti desni: mama Ivanka, sestri Mira in Ana, brat Rafko, ata Drago, čepi Tone, poleg stoji sestra Bernarda. Foto: Arhiv družine Habjan

Marsch, tirolske skladbe idr. Igrala sta skupaj s Šimnovim Petrom, klarinetistom, ki je znal igrati po notah, moj oče se je vseh skladb naučil po posluhu. In po njem imam najbrž glasbeni dar.

Zakaj pa ti trobento?

Ko se je osnoval Pihalni orkester Alples, se je moj brat takoj pridružil, in ko je profesor Mišković prišel v šolo v Železnike, da bi pridobil čim več mladih za orkester, sem se priključil še sam in s seboj pripeljal še sovaščana Kolendrovega Jureta in Janeza. In ko

Brezskrbno otroštvo. Foto: Arhiv družine Habjan

Z atom Dragom na Ratitovcu. Foto: Arhiv družine Habjan

me je profesor Mišković videl, mi je rekel, da bom igral trobento, ne vem zakaj, ali je v orkestru manjkalo trobent ali imam take ustnice, ne vem. Če bi mi dal klarinet, bi igral klarinet.

Je trobenta še birmanska?

Ne, je že druga, tretja ...

Kaj pa harmonika? Se je nisi učil? Nisi imel želje?

Nikoli, ne. Čeprav včasih razmišljam, da bi se pokojnemu očetu na čast mogoče naučil kakšno skladbo.

Z atom Dragom in bratom Rafkom smo velikokrat skupaj zaigrali. Foto: Arhiv družine Habjan

Imaš pa tudi otroke?

Ja. Hčer, ki je stara 18 let, in sina, ki je star 23 let. No-beden ni glasbenik. Hana ima sicer štiri leta klavirja, vendar se je naveličala in ni hotela nadaljevati. Je pa zelo lepo igrala, z občutkom, vendar je nismo silili ... Sin je športnik, trenira downhill kolesarjenje in v državnem merilu sodi med prvih pet. Je zelo sposoben, delaven, tako da je v tretjem in četrtem letniku popoldne že hodil v službo, in so ga nato takoj stalno zaposlili. Vse zna: šraufa kolesa in avtomobile, naredi iz lesa, kar hočeš, nanese omet, prepleska ... Hči je stara 18 let, zaključuje biotehnično gimnazijo in čaka na rezultate mature. Od dvanajstega leta hodi na ranč, kjer skrbi za konje, naredila je tečaja jahanja, tako da lahko uči mlajše tečajnike. Še vedno ob nedeljah hodi ob pol sedmih zjutraj na ta ranč in poskrbi za konje ... Dela tudi v adrenalinskem parku. Študij namerava nadaljevati na Višji strokovni šoli za gostinstvo in turizem Bled. Oba sta zelo pridna, sin je še preveč, dela cele dneve in ga moram kar malo ustaviti. Žal je naneso tako, da sem se ločil od družine, še vedno se razumemo, se družimo, me podpirajo ...

Kaj pa kakšna zanimiva prigoda iz tvojega življenja? Ste doma kot otroci katero ušpičil?

Vedno smo jo. Za hišo smo imeli en klanec, na katerem sva z bratranec Stanetom pozimi smučala. Na njem je rasla tudi hruška, ki nama je bila nekega smučarskega dne nekako na poti, zato sva jo obžagala, da ni ostalo dosti več kot deblo. Čez kak dan, ko sem po verouku prišel domov, me je mama poslala za hišo pogledat, češ da ima ata nekaj zame. No, in

Ansambel Štrio ob zaključku uspešne narodno zabavne kariere. Foto: Arhiv družine Habjan

Družina Habjan ob Hanini maturi. Foto: Arhiv družine Habjan

sem dobil svoje. Drevo se je potem obraslo in je imelo prav lepo obliko. Kot kaže, moraš v življenju narediti kakšno traparijo, da potem tista stvar dobi lepšo obliko. Vendar pa sem v času mladosti, ko smo imeli tisti naš prvi ansambel, ogromno vadil, po tri ure sem trobental doma, tako da me fantje velikokrat niso mogli zvabiti na žur. Potem je sledilo obdobje Štria Jemc, ko smo igrali na vseh mogočih zabavah in prireditvah, in ko sem pač resno nastopal ... Tako da lahko rečem, da sem čas zabav nekako zamudil oziroma sem jih preživel zelo delavno. Vendar so se mi ure, ko sem sam dodatno vadil, zelo obrestovale in trobento lahko primem v roke ob vsakem času in nanjo zaigram.

In še eno dalmatinsko. Foto: Arhiv družine Habjan

Ansambel Fantov pet in tercet v muzikalu Lepo je biti muzikant v poletnem gledališču Studenec leta 2018. Foto: Uroš Zagožen

Kako je živeti kot operni pevec, umetnik v Sloveniji danes? Se ti zdi, da je za umetnike v družbi dobro poskrbljeno?

Mislím, da se umetnost in umetnike v Sloveniji premalo spoštuje in podpira. Jaz imam sicer srečo, da sem zaposlen v Operi, ampak freelancerjem v Sloveniji pa ni z rožicami postlano.

Ti je kdaj prišel na misel rek 'Prvi v vasi, zadnji v mestu'?

Uf, velikokrat, a zaradi uspeha na vasi se prav nič ne bi sekiral, če bi bil zadnji v mestu (smeh).

Pa vendar si se z leti in delom ter raznovrstnimi nastopi tako izpopolnil, da se lahko spretno prilagodiš vsaki publiki, še tako zahtevni ali preprosti, tuji in domači v vasi kot v mestu.

Res so moji nastopi zelo raznoliki, pestri tako stilno kot jezikovno ... In zelo rad nastopam v tej dolini, ker se čutim sprejetega in dobim feedback, začutim publiko, da me rada posluša, da so navdušeni. In zdi se mi, da neke stvari padejo kar z neba, se povsem nepričakovano zgodijo in zato moraš dobiti kar trdo kožo, do ene mere sem jo že, in zato tudi nočem v nobeno stvar siliti, ker verjamem, da pridejo tudi priložnosti. Določene stvari ti padejo z neba in jih moraš zagrabit.

In kako boš prepel oziroma preživel to poletje?

Od 20. julija do 15. avgusta v letnem gledališču na Studencu z muzikalom Lepo je biti muzikant, kjer v zgodbi sestavljam pevski tercet pri ansamblu Fantov 5 z glasbo bratov Avsenik, tako kot so to bili originalni pevski tercet pri Avsenikih, z Alfijem Nipičem na čelu. Za kak dan bom šel tudi na dopust, tako od doma.

Foto: Jakob Šuštar

Tone Habjan, iskrena hvala, da si bil pripravljen deliti svojo nenavadno življenjsko zgodbo z nami.

Hvala za povabilo k deljenju moje zgodbe v vašem zborniku.

Marjan Žitnik

Irena Prevc Hajdinjak

Marjan Žitnik.

"Čim prej spoznamo, da je usoda v nas samih in ne v zvezdah, tem bolje za nas."

Axel Munthe

Kamor koli se ozremo, nas spremlja delo oblikovalcev: žlica in stol, občestna svetilka in avto, žepna baterija in sesalec ... In ko postanemo pozorni, se čudimo, kdo je za oblikami, barvami, vzorci, teksturami in strukturami, koliko domišljije in energije se preliva v predmete, ki nas vsak dan spremljajo.

In kdo je dober oblikovalec? Odgovor nam lahko da nemški oblikovalec Dieter Rams, glavni oblikovalec pri Braunu. Določil je deset principov, po katerih prepoznamo dobro oblikovanje. Dober dizajn je inovativen, estetski, nevsiljiv, naredi izdelek uporaben in razumljiv, je pošten, trajen, dodelan do zadnje podrobnosti, okolju prijazen in preprost. Prav takšno je oblikovanje našega rojaka Marjana Žitnika, ki je dal slovenskemu industrijskemu oblikovanju močan pečat.

Marjan Žitnik je še zelo mlad vzel usodo v svoje roke in postal eden najpomembnejših in najboljših slovenskih oblikovalcev, sprejet v elitno skupino slovenskih brezčasnih oblikovalcev.

Za malokoga bolj velja slavni moto italijanskega oblikovalca Massima Vignellija "Če znaš oblikovati eno stvar, lahko oblikuješ vse," kot za Marjana Žitnika.

O njegovem univerzalnem pristupu do oblikovanja je Besim Spahić ob razstavi v Cankarjevem domu leta 2003 zapisal:

"Marjan Žitnik je multikompleksen/polivalentni oblikovalec v več izvedbah:

- klasični industrijski oblikovalec,
- dizajner proizvodov,
- grafični oblikovalec,
- oblikovalec ovitkov,
- oblikovalec embalaže,
- oblikovalec inovator,
- umetnik slikovnega upodabljanja imaginarnega/neobstoječega/nastajajočega,
- konceptualen oblikovalec,
- oblikovalec osmišljenih otroških igral,
- oblikovalec predstavitev političnih zamisli,
- oblikovalec razpoznavnih znakov, blagovnih znamk, znakov podjetij."

Marjan, kakšni so tvoji spomini na otroštvo?

Rodil sem se na Češnjici 21. 7. 1955 mami Franciški, rojeni Benedičič, in očetu Ivanu Žitniku. Pred menoj so prišli bratje Rajko, Ivan, Tone in Jože ter sestre Vilma, Mira, Francka in Jelka.

Moji spomini na otroštvo so zelo lepi, živeli smo na Češnjici, pri Blažku, v manjši hiši na dvorišču, v večji pa je živela teta Ivica. Pri obeh hišah je bil vrt z zelenjavo in rožami. Starša sta imela svojo sobo, fantje svojo in dekleta svojo. Nikoli ni bilo dolgčas, za pomoč staršem

Družina Žitnik.

so bili zadolženi starejši, tako da lahko rečem, da je bilo prijetno biti najmlajši. Ko sem šel v šolo, so starejši že odhajali od hiše. Spomnim se, da sem se bal brata Ivana, ki je delal v Ljubljani in se vračal ob koncu tedna, saj ga dvanajst let mlajši nisem niti dobro poznal.

Kdaj pa si dobil prve barvice?

Ker so starejši bratje in sestre hodili v šolo, je bilo vedno dovolj barvic, čeprav že precej kratkih, vendar sem jih porabil skoraj do konca. Zelo rad sem v roke vzel kako poleno v drvarnici in ga izrezljal. Pravzaprav mi je bil les vedno blizu, s prijateljem Tadejem Zamanom sva imela leseno hišico v gozdu, iz lesa pa sva izdelala tudi dva čolna, da sva z njima potovala po Sori do Alplesove centrale, dokler ju ni narasla Sora nekoč odnesla s seboj.

Verjetno to ni bila edina dogodivščina. Ali si kakšno ušpilil?

Seveda, tako kot vsi otroci. S sosedom Juretom sva petletnika prišla na idejo, da bi preizkusila nova

nožka "popkarja" na kokoši tete Ivce. Zlezel sem v kurnik, privlekel kokoš na svetlo in Jure je potegnil z nožkom po nogi. Kokoš je vrešče odkokodajsala, midva pa sva se skrila. Seveda je sledila kazen.

Nekoč sem skrivaj obral marelice tete Ivce, vsaj tako sem mislil. Ko sem s polno majico marelic prišel okoli hiše, se mi je teta zahvalila, da sem ji jih obral, jih preložila v pehar in za nagrado mi je eno dala.

Spomnim se, da sem v prvem razredu prišel domov, vrata zaklenjena, saj je moja mama začela spet delati, ko sem šel v šolo. Sedel sem na prag in zajo-

Prijatelji Janez, Marjan in Jure.

Smučar.

Moja prva likovna kolonija (v osnovni šoli).

Tabor v Fažani.

kal. Prišla je teta Ivica in me povabila v svojo hišo in mi ocvrla jajček.

Najraje pa sem splezal do line v šupi, kjer sta bili dve kočiji, letna in zimska. Splezal sem v kočijo, zaprl oči in se v domišljiji vozil kot imeniten gospod križem krašem vse do Dunaja.

Kaj pa šolska leta?

Osnovno šolo sem obiskoval v Železnikih. Nisem imel težav s šolo, niti jih ni imela šola z menoj. Najraje sem risal. Najbolj je name vplival novi učitelj

likovne vzgoje na šoli, sicer slikar Franc Berčič Berko, ki je prepoznal moj talent. Ko sem hodil v osmi razred, je naju z Lojzotom Tarfilo povabil, naj prideva popoldne v šolo, da bomo malo risali. Vadili smo risanje tihožitja, in ko sva morala narisati tihožitje na sprejemnih izpiti za Srednjo šolo za oblikovanje v Ljubljani, sva bila oba sprejeta.

V osnovnošolskih letih sem bil član taborniške zveze, s katero smo hodili na letovanja v Fažano pri Puli. Tam smo s prijatelji preživeli veliko poletnih dni. Tudi potem ko sem si ustvaril družino, sem se

Mizica z mozaikom iz pisanih ploščic.

S prijateljem Ivanom.

Malica v Križankah.

skupaj z ženo Ireno, hčerjo Živo in sinom Žigo vračal v Fažano. Kot mlad tabornik sem nabiral pisane ploščice iz opuščene tovarne, ki so ležale po plaži v taboru, in jih pozneje uporabil za izdelavo balkonske mizice. Ko mi je ploščic zmanjkalo, bi jih lahko dokupil, vendar sem se usedel v avto in jih šel iskat na fažansko obalo.

No, na Srednjo šolo za oblikovanje je bil vedno naval, zato je bil uspeh že dejstvo, da si se vpisal. Seveda si moral v internat in zamenjati domače, vaško okolje za mestno. Kako si se počutil?

Bil sem seveda naiven fante, ki je verjel, da so vsi okrog njega prav taki kot on sam, pošteni, pripravljeni pomagati, zanesljivi. Seveda so si me privoščili, ampak smo pozneje postali prijatelji. Ko sem se v ponedeljek zjutraj napatil direktno v šolo in s seboj prinesel mamine priboljške v vrečki, so se posmehovali, da nosim "pozdrave iz hribov".

V internat pa nisem bil sprejet, zato sem moral poiskati sobo. V drugem letniku sem se pol leta celo vozil domov, vendar ni šlo. Potem smo skupaj z dveh sošolcema najeli stanovanje, se učili in uspešno zaključili šolo.

S profesorji sem se dobro razumel in se v tistih letih ogromno naučil, saj me je vse zanimalo. Po uspešno končani šoli sem se želel vpisati na arheologijo, vendar nisem bil sprejet.

Ali si bil zelo razočaran? Kam te je zanesla pot?

V Jugoslovansko ljudsko armado. Vojsko sem služil kot alpinec v Bovcu. V enoti nas je bilo več fantov iz

Prva služba v Iskri Commerce.

okolice Škofje Loke. Ko smo nekoč tekli na poligonu, me je poklical major in me določil za svojega kurirja. Dobro sva se razumela. Vse konce tedna sem s prijatelji osvajal okoliške vrhove in se naužil lepote gorskega sveta. Tudi domov ni bilo daleč.

Po dobrem letu si odslužil vojaški rok. Ali si se vrnil domov na Češnjico?

Ne, medtem ko sem služil vojsko v Bovcu, sta se starša preselila v blok na Kresu, jaz pa sem dobil službo v Ljubljani, v Iskri Commerce, kjer sem eno leto delal v komerciali, potem pa sem se dogovoril za delo v oddelku za oblikovanje.

V tem času je bila tu zbrana elitna skupina oblikovalcev: Janja Lap, Ljuban Klojčnik, Marijan Gnamuš,

Marjan in Irena, rojena Thaler, na poročni dan.

Ranko Novak, Miljenko Licul, Janez Smerdelj in Davorin Savnik kot zunanji sodelavec. Tu sem nabiral oblikovalske izkušnje. Zadolžen sem bil za tovarno Iskra Zmaj, ki je izdelovala baterije in ročne svetilke. Za njih sem razvil več ročnih baterijskih svetilk, med njimi tudi model Z14 (1979), ki ga sestavljata dve navidezno enaki polovici plastičnega ohišja – preprosta, estetsko izčiščena rešitev, ki je bila zelo uspešna. Na trgu se je obdržala šestnajst let in bila prodana v več kot dva milijona primerkov, meni pa je leta 2014 prinesla nagrado, imenovano brezčasno slovensko oblikovanje.

V tem času si se tudi ustalil in poročil?

Po približno dveh letih v Iskri sem vzel kredit in kupil prvo stanovanje. Nekega dne sem srečal svojo osnovnošolsko ljubezen Ireno, ki je delala kot vzgojiteljica v Ljubljani. Povabil sem jo na kavo v stanovanje – in je ostala. Poročila sva se leta 1980, rodila se nama je hči Živa, dve leti za njo pa še sin Žiga. Bila sta zelo pridna otroka. Moj atelje je bil vseskozi delovna miza v dnevni sobi in moja otroka sta vedno zraven risala na tablo ali ustvarjala iz papirja. Oba sta podedovala umetniško žilico, hči je akademska

slikarka in balerina, sin pa nadaljuje z industrijskim oblikovanjem.

V času, ko sta prišla otroka, se je odprl oddelek za oblikovanje na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost in tam si lahko nadaljeval šolanje.

Res sem začutil, da srednja šola ni dovolj, hkrati pa sem se želel še bolj izobraziti na področju oblikovanja, zato sem se leta 1984 vpisal na ALU in študij končal kot prvi študent smeri industrijsko oblikovanje leta 1990. Moja mentorja sta bila prof. Saša Maehchtig in prof. dr. S. Bernik. Za diplomsko delo sem predložil baterijsko svetilko Prizma. O njej pravi Janez Suhadolc: "Prozorne plasti oklepajo prizmo. Tam se svetloba lomi pod pravim kotom. Mislim, da je v tem izdelku veliko simbolne opredelitve oblikovalca Marjana Žitnika."

Po dvanajstih letih v varnem okrilju Iskre si se odločil za samostojno pot. Zakaj?

Razlogov za to je bilo več. Oddelek za oblikovanje v Iskri je razpadel, oblikovalce so razdelili v Iskrina podjetja. Dodeljen sem bil Iskri Zmaj, ki je že imela

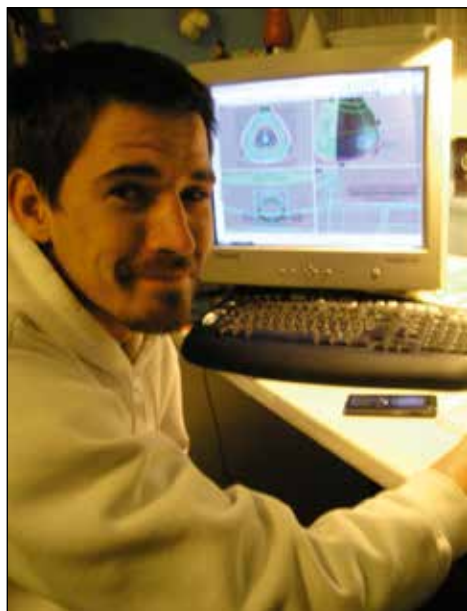
Živa, akademska slikarka in balerina.

težave zaradi obremenjevanja okolja. Imel sem že nekaj poslov in tako sem postal samostojni kulturni delavec, kar mi je pomenilo velik izziv, hkrati pa mi je omogočalo svobodo in napredek.

Verjetno ni oblikovalca daleč naokrog, ki bi bil bolj vsestranski od tebe, sposoben oblikovati praktično vse – oblikoval si predmete iz vseh mogočih materialov, lesa, plastike, kovine, vse od plastenke za vodo do pohištva, igral, elektromotorjev, zdravstvenih pripomočkov, sesalcev, baterij, celo trosilca za gnoj ... Obenem pa imaš več kot 260 realiziranih projektov v svojem portfoliju. S katerega področja imaš največ izvedenih projektov? Kako ti vse to uspeva?

Največ uspešnih projektov sem izpeljal na tehničnih področjih: elektrotehnika, merilni instrumenti, medicinska oprema, svetila, izdelki za dom.

Ustvarjam izdelke za rabo, likovno zreducirane na najnujnejši okvir funkcije, brez namena biti predvsem všečen in trendovski. Izdelek mora biti preprost, funkcionalen in lep. Tako sem razvil veliko izdelkov za vsakdanjo rabo: stojalo za koledar,

Žiga, industrijski oblikovalec.

embalažno dozo za kakav Benko, sveče in svečnike, plastenke za vodo Tiha, terminal za registracijo delovnega časa Špica, sesalnik Aqua Viva ...

Običajno delam za naročnika. Ob naročilu se povežem s hišnim timom, kjer imajo specialiste za posamezne produkte, ki dobro poznajo svoje materiale in tehnološke možnosti. Najprej skupaj postavimo izhodišča, potem pa iščem odgovore na njihove zahteve, kako izboljšati izdelek, ga narediti bolj prepoznavnega in uporabnikom prijaznejšega. Pri oblikovanju vedno pazim, da optimalno izkoristim naročnikovo obstoječo tehnologijo za izdelavo novega produkta. Tako zagotovim izvedljivost projektov.

Pri razvijanju projekta pridem včasih tudi do novih tehnoloških rešitev in izboljšav. Tak primer je ventilatorski konvektor Climmy4, izdelek Klime Godovič. To je klimatska naprava, ki poleti hladi, pozimi greje. Včasih je bilo treba ročno obrniti pokrov konvektorja glede na to, ali prostor grejemo ali hladimo. Moja rešitev omogoča obračanje lamel z daljinskim vodenjem. V tovarni so to novost tudi patentirali v Bruslju, to je evropski patent OM-1A-2006. Ta izdelek je omogočil 200 novih delovnih mest, ko so proizvodnjo prenesli v Bosno.

Kot zanimivost naj omenim tudi parapetni konvektor z naravno konvekcijo, ki sem ga razvil za idrijsko Hidrio in ima zaradi modularne gradnje kar 600 standardnih velikosti.

Lahko rečem, da vedno pošteno opravi svoje delo, da za njim stojim in ga podpisem. Vsak izdelek odraža dolgotrajno in premišljeno oblikovalčevo delo. Kot sem že rekel, nimam ateljeja, delam v domači dnevni sobi. Ko sem bil mlajši, sem se usedel v avto in se odpeljal do možnih bodočih naročnikov. Pokazal sem, kaj sem že oblikoval, in tako imel vedno dovolj dela. Pogosto sem delal pozno v noč, saj se naročnikom običajno mudi, od prvih skic do končnega rezultata pa je lahko zelo dolga pot. Zdaj je lažje, saj me naročniki dobro poznajo, mi zaupajo in me tudi sami poiščejo.

Janez Suhadolc te imenuje oblikovalski potohodec. Piše: "Marjan Žitnik je najbolj zamišljen oblikovalec na Slovenskem. Marjan Žitnik

kar naprej tuhta nove oblikovalske podvige. Marjan Žitnik je osebnost redkih besedi, a zato toliko bolj razvidnih dejanj. Marjan Žitnik rad dela. Ta značajska posebnost v zdajšnjih časih ni več cenjena ... Marjan Žitnik ne bo nikoli bogat, saj rad dela ..." Marjan, kakšen je oblikovalčev kruh?

Kot samostojni kulturni delavec sem za vse sam – iščem naročila, izvedem projekt, čakam na plačilo, terjam. Ni stalne plače, in kljub temu da so naročniki zadovoljni, se je že zgodilo, da za opravljeno delo nisem dobil plačila. So dobra in so slaba leta. Včasih nas je rešila ženina plača, vendar se solidno zasluži, če si priden.

S svojimi deli si se trajno zapisal v zgodovino slovenskega oblikovanja. Veliko si razstavljal, v domovini in tujini, ogromno skupaj z drugimi umetniki, pogosto pa tudi samostojno. V letih 1992–2017 si imel devetnajst samostojnih razstav. Naj jih nekaj naštejemo:

Razstava na 17. svetovnem kongresu ICSID, v Ljubljani leta 1992, v Arhitekturnem muzeju Ljubljana leta 2001, v Cankarjevem domu leta 2003 in 2013, na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani leta 2004, v Loškem muzeju leta

2001, 2004, 2006, v Tržiškem muzeju leta 2005, pa seveda v domačem Muzeju v Železnikih leta 2001, 2008, 2013, 2014 in 2017.

Kaj ti pomenijo razstave? Ali te veseli, da lahko pokažeš svoje dosežke ali so nujno zlo? Verjetno pa služijo kot promocija, uveljavljanje in ne nazadnje pridobivanje novih projektov?

Razstave so pregled opravljenega dela, neke vrste inventura. Nekatere so tematske, druge pa izbor dela v določenem obdobju, nekatere so samostojne, druge skupne. Vedno pa me prevzame zadovoljstvo, veselje in ponos, ko je razstava postavljena in so dela na ogled. Pravzaprav pa nikoli nisem dobil direktnih naročil na razstavah.

Tvoj opus je bil vedno opažen, odmeven in tudi nagrajen. Naj naštejemo najpomembnejše nagrade:

- 1991, natečaj ETI Izlake – 3. nagrada
- 1996, priznanje za odličnost Svetovnega združenja oblikovalcev ICSID na BIO 15, Ljubljana
- 2001, nominacija za nagrado Prešernovega sklada
- 2002, nominacija za podelitev Župančičeve nagrade

Razstava v Arhitekturnem muzeju v Ljubljani, skupaj s kustosom Matijo Murkom.

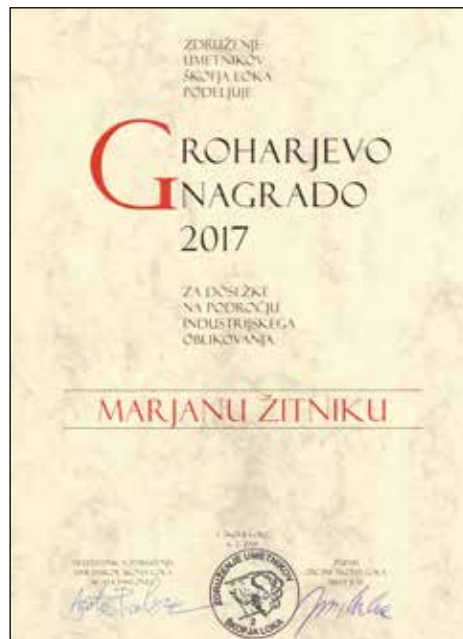

Nagrada "brezčasni".

- 2004, 2005, 2006, 2007, priznanje UKO Kropa
- 2005, skulptura Zvezda sprejeta v stalno zbirko Loškega muzeja
- 2005, natečaj IMP Klima, Godovič – 2. nagrada
- 2006 inovator leta za integralni usmernik zraka Climmy 4
- 2011, priznanje za inovativni proizvod – sesalnik Aqua Viva na 6. Slovenskem forumu inovacij
- 2012, srebrna nagrada za inovacijo – sesalnik Aqua Viva, Gospodarska zbornica Slovenije
- 2013, stol Komet sprejet v stalno zbirko sedežnega pohištva Narodnega muzeja Slovenije
- 2013, priznanje Oblikovalski presežek jesen
- 2013 za sesalnik Aqua Viva
- 2014, nagrada brezčasno slovensko oblikovanje za ročno baterijsko svetilko Z 14 za Iskro
- 2014, priznanje in nagrada PLUS X AWARD za inovativni in najboljši proizvod Aqua Viva
- 2017, priznanje DOS, oblikovalski dosežek za Project Chair/Rex Kralj
- 2018, Groharjeva nagrada, Zveza umetnikov Škofje Loke

Katera nagrada pa ti največ pomeni?

Brez dvoma je to nagrada brezčasno slovensko oblikovanje, saj je velika čast in privilegij biti v družbi z največjimi oblikovalci našega časa, Nikom Kraljem, Bibo Bertok, Oskarjem Kogojem. Hkrati pa to nagra-

Groharjeva nagrada.

do podelijo stanovski kolegi oblikovalci, kar pomeni, da te nagrajuje in priznava stroka.

V letošnjem letu me je razveselila Groharjeva nagrada, ki mi jo je podelilo Združenje umetnikov Škofja Loka, katerega član sem tudi sam. Izročil mi jo je župan občine Škofja Loka Miha Ješe na otvoritvi moje razstave Delavec za boljši svet na predvečer kulturnega praznika, 7. 2. 2018, v Groharjevi galeriji na Mestnem trgu v Škofji Loki.

Ko omenjaš Nika Kralja, ne moreva mimo tvoje reinterpretacije njegovega slavnega stola modela 4455, ki si jo naredil za ljubljansko podjetje Rex Kralj. Ta stol je bil oblikovan iste godine leta, kot si se ti rodil.

Res sem vesel, da so me v podjetju poiskali za ta projekt. Nika Kralja sem osebno poznal in njegovo delo je imelo velik vpliv name. To je bil velik izziv, saj sem moral ohraniti duh iz šestdesetih let in ga hkrati posodobiti. Sedežna ploskev in naslonjalo iz lesa sta nespremenjena, stol pa ima po novem kovinsko konstrukcijo, tako da je stole možno nakladati enega na drugega, ne da bi se stoli odrgnili. Nova konstrukcija ogrodja omogoča, da hrbtni del malo zaniha, ko se naslonimo. Originalni Kraljev stol je za današnjega človeka precej ozek, zato je

nova različica malo širša, čeprav so gabariti sedala in naslona ostali enaki. Zaradi povpraševanja sem oblikoval še različico barskega stola.

Kateri projekt pa je bil najbolj nagrajen?

Zagotovo sesalnik Aqua Viva. Zanj sem dobil priznanje za oblikovalski presežek četrtertletja jesen 2013 (Društvo oblikovalcev Slovenije), srebrno medaljo za inovativnost (Gospodarska zbornica Slovenije), mednarodno nagrado Plus X Award za najboljši produkt leta 2014 in certifikat za inovativnost, dizajn in funkcionalnost.

Veliko priznanje za ustvarjalca je tudi vključitev njegovih del v stalne zbirke muzejev, kajne?

Res je. Arhitekturni muzej Ljubljana je v svojo zbirko leta 2001 vključil naslednje moje industrijsko oblikovane predmete:

inštalacijski odklopnik (ETI), vrtna garnitura (Talum), udobni telefon (Iskra STI), merilniki inštalacij Smartek 1, 2, 3 (Metrel), multimeter (Iskra Instrumenti), sesalnik Modulo (Liv Postojna), večnamenski terminal (Špica International), platenka Tiha (Kolinska), aspirator Vacumed 100A, (Medicop), odvodnik kondenza (Iskra Tela), garnitura stolov Red (Javor), miza Red (Javor).

Delavec za boljši svet, razstava v Groharjevi galeriji.

Leta 2003 so v zbirko Arhitekturnega muzeja vključili še: ročne svetilke Z 14, Z 24, Z 44 (Iskra Zmaj), stojalo za namizni koledar (Interfilm), namizno svetilko Z 51 (Iskra Zmaj), prikazovalnik pozicij (Iskra Tela), vtikač 08 C (Elvez), aparat za ekspres kavo Emonec E1 (Emonec kafe), embalažno dozo (Mercator Emba), ovojnino za CD (DZS), lovski nož Jurij (6. kolonija Iveta Šubica) in gumb za štedilnik (Corona).

Poleg tega je bila leta 2005 skulptura Zvezda sprejeta v stalno zbirko Loškega muzeja, leta 2013 je bil stol Komet sprejet v stalno razstavo sedežnega pohištva Narodnega muzeja Slovenije in leta 2016 je bila mladinska pisalna miza sprejeta v stalno zbirko pohištva Narodnega muzeja Slovenije v Ljubljani.

Pri petnajstih letih si zapustil svoj domači kraj in od takrat bivaš v Ljubljani. Verjetno se počutiš Ljubljančana?

Ravno nasprotno. Še vedno imam stanovanje na Kresu in počutim se domačina. Tu so moje korenine in tukaj imam večino sorodnikov.

Ko pogledamo predmete, ki jih je Marjan Žitnik oblikoval, lahko vidimo rdečo nit, ki povezuje njegovo zgodnje oblikovanje z zadnjim, zrelim obdobjem. Ta rdeča nit izvira iz filozofije Victorja Papanke, ki ga je kot dijak imel možnost poslušati na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Victor Papanek je bil zagovornik socialno in ekološko odgovornega oblikovanja, pri katerem oblikovalec ne sme zavajati z načičkanimi, trendovskimi, pogosto neuporabnimi ali celo nevarnimi formami. Prav tako je Žitnikovo ustvarjanje pošteno, natančno in trajnostno naravnano.

Marjan Žitnik je srečen človek, ker se je uspel preživljati z delom, ki ga je vedno veselilo. Sam pravi, da so v življenju vzponi in padci, da je bilo včasih tudi težko. Vendar je v življenju zmagovalc tisti, ki pusti ovire za seboj, in ko se ozre nazaj, ima kaj pokazati. In Marjan ima resnično veliko pokazati ...

MARJAN ŽITNIK

RETROSPEKTIVA OBLIKOVANJA

Marjan Žitnik se je po končani Srednji šoli za oblikovanje zaposlil v Iskri Commerce Ljubljana. Šolanje je nadaljeval na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je kot prvi leta 1990 diplomiral na smeri industrijsko oblikovanje, Oddelek za oblikovanje. Od takrat deluje kot samostojni ustvarjalec na področju kulture. Oblikuje pohištvo, igrala, zdravstvene pripomočke, stroje in naprave.

Srečanje z Žitnikovimi izdelki od plastenke za vodo do kmetijskega stroja je prijetno in sproščujoče, saj ne poučujejo, omejujejo ali silijo v določen življenjski slog; so zgolj odgovor na vprašanje, kako je lahko stvar boljša, prijaznejša in tudi lepša. To je oblikovanje, ki ne ustvarja »dizajniranega« sveta. Žitnik posega v prostor, v katerem živimo vsi, naj bo to cesta, njiva ali travnik, gostinski lokal, delovno mesto, javna ustanova, vrtec ali park, zdravstveni zavod ali reševalno vozilo in ne nazadnje stanovanje, edini prostor, kjer se lahko sami odločimo za »žitnika« - ne zaradi statusnega simbola, ampak oblike, ki nas pritegne. Takega oblikovanja in oblikovalcev ni veliko, zlasti ne pri nas, saj je za Žitnikove izdelke značilna izvedljivost, kar pomeni, da ustrezajo tako izdelovalčevim tehnološkim možnostim kot njegovi zamisli o merilu tržne uspešnosti.

Povzeto po: Utemeljitev predloga za nagrado Prešernovega sklada oblikovalcu Marjanu Žitniku, Matija Murko, 2001

ROČNA SVETILKA Z 14

Iskra Zmaj, Ljubljana

1979

BIO 8, Ljubljana 1979
Design Iskra, Dunaj 1980
30 let DOS, Ljubljana 1981
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003
Vključena v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2003
Odprti depoji MAO, Ljubljana 2011

STOJALO ZA NAMIZNI KOLEDAR

Interfilm, Kranj

1983

Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003
Vključena v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2003

ROČNA SVETILKA Z 24

Iskra Zmaj, Ljubljana

1979

BIO 8, Ljubljana 1979
40 let DOS, Ljubljana 1992
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003
Vključena v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2003
Odprti depoji MAO, Ljubljana 2011

NAMIZNA SVETILKA Z 51

Iskra Zmaj, Ljubljana

1989

Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003
Vključena v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2003
Odprti depoji MAO, Ljubljana 2011

SIGNALNA SVETILKA

Plastika Adžaga, Ljubljana

1983

17. svetovni kongres ICSID, Ljubljana 1992
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003

VEČNAMENSKI TERMINAL

Špica international d.o.o., Ljubljana

1989

CEBIT, Hannover 1989
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Vključena v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2001
Odprti depoji MAO, Ljubljana 2011

BATERIJSKA SVETILKA PRIZMA

ALU, Ljubljana

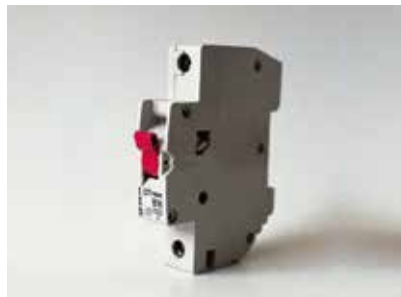

17. svetovni kongres ICSID, Ljubljana 1992
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003

1990

INŠTALACIJSKI ODKLOPNIK

ETI Elektroelement d.d., Izlake

BIO 14, Ljubljana 1994
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Vključen v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2001

1992

MESTO ZA MALČKE

CRI Celje d.o.o., Celje

MOS Celje, Celje 1991
DOS, Maribor 1992
BIO 14, Ljubljana 1994

1991

EMBALAŽNA DOZA BENKO 800g

Mercator Emba d.o.o., Ljubljana

Podobe časa: Pregledna selekcionirana razstava DOS, CD, Ljubljana 2016
Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

1992

STOJALO ZA TV

ETI Elektroelement d.d., Izlake

Natečaj 3. Nagrada
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003

1991

MLADINSKA SOBA

LIO p.o., Škofja Loka

Ljubljanski pohištveni sejem, Ljubljana 1993
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Sprejeta v stalno zbirko pohištva Narodnega muzeja Slovenije, Ljubljana 2016

1993

VRTNA GARNITURA

Talum Workshop

1995

Priznanje za odličnost Svetovnega združenja oblikovalcev ICSID na BIO 15, Ljubljana 1996
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Vključena v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2001

MULTIMETER

M 7053, M 7064, M 7066

Iskra Instrumenti d.d., Otoče

1996

Sodobna elektronika, Ljubljana 1996
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Vključen v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2001

UDOBNI TELEFON

Iskra STI d.o.o., Kranj

1996

Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Vključen v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2001

APARATI ZA EKSPRES KAVO

E1, E2, E3

Emonec kafe d.o.o., Koper

1997

MOS Celje, Celje 1997
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003
Vključeni v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2003
Odpri depoji MAO, Ljubljana 2011

MERILNIK INŠTALACIJ

SMARTEC 1, 2, 3, 4

Metrel d.d., Horjul

1996

BIO 15, Ljubljana 1996
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Vključen v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2001

IGRALNA HIŠKA

Imont d.o.o., Dravograd

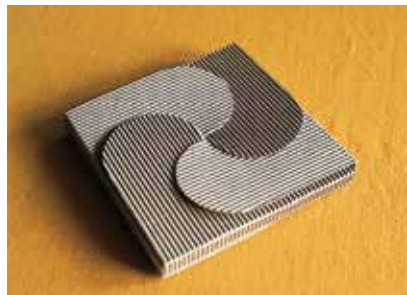

1997

Ljubljanski pohošteni sejem, Ljubljana 1998
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001

OVOJNINA ZA CD

DZS d.d., Ljubljana

1998

Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003
Vključena v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2003

PLASTENKA TIHA

Kolinska d.d., Ljubljana

1999

Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Vključena v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2001
BIO 18, Ljubljana 2002

SESALNIK MODULO

LIV Postojna d.d., Postojna

1999

BIO 17, Ljubljana 2000
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Vključen v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2001
Odpri depoji MAO, Ljubljana 2011

ČELNA STRANICA TV TRANSPOSER

IMP d.d., Ljubljana

1999

Sodobna elektronika, Ljubljana 2001
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001

ODMIČNA SPONA

Lama d.d., Dekani

1999

Interzum, Koeln 2001
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001

ASPIRATOR VACUMED 100A

Medicop d.o.o., Murska Sobota

2000

Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Vključen v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2001
BIO 18, Ljubljana 2002
Odpri depoji MAO, Ljubljana 2011

ODVODNIK KONDENZA

Iskra Tela d.d., Ljubljana za JORC Industrial BV, Nizozemska

2000

Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Vključen v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2001
BIO 18, Ljubljana 2002
Redesign Europe, Berlin 2005

PLATFORMA ZA SMUČARSKO VEZ VIBRASTOP

Elan d.d., Begurje

2001

Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003

PRIKAZOVALNIK POZICIJ

Iskra Tela d.d., Ljubljana

2001

BIO 18, Ljubljana 2002
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003
Vključen v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2003
Odprti depoji MAO, Ljubljana 2011

VEČNAMENSKI RAZSTAVNI PANO

Loški muzej, Škofja Loka

2002

Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003
Novejša dela Marjana Žitnika, Loški muzej,
Okrogli stolp Loškega gradu, Škofja Loka 2004

STOL RED

Javor Pivka d.d., Pivka

2001

imm, Koeln 2001
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, AML, Ljubljana 2001
Vključen v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2001
Odprti depoji MAO, Ljubljana 2011

LOVSKI NOŽ JURIJ

6. kolonija Iveta Šubica, Poljane

2002

Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003
Vključen v stalno zbirko industrijskega oblikovanja AML, Ljubljana 2003
Odprti depoji MAO, Ljubljana 2011

VAKUUMSKI ASPIRATOR MEDIVAK 40

Vacutech d.o.o., Ljubljana

Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003
BIO 19, Ljubljana 2004

2002

VTIKAČ 08 C

Elvez d.o.o., Ljubljana

Sodobna elektronika, Ljubljana 2002

2002

BOLNIŠKA SVETILKA

Medicop d.o.o., Murska Sobota

BIO 18, Ljubljana 2002
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003

2002

OBLAZINJEN STOL JAP K35

Klun ambienti d.o.o., Ljubljana

Mesec oblikovanja, FORMA - Forum oblikovanja, Ljubljana 2004
DOS Oblikovanje, CD, Ljubljana 2010
Salon Klun Ambienti, Ljubljana

2003

MERILNIK NOGE

UCS, RPO d.o.o., Škofja Loka

BIO 18, Ljubljana 2002
Marjan Žitnik industrijski oblikovalec, CD, Ljubljana 2003

2002

DEKORATIVNA SVETILKA

id doma d.o.o., Ljubljana

Mesec oblikovanja, FORMA - Forum oblikovanja, Ljubljana 2004
Novejša dela Marjana Žitnika, Loški muzej, Škofja loka 2004

2003

SUHO-MOKRI SESALNIK

LIV Plastika d.o.o., Postojna

BIO 19, Ljubljana 2004
Novejša dela Marjana Žitnika, Tržiški muzej, Tržič 2005
Marjan Žitnik, Oblikovalska identiteta, CD, Ljubljana 2013

REANIMACIJSKI VOZIČEK

Medicop d.o.o., Murska Sobota

Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

2004

2004

KLUBSKA MIZICA GALAXY

Tom d.d., Mokronog

Ljubljanski pohištveni sejem, Ljubljana 2004
DOS Oblikobranje, CD, Ljubljana 2010

SVEČNIK

Kroparska kovaška delavnica, Kropa

Priznanje UKO Kropa, Kropa 2004
Novejša dela Marjana Žitnika, Loški muzej, Škofja loka 2004
Izložbe domišljije, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2015
Ročno kovan izdelek umetnostne obrti, 6493-04709

2004

2004

MULTI STOL

Tom d.d., Mokronog

Novejša dela Marjana Žitnika, Tržiški muzej, Tržič 2005

STEKLENIČKA ZA SOK 0,2L

Dana d.d., Mirna

Novejša dela Marjana Žitnika, Tržiški muzej, Tržič 2005
Marjan Žitnik, Oblikovalska identiteta, CD, Ljubljana 2013
Marjan Žitnik, Retrospektiva oblikovanja, Galerija Šubičeve hiše, Poljane 2016

2004

2004

VARILNI APARAT VARIN 1700

Varstroj d.o.o., Lendava

MOS, Celje 2005-2008
Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

2004

DRUŽINA SANITARNIH ARMATUR

MLM d.d., Maribor

Marjan Žitnik, Oblikovalska identiteta, CD, Ljubljana 2013

2005

VARILNI APARAT VARMIG 1600

Varstroj d.o.o., Lendava

MOS, Celje 2005-2008
Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

2005

SKULPTURA ZVEZDA

9. Kolonija Iveta Šubica, Poljane

9. Kolonija Iveta Šubica, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2005
Sprejeta v stalno zbirko Loškega muzeja, Škofja Loka 2005

2005

VENTILATORSKI KONVEKTOR CLIMMY 4

IMP Klima d.o.o., Godovič

natečaj IMP Klima 2. nagrada
BIO 20, Ljubljana 2006
Inovator leta za integrirani usmernik zraka, 2006
SIQ Certifikat, 2006
Interclima, Pariz 2007
Eurovent certifikat, 2007

2005

SVETILKA

Kroparska kovaška delavnica, Kropa

Priznanje UKO Kropa, Kropa 2006
Marjan Žitnik, Ročno kovani izdelki, Galerija muzeja Železniki, Železniki 2013
Izložbe domišljije, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2015
Ročno kovan izdelek umetnostne obrti, 6493-04709

2005

SPONA ZA BLAŽENJE GLISSANDO

Lama d.d., Dekani

2005

BIO 20, Ljubljana 2006
Marjan Žitnik, Industrijski oblikovalec, Galerija Delavskega doma Trbovlje, Trbovlje 2009

KLUBSKA MIZA

Kroparska kovaška delavnica, Kropa

2006

Priznanje UKO Kropa, Kropa 2006
Marjana Žitnik, Ročno kovani izdelki, Galerija muzeja Železniki, Železniki 2013
Izložbe domišljije, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2015
Ročno kovan izdelek umetnostne obrti, 6493-04709

PARAPETNI KONVEKTOR

600 standardnih dimenzij; 8 višin, 3 globine in 25 dolžin

IMP Klima d.o.o., Godovič

2005

MOS, Celje 2005
Climatherm, Bratislava 2006
SHK, Moskva 2008

STOL SV. URBANA

Oprema spominskega objekta
Rudnik urana Žirovski vrh d.o.o., Gorenja vas

2006

Marjan Žitnik, Stol sv. Urbana, Kapela Loškega gradu, Loški muzej, Škofja Loka 2006
Marjan Žitnik, Stoli, Kapela sv. Jurija, Ljubljanski grad, Ljubljana 2008

PODZEMNA ZBIRALNICA ZA LOČENO ZBIRANJE ODPADKOV

Regionalna razvojna agencija Gorenjske, Kranj
Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana

2006

Ulična oprema starih mestnih in trških jeder Gorenjske, Kranj 2006, Škofja Loka 2006, Radovljica 2006

RADIATORSKA GLAVA

MLM d.d., Maribor, Aklimat, Lenart

2006

3. Slovenski forum inovacij, Ljubljana 2008
Marjan Žitnik, Oblikovalska identiteta, CD, Ljubljana 2013

ČELNA PLOŠČA LCD PRIKAZOVALNIKA POZICIJ

Iskra Tela d.d., Ljubljana

2007

MOS Celje, Celje 2008
Marjan Žitnik, Industrijski oblikovalec, Galerija Delavskega doma Trbovlje, Trbovlje 2009

POHIŠTVENI PROGRAM ZOYA

Stolarna Dobropolje d.o.o., Videm Dobropolje

2007

Ljubljanski pohištveni sejem, Ljubljana 2007

PODSTAVEK ZA DEŽNIKE

Kroparska kovaška delavnica, Kropa

2007

Priznanje UKO Kropa, Kropa 2007
Marjan Žitnik, Ročno kovani izdelki, Galerija muzeja Železniki, Železniki 2013
Izložbe domišljije, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2015
Ročno kovan izdelek umetnostne obrti, 6493-04709

STOL FENIKS

KLI Logatec d.d., Logatec

2008

Ljubljanski pohištveni sejem, Ljubljana 2008
Čar lesa, Ljubljana 2009

TRUBARJEV STOL

10. KreArt loka, Lisca

2007

Razstava ob 500-letnici Trubarja, Trubarjev dom v Loki pri Zidanem mostu 2008
Marjan Žitnik, Stoli, Galerija Muzeja Železniki, Železniki 2008
Marjan Žitnik, Stoli, Kapela sv. Jurija, Ljubljanski grad, Ljubljana 2008
Kapela v Loki pri Zidanem mostu

DUO - VEČNAMENSKI ELEMENT

Brest pohištvo d.o.o., Cerknica

2008

Ljubljanski pohištveni sejem, Ljubljana 2008
Marjan Žitnik, Retrospektiva oblikovanja, Galerija Muzeja Železniki, Železniki 2014

OHIŠJE ANALIZATORJA

Controlmatik ABW d.o.o., Domžale

IFAT, München, 2012-2016
Sajam VODA, Beograd, 2013-2017
Bydgoszcz, Bydgoszcz, 2016, 2017

2009

SEDEŽNA GARNITURA

Emok d.o.o., Cerkno

Ljubljanski pohištveni sejem, Ljubljana 2009
Salon Emok, Slap ob Idriji

2009

SESALNIK AQUA VIVA

AMS d.o.o., Radomlje

6. Slovenski forum inovacij, priznanje za inovativni proizvod, Ljubljana 2011
Srebrna nagrada za inovacijo, Gospodarska zbornica Slovenije, Ljubljana 2012
DOS ObLIKE, CD, Ljubljana 2012
Priznanje Oblikovalski presežek četrtletja - jesen 2013, DOS, Ljubljana 2013
PLUS X AWARD za inovacijo, design in funkcionalnost, 2014
PLUS X AWARD za najboljši proizvod 2014

2009

STEKLENICA ZA ALKOHOLNI PROGRAM

Dana d.d., Mirna

Pohvala četrtletja zima 2012, DOS, Ljubljana 2012
Razstava Oblikovalski presežek DOS, CD, Ljubljana 2012

2009

DNEVNA SOBA BREST NOVI

Brest pohištvo d.o.o., Cerknica

Ljubljanski pohištveni sejem, Ljubljana 2009
Salon Brest Pohištvo, Cerknica

2009

OHIŠJE AVTOMATIZIRANE MONTAŽNE LINIJE

Lama Avtomatizacija d.o.o., Dekani

Marjan Žitnik, Oblikovalska identiteta, CD, Ljubljana 2013

2009

STOL COMET

Javor Pohištvo d.o.o., Pivka

Imm Koeln, Koeln 2010
Sprejet v stalno razstavo sedežnega pohištva
Narodnega muzeja Slovenije, Ljubljana 2013

EMBALAŽA SUBRINA

Ilirija d.d., Ljubljana

Frizerski festival, Ljubljana 2012-2017
Salon Ilirija, Ljubljana
Marjan Žitnik, Retrospektiva oblikovanja, Mesec oblikovanja,
Ljubljana 2014

2010

2011

VARILNI APARAT SUPERMIG, VARMIG

Varstroj d.o.o., Lendava

Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja,
Škofja Loka 2018

KLIMATSKA NAPRAVA SCHOOL AIR

Hidria IMP Klima d.o.o., Godovič

Drugo mesto za inovacije na področju izdelkov in storitev,
6. inovacijski forum Hidrije
Marjan Žitnik, Retrospektiva oblikovanja, Galerija Muzeja Železniki,
Železniki 2014

2010

2011

ELEKTRONSKI SVEČNIK

EMMA d.o.o., Lesce

Razstavnici prosto EMMA, Lesce
Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja,
Škofja Loka 2018

MALA TELOVADNICA

Mizarstvo Antolin d.o.o., Odranci

Marjan Žitnik, Oblikovalska Identiteta, CD, Ljubljana 2013
Marjan Žitnik, Retrospektiva oblikovanja, Galerija občine Železniki,
Železniki 2017

2010

2011

NIZKONAPETOSTNE VAROVALKE D0

ETI Elektroelement d.d., Izlake

Light and Building, Frankfurt 2016
Energetika Celje, Celje 2016
Intersolar Europe, München 2016
SPS IPC DRIVES, München 2016

ZLOŽLJIVA MIZA

Studio Moderna d.o.o., Ljubljana

Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

MOTOR AZ 84 Z DODATNIM HLAJENJEM

Domel d.o.o., Železniki

8. Slovenski forum inovacij, Ljubljana 2013
Hannover Messe 2013, Hannover 2013
E/DPC 2014, Nürnberg 2014
SPS IPC DRIVES, Nürnberg 2015, 2016
MCE, Milano 2016
AHR EXPO, Orlando 2016, 2017

SEDEŽNA GARNITURA TITUS

Magram d.o.o., Šentrupert

DOS REFORMA, CD, Ljubljana 2014
Marjan Žitnik, Retrospektiva oblikovanja, Mesec oblikovanja, Ljubljana 2014

LED ULIČNA SVETILKA

Svetila Kaij d.o.o., Dol pri Hrastniku

Sejem za razsvetljavo, Birmingham 2012
Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

SET SERVIRNIH POSOD VAL

Plastika Skaza d.o.o., Velenje

Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

2011

2012

2012

2012

2012

2012

NADSTREŠEK

Hoja d.d., Škofljica

Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

2012

SISTEM PISARNIŠKEGA POHIŠTVA FLEXY

Gonzaga-PRO d.o.o., Nova Gorica

Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

2013

DRUŽINA CENTRIFUG CENTRIC

Domel d.o.o., Železniki

ARABLAB The Expo 2014, Dubai 2014
ANALYTICA 2014, München 2014
MEDICA 2015, Düsseldorf 2015
Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

2013

STOL NEST

Javor Pohištvo d.o.o., Pivka

Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

2014

PK PODSTAVEK

ETI Elektroelement d.d., Izlake

Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

2013

NOGA ZA STOL LUPINA

Rex Kralj d.o.o., Ljubljana

Gensler New York, New York 2017
Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

2014

MOTOR AZ108, AZ150

Domel d.o.o., Železniki

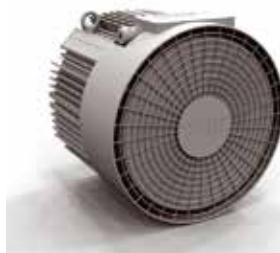

2015

ISH, Frankfurt 2015, 2017
SPS IPC DRIVES, Nürnberg 2015, 2016
AHR EXPO, Chicago 2015, Orlando 2016, 2017
MCE, Milano 2016

MOTOR ZZ185, ZZ220

Domel d.o.o., Železniki

2017

ISH, Frankfurt 2017
Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

OHIŠJE NAPRAVE

Controlmatik ABW d.o.o., Domžale

2016

IFAT, München, 2016, 2017
Sajam VODA, Beograd, 2016, 2017
Bydgoszcz, Bydgoszcz, 2016, 2017
Marjan Žitnik, Retrospektiva oblikovanja, Galerija občine Železniki, Železniki 2017

PROJECT CHAIR REINTERPRETACIJA STOLA 4455

Rex Kralj d.o.o., Ljubljana

2017

Design Ensemble - Milan, Zeus showroom, Milano 2017
Feria Habitat Valencia, Valencia 2017
Razstava finalistov za nagrado Oblikovalec leta,
Mesec oblikovanja, Ljubljana 2017
Priznanje Oblikovalski dosežek 2017, DOS, Ljubljana 2017
Razstava Oblikovalski presežek DOS, CD, Ljubljana 2017

POKROV ELEKTRONIKE

Domel d.o.o., Železniki

2016

MCE, Milano 2016
SPS IPC DRIVES, Nürnberg 2016
AHR EXPO, Orlando 2016, 2017
ISH, Frankfurt 2017
Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

VEČNAMENSKI TERMINAL HAMILTON 1,5

Špica International d.o.o., Ljubljana

2017

Predstavitev za partnerje v Adriatic regiji, Sarajevo 2017
Marjan Žitnik, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka 2018

Viri:

Pogovor z Marjanom Žitnikom, univ. dipl. oblikovalcem.

Razstavni katalogi:

MARJAN ŽITNIK, industrijski oblikovalec, Besim Spahić, Cankarjev dom, kulturni in kongresni center, 2003.

MARJAN ŽITNIK, industrijski oblikovalec, Arhitekturni muzej Ljubljana, 2001.

MARJAN ŽITNIK, Razstava Industrijsko oblikovanje, Janez Suhadolc, 2001.

MARJAN ŽITNIK, Delavec za boljši svet, Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka, 2018.

Članki:

Igor Kavčič, Od baterije do sesalnika, Gorenjski glas, 8. 1. 2016.

Katja Nared, Najnovejši član brežčasnih slovenskih oblikovalcev je Marjan Žitnik. URL: <https://siol.net/trendi/dom/najnovejsi-clan-brezcasnih-slovenskih-oblikovalcev-je-marjan-zitnik-55809>, odprto: 28. 4. 2018.

Eva Prelovšek Niemela, Intervju Marjan Žitnik, <http://zavodbig.com/portfolio-items/marjan-zitnik-rocna-baterijska-svetilka-z14-za-iskro>, odprto: 28. 4. 2018.

Ana Šubic, Tudi Kralj bi bil zadovoljen, Gorenjski glas, 22. 5. 2017.

Fotografije so last Marjana Žitnika.

20 let prireditve Športnik leta Občine Železniki

Gregor Habjan

Športno-družabna prireditev Športnik leta Občine Železniki je vsem v naši občini že dodobra znana, lahko ji rečemo kar tradicionalna. To je eden izmed razlogov, zakaj je zadnje čase prireditev dobro obiskana in pridobiva na popularnosti. Namenjena je vsem uspešnim športnikom v Občini Železniki, ki prejmejo zaslužena športna priznanja za svoje večje športne uspehe v preteklem letu. Vrhunec prireditve je vedno podelitev zlate plakete za športnika in športnico Občine Železniki. Prireditev je torej izvedena v smislu, da se občani športnikom nagrajenem na simboličen način zahvalimo za njihov vložen trud, nadpovprečne dosežke v preteklem letu in promocijo naših krajev. Drugi namen je tudi promocija športnikov, saj so vsi prejemniki priznanj s svojimi dosežki in osebnostnimi lastnostmi lahko vzor

vsem mladim, ki so že na športni poti, bodisi nanjo šele vstopajo. Priznanja naj bi nagrajenim športnikom dvignila motivacijo, dala pozitivno energijo za delo naprej in tudi ostale športnike v njihovih društvih oz. klubih spodbudila k povišani intenzivnosti treninga in želji po uspehu. Prireditev od leta 1998 dalje poteka pod okriljem Občine Železniki, ki tako prireditev kot tudi športnike zvesto podpira.

Prireditev je v vsej svoji zgodovini doživela kar veliko organizacijskih sprememb. V tem času so se spreminjala oziroma oblikovala in dopolnjevala pravila ter oblike nagrajevanja. Skozi čas pa so se pogosto menjale organizacije, ki so imele za nalogo izpeljati prireditev, izbrati ustrezne športnike, ovrednotiti kvaliteto rezultata in ovrednotiti vrsto priznanja. Prvo prireditev in še nekaj teh so organi-

zirali člani Komisije za šport, ki je delovala v okviru Občine. Nato pa je z ustanovitvijo Zavoda za šport in izgradnjo športne dvorane Občina organizacijo prireditve zaupala Zavodu za šport in izbiro nagrajencev pod njegovim okriljem delujočemu Strokovnemu svetu za šport. Tudi Zavod za šport je v času prireditve večkrat doletela reorganizacija, prvič že leta 2004, ko so mu poleg športa dodelili v upravljanje še Muzej Železniki ter pritaknili področji kulture in turizma. Takrat se je Zavod za šport preimenoval v Zavod za šport, kulturo in turizem ter s tem dobil tudi kar precejšno odgovornost delovanja v kraju. Leta 2006 se je Zavodu za šport, kulturo in turizem pripojilo še področje mladine, kar pa je ponovno sprožilo tudi preimenovanje zavoda, spremembo statuta in določenih preureditev del in nalog. Zavod se je preimenoval v Javni zavod Ratitovec, kakor se imenuje še danes, in pod tem imenom že dobrih 11 let skrbi za organizacijo prireditve Športnik leta Občine Železniki, ki postaja ena od pomembnejših prireditev na Selškem.

Skozi obdobje dvajsetih let se je na odru za nagrajence zvrstilo veliko dobrih in kvalitetnih športnikov, ki so pisali in še pišejo športno zgodovino

naše občine. Prireditev je mimogrede tudi ponudila priložnost različnim moderatorjem, mnogim glasbenim talentom, tako domačim kot tudi tistim izven občine. Prireditev se je prav preko nastopajočih in preko nagrajencev razvijala, dopolnjevala, izpopolnjevala predvsem s pravili, kriteriji in z definicijami prireditve. Kar nekaj različnih odbornikov se nas je skozi leta ukvarjalo s prireditvijo, da smo jo pripeljali do faze, kot se kaže zadnja leta. Prireditev je doživljala vzpone in padce, tako po kvaliteti športnikov nagrajencev kakor tudi po številu obiskovalcev oziroma odzivu javnosti. Opažam, da prireditev prav v zadnjih letih, in to predvsem s pomočjo vrhunskih športnikov iz naše občine, ki navdušujejo tako našo kot tudi svetovno javnost, ponovno pridobiva na popularnosti. To se odraža tudi v precej večjem zanimanju medijev za prireditev Športnik leta Občine Železniki kot nekdanj, saj imamo v občini svetovno znanega orla smučarskih skokov, ki je bil tudi že večkrat nagrajen za slovenskega športnika leta.

Prireditev je skozi leta dogajanja predstavljena analitično, predstavljena so dejstva, ki opredeljujejo prireditev in omenjajo mejnike, ki so prireditev močneje zaznamovali.

Leto 1998 (december 1998)

Ime prireditve: Šport pod Ratitovcem. Prizorišče: Kino dvorana na Češnjici, danes Dvorana na Češnjici

Povezovalka: Majda Lovrenčič

Podeljevalci priznanj: Mihael Prevc, Jože Rakovec in Bojan Leben

Nastopajoči: Frajkinclarji

Organizator: Komisija za šport (predsednik Jože Rakovec)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan Mihael Prevc)

Dobitniki priznanj 1998. Foto: arhiv JZR

Povabljeni znani slovenski športniki na prvo prireditev. Foto: arhiv JZR

Nagrajenci so bili:

- Brane Kavčič (nogomet)
- Vili Rakovec (sankanje)
- Franci Dolenc (rokomet)
- Franc Megušar (jadrarno padalstvo)
- Maja Mohorič (smučanje)
- Roman Kejžar (atletika)
- Domel (za prispevek k razvoju športa)
- Alples (za prispevek k razvoju športa)

Zanimivosti:

- Priznanja so prejeli prvi športniki v Občini Železniki, ki so se razvijali v najmočnejših domačih športnih društvih.
- Na prireditve so bili kot gostje povabljeni znani slovenski športniki in športnice: plavalke Urška Slapšak, Alenka Kejžar, Nataša Kejžar, smučar Andrej Miklavc in nogometaš Srečko Katanec.

Leto 1999 (17. december 1999)

Ime prireditve: Šport pod Ratitovcem. Prizorišče: Kino dvorana na Češnjici, danes Dvorana na Češnjici

Povezovalka: Saša Pivk

Podeljevalca priznanj: Mihael Prevc in Rafko Kavčič

Nastopajoči: Orfej, Mengeški muzikantje, Barbara Koblar in citrar Dejan Praprotnik

Organizator: Komisija za šport (predsednik Rafko Kavčič)

Pokrovitelji: Občina Železniki, Alples in Domel, Cvetličarstvo Klavdija, Graverstvo Miro Vrhovnik

Spremembe: Izdelal se je nov pravilnik za določitev športnikov in športnic.

Najboljši gorenjski športniki v Železnikih - Minuli petek se je v dvorani kina na Češnjici s slavnostno podelitvijo priznanj najboljšim končal letošnji "Izbor najboljših gorenjskih športnikov". Naslov najboljše v ženski konkurenci si je zaslužila Špela Pretnar pred Natašo Kejžar in Martino Čufar, najboljši med moškimi je Tomaž Humar pred Juretom Koširjem in Tadejem Valjavcem, najboljša ekipa v individualnih panogah sta Iztok Čop in Luka Špič, najboljša ekipa v igrah pa so vaterpolisti kranjskega Triglava. Hkrati z gorenjskimi smo razglasili tudi najboljše športnike občine Železniki, tako da je bila na odru kar velika gneča. • Foto: T. Dokl

Dobitniki priznanj 1999. Foto: izrezek iz Gorenjskega glasu

Nagrajenci so bili:

- Borut Fejfar (sankanje)
- Franc Megušar (jadrarno padalstvo) (nagrajen drugič)
- Janja Čenčič (atletika)
- Nogometni klub Železniki (športna organizacija)

Zanimivosti:

- Prireditev je bila tudi gorenjskega pomena in so na njej podelili priznanja tudi gorenjskim športnikom, in sicer: Špeli Pretnar, Nataši Kejžar, Martini Čufar, Tomažu Humarju, Juretu Koširju, Tadeju Valjavcu, ekipi individualne panoge (Iztoku Čopu in Luku Špiču) in ekipi v igrah (Vaterpolo klub Triglav Kranj).
- Železniki so se takrat še posebej zaradi te prireditve večkrat pojavili v medijih, kar v tistih časih ni bilo nekaj vsakdanjega, kakor tudi ne v kraj pridobiti prireditev takšnega renomeja.

Leto 2000 (2. december 2000)

Ime prireditve: Šport pod Ratitovcem. Prizorišče: Kino dvorana na Češnjici, danes Dvorana na Češnjici

Povezovalka: Saša Pivk Avsec

Podeljevalci priznanj: Mihael Prevc in Rafko Kavčič

Nastopajoči: Frajkinclarji

Organizator: Komisija za šport (predsednik Rafko Kavčič)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan Mihael Prevc)

Nastopajoči Frajkinclarji na prireditvi v letu 1998 in 2000. Foto: arhiv JZR

Nagrajenci so bili:

- Roman Kežzar (atletika) (nagrajen drugič)
- Gašper Benedik (sankanje)
- Darko Benedičič (strelstvo)
- Vinko Nastran (športni delavec)
- Atletsko društvo Železniki (športna organizacija)

Zanimivosti:

- Na prireditve so bili kot gostje povabljeni znani slovenski športniki in športnice, in sicer atletinja Brigita Langerholc, veslač Luka Špik, biatlonka Andreja Grašič in ekstremni alpinist Davorin (Davo) Karničar.
- Roman Kežzar je bil član slovenske odprave na poletnih olimpijskih igrah v Sydneyju 2000.
- Roman Kežzar se je pridružil elitni družini olimpijcev iz naših krajev. Do sedaj so nas na olimpijskih igrah zastopali leta 1976 Maks Jelenc (tek na smučeh), leta 1984 Meta Habjan (prej Munih) (tek na smučeh) in leta 1988 paraolimpijec Jure Rejec (alpsko smučanje).

Leto 2001 (8. december 2001)

Ime prireditve: Šport pod Ratitovcem. Prizorišče: Alplesa menza, danes Restavracija Lušina

Povezovalka: Janja Rojc

Podeljevalec priznanj: župan Mihael Prevc

Nastopajoči: učenci glasbene šole pod vodstvom Franceta Čufer: Teja Štalec, Nejc Štalec,

Erik Potočnik, Lucija Prevc, Janez Gartner

Organizator: Komisija za šport (predsednik Jože Rakovec)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan Mihael Prevc)

Dobitniki priznanj 2001.
Foto: arhiv JZR

Nagrajenci so bili:

- Franc Megušar (jadrarno padalstvo) (nagrajen tretjič)
- Miha Thaler (atletika)
- Brane Bertoncej (športni delavec)
- Športno društvo Selca (športna organizacija)

Zanimivosti:

- Franc Megušar je bil za svoje uspehe v športni karieri že tretjič nagrajen s strani Občine. V svoji disciplini je na svoji športni poti dosegel vse lovorike, od državnega prvaka, zmagovalca slovenske lige do zmag na različnih tekmovanjih. Dolgo časa je bil tudi ponosni lastnik slovenskega rekorda v preletu FAI trikotnika, ki ga je opravil v osrčju Julijskih Alp.
- Pričelo je obratovati smučišče na Rudnem.

Leto 2002

Zaradi gradnje in otvoritve nove športne dvorane in s tem polno obveznosti in opravil za gradbeni odbor ter športno komisijo so se na Občini Železniki odločili, da tega leta prireditve Športnik leta izjemoma ne bo.

Leto 2003 (8. maj 2004)

Ime prireditve: Večer športa in glasbe

Prizorišče: nova Športna dvorana Železniki

Povezovalka: Janja Rojc

Podeljevalec priznanj: župan Mihael Prevc

Nastopajoči: Machu Pichu iz Peruja

Organizator: Komisija za šport (predsednik Jože Rakovec) in Zavod za šport (direktor Stane Čufer)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan Mihael Prevc)

Nagrajenci so bili:

- Klavdija Šolar (smučanje) – športnica
- Andrej Freljih (nogomet) – športnik
- Organizacijski komite Svetovnega prvenstva v sankanju 2003 (Sankaško društvo Domel)
- Organizacijski komite Svetovnega prvenstva v sankanju 2003 (Športno društvo Selca)

Zanimivosti:

- To leto je bilo vse v znamenju Soriške planine in organizacije svetovnega prvenstva v sankanju na naravnih progah, kjer je nastopilo tudi kar nekaj lokalnih matadorjev, kot so jim rekli takrat. Orga-

nizacija svetovnega prvenstva je bila zahtevna in odgovorna naloga, s katero se je Sankaško društvo Domel dobro spopadlo, za pripravo tekme je bilo opravljenih veliko prostovoljnih ur ljudi. Pri organizaciji in koordinaciji pa so jim bili v veliko oporo člani Športnega društva Selca. Domači sankarji, ki so na prvenstvu nastopili, so bili Borut Fejfar, Gašper Benedik in Jure Pohleven, najboljšo slovensko uvrstitev, 6. mesto, pa je dosegel Borut Kralj iz Podljubelja.

- Izdelal se je nov pravilnik za določitev športnikov in športnic, tokrat so izjemoma priznanja podelili tudi najboljšemu športniku in najboljši športnici šole!

Leto 2004 (27. november 2004)

Ime prireditve: Večer športa in glasbe. Prizorišče: Športna dvorana Železniki

Povezovalka: Monika Tavčar

Podeljemalec priznanj: župan Mihael Prevc

Nastopajoči: Werner

Organizatorja: Zavod za šport, kulturo in turizem (direktor Stane Čufer) in Svet zavoda (predsednik Branko Bertonec)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan Mihael Prevc)

Dobitnik zlatega priznanja Roman Kejžar z direktorjem Zavoda za šport, kulturo in turizem Stanetom Čufrom.

Nagrajenci so bili:

- Roman Kejžar (atletika) – zlata plaketa (nagrajen tretjič)
- Tadej Jensterle (atletika) – srebrna plaketa
- Klavdija Šolar (smučanje) – srebrna plaketa (nagrajena drugič)
- Gašper Prevc (jadrarno padalstvo) – srebrna plaketa
- Andrej Frelih (nogomet) – bronasta plaketa (nagrajen drugič)
- Blaž Vidic (rokomet) – bronasta plaketa
- Rafko Kavčič – zlata plaketa za športnega delavca
- Sankaško društvo Domel – zlata plaketa za športno organizacijo

Zanimivosti:

- Na prireditve so bili kot gostje povabljeni znani slovenski športniki in športnice: namiznoteniška igralka in paraolimpijka Mateja Pintar, rokometni trener Tone Tiselj, atletinja Brigita Langerholc in ultrakolesar Jure Robič.
- Roman Kejžar je bil član slovenske odprave na olimpijskih igrah v Atenah 2004.
- V pravilniku so se uvedla zlata, srebrna in bronasta priznanja, športni klub in športni delavec.

Leto 2005 (28. december 2005)

Ime prireditve: Priznanja na področju športa 2005. Prizorišče: mala dvorana Športne dvorane Železniki

Povezovalka: Monika Tavčar

Podeljevalec priznanj: Mihael Prevc

Nastopajoči: Orfej

Organizatorja: Zavod za šport, kulturo in turizem (direktor Stane Čufer) in Svet zavoda (predsednik Branko Bertonec)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan Mihael Prevc)

Dobitniki priznanj 2005.
Foto: B. Strnad

Nagrajenci so bili:

- Stanko Janžekovič (atletika) – srebrna plaketa
- Grega Debeljak (kickboxing) – srebrna plaketa
- Luka Čufer (rokomet) – bronasta plaketa
- Vinko Bernik – zlata plaketa za športnega delavca
- Rokometno društvo Alples – zlata plaketa za športno organizacijo

Zanimivosti:

- Oblikoval se je odličen scenarij, po vzorcu katerega se prireditev izvaja še dandanes.
- Gregor Debeljak je v našo dolino pripeljal nov šport in se z dobrim treningom in lepimi rezultati uspel uvrstiti v državno reprezentanco ter nastopil na svetovnem prvenstvu v kar dveh kategorijah, in sicer v light in full contactu. V slednji je bil tega leta tudi državni prvak.
- To leto je Smučarski klub Domel izdal zbornik 50 let tekmovalnega smučanja na Selškem.

Leto 2006 (28. december 2006)

Ime prireditve: Priznanja na področju športa 2006

Prizorišče: mala dvorana Športne dvorane Železniki

Povezovalka: Monika Tavčar

Podeljevalec priznanj: podžupan Janez Ferlan

Nastopajoča: Jure Tori in Bogdana Herman

Organizatorja: Javni zavod Ratitovec (v. d. direktorja Robert Markelj) in Strokovni svet za šport (predsednik Aleš Jensterle)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan Mihael Prevc)

Nagrajenci so bili:

- Marjan Ulbl (nogomet) – srebrna plaketa
- Klavdija Golob (atletika) – srebrna plaketa
- Borut Lotrič (smučanje) – bronasta plaketa
- Rene Benedičič – zlata plaketa za športnega delavca
- ŠD Senca – zlata plaketa za športno organizacijo

Zanimivosti:

- Prireditev se je že drugo leto zapored izvajala v ožjem krogu povabljenec, kar je posledično še danes zaznati v mišljenju med občani, da je prireditev Športnik leta le za povabljenca. Pomembno je poudariti, da je prireditev že dalj časa odprtega tipa in da je cilj prireditve ter želja organizatorja, da se prireditve udeleži čim več obiskovalcev, ker s tem podprejo oz. nagradijo športnike za njihovo požrtvovalno delo in uspehe.
- Klavdija Golob je bila ena od redkih domačih atletinj, ki se ni ukvarjala s tekom, ampak s skokom v višino. Nastopala je v mladinski kategoriji in njen najvišji skok do takrat je bil 169 cm.

Leto 2007 (14. junij 2008)

Ime prireditve: Športnik Občine Železniki. Prizorišče: Športni Park Rovn

Povezovalka: Saša Pivk Avsec. Podeljevalec priznanj: župan Mihael Prevc

Nastopajoči: Pihalni orkester Alpes, Tina Veselinovič in po prireditvi Ptujskih pet

Organizatorji: Javni zavod Ratitovec (direktorica Magdalena Rejec), Športno društvo Selca (predsednik Branko Bertoncej) in Strokovni svet za šport (predsednik Marko Lotrič)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan Mihael Prevc)

Soorganizatorji prireditve ob otvoritvi športnega parka Rovn.

Prejemnik zlatega priznanja Gregor Debeljak z županom Mihaelom Prevcom.

Nagrajenci so bili:

- Gregor Debeljak (kickboxing) – zlata plaketa (nagrajen drugič)
- Klemen Tomaševič (streljanje) – srebrna plaketa
- Marko Pintar (atletika) – bronasta plaketa
- Viko Drol – zlata plaketa za športnega delavca
- ŠD Dolenja vas – zlata plaketa za športno organizacijo

Zanimivost:

- Prireditev je potekala v okviru otvoritve prenovljenega športnega parka Rovn v Selcih. Park je bil obnovljen po veliki vodni ujmi, ki je septembra

2007 zajela občino Železniki in poleg vsega ostalega povsem uničila tudi Športni park Rovn. V Športnem društvu Selca so se zato s plaketami in priznanji zahvalili številnim donatorjem in prostovoljcem, ki so z delom in denarno pomočjo pomagali pri obnovi parka. Občina Železniki pa je podelila plakete najboljšim športnikom. Prireditev je bila organizirana v večjem obsegu z veliko povabljenimi in je nato prešla tudi v zabavo, ki je bila namenjena predvsem otvoritvi prenovljenega parka. Prireditev se je prvič organizirala pod šotorom na novi prireditveni ploščadi, ki je bila izdelana prav za namen prireditev pod šotorom.

Leto 2008 (17. april 2009)

Ime prireditve: Športnik Občine Železniki

Prizorišče: mala dvorana Športne dvorane Železniki Povezovalka: Saša Pivk Avsec

Podeljevalec priznanj: župan Mihael Prevc

Nastopajoči: Gorazd Pintar in Mešani pevski zbor Domel

Organizator: Javni zavod Ratitovec (direktorica Magdalena Rejec) in Strokovni svet za šport (predsednik Marko Lotrič)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan Mihael Prevc)

Prva zlata plaketa Petru Prevcu je bila podeljena leta 2008.
Foto: arhiv JZR

Nagrajenci so bili:

- Peter Prevc (smučarski skoki) – zlata plaketa
- Gregor Debeljak (kickboxing) – srebrna plaketa (nagrajen tretjič)
- Gašper Prevc (jadralno padalstvo) – srebrna plaketa (nagrajen drugič)
- Andraž Blaznik (smučanje) – bronasta plaketa
- Peter Fajfar (rokomet) – bronasta plaketa
- Klara Livk (smučanje) – bronasta plaketa
- Teja Lotrič (smučanje) – bronasta plaketa
- Rok Potočnik (atletika) – bronasta plaketa
- Andraž Prelec (nogomet) – bronasta plaketa
- Mitja Šolar (smučanje) – bronasta plaketa
- Branko Lavtar – zlata plaketa za športnega delavca
- Brane Čencič – zlata plaketa za športnega delavca
- Smučarski klub Domel – zlata plaketa za športno organizacijo
- Tomo Vrhunc – posebno priznanje za nesebično pomoč v nesreči

Zanimivosti:

- Roman Kejžar je bil ponovno član slovenske odprave na olimpijskih igrah v Pekingu 2008 in ni bil prejemnik priznanja. To kaže na to, kako dobre športnike in kako dobri rezultati so bili v konkurenci.
- Gašper Prevc je uspešno nadaljeval slavo jadranih padalcev v naši dolini. Kasneje v letu 2010 je enega svojih poletov opisal takole: "Še en dan z veliko začetnico. Ko smo prisopihali na Dražgoško, je pihalo še malo čez (SZ), vendar je počasi, a vztrajno obračalo v pravo smer. Na Dražgoški poberem brez težav, saj imam pomočnika – bratranca planinskega Worla, ki mi hoče dokazati, da so Worli boljši pobiralci termike od Krokarjev! Ne dam se zlahka, vse do višine 2000 m se boriva zelo izenačeno, potem pa moram steber zapustiti zaradi ZP in se zapodim proti Ratitovcu – tako da zmagovalca ni bilo. Počasi je že čutiti nekaj JZ vetra, vendar na Pašnem poberem na 2200, kar mi omogoča počasen napad na Ratitovec. Na Altemaverju pomaham turnim smučarjem, takoj zatem pa dobim raketo dneva, ki me ponese na božanskih 2650 m in na –7 stopinj Celzusa ..."
- To leto se je podelilo posebno priznanje tudi izven pravilnika, in sicer za nesebično pomoč v nesreči.

Leto 2009 (23. april 2010)

Ime prireditve: Športnik Občine Železniki

Prizorišče: mala dvorana Športne dvorane Železniki
Povezovalka: Monika Tavčar

Podeljevalec priznanj: Mihael Prevc

Nastopajoči: Učenci glasbene šole pod vodstvom Franceta Čufra: Josipa Grgić, Irena Pinterič, Andraž Pinterič in Tina Thaler

Organizatorja: Javni zavod Ratitovec (direktorica Magdalena Rejec) in Strokovni svet za šport (predsednik Marko Lotrič)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan Mihael Prevc)

Nagrajenci so bili:

- Roman Kejžar (atletika) – zlata plaketa (nagrajen četrtrič)
- Peter Prevc (smučarski skoki) – zlata plaketa (nagrajen drugič)
- Gregor Debeljak (kickboxing) – srebrna plaketa (nagrajen četrtrič)
- Anže Rovtar (floorball) – bronasta plaketa
- Leopold Nastran – zlata plaketa za športnega delavca
- Filip Gartner – zlata plaketa za športnega delavca
- Rokometno društvo Alples Železniki – zlata plaketa za športno organizacijo

Dobitniki priznanj 2009 z županom Mihaleom Prevcom. Foto: arhiv JZR

Zanimivosti:

- Roman Kejžar se je že tretjič v vsej svoji športni karieri udeležil olimpijskih iger, kar je hvale vredno, in na vseh je tekel maraton. Tekaški maraton je športna disciplina, pri kateri je treba peš (s tekom ali hojo) premagati razdaljo 26 milj in 285 jardov oziroma 42 km in 195 m. Ime maraton je nekako povzeto iz stare legende, za katero se ne ve, ali je resnična ali ni. To je legenda o grškem vojaku, ki je po bitki na Maratonskem polju, kjer so Grki leta 490 pred našim štetjem premagali Perzijce, pretekel razdaljo od mesta Maraton do Aten. Na cilju naj bi rekel: "Zmagali smo," nato pa zaradi izčrpanosti umrl.

- Gregor Debeljak in Roman Kejžar sta bila že četrtoč nagajena z občinskim priznanjem za športnika leta.
- Peter Prevc je debitiral na tekmi v Lillehammerju, kjer je že takoj osvojil točke svetovnega pokala.
- Anže Rovtar je s pridobljenim priznanjem opozoril na razvoj dvoranskega hokeja (floorballa) v Železnikih in na kvalitetno igranje celotne ekipe. Anže je bil v ekipi dejaven kot vratar in je z veliko mero borbenosti in talenta nase opozoril tudi reprezentančne selektorje in takrat nastopil na mladinskem svetovnem prvenstvu, kjer je bil kar dvakrat razglašen za najboljšega igralca slovenske reprezentance.

Leto 2010 (3. december 2010)

Ime prireditve: Športnik Občine Železniki. Prizorišče: mala dvorana Športne dvorane Železniki

Povezovalka: Saša Pivk Avsec. Podeljevalec priznanj: župan Mihael Prevc

Nastopajoči: Brigita Pogačnik in Teja Štalec

Organizatorja: Javni Zavod Ratitovec (direktorica Magdalena Rejec) in Strokovni svet za šport (predsednik Boris Egart)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan Mihael Prevc)

Dobitniki priznanj 2010. Foto: arhivJZR

Nagrajenci so bili:

- Bernard Stjepanović (nogomet) – zlata plaketa
- Rok Potočnik (atletika) – zlata plaketa (nagrajen drugič)
- Andraž Blaznik (smučanje) – srebrna plaketa (nagrajen drugič)
- Anja Tomašević (strelstvo) – srebrna plaketa
- Klara Livk (smučanje) – srebrna plaketa (nagrajena drugič)
- Teja Lotrič (smučanje) – srebrna plaketa (nagrajena drugič)
- Laura Rant (strelstvo) – bronasta plaketa
- Marko Lotrič – zlata plaketa za športnega delavca
- Strelsko društvo Lotrič Železniki – zlata plaketa za športno organizacijo

Zanimivosti:

- Smučarski klub Domel je v tem letu imel kar tri kandidate za udeležbo na zimskih olimpijskih

igrah mladih, vsi trije so tudi dobili srebrno plaketo Občine Železniki.

- Bernard Stjepanović je bil prvi domačin iz Železnikov, ki je kadar koli zaigral v prvi slovenski ligi v nogometu, kar je poseben dosežek glede na popularnost nogometa. Igral je pri NK Triglav Gorenjska.
- Peter Prevc se je prvič udeležil zimskih olimpijskih iger, ki so potekale v Vancouveru v Kanadi, in se je pridružil elitni družini olimpijcev iz naših krajev, ki smo jih omenili v članku že pri letu 2000.
- Občina Železniki je prenovila Športni park Dašnica in tako Atletskemu društvu Železniki, občanom in osnovni šoli omogočila kvalitetne treninge ter izvajanje raznovrstnih atletskih disciplin. Prav tako smo s prenovo v Železnikih pridobili tudi prvo igrišče za odbojko na mivki in malo nogometno igrišče na odboj z umetno travo.

Leto 2011 (16. december 2011)

Ime prireditve: Športnik Občine Železniki

Prizorišče: mala dvorana Športne dvorane Železniki. Povezovalc: Rok Pintar

Podeljemalec priznanj: podžupan Janez Ferlan

Nastopajoči: Duet Tapravedva (Brigita in Jaka)

Organizatorja: Javni Zavod Ratitovec (direktor Gregor Habjan) in Strokovni svet za šport (predsednik Boris Kavčič)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan Mihael Prevc)

Dobitniki priznanj 2011. Foto: Igor Mohorič Bonča

Nagrajenci so bili:

- Peter Prevc (smučarski skoki) – zlata plaketa (nagrajen tretjič)
- Nadja Kaplja (streljanje) – bronasta plaketa
- Aleš Bešter (nogomet) – bronasta plaketa
- Lucija Primožič (športnica OŠ Železniki) – zlato priznanje
- Jan Bernik (športnik OŠ Železniki) – zlato priznanje
- Jože Rakovec – zlata plaketa za športnega delavca
- ŠD Pingvinček – zlata plaketa za športno organizacijo

Zanimivosti:

- V pravilniku so se uvedla dodatna priznanja za športnika in športnico šole. V pravilnik je bilo dodano tudi pravilo, da je lahko med priznanji le ena zlata plaketa

za športnika/športnico in da društvo lahko predlaga za vsako kategorijo le po en predlog iz svojega kluba.

- Naj športnika in naj športnico šole na Osnovni šoli Železniki izbirajo že od leta 1975 dalje, kar je že več kot 40 let. Ob zaključku šolskega leta na valeti sta ta dva športnika tudi razglašena in dobila šolsko priznanje. Od leta 2011 naprej ta ista dva športnika nagrajujemo tudi na prireditvi Športnik leta Občine Železniki in s tem damo dodaten pomen temu priznanju, za katerega se običajno bje kar hud boj in ima med učenci veliko težo.
- Plavalci s prejetim priznanjem dokazujejo, da se je aktivno plavanje po daljšem času ponovno vrnilo v Plavalni bazen Železniki, kljub temu da je le ta že kar nekaj let močno klical k prenovi.

Leto 2012 (14. december 2012)

Ime prireditve: Športnik Občine Železniki

Prizorišče: mala dvorana Športne dvorane Železniki. Povezovalka: Katjuša Micevski

Podeljevalci priznanj: Anton Luznar, Boris Kavčič, Gregor Habjan

Nastopajoči: Brigita Pogačnik in Jaka Oblak

Organizatorja: Javni zavod Ratitovec (direktor Gregor Habjan) in Strokovni svet za šport (predsednik Boris Kavčič)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan mag. Anton Luznar)

Dobitniki priznanj 2012 s podeljevalci priznanj. Foto: B. Gartnar

Nagrajenci so bili:

- Peter Prevc (smučarski skoki) – zlata plaketa (nagrajen četrtič)
- Cene Prevc (smučarski skoki) – srebrna plaketa
- Tilen Vrhunc (atletika) – srebrna plaketa
- Klara Livk (smučanje) – srebrna plaketa (nagrajena tretjič)
- Marko Pintar (atletika) – bronasta plaketa (nagrajen drugič)
- Maja Habjan (konjeništvu) – bronasta plaketa
- Petra Dobravec (strelstvo) – bronasta plaketa
- Aljoša Habjan (športnik OŠ Železniki) – zlato priznanje
- Tina Pretnar (športnica OŠ Železniki) – zlato priznanje
- Niko Bertonec – zlata plaketa za športnega delavca
- ŠD Buldožerji – zlata plaketa za športno organizacijo

Zanimivosti:

- Maja Habjan je s prejetim priznanjem opozorila na razvoj konjeništvu na Selškem. Pri tem športu ni potrebno le veliko trenirati, ampak je potrebna tudi skrb za konja, ki mora imeti vrhunske športne lastnosti, da je sposoben preskakovati visoke ovire. To leto je Maja tekmovala s kar dvema konjema, v svoji 15-letni karieri pa je tekmovala že s sedmimi konji, kar predstavlja tudi precejšno mero stroškov, kar pa žal ni tuje prav nobenemu vrhunskemu športniku.
- Prvič se je zgodilo, da sta bila med dobitniki priznanj dva brata Prevc. Le vprašanje časa je bilo, kdaj bodo med nagrajenci vsi trije bratje Prevc, ki tako odlično zastopajo našo Selško dolino, kakor tudi Slovenijo v svetu smučarskih skokov. To se je zgodilo v letu 2014.

Leto 2013 (23. december 2013)

Ime prireditve: Športnik Občine Železniki

Prizorišče: mala dvorana Športne dvorane Železniki. Povezovalka: Katjuša Micevski

Podeljevalci priznanj: Anton Luznar, Boris Kavčič, Gregor Habjan

Nastopajoči: Janez Triler in Maja Triler

Organizator: Javni zavod Ratitovec (direktor Gregor Habjan) in Strokovni svet za šport (predsednik Boris Kavčič)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan mag. Anton Luznar)

Dobitniki priznanj 2013. Foto: B. Gartnar

Nagrajenci so bili:

- Peter Prevc (smučarski skoki) – zlata plaketa (nagrajen petič)
- Cene Prevc (smučarski skoki) – srebrna plaketa (nagrajen drugič)
- Petra Dobravec (strelstvo) – srebrna plaketa (nagrajena drugič)
- Klemen Šturm (nogomet) – bronasta plaketa
- Franc Benjamin Demšar (športnik OŠ Železniki) – zlato priznanje
- Špela Bernard (športnica OŠ Železniki) – zlato priznanje
- Janez Rakovec – zlata plaketa za športnega delavca
- ŠD Kamikaze – zlata plaketa za športno organizacijo
- AD Železniki – zlata plaketa za športno organizacijo (nagrajeni drugič)

Zanimivosti:

- Prvič, odkar poteka prireditev, sta bili nagrajeni kar dve športni organizaciji, obe dve zaradi 15. obletnice. ŠD Kamikaze so praznovali 15. obletnico organizacije kolesarske dirke, ki jo prirejajo v okviru Čipkarskih dni in je nastala na temeljih ostalih društvenih dejavnosti. AD Železniki pa je praznovalo 15-letnico ustanovitve društva, ki pa je temelje dobilo zaradi že predhodnih organizacij gorskega teka na Ratitovec.
- Petra Dobravec je bila tudi pri Strelnski zvezi Slovenije nagrajena z nazivom strelec leta 2013 v Laškem, kjer so ji podelili zlato plaketo.

Petra Dobravec, dobitnica srebrnega priznanja 2013.
Foto: B. Gartnar

Leto 2014 (22. december 2014)

Ime prireditve: Športnik Občine Železniki

Prizorišče: mala dvorana Športne dvorane Železniki

Povezovalki: Meta Rejc in Brina Habjan

Podeljevalci priznanj: Anton Luznar, Boris Kavčič, Gregor Habjan

Nastopajoči: Janez Triler in Maja Triler

Organizatorja: Javni zavod Ratitovec (direktor Gregor Habjan) in Strokovni svet za šport (predsednik Boris Kavčič)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan mag. Anton Luznar)

Spremembe: V pravilniku se je uvedlo, da je lahko med priznanji ena zlata plaketa za športnika in ena za športnico, prav tako pa se je uvedlo tudi, da društva lahko predlagajo v vsaki kategoriji po en predlog vsakega spola.

Nagrajenci so bili:

- Peter Prevc (smučarski skoki) – zlata plaketa (nagradjen šestič)
- Cene Prevc (smučarski skoki) – srebrna plaketa (nagradjen tretjič)
- Petra Dobravec (strelstvo) – srebrna plaketa (nagrajena tretjič)
- Domen Prevc (smučarski skoki) – bronasta plaketa
- Lejla Habjan (smučanje) – bronasta plaketa
- Iris Jensterle (športnik OŠ Železniki) – zlato priznanje
- Alenka Benedik (športnica OŠ Železniki) – zlato priznanje
- Branko Košir – zlata plaketa za športnega delavca
- SK Domel Železniki – zlata plaketa za športno organizacijo

Dobitniki priznanj 2014. Foto: Andrej Tarfila

Zanimivosti:

- Peter Prevc je nastopil na svojih drugih zimskih olimpijskih igrah v Rusiji v mestu Soči.
- Peter Prevc je bil dobitnik srebrne olimpijske medalje v smučarskih skokih na mali skakalnici in dobitnik bronaste olimpijske medalje v smučarskih skokih na veliki skakalnici.
- Petra Dobravec je septembra 2014 v Granadi na svetovnem prvenstvu za vse strelske discipline pisala slovensko strelsko zgodovino, saj se je na olimpijske igre kvalificirala kot prva strelka s pištolo po dolgih 30 letih od zadnjega slovenskega nastopa s pištolo na olimpijskih igrah. Žal se v nadaljevanju zaradi slabše strelske forme leta 2016 olimpijskih iger v Braziliji ni udeležila. Z visokim rezultatom 385 krogov je ponovno izenačila tudi državni rekord.
- Občina Železniki je Plavalni bazen s pomočjo lastnih in evropskih sredstev uspešno energetsko obnovila ter s tem omogočila razvoj Plavalnemu klubu Ratitovec Železniki, rekreativnim plaval-

Dobitnik zlatega priznanja Peter Prevc 2014 prejema priznanje iz rok župana Antona Luznarja. Foto: Andrej Tarfila

cem, Osnovni šoli Železniki in tudi vsem ostalim občanom prijetnejše plavanje. Javnemu zavodu Ratitovec pa uspešnejše in varnejše upravljanje z bazenom.

- Prireditve športnik leta se je po dolgem času ponovno udeležilo preko sto obiskovalcev.

Leto 2015 (22. december 2015)

Ime prireditve: Športnik Občine Železniki

Prizorišče: mala dvorana Športne dvorane Železniki. Povezovalki: Meta Rejc in Brina Habjan

Podeljevalci priznanj: Anton Luznar, Boris Kavčič, Gregor Habjan

Nastopajoči: Hozentregerji

Organizatorja: Javni zavod Ratitovec (direktor Gregor Habjan) in Strokovni svet za šport (predsednik Boris Kavčič)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan mag. Anton Luznar)

Dobitniki priznanj 2015 z županom Antonom Luznarjem. Foto: Igor Mohorič Bonča

Nagrajenci so bili:

- Peter Prevc (smučarski skoki) – zlata plaketa (nagrajen sedmič)
- Domen Prevc (smučarski skoki) – srebrna plaketa (nagrajen drugič)
- Anja Prezelj (strelstvo) – bronasta plaketa
- Jošt Rakovec (rokomet) – bronasta plaketa
- Andreja Kenda (atletika) – priznanje za posebne dosežke na področju rekreacije
- Nik Gladek (plavanje) – priznanje za perspektivnega mladega športnika
- Rebeka Kalan (smučanje) – priznanje za perspektivno mlado športnico
- Urban Bogataj (športnik OŠ Železniki) – zlato priznanje

- Pija Pintar (športnica OŠ Železniki) – zlato priznanje
- Članska ekipa RD Alples – bronasta plaketa za športno ekipo
- Ante Pratljačič – zlata plaketa za športnega delavca
- ŠD Dražgoše – zlata plaketa za športno organizacijo

Zanimivosti:

- Prvič v zgodovini prireditve je priznanje prejela športna ekipa.
- Spremembe v pravilniku so uvedle tri nova priznanja, in sicer: priznanje za posebne dosežke, priznanje za perspektivnega mladega športnika in perspektivno mlado športnico.

Leto 2016 (19. december 2016)

Ime prireditve: Športnik Občine Železniki

Prizorišče: mala dvorana Športne dvorane Železniki. Povezovalki: Meta Rejc in Brina Habjan

Podeljevalci priznanj: Anton Luznar, Boris Kavčič, Gregor Habjan

Nastopajoči: Janez Triler, Blažka Pogačnik, Tina Nastran, Teja Prevc in Zala Prevc

Organizatorja: Javni zavod Ratitovec (direktor Gregor Habjan) in Strokovni svet za šport (predsednik Boris Kavčič)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan mag. Anton Luznar)

Dobitniki priznanj 2016 s podeljevalci priznanj. Foto: J. Tolar

Nagrajenci:

- Peter Prevc (smučarski skoki) – zlata plaketa (nagrajen osmič)
- Domen Prevc (smučarski skoki) – srebrna plaketa (nagrajen tretjič)
- Anja Prezelj (strelstvo) – bronasta plaketa (nagrajena drugič)
- Tine Habjan (gorski tek) – bronasta plaketa
- Janez Kavčič (atletika) – priznanje za posebne dosežke na področju rekreacije
- Matjaž Krek Bašelj (plavanje) – priznanje za perspektivnega mladega športnika
- Maja Lotrič (plavanje) – priznanje za perspektivno mlado športnico
- Gašper Kemperle (športnik OŠ Železniki) – zlato priznanje
- Nina Šmid (športnica OŠ Železniki) – zlato priznanje
- Jure Megušar – zlata plaketa za športnega delavca

Zanimivost:

- Roman Kejžar se je ponovno udeležil olimpijskih iger, a tokrat paraolimpijskih iger v Rio de Janeiru v Braziliji, in sicer kot eden od spremljevalcev našega slepega maratona Sandija Novaka.

Osemkratni dobitnik priznanja občine Železniki Peter Prevc. Foto: J. Tolar

Leto 2017 (18. december 2017)

Ime prireditve: 20 let prireditve "Športnik Občine Železniki"

Prizorišče: velika dvorana Športne dvorane Železniki

Povezovalac: Rok Pintar

Bralca obrazložitev: Gregor Gartner, Brina Habjan

Podeljvalci priznanj in spominskih značk: Anton Luznar, Boris Kavčič, Gregor Habjan

Nastopajoči: glasbena skupina Dor ma cajt, Impro gledališka skupina gimnazije Škofja Loka O.sti j.arej, rock band The unimogs band

Organizator: Javni Zavod Ratitovec (direktor Gregor Habjan) in Strokovni svet za šport (predsednik Boris Kavčič)

Pokrovitelj: Občina Železniki (župan mag. Anton Luznar)

Dobitniki priznanj 2017 s soustvarjalci 20. prireditve Športnik leta v občini Železniki. Foto: Andrej Tarfila

Nagrajenci:

- Domen Prevc (smučarski skoki) – zlata plaketa (nagrajen četrtič)
- Peter Prevc (smučarski skoki) – srebrna plaketa (nagrajen devetič)
- Anja Prezelj (strelstvo) – bronasta plaketa (nagrajena tretjič)
- Tine Habjan (gorski tek) – bronasta plaketa (nagrajen drugič)
- Rudi Pintar (downhill kolesarstvo) – bronasta plaketa
- Anže Gartner (smučanje) – priznanje za perspektivnega mladega športnika
- Nina Drobnič (smučanje) – priznanje za perspektivno mlado športnico
- Lovro Vrhunc (športnik OŠ Železniki) – zlato priznanje
- Erin Rant (športnica OŠ Železniki) – zlato priznanje
- Iztok Gartner – zlata plaketa za športnega delavca
- Plavalni klub Ratitovec Železniki – zlata plaketa za športno organizacijo

Dobitniki priznanj v 20-tih letih za Športnega delavca v občini Železniki. Foto: Andrej Tarfila

Dobitniki priznanj v 20-tih letih za Športno društvo ali klub v občini Železniki. Foto: Andrej Tarfila

Dobitniki priznanj v 20-tih letih za Športnika v občini Železniki. Foto: Andrej Tarfila

Zanimivosti:

- Praznovali smo častitljivo 20-letnico prireditve Športnika leta Občine Železniki.
- Prireditev je bila po dolgem času ponovno organizirana v veliki športni dvorani ob prisotnosti eminentnih športnikov, z dobro glasbeno zasedbo in številno podporo s tribun.
- Prireditev je vodil domačin in znani glas Radia-televizije Slovenija Rok Pintar iz Dražgoš.
- Na prireditev so bili povabljeni vsi dobitniki občinskih priznanj na področju športnega udejstvo-

vanja in delovanja v dvajsetih letih trajanja omenjene prireditve. Povabili smo 71 športnikov, 17 predstavnikov športnih društev oziroma klubov in 19 nagrajenih športnih delavcev, zaslužnih za razvoj športa v domači občini. Vsem povabljenim smo izročili spominsko značko 20. obletnice prireditve Športnik leta.

- Na prireditev smo povabili tudi vse športnike naše občine, ki so se v športni zgodovini udeležili olimpijskih iger.

- Maks Jelenc je kot prvi nastopil na olimpijskih igrah kot smučarski tekač, in sicer leta 1976 v Innsbrucku. Takrat seveda še za Jugoslavijo. Nastopil je v teku na 15, 30 in 50 kilometrov ter zasedel 57., 60. in 44. mesto. Maks si je za trening zgradil kamnite stopnice nad Dražgošami precej visoko v Dražgoško goro in jih seveda ničkolikokrat pretekel.
- Metka Munih Habjan je na olimpijskih igrah nastopila kot smučarska tekačica. Za Jugoslavijo je nastopila na zimskih olimpijskih igrah leta 1984 v Sarajevu, kjer je osvojila 10. mesto v štafeti 4 X 5 km, 38. mesto na 20 km ter 43. mesti na 5 in 10 km. Bila je članica Tekaaškega kluba Olimpija, večkratna jugoslovanska državna prvakinja.
- Jure Rejec je bil udeleženec zimske paraolimpijade v Innsbrucku leta 1988. Čeprav so že prihajale politične spremembe, je tudi on še nastopal za Jugoslavijo. Tisto leto so normo za nastop na paraolimpijado izpolnili trije tekmovalci iz Jugoslavije. Kot smučar z eno palico je Jure nastopil v smuku, veleslalomu in slalomu ter zasedel 19., 13. in 8. mesto.
- Roman Kejžar je kot naš atlet najboljši maratonec že nastopal pod slovensko zastavo. Bil je član slovenskih odprav na treh olimpijskih igrah, in sicer v Sydneyju leta 2000, v Atenah 2004 in v Pekingu 2008. Eno njegovih najuspešnejših let v karieri je bilo prav na prelomu tisočletja, ko je leta 2000 postavil tako državni rekord v polmaratonu kot tudi v maratonu, in oba rekorda Roman drži še danes. Roman zdaj svoje znanje in izkušnje prenaša na mlajše generacije in na športnike invalide. Kot spremljevalec slepemu maratoncu Sandiju Novaku je bil udeleženec tudi na zadnjih paraolimpijskih igrah v Riu de Janeiru.
- Peter Prevc je naš peti olimpijec, za katerega verjamemo, da tudi na olimpijadah še zdaleč ni rekel zadnje besede. Do prireditve je nastopil na dveh olimpijadah, in sicer leta 2010 v Vancouveru in leta 2014 v Sočiju, v zbirki pa mu je manjkala le še zlata olimpijska medalja. Le-te žal ni uspel doseči na njegovih tretjih olimpijskih igrah letošnjega leta 2018 v Pjongjangu, kjer se je uvrščal med prvo deseterico. Peter se je zapisal v zgodovino svetovnega športa predvsem na olimpijskih igrah v Sočiju, kjer je bil v vrhunski formi in je dobil srebrno in bronasto medaljo v posamičnih preizkušnjah.

- Občina Železniki je nadaljevala s prenovo plavalnega bazena ter lepo uredila garderobe in avlo bazena, in s tem poskrbela, da se naši mladi športniki lahko uspešno pripravljajo in sproščajo za svoje nove podvige.
- Na prireditev je prišla tudi organizirana skupina navijačev rokometnega društva Alpes.

Prireditev Športnik leta v Občini Železniki je medijsko ena odmevnejših športnih prireditev, ki jih Javni zavod Ratitovec organizira v okviru občinskega programa. Za izbor nagrajencev skrbi Strokovni svet za šport, katerega člani skrbno preučijo vse prejete predloge in se na podlogi postavljenih kriterijev s pravilnikom odločajo o primernosti priznanja, ki ga športnik prejme. Odločitev za vnaprej je jasna, potrudili se bomo, da bomo prireditev še naprej ohranjali na visokem nivoju in da bo vsaka okrogla obletnica tudi nekoliko bolj slavnostno obeležena.

S ponosom, ob pogledu nazaj ob statistiki odličnih športnih rezultatov, ob izjemni volji športnikov do treniranja, ob neumornih vložkih športnih delavcev, ob vsakoletnih organizacijah različnih prireditev oz. tekmovanj lahko mirne volje zaključim z znano Katančevo frazo: "Kapo dol".

Dobitnik zlatega priznanja Domen Prevc.
Foto: Andrej Tarfila

Spominska značka za vse dosedanje nagrajence z 20. prireditve Športnik leta v občini Železniki.
Foto: Andrej Tarfila

Utrinek s slovesne 20. prireditve Športnik leta v občini Železniki. Foto: Andrej Tarfila

"Kadar nismo preveč klepetale, lepe čipke so nastale."

Literarni, likovni in fotografski natečaj OŠ Železniki ob 110-letnici Čipkarske šole v Železnikih

Katarina Primožič

"Ustanovimo čipkarsko šolo!" je krajevnim veljakom predlagal Anton Sonc, učitelj v ljudski šoli v Železnikih. Idejo so podprli, zaposlili učiteljico iz Idrije in leta 1907 so v Čipkarsko šolo Železniki vpisali prve učenke stare od 5 do 15 let.

Od takrat je minilo že 110 let! V čipkarski šoli se tudi v 21. stoletju te natančne, lepe in zapletene tradicionalne umetnosti uči veliko vztrajnih učenk in učencev starih od 6 do 15 let. Prav fletno jih je videti in slišati.

Ob spoštljivi obletnici Čipkarske šole Železniki smo na OŠ Železniki razpisali literarni, likovni in fotografski natečaj z naslovom Kadar nismo preveč klepetale, lepe čipke so nastale (Brigita Prevc, 6. r. 2006/07).

Natečaj se je zaključil konec februarja 2018. Člani treh komisij so staknili glave, brali, opazovali, tehtali in ocenjevali literarne, likovne in fotografske prispevke. Imeli so zahtevno delo, saj ste se literarni, likovni in fotografski ustvarjalci, ki ste sodelovali, pošteno potrudili. Seveda pa ni skrivnost, da so za uspešno izvedbo natečaja zaslužni tudi: mentor naših fotografov ter učiteljice razredne stopnje, slovenščine in likovne umetnosti na predmetni stopnji, ki so učence spodbujali k ustvarjanju.

Literarni natečaj

V nabiralniku se je nabralo 82 literarnih prispevkov: 39 pesmi in 43 proznih besedil (med njimi štirje stripi).

Učenci razredne stopnje so napisali 43 prispevkov: 19 pesmi in 24 zgodbic.

Na predmetni stopnji pa je sodelovalo 20 pesnic in pesnikov, 15 avtorjev zgodb in 4 risarji stripov.

Brale in izbirale so jih: učiteljici Slavica Mohorč in Nataša Vrhunc ter knjižničarka Katarina Primožič.

Nagrajeni pesniki in pesnice so:

- Sara Kmetec (2. b): Čipke
- Vida Gartner (5. r. PŠ Davča): Punkelj, klekelj, škarjice ...
- Jan Peternelj (5. r. PŠ Davča): Klekljanje je super stvar
- Žak Primožič (5. a): Klekljarska pot
- Patrik Štupar (5. a): Katra nas je klekljati učila
- Julij Kejžar (6. b): Zgodovina klekljanja v Železnikih
- Ema Kokalj (6. b): Prvo srečanje s čipko
- Tina Šturm (6. b): Klekljarica
- Stella Sirnik (7. a): Čipka
- Tara Nastran (9. a): V čipkarsko šolo!

Nagrajena prozna besedila so zelo raznolika – od doživljajskih do pravljličnih. Med njimi je tudi dramsko besedilo. Napisali so jih:

- Dora Jelenc (4. b): Punkelj pripoveduje
- Tinka Kemperle (4. b): Rada klekljam
- Ivan Tušek (4. b): V čipkarski šoli pred 110 leti
- Tisa Mohorič Bonča (5. a): Cvern
- Tonka Rovtar (5. b PŠ Selca): Če nismo klepetale, lepe čipke so nastale!
- Zoja Klemenčič (6. b): Kako sem se naučila klekljati
- Aljoša Demšar (7. a): Hočeš, nočeš, moraš!
- Nataša Rovtar (7. a): Obleka španske princese
- Pija Prezelj (8. b): Otvoritev Čipkarske šole
- Nina Čencič (9. b): Noter-ven-navzkriž-zateg!

Posebno nagrado pa prejmejo:

- Janez Thaler (4. r. PŠ Selca) za šalo Čip
- Nataša Ceferin (5. a) za izvirno predstavitev Kaj je klekljanje?
- Nika Prevc (7. c) za strip 110 let Čipkarske šole

Njihove mentorice so: Mojca Berce (5. b PŠ Selca), Majda Demšar (5. a), Damijana Habjan (4. r. PŠ Selca), Danica Mohorič (4. b), Damjana Podobnik (5. r. PŠ Davča), Dorica Prevc (6. b), Mira Prevc (7. a, 7. c, 8. b), Minka Rant (2. b) in Majda Tolar (9. a, 9. b).

Likovni natečaj

Učiteljice Irena Benedičič, Marija Gasser in Polona Kovač so pregledale 59 likovnih del, 10 je nagrajenih. Sodelovali so učenci od 1. do 9. razreda. Klekljanje in čipko so predstavili z različnimi tehnikami.

Nagrajeni mladi umetniki na razredni stopnji so:

- Nastja Krajnik (4. B)
- Tinkara Rakovec (5. b PŠ Selca)
- Ambrož Filipič (4. a)
- Urša Šolar (2. r. PŠ Dražgoše)
- Zoja Mohorič (2. r. PŠ Selca)
- Maja Trajković (1. r. PŠ Selca)

Na predmetni stopnji pa:

- Luka Rant (8. c)
- David Šuštar (8. c)
- Rok Bevk (8. b)
- skupina iz 9. c: Ivana Atanasova, Kris Šolar in Maja Thaler za skupinsko delo

Njihove mentorice so: Mojca Berce (5. b PŠ Selca), Marija Gasser (4. a), Polona Kovač (8. b, 8. c, 9. c), Marija Krmelj (1. r. PŠ Selca), Danica Mohorič (4. b), Majda Pogačnik (2. r. PŠ Selca) in Nataša Vrhunc (2. r. PŠ Dražgoše).

Fotografski natečaj

V izziv je ugriznilo sedem fotografov in vsak je mentorju Primožu Šmidu poslal več fotografij. Za natečaj so izbrali najboljših pet, kot je pisalo v razpisu.

Komisija, v kateri sta se mentorju pridružili še učiteljici Marjeta Demšar in Irena Benedičič, je soglasno izbrala fotografije treh mojstrov. To so:

- Manca Tolar (9. c)
- Rok Drol (9. c)
- Julija Livk (9. c)

Nagrade so mladi ustvarjalci prejeli 24. maja na otvoritvi razstave z naslovom Čipkarska šola Železniki – že 110 let! v Galeriji Muzejskega društva Železniki.

Zaradi šolskih izletov in drugih dejavnosti vsi nagrajenci niso prišli na otvoritev. Foto: Rudi Rejc

Nagrajeni pesniki in pesnice

Čipke

*Čipke so različne,
imamo jih povsod.*

*Klekljamo jih z veseljem,
kot v vodi plava labod.*

*Lahko jih imamo na majici,
v omarici ali pa na srajci.*

*Čipke dela veliko ljudi.
Meni so vseč zaradi vseh stvari.*

*Čipke so lepe vse.
Ne bi mogle biti lepše, kajne?*

*Čipke so lepe
kot moje obleke.*

Sara Kmetec, 2. b
Mentorica: Minka Rant

Klekljarica

*Klekljam do pozne noči,
ko v hiši že vse mirno spi.
Kleklji med prsti polzijo,
trudne oči beli nitki sledijo.*

*Ko nit se vsa v čipko izvije,
počijejo trudne oči.
V veselje srce se ovije,
nov dan se s čipko rodi.*

Tina Šturm, 6. b
Mentorica: Dorica Prevc

Klekljanje

*Klekljanje je super stvar,
kdor ga obvlada,
res je car.*

*Tudi jaz nisem noben runkelj,
zato imam svoj punkelj.
Znam za klekeljne prijete
in klekljam že celih pet let.*

*Kleklje sem in tja vihtim,
prave umetnine naredim.
Tradicijo staro nadaljujem,
znanje prednikov spoštujem.*

Jan Peternelj, 5. razred PŠ Davča
Mentorica: Damjana Podobnik

Klekljanje

*Punkelj, klekelj, škarjice,
moja so oprema.
Kvačka, bučke, prejica,
da nastane čipka.*

*Klekelj mečem sem in tja,
delam vozle, kar se da,
kvačkam čipko, se igram,
že nastaja umetnija.*

*Čipka v sliki, pladnju,
na zavesah že visi.
Najlepša v obleki blesti,
ali pa kakšen vrat krasi.*

Vida Gartner, 5. razred PŠ Davča
Mentorica: Damjana Podobnik

Zgodovina klekljanja v Železnikih

*Pred 110 leti se je čipkarska šola v Železnikih začela,
ker je za ženske v plavžu služba ovenela.
Štatorjeva Katra se po svetu je podala,
kako se kleklja, je v Idriji spoznala.*

*Najprej sta se Genca in Anica Demšar zagnali,
da bi se na klekljanje spoznali.
Anton Sonc pa je prosil župana,
da bi se klekljati učila dekleta neugnana.*

*V Ferbarjevi hiši pouk se je začel,
šola v ponos bila je ljudem.
Prva učiteljica je Marija Reven bila,
stroga, menda, bila je za dva!*

*Metrške čipke so klekljati začeli,
a kaj ko med vojno sukanca niso imeli.
Pozneje se je priložnost ponudila,
da bi španska princesa klekljano obleko dobila.*

*Še sreča, da so ženske službo izgubile,
saj tako so čipkarsko šolo dobile.*

Julij Kejžar, 6. b
Mentorica: Dorica Prevc

Katra nas je klekljati učila

*Katra nas je prva klekljati učila,
Železnikarjem ljubezen do te obrti privzgojila.*

*Punklje so kupili
in se klekljati učili.*

*V Ferbarjevi hiši so se dobili,
kleklje na dan potegnili.*

*So tudi na trgu se klekljarice zbrale,
svoje čipke ponosno kazale.*

*Za ‚pare male‘ so jih prodale,
da so svojim možem pomagale.*

*Danes je čipka lepo darilo,
ki spremlja božično voščilo.*

*Klekljati je res lepo,
čeprav ni prav lahko.*

Patrik Štupar, 5. a
Mentorica: Majda Demšar

Prvo srečanje s čipko

*Tradicija čipkarstva b'la je začeta
v Železnikih 1881. leta.*

*Prva klekljarica je postala Štatorjeva Katra,
ki je to v Idriji spoznala.*

*Ker čipke ženskam iz Železnikov so vseč bile,
še njih naučila klekljati je.*

*Ko mame so klekljati znale,
otroke svoje so v čipkarsko šolo vpisale.*

*Otroci so se radi učili,
veliko znanja pridobili.*

*Z učiteljico Marijo Reven so trdo garali,
da lepe čipke so svetu pokazali.*

*Čipke so se kar množile,
klekljarice pa služile.*

*Železniki po tem so kar sloveli,
saj še eno prošnjo so prejeli.*

*Španska princesa jih je prosila,
da naklekljano obleko bi dekleta ji nar'dila.*

*Dekleta obleko so odposlala,
a ne ve se, kje je pristala.*

*Dandanes še čipkarska šola cveti,
res hitro po punklju se klekelj vrti.*

Ema Kokalj, 6. b
Mentorica: Dorica Prevc

V čipkarsko šolo!

*Leto 1907 se je pisalo,
ko je rude v Železnikih primanjkovalo.
Takrat ustanovljena je čipkarska šola bila,
klekljati se je želela učiti dolina vsa.*

*Nova umetnost je tako nastala
in novo prihodnost ljudem pisala.
Staro in mlado v kraju je kleklje vrtelo
ter čipke na trgu prodajat hitelo.*

*Znanje iz Idrije so uvozili,
doma ga z novimi vzorci dopolnili.
Pod spretnimi prsti različni izdelki nastajajo,
sestre Primožič se s klekljano obleko lahko pohvalijo.*

*V naši dolini na zgodovino ne pozabimo,
v čipkarsko šolo se pogosto vpišemo.
Tja s posebnim razlogom hitimo,
z željo, da to prekrasno veščino osvojimo.*

Tara Nastran, 9. a
Mentorica: Majda Tolar

Klekljarska pot

*Zelo dolgo nazaj
v Železnikih bil je pravi raj.
Talili smo in kovali,
vsi člani družine
pri tem so sodelovali.*

*A zgodilo se je,
da plavž je ugasnil,
utihnila so kladiva,
ljudi v nesrečo pahnila.*

*Ženske so se znašle,
se klekljanja naučile,
za vse to pa so
Štatorjevo Katro naprosile.*

*Anica in Genca
sestri sta bili,
ki sta se klekljanja
hitro navadili.*

*Čipkarsko šolo
so ustanovili
ter učiteljico zaposlili.*

*Od takrat je 110 let minilo,
v Železnikih se mnogo
žensk je klekljati naučilo.*

Žak Primožič, 5. a
Mentorica: Majda Demšar

Čipka

*Stara ženica ob peči sedi,
punkelj in kleklje v rokah drži.*

*Nitka na nitko,
cvetek na cvet,
vzorec že dela
ženica vesela.*

*Z leve na desno,
z desne na levo,
okrog in okrog
roke hitijo in
čipko naredijo.*

*"Le kaj bo nastalo?"
zanima staro in mlado.
Le pogledjte, kako je lepo,
naklekljati prt,
z znanjem iz šole podprt.*

Stella Sirnik, 7. a
Mentorica: Mira Prevc

Nagrajena prozna besedila

Rada Klekljam

Nekoč mi je teta povedala, da je moja prababica znala lepo klekljati. To me je zelo navdušilo, zato sem se tudi jaz že v prvem razredu vpisala v čipkarsko šolo. Učiteljica Irena Benedičič nas je lepo sprejela. V teh letih me je zelo veliko naučila.

Ko sem bila v drugem razredu, sem prvič odšla na tekmovanje. S kombijem smo se odpeljali v Idrijo, kjer je bilo državno tekmovanje v klekljanju. V nekdanji gimnaziji smo dobili punkelj s kleklji in vzorcem.

Iz šole smo s punklji v rokah v sprevedu odkorakali do šotora. Usedli smo se po klopeh in na znak vsi hitro pričeli klekljati. Delali smo petinštirideset minut. Potem smo izdelke odnesli nazaj v učilnico, kjer so nam jih ocenili. Nestrpno smo pričakovali rezultate. S svojim sem bila zadovoljna. Naslednje leto sem spet šla na tekmovanje. Tokrat sem spoznala nove prijateljice.

Rada klekljam in bom svoje znanje obnavljala do devetega razreda.

Tinka Kemperle, 4. b
Mentorica: Danica Mohorič

Otvoritev čipkarske šole

Ime mi je Francka in povedala vam bom, kako sem preživela dan, ko se je odprla čipkarska šola v mojem rojstnem kraju Železniki. Bilo je leta 1907

in štela sem sedem let. Bil je lep jesenski dan in vsi so veseli tekali okoli, ker so se pripravljali na otvoritev.

Po zajtrku sem si umila obraz in si naredila lepo čisto oblekico. Nato pa sem zaslišala klice svojih prijateljev. Stekla sem ven. Bila sem brez čevljev, zato me je bodlo. Droben pesek me je špikal v podplate in odločila sem se, da bom odšla domov in si obula čevlje.

Ko sem bila nazaj, je bil že čas, da smo otroci šli k pouku, ostali pa so se pripravljali na prireditve. Pouk je trajal tri ure. Bili smo zelo veseli in nemirni, zato nas je učiteljica jezno mirila in udarjala s palico po mizi, včasih pa tudi po tabli. Tistega dne smo se učili pisanja črk in sestavljanja besed. Končno je zazvonil šolski zvonec. Tablice smo pospravili v torbe. Spominjam se, da je Janezek klečal na koruzi, Franček pa je moral zaradi nepravilnega sedenja in ugovarjanja iti domov z oslom na hrbtu. Zelo se je sramoval, ampak ostali smo ga mirili. Na razpotju sem se poslovila od drugih in jim zaklicala, da se vidimo popoldne na otvoritvi.

Stekla sem domov, pospravila torbo, še prej pa naredila domačo nalogo. Mama je medtem pripravila slavnostno kosilo, saj je bila vesela, ker je končno ustanovila čipkarsko šolo s svojimi prijateljicami, ki jih pozna že od otroštva in ki še zdaj živijo na Logu. Ko smo pojedli, smo se pripravili za otvoritev. Z mammo sva vzeli najina punklja, košari, bučike, kvačke in prtčke. Počasi smo odšli po poti do hiše, pred

katero je stal mlaj, na hiši pa je z velikimi tiskanimi črkami pisalo ČIPKARSKA ŠOLA. Posedli smo za mizo in nanjo postavili punklje. Čez nekaj časa so prišli Janezek, Franček, Tereza in Marija. Pozdravili smo se in začeli klekljati.

Točno ob štirih, ko je začelo zvoniti v zvoniku cerkve sv. Antona, se je pričelo z godbo. Veliko ljudi je prišlo. Neki gospod nas je prosil, naj se postavimo za fotografiranje.

Jaz sem se usedla na pručko in se nasmejala. Družili smo se še dolgo v noč. Domov smo prišli pozno, vsi ponosni, ker smo odprli šolo. Na punklju sem imela skoraj narejeno čipko, vendar sem ga morala pustiti v omari v šoli, saj so tako določili gospa učiteljica. Tistega večera sem od nemira in veselja težko zaspala. Vedela sem, da mi bo ta dan ostal v spominu.

To je bil dan, ko se je odprla čipkarska šola v Železnikih in nihče ga ni mogel pozabiti.

Pija Prezelj, 8. b

Mentorica: Mira Prevc

prijatelji sedel na ograji, sem jim potarnal, da moja sestra noče klekljati.

"Mi ne vemo, mogoče pa punce vedo, kako jo prepričati," so mi svetovali. In tako smo šli k dekletom na Plac, kjer so se dobivale in klekljale.

Ko sem jih vprašal za nasvet, so odgovorile: "Lahko ji rečeš, da bomo za božič dobile mleko."

"Kje ste pa to slišale?" sem vprašal.

"Ja, prisluškovale smo ... Ojoj! Tega ne bi smela povedat!" je bila iskrena Fani.

Zahvalil sem se jim in odšel domov.

Ko sem o tem pripovedoval mami, je rekla: "Saj res! Me ga tudi dobimo! Kako se nisem tega že prej spomnila! Takoj ji grem povedat!"

In tako se je tudi moja sestra pridružila klekljaricam.

To je zgodba moje sestre. Če razmišljate o tem, da bi se tudi vi pridružili čipkarski šoli, vam tega nihče ne preprečuje.

Aljoša Demšar, 7. a

Mentorica: Mira Prevc

Hočeš, nočeš, moraš!

Pisalo se je leto 1930. Vstal sem in skozi okno zagledal plavž, ki je ugasnil pred osemindvajsetimi leti. Ko sem prišel v vežo, se je iz kuhinje zaslišal prepir:

"Šla boš!"

"Ne, ne bom!"

Nisem vedel, kaj naj bi to pomenilo, zato sem ustavitil sestro, ki je močno razburjena prišla iz kuhinje, in jo vprašal, kaj je narobe. A je silno jezna zdirjala mimo in zaloputnila vrata svoje kamre. Stopil sem v kuhinjo in tam še mamó vprašal, kaj je narobe.

Zavzdihnila je: "Noče klekljati."

Ko sem to slišal, sem se začudil, saj so vse deklice v vasi rade klekljale. Rade so klekljale tudi mame in babice.

"Ampak morala bo začeti. Le kako naj jo pripravim do tega?" se je spraševala mama. Rekel sem ji, da bom tudi jaz premislil, in odšel ven. Ko sem s

Kako sem se naučila klekljati

Ko sem bila majhna, sem vedno opazovala starejši sestra, ki sta vsak dan šarili s prsti po neki čudni blazini z nekakšnimi palčkami. Pojma nisem imela, kaj počneta. Najstarejša sestra mi je razložila, da klekljata in da so palčke, s katerimi klekljata, kleklji.

"Kako se pa imenuje ta čudna blazina, na kateri klekljata?" sem ju radovedno vprašala. Odgovorili sta, da je to punkelj in meni je bilo dovolj čudnih, nevsakdanjih besed.

Končno sem vedela, kaj sestra počneta. Nisem pa razumela, zakaj klekljata, še manj, zakaj s takim veseljem. Meni se prelaganje klekljev med prsti sploh ni zdelo zabavno. Sestri sta rekli, da če hočem razumeti čarovnijo klekljanja, se moram tudi sama naučiti tega dela.

Poiskale smo star punkelj od stare mame, na kate-

rem je bila še nedokončana čipka. Sestra je v nekaj dneh dokončala čipko in v punkelj dodala malo žaganja, da je bil bolj napet.

Sprva sem klekljala kitico, pri kateri sem rabila le štiri kleklje. Na začetku so se mi pogosto "zamežljali", kmalu pa sem osvojila tehniko in pol metra naklekljane kitice je bil moj prvi uspeh. Tako sta me sestri iz dneva v dan učili različnih tehnik klekljanja. Zabavni pa so bili tudi naši pogovori ob klekljanju in seveda čipke, ki so počasi nastajale.

Prišel je dan, ko je starejša sestra oznanila, da se bo poleti poročila s svojim dolgoletnim prijateljem. Zelo sem bila ponosna, ko me je vprašala, če bi bila njena poročna priča. Ob veseli novici pa me je tudi zaskrbelo, kaj naj sestri podarim za poročno darilo. Denarja nisem imela, staršev pa tudi nisem hotela obremenjevati. Sestri sem hotela dati nekaj posebnega, kar bi jo spominjalo na mlajšo sestro. Zakaj ne čipko, ki bi jo spominjala na čas, ki smo ga sestre preživele skupaj ob punklju, na zgodbice, ki smo si jih pripovedovale? Ko sem sestri povedala o svoji zagati glede poročnega darila, je bila zelo vesela ideje o čipki. Vendar čipki, ki bo res edinstvena in čarobna! Ko sva tako razmišljali, se mi je utrnila ideja o čipkastem senčniku in čipkastih rokavicah. Sestra je bila nad idejo navdušena. Vse tri smo se lotile dela. Trajalo je kar nekaj časa, da smo naklekljale rokavice in senčnik.

Bolj ko se je bližal poročni dan, bolj nas je skrbelo, kakšno bo vreme. Zbudile smo se v lepo sončno jutro in poročno darilo je bilo ne samo čudovito, ampak tudi uporabno. Nevesto je branilo pred močnimi sončnimi žarki in zakrivalo prvi poljub mladoporočencev pred radovednimi pogledi svatov.

Ob besedi klekljanje mi je toplo pri srcu, saj me spominja na mojo mladost in družino.

Zoja Klemenčič, 6. b
Mentorica: Dorica Prevc

V čipkarski šoli pred 110 leti

Bil je lep dan. V škatlo sem nametal nekaj predmetov, ki sem jih našel v okolici. Škatla je bila visoka približno dva metra. Potem sem še sam zlezal vanjo in pričel nekaj izumljati. Naredil sem časovni stroj, ki me je prestavil v preteklost.

Pojavil sem se v nekem mestu v raztrganih oblačilih. Pred seboj sem zagledal plavž. Spoznal sem, da sem v preteklosti. Tekel sem skozi mesto in se ustavil pred večjo hišo. Tam so ravno vpisovali otroke v čipkarsko šolo. Na tabli je pisalo leto 1907. Nato je prišla učiteljica. Najprej nam je pregledala roke. Jaz pa sem imel umazane. Pogledal sem naokrog, če bi bil kje umivalnik, a ga ni bilo nikjer. Malo vode je bilo le v lavorju. Hitro sem umil svoje roke in jih obrisal v hlače. Potem smo začeli s poukom. Vsak učenec je dobil svoj punkelj in začeli smo se učiti klekljati. V začetku sem naredil veliko napak, a kasneje mi je šlo že bolje. Spoznal sem tudi veliko prijateljev. Ko je bilo konec pouka, sem ostal sam na cesti.

Na drugem koncu mesta sem se naselil v prazno hišo. Naslednji dan sem skoraj zamudil pouk. Že spet nisem imel umitih rok. Delo pa mi je šlo že zelo dobro od rok. Med odmorom mi je nekdo ukradel punkelj. Tekel sem za njim in ga ujel. Med prerivanjem mi je punkelj padel v Soro. Kar oblečen sem skočil v vodo in ga ujel. Na koncu tega dne smo imeli klekljarsko tekmovanje. Med petdesetimi tekmovalci sem dosegel šesto mesto. Naslednji dan je bil božič. Za darilo so nam prinesli lepe bele skodelice s toplim mlekom. Vsi smo bili srečni.

27. decembra sem v časovnem stroju našel gnilo pomarančo. Uničila je čarobni napoj in okoli mene se je spet pojavila modra svetloba. Ko sem izstopil iz škatle, sem bil spet nazaj v sedanosti. Klekljati pa sem kljub temu še vedno znal. Mami me je poklicala, naj pridem v kuhinjo pospraviti posodo. Oh ne!!!

Ivan Tušek, 4. b
Mentorica: Danica Mohorič

Noter – ven – navzkriž – zateg!

Poskusite se živeti v vlogo kleklja na punklju. Znova in znova ponavlja svoje premike. Enkrat čez drug klekelj, drugič pod njim. Noter – ven – navzkriž – zategni.

Predstavljam si, da sem klekelj, ki potuje med ostalimi kleklji, in ustvarjam čipko. Med delom mi klekljarica odvija nit. Zmeraj manj jo je in vedno bolj me zebe. Včasih se mojstrica odloči, da bo vzorec barven. Tako name navije nit druge barve. Med navijanjem niti me strojček žgečka in zdi se mi, da mi je topleje. Opazim, da imam spet navite veliko niti. Tako kot moji prijatelji. Klekljarica nas zveže po dva in dva in nadaljuje z delom. Njene roke so urne. Vmes si oddahne in gre na kosilo.

Potem nas spet prime v roke. Med delom pa se začnemo dolgočasiti. Klekljarici se zatikamo, naše niti se trgajo. Ker ima navsezadnje vsega dovolj, nas pokrije s prtičkom, da nas ne zebe in da na čipko ne seda prah.

Naslednjega dne nima časa, da bi se ukvarjala z nami, zato nas postavi v kot in odide iz sobe. Zvečer se utrujena vrne, nas gleda ter se sprašuje, če mora napisati še domačo nalogo. Ko ugotovi, da je že vse naredila, se odpravi spat. Mi pa si želimo, da bi nas čimprej spet prijela v roke in nadaljevala z izdelovanjem čipke. Ne manjka veliko, ko bo čipko odpela. Malo nas skrbi, saj vemo, da že nekaj časa razmišlja, da ne bi več klekljala.

Dan kasneje spet postavi punkelj na mizo. Ker smo kleklji spočiti, ji gre delo hitro od rok. Bliža se koncu vzorca. Še vedno razmišlja, ali naj se uči klekljati še naprej ali ne. Pa se zave, da jo spremeljamo od otroštva, da smo bili z njo, ko se je vpisala v čipkarsko šolo. Naša mlada klekljarica se odloči, da bo še klekljala in da ne bo nikoli pozabila na nas.

Dokonča čipko in punkelj s čipko in kleklji nese v šolo. Učiteljica jo pohvali. Tudi mi smo veseli, saj učiteljica že išče nove vzorce, ki jih bomo izdelovali. Klekljarica izbere vzorec s podobo petelina in sukanice petih barv, ki jih bo navila na nas.

Vsak teden znova nas prepleta in skupaj ustvarjamo lepo čipko. Ne naveliča se. Potrpežljiva je in hitro napreduje.

Šolsko leto gre h koncu. Pa tudi čipka je narejena. Klekljarica pa se vpiše v naslednji letnik čipkarske šole. Kleklji poznamo njeno obljubo in upamo, da je ne prelomi.

Nina Čenčič, 9. b

Mentorica: Majda Tolar

Punkelj pripoveduje

Nekoč so posekali v gozdu velik hrast. Razžagali so ga na deske, žaganje pa pobrali v velike vreče. Dolgo časa so ga sušili na soncu.

Čez dve leti so me zbasali v pisano vrečo iz blaga in postal sem punkelj. Odpeljali so me v trgovino, kjer sem na polici sedel en teden.

Nekoč je prišla v trgovino lepa svetlolasa deklica, me kupila in odnesla domov.

Že drugi dan sem šel z njo v šolo. Vsak dan je na meni klekljala čipko. Malo me je bodlo in žgečkalo, a sem bil kljub temu vesel, ker je na meni nastajala lepa umetnija. V šoli sem se spoprijateljil še z drugimi punklji. Prav hitro je minilo devet let učenja. Deklica je ob koncu šole šla na tekmovanje in na njem zmagala. Zelo je bila vesela, jaz pa tudi.

Vse čipke so ji še danes lep spomin in včasih še kleklja na meni.

Dora Jelenc, 4. b

Mentorica: Danica Mohorič

Cvern

Pred stodesetimi leti je živela deklica. Da bi odšla v čipkarsko šolo, je bila še premajhna, a to si je res strašno želela.

Nekega popoldneva je na podstrešju odkrila v blago zavit cvern. Bil je res nekaj posebnega, to se

je videlo že na prvi pogled. Res da je bil ves umazan in preperet, a na njem je bilo nekaj več, a deklica ni mogla ugotoviti, kaj. Zato ga je spravila.

Ko je napočila zima, ga je potegnila na plan in začela klekljati. Nihče je ni učil in klekljala je prvič, pa vendar ji je šlo zelo dobro od rok. Čipko je dokončala in odšla spat.

Naslednje jutro je našla čipko, tisto, ki jo je naredila z umazanim cvernom, vso lepo, cvern pa se je kar bleščal. Deklica si ni predstavljala, kako se je cvern lahko tako lepo spremenil. In tudi si ni predstavljala, zakaj cverna še po sto desetih letih ni zmanjkalo. Morda veš ti?

Tisa Mohorič Bonča, 5. a

Mentorica: Majda Demšar

Obleka španske princese

Nekoč je v Španiji živela princesa, ki se je pripravljala na poroko. Želela je obleči nekaj posebnega. Pa se je spomnila, da bi lahko nosila naklekljano poročno obleko. To je povedala svojemu očetu, ki ni takoj privolil, ker je vedel, da bo težko dobiti nekoga, ki bi znal narediti nekaj tako zelo posebnega. Princesa pa je vztrajala in oče ji je obljubil, da bo dobila obleko še pred poroko.

Kralj je poslal svoje podložnike po vsem svetu, da bi poiskali mojstrico, ki bi lahko naklekljala obleko zanjo. Veliko nadarjenih deklet se ni upalo lotiti nečesa tako zelo posebnega in zahtevnega, zato je kralj skoraj obupal, saj je bil že začetek julija. Svoji hčeri je povedal, da misli, da obleka sploh ne bo narejena. Princesa, ki tudi ni samo čakala, je rekla, da je izvedela, da v Jugoslaviji ženske in deklice znajo zelo dobro klekljati. Kralj je tja takoj poslal svoje podložnike.

V Železnikih je v čipkarski šoli ravno ura klekljanja. Deklice se pridno učijo, ko v sobo vstopijo Španci. Učenke se zelo začudijo, saj takih obiskov niso vajene. Njihova učiteljica vpraša obiskovalce, kdo so in zakaj motijo. Gostje povedo, da so špan-

ski kraljevi podložniki in iščejo dekcle, ki bi naklekljale obleko za špansko princeso. Vse deklice odkimajo, njihova učiteljica pa reče, da si niti ona tega ne upa in ne bi mogla narediti tako zahtevne stvari.

Podložniki so že pri vratih, ko se učiteljica klekljanja spomni na tri sestre, ki znajo zelo dobro in lepo klekljati. To pove obiskovalcem in jih pelje do njihove hiše. Nato se je vrnila k svojim učenkam.

Ko Španci vstopijo v hišo, zagledajo tri sestre, ki klekljajo, in psa. Prišleki se predstavijo in povedo, da so prepotovali dolgo pot samo zato, da bi našli mojstrico, ki bi naklekljala poročno obleko za njihovo princeso. Dodali so še, da so one njihovo zadnje upanje. Sestre so vprašale, koliko časa imajo, če bi se lotile dela. Podložniki odgovorijo, da imajo časa do konca januarja, torej šest mesecev. Odločile so se, da bodo skupaj naklekljale obleko. Obiskovalci so bili zelo veseli. Takoj so pohiteli nazaj v Španijo kralju in princesi povedat veselo novico. Dekleta pa so takoj začela z delom.

Delale so vsak dan. Vedno več je bilo narejenega. Nekega dne pa so se pri klekljanju zmotile. A ker so to ugotovile zelo pozno, so morale kar nekaj vrst podreti. To jim je vzelo veliko časa, zato bi kmalu obupale. Spogledale so se in vztrajale naprej.

Bližal se je enaintrideseti januar in sestre so naklekljale obleko en dan pred prihodom španskih podložnikov.

Ponoči, ko so spale, pa se je skozi okno priplazila temna senca.

Tiho kot sapica je zdrsnila v sobo in se počasi bližala omari, v kateri je bila spravljena obleka za špansko princeso. Vendar je po nesreči stopila na škripajočo desko na tleh. Sestre so se takoj zbudile in prižgale luč. Zagledale so moškega v črni obleki, ki je stal blizu omare, vanje pa imel usmerjeno pištolo. Počasi se je bližal omari. Sestre so se bale za svoje življenje in za poročno obleko. Vedele so, da bi moški s to obleko, če bi jo prodal, lahko zaslužil veliko denarja. Potem pa so zagledale domačega psa, ki se je počasi pomikal proti moškemu. Ko je bil že čisto blizu, je skočil in tujca ugriznil v zadnjico.

Moški je zarjul in v paniki izpustil pištolo. Sestre so takoj pograbile stol in ga udarile po glavi, da je izgubil zavest.

Ko so španski podložniki in vojaki zjutraj prišli, so jim sestre povedale, kaj se je zgodilo ponoči in jim predale moškega, ki je poskušal ugrabiti obleko. Nato so jim pokazale obleko. Vsem se je zdela prečudovita. Dekletom so rekli, da jo lahko oblečejo in v njej fotografirajo. In so se. Sestre so poravnale in zložile obleko ter jo dale Špancem. Takoj so se odpravili proti Španiji in za obleko je izginila vsaka sled.

Nataša Rovtar, 7. a

Mentorica: Mira Prevc

Če nismo klepetale, lepe čipke so nastale!

Tri sestre so naklekljale veliko lepih čipk in odločile so se, da bodo naredile razstavo. Ker so rade klepetale, se jim je nekaj čipk ponesrečilo in te niso bile sprejete na razstavo. Med seboj so se pogovarjale, medtem ko so sestre pile kavo.

Čipka : Veste kaj, mislim da bi morale biti tudi me na razstavi.

Čipka : Da, res ni lepo od čipkaric. Najprej klepetajo, potem nas pa še na razstavo ne dajo.

Čipka : Po mojem pa so imele le slab dan. Da se zaklepetáš, se lahko zgodi vsakemu.

Čipka : Imaš prav. Tudi me rade klepetamo.

Čez nekaj časa ...

Čipka : Ali slišite? Nekdo prihaja ...

Odhitele so pogledat, kaj je. Zagledale so tri tatove.

Hitro so odšle še po najbolj užaljeno čipko v kotu sobe in ji vse razložile.

Imele so odlično načrt.

Poiskale so sukance in punklje. Z njimi so obtežile vrata, sukance pa so navezale na strop. Ravno pravi čas, kajti tatovi so bili že pred vrati.

1. tat: Kaj je to?

2. tat: Nekaj nam zapira vrata.

3. tat: Kaj?! Ali nas pričakujejo?

4. tat: Ne, ne, pridita, gremo skozi okno!

Skočili so skozi okno, takrat pa so čipke prijele sukance, se zavihtele in sukance ovile okoli tatov.

Čipka : Odlično, uspelo nam je! Vsi tatovi so zvezani.

Čipka : Sedaj pa hitro po sestre.

Čipka je stekla do sester in dekleta so jo začela loviti. Bežala je pred njimi do mesta, kjer so ujele tatove. Ko se je ustavila, so se ustavile tudi sestre in pred seboj zagledale zvezane tatove. Takoj se jim je posvetilo, kaj se je zgodilo.

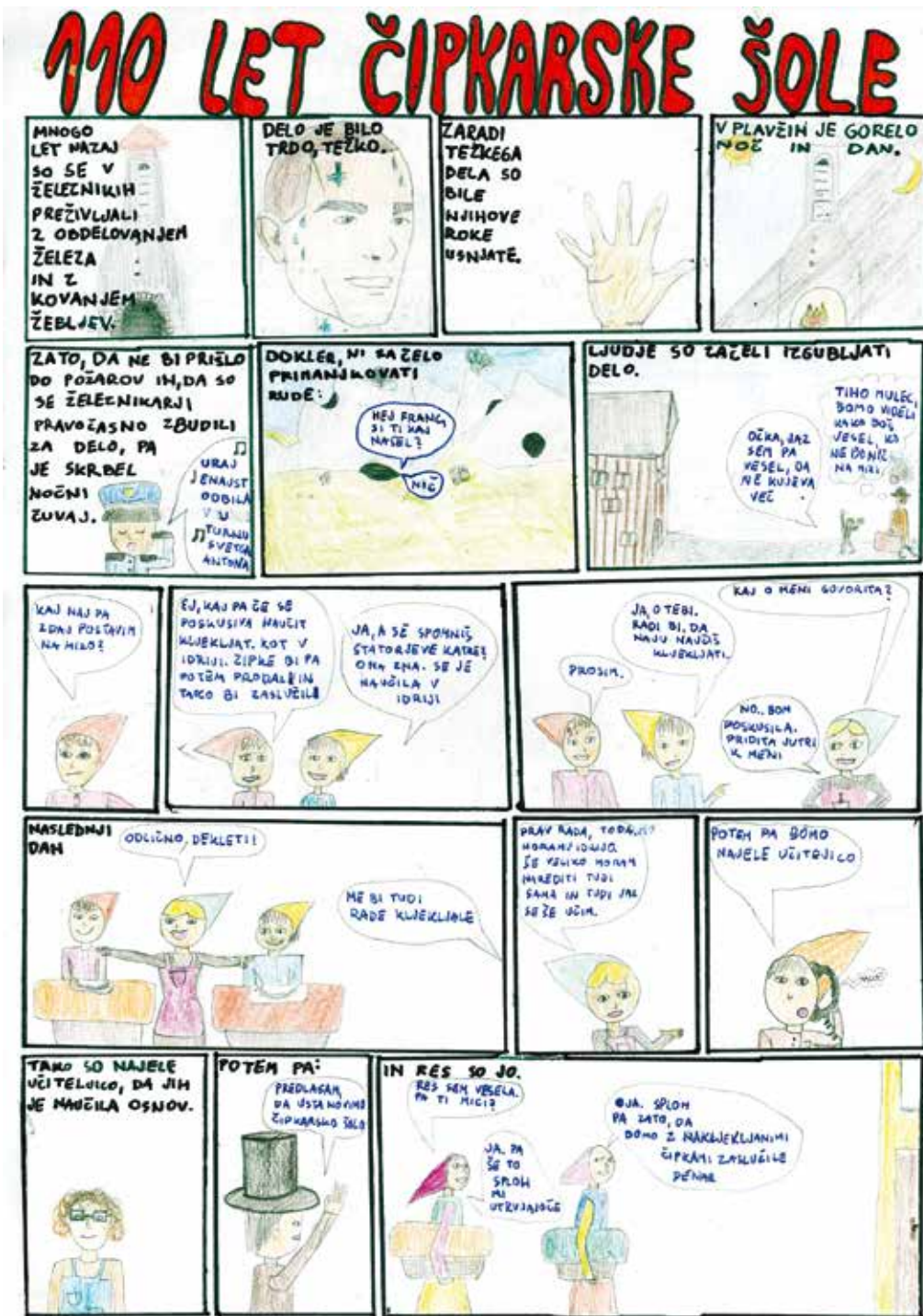
Sestre so bile zelo ponosne na čipke, ki so ujele tatove. Bilo jim je žal, da jih niso izbrale za razstavo, zato so jih zdaj za nagrado dale na najbolj vidno mesto na razstavi. Nad njimi so napisale:

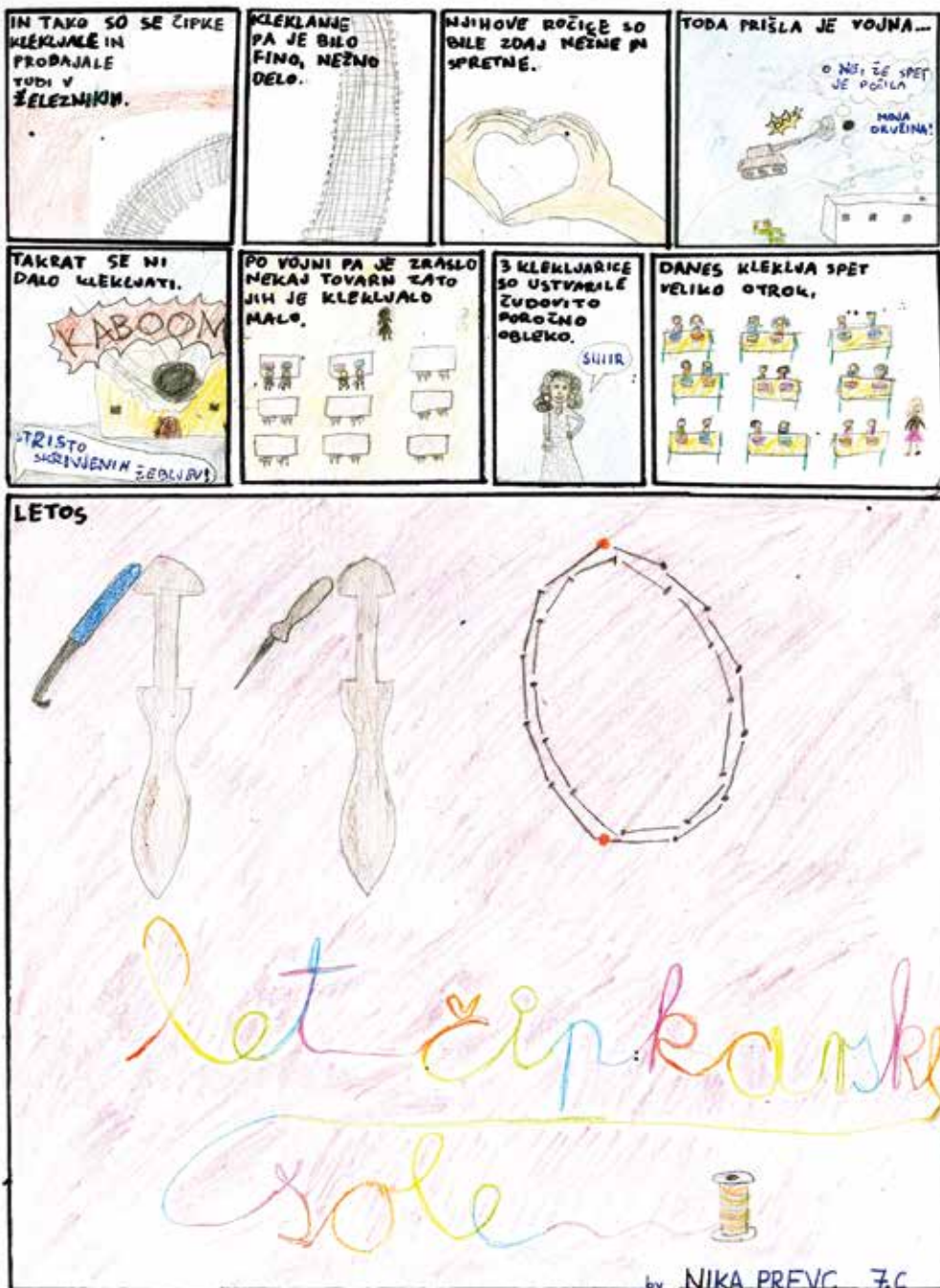
ČIPKE REŠITELJICE!
Hvala!

Tonka Rovtar, 5. b PŠ Selca

Mentorica: Mojca Berce

Posebna nagrada

Nika Prevc (7. c)

Čip Jan vpraša Uroša: "Če se reče čipkarska šola, zakaj potem ni čipkanje?"
 "Ne vem, mogoče zato, ker ni pravega čipa," razmišlja Uroš.

Janez Thaler, 4. razred PŠ Selca, mentorica: Damijana Habjan

Likovni natečaj - nagrajena dela

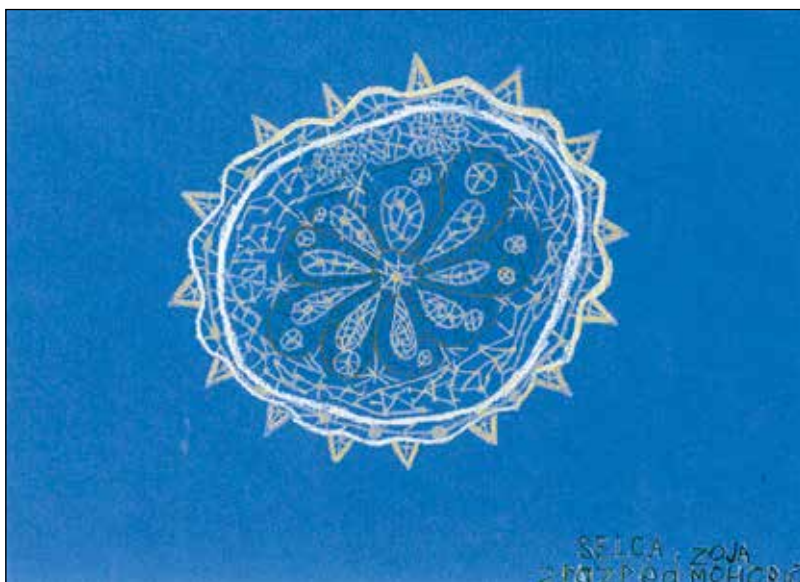
Maja Trajković (1. r. PŠ Selca), mentorica Marija Krmelj

Nastja Krajnik (4. b), mentorica Danica Mohorič

Urša Šolar (2. r. PŠ Dražgoše), mentorica Nataša Vrhunc

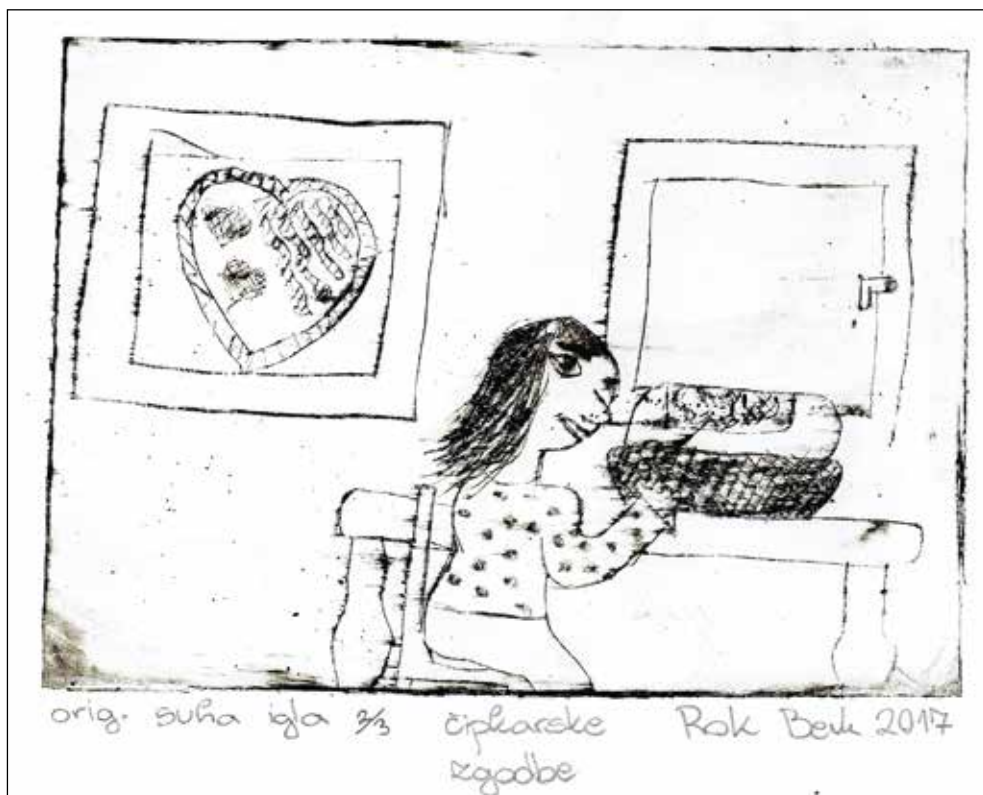
Zoja Mohorič (2. r. PŠ Selca), mentorica Majda Pogačnik

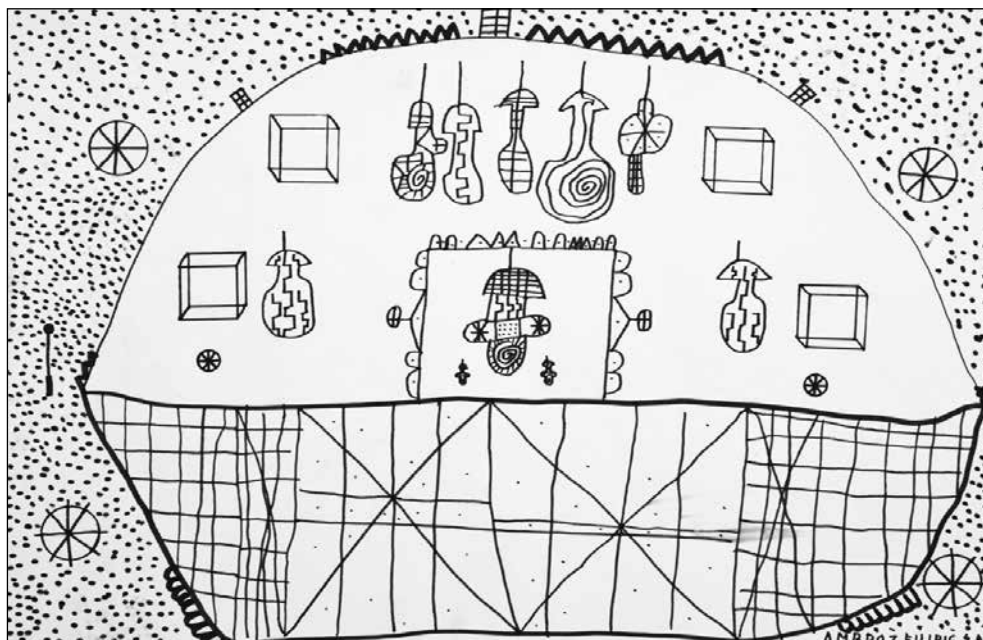
Skupina iz 9. c: Ivana Atanasova, Kris Šolar in Maja Thaler, mentorica Polona Kovač

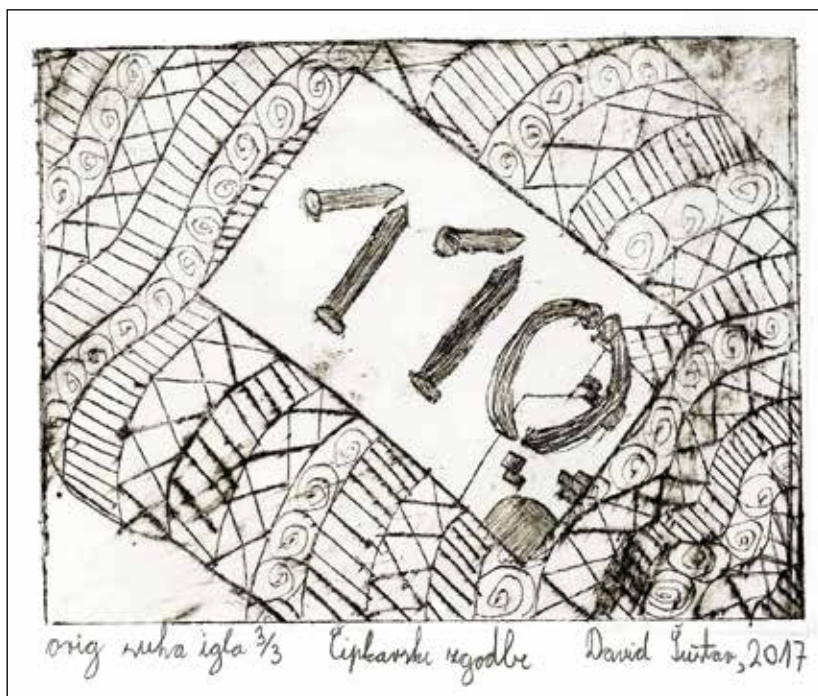
Tinkara Rakovec (5. b PŠ Selca), mentorica Mojca Berce

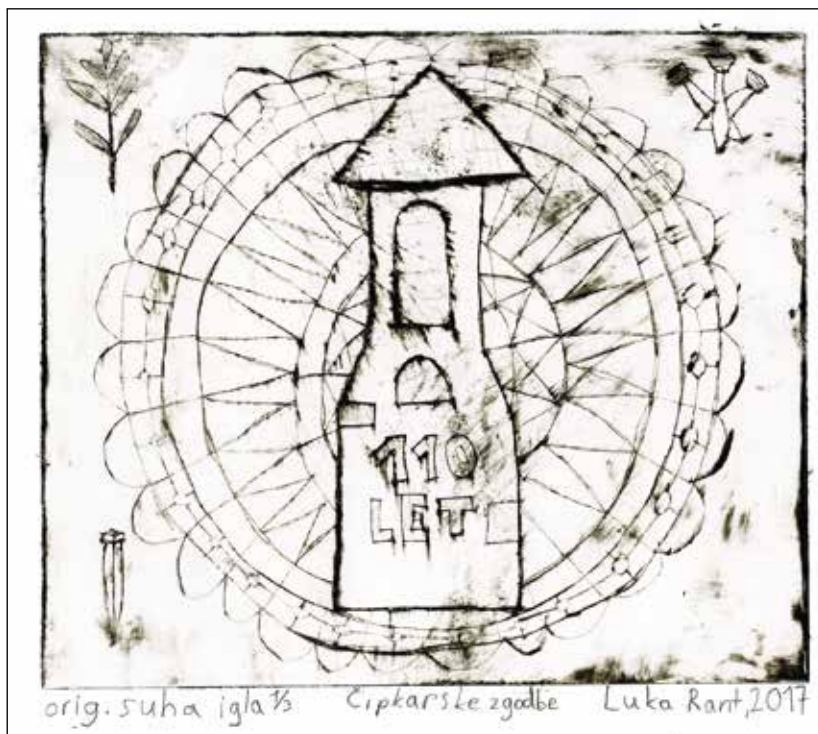
Rok Bevk (8. b), mentorica Polona Kovač

Ambrož Filipič (4. a), mentorica Marija Gasser

David Šuštar (8. c), mentorica Polona Kovač

Luka Rant (8. c), mentorica Polona Kovač

Fotografski natečaj - nagrajena dela

Manca Tolar (9. c), mentor Primož Šmid

Rok Drol (9. c), mentor Primož Šmid

Julija Livk (9. c), mentor Primož Šmid

Dosežki učenk in učencev Osnovne šole Železniki

v šolskem letu 2017/2018

Primož Šmid

Datum	Predmet	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenec	Razred	Mentor
21. 4. 2018	Matematika	Srebrno Vegovo priznanje	Ema Lenc	5. a	Majda Demšar
			Jakob Andrej Megušar	6. c	Monika Čemažar
			Peter Ceferin	6. c	
			Jana Pfajfar	6. b	
			Mohor Štravs	7. a	Vesna Božič
			Jaka Jelenc	7. c	
			Gaber Rant	7. c	
			Gašper Tolar	7. c	Anka Arko
			David Šuštar	8. c	
			Mohor Jelenc	8. b	
			Sara Demšar	8. c	Sabina Peternel
			Marija Šubic	8. a	
			Agata Štravs	9. b	
			Ema Klemenčič	9. b	Sabina Peternel
			Luka Šinkovec	9. a	
27. 3. 2018	Slovenščina	Srebrno Cankarjevo priznanje	Mohor Jelenc	8. a	Slavica Mohorč
			Tara Nastran	9. b	Majda Tolar
			Lan Mohorič Bonča	9. b	
			Manca Tolar	9. c	
21. 10. 2018	Logika	Srebrno priznanje	Jaka Jelenc	7. a	Vesna Božič

Datum	Predmet	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenec	Razred	Mentor
7. 4. 2018	Fizika	Srebrno Stefanovo priznanje	Mohor Jelenc	8. b	Sabina Peternel
			Nina Čencič	9. b	Anka Arko
			Meta Marenk	9. b	
			Agata Štravs	9. b	
24. 3. 2018	Kemija	Srebrno Preglovo priznanje	Anže Čerin	8. a	Magda Šlibar
			Vid Ozebek	9. b	Mihela Lahajnar
1. 2. 2018	Zgodovina	Srebrno priznanje	Marko Kejžar	8. a	Janja Janc
			Lan Mohorič Bonča	9. b	
			Teja Demšar	9. b	
			Manca Tolar	9. c	Damjana Demšar
24. 3. 2018	Državno tekmovanje iz znanja o sladkorni bolezni	Zlato priznanje	Ajda Peternelj	9. a	Mihela Lahajnar
			Ema Klemenčič	9. b	
			Manca Tolar	9. c	
11. 4. 2018	Vesela šola	Zlato priznanje	Aljaž Kmetec	5. b	Manca Maretič Paulus
		Srebrno priznanje	Manca Tolar	9. c	
			Gašper Tolar	7. c	
			Marko Kejžar	8. a	
		David Šuštar	8. c		
		Lan Mohorič Bonča	9. b		
5. 6. 2018	Angleščina	Zlata bralna značka	Maša Hajdinjak	9. a	Bernarda Kejžar
			Tara Nastran	9. a	
			Teja Demšar	9. b	Tadeja Šuštar
			Ema Klemenčič	9. b	
			Maja Thaler	9. c	Jana Kusterle
			Manca Tolar	9. c	
17. 3. 2018	Nemščina	Zlata bralna značka	Klarisa Langescheid Veber	8. a	Majda Tolar
			Mohor Jelenc	8. b	
			Sara Demšar	8. c	
			Eva Mohorič	8. b	
28. 3. 2018	Glasba	Srebrno priznanje na državnem zborovskem tekmovanju v Zagorju	Mladinski in otroški pevski zbor		Marjeta Naglič
	Šport	1. mesto na državnem prvenstvu v paralelnem slalomu - kategorizirani	Nina Drobnič	9. a	

Datum	Predmet	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenec	Razred	Mentor
	Šport	1. mesto na državnem prvenstvu v paralelnem slalomu - kategorizirani	Bine Lotrič	9. a	
		2. mesto na državnem prvenstvu v veleslalomu - nekategorizirani	Ekipa OŠ Železniki		
		5. mesto na državnem prvenstvu v veleslalomu - nekategorizirani	Maja Šolar	9. a	
		7. mesto na državnem prvenstvu v veleslalomu - nekategorizirani	Manca Tolar	9. c	
		8. mesto na državnem prvenstvu v atletiki - skok v višino	Sergej Bradač	9. b	Aleš Jensterle
		10. mesto na državnem prvenstvu v atletiki - tek na 300 m	Lan Mohorič Bonča	9. b	
		3. mesto na državnem prvenstvu v plavanju - 50 m prosto - kategorizirani	Matjaž Krek Bašelj	9. c	
		9. mesto na državnem prvenstvu v plavanju - 50 m prosto - nekategorizirani	Julija Livk	9. c	Ana Luznar
		10. mesto na državnem prvenstvu v plavanju - 50 m prosto - nekategorizirani	Zara Božič Guzelj	9. c	
		1. mesto na državnem prvenstvu v plavanju - 50 m prosto	Ekipa OŠ Železniki		
		1. mesto na državnem prvenstvu v lokostrelstvu - goli lok	Lan Mohorič Bonča	9. b	
17. 6. 2018	Čipkarska šola	1. mesto in zlato priznanje - idrijski ris	Nina Čencič	9. b	Irena Benedičič
		2. mesto in zlato priznanje - ris s kitico	Agata Štravs	9. b	
		3. mesto in zlato priznanje - idrijski ris	Pia Primc	8. c	
		4. mesto in srebrno priznanje	Sara Demšar	8. c	

Datum	Predmet	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenec	Razred	Mentor	
17. 6. 2018	Čipkarska šola	4. mesto in srebrno priznanje	Tonka Šmid	8. b	Irena Benedičič	
			Ema Demšar	4. a		
			Kaja Arko	4. a		
			Tinka Kemperle	4. b		
			Ana Demšar	5. a		
			Tisa Mohorič Bonča	5. a		
			Hana Oman	7. c		
			Neža Šolar	9. b		
6. 6. 2018	Ples	2. mesto na državnem prvenstvu v standardnih plesih	Julija Livk	9. c	Valentina Pintar	
			Jakob Megušar	9. c		
		4. mesto na državnem prvenstvu v standardnih plesih	Tonka Šmid	8. b		
			Izak Kokalj			
		5. mesto na državnem prvenstvu v latino-ameriških plesih	Julija Livk	9. c		
			Jakob Megušar	9. c		
		8. mesto na državnem prvenstvu v latino-ameriških plesih	Tonka Šmid	8. b		
			Izak Kokalj			
		6. mesto na državnem prvenstvu plesna produkcija	Ekipa OŠ Železniki			
		5. 5. 2018	Folklor	Srebrno priznanje na tekmovanju folklornih skupin v Trziču		Ekipa OŠ Železniki
8. 5. 2018	Mladi kuharji	Zlato priznanje na kuharskem festivalu na Bledu	Ana Košir	7. c	Davor Družinec	
			Nuša Jelenc	7. c		
			Blažka Demšar	8. c		

Uglasbena poezija Janeza Ev. Kreka

Izzven Krekove poezije v glasbi v
jubilejnem letu 2017 ob 100-letnici
njegove smrti (1865–1917)

Franc Križnar

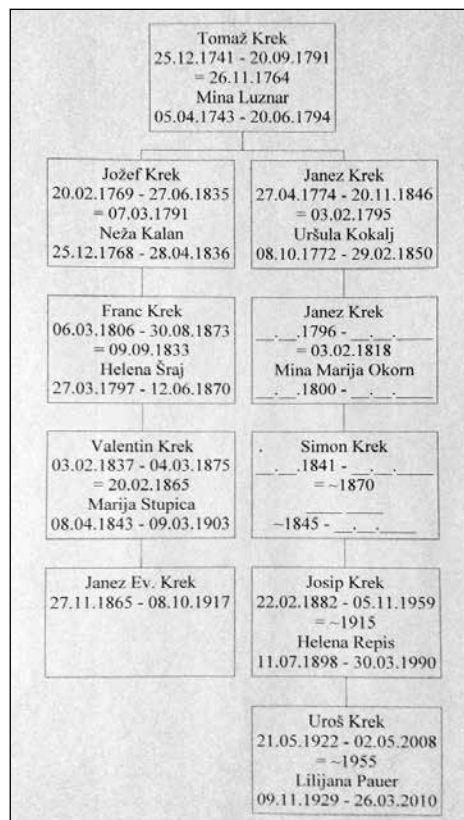
Uvod

Selčan duhovnik Janez Evangelist Krek (roj. pri Svetem Gregorju, Ribnica, 27. 11. 1865 – u. v Šentjanžu, Sevnica, 8. 10. 1917) je bil v prvi vrsti (slovenski) politik, sociolog, pisatelj, teolog, publicist in časnikar. Bogoslovje je študiral v Ljubljani in na Dunaju, kjer je bil leta 1892 promoviran. V Ljubljani je postal stolni vikar,¹ v (ljubljskem) Bogoslovju pa je poučeval filozofijo, teologijo in tomistično² filozofijo. V letih 1897–1900 in 1907–1917 je bil deželni, v letih 1901–1917 pa državni poslanec. Pisal je pesmi, novele in povesti ter dramska besedila. Leta 1894 je ustanovil list Glasnik in leta 1905 še list Naša moč. Svoja dela je objavljajl še v dunajskih, čeških in hrvaških listih; tudi pod psevdonimom J. Sovran. Leta 1901 je izšlo

temeljno Krekovo delo Socijalizem, znanstveni priročnik o temeljnih družbenih pojmi in o zgodovini socializma. Predaval je srednješolcem in visokošolcem, prirejal tečaje za kmete in obrtnike ter t. i. socialne kurze za delavce. Za seboj je imel okrog tisoč govorov na ljudskih shodih. V duhu socialne enciklike³ papeža Leona XIII. je Krek v Rerum novarum (1891) zahteval sodelovanje Rimskokatoliške cerkve pri reševanju socialnega vprašanja, medtem ko je kot krščanski (tj. katoliški) socialist obsojal kapitalizem in izkoriščanje delavstva, a je hkrati nastopal proti ateističnemu socializmu in razrednemu boju. Odločilno družbeno vlogo je pripisoval združništvu, ki naj bi preraslo kapitalizem. Do okrog leta 1900 je Krek zagovarjal stanovsko urejeno državo in s tem v zvezi izražal težnjo po povezovanju krščanstva z ekonomskimi

teorijami marksizma, vendar se je po letu 1909 spet oddaljil od marksističnih izhodišč. Njegova teoretična socialna mnenja so se deloma izkazala za utopična. Postal pa je eden glavnih predstavnikov novega tipa "socialnega duhovništva" v Avstriji. Leta 1894 je v Ljubljani ustanovil Slovensko katoliško delavsko društvo. Podobna društva je Krek leta 1897 združil v Slovensko krščansko socialno delavsko zvezo. Na njegovo pobudo je bilo leta 1895 ustanovljeno prvo Ljubljansko delavsko konzumno društvo in leta 1898 še Slovensko delavsko stavbeno društvo. Od leta 1905 je Krek vodil društvo Abstinent, leta 1909 pa je (vsa) katoliška delavska društva večinoma združil v Jugoslovansko socialno zvezo. S sodelavci je začel ustanavljati različne vrste zadrug, predvsem Raiffeisnovega⁴ tipa, po vsem slovenskem ozemlju, pa tudi v Istri in Dalmaciji. Leta 1915 je Krek prevzel še vodstvo Gospodarske zveze. Krekovo združništvo je z ugodnimi posojilnimi pogoji ustavilo propadanje in prodajo kmetij. Na njegovo pobudo so leta 1908 v Ljubljani ustanovili Zadržno šolo, prvo te vrste v Avstriji. Zaslužen je tudi za ustanovitev Slovenske trgovske šole (1908) in Gospodarske šole (1913). V Katoliškem političnem društvu je Krek postal ena vodilnih osebnosti, pred (prvo svetovno) vojno tudi vodja njegovega progresivnega demokratičnega krila. V parlamentu je kot prepričljiv govornik obsodil razmere na Koroškem (1910), ukvarjal se je s socialnimi vprašanji (izseljenstvo, otroško delo v kmetijstvu, zakon proti pijančevanju, varstvo rudarjev), izdelal je načrt zakona proti kartelom,⁵ sodeloval je pri pripravah zakona o socialnem zavarovanju, podprl povezovalna prizadevanja Slovencev in Jugoslovancev (1917). V vlogi predsednika ustavnega odseka je vodil pogajanja strank za reformo deželnega volilnega reda, ki je prinesel Slovenski ljudski stranki (1908) večino v deželnem zboru. Leta 1909 je pozdravil aneksijo Bosne in Hercegovine in jo imel za prvi korak k združitvi vseh južnih Slovanov v monarhiji. Narodno idejo je podprejal verski in narod državi. Krek je imel monarhijo za najprimernejšo državno

obliko, vendar je na podlagi ustavno zagotovljene narodne avtonomije zahteval popolno narodno enakopravnost. Propagiral je hrvaško-slovensko skupnost na podlagi hrvaškega državnega prava. Med (prvo svetovno) vojno je skušal uresničiti okrnjene trialistične⁶ cilje celo s pomočjo vojaških krogov. Jugoslovanske državnozbornske poslance avstrijske državne polovice je združil v Jugoslovanskem klubu. Rešitev jugoslovanskega vprašanja je začel utemeljevati na narodnostnem načelu, saj je leta 1917 že pričakoval razpad avstro-ogrske monarhije.⁷ Kot organizator in začetnik združništva in krščanskih delavcev socialistov je Krek veliko naredil za gospodarski in kulturni napredek tako Selc kot tudi Selške doline.⁸

Rodovnik Krekovih (fragment): iz slednjega je razvidno, da sta si bila posredno v sorodstvu J. Ev. Krek in sodobni slovenski skladatelj in pedagog akademik Uroš Krek (1922–2008), tisti Krek, ki je v drugi polovici prejšnjega stoletja dodobra obvladoval slovensko in evropsko glasbeno sceno.

Življenjski obrisi, šolanje in glasbena dejavnost

Krekov rod po očetu izvira iz Selške doline, po materi pa iz Dolenjske (Sodražica, Ribnica), zato je bil tam tudi rojen. Tako je po očetu podedoval gorenjsko energičnost, po materi pa šegavost. Oče je bil v začetku leta 1869 premeščen v Komendo pri Kamniku, kjer je 4. marca 1875 tudi umrl zaradi zastrupitve krvi. Tam je J. E. Krek preživel kot živahen deček šest (otročkih) let, od 4. do 10. leta starosti.⁹ "Dne 30. dec. 1868 je / Valentin Krek, oče J. E. Kreka; op. p./ na lastno prošnjo dobil dekret za Komendo pri Kamniku. Na dan sv. Treh kraljev l. 1869 /6. 1. 1869; op. p./ je Valentin Krek po popoldanski službi božji zaigral na koro s solzami v očeh pianissimo /tj. zelo tiho; op. p. / in stari Gregorci pravijo, da niso njihove orgle nikomur tako pele kakor učitelju Valentinu – in zapel /je/ svojo poslovilno pesem. [...] V Komendi je ostal šest let. [...] Kakor sem čul, je nastal bržkone zaradi uporabe vrta nesporazum z župnikom, kar je moralo biti učitelju kot organistu in cerkovniku še posebno neprijetno [...]."¹⁰ Krekova mati je podedovala po možu hišo "v Štoku" brez zemljišča v Selcih nad Šk. Loko, kjer je odprla trafiko in majhno trgovino ter tako s pomočjo skromne pokojnine preživljala šestero otrok. Tako so postala Selca Kreku pravi dom, zato se je vse življenje čutil za Gorenjca. Sam je dejal, da s svojim delom ne more Selški dolini nikdar povrniti tega, kar mu je dala. Pri materi, originalni, duhoviti in pobožni ženi, ki jo je nadvse ljubil, je preživel večino počitnic do njene smrti 9. marca 1903: "Rad je bdé sanjal, prestavljal državne mejnike, prebiral pesmi in pel, v tekmi zlagal pesmice, za šalo mlatil in se meril v moči."¹¹ "Štok" so nato podrl in na stavbišču sezidali sedanjí Krekov dom.¹²

Ljudsko šolo je Janez Ev. obiskoval najprej pri svojem očetu v Komendi, nato v letu 1875/76 v Škofji Loki, gimnazijo v letih 1876–1884 v Ljubljani, kjer je bil tri leta nižji gimnazijski gojenec Alojzijevišča, medtem ko je živel kot višji gimnazijec precej neredno življenje revnega dijaka, večkrat lačen kot sit. Kruh si je služil med drugim tudi s tem, da je delal sošolcem domače naloge iz slovenščine in nemščine,

kar mu je bilo igrača. Iz tistih časov je tudi edini biografski podatek o Krekovem "glasbenem šolanju", saj je na primer "v III. razredu obiskoval oba tečaja petja /in ju končal/ s 'povoljnim' /tj. dobrim; op. p./ uspehom."¹³ V letih 1884–88 se je z izredno vnemo posvetil bogoslovnemu študiju. Spisi iz tistih časov kažejo Kreka predvsem kot bodočega duhovnika. Novo mašo, "svoj poročni dan", je daroval 23. julija 1888 na Brezjah v vsej tihoti in preprostosti: "naj dodam samo še to, da je bil na novi maši tudi župnik in komponist Jakob Aljaž /1845–1927; op. p./, ki je oskrbel petje med novo mašo in med obedom 'pri Janezku,' kjer je Krek v napitnici govoril o socializmu na krščanski podlagi. Kako se mu /Jakobu Aljažu; op. p./ je vzradoščena Krekova mati na kolodvoru v Otočah zahvalila, da je s svojimi pevci povečal veselje prelepega dne, naj vam pove g. Aljaž sam, ker je meni v tozadavnem pismu z dne 10. oktobra 1918 prepovedal to povedati."¹⁴ Že jeseni istega leta je Kreka (ljubljski) škof in goriški nadškof, kardinal Jakob Missia (1838–1902) poslal na Dunaj v Avguštinje,¹⁵ kjer je v letih 1888–92 nadaljeval bogoslovne študije, zraven pa se živahno zanimal za socialno in politično življenje na Dunaju ter si razširil obzorje v občevanju s tovariši iz vseh pokrajin nekdanje monarhije. Pri tem se je iz osebnega občevanja, iz knjig in časnikov zlasti naučil češčine, poljščine in ukrajinščine. Krek je imel izreden dar za jezike. Poleg jezikov, ki se jih je učil v šoli, je razumel vse slovanske jezike, latinščino (v tem jeziku je celo pridigal), francoščino, angleščino in madžarščino. Srbohrvaščino je govoril tako dobro, da je oče srbskega združenstva Mihajlo Avramović (1864–1945), ki se je malo pred (prvo svetovno) vojno seznanil s Krekom v Italiji, mislil, da vsi Slovenci govorimo srbsščino kot svojo materinščino, da torej slovenskega jezika sploh ni. Krek je na Dunaju obranil (doktorsko) disertacijo *De caractere et spiritu s. Pauli apostoli* – ta apostol je bil v mnogih ozirih njegov vzornik. Promoviral je 7. maja 1892. Po promociji je bil najprej (od junija do avgusta) leta 1892 kaplan v Ribnici, nato pa stolni vikar v Ljubljani. Od jeseni tega leta je predaval v ljubljanskem bogoslovju, leta 1895

pa je dobil katedro za fundamentalno teologijo in tomistično filozofijo. Zaradi vsestranskega, velikega in različnega političnega delovanja slika Krekovega "genija širokih mas" (O. Župančič) nikakor ne more biti končno veljavna. Kot poet je samo v Domu in svetu objavil 13 pesmi. V Slovincu se je na primer v letih 1892–93 podpisoval z Liga + 2, Liga + 3 in Liga + 4. Nadalje je Krek pisal uvodne članke (tj. uvodnike) v Domoljubu in Naši moči.¹⁶

Viri o J. E. Kreku ne govorijo, kaj šele pišejo, kaj dosti o njegovem glasbenem (ali samo glasbenem) šolanju. Iz sekundarnih (muzikoloških) ugotovitev pa le lahko razberemo, da je "rad prebiral pesmi in pel, zlagal svoje pesmice [...]. Navduševal je mladino za ideale krščanstva, narodno kulturo, socialo. [...] Veliko se je tudi pelo slovenske in tuje pesmi in rad je ponavljal: Kaj nam pa morejo, če smo veseli!"¹⁷ Zanimivo je, da je največ pesmi napisal prav na Prtovču, kamor je redno zahajal na počitnice. Krek torej ni imel kakšne

posebne glasbene izobrazbe, kaj šele kompozicijske šole, in dlje od ljubiteljstva v glasbi se res ni razvil. Kljub temu pa je njegova poezija tako metrično in ritmično urejena, da je vseskozi klicala k uglasbitvam. Izmed teh pesmi jih je zato več uglasbenih.¹⁸

"Napisal je več kot sto pesmi,¹⁹ spisal več kot tri tisoč povesti, črtic in člankov. [...] Krek je ljubil glasbo – temelj kulture. Rad je prepeval domače in tuje pesmi, tudi zabavne pesmi in igral je tudi harmonij/-e/. Morda je prepeval še četrte ure pred svojo smrtjo."²⁰

Glasbeni opus

Kot smo že zapisali, Krekovega glasbenega opusa tako rekoč ni. Tudi kašnih posebnih (poustvarjalnih) izvajalskih dosežkov s področja glasbe ni; vsaj verodostojnih podatkov o tem nimamo. Med prve, ki so uglasbili Krekovo poezijo, pa sodi glasbenik,

Naslovnica (dveh) skladb za mešane zborove (Vrbica in Naša pesem) p. H. Sattnerja, ki je izšla 1898 pri ljubljanski Glasbeni matici.

OBSEG.		Stran.
1.	„Budinla“ (Dr. J. Ev. Krek)	1
2.	„Zlati dnevi“ (Silva Burdoka)	4
3.	„Lisica in petelin“ (Bened. naribos)	7
4.	„Naš prapor“ (Fr. Kolarik)	12
5.		
6.	„Bog blagoslovi poštno rokodelstvo“ (Dr. J. Ev. Krek) (Kantata v treh odstavkih)	15
7.		
8.	„Slovo urivim“ (A. M. Stanček)	23
9.	„Pokojnemu v slavo“ (Jos. Ferjančič)	24

Obseg (tj. Kazalo) Moških zborov (a cappella) Frana Ferjančiča, ki je izšel v Ljubljani pri Katoliški bukvarni, 1906 (orig. hrani NUK-GZ).

skladatelj, duhovnik, redovnik in frančiškan pater Hugolin Sattner (1851–1934).²¹ Za mešani zbor a cappella (tj. brez spremljave) je uglasbil Krekovo pesem Vrbsca,²² ki je v notnem zapisu izšla leta 1898.²³ Za Krekovo Našo pesem,²⁴ ki je prav tako omenjena, pa še teh podatkov nimamo.²⁵ Krekovo Pesem katoliških delavk²⁶ je uglasbil pater Angelik Hribar (1843–1907), duhovnik, redovnik, frančiškan, glasbenik, skladatelj in zborovodja.²⁷ Tudi te partiture (žal) nimamo ohranjene, tako

da lahko o tej navedbi samo (delno) verjamemo glasbeniku, skladatelju in duhovniku kanoniku Franu Ferjančiču (1867–1943).²⁸ Tistemu Ferjančiču, ki je največ Krekove poezije tudi sam uglasbil.²⁹ Tako je tudi Krekova pesem oz. besedilo za istoimenski zbor (?) z naslovom Zvonu³⁰ izšla v tisku, medtem ko je Ferjančičeva partitura za zbor (?) očitno ostala v rokopisu.³¹ Tudi Krekovo pesem Naša zastava³² naj bi uglasbil Fr. Ferjančič z malce spremenjenim naslovom Naša pesem.³³ Tudi naslednjo Krekovo pesem z

15

Bog blagoslovi pošteno rokodelstvo.

Kantata v treh odstavkih. *)
(Dr. J. Ev. Krek.)

I.

Andantino. Fr. Ferjančič.

p *cresc.*

De - te - ce v zib - ki spa - va po - koj - no, meh - ko po - vi - to

v be - le ple - ni - ce; ma - mi - ca skr - bna, v mi - sli v to plje - na,

Meno mosso.

gle - da mu vli - ce, ma - mi - ca gle - da mu vli - ce.

ma - mi - ca

Tenor-Solo.

mf *s*

Oj, kam bi de - la, re - va te sin - ko, ko bi ne bi - li

Zbor.

pp *s*

re - va, te sin - ko,

pp *s*

*) Posvečena „Kat. društvu rok. pomočnikov“ v Ljubljani.
Poje se lahko vsak odstavek posamezno.

Z.K.B.2.

Začetek, prvi takti moškega zbora (a cappella) Bog blagoslovi pošteno rokodelstvo, kantate v treh odstavkih Fr. Ferjančiča (na bes. dr. J. Ev. Kreka; v: Moški zbori, uglasbil Franc Ferjančič, Ljubljana, 1906, str. 15; NUK-GZ).

naslovom *Mati na Brezjah* je uglasbil Fr. Ferjančič.³⁴ Isti skladatelj je tudi avtor (velike) kantate z naslovom *Bog blagoslovi pošteno rokodelstvo*,³⁵ ki jo je Fr. Ferjančič posvetil Katoliškemu društvu rokodelskih pomočnikov v Ljubljani ob njihovi 50-letnici.³⁶ To delo je kot vokalno-instrumentalna kanata³⁷ komponirano za moški zbor, tenor solo in bariton solo v treh delih.³⁸ Fr. Ferjančič je uglasbil še *Krekovo Budilno*.³⁹ Za *Krekovo* pesem *Zarji* nimamo posebnega dokaza o njeni uglasbitvi, četudi jo je posvetil "pevskemu klubu 'Zarja'".⁴⁰

Uglasbenih pa je še nekaj pesmi iz *Krekovih* (dramskih ali/in ljudskih) iger.⁴¹ Največ med njimi jih je spet prispeval Fr. Ferjančič.⁴² Ena takih je že *Marija je krancel spletala* (tj. *Turški križ*).⁴³ *Melodijo* zanjo je prispeval po slovenski ljudski pesmi (?) *Janez Kepec*,⁴⁴ harmoniziral pa jo je Fr. Ferjančič.⁴⁵ Omenjena je še ena različica iste (*Turški križ*) kot *Pesem od selške fare*; kaj več o njej pa ne vemo. *Marijo* (tj. *Sveto Lucijo*) naj bi na *Krekovo* poezijo napisal oz. skomponiral prav tako Fr. Ferjančič po ljudskem napevu. *Krekova Sveta Lucija* se omenja še

Budilna.
(Dr. J. E. Krek.)

Markajev
Fr. Ferjančič

Animato.

Tenor I.
Tenor II.
Bas I.
Bas II.

Na boj nas kli-če čas, na boj, na boj nas kli-če čas, na boj za
bož-jo hčer re-sni-co, na boj, za se-stro nje pra-
na boj,
vi-co, so-vraž-nik ho-če
so-vraž-nik ho-če vze-ti jo,
vze-ti jo, in sku-šavprah po-
in sku-šavprah po-tre-ti jo,
a tempo.
Za-to se v boj zvr-sti-mo, za-to se v boj zvr-
tre-ti jo. Za-to se zvr-sti-mo, za-to se zvr-

Z.E.B.2.

Začetek, prvi takti moškega zbora (a cappella) *Budilna* Fr. Ferjančiča (na bes. dr. J. Ev. Kreka; v: *Moški zbori*, uglasbil Franc Ferjančič, Ljubljana, 1906, str. 4; orig. hrani NUK-GZ).

tudi režijski napotek: "Vmes je svirala godba in so se pele razne pesmi."⁵⁵ V dramatičnem prizoru Sv. Ciril in Metod stopita na slovansko zemljo pa se med drugim: "Med petjem oglasijo vrhu lipe /zli duhovi/."⁵⁶

Med drugim lahko razberemo, da je imel "15. avg. 1892 v Ribnici svojo biserno ali demantno mašo starosta duhovnikov ljubljanske škofije Jož. Skubic. Krek mu je zložil za ta dan pesem Demantniku preč. g. Jož. Skubicu (objavljena v Slovencu 1892, št. 187), ki jo je uglasbil organist v Ribnici J. Carli /pravilno je I., tj. Ivan Carli; 1851-1911,⁵⁷ op. p./; domači pevci so jo peli slavljencu pri podoknici. Cerkveni govor pri slavnosti je imel Krek."⁵⁸ V Krekovem dramatičnem spisu z naslovom Cigan - čarovnik, burki v dveh dejanjih s petjem,⁵⁹ je na kar nekaj mestih obogatil scenarij z nekaterimi (glasbenimi) vložki oz. opombami: "s petjem" "(fantje) pripoj/jej/o", "Gašpar, ti boš res poživil vso vas s svojimi pesmami", "Miško (poje)", "Pije. Poje sam -."⁶⁰

Zaključek

Iz vsega navedenega je povsem jasno, da J. E. Krek ni bil glasbenik v ustvarjalnem, torej skladateljskem pogledu. Glede na izkazano (glasbeno) izobrazbo niti ni mogel biti. Zagotovo je bil muzikalen, saj je menda kar od "zibelke do groba" pel. S tem, zlasti s smislom za ritem kot enim od temeljnih elementov glasbene strukture, pa se je izkazal v svoji poeziji in dramatiki. Ne le, da je v marsikatero svoje literarno delo neposredno uvrstil glasbene elemente kot del strukture poezije, njegov tovrstni, torej poetični opus je bil bolj ali manj muzikalen. Gre za še eno od Krekovih ustvarjalnih kvalitiet, na katero doslej nihče niti ni bil pozoren, kaj šele da bi jo v ustvarjalnem kontekstu tudi posebej izpostavil. So jo pa zato glasbeno podčrtali številni drugi (slovenski) skladatelji, organisti in zborovodje, vsaj tisti, ki so imeli za seboj orglarsko šolo, kar pomeni, da so teorijo glasbe, harmonijo in kontrapunkt vsaj razumeli in potem seveda v skladu

Ev. Krek, 1914.

Izbrani spisi dr. Janeza Evangelista Kreka, I. zv. (Mlada leta, 1865-1892; uredil Ivan Dolenc), Ljubljana 1923, naslovnica.

s stalnim tovrstnim ukvarjanjem tudi na nek način (pasivno) razumeli. Krekove poezije so se tako že za časa njegovega življenja kot tudi kasneje lotili pater Hugolin Sattner, pater Angelik Hribar, Fran Ferjančič, Janez Kepec, Stanko Premrl, Karlo Adamič in Ivan Carli.⁶¹ Med njimi torej najdemo komaj kaj znane (slovenske) glasbene ustvarjalce, skladatelje, po drugi strani pa spet nekatere predstavnike cvetobera takratne slovenske cerkvene (pa tudi druge) glasbe. Med njimi prednjači Fran Ferjančič,⁶² ki je bil tako rekoč "dvorni" skladatelj Krekove poezije. Uglasbil je največ Krekove literarne poetike.

Lahko torej zaključimo, da Krek za razvoj slovenske cerkvene, kaj šele glasbe na splošno neposredno pred (prvo svetovno) vojno in v njenih prvih taktih ni bil kdove kaj ali pa skoraj nič pomemben. V tistem času je bila tovrstna neposredna "konkurenca" doma in v svetu velika, enormna. Glasba je v svojem ustvarjalnem, kompozicijskem in poustvarjalnem, izvajalskem pogledu naredila izjemen napredek;

tudi na Slovenskem. Ne moremo pa zamolčati neposredne vrednosti Kreka zanjo, saj se je je morda v očitnem in tovrstnem zavedanju oklepal posredno in ne neposredno; s svojo poezijo, kjer pa je bil dovolj močan, da je ob sicer svojem primarnem duhovniškem poklicu in ob nenehnih političnih (socialnih) aktivnostih ves čas vsaj mislil na muzo poetiko. Ker je bil vsekakor na področju svojih profesionalnih obveznosti velik in (pre)močen, je bilo pač glasbeno področje tisto, ki se mu je moral odreči na račun prvih. S tem člankom pa je bil dosežen vsaj namen, da se na Kreka z njegovo tovrstno dejavnostjo opozori in razmeji ter da ga pokažemo v luči, kot si jo je ves čas svojega življenja in dela sam prizigal in ugašal.

Izbrani spisi dr. Janeza Evangelista Kreka, V. zv. (Življenje in delo v letih 1900 do 1907; uredil Vinko Brumen), Celje, 1993, naslovnica.

Gledališki list KTD Dražgoše za Krekovo uprizoritev burke s petjem v dveh dejanjih Cigan – čarovnik (Selca, 30. 9. 2017).

Viri in literatura:

Krek, Janez, Evangelist. (1923). Uredil Ivan Dolenc. *Izbrani spisi*. Ljubljana: Društvo dr. Janez Ev. Krek.

Krek, Janez, Evangelist. (1927). Uredil Ivan Dolenc. *Izbrani spisi II*. Ljubljana: Društvo dr. Janez Ev. Krek.

Krek, Janez, Evangelist. (1993). Uredil Vinko Brumen. *Izbrani spisi V*. Ljubljana: Mohorjeva družba Celje.

Križnar, Franc. (2006). *Portreti gorenjskih glasbenikov*. Maribor: Inštitut glasbenoinformacijskih znanosti pri CIMRS Univerze v Mariboru.

Trobina, Stanko. (1972). *Slovenski cerkveni skladatelji*. Maribor: Založba Obzorja.

Opombe:

¹ (Stolni, katedralni) pomožni duhovnik oz. namestnik.

² Teoretična smer teologije, ki se navezuje na dominikanca (tj. pripadnika katoliškega beraškega reda, imenovanega po ustanovitelju Dominiku; od leta 1215 naprej) Tomaža Akvinskega (ok. 1225 ?-1724), italijanskega sholastika (tj. knjižnega učenjaka, čigar znanje nima prave zveze z življenjem), pristaša srednjeveške filozofije, ki je bil učitelj na univerzah v Parizu, Kölnu, Bologni, Rimu in Neaplju.

³ Okrožnica, poslanica, zlasti papeževa škofom.

⁴ Kreditna zadruga v Nemčiji, imenovana po ustanovitelju Reiffeisnu. Friedrich Wilhelm Raiffeisen (1818-1888) je bil pionir kooperativnega bančništva in kreditnih zvez.

⁵ Zveza, sporazum med strankami za skupen nastop na volitvah.

⁶ Hrvaški politični program v Avstro-Ogrski.

⁷ Osebnosti. Veliki slovenski biografski leksikon. Od A do L (Prva knjiga. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008, str. 562-3).

⁸ Selca, Wikipedija, <https://sl.wikipedia.org/wiki/Selca> (27. 10. 2017).

⁹ Krek, J. E., Mlada prijateljca, spis (Vrtec, 1881, Izbrani spisi I., str. 108-11).

¹⁰ Prim. J. E. Krek., Izbrani spisi, I., 1923, str. 8-9.

¹¹ Prim. J. E. Krek., Izbrani spisi, V., 1993, str. 97.

¹² Slovenski biografski leksikon (Ivan Dolenc), <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi302887> (22. 10. 2016).

¹³ Izbrani spisi I., 1923, str. 22.

¹⁴ Prav tam, str. 28.

¹⁵ Lat. Augustineum je bil znan dunajski bogoslovni inštitut v času Avstro-Ogrske. Polno ime inštituta je bilo K. u. K. höheres Weltpriesterbildungsinstitut zum hl. Augustin (Cesarsko-kraljevski inštitut sv. Avgušтина za izobraževanje duhovnikov), med študenti pa je bil znan tudi kot Fritanej (oz. Fritaneum). Gojenci inštituta so se imenovali fritani ali fritaneisti.

¹⁶ Slovenska biografija, prav tam.

¹⁷ Župnija Selca, Bukovščica in Sv. Lenart (Franc Pfajfar), <https://zupnija-selca.rkc.si/index.php/content/display/355> (1. 12. 2016).

¹⁸ Naštete so v Vestniku Slovenske krščansko-socialne zveze, IV/1923, št. 9 (september 1923), str. 60-61, avtorja I. D. (verjetno Ivana Dolenca?).

¹⁹ To je poezija, torej literarna zapuščina J. E. Kreka (op. p.).

²⁰ Župnija Selca in Bukovščica (Franc Pfajfar), <http://zupnija-selca.rkc.si/index.php/content/display/374> (6. 3. 2017).

²¹ Prim. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi537631/> (28. 11. 2016).

²² Krekovo besedilo zanjo je izšlo v Domu in svetu (1801); ponatis v Izbranih spisih I., str. 87.

²³ Ljubljana: založila in izdala Glasbena matica Ljubljana v svojem XXIX. zvezku (zborov), 1898, str. 2-8. Iz navedene literature pa je razvidno, da je avtor tega besedila Jekovc (in ne J. E. Krek?). J. E. Krek prav tako ni avtor naslednje pesmi v isti zbirki (Naša pesem), pač pa Ant. Hribarjeva (op. p., prav tam, str. 9-15).

²⁴ Krekovo besedilo – poezija je izšlo v Glasniku I., 8. 11. 1894, str. 1.

- ²⁵ Pela se je po melodiji podobne češke pesmi. Partitura zanjo je izšla natisnjena na posebnem listu, separatu. Neohranjeni tisk ima morda še kdo od Krekovih veteranov iz prve generacije takratnega delavskega gibanja na Slovenskem (v: Vestnik SKSZ, prav tam).
- ²⁶ Glasnik I., prav tam, str. 42.
- ²⁷ Prim. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi23948/> (28. 11. 2016).
- ²⁸ Prim. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi187038/> (28. 11. 2016).
- ²⁹ V: Vestnik SKSZ, prav tam, str. 60.
- ³⁰ Besedilo je bilo natisnjeno v Glasniku, II., str. 124.
- ³¹ V: Vestnik SKSZ, prav tam, str. 61.
- ³² Besedilo je bilo natisnjeno v Glasniku, prav tam.
- ³³ Prvotno ta pesem ni bila natisnjena v Glasniku, ampak na posebnem listku pod naslovom Naša pesem, ki ga je delilo Katoliško slovensko izobraževalno društvo v Cerknici kot "Spomin na katoliški shod". Fr. Ferjančič je v prvem verzu "Ubogi kmečki smo trpini" prvo besedo spremenil v "revni", da je bila pesem, ki jo je uglasbil leta 1895, primerna tudi za delavce. V tej obliki je besedilo tudi natisnjeno v Glasniku. Partitura (za 4-glasni mešani zbor, a cappella?) je bila samo litografirana. Morebiti bi jo imelo še Katoliško slovensko izobraževalno društvo v Cerknici, ki je skladbo naročilo, očitno za kak lokalni katoliški shod v Cerknici (?). V: Vestnik SKSZ, prav tam.
- ³⁴ Glasbena partitura (za enoglasni mešani zbor a cappella?) je bila objavljena v Koledarčku SKSZ za leto 1905. Izšla pa je tudi v posebni, 16 strani obsegajoči knjižici z naslovom 'Zbirka pesmi za enoglasno petje ob priložnosti vseslovenskega mladeniškega shoda pri Mariji Pomagaj na Brezjah 4. in 5. julija 1904. Samozaložba. Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani. Vestnik SKSZ, prav tam.
- ³⁵ Moški zbori. Uglasbil Fr. Ferjančič. Ljubljana: Katoliška bukvarna, str. 15–23.
- ³⁶ Krekovo besedilo gl. v Koledarčku SKSZ za leto 1906 (v: Vestnik SKSZ, prav tam).
- ³⁷ Tj. "skladba za petje", večdelna vokalna skladba za en solistični glas (tj. solo kantata), za zbor (tj. zborovska kantata) ali tudi v obliki vrste orkestrskih odstavkov ter solističnih (recitativi, arije) in zborovskih delov z instrumentalno spremljavo, večinoma lirične pa tudi dramatične in epične vsebine. Po besedilu in funkciji razlikujemo posvetne in cerkvene kantate (oz. na duhovno besedilo, npr. svetopisemske zgodbe ali besedila). Nastala je okrog leta 1620 v Italiji, pozneje jo je gojil J. S. Bach (1685–1750), v 20. stol. večinoma kot zborovska kantata s sodelovanjem orkestra in solistov.
- ³⁸ Natisnjena je v zbirki Moški zbori, uglasbil Fr. Ferjančič, v Ljubljani: Katoliška bukvarna, 1906 in obsega 9 str. velike partiture (v: Vestnik SKSZ, prav tam).
- ³⁹ Natisnjena je v isti zbirki (Moški zbori, uglasbil F. Ferjančič, v Ljubljani: Katoliška bukvarna, 1906, str. 1–3. V: Vestnik SKSZ, prav tam).
- ⁴⁰ Besedilo te pesmi je ohranjeno v dopisu z naslovom Iz Zagorja (Glasnik III, str. 27), kjer beremo o Zagorju: "Mladeniči katoliškega delavskega društva so si prostovoljno ustanovili pevski kljub 'Zarja' ... Dr. Krek, poseben prijatelj delavske mladine, je Zarji zakrožil nastopno pesem". Nato sledi pesem brez naslova, katerega sem torej dodal sam. – Op. J. E. Krek.
- ⁴¹ Vestnik SKSZ, prav tam.
- ⁴² Prav tam.
- ⁴³ Prav tam.
- ⁴⁴ Prav tam. Verjetno župnik v Selcih (?).
- ⁴⁵ Prav tam.
- ⁴⁶ Prav tam. Nepravilno je navedeno: Neapolski (motiv).
- ⁴⁷ Prav tam in <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi459492/> (28. 11. 2016).
- ⁴⁸ Prav tam. Obe zadnji omenjeni Krekovi pesmi (Pesem ujetnika na Laškem in Pesem ujetnika na Ruskem iz ene in iste Krekove dramske oz. ljudske igre Ob vojski) naj bi zatorej uglasbil S. Premrl. V njegovem opusu ju žal nismo našli, zato ni

nobenega dokaza, kajti rokopisa naj bi hranilo Slovensko katoliško izobraževalno društvo v Šk. Loki. Prepis istih pa naj bi imel katehet Anton Anžič v ljubljanskem trnovskem župnišču.

⁴⁹ Prav tam.

⁵⁰ Prim. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi125452/> (28. 11. 2016).

⁵¹ Prim. Vestnik SKSZ, prav tam. Objavljena je bila v časniku Slovenec, 1921, št. 258, s pristavkom, "da je on (K. Adamič; op. p.) ta prevod skomponiral".

⁵² NUK-GZ.

⁵³ Na občnem zboru Društva Krekove mladine v Celju so jo 10. 2. 1924 razglasili za himno vsega krščansko-socialnega delavstva (prim. Izbrani spisi, II., str. 47 in op. 1).

⁵⁴ Prav tam, str. 93 in op. 1.

⁵⁵ Prav tam.

⁵⁶ Prav tam, str. 102.

⁵⁷ Trobina S., Slovenski cerkveni skladatelji, str. 99, 103, 129.

⁵⁸ Prim. J. E. Krek, Izbrani spisi, II., 1927, str. 3–4.

⁵⁹ Spis je izšel leta 1927 pri Družbi sv. Mohorja.

⁶⁰ Prim. J. E. Krek, Izbrani spisi II., 1927, str. 61–62 in 65–66. Eno od zadnjih predstav te burke sem si ogledal in ji prisluhnil v okviru Krekovega leta (2017) v Krekovem domu v Selcih (30. 9. 2017) v izvedbi Kulturno-turističnega društva Dražgoše in režiserja Roka Pintarja. Lahko rečem (povsem objektivno), da sem bil vsaj v tistem delu Krekovih didaskalij (tj. avtorjevih opomb ob besedilu igre z navodili igralcem in režiserju), ki se dotika petja in glasbe, razočaran. Tukaj naj izpostavim zgolj (slabo) enoglasno moško petje in solistične nastope harmonikarja. Tako po repertoarju, tj. izboru odpetih pesmi in odigrane (solistične inštrumentalne) glasbe za harmoniko, kot po izvedbah predstava ni bila niti na ravni sedanjega sicer še vedno amaterskega, tj. ljubiteljskega gledališča, ljudskih iger, ljudskega odra. Če je bilo morda solistično (moško) petje še kar na ravni pričakovanega, pa seveda vse to za ansambelsko (a cappella, tj. brez spremljave) ali vokalno-inštrumentalno glasbo ni bilo na nikakršni ravni: niti po izboru, kaj šele po kvaliteti (razglašeno!). V glasbi k tej in taki ljudski igri ali celo burki bi seveda pričakovali glasbo iz tistih, Krekovih časov (nekaj manj kot sto let nazaj), ne pa da tudi tukaj slišimo danes sicer kvalitetno in aktualno Avsenikovo ali/in Slakovo glasbo.

⁶¹ Navajam po kronološkem redu nastanka skladb na Krekova besedila, poezijo.

⁶² Skladatelj F. Ferjančič je študiral teologijo v Ljubljani in bil leta 1890 posvečen. Najprej je bil štiri leta kaplan na Trnovem na Notranjskem, potem v ljubljanskem Trnovem in nato pri sv. Jakobu v Ljubljani. Povsod je vodil zборе. V letih 1906–17, torej 11 let, je bil podravnatelj ljubljanskega semenišča in je tam poučeval koral. V letih 1919–43 je bil kanonik v Novem mestu. Glasbo je študiral pri Danilu Fajglju (1840–1908) in Angeliku Hribarju (1843–1907) v Gorici ter pri Antonu Foersterju (1837–1926) v Ljubljani. Izpopolnjeval se je tudi v tujini (Regensburg, 1894 in Seckau, 1905). Vodil je moški in ženski zbor Katoliškega delavskega društva (1894–1917), poučeval petje v bogoslovju, v orglarski šoli cerkveno glasbeno zgodovino in liturgiko. Pisal je povečini zborovske skladbe v cecilijanskem duhu (to je bilo gibanje za prenovo katoliške cerkvene glasbe v 19. stol.), zaslovel pa je s priredbami slovenskih ljudskih pesmi. Leta 1906 so izšli njegovi Moški zbori, 1909 pa še Mešani in ženski zbori.

Literarna dela

Franc Tušek
Minka Drol – Poharjeva

Franc Tušek

Tašča in snaha

Stara Kotarca se je že ves teden slabo počutila. Vedela je za svoje težave: oslabela srčna mišica ne odvaja vode iz telesa in ta se nabira v njem, pritiska na pljuča in otežuje dihanje. Druga težava je njen hrbet. Zdravnik pravi, da ima obrabljen hrustanec med hrbtenci, in kadar mednje vskoči živec, jo ščiplje in zbada, da je kaj.

Čeprav Kotarca, ki je bila pridna in delavna, ni nikoli veliko počivala, je takrat, ko so bile bolečine le hude, odšla v svojo sobo, legla v posteljo in se odpočila.

Tudi tistega mrzlega jesenskega dne, ko je na nji-ruvala korenje, so bolečine postajale vse hujše. Pošteno jo je zeblo v roke, iz izkušenj pa je vedela, da nizka temperatura pripomore, da se bolečine v križu še okrepijo.

"V tem mrazu pa res ne bi smela iti iz hiše," je Kotarca govorila sama s seboj. "Pa ne gre drugače, saj mlada dva tudi ne zmoreta vsega. Zima se vse bolj bliža, pa ne drv ne stelje še nimamo zadosti. Kolikor bom le mogla, jima bom pomagala."

Izpulila je zadnje korenje, se z muko zravnala in se ozrla po njeni. Lep je bil pogled na peso in korenje, vsako zase lepo zloženo v kupe. Zadovoljno si je pomela otrple prste in odšla proti domu.

Pred hlevom je srečala sina, pa mu je dejala: "Peso in korenje sem poruvala, zdaj pa grem takoj ležat, ker me v križu tako zbada. Bosta že z Veroniko pripeljala domov in obrezala."

Na pragu jo je pozdravila štiriletna vnukinja Vida: "Mama, ali vas zebe?"

"Boli me še bolj, kot pa zebe," je odvrnila Kotarca. "Hitro obleci pižamo, pa greva spat, vidiš, da je že noč!"

"Ne, ne glem, molam še lisanko pogledat," je odvrnila Vida in stekla v dnevno sobo, kjer se je slišal televizor. Govorila je z otroško piskajočim glasom

in pri posameznih besedah je čudno zajemala sapo. Namesto črke r je izgovarjala l in vsakemu, ki je slišal to zanimivo govorico, je šlo na smeh.

Kotarca se je ulegla v posteljo, na hlevu pa je zapropotal traktor. Vedela je, da gresta sin in snaha na njivo po kuho.

"Hvala Bogu, da si je Silvo poiskal tako dobro in pridno ženo," je pomislila Kotarca in sklenila roke v pobožno molitev. "Pa ne samo za Silva, tudi do mene je Veronika zelo dobra. Pet let je že pri hiši, pa še ni prišlo do nesporazuma med nama, kaj šele do prepira. Med nama pa res ni nobenih nesoglasij, o vsem se lepo pomeniva in pogovoriva," je razmišljala Kotarca.

V križu jo je spet zbadlo in polglasno je zaječala. Ob misli, da celo noč ne bo zaspala, jo je obšel strah. Bolečine in nespečnost naredijo noč moreče dolgo in težko pričakovanega jutra ni od nikoder.

Pogled ji je ušel skozi okno. Vzhajajoči mesec na obzorju se je skrival za vrhovi smrek. Redke zvezde, ki so migljale na nebu, so bile močno oddaljene. S tem so naznanjale, da bo še lepo vreme.

Bližajoči se ropot traktorja je naznanil, da Silvo in Veronika že peljeta kuho z njive. Medla svetloba traktorskih luči je švignila skozi okno, oplazila stene in strop Kotarčine sobe in takoj nato izginila.

Pred hlevom je Silvo traktor ustavil in Veronika je stopila v hišo. Odprla je vrata dnevne sobe in zagledala Vido, ki je buljila v televizor.

"Ja, kako da še nisi šla spat?" je z dvignjenim glasom spregovorila Veronika. "Kje so pa mama?"

Kotarca je slišala, kako je Veronika zaloputnila z vrati. "Slabe volje je, ker je vsa premražena," je pomislila.

"Vsaj otroka bi morala jaz spraviti v posteljo, da se ne bi ona še z njim mudila. Pa večerjo bi morala sku-

hati, ker imata onadva še z obrezovanjem toliko dela. Preden bosta dokončala, bo ura že krepko čez polnoč. Da, res bi morala ..., toda kako? Saj še ležim težko ..."

Po veži so se zaslišali koraki. Veronika je odprla vrata in porinila hčerko v Kotarčino sobo, osvetljeno z mesečino.

"Zdaj pa takoj v posteljo in glej, da noben večer ne boš več tako dolgo zijala v televizijo!" Veronika je še vedno govorila z nejevoljnim glasom in trdo zaprla vrata.

Vida je stekla h Kotarčini postelji in se stisnila k babici pod odejo.

Ko je pred dvema letoma umrl Kotar, se je mala Vida preselila v njegovo posteljo, da stare mame ni bilo strah. Pa je malokdaj ležala v njej. Običajno je zlezla k babici, kjer je bilo toplo, pa še tako varno se je počutila.

"Mama, a veste, kaj je lekla mamica, ko sem ji lekla, da ste šli spat?"

Kotarca je z zanimanjem prisluhnila.

"Je lekla: 'A zdaj, ko bo tleba oblezovat kolenje, je pa ta klava stala šla spat.'"

Kotarca je od presenečenja onemela in ni mogla do besede. Končno je le spregovorila: "A tako je rekla mamica? To pa ni pridna, ker tako govori!"

Vida je hitro zaspala. Kotarci pa so bolečine in ta zadnja novica pregnali sleherni spanec z oči. Celo noč je razmišljala o svoji snahi.

"Takoj zjutraj ji bom povedala, da jaz nisem nikakršna krava, pač pa njena tašča, in da naj o meni malo bolj spoštljivo govori," je sprva sklenila.

"Ne, Veronika ni tako dobra, kot sem si zamišljala. Dokler ji bom lahko delala in garala, me bo še spoštovala. Ko bom pa kdaj onemogla, potem bom odveč pri hiši in bom zanjo res samo stara krava."

Kotarca je razmišljala in razmišljala.

Ko se je pričelo daniti, pa se je domislila takole: "Niti z besedo ne bom snahi omenila, kar mi je Vida zaupala. Veronika je bila vsa premražena in utrujena, pa je v svoji nejevolji spregovorila te grde besede. Vsekakor pa ji te besede niso prišle iz srca, pač pa le iz ust. Tega ji ne gre zameriti. Takšni smo pač ljudje."

Jesen

*Najlepši letni čas
za mene je jesen,
po moji sodbi
ta čas prav gotovo je meden.*

*Meden pa zato,
ker nas s pridelki nagrajuje,
od poljščin pa do sadja
vsako leto nam daruje.*

*Dnevi se krajšajo,
vročina že je popustila,
megla občasno nas obišče,
prva slana nam že je pobelila.*

*Res čudovita je narava,
rdečerjavih barv so gozdovi,
z vej pa se nam ponujajo
najrazličnejši plodovi.*

*Hvala Ti, jesen bogata,
hvala Ti za vse darove,
hvala Ti za lepo krajino,
pa še hvala Ti za pobarvane gozdove.*

Oznanjevalci pomladi

*Slišal se je nežni glas:
"cin-cin!" in "cin-cin!"
Zvonček ves dišeči
se je oglašal iz dolin.*

*V bregu kopnem se je čulo:
"Dober, dober dan!"
V lepi vijoličasti barvi
se predstavljal je žafran.*

*Pa so se še oglasili
telohi, mačice, vijolice,
za njimi pa še druge
lepo cvetoče rožice.*

*Uskladili so glasove
in zapeli so v en glas:
"Mi oznanjevalci smo pomladi,
naravi pa smo v okras!"*

Minka Drol – Poharjeva

O predraga vas domača

Rodila sem se v lepi gorski vasi Sorica vernim in kmečkim staršem z več otroki. Dva sta umrla še majhna, bila sta dvojčka, bratec in sestra. Lepo smo se razumeli med seboj, saj smo bili vsi vesele narave.

Še lepše pa je bilo zato, ker se mati in oče med seboj nista prepirala, spoštovala sta se. Pa tudi vzgajala sta nas lepo. Rekla sta, da moramo biti pridni, delavni in pošteni.

Preživljali smo se s sadjarstvom, poljedelstvom, živinorejo in gozdarstvom. Uživali smo samo domačo hrano. Samo za praznike je mati kupila belo moko, da je potem naredila potico in pa krofe. Ko je mati mesila kruh, sem jo opazovala, in tako sem se počasi tudi jaz navadila in si ga potem tudi kdaj spekla.

V službo nisem hodila, saj smo imeli doma na kmetiji vsi dosti dela od pomladi do zime. Pozimi pa sem klekljala, prodala čipke in tako tudi sama kaj zaslužila. Klekljati me je naučila stara mati in to je bilo zame nekaj najlepšega.

Rada sem prepevala in sem bila več let cerkvena pevka. Pri hiši smo imeli citre. Oče je znal kakšno zaigrati in ob zimskih večerih je igral na citre, zraven pa smo tudi zapeli. Očeta ni več, citre pa so še pri hiši in čakajo, da jih bo prijela kakšna roka in zaigrala na njihove strune.

Poročila sem se k sosedu, k Poharju. Nisem šla delat v tovarno, rada sem bila gospodinja, veselilo me je kmečko delo, pomagala sem staršem, ko sta se postarala, in vzgojila dva sinova.

Vedno sem rada pisala pesmice. Kar sem doživela, dobro ali slabo, veselo ali žalostno, je privrelo iz srca. Veliko sem jih zapisala, nekatere so samo v mojem spominu.

O predraga vas domača, kako se meni lepa zdiš!

*Tu je moja rojstna hiša, v njej rodila me je mati,
v zibelki me zibala.*

Kolk večerov je ob meni stala, da sladko sem jaz zaspala.

Učila me je govoriti, delati in pa moliti.

*Ko pa zrasla sem v dekle in je mati onemogla,
takrat pa jaz ob njej sem stala, z vso ljubeznijo ji pomagala.*

Materi

*Ko mater pokoplješ, srce te boli,
je težko slovo in duša ihti.*

Oj mati, kje si?

Nič več me ne sliši, pokojno zdaj spi.

*Počivaj v miru, saj v življenju imela si veliko
težkih dni.*

Oči zaman te iščejo, želijo uzreti tvoj obraz.

Ušesa več ne slišijo tvoj dobri, mili glas.

Ostali zdaj so le spomini

in slike iz minulih dni.

Sadovi pridnih rok pustili neizbrisne so sledi.

Adventni čas

*Prišel je adventni čas
in Marija je spet priromala med nas.*

*O Marija, ti Kraljica,
ti si naša Pomočnica!*

*Tebi na čast smo rožni venc zmolili
in pa pesem ti zapeli.*

*Tu pri nas boš prenočila,
jutri pa se spet drugam boš preselila.*

*O Marija, hvala ti,
ker nas obiskala si.*

Večer

*Ob večerni uri vračam s polja se domov
utrujena, a zadovoljna, ker sem delo dokončala,
sedaj lahko bom sladko spala.*

*Čez noč nabere novih si moči
za novo jutro, ki se porodi.*

Spomini

*V šopek povezala sem spomine
in jih položila staršem na grob.*

*Vse je minljivo, tudi bolečina,
življenje teče dalje, kaže novo pot.*

Vsako jutro sonce vzide, vsak večer se poslovli.

Vsak dan znova v mojem srcu

lep in drag spomin oživi.

*Spomin na moja mlada leta, ki bila zares so lepa,
zraven mame in očeta in ob ljubih bratih dveh.*

Ob božiču

*Ko se božič približuje, srce moje se raduje.
Ko pa pride svet večer, v meni se naseli mir.
Čisto tiho pride vame, me preplavi, vso objame.
Oj ta mir, božični mir, naj bo v meni celo leto,
da lepo mi bo na svetu.*

Voščilo

*Toplo besedo in smeh v očeh
iskreno želimo si v prazničnih dneh.*

*Naj zdravja in srečnih trenutkov nešteto
nasuje obilo nam novo leto.*

*Ko se prižgejo praznične luči
sredi mrzle, bele zime,
prijateljstvo ogreje naša srca in želje
vzpno se iz srca v višine.*

Pomlad

*Skozi okno gledam v pomlad,
po stari poti se je spet vrnila,
s ptičjim petjem je naravo prebudila.
Na nebu sončni žarki se igrajo,
na steni ura kaže čas, ki se izteka,
brez besed, brez želja gledam skozi okno
v ta pomladni dan.*

*Že klije iz zemlje travca zelena,
saj pomlad prišla je naokrog.
Na nebu pa sonce zlato se smeje,
da nam ogrelo bo srce hladno.
Med travco tud rožice bodo cvetele,
iz njih šopek si naredim,
v vazico lepo ga bom položila,
da sobico mojo mi bo krasil.*

Srnica

*Tam na gozdni jasi
mala srnica se pase.
Oh, kako bi rada odnesla te domov,
da pri življenju bi te ohranila,
ker se bliža mrzla zima.
Ko počasi se ji približujem,
takrat pa zagleda me
ter hitro v gozd zbeži
k svoji mami.*

Minevanje

*Kako hitro čas beži,
da mu skoraj slediti ni.
Nič ne sprašuje, se ne ustavi,
ne moreš ga ujeti, da bi ga vprašal,
kam se mu tako mudi.
Samo spomini ostanejo.*

Prazna vas

*Pod Ratitovcem je vasica, ki obdaja jo meglica.
Ko pa sončece posije, megla se za goro skrrije.
Ta vasica zdaj je prazna, vsi so odselili se,
v njej ni petja in ne smeha, kot ga nekdaj je bilo.
Morda pa nekoč, čez leta življenje v vas povrne se,
takrat zopet bo veselo, kot včasih je bilo.*

Vse mine

*Sem le popotnik na tem svetu, ki bori se iz dneva v dan.
Ko pa zadnja ura pride, v slovo mi zvon zapel, bim bam!
Takrat hladna mi gomila zadnji bo moj dom,
v miru v njej počivala jaz za vedno bom.*

Pesmi je izbrala in uredila za objavo Jožica Kačar.

*Hvala, Minka, da si mi zaupala svoje zapiske.
Dolgo si imela pomisleke in bila prepričana, da so preveč preproste za objavo.
Tvoje pesmi so iskrene, občutene, tople.
Dotaknile so se me in vem, da jih bodo radi prebiral tudi bralci Železnih niti.*

Občinski nagrajenci

Jože Bogataj

Na podlagi 8. člena Odloka o podelitvi priznanj občine Železniki (Uradni list RS, št. 87/2012) in na predlog Komisije za mandatna vprašanja, volitve in imenovanja je dne 28. 3. 2018 župan občine Železniki objavil razpis za zbiranje pobud za podelitev priznanj občine Železniki v letu 2018 (št. 094-1/2018-001).

Občinski svet občine Železniki je na 25. redni seji, ki je bila dne 7. 6. 2018, na predlog Komisije za mandatna vprašanja, volitve in imenovanja sprejel sklep št. 356-363/2018 o prejemnikih priznanj občine Železniki v letu 2018.

Po sklepu uredništva Železnih niti nadaljujemo tudi z objavo občinskih nagrajencev za nazaj, v tej številki za leti 2010 in 2011. Avtor članka si za potrebe objave v zborniku in zaradi uredniške politike pridržuje pravico skrajšati ali kako drugače prilagoditi predolgo besedilo iz uradne utemeljitve za posameznega občinskega nagrajenca. Uradne utemeljitve so objavljene na spletni strani Občine Železniki.

Župan mag. Anton Luznar.
Foto: Aleksander Čufar

Nekaj poudarkov iz govora župana mag. Antona Luznarja na slavnostni akademiji 29. junija 2018

Spoštovane občanke in občani, gostje, dobitniki priznanj, učenci z izjemnim uspehom v vseh letih osnovne šole, odličnjaki v vseh letih srednje šole, gradonačelnik iz Lepoglave, podžupan iz Bohinja, gospoda župnika, ravnateljji, direktorji podjetij, častni občani, svetnice in svetniki, predstavniki občinske uprave, predstavniki krajevnih skupnosti in društev, nastopajoči!

Prisrčen pozdrav in dober večer želim vsem v imenu občine Železniki in tudi v svojem imenu.

Danes praznujemo občinski praznik en dan prej zaradi vseh prireditvev v okviru Čipkarskih dni. Sicer praznik občine obeležujemo 30. junija, kajti na ta dan 973. leta so bili v darilni listini prvič omenjeni kraji z območja naše občine. V tej darilni listini je nemški cesar Oton II. podaril ozemlje Selske doline in Škofje Loke freisinškemu škofu.

Tudi letos občinsko praznovanje zaznamujejo številne športne in kulturne prireditve, ki potekajo že celotni junij. V teh dneh potekajo v Železnikih že 56. Čipkarski dnevi, ki so najstarejša kulturno-etnografska prireditve v naši občini in tudi ena najstarejših v Sloveniji. Prestavljeni Čipkarski dnevi tako prvič sovpadajo z občinskim praznikom. Preko programa Evropa za državljane smo tudi letos uspeli pridobiti evropska sredstva, s katerimi smo Čipkarske dneve še obogatili. Včeraj je bilo slovesno odprtje v kulturnem domu, zaključujejo pa se v nedeljo z nastopom glasbenikov, plesalcev in s klekljarskim tekmovanjem pred obnovljenim plavžem in kasneje z veselico. Vmes pa se bo zvrstilo veliko prireditvev, lahko pa si ogledate tudi zanimive razstave čipk. Jutri pa bo potekal tudi 5. Rally Železniki.

Spoštovani prejemniki priznanj, učenci z izjemnim uspehom, dijaki odličnjaki. S svojim zgledom dokazujete, da se z delom, znanjem in vztrajnostjo lahko dosežejo visoki cilji.

Najprej se zahvaljujem in čestitam prejemnikom občinskih priznanj. S svojimi prizadevanji in delom na gospodarskem, družbenem in kulturnem področju ste veliko pripomogli k skupnemu dobremu. S prizadevanostjo in zagnanostjo ste v okolju vtisnili prepoznaven pečat in pripomogli k temu, da je naša občina uspešna in da se občani v njej dobro počutimo.

Priznanja podeljujemo tudi učencem osnovne šole za izjemen uspeh v vseh letih šolanja in dijakom srednjih šole za odličen uspeh v vseh letih srednješolskega izobraževanja. Svoje nadpovprečne uspehe ste dosegli z nadarjenostjo, pridnostjo in vztrajnostjo. Po zasluženih počitnicah vas bo pot vodila nabirat znanje na srednje in visoke šole. Želim vam, da izkoristite vse tiste prednosti in danosti, ki jih imate, in vse tiste, ki vam jih ponuja današnji čas. Zagotovo ste na pravi poti, za kar so zaslužni tudi vaši starši, učitelji in ravnatelji.

Zahvaljujem se tudi občinskim svetnikom, podžupanu, sodelavcem v občinski upravi, župnikoma, ravnateljem, direktorjem podjetij, predstavnikom krajevnih skupnosti, društev in skupin, ki kakor koli prispevate k boljšemu življenju v naši občini.

Ob koncu se želim zahvaliti tudi vsem, ki ste sodelovali v pripravah za današnjo prireditev, in tudi vsem nastopajočim na današnjem večeru.

Vsem zbranim iskreno čestitam ob občinskem prazniku in vam želim prijeten večer.

Občinski nagrajenci za leto 2018

s sklepom št. 356-363/2018

Občinski nagrajenci za leto 2018. Foto: Simon Benedičič

Občinski svet občine Železniki podeljuje

listino častne občanke za leto 2018

dr. JOŽICI REJEC

(rojena 20. marca 1955, stanujoča Knape 14, Selca)

za življenjsko delo na gospodarskem in družbenem področju.

Predlagatelji: Domel Holding, d. d., Železniki, Občinski odbor SLS Železniki, Občinski odbor NSi Železniki.

Obrazložitev pripravil: mag. Matjaž Čemažar.

Dr. Jožica Rejec.

Foto: Simon Benedičič

UTEMELJITEV

Dr. Jožica Rejec je že v rani mladosti začutila svoj talent na tehničnem področju, zato je svoje znanje pričela nabirati v srednji tehnični šoli in ga nadgradila na Fakulteti za elektrotehniko. Svojo karierno pot je pričela v razvoju takratne Iskre kot elektroinženirka, vodila oddelek projektantov, vrsto let vodila področje razvoja in kakovosti ter leta 2006 prevzela mesto predsednice uprave podjetja Domel.

Po prevzemu vodenja podjetja je bila dr. Rejčeva soočena z vrsto izzivov, od katastrofalnih poplav v letu 2007, ki so podjetju povzročile veliko ekonomsko škodo, do gospodarske krize v letih 2009 in 2012. S svojim načinom vodenja, za katerega sama pravi, da je avtentičen, je uspela podjetje Domel razviti v uspešno in svetovno konkurenčno podjetje ter globalnega razvojnega dobavitelja na zahtevnih trgih. Podjetje je v času njenega vodenja razširilo področje delovanja z električnih motorjev za sesalnike in kuhinjske aparate tudi na EC motorje za prežračevalne in klimatizacijske sisteme, vrtno opremo, industrijska puhala in motorje ter komponente za avtomobilsko industrijo. Domelovi izdelki so danes prisotni v izdelkih vseh pomembnih proizvajalcev sesalnikov, kot so Phillips, Kärcher, Rowenta, Electrolux in Hyla, medtem ko se EC motorji nahajajo tako v Stihlovih baterijskih vrtnih orodjih višjega cenovnega razreda kot v orodjih Husqvarne.

Dr. Jožica Rejec je spoštovana tako med sodelavci kot partnerji. V letih njenega vodenja podjetja se je kultura podjetja razvijala na vrednotah in vidikih trajnostne inovativnosti. Z močnim občutkom za družbeno odgovornost se je podjetje aktivno vključevalo v lokalno okolje in podpiralo tako infrastrukturne projekte kakor tudi različne dogodke s športnega in kulturnega področja. Značilnosti Domelove kulture so ustvarjalni in ambiciozni zaposleni, ki razumejo zahteve trga in rastejo skozi vrednote podjetja. V letih njenega vodenja se je število kvalificiranih delovnih mest povečalo za 100 %, število zaposlenih pa za 25 % in jih je sedaj 1375. Ob razviti kadrovske politiki pa imajo tudi izjemno štipendijsko politiko, s katero podpirajo več kot 90 mladih na različnih stopnjah izobraževanja.

Najožji sodelavci jo vidijo kot osebo dejanj in osebo, ki zna pohvaliti uspehe. Dr. Rejčeva velik pomen pripisuje spoštovanju, postavljanju skupnih ciljev, dajanju svobode zaposlenim, sodelovanju in zaupanju. Pri svojem delovanju stremi k zagotavljanju občutka varnosti v podjetju, zastavljanju dolgoročne vizije ter ne dopušča tarnanja in lenobe. Kot svoj največji dosežek vidi vzpostavitev odprtosti, na podlagi katere lahko vsak zaposleni poda nove ideje, predloge in rešitve za določeno vprašanje, kar vodi do večje učinkovitosti in novih inovacij, ki jih družba denarno nagradi.

Skrb za inovativnost ni prisotna samo v okviru podjetja, ampak tudi v družbeno odgovornem življenju dr. Rejčeve. Od leta 2013 je soustanoviteljica in predsednica Zavoda za spodbujanje podjetnosti mladih, ki s pomočjo izkustvenega učenja razvija in spodbuja podjetniško žilico mladih. Po štirih letih izvajanja programa Junior Achievement so rezultati sledeči: 150 dijaških podjetij, 1.000 vključenih dijakov, 30 sodelujočih srednjih šol in 50 usposobljenih mentorjev profesorjev.

Za svoje delo in uspehe podjetja je prejela priznanje ambasador znanja Life Learning Academia (2014), nagrado za najboljše MBA diplomate (IEDC Poslovna šola Bled, 2014), nagrado za izjemne dosežke v gospodarstvu (Časnik Finance, 2014) in nagrado za izjemne gospodarske dosežke (GZS, 2016). V letošnjem letu je Združenje Manager podelil dr. Jožici Rejec priznanje za življenjsko delo na področju menedžmenta.

V prostem času pa se doktorica elektrotehnike posveti poslanstvu biti babica šestim vnukom, se uči igrati klavir, poje v cerkvenem pevskem zboru, bere, rada kolesari in uživa v svoji drugi strasti, tj. vrtnarjenju.

Železniki, 30. junij 2018

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje

plaketo za leto 2018
MARJANU ŽITNIKU

(rojen 21. julij 1955, stanujoč Na Kresu 20, Železniki)

za odmevne dosežke na področju industrijskega oblikovanja.

Predlagatelji: Domel Holding, d. d., Železniki, Muzejsko društvo Železniki,

Strokovni svet za kulturo Javnega zavoda Ratitovec.

Obrazložitev pripravil: mag. Matjaž Čemažar.

Marjan Žitnik.
Foto: Simon Benedičič

UTEMELJITEV

Marjan Žitnik, rojen leta 1955 na Češnjici, se je po končani Srednji šoli za oblikovanje zaposlil v Iskri Commerce v Ljubljani. Leta 1990 je diplomiral iz industrijskega oblikovanja na Ljubljanski Akademiji za likovno umetnost pod mentorstvom prof. Saše Maechtiga in prof. Staneta Bernika. Istega leta je pridobil status samostojnega ustvarjalca v kulturi. Uveljavil se je tako na področju klasičnega kot specializiranega oblikovanja. Oblikuje pohištvo, igrala, zdravstvene pripomočke, stroje in naprave.

Je avtor več samostojnih in soavtor številnih skupinskih razstav. Za svoje oblikovalske dosežke je prejel več pomembnih nagrad, med njimi tudi priznanje za odličnost Svetovnega združenja oblikovalcev ICSID na BIO 15 (Ljubljana, 1996), bil pa je tudi nominiran za nagrado Prešernovega sklada in Župančičevo nagrado. Leta 2006 je za delo v povezavi z integriranimi usmerniki zraka prejel nagrado inovator leta. Za oblikovanje sesalnika Aqua Viva je leta 2013 prejel priznanje oblikovalski presežek DOS-a, v letu 2014 pa priznanje PLUS X AWARD za inovativni proizvod in nagrado PLUS X AWARD za najboljši proizvod leta 2014. Znan je po svojem stolu za sv. Urbana, v letu 2013 pa je bil stol Komet sprejet v stalno razstavo sedežnega pohištva Narodnega muzeja Slovenije.

Marjan Žitnik je član društva oblikovalcev Slovenije in Združenja umetnikov Škofja Loka.

Matija Murko je o Žitnikovem delu v spremni besedi ob neki razstavi zapisal: "Srečanje z njegovimi predmeti in napravami je prijetno in sproščujoče, ker ti izdelki ne poučujejo, ne omejujejo, ne silijo v določen življenjski slog. So odgovor na vprašanje, kako je lahko stvar boljša, bolj prijazna in - vsem purističnim teoretikom oblikovanja navkljub - tudi lepša. V tem odgovoru se skriva kvaliteta Žitnikovega oblikovanja v razponu od kmetijskih strojev do plastenke za pitno vodo."

S podjetjem Domel je Žitnik pričel sodelovati na področju industrijskega oblikovanja električnih motorjev in laboratorijskih naprav. Oblikoval je zunanost laboratorijske centrifuge ter določil oblikovne značilnosti elektronsko komutiranih motorjev za pogon ventilatorjev. Z njegovimi oblikovnimi idejami zunanost motorjev ponazarja robustnost, zanesljivost in tehnološko dovršenost, kar je ključno pri trženju teh izdelkov na globalnem trgu elektromotorjev.

Marjan Žitnik je v svojem življenjskem opusu dodal 19 podeljenih modelov in zaščit intelektualne lastnine ter prispeval preko 20 izdelkov v seznam industrijsko oblikovanih predmetov, vključenih v stalno zbirko industrijskega oblikovanja Arhitekturnega muzeja Ljubljana.

Občinski svet občine Železniki podeljuje

plaketo za leto 2018

JOŽETU PREZLJU

(rojen 28. januarja 1958, stanujoč Studeno 1, Železniki)

za aktivno delovanje na različnih področjih življenja.

Predlagatelj: Občinski odbor SD Železniki.

Obrazložitev pripravil: Leopold Nastran.

Jože Prezl.

Foto: Simon Benedičič

UTEMELJITEV

Jože Prezl je bil rojen 28. 1. 1958 v Kranju. Osnovno šolo je obiskoval v Železnikih, Srednjo šolo za jaki tok pa v Kranju. Na Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo je leta 2003 pridobil naziv diplomirani varnostni inženir. Je oče dveh otrok.

V Planinskem društvu za Selško dolino je poleg rednih dežurstev sodeloval pri izgradnji zbiralnika za vodo in izgradnji žičnice na Ratitovcu. Kot aktiven član v Alpinističnem odseku Železniki je postal njihov predsednik. Eno leto je bil tudi vodja planinske šole na Osnovni šoli Železniki.

Konec sedemdesetih let je začel delati v Zvezi socialistične mladine Železniki in postal je predsednik Občinskega odbora, po funkciji pa še član Krajevne skupnosti. Organiziral in udeležil se je mnogih delovnih akcij. Med drugim je bil predsednik gradbenega odbora za izgradnjo kanalizacije na Zalem Logu.

Leta 1984 je bil izvoljen za profesionalnega sekretarja Zveze socialistične mladine občine Škofja Loka. Zaradi nestrinjanja s takratno politiko oblasti do delavcev je po desetih mesecih odstopil.

Dva mandata je bil član Izvršnega odbora sindikata Domel. Uprl se je prevzemu podjetja s strani tujega kapitala in bil je ustanovitelj Kluba delničarjev podjetja Domel, ki je pridobil večino zaposlenih. Tako so se uspešno ubranili sovražnemu prevzemu. Še danes je Domel v lastništvu zaposlenih.

Jože Prezl je bil dva mandata v Izvršnem odboru Sveta delavcev in je veliko prispeval za delavsko participacijo.

Kot član stranke Socialnih demokratov je od leta 2008 predsednik občinskega odbora Železniki. Dva mandata je svetnik v občinskem svetu občine Železniki.

Leta 2008 so bili Socialni demokrati v Vladi Republike Slovenije in Jože Prezl je preko ministra za promet, g. Patrika Vlačiča, uspešno lobiral, da so se pridobila sredstva za obnovo v poplavah uničene ceste v Davčo v višini 22 milijonov evrov, od tega 75 % evropskih sredstev.

Leta 2006 je registriral popoldansko podjetje za varstvo pri delu in dejavno vplival na to področje v različnih podjetjih. Leta 2015 je tako dobil nagrado Avgusta Kuharja kot najboljši varnostni inženir v Sloveniji. V podjetju ima eno zaposleno ter je sponzor in donator več društvom v občini in izven: Turističnemu društvu Zali Log, Športnemu društvu Kamikaze, Prosto-voljnemu gasilskemu društvu Železniki, Rokometnemu društvu Alples, Malemu maratonu v Škofji Loki, Futsal ekipi Aspekt.

Železniki, 30. junij 2018

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje
priznanje za življenjsko delo prostovoljcev za leto 2018
MIRANU BENEDIČIČU

(rojen 11. oktobra 1943, stanujoč Racovnik 53, Železniki).

**Predlagatelji: Občinski odbor SLS Železniki, Župnija Železniki,
 Občinski odbor NSi Železniki.**

Obrazložitev pripravila: Tadeja Šuštar.

Miran Benedičič.
 Foto: Simon Benedičič

UTEMELJITEV

Miran Benedičič, po domače Lorencov Miran, rojen leta 1943 v Železnikih, je v kraju in izven njega najbolj poznan kot mojster skrila. Njegova druga vseživljenjska služba je služba ključarja.

Njegovo znanje obdelovanja skrila in delo z njim se je začelo, ko je začel skrbeti za svojo lastno streho nad glavo, ki je bila krita s skrila. In rečemo lahko, da je bil Miran na področju skrila samouk. Kot preudaren mojster je že takrat začel zbirati star skrila, ki ga je nato pripravil za ponovno uporabo. Zato je še danes vesel, če izve, da kje menjajo s skrila krito streho, saj lahko, če mu dovolijo, obnovi svojo zalogo skrila. V tem času je pokrival vsaj dvajset novih kapelic, ne le v Selški dolini, ampak tudi izven nje. Med drugim je pokrival tudi kupolo na cerkvi loretske Matere Božje v Suši, kar je bilo zelo zahtevno delo. Poleg tega je v času, ko višinska dela niso bila tako strogo zakonsko opredeljena, pomagal mnogim lastnikom vzdrževati in ohranjati njihove s skrila krite strehe, ki so pogosto tudi spomeniško zaščitene. Vedno je bil in je še pripravljen prenašati svoje znanje na mlajše, da bi se ohranilo za prihodnje rodove.

Z letom 1993 je postal tudi ključar cerkve svetega Antona in kasneje tudi cerkve svetega Frančiška v župniji Železniki. Skrbi za vzdrževanje, popravila in organizira delovne akcije, zato je sodeloval pri vseh župnijskih obnovah, prenovah in popravilih do danes. Začelo se je z obnovo oz. izgradnjo Antonovega vrtca in nadaljevalo z obnovo cerkve svetega Antona. Pri omenjenih obnovah mu je izredno koristilo znanje dela na višini, tako je izredno veliko lahko prispeval pri obnovi ostrejša tako vrtca kot zvonika in cerkve. Ko so v župniji vse prenovili, uredili in blagoslovili, so prišle poplave leta 2007 in zgodba se je v marsičem ponovila: čiščenje, priprava na obnovo, pospravljanje po obnovi ... in Miranova celodnevna prisotnost. Nato je sledila obnova cerkve svetega Frančiška, ki še ni povsem zaključena.

Miran svoj trud za ohranjanje kulturne in arhitekturne dediščine uresničuje ne le skozi delo s skrila in ključarskimi deli, ampak tudi kot član gospodarskega sveta, ki pomaga pri gospodarjenju z župnijskim premoženjem. 35 let je že postavljaivec kulisnega božjega groba, ki je v župniji od leta 1856. Kar 40 let je zvonar, pritrkovelec. Je član zgodovinske skupine, ki je izdala že dve knjigi: eno o kapelicah na območju Železnikov in drugo o kapelicah na območju Zalega Loga. Pripravili so več razstav. Trenutno se skupina ukvarja s prispevki za zbornik ob 400-letnici župnije Železniki. In ne nazadnje, več let je bil tudi prostovoljni gasilec.

Miran Benedičič je velik ohranjevalec arhitekturne in kulturne dediščine, ki svoje delo opravlja strokovno in prostovoljno. Je tudi človek velikega srca, ki je vedno pripravljen priskočiti na pomoč, če ga kdo potrebuje.

Občinski svet občine Železniki podeljuje
priznanje za življenjsko delo prostovoljcev za leto 2018

JANEZU PRIMOŽIČU

(rojen 30. avgusta 1930, stanujoč Davča 69, Železniki).

Predlagatelj: Turistično društvo Davča, Krajevna skupnost Davča.

Obrazložitev pripravilo: Turistično društvo Davča.

Janez Primožič.

Foto: Simon Benedičič

UTEMELJITEV

Janez Primožič se je rodil leta 1930 v Davči, kjer je odraščal ob starših Janezu in Angeli ter bratu in štirih sestrah. Za delo je poprijel že kot štirileten otrok, ko je pomagal pastirju na Blegošu, kasneje je sam pasel živino doma.

V rani mladosti, ko je tudi na ozemlju Slovenije divjala druga svetovna vojna, je moral svoje življenje večkrat izpostaviti nevarnosti in nuditi pomoč vojakom, ki so si zavetje poiskali v bližini njegovega doma. Po vojni je kot mladenič vestno opravljal prostovoljna dela: pomagal je pri obnovi domov, kuhanju kope, gradnji šole, trgovine in župnišča. V teh letih je tudi začel sodelovati z Rdečim križem, pri čemer je največ časa namenil razdeljevanju paketov hrane in oblačil ljudem, ki so jih potrebovali. Obenem se je redno udeleževal sestankov, občnih zborov in je sodeloval pri zbiranju prispevkov, ki so jih vaščani namenili tej organizaciji. Njegova predanost dobrodelnosti ni imela meja, saj je večji del poti prehodil, zato da je lahko vse obiskal.

Poleg dobrodelnosti Janeza odlikuje tudi skrb za ohranjanje kulturne dediščine. Že leta 1968 je skupaj še z nekaterimi vaščani ustanovil turistično društvo, v katerem kot član upravnega odbora vse od začetka dejavno sodeluje in se redno udeležuje sestankov. Vsako leto pomaga pri organizaciji kulturno-etnografske prireditve Dan teric, na kateri z največjim veseljem prikaže ročno vrtnanje lesenih cevi za vodo, ki so včasih služile kot vodovodni sistem.

Poleg tega je Janez tudi zbiratelj starega orodja. Veliko let je doma shranjeval razna orodja, ki so jih nekoč uporabljali pri delu, a je z leti njihova uporaba zamrla. Želel jih je ohraniti za mlajše rodove, da bi lahko videli, kakšna orodja so uporabljali njihovi predniki. Zbirko orodij je nato poklonil Turističnemu društvu, ki jih je v svojih prostorih postavilo na ogled.

Janez je sodeloval tudi pri snemanju dokumentarnega filma Od lanu do platna in Golcarija na Selškem nekoč.

Janez Primožič velja za vedno dobro razpoloženega gospoda, ki rad pripoveduje o prigodah iz svojega življenja, je široko razgledan in kljub svojim letom vedno pripravljen pomagati.

Železniki, 30. junij 2018

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje
priznanje za življenjsko delo prostovoljcev za leto 2018
VALENTINU KEJŽARJU

(rojen 22. januarja 1946, stanujoč Davča 71, Železniki).

Predlagatelj: Turistično društvo Davča, Krajevna skupnost Davča.

Obrazložitev pripravilo: Turistično društvo Davča.

Valentin Kejžar.
 Foto: Simon Benedičič

UTEMELJITEV

Tine Kejžar se je rodil leta 1946 v Škofji Loki, v delavski družini kot najstarejši od treh otrok. Najprej je skupaj z sestrama odraščal v Škofji Loki. Ko sta februarja 1958 umrla njegova stara starša, ki sta živela v Davči, se je mati skupaj z otroki preselila na kmetijo. Šolanje je od četrtega razreda naprej nadaljeval v Davči. V šoli se je naučil tudi klekljanja, vezenja in pletenja nogavic. Po končani osnovni šoli je nekaj časa ostal na kmetiji, kjer dela ni primanjkovalo. Kasneje je odšel v Črno, kjer se je dve zimi učil kolarstva, da je lahko izdeloval orodje za delo doma.

Vojaški rok je služil v Sarajevu, kjer si je čas krajšal z izdelovanjem domin, rezljanjem šaha iz lesa in vezenjem prtičkov iz svilenih niti. Ko je leta 1967 odslužil vojaški rok, so se najprej lotili gradnje ceste, nato pa še nove hiše. Gradnja je bila težka zaradi nedostopnosti in pomanjkanja gradbenega materiala.

Leta 1973 se je poročil in si ustvaril družino s sedmimi otroci.

Ko se je v Davči ponudila možnost dela v tovarni, je najprej začel z delom v tovarni Iskra, kasneje pa v obratu Niko, kjer se je tudi upokojil.

Še vedno je zelo aktiven in rad ustvarja. Na prošnjo Turističnega društva Davča je začel z izdelovanjem novih statev za prikaz tkanja lanu, saj so bile stare dotrajane. Po ogledu starih statev je sam naredil nove, na katerih sedaj vsako leto tke lan in radovednežem prikaže, kako nastane platno.

Aktiven je tudi pri drugih organizacijah, kot so Rdeči križ, pastoralni svet, Društvo upokojencev. Član Turističnega društva Davča je že 40 let.

Železniki, 30. junij 2018

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje
priznanje za aktivno delovanje društev za leto 2018
TURISTIČNEMU DRUŠTVU DAVČA
 (Davča 22, Železniki).

Predlagatelj: Turistično društvo Železniki.

Obrazložitev pripravilo: Turistično društvo Železniki.

UTEMELJITEV

Krajani Davče so Turistično društvo Davča ustanovili v letu 1968, saj so bili takrat aktivni na številnih področjih, med njimi tudi na področju ohranjanja kulturnega izročila. V Davči so tja do konca šestdesetih let prejšnjega stoletja na vsaki večji kmetiji sejali lan, ga trli, predli na kolovratu in tkali platno. Vendar pa je s prodorom umetnih vlaken na tržišče ta dejavnost na podeželju pričela izumirati. Z namenom ohranjanja opravil in običajev, povezanih s predelavo lanu, je Turistično društvo pričelo s prireditvijo Dan teric, ki so jo uspešno organizirali kar deset let zapored. Po nekajletni prekinitvi prireditve jo je društvo ponovno obudilo in živi še danes.

V društvo je vključenih okrog 30 članov, čeprav je treba poudariti, da pri organiziranju večjih akcij in prireditev sodeluje cela vas.

Turistično društvo Davča vsako leto s prizadevnostjo svojih članov in tudi domačinov izpelje več različnih aktivnosti. Kot že omenjeno, vsako leto pripravi kulturno-etnografsko prireditev Dan teric. Organizira tudi celodnevno prireditev Zadnji majnik kot romarsko pot k davški Mariji. Ponosni so tudi na pešpot po Zgornji Davči, ki udeležencem ponuja čudovite panoramske razglede. Kako priti od lanene bilke do lanenega platna, pa člani radi pokažejo tudi na različnih prireditvah in predstavitev širom Slovenije in v zamejstvu.

Prav na začetku 21. stoletja je društvo opuščeno trgovino preuredilo v etnografski muzej z delavnico za preizkus in prikaz celotnega postopka od bilke do platna. Muzej obiskujejo predvsem osnovne šole in društva ter ostali obiskovalci Davče.

Želja Turističnega društva Davča in prav tako želja krajanov je bila, da mladim generacijam ohranijo spomin generacij, ki so si rezala trdo skorjo kruha s pridelavo lanu in predelavo lanu v različne končne izdelke. Zato so posneli dokumentarni film, v katerem nastopajo še živeči krajani, ki so to izkusili na lastni koži. V zahvalo tem ljudem in opomin sodobnim generacijam o trdem delu in skromnem življenju je ta dokumentarni film društvu v ponos, vsem krajanom in krajkankam pa v veselje, saj so pri ustvarjanju sodelovali vsi, kar je Davčo kot kraj v najboljši možni meri najbolj povežalo.

Železniki, 30. junij 2018

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje

priznanje za aktivno delovanje društev za leto 2018

ŠPORTNEMU KINOLOŠKEMU DRUŠTVU ŽELEZNIKI

(Na Plavžu 49, Železniki).

Predlagatelj: Športno kinološko društvo Železniki.

Obrazložitev pripravil: Samo Potočnik.

UTEMELJITEV

Športno Kinološko društvo Železniki je bilo eno prvih kinoloških društev v Sloveniji in praznuje 60-letnico delovanja. Ustanovljeno je bilo leta 1958 kot Klub za vzrejo športnih in službenih psov Gorenjske v Kranju. Delovanje se je kmalu preneslo v Škofjo Loko.

Poleg vzreje se je klub posvečal vzgoji in šolanju psov. Redno so potekali tečaji poslušnosti in obrambe. Člani kluba so nastopali na raznih prireditvah, kjer so prikazali svoje sposobnosti pri delu s psi, ter na tekmovanjih in razstavah po celotni bivši skupni državi in v tujini. Ob tem je bila želja kluba, da ljudem približa in prikaže psa kot prijetnega človekovega sopotnika.

Ime društva se je večkrat spreminjalo. Od leta 1972 je bilo društvo poznano kot Kinološko društvo Škofja Loka. V svoji zgodovini delovanja društvo beleži tako vzpone kot padce. Poseben pečat obstoju društva je pustilo obdobje po osamosvojitvi Slovenije. Vadbena poligon, ki so ga imeli v dolini Hrastnice pri Škofji Loki, je postal predmet denacionalizacije in ostali so brez nujno potrebnega vadišča. Naslednjih nekaj let je društvo iskalo novo lokacijo, hkrati pa se je zaradi pomanjkanja članstva borilo za svoj obstanek. V tem času so svojo dejavnost v celoti prenesli v Selško dolino, kjer je že nekaj let delovala sekcija društva.

Do leta 2001 so kot gostje Športnega društva Selca vadili na tamkajšnjem nogometnem igrišču. V letu 2002 je društvo v najem dobilo vadišče poleg Športnega parka Rovn v Selcih. Uredili so vse potrebno ter predstavili društveno brunarico iz Hrastnice na novo lokacijo. Konec leta 2003 so tako dočakali vadišče, ki jim omogoča odlične pogoje za delo s psi in organiziranje tekmovanj. Zaradi nove lokacije in območja delovanja društva se je leta 2004 društvo preimenovalo v Kinološko društvo Škofja Loka - Železniki. Leta 2007 so odkupili večji del zemljišča, ki ga uporabljajo danes, in prvič v zgodovini svojega obstoja je društvo pridobilo lastninsko pravico nad vadiščem in objekti na njem. Na žalost pa je ves vložen trud že jeseni tega leta prizadela vodna ujma, ki je povzročila ogromno škode. Potrebno je bilo veliko donacijskih sredstev in prostovoljnega dela članov, da so zopet vzpostavili stanje pred poplavami.

Na pobudo nekaterih članov je v začetku leta 2008 skupščina društva izglasovala ime Športno kinološko društvo Škofja Loka - Železniki, vendar to preimenovanje ni zdržalo dolgo. Zaradi svoje lokacije v občini Železniki se je naziv društva v letu 2013 spremenil v Športno kinološko društvo Železniki. V začetku leta 2016 so izdelali nov logotip in odkupili še preostali del zemljišča, ki so ga vseskozi uporabljali kot svoje vadišče in je bil v lasti Športnega društva Selca.

Društvo je obstalo klub viharjem, ki so ga zaznamovali. Za to se je treba zahvaliti vsem članom, ki so bili skozi desetletja del društva, njihovim pridnim rokam in modrim odločitvam. Zahvala gre tudi podjetjem in posameznikom, ki so društvu stali ob strani.

Železniki, 30. junij 2018

Župan mag. Anton Luznar

Občinski nagrajenci za leto 2010

Občinski nagrajenci za leto 2010. Foto: Tine Benedičič

Občinski svet občine Železniki podeljuje

listino častnega občana za leto 2010

ROMANU KEJŽARJU

(rojen 11. februarja 1966, stanujoč Zgornja Sorica 17, Sorica),

vrhunskemu športniku, maratoncu in večkratnemu olimpijcu.

Predlagatelj: Krajevna skupnost Sorica.

Obrazložitev pripravila: Matjaž Čemažar in Primož Pintar.

Roman Kejžar.

Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Roman Kejžar je prve tekaške izkušnje začel nabirati v rodni vasi Spodnje Danje. Svojo športno kariero je pričel graditi že v bivši državi Jugoslaviji z zmago na državnem prvenstvu v maratonu.

V svoji bogati športni karieri, ki jo je zaključil v letu 2009, je opravil 34 nastopov za reprezentanco Slovenije, bil udeleženec devetih svetovnih prvenstev v maratonu, malem maratonu in krosu, bil udeleženec štirih evropskih prvenstev v krosu, sredozemskih iger, balkanskih atletskih iger v maratonu, član slovenske atletske reprezentance na osmih evropskih pokalnih itd.

Vrhunec vsakega športnika je vsekakor udeležba na olimpijskih igrah. Roman Kejžar je bil član slovenske odprave na olimpijskih igrah v Sydneyju leta 2000, v Atenah leta 2004 in v Pekingu leta 2008.

Na bogati športni poti je osvojil sedem pokalov Slovenije v tekih na daljše proge in postal kar 29-kratni državni prvak Slovenije v tekih na daljše proge – od krosa do maratona. Njegov osebni rekord v maratonu je 2:11:50, ki je bil dosežen leta 2000, in ta čas ostaja še vedno zapišan kot najboljši čas maratonov v slovenski atletiki.

Roman tudi po zaključeni aktivni karieri maratonce ostaja v atletiki kot trener, saj mu je bila v letošnjem letu zaupana pomembna vloga vodje slovenske maratonske ekipe.

S svojimi dosežki, zgledom, vztrajnostjo in delavnostjo je Roman Kejžar ponesel ime naših krajev po Sloveniji, v Evropo in širni svet, zato smo krajani KS Sorica ponosni, da Roman ostaja zvest našim krajem.

Železniki, 30. junij 2010

Župan Mihael Prevc

Občinski svet občine Železniki podeljuje

plaketo za leto 2010

KULTURNO-UMETNIŠKEMU DRUŠTVU GRUDNOVE ŠMIKLE

(Selca 154, Selca)

za izjemne dosežke na področju ženskega zborovskega petja.

**Predlagatelj: Strokovni svet za kulturo Javnega zavoda Ratitovec,
občinski odbor N.Si Železniki.**

Obrazložitev pripravila: Ana Prevc Megušar.

UTEMELJITEV

Ženska vokalna skupina Grudnove Šmikle deluje pod vodstvom Marjete Naglič. Njihova glasbena zgodba se je začela decembra 2002 prav na dan sv. Miklavža. Pevke same jo opisujejo takole: "Vsako leto sveti Miklavž na zemljo prinese tudi nekaj čarobnega zvezdnega prahu s svoje poti. Ta zvezdni prah pomaga obdarjenim ljudem tako, da najlepša stvar, ki se jim zgodi tega dne, postane ena izmed njihovih najlepših stvari v življenju."

Mlada vokalna skupina je že vse od svojih začetkov predstavljala veliko kulturno obogatitev za Železnike in tudi širše škofjeloško območje. S svojim petjem je sodelovala na kulturnih prireditvah, dobrodelnih koncertih, prirejala lastne koncerte in v goste vabila kvalitetne zborovske sestave od drugod.

Od leta 2007, ko v zboru poje 22 pevk, so z ambicioznimi načrti in programom začrtale pot, ki jih je vodila v sam vrh slovenskega petja. V juniju 2008 so s slovenskim zborovskim skladateljem Ambrožem Čopijem pripravile koncert slovenskih ljudskih pesmi v skladateljevih priredbah. Istega leta so svoj pečat pustile na sklepnem koncertu zborov posameznih regij v Slovenski filharmoniji s programom Marija – češčeno ime. Avgusta 2009 so se udeležile mednarodnega tekmovanja v Ohridu, kjer so se z odličnim nastopom v treh kategorijah uvrstile na tekmovanje za veliko nagrado in jo tudi osvojile. Uspeh so dopolnile še v novembru na gorenjskem zborovskem tekmovanju odrskih pevskih zasedb v Škofji Loki, kjer so prejele najzlahtnejše priznanje – zlato priznanje z odliko. V letošnjem aprilu so se Grudnove Šmikle prvič udeležile najprestižnejšega slovenskega zborovskega tekmovanja Naša pesem v Mariboru in si z oceno 91,7 točk pridobile zlato priznanje in še posebno priznanje in nagrado za najboljšo izvedbo sodobne slovenske skladbe, kar predstavlja največji uspeh zborovskega petja na Škofjeloškem doslej.

Zato menimo, da si upravičeno zaslužijo Plaketo občine Železniki za leto 2010. Hkrati pa želimo, da bi Grudnove Šmikle na njihovi pevski poti Sveti Miklavž še dolgo posipal s svojim čarobnim prahom in da bi pevke s svojimi darovi tudi v prihodnosti bogatile kulturno življenje v naši občini.

Železniki, 30. junij 2010

Župan Mihael Prevc

Občinski svet občine Železniki podeljuje

plaketo za leto 2010

ROKOMETNEMU DRUŠTVU ALPLEŠ ŽELEZNIKI

(Češnjica 54, Železniki)

za 50 let rokometu v Selški dolini.

Predlagatelj: Svet pod Ratitovcem.

Obrazložitev pripravil: Brane Bertoneclj.

UTEMELJITEV

Rokometno društvo Alples je praznovalo 50-letnico delovanja rokometu v Selški dolini. V letu 1962 je rokometna ekipa TVD Partizan Selca začela z igranjem v Gorenjski rokometni ligi. Za razvoj in popularizacijo rokometu je bil velik korak narejen leta 1970, ko je pokroviteljstvo nad rokometu in smučarji prevzel Alples.

Z manjšimi prekinitvami je bilo Rokometno društvo Alples vse skozi nosilec te športne igre v dolini. V klub oz. društvo je bilo v vseh letih vključeno veliko število otrok in mladine. Pridobili so mnogo pozitivnih lastnosti, ki jim še kako prav pridejo na njihovih kasnejših poslovnih in življenjskih poteh. Društvo se trudi tudi v sedanjih težkih finančnih časih – s pomočjo generalnega pokrovitelja podjetja Alples, d. d., – da v svoje vrste pridobi čim večje število otrok in mladine ter jih odvrne od vse mogočih negativnih vplivov, ki se pojavljajo v sedanjem času.

Največji uspehi so bili doseženi v ženskem rokometu, ko je ekipa igrala v 1. B jugoslovanski ligi in je bila v svojem obdobju najboljša slovenska ekipa. Ne smemo pozabiti, da sta v Železniki prve korake naredili dve vrhunski rokometuša Tanja Polajnar in Nada Pohleven, ki sta bili obe v letošnjem letu izbrani med najboljše igralke rokometu v zgodovini Slovenije.

Moška rokometna ekipa pa se je v letu 2009 uvrstila v 1. B državno rokometno ligo. Cilj ekipe in društva v naslednjih letih je ostati stabilen prvobeligaš in še naprej navduševati številne gledalce, ki si ogledajo rokometne tekme v Športni dvorani Železniki.

Železniki, 30. junij 2010

Župan Mihael Prevc

Občinski svet občine Železniki podeljuje

priznanje za leto 2010

JERNEJU BEŠTRU

(rojen 20. avgusta 1958, stanujoč Dolenja vas 49, Selca)

za prizadevno delo in večletno vodenje Krajevne skupnosti Dolenja vas.

Predlagatelj: Občinski odbor SLS Železniki, Občinski odbor ZNS Železniki.

Obrazložitev pripravil: Janez Ferlan.

Jernej Bešter.

Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Jernej Bešter je eden tistih predsednikov krajevnih skupnosti, ki je s svojo delavnostjo dokazal, kako se da združiti krajanje za doseganje skupno zastavljenih ciljev na različnih področjih. Poleg delavnosti ga odlikuje sposobnost vodenja, dobre komunikacije, iskanja pravih rešitev in sklepanja prepotrebni kompromisov.

Ko se je leta 1995 Dolenja vas odločila ustanoviti svojo krajevno skupnost, je na njeno čelo stopil Jernej Bešter. Najprej je brez večjih zapletov izpeljal zahtevno delitveno bilanco s prejšnjo skupno Krajevno skupnostjo Selca in se skupaj s krajanje lotil obnove dotrajanega vodovodnega omrežja. V letu 2001 je ob obnovi 1 km državne ceste skozi Dolenjo vas poskrbel, da so se v celotni dolžini vasi zgradili pločniki, v dolžini 400 metrov pa tudi kanalizacija. V predsedovanju tretjega mandata, v letih 2003–2006, je bila pod njegovim vodstvom urejena kanalizacija celotne vasi v skupni dolžini 1.800 metrov, le-ta se je nadaljevala tudi v četrtem štiriletnem mandatu, ko je bila Krajevna skupnost Dolenja vas prva v občini, kjer so terene celotnega naselja prepredli s cevmi za širokopasovni internet.

Jernej Bešter je z odličnim vodenjem vsako leto presegal zastavljene cilje krajevne skupnosti, saj so skupaj z vaščani v 15 letih obstoja krajevne skupnosti uredili vse vaške ceste in jih po vseh omenjenih gradnjah tudi preplastili z asfaltno prevleko. Treba je še omeniti njegovo zavzemanje za idejo, da opuščena trgovina postane last kraja, da stavba ne propada, ampak da se v njej odvija kakšna dejavnost. Vsa leta se je tudi močno prizadeval, da krajevna skupnost dobi svoje igrišče, in ideja bo realizirana v naslednjem letu. Še več, poleg športnega bo zgrajeno še otroško igrišče s spremljajočim objektom, ki ga bodo koristili športniki in gasilska enota.

Jernej pa je dva mandata tudi občinski svetnik, tri mandate pa deluje tudi v občinskem Odboru za komunalo in varstvo okolja, ki mu zadnjih osem let tudi predseduje.

Jernej Bešter si za vse omenjeno zasluži priznanje, saj vse, kar dela, dela z dušo in srcem.

Železniki, 30. junij 2010

Župan Mihael Prevc

Občinski svet občine Železniki podeljuje

priznanje za leto 2010

KULTURNO UMETNIŠKEMU DRUŠTVU DRAŽGOŠE

(Dražgoše 35, Železniki)

za uspešno izvedbo iger na prostem.

Predlagatelj: Strokovni sveta za kulturo Javnega zavoda Ratitovec.

Obrazložitev pripravil: Jurij Rejec.

UTEMELJITEV

Kulturno umetniško društvo Dražgoše je v letu 2007 uprizorilo igro Janeza Evangelista Kreka Sveta Lucija. Igro, ki govori o Dražgošanih in romarjih k Sveti Luciji, so več kot uspešno uprizorili na posrečeno izbranem naravnem prizorišču na gozdnem obronku Dražgoš, imenovanim Za plotom. Naravni amfiteater je igri in igralcem dodal še prav poseben čar, ki so ga obiskovalci še dolgo občutili v srcu. Režiserju Roku Pintarju je s karakternimi vlogami domačih igralcev uspelo pripraviti čudovito predstavo.

Spomladi leta 2009 pa so se igralci iz Dražgoš predstavili še z eno igro na prostem, tokrat z igro Antona Medveda Stari in mladi. Tudi ta igra, odigrana v lokalnem narečju, je požela gromke aplavze velikega števila obiskovalcev – obe skupaj si je namreč ogledalo več kot 3.200 gledalcev, kar je v zadnjih letih zagotovo svojevrsten rekord malega krajevnega gledališča ne samo v občini, pač pa v širšem slovenskem prostoru.

Roku Pintarju in igralcem KUD Dražgoše je k pripravi igre uspelo pritegniti celo vas. Vaščani so bili vključeni v pripravo prizorišča, izdelavo scene, organizacijo parkiranja in usmerjanja obiskovalcev, pogostitve igralcev in obiskovalcev. Tako je že pregovorno složna vasica ponovno stopila skupaj in predstavila obiskovalcem kraj ob vznožju Dražgoške gore v najlepši luči.

Železniki, 30. junij 2010

Župan Mihael Prevc

Občinski svet občine Železniki podeljuje

priznanje za leto 2010

PETRU MESCU

(rojen 9. avgusta 1976, stanujoč Na Kresu 3, Železniki),

koordinatorju humanitarne pomoči v občini Železniki po katastrofalnih poplavah 18. 9. 2007.

Predlagatelj: Občinski odbor ZNS Železniki.

Obrazložitev pripravil: Janez Habjan.

Peter Mesec.

Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

18. septembra 2007 se je v Železnikih in okoliških krajih dogodila naravna katastrofa. Poplave so uničile domove, hiše, ceste, mostove, podjetja, gospodarska poslopja, avtomobile, zdravstveni dom, pokopališče in cerkev. Nekaterim skoraj vse, za kar so se trudili dolga leta. Prebivalci so bili nemočni, prestrašeni in obupani. V tistem trenutku so potrebovali pomoč, predvsem pa občutek, da niso sami.

Peter se je tistega usodnega dne v večernih urah zaradi zaprtih cest s težavo prebil domov. Ko je obiskal najbolj prizadeta območja, je lahko le z grozo opazoval razdejano mesto in obup na obrazih someščanov. Na pokopališču v Železnikih se je Peter zaskrbljeno vprašal: "Kaj lahko sam kot občan storim za prizadete prebivalce naše občine?" Odgovoril si je: "Če primem v roke lopato, bi bilo delo tudi po tednu dni komaj opazno." Takoj zatem se mu je porodila ideja o ustanovitvi humanitarnega sklada za pomoč prizadetim.

Petrov cilj je bilo zbrati vsaj 40.000 EUR. Verjel je, upal in računal tako na pomoč s strani države in podjetij kot tudi na sočutna srca državljanov in državljanek Republike Slovenije. Še isti trenutek je pričel z delom. Odšel na občino, predlagal ustanovitev humanitarnega sklada in pričel s pisanjem prošnje za pomoč prizadetim. Naslednje jutro se je dogovoril za odprtje transakcijskega računa, v podjetju PLAN e, d. o. o., so pričeli z izdelavo spletnega portala in oblikovanjem prošnje. Zbiral je naslove medijskih hiš, novinarjev, poslancev in svetnikov, slovenskih podjetij in vztrajno pošiljal prošnje za pomoč. Na izredni seji občinskega sveta občine Železniki je tudi javno in uradno predstavil idejo o humanitarni akciji.

Delo se je pričelo, mediji so poročali in odzivi prvih darovalcev so bili izjemni. Telefonska linija je bila neprestano zasedena, klicali so ljudje iz cele Slovenije. Humanitarna akcija je presegla vsa pričakovanja. Zbranih je bilo 2.796,026 EUR humanitarne pomoči.

Železniki, 30. junij 2010

Župan Mihael Prevc

Občinski nagrajenci za leto 2011

Občinski nagrajenci za leto 2011. Foto: Aleksander Čufar

Občinski svet občine Železniki podeljuje

listino častnega občana za leto 2011

PETRU POLAJNARJU

(rojen 20. februarja 1928, stanujoč Češnjica 36, Železniki)

za življenjsko delo na področju kovinarstva, razvoja industrije v Železnikih ter delo na kulturnem področju.

Predlagatelj: Občinski odbor SLS Železniki, Muzejsko društvo Železniki.

Obrazložitev pripravila: Lojze Žumer in Jure Rejec.

Peter Polajnar.
Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Peter Polajnar je edini še živeči ustanovni član Zadruge kovinarjev in eden od nosilcev pojojnega razvoja kovinarstva v Železnikih. Pri svojem delu je pred svojimi osebnimi interesi vedno dajal prednost zadrugi.

Kot se je takratna tovarna elektromotorjev NIKO vključila v sistem ISKRA, je bilo videti, da bo treba zaradi pomanjkanja kapacitet za izvozno usmerjeno proizvodnjo ukiniti pisarniški program. Gospod Polajnar je bil prvi, ki se je zavzemal, da ta prav tako tržno pomembna dejavnost ne bi šla iz Železnikov. Dosegel je odločitev o ustanovitvi novega podjetja, ki bo poleg tega proizvodnega programa prevzelo tudi nekdanje ime NIKO. S to aktivnostjo je bil postavljen pred dejstvo, da prevzame tudi vodenje novega podjetja. Zaradi skromne dediščine, ki jo je ob ustanovitvi dobil od Iskre, je bila to res težka naloga. Predvsem zaradi njegove prizadevnosti pa je nova tovarna že po nekaj letih uspešno poslovala. Krona njegovih prizadevanj pa je bila nova tovarniška stavba na Otokih.

Kot direktor je vedno imel posluš tudi za potrebe kraja in takratna Krajevna skupnost je s pomočjo tovarne NIKO uspela marsikaj uresničiti tudi pri urejanju komunalnih problemov v Železnikih.

Pri ustanavljanju muzeja v Železnikih je bil eden od najbolj aktivnih sodelavcev in je skrbel za nastajanje muzejske zbirke. Veliko pomembnih artefaktov, ki so danes jedro te zbirke, je ohranjenih po njegovi zaslugi. Med temi je najpomembnejša obnova dveh avtomatov, ki jo je organiziral in pri izvedbi ves čas pomagal s svojim znanjem.

Bil je tudi pobudnik za ustanovitev Avto-moto društva. Skupaj s sodelavci je spravil skupaj in usposobil za vožnjo nemški vojaški avto Tatra, ki je dolgo časa služil šolanju bodočih voznikov. Z njegovo pomočjo so v vozno stanje spravili tudi motorno kolo.

Mnenja smo, da je podelitev naziva častni občan zaslužno priznanje za Petrovo nesebičnost in prizadevnost pri uveljavljanju tako železnikarske industrije kot mesta samega.

Železniki, 30. junij 2011

Župan Mihael Prevc

Občinski svet občine Železniki podeljuje

plaketo za leto 2011

PROSVETNEMU DRUŠTVU IVAN GROHAR SORICA

(Spodnja Sorica 18, Sorica)

za 100 let delovanja.

Predlagatelj: Turistično društvo Sorica.

Obrazložitev pripravil: Marjan Peternelj.

UTEMELJITEV

Ob ustanovitvi pred stotimi leti se je Prosvetno društvo Ivan Grohar Sorica imenovalo Bralno izobraževalno društvo Sorica. Začetni namen je bil večanje zanimanja za branje knjig in časopisov. Knjižničarsko dejavnost je v različnih oblikah društvo ohranjalo približno do leta 1990, ko je zaradi spremenjenih razmer zamrlo. Zgodovinsko vzeto je bila knjižničarska dejavnost skozi dolga desetletja osnovna in zelo pomembna dejavnost Prosvetnega društva Ivan Grohar Sorica.

Po prvi svetovni vojni je bila zelo živahna gledališka dejavnost. Poleg ljudskih iger so uprizorjali tudi zahtevnejša dela Linharta in Molièra. Predstave so bile na prostem, v skednjih ali v Lovrenčevi gostilni. Pravi razmah pa je gledališka dejavnost doživela po letu 1952, ko je bila zgrajena dvorana. Poleg predstav odraslih je bila vse skozi delovna tudi otroška skupina, ki so jo vodili učitelji soriške šole.

Pod okriljem društva je leta 1953 začel delovati tamburaški orkester, vendar žal le za kratek čas. Uspešnejše je delo Orfeja, orkestra na orfejevih instrumentih, ustanovljenega leta 1991. Orkester združuje mlade glasbenike in dosega lepe rezultate. Zelo uspešne so tudi pevke ženskega terceta.

Društvo je sodelovalo pri otvoritvi zbirke Groharjevih mladostnih del leta 1960 v župnišči. Leta 1977 je ob pomoči Muzejskega društva Škofja Loka doseglo, da je Občina Škofja Loka odkupila spodnje prostore Groharjeve rojstne hiše in vanjo prenesla Groharjevo spominsko zbirko. Pod okriljem Prosvetnega društva je deloval gradbeni odbor, ki mu je leta 1982 uspelo postaviti spomenik rojaku impresionistu Ivanu Groharju.

Od leta 1985 potekajo Groharjevi dnevi z bogatim in pestrim programom.

Društvo je vse skozi uspešno sodelovalo s Krajevno skupnostjo Sorica in drugimi društvi v Sorici in širše. Skozi desetletja je gostilo igralce, glasbenike in likovnike, pa tudi samo gostovalo v drugih krajih. Igralska skupina Prosvetnega društva Ivan Grohar je sodelovala tudi na vseh dosedanjih predstavah Škofjeloškega pasijona.

Železniki, 30. junij 2011

Župan Mihael Prevc

Občinski svet občine Železniki podeljuje

plaketo za leto 2011

ŠPORTNEMU DRUŠTVU BULDOŽERJI RUDNO

(Rudno 5, Železniki)

za 10. obletnico obratovanja smučišča Rudno.

Predlagatelj: Občinski odbor SDS Železniki.

Obrazložitev pripravil: Mirko Gartner.

UTEMELJITEV

Športno društvo Buldožerji Rudno je bilo ustanovljeno v letu 1999. Poleg celoletnih aktivnosti (nogomet, tek, pohodništvo, kolesarjenje, kegljanje, plavanje ...) je tudi lastnik in upravljavec smučišča Športnega centra Rudno. Smučišče so začeli graditi leta 2000. S prostovoljnim delom, lastnimi finančnimi sredstvi ter donacijami podjetnikov in posameznikov jim je v januarju leta 2001 uspelo pridobiti vsa dovoljenja za obratovanje.

Obratovanje smučišča zagotavljajo z lastnimi strokovnimi kadri. V tem trenutku se lahko pohvalijo s petimi vodji obratovanja smučišča, desetimi strojniki žičnice, prav tako z desetimi nadzorniki smučišča, petimi ratrakisti in ostalimi člani, ki s skupnimi močmi skrbijo, da je smučišče vedno urejeno in prijazno za obiskovalce. Vse delo pa člani društva opravljajo prostovoljno.

Da so po desetih letih še vedno resno pripravljeni nadaljevati z obratovanjem in razvojem smučišča, so dokazali tudi v preteklem letu, ko so smučišče razširili, infrastrukturo za dodatno zasneževanje in razsvetljavo pa zgradili na novo.

Smučišče je tako varnejše oz. primernejše za učenje, še posebej za smučarje z manj smučarskega znanja. V zadnjih letih se je na smučišču preko različnih smučarskih tečajev učilo preko 200 otrok letno. Otrokom z večjo željo po znanju smučanja pa nudijo celoletno šolo alpskega smučanja.

Tako so smučanju na Selškem dali nov zagon. Prav tako radi sprejmejo otroke v okviru osnovnošolskih športnih dni, poleg smučanja pa jim ob zadostni količini naravnega snega lahko nudijo tudi sankanje in tek na smučeh.

Smučišče postaja prepoznavno v Sloveniji, v tekmovanju za naj smučišče pa so v kategoriji mala smučišča v letu 2006/2007 prejeli kristalno plaketo za 3. mesto.

Železniki, 30. junij 2011

Župan Mihael Prevc

Občinski svet občine Železniki podeljuje

priznanje za leto 2011

ANDREJU JEMCU

(stanujoč Trnje 23, Železniki),

župniku župnij Dražgoše, Zali Log in Železniki.

Predlagatelji: Župnijski pastoralni svet Dražgoše, Župnijski pastoralni svet Zali Log, Župnijski pastoralni svet Železniki.

Obrazložitev pripravil: Janez Benedičič.

Andrej Jemec.
Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

G. Andrej Jemec, župnik v župnijah Železniki, Zali Log in Dražgoše, je s svojim prihodom prinesel nov zagon na pastoralnem in tudi gospodarskem področju.

Njegova pastoralna aktivnost, kot tudi širše družbeno delovanje, je spodbudno vplivala na vse starostne skupine v župnijah. Otroci so se pričeli aktivneje vključevati v obstoječe in nove skupine ter aktivnosti. V župnijah, kjer še niso imeli otroških zborov, so bili le-ti ustanovljeni. Za otroke je pripravljala različna nagradna udejstvovanja skozi celo leto. Mladi so intenzivneje nadaljevali svoja druženja. Nastale so nove zakonske. V župnijah, kjer je bilo prostorsko mogoče, je po svetih mašah uvedel nedeljska druženja in s tem prispeval k povezovanju župljanov med seboj.

Ni mu bilo tuje sodelovanje z lokalnimi društvi oziroma vključevanje vanje, kar je imelo pozitiven družbeni vpliv na sožitje različnih skupnosti v kraju in boljšo komunikacijo s krajevnimi skupnostmi ter vaškimi odbori. Povečal je tudi prepoznavnost posameznih župnij in krajev preko spletnih strani. Medijska pozornost dogodkom v župnijah je povečala zanimanje za aktivnosti in dogajanja v župnijah.

Poleg pastoralno-družbenega udejstvovanja v vseh treh župnijah je bil aktiven tudi pri obnovah. Župnija Zali Log je v tem času delno obnovila ostrešja, predvsem pa pričela z obnovo župnišča, ki je trenutno z vidika zahtevnejših in večjih gradbenih del delno zaključena. V Dražgošah so obnovili zvonik po prvotnih načrtih arhitekta Bitenca, uredili zunanost cerkve, zvonjenje, elektriko in vodo ter prostore pod cerkvijo. Pod njegovim vodstvom je bila uspešno izpeljana obnova sakralnih objektov, ki so bili prizadeti v poplavih.

G. Andrej Jemec je s svojim delom tako na gospodarskem kot tudi družbeno-duhovnem področju pripomogel k celostni rasti tako župnije kot tudi lokalnih skupnosti, v katerih so župnije.

Železniki, 30. junij 2011

Župan Mihael Prevc

Občinski svet občine Železniki podeljuje

priznanje za leto 2011

ALBINU LAVTARJU

(rojen 5. februarja 1916, stanujoč Selca 79, Selca)

ob življenjskem jubileju – 95-letnici življenja in dela v Krajevni skupnosti Selca.

Predlagateljji: Občinsko združenje borcev za vrednote NOB Železniki,

Krajevno združenje borcev za vrednote NOB Selca, Občinski odbor DeSUS Železniki.

Obrazložitev pripravil: France Benedik.

Albin Lavtar.

Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Albin Lavtar se je rodil 5. 2. 1916 v Dolenji vasi v številni kmečki družini. Vajen težkega dela je pričakal začetek druge svetovne vojne. V začetku leta 1943 je odšel v partizane. Sodeloval je v številnih akcijah in težkih borbah ter z veliko sreče dočakal konec vojne. Po osvoboditvi so ga kot prekaljenega udeleženca NOB in zanesljivega sodelavca obdržali pri terenskem delu. Leta 1955 se je zaposlil kot kadrovski referent v tovarni Niko v Železnikih.

Leta 1967 se je Albin Lavtar upokojil, s tem pa njegovo aktivno delo ni bilo zaključeno.

Angažiral se je predvsem v Krajevni skupnosti Selca. V letu 1970 je postal član vaškega odbora Selca, kjer je bil uveden prvi krajevni samoprispevek za asfaltiranje cest. Poleg tega je sprejemal še številne druge zadolžitve.

V letu 1973 je bil član odbora za proslavo 1000-letnice Selc, v letu 1977 član organizacijskega odbora za izgradnjo nove osnovne šole v Selcih, v letu 1978 član odbora za proslavo 200-letnice šolstva v Selcih, v letu 1980 član odbora za ponovno odkritje spominske plošče dr. Janezu Evangelistu Kreku na Krekovem domu v Selcih.

Albin Lavtar je po upokojitvi sodeloval pri vseh pomembnih akcijah v Krajevni skupnosti Selca. Zato si ob 95-letnici zasluži priznanje Občine Železniki.

Železniki, 30. junij 2011

Župan Mihael Prevc

Občinski svet občine Železniki podeljuje

priznanje za leto 2011

OTROŠKI FOLKLORNI SKUPINI OSNOVNE ŠOLE ŽELEZNIKI

(Otoki 13, Železniki)

za 40 let delovanja.

Predlagatelj: Premik Železniki.

Obrazložitev pripravil: Peter Mesec.

UTEMELJITEV

Začetki folklorne skupine segajo kar 40 let nazaj, v šolsko leto 1970/1971, ko je Anči Bogataj, sicer učiteljica razrednega pouka na Osnovni šoli Železniki, ustanovila folklorni krožek.

In kakšni so bili prvi začetki? Z učenci 4. razredov so hoteli popestriti šolsko proslavo tudi s plesom. Odločili so se, da se bodo naučili nekaj gorenjskih plesov. Zavzeto so se pričeli učiti. Navdušenje plesalk in plesalcev ni popustilo in z vajami so nadaljevali. V skupini teh prvih plesalcev in plesalk je bilo sedem stalnih parov, ki so s plesom nadaljevali vse do osmega razreda.

Anči Bogataj je vodila folklorni skupini vse do svoje upokojitve, nato pa je skupino prevzela njena hči Andreja Bogataj Rant. Že več kot 10 let jih na harmoniko pri njihovem ustvarjanju spremlja Oton Demšar.

Otroci od 1. do 5. razreda zelo radi obiskujejo krožek in srečanj se vsako leto udeležuje od 50 do 60 otrok. Zaradi velikega števila so otroci razdeljeni v dve skupini, mlajšo (1. in 2. razred) ter starejšo folklorno skupino (3.-5. razred). Dobivajo se enkrat tedensko, zaradi lažje organizacije se dobivajo ob sedmih zjutraj. Najprej malo "potelovadijo" - šolsko učilnico spremenijo v plesišče, nato pa se zabava prične. Večinoma so to dekleta, med njimi pa je vsako leto tudi nekaj fantov, katerih so še posebej veseli.

Na njihovih skupnih srečanjih se otroci seznanjajo s preteklostjo in izročilom svojih babic, dedkov, prababic in pradedkov, se igrajo njihovih igrlic, učijo plesov, skratka, se zabavajo. Plešejo ljudske plese, ki jih nato združijo v venček ali pa jih vpletejo v splet, sestavljen iz ljudskih običajev, iger in navad. Nastopajo na vseh šolskih prireditvah, pa tudi povabilu k sodelovanju na krajevni prireditvi se zelo radi odzovejo. Vsako leto se udeležijo tudi območnega srečanja otroških folklornih skupin.

Kljub številčni ponudbi interesnih dejavnosti in aktivnosti za otroke z veseljem ugotavljamo, da folklorja ne tone v pozabo. Vsako leto se prijavi veliko število otrok, kar nas neizmerno veseli. V mlajši otroški skupini je letos 25 nadebudnih prvošolcev in drugošolcev, v starejši pa pleše 24 otrok od 3. do 5. razreda. In slišati je, da je med petošolci kar nekaj takih, ki bi želeli plesati tudi v prihodnje.

Železniki, 30. junij 2011

Župan Mihael Prevc

Popravek:

V Železnih nitih 2017 je pri predlagateljih za častnega občana občine Železniki pomotoma izpadel eden izmed predlagateljev.

Občinski svet občine Železniki podeljuje

listino častnega občana za leto 2017

JANEZU FERLANU

(rojen 11. maja 1956, stanujoč Na Kresu 30, Železniki)

za življenjsko delo na gospodarskem in družbenem področju.

Predlagatelji: Direktorji podjetij Alples, d. d., DOMEL, d. o. o., in NIKO, d. o. o., Železniki, župnija Železniki, Občinski odbor SLS Železniki.

Za napako se občinskemu nagrajencu, prejemniku listine častnega občana za leto 2017, opravičujemo.

S to številko smo v Železnih nitih zaključili s predstavitvami občinskih nagrajencev za nazaj. Odslej bodo v rubriki Občinski nagrajenci predstavljeni le aktualni občinski nagrajenci.

Muzejsko društvo Železniki, Muzej Železniki – dogodki in prireditve 2017/2018

Katja Mohorič Bonča

Slikarska razstava Različni pogledi na Triglav, galerija, 18. avgust 2017–18. september 2017

Avtor: Tone Kavčič; kulturni program: Stane Bončina (citre); organizator: MD Železniki

Tone Kavčič. Foto: Simon Benedičič

Slikarska razstava Ustvarjalni izzivi, galerija, 22. september 2017–16. oktober 2017

Avtor: Boleslav Čeru; kulturni program: Nejc Slapar (harmonika) in Dino Gojo (violončelo); organizator: MD Železniki

Boleslav Čeru, Dino Gojo, Katja Dolenc, Nejc Slapar, Rudi Rejc. Foto: Aleksander Čufar

Gostovanje muzejske razstave Mlinarstvo na porečju Selške Sore v Podružnični šoli v Davči

26. september 2017–2. oktober 2017

Avtor: Katja Mohorič Bonča; organizatorja: Muzej Železniki – Javni zavod Ratitovec in MD Železniki

Razstava je bila vključena v program Dnevoev evropske kulturne dediščine 2017.

Foto: Katja Mohorič Bonča

Muzejski društveni izlet, Ajdovščina, 7. oktober 2017

Zadaj z leve: Ladi Trojar, Mira Reya, Jože Kamenšek, Stane Zgaga, Rudi Rejc, Marjana Rejc, Lojze Tolar, Andrej Bogataj, Dragica Kavčič, Simon Benedičič in spredaj z leve: Irena Hajdinjak, Stane Hajdinjak, Lojze Demšar, Darja Demšar, Marinka Rejc, Nataša Habjan, Tanja Rijavec (turistična vodnica), Minca Rihtaršič, Valerija Bogataj, Anton Tavčar. Foto: Bojan Rihtaršič

Predavanje Prvi poskus taljenja železa, kakor so to nekoč počeli na Štalci, galerija, 19. oktober 2017

Avtorji: Andrej Bogataj, Bojan Rihtaršič, Janez Rihtaršič; organizator: MD Železniki

GALERIJA
MUZEJA ŽELEZNIKI

info.mdzelezniki

Prvi poskus taljenja železa, kakor so to nekoč počeli na Štalci

Muzejsko društvo Železniki vas vabi na predavanje, ki so ga pripravili avtorji poskusa: Andrej Bogataj, Bojan Rihtaršič in Janez Rihtaršič.

Četrtek, 19. oktobra 2017 ob 19.00 uri

Galerija Muzeja Železniki

JAVNI ZAVOD
RATITOVEC
ŽELEZNIKI

Železne niti

OBCINA
ZELEZNIKI

Vabilo na predavanje

Razstava Varstveno-delovni center se predstavi, galerija, 27. oktober 2017–4. december 2017

Kulturni program: Varstveno-delovni center Kranj, enota Škofja Loka: Stanka Kuhar (klaviature) in Primož Štibelj (predstavitev izdelave glinenih izdelkov); organizator: MD Železniki

Izdelki. Foto: Simon Benedičič

Predstavitev Zbornika Selške doline Železne niti 14, Kulturni dom Železniki, 10. november 2017

Program: Tone Habjan in Nejc Jemc (glasba), Andrej Bogataj (predstavitev članka Spodnji bajer v Železnikih); organizator: MD Železniki

Uredniški odbor in avtorji člankov 14. številke Železnih niti. Foto: Simon Benedičič

Peto javno kovanje pesmi, slovenski kulturni praznik, muzejsko dvorišče in dan odprtih vrat Muzeja Železniki, 8. februar 2018; organizator: MD Železniki

5. javno kovanje pesmi info.mdzelezniki

**PRED PLAVŽEM
MI PESEM POVEJ**

Svojo, njeno, našo, Prešernovo, ...
Radi bi jo slišali.

Četrtek, 8. februar 2018 ob 18. uri
Železniki, trg pred plavžem
Od 15. do 18. ure bo brezplačen ogled muzeja.
Vabljeni!

Muzejsko društvo Železniki
GALERIJA MUZEJA ŽELEZNIKI Železne niti
JAVNI ZAVOD RATITOVEC ŽELEZNIKI
OBČINA ŽELEZNIKI

Vabilo.

Predavanje Prvi poskus taljenja železa, kakor so to nekoč počeli na Štalci, OŠ Železniki, 6. februar 2018, predavanje za devetošolce

Avtorji: Andrej Bogataj, Bojan Rihtaršič, Janez Rihtaršič; organizator: podjetje Domel in MD Železniki

Na predavanju v šolski predavalnici. Foto: Barbara Debeljak

Predavanje Kulturna dediščina: vse, kar smo bili, smo, bomo, znamo in veljamo, galerija, 27. februar 2018

Avtor: ddr. Verena Vidrih Perko, Gorenjski muzej, organizator: MD Železniki

Verena Vidrih Perko. Foto: Simon Benedičič

Razstava ob 80-letnici delovanja MD Škofja Loka: Za našo stvar, galerija, 16. marec 2018–6. april 2018

Avtorji: mag. Aleksander Igličar, Helena Janežič, Štefan Kržišnik; organizatorja: MD Železniki, MD Škofja Loka

Mag. Aleksander Igličar, Helena Janežič, Štefan Kržišnik. Foto: Simon Benedičič

Razstava Starost je lepa, galerija, 13. april 2018–14. maj 2018

Avtorja: Margareta Mlinar Heinrihar (keramika) in Bernard Šraj (olja); organizator: MD Železniki

Bernard Šraj in Margareta Mlinar Heinrihar. Foto: Simon Benedičič

Občni zbor MD Železniki, Restavracija Lušina, 25. april 2018

Foto: Aleksander Čufar

Mednarodni muzejski dan, Muzej Železniki, 18. maj 2018

Program: dan odprtih vrat Muzeja Železniki in odprtje stalnega muzejskega kotička o dražgoškem kruhku; organizatorja: Muzej Železniki – Javni zavod Ratitovec in MD Železniki

Foto: Rudi Rejc

Razstava Čipkarska šola Železniki – že 110 let, galerija, 24. maj 2018–10. julij 2018

Organizatorja: Čipkarska šola Železniki – OŠ Železniki, MD Železniki

Odprtje na muzejskem dvorišču. Foto: Rudi Rejc

Muzejska noč, 16. junij 2018

Program: brezplačen ogled muzejskih zbirk, predstavitev projekta Kulturna doživetja Škofjeloškega, otvoritev prenovljene arheološke vitrine in igranje starih družabnih iger; organizatorja: MD Železniki in Muzej Železniki – Javni zavod Ratitovec

Andrej Bogataj pred prenovljeno arheološko vitrino o gradišču Štalca. Foto: Igor Mohorič Bonča

Taljenje v Bohinju, 22. in 23. junij 2018, Stara Fužina

Andrej Bogataj, Janez Rihtaršič in Bojan Rihtaršič so kot ekipa MD Železniki sodelovali na Fužinarskih dnevih v Stari Fužini.

Janez Rihtaršič, Bojan Rihtaršič in Andrej Bogataj. Foto: Janez Križnar

Predavanje S trebuhom za kruhom, muzejski večer v okviru 56. Čipkarskih dni v Železnikih, Kulturni dom Železniki, 27. junij 2018

Program: plesni nastop Folklorne skupine Selca, mentorica Sonja Čenčič, predavanji Zdenke Torkar Tahir in Aljaža Pogačnika, kustosov iz Gornjesavskega muzeja Jesenice; organizator: Muzej Železniki – Javni zavod Ratitovec

Zdenka Torkar Tahir in Aljaž Pogačnik. Foto: Igor Mohorič Bonča

Društveni pohod na Ratitovec, 16. julij 2018

Stojijo z leve: Lojze Lotrič, Marjana Rejc, Rudi Rejc, Katja Mohorič Bonča, Tisa Mohorič Bonča, Lan Mohorič Bonča, Bojan Rihtaršič in spredaj z leve: Katarina Primožič, Minca Rihtaršič. Foto: Igor Mohorič Bonča

Fotografska razstava FotoFantazija, galerija, 20. julij 2018–21. avgust 2018

Avtor: Aleksander Čufar; organizator: Aleksander Čufar in MD Železniki

Aleksander Čufar. Foto: Simon Benedičič

*Avec ma gueule de méteque,
de juif errant, de pâtre grec
et mes cheveux aux quatre vents,
avec mes yeux tout délavés
qui me donnent l'air de rever,
moi qui ne reve plus souvent;
avec mes mains de maraudeur,
de musicien et de rôdeur
qui ont pillé tant de jardins,
avec ma bouche qui a bu,
qui a embrassé et mordu,
sans jamais assouvir sa faim.*

(Georges Moustaki - Le méteque)

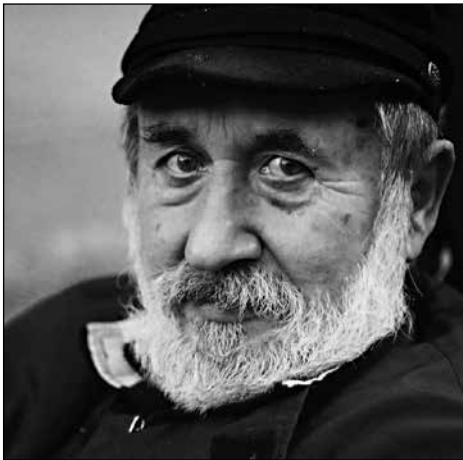
*Z obrazem tujca,
potujočega Žida, grškega pastirja,
z lasmi na vse strani neba,
z rosnimi očmi,
ki delajo me sanjača,
ki redko sanja;
z rokami malega tatiča,
glasbenika in sumljivega postopača,
ki zalotili so v tolikih ga vrtovih,
z usti, ki so pila,
poljubljala in grizla,
ne da bi lakoto potešila.*

(G. Moustaki - Tujec - prevedel I. Š.)

In memoriam – skica za portret

Navadno v bližnjih, ki jih zapusti njihov bližnji, skozi žalost in žalovanje zazeva velika praznina. Namen spominjanja na preminulega je, da se ta praznina sčasoma zapolni, poneha, čeprav čisto nikoli povsem ne izgine. Namen tega zapisa je torej znan. Polnjenje praznine, ki je ostala ob odhodu Sineta,¹ piscu in njegovi sestri Maši tako ljubega strica, zavetnika in prijatelja. Ediciji primerno pa zapis cilja tudi na polnjenje praznine, ki jo je

Jože Dolenc (1946–2017)

Jože Dolenc. Foto: Igor Šmid

pustil v širši podobi te dežele, še najbolj pa Železnikov. Kraja, ki ga je tako določal, ki mu je bil, čeprav svetovljan širokega duha, vseskozi zvest. Prežemala ga je zgodovina Železnikov, prežemali so ga tako rekoč brez izjeme dobri odnosi z nešteti prebivalci kraja, prežemalo ga je kleno železn'karsko narečje: knjižna slovenščina mu je bila v celoti povsem domača, a ko je nastopal v javnosti, je govoril precej počasi in obvezno "zavil" po domače. Če so bili v publikli pretežno Železnikarji, še toliko bolj! Tudi sicer je vsak njegov javni nastop (na primer kar nekajkrat na "javni naši RTVS") jasno kazal na njegovo jezikovno geografsko poreklo. Trditvi, da je bil jezikovno (pa tudi sicer) Železn'kar od nog do glave, bi najbrž kdor koli težko oporekal. A ob tem je bil še marsikaj ...

Med drugim človek z zavidljivim jezikovnim posluhom: ob – tako v govoru kot v pisanju – odlično tekoči nemščini in francoščini se je mogel sporazumeti tudi v angleščini, pa še po špansko ter italijansko je znal kaj povedati, razumeti pa še kaj več.

Podpisanega in nekaj njegovih gimnazijskih kameradov je – čeprav že leta odmaknjen od tovrstnih gimnazijskih nuj – z lahkoto dodatno poučil o diferencialnih in integralih, ko je bilo to potrebno. A vendar, univerzitetni diplomirani ekonomist z velikim zanimanjem in posluhom za matematiko je na prvi šolski dan, ko je v maminem spremstvu zakoračil čez šolski prag, takoj ko je ona odšla, odšel iz šole tudi sam. Ko ga ni in ni bilo domov, je mamo zaskrbelo in ga je šla iskat. Našla ga je za "ta zgornj m jezam", kjer je hlupal: "Nočem v šolo, hočem za pastirja ..." In tako bojda cel prvi šolski teden ... Pa ni postal pastir: v šoli mu je šlo odlično od rok, tudi v gimnaziji v Škofji Loki. V tem času je poleti redno delal v mladinskih delovnih brigadah. Silno ponosen je bil na izpit za motor, ki ga je opravljal na ostarelem Harley Davidsonu: vedno, ko je kasneje zaslíhal zvok podobne mašine, so se mu usta raztegnila v nasmeh, a z dodatkom: "Ja, ampak tako dobro pa ne poje kot tisti v brigadi ..." Tudi rabutanje lubenic (prosto po spominu: menda v Makedoniji) mi je opisoval s posebnim žarom: tam so bili čuvaji plantaž oboroženi s šibrovkami. A namesto šiber so bile v naboju svinjske kocine. Živo je opisoval, kako te rit peče, če jih tja dobiš ... No, ni jih dobil on, ampak slišal je za nekoga, ki da jih je ... Lubenice pa so bile zaradi "strahospoštovanja" do take sorte šibrovk najbrž še toliko bolj sladke!

Gimnazijski profesorji so očetu Dragu namignili, da bi bil za sinovo "dobrostoječo" prihodnost najbolj pravi študij ekonomije, pa tudi očetu se je to zdelo zelo primerno. Nisem povsem prepričan, da je stric v celoti delil to mišljenje, a upr se temu študiju tudi ni. Tako kot v nadaljevanju še marsikakšni očetovi odločitvi ne: gotovo s premislekom, da pametnejši popusti: žal kdaj tudi v svojo škodo, predvsem v zadevah srčne narave. Tako si nikoli ni ustvaril svoje družine. Je ga pa zato ostalo toliko več za nas,

njegove bližnje – tudi zame in za mojo sestro Mašo; pa seveda za vse vrste dejavnosti, ki so ga včasih v celoti okupirale, pa za znance, sodelavce, prijatelje, sorodnike ...

Ko sem bil še kratkohalačnik, sem z velikimi očmi šel z mamo Vanjo (stričevo sestro) in očetom Jožetom na obisk k Sinetu v študentsko naselje. Tam se mi je zdelo posebno "nobel": cel kup "modelov", ki se imajo očitno dobro, pametno govorijo ... Vem, da je stric v študentskih letih užival. Hodil je tudi na predavanja na druge fakultete (filozofska, matematika ...). Izkoristil je vse možnosti za poletno študentsko delo, nekakšne mednarodne "izmenjave" tedanjega časa: bil na Švedskem, v Nemčiji in v Franciji ... Doživeljal vročičnost osemindesetega in si iz študentskega obdobja nabral kopico znanstev in prijateljev. Med njimi tudi ddr. Evgena Bavčarja, slepega filozofa, publicista in fotografa, ki mu je v slovo zapisal:

V moje življenje si vstopil v študentskem naselju, in kot da bi bilo danes, se spominjam tvoje sobe v osmem bloku, kjer si imel tranzistor Grunding, ki si ga prinesel iz Nemčije, in gramofon, ki mi je prvič zaigral slovito šansono Guya Berta – Vive la rose – Naj živi roža. Tako trdoživa je tista roža, ki se vrača, tudi ko umre, oziroma pravzaprav ne more umreti. V tem trenutku bi bilo najbrž bolj primerno, da te v duhu obiščem s Tonetom Ribničanom, kot smo mu pravili, in ti zapojeva tisto najino naseljsko pesem: Monija. Lepo bi tudi bilo, ko bi ti Tone Nastran zaigral na svojo kitaro (Spomin na Alhambro Francisca Tarege) ali pa bi ti dragi prijatelj Franc Giacomelli odigral svojo izvirno stomatološko interpretacijo šansone Marcela Amona V srcu moje bjonde ...

Kaj pa je bilo tako posebnega v najinem prijateljstvu poleg trajanja? Morda to, da si bil eden od največjih garantov moje vedno težko priborljive svobode v gibanju. Ko sem te klical na pomoč, da bi me kam pospremil, si se vedno odzval. In tako sva šla fotografirat v Salzburg ali pa si me v stiski prišel iskat v Lokavec, da si me peljal v Ljubljano. Res, to je bilo enkratno. Zelo redki so ljudje, ki se

Družina Dolenc
(od leve proti desni):
oče Drago, mama Manica,
sin Jože, hči Vanja.
Foto: Drago Dolenc

znajo tako razumevajoče posvetiti prijatelju, mu dati svojo svobodo gibanja, da se prizadeti ne bi počutil suženj imobilnosti. Z mano si šel tudi v Mehiko, kjer sva simbolično po starem azteškem običaju darovala srce Bogu sonca, da bi se ta vedno znova vračal iz grozečih senc noči. Naj se ta prastari bog Aztekov vrača kot svetloba spomina nate; kot luč, ki ti jo dolgujemo vsi prijatelji. In tako bova še dolgo stala ob azteškem koledarju stoletij iz mehiškega antropološkega muzeja in se čutila majhna in nepomembna pred večnostjo. Ko te je prizadela usodna nemožnost svobodne hoje, sem se zavedel, kako krivična je lahko usoda za človeka, ki je znal prijatelju podariti tako dragoceno svobodo premikanja. Dragi Jože, takega prijateljstva so sposobni samo veliki ljudje, enkratni Slovenci in ti si bil tak. Tak pa seveda ostajaš v evharistiji mojega spomina, ne da bi mi kdo še

posebej prišepetaval – to moraš narediti.

Tvoja enkratna eksistenca je zame moralni imperativ spomina, je tista čudovita roža iz šansone ali pa iz Malega princa, za katero se moramo bati in jo čuvati zoper grozečo pozabo. Ko se poslavljam od tebe, vem, da smo vsi prijatelji tukaj zbrani – s srcem in dušo pripravljeni, da na nevidni nagrobnik srca napišemo tvoje ime. Vsem tvojim najbližjim in najbolj dragim, kot tudi nam vsem, želim, da bi te čim prej ponotranjili in se zavedeli, da Jože Dolenc počiva za vedno v sarkofagu našega spomina prijateljstva in tihe slovenske vzajemnosti. Zagotavljam ti, dragi in enkratni prijatelj Jože, da v tem padanju "v neskončnost modrine", kot razume Srečko Kosovel "smrti, ki je ni", ne boš nikoli sam, ampak te bo spremljala neupogljiva moč spomina – mojega in vseh tistih, ki si jim obogatil in oplemenitil življenje!

In tako je študij ekonomije na Ekonomski fakulteti v Ljubljani uspešno dokončal z diplomsko nalogo, ki je obravnavala ekonomski model razvoja turizma v Železnikih oz. Selški dolini. Tu se odstira, da ga je zanimalo več kot le "ekonomika turizma": najbrž je s temo nekako nakazoval vse tisto, kar ga je v življenju prej in kasneje, tako osebno in družbeno kot v povezavi z Železniki in s tukajšnjimi ljudmi, tako pomembno zaznamovalo: zgodovina, jeziki, filozofija, humanizem, planinstvo z nekaj alpinizma in obveznim "navadnim" in turnim smučanjem, jamarstvo, jadralno padalstvo ... In: računalniško programstvo ...

Ko je v začetku sedemdesetih odslužil vojaški rok, se je zaposlil v Mladinski knjigi v Ljubljani. Ta je (kot prvo slovensko podjetje - navajam po spominu) kupila računalnik IBM360 in formirala svoj RC (računalniški center). Sodil je med zgodnje slovenske profesionalne računalniške programerje. Razumevanje in strast do matematike ter predvsem do nečesa povsem novega sta bila, seveda ob možnosti zaposlitve, razlog za to odločitev. "Svet knjige", torej program za upravljanje baze podatkov o naročnikih, je bilo njegovo prvo programersko delo. Sprva je nekaj časa bival v Ljubljani, a se je kmalu vrnil domov na Jesenovec in se kar nekaj časa vsak dan vozil v Ljubljano. Potem ga je v računalniški center, ki je nastal v domačem Alplesu, v drugi polovici sedemdesetih povabil takratni direktor Alplesa Jože Demšar. Seveda je bila to iz "logističnega ozira" smotrna odločitev in "privarčevanih" vsakodnevnih 90 kilometrov vožnje ... Vmes je nekaj časa iz programerskih vod predsedal tudi v komercialo: a prodaja ni bila prav zelo v skladu z njegovimi zanimanji, zato se je kmalu vrnil k (računalniški) "mašini": MicroVAX-u.

Vmes so se vrstile domače izgube, hude. Najprej, na prelomu stare v novo državo, nas po kratki in srčiti boleznii zapusti moja mami Vanja, Sinetova sestra. Le tri mesece kasneje ji v neskončnost tkanine vesolja sledi njuna mama (moja stara mama) Marica (Marija Dolenc, rojena Košmelj, Popčeva z Racovnika) in sedem let kasneje še oče (moj stari oče Drago Dolenc),

ki ga stric po posledicah možganske kapi do zadnjega udarca leta 1998 v največji meri tudi neguje.

Alples skoraj potolče izguba (jugoslovanskih) trgov. V tej krizi so štirje prej zaposleni (med njimi tudi stric) v računalniškem centru Alplesa ustanovili podjetje Kvartina, d. o. o., ki je kot pogodbeno podjetje s štirimi zaposlenimi še nekaj časa opravljalo isto delo, kot so ga opravljali prej kot zaposleni. A pogodba je bila s strani nekega novega posloводства prekinjena ...

Jože Dolenc je ostal brez službe.

Mnogo ljudi je bilo prepričanih, da s prislovično dobro voljo uspešno prenaša ta prosti tek. Res, dobre volje mu ni manjkalo, a le bližnji (takrat le še moj oče, moja sestra in jaz) smo čutili, kako hudo je to bilo zanj. Napisal je kar nekaj prošenj za službo, a odgovori so bili, če so bili, negativni. V rastočem neoliberalnem "slovenskem turbo" kapitalizmu ni bilo povpraševanja po intelektualni kapaciteti, kakršno je premogel. Dneve in noči je preživljal ob svojem računalniku, prepisoval in digitaliziral družinski arhiv. Bil je v neke vrste na zunaj nevidni depresiji, ki jo je zdravil s posvečanjem družinski in lokalni zgodovini. Na stanovanje, eno za drugo, je sprejel dve družini: pa ne, da bi služil z najemnino, saj so bili oboji v socialni stiski ali blizu nje. Skupaj so spravili za stroške, ja, najbrž je kdaj tudi kaj pojedel in popil na njihov račun ... In v veliki prazni hiši je imel družbo ...

Tako kot leta poprej, ko so si kljuko naših domačih vrat podajali njegovi sošolci iz študentskih let, sodelavci, prijatelji, znanci in sorodniki ... Znal je pripeljati tujega popotnika, ki ga je noč ujela kje v dolini, na (seveda zastonsko) prenočišče. Očaral jih je z vedenjem o marsičem, predvsem o kraju, kjer so ... Še Indijo je pripeljal domov na Jesenovec, ko je pripeljal cimra iz študentskega naselja Jayanta in kasneje njegovo mlado soprogo Koki (danes Veber: ja, Petra je po ločitvi spoznala prav pri nas na Jesenovcu).

Ker je bil solastnik podjetja, ki je propadlo, ni bil upravičen do prejemkov Zavoda za zaposlovanje, "sociale" torej. Gmotno na dnu. Vsake toliko me je

poklical: "A imaš kaj za posodit? Ti bom ..." Vedno sem ga prekinil: "Sploh ne govori več. Ti nakažem." Stricu, pravzaprav neke sorte starejšemu bratu, sem bil vse od najbolj milih otroških dni hvaležen za vse materialno (neštete gramofonske plošče, magnetofon, kamero, VHS-rekorder, odlični Grundig kvadrofonski Hi-Fi sistem z izbornim gramofonom, prvi računalnik, tobak ...), kar je kupil, češ, za naju, pa sem uporabljal jaz še bolj ... Še bolj pa za vse tisto duhovno, kar je prenašal name. Zato sem mu, kolikor sem mogel, denarno v tem obdobju vedno pomagal. Tako tudi moj pokojni oče. Končno se je nebo nekoliko zjasnilo – potom javnih del je dobil sicer skromno plačano službo v Škofji Loki, v tamkajšnji knjižnici in tam dosegel pogoje za upokožitev. Kolikor vem, so ga imeli zelo radi. Iz nekakšnega hišnega računalnikarja je postal tudi so-kreativni sodelavec in tam priredil marsikaj zanimivega. Pa v radost nevest in ženinov ter svatov je nastopal kot dvorni paž na porokah na Loškem gradu in bil eden od nastopajočih v znamenitem Škofjeloškem pasijonu.

Vse obdobje odraslega bivanja v Železnikih je kot pevec (bil je basist in je občudoval basiste, ki morejo "prijeti" najnižjo noto: tudi sam je bil kar blizu temu) deloval v domačih mešanih pevskih zborih in v Komornem pevskem zboru Škofja Loka. Pa bil nastopajoči v številnih vlogah v gledaliških predstavah, proslavah in na prireditvah domačega KUD France Koblar. Z lastnostjo, ki je bila prav posebna: učenje besedila na pamet se mu je marsikdaj zdela potrata časa, zato je besedilo preletel in si, inteligenten kot je bil, dobro zapomnil smisel, besedilo pa priredil po svoje. S tem je svoje soigralce (bolj ali tudi manj prijetno) presenetil, povzročil kak uprizoritveni zaplet, ki pa se je bojda navadno zabavno izšel.

V drugi polovici devetdesetih je gotovo prevod "temeljnega" železnikarskega zgodovinopisnega dela Zgodovina železarskega kraja Železniki izpod peresa Antona Globočnika pl. Sorodolskega kvintesenca njegovega stremljenja k zavedanju in premišljanju lastne in širše družbene identitete. Knjiga (bolj v podobi zvezka) je bila pri nas doma najbrž že od izida v drugi polovici 19. stoletja, stari oče Drago

pa se je v raznih zgodovinskih dialogih s krajan in drugimi pogosto skliceval na Globočnikove navedbe. Tudi jaz sem jo kot otrok poskušal prebirati, a sem takrat premalo znal nemško, da bi bil temu kos. Sinetova odločitev, da približa izjemno zanimivo zgodovinsko čtivo današnjim Železnikarjem (pa tudi siceršnji slovenski javnosti), je bila zanesljivo zadetek v črno: sicer ne morem trditi, da še kje v Železnikih ni bilo kakšnega originalnega izvoda te edicije, gotovo pa je velika večina sodobnih Železnikarjev ni poznala. Kolikor vem, je vsa naklada (založnik je bil Jaro Novak) kmalu pošla: če drugega ne, je to zgovorno znamenje, da Sinetov trud ni bil zaman.

V prvi polovici osemdesetih se Sine prične ukvarjati z jamarstvom. Vsi, ki smo kot otroci hodili na Ratitovec, se gotovo spomnimo, kako smo se pazljivo splazili na travnati obod brezna pod Krekovo kočjo in dol metali kamenčke ter potem poslušali, koliko časa je trajalo, da so padli na dno: vse v želji, da bi vedeli, kako globoko je to brezno. Ker padca včasih tudi ni bilo slišati, se je vsaj meni zdelo, da je to grozljiva jama brez dna ... Sine se je skupaj z bratrancom Bojanom Švabićem in Petrom Vebrom odločil, da temu "misteriju" naredi konec. "Oboroženi" z jamarsko opremo so se spustili v globino, za katero se je izkazalo, da le ni tako neskončno globoka: če me spomin ne vara, tam nekaj preko 30 metrov. Ko so že mislili, da je

Umbo in Sine. Foto: Igor Šmid

to pač to, pa se je misterij začel razvijati v povsem drugo smer: izkazalo se je, da so del dna brezna leseni tramovi. Po nekaj kovanja so ugotovili, da so najbrž naleteli na rudnik. Rudnik železove rude skoraj na vrhu Ratitovca? Sine se je hitro zatem odpravil v Arhiv Republike Slovenije in po precej dolgem iskanju našel vpis v register rudnikov, ki je odkritje nesporno potrdil: če sem si prav zapomnil, je rudnik obratoval tam nekje okoli leta 1860 ...

Sine se je tudi odločil, da tri zgodovinske artefakte, ki jih je doma hranil oče Drago, prepusti v hrambo oz. podari Muzeju v Železnikih: z zavedanjem, da bodo tam na ogled vsem, ne pa le občasno komu od obiskovalcev našega doma na Jesenovcu 1. Gre za kip sokola, ki je označeval namembnost pročelja nekdanjega Sokolskega (danes Kulturnega) doma v Železnikih, ratitovski zvon in vpisno knjigo Krekove kočice na Ratitovcu. Če prav vem, je bil (leseni) kip sicer "le model" za ulitje kipa. Da so vse tri stvari bile pri nas, ni čudno: pred morebitnim uničenjem ali izgubo ob začetku druge svetovne vojne jih je tako, da jih je prinesel (ratitovski zvon s kasneje padlim bratom Radovanom, partizansko Perunom) in shranil doma, zaščitil Drago: bil je član Sokola, njegov oče Karol Dolenc pa sokolski starešina, soustanovitelj Sokola v Železnikih. Drago pa je bil tudi oskrbnik Krekove kočice na Ratitovcu.

Ob tem, da je v Kulturnem domu v Železnikih tudi pripravil predstavitev knjige Vide Košmelj - Beravs, dr. med., Železniki skozi čas, je bil v času, ko je knjiga nastajala, pogosto nekakšen sparing partner avtorici, sicer sestrični: pa naj je šlo za preverjanje zgodovinskih faktov ali pa za mestoma tudi kar buren polemični dialog.

Ni samo po sebi umevno, vendar pa povsem razumljivo, da je zaradi tako intenzivnega zanimanja za lokalno zgodovino postal tudi član prvega uredniškega odbora Železnih niti in prispeval več člankov, tudi o topikah iz predprejšnjega odstavka. Pisanje mu je šlo tudi sicer spretno od rok: ob navedenem se je rad lotil tako rimanih prigodnic, pa mestoma (navadno kritičnih ali protestnih) zapisov,

objavljenih v slovenskih časnikih - seveda vedno podpisanih s polnim in pravim imenom!

Sine je deloval v domačem Planinskem društvu: precej vikendov je tako porabil za pretežno gostinsko delo v Krekovi koči na Ratitovcu. Ratitovec je bil itak njegova posebna ljubezen: v vseh letnih časih je zahajal gor, tudi jaz sem bil kot otrok prav z njim največkrat na Ratitovcu (in to od praga hiše z Jesenovca preko Plenšaka na Prtovč ter na vrh - in nazaj!). Ni čudno, da je bil Ratitovec mnogokrat tudi njegov jadrarno-padalski poligon. Ko je strastno začel še s tem adrenalinskim športom, je deloval tudi v društvu jadrarnih padalcev Krokar.

Toliko tega je - predvsem neplačano - razdal ... Vsega tega ni počel zato, da bi komu ugajal, da bi ga kdo posebno hvalil, marveč preprosto zato, ker so ta zanimanja in delovanja izpolnjevala njegovo bit, mu razvnela "joie de vivre", radost do življenja. A glej zlomka: lokalna skupnost pa v obliki kakšnega formalnega priznanja ni prepoznala njegovih prizadevanj in dosežkov. Več mnogo boljših kandidatov za priznanja? Pomanjkanje predlagateljev? Ali zgolj nesrečno naključje? Odgovora ne poznam ... Vem le, da je bil Sine pokončen mož! Ni se brezglavo barval v to ali ono barvo politične mavrice, niti bil član ali simpatizer (kake) politične stranke. Ne v stari ne v novi državi. Če kdo, potem je bil on libertinec. Pozor! Ne liberalec ali bognedaj neoliberalc, ampak libertinec: svobodomislec v čistem pomenu besede. Ki je nadvse cenil intelekt in hkrati občuteno mogel doživljati duhovnost in premišljati religioznost.

Zato je tako zelo užival v poslušanju glasbe vseh vrst: edini pogoj je bil, da je glasba (tudi z značajnimi pesniškimi besedili) spravila v resonanco njegove notranje strune, od Bacha do francoskih šansonov, od Mokranjčevih Rukovetov do Dylana in Cohena, do sijajne Theodorakisove glasbe za film Grk Zorba/Zorba The Greek z Anthonyem Quinom. Slednji je sodil ob trojki Tudi konje streljajo, mar ne/ They shoot horses, don't they, filmski drami, izjemnem antiversternu Sama Peckinpaha Pat Garrett & Billy the Kid (z odličnim Dylanovim soundtrackom: med drugimi skladbami tudi Knocking on Heavens

Door/Trkanje na nebeška vrata) ter legendarni briljantni satirični ostrí antivojni filmski komediji Roberta Altmana M.A.S.H. na njegov osebni filmski Olimp. M.A.S.H. je gledal kar naprej: VHS-kaseta je že kazala znake hude obrabljenosti. Da o bogati leposlovni, pesniški, esejistični in leksikografski domači knjižnici sploh ne govorim ...

Včasih se mi zdi, da je Sine imel v talonu (rad je imel tarok in šah) več življenj: vsaj trikrat je doživel resno avtomobilsko nesrečo, v prvi je bil sopotnik, dvakrat pa je kot voznik z avtomobilom letel s ceste, enkrat v tako globel, da je avto ostal brez strehe: ni bil privezan z varnostnim pasom (ker je bil avto precej star, to tudi ni bilo zakonsko zahtevano) in to mu je rešilo življenje. Pri spravlilu lesa je skupaj s hlodi letel čez rob v strmem pobočju nad domačo hišo: moj oče je bil zraven in se je spominjal, da ga je v hipu zmrazilo in je bil prepričan, da je bila nesreča usodna in da ne bo preživel tega padca. Pa je, z odrnginami in številnimi bolečimi udarninami. Spet drugič v istem pobočju mu je spodrsnilo in sekira, ki jo je imel v rokah, se je brutalno zasadila v stegno – kri je drla v potokih, a ostala je le globoka brazgotina. Pa neprespána noč v alpski steni nad Belopeškimi jezери na 30-centimetrski skalni polici, ko ga je tema prisilila k mirovanju, medtem ko je sam po steni "abzajlal" v nižino. In polomljen manjši macesen v Sorici, ki ga je ob nesrečnem pristanku pri začetkih jadralnega padalstva odlomil z nogo in si pridelal zgolj boleč zvin gležnja. Pa morda še kaj, kar nam je, da nas ne bi skrbelo, zamolčal ... In ob tem bil dolgoletni prostovoljni krvodajalec!

Julija 2009 prekinem snemanje na štajerski avtocesti, da ga kar se da hitro obiščem na Nevrološki kliniki UKC v Ljubljani. Tam leži po masivnem razlitju iz možganske anevrizme, sicer pri zavesti, a komaj govori. Lečeča nevrologinja mi kaže CT-posnetke možganov in mi pravi: "Skoraj tretjina možganov je poškodovanih. Hudo je ..."

Sledi precej neprijetna Sežana ("negovalna bolnišnica"), s sestro Mašo uspeva prepričati zdravnike v Soči, da mu dajo priložnost za rehabilitacijo. Napreduje, a ne dovolj za njihova merila: leva roka

in noga sta skoraj nepokretni, ima velike težave s kratkoročnim spominom, doma na Jesenovcu sam brez stalne pomoči nikakor ne more živeti, ne jaz ne sestra pa taktakr v Ljubljani nimava prostorskih možnosti. Izprosim nekaj dni podaljška in mu invalidu na vozičku skozi šivankino uho (ob 43 poslanih prošnjah v razne domove po Sloveniji) uspem najti zelo drago mesto v pravkar odprtem zasebnem domu za starejše Deos v Trnovem v Ljubljani. Doma se podpisani medtem lotim dokončevanja obnove pritličja, ki jo je začel po strahovitih poplavih septembra 2007. V pritličju priredimo vse tako, da bi bilo življenje z invalidskim vozičkom kar se da neovirano. Medtem v Trnovem biva slabo leto dni, potem se najde mesto v bližji Škofji Loki. Čeprav se je v Trnovem še kar dobro počutil, je v Škofji Loki bolj zadovoljen, saj že od prej pozna marsikakega stanovalca. Vsi ga imajo radi. Prijateljem kadilcem rad nameni kak čik (ali pa oni njemu, če je brez, saj mu jih kupujem "po malo"; tobak k preboleti možganski kapi pač ni dobra popotnica ...). Javni dom je bistveno cenejši in s skromno pokojnino in z dodatkom za pomoč in postrežbo, do katerega je upravičen, lahko shaja s pozitivno ničlo ... Obiskujejo ga prijatelji, sodelavci, znanci ter sorodniki. Ves ta čas ga več ali manj vsak vikend najprej jaz, potem pa, ko se iz Ljubljane preseli na Jesenovec, tudi sestra Maša, voziva domov. Lepo je, ko smo skupaj, a senca bolezní venomer tiči nad nami. Jaz in Maša točno veva, kdaj se nekako "odklopi", se zagleda nekam v daljavo ... Bivanje v domu starejših v Škofji Loki je z vsakodnevnó nego in pomočjo ter z bogato socialno mrežo domskih sotrpínov zanj zanesljivo boljše kot verjetno bolj samotno bivanje doma: sestra Maša bi ob vseh vsakodnevnih obveznostih z lastnimi majhnimi otroki ne bi mogla biti ves čas z njim. Dvakrat vmes ga pripeljejo v Ljubljano na nevrološko urgenco, ugotavljajo verjetni blažji recidiv možganske kapi. A vendar, zdi se, da bo, čeprav na vozičku, dočakal še marsikaj. In mi skupaj z njim.

Malo pred povsem nepričakovano smrtjo govori na telefonu: da ima najbrž trebušno gripo,

saj bruha in nekaj vročine ima. Pa izrazim skrb, da se še jaz ne bi nalezal in ne bi mojima malima dvojčkoma kaj prenesel. Pinu Brinu in Zoyi Tisi je krstni boter, čeprav ne on ne jaz nisva zelo blizu (predvsem obrednemu delu) krščanstva. A vendar je on s svojo jamarsko opremo bivšemu – zdaj že pokojnemu – župniku Maksu Ocepku za "hvala" (in kosilo/večerjo v Menzi) opravil nekaj napornih in nevarnih višinskih del pri vzdrževanju turna cerkve sv. Antona! Podobno sva oba razumela civilizacijsko danost, možnost svobodne izbire svetovnega nazora in spoštovanje tradicije: tako sta, vsaj po "farovških" matičnih knjigah, moja otroka originalna Železnikarja.

Mi takoj pritrdi, da se ni za igrat, in da naj pridem, ko bo bolje ...

Ko sem naslednjic prišel k njemu, sem se lahko le še zgrudil na njegove negibne prsi in se izjokal. Do konca solz ...

H koncu povabilo bralcu: če imaš spomin, pripoved, anekdoto v povezavi z Jožetom Dolencem, ki jo lahko zapišeš in jo deliš z menoj, jo pošlji (če ne meni, pa uredništvu Železnih niti), tega bom podpisani nadvse vesel. Gotovo sem kaj izpustil, gotovo koga nisem omenil, gotovo marsičesa ne vem ... Pri pisanju sem se omejil na lasten spomin, ki pač utegne imeti kako luknjo. Nisem še uspel natančno pregledati kar zajetnega družinskega in njegovega osebnega arhiva, ki bi zanesljivo postregel še z mnogimi detajli: pa tudi presežen bi bil okvir te že tako dolge "skice" ... Da bi se tako enkrat v prihodnosti z besedami izrisal čim bolj celovit portret Jožeta Dolenca.

Zapisal Igor Šmid

Opombe:

¹ Ko sem podpisani komaj začel tvoriti prve besede, sem slišal stričevega očeta (torej mojega starega očeta) Draga poklicati sina: "Sine!" In tako sem ga tudi jaz namesto stric Joža (kar mi je najbrž mnogo težje slo iz ust) vztrajno začel klicati: "Sine!" Kmalu se je ta nadimek v krogu domačih in bližnjih v celoti uveljavil ...

V spomin Francetu Čufarju

(1952–2017)

Vsi smo ga poznali in tudi on je poznal skoraj vse. Kako tudi ne, saj je bil pri svojih številnih dejavnostih nenehno v stiku z množico zelo različnih ljudi. Glavni vezni člen je bila zagotovo glasba, ne dosti za njo pa fotografija. Ta je pri njem postala orodje za zapisovanje dogodkov ne glede na to, ali je bil sam v njih dejavno vključen ali pa samo opazovalec. Kratki iskriči zapisi, ki so na družabnih omrežjih pospreмили fotografije, so bili vez s sorodniki in znanci po domovini in svetu.

Od otroških let se je France ukvarjal z najrazličnejšimi glasbenimi zvrstmi. Začel je z igranjem na orglice, nadaljeval s petjem v cerkvenih in drugih pevskih zborih. Podlaga mu je bila izobrazba na Srednji glasbeni in baletni šoli v Ljubljani, ki se je je lotil po odsluženi vojaščini v Tolminu. Tam ga je z željo po več v glasbi okužil znani slovenski dirigent Uroš Lajovic, ko ga je pritegnil k sodelovanju v oktetu in ansamblu. Tako je kljub drugače začetni poklicni poti postal učitelj kitare in flavte v glasbeni šoli. S

svojimi učenci je velikokrat sodeloval v kulturnih programih na prireditvah vseh vrst in jim tako staršem gojencev v veselje in ostalim poslušalcem v glasbeni užitek priskrbel tudi urjenje v javnem nastopanju. Nekaterim njegovim učencem je šlo dobro tudi na glasbenih tekmovanjih ali pa jim je glasba postala celo poklic.

Komaj je mogoče prešteti vse vokalne in instrumentalne zasedbe, ki jih je vodil. Vsaj za prste ene roke se je nabralo že pevskih zborov in manjših vokalnih zasedb. Vse odraslo življenje je z različnimi narodno zabavnimi zasedbami kratkočasil občinstva na mnogih zabavnih prireditvah. S svojim značilnim mehkim tenorjem je pomagal pri več projektih, napisal pa tudi množico priredb za različne namene in zasedbe. Kljub stalni vpetosti v različne dogodke je France dosti časa posvetil zapuščini Josipa Levičnika in zapisal njegove pesmi, ki se vsako leto v času devetdnevnice pojejo v čast sv. Frančišku. Dragocena kulturna dediščina, ki se je do takrat ohranjala z ustnim izročilom, je tako dokumentirana za bodoče rodove.

Ko se je upokojil, je svojo otroško ljubezen do orglic kronal s ploščo *Moje orglice* in tako z zbirko najlepših popularnih pesmi znanih avtorjev v izvedbi orglic lepo zaokrožil svoje dotedanje umetniško

delovanje. Nihče si takrat niti predstavljati ni mogel, da je to lahko kaj drugega kot začetek neke nove smeri, ki ji bo France posvetil svoje moči. Občinsko priznanje, ki ga je prejel leta 2017, mu je dalo potrditev, da družba opazi in ceni njegovo delo. A človek obrača, Bog pa obrne. Vzame človeka iz naše srede, kadar se mu zdi prav.

Francetova zemeljska pot se je na neki način končala na koru selške cerkve, kjer se je njegova pevska pot začela. Kljub hitri pomoči in požrtvovalnemu delu medicinskega osebja mu je bilo očitno namenjeno, da se pridruži nebeškim zborom ...

Čudna praznina, ki ostaja za njim, ni prizadela le žene in ostalih sorodnikov, pač pa tudi prijatelje, ki so mu bili bratje po glasbi. Težko si je predstavljati, kako se bo ta praznina odrazila v kulturnem življenju našega kraja, saj je Francetu podobnih, ki bi se s takim veseljem in znanjem ukvarjali s pretežno ljubiteljsko glasbo, vedno premalo. Že samo njegov glas pogrešamo vsako nedeljo pri jutranji maši, prav tako kot glasove vseh ostalih pokojnih dolgotrtnih članov starejšega pevskega zbora. Nič manj ne bo manjkal kot človek, vedno nasmejan in pripravljen poslušati. A hvaležni smo lahko, da smo ga imeli in bili del njegovega življenja. Z nami bo, dokler se ga bomo spominjali.

Spisala Marjana Rejc

Predstavitev avtorjev

Andrej Bogataj, podjetnik, ljubitelj ohranjanja tehnične in kulturne dediščine kraja

Jože Bogataj, prof. angl. in slov., ravnatelj Gimnazije Škofja Loka

Marija Čipe, poštna uslužbenka, upokojenka

Anja Čufar, ljubiteljica kulture in pisanja člankov

Vincencij Demšar, prof. zgod. in geogr., upokojenec

Mojca Ferle, univ. dipl. etnologinja in soc. kulture, muzejska svetnica, Muzej in galerije mesta Ljubljane

Marija Gasser, prof. razrednega pouka na OŠ Železniki

Jože Gortnar, dipl. ing. kemije, upokojenec

Gregor Habjan, prof. spec. šp. vzgoje, direktor JZR

Jernej Hudolin, univ. dipl. ing. arh., generalni direktor Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Janko Jelenc, dipl. ing. stroj., upokojenec

Jožica Kačar, upokojena učiteljica

Jana Kelc, upokojena prodajalka

Bojan Kofler, mag. farmacije v pokoju, inovator, entomolog, jamar in biospeleolog

Dr. Franc Križnar, muzikolog, upokojenec

Mag. Matija Križnar, višji kustos, paleontolog, Kustodiat za geologijo, Prirodoslovni muzej Sloveniji

Jelka Logar, medicinska sestra, upokojenka

Katja Mohorič Bonča, univ. dipl. kult., kustosinja v Muzeju Železniki

Martin Pintar, ing. elektrotehnike, ljubitelj lokalne tehnične in kulturne dediščine

Franc Pfajfar, upokojenec, ljubiteljski raziskovalec znanih osebnosti v Selški dolini

Rok Pintar, ljubiteljski kulturni delavec, novinar urednik

Marjeta Potočnik, dr. med., spec., primarij

Katarina Primožič, prof. slov., zaposlena v šolski knjižnici OŠ Železniki

Irena Prevc Hajdinjak, prof. angl. in ital., Šolski center Škofja Loka, Srednja in višja šola za lesarstvo

Marjana Rejc, univ. dipl. ing. arh., Alples, d. d.

Jure Rejec, muzejski tehnik, kustos zbirk Muzeja Železniki

Bojan Rihtaršič, univ. dipl. ing. arh., RIHTARŠIČ arhitektura

dr. Janez Rihtaršič, univ. dipl. inž. str., direktor razvoja v podjetju Domel, d. d., asistent za področje konstrukcijske in razvojne tehnike in strojeslovje, stroji in naprave na Fakulteti za strojništvo, Univerza v Ljubljani

Kati Sekirnik, univ. dipl. etn. in kult. antr., vodja Rokodelskega centra DUO Škofja Loka, Razvojna agencija Sora

Igor Šmid, univ. dipl. režiser, redni profesor na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani

Primož Šmid, učitelj mat. in teh. p., pomočnik ravnatelja na OŠ Železniki

Tadeja Šuštar, prof. angl. in novin., učiteljica angleščine in šolskega novinarstva na OŠ Železniki

Franc Tušek, upokojeni kmet, pisec zgodb

Za pomoč pri izdaji Zbornika Selške doline Železne niti
se zahvaljujemo donatorju:

FREISING, d. o. o., Škofja Loka

Železní niti